JEAN DES CARS

REGI ŞI REGINE IN TUMULTUL CELOR DOUĂ RĂZBOAIE MONDIAL
EJean des Cars

Sceptrul şi

sângele

Regi şi regine în

tumultul celor două

Războaie Mondiale

Traducere din franceză de Irina Negrea

TREI 201

ISTORIE

COLECŢIE COORDONATĂ

DE Livia Szás

7 A

TRei

LE SCEPTRE ET LE SANG Rois et reines dans la tourmente des deux guerres mondiales Autor: Jean

des Cars
Copyright © Perrin, un département d'Edi8, 2014
© Editura Trei, 2016 pentru prezenta ediţie

O.P. 16, Ghişeul 1, C.P. 0490, Bucureşti Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20 e-mail: comenzi@edituratrei.ro www.edituratrei.ro

ISBN ePUB: 978-606-719-968-0 ISBN PDF: 978-606-719-969-7 ISBN Print: 978-606-719-830-0

Editori: Silviu Dragomir, Vasile Dem. Zamfirescu
Director editorial: Magdalena Mărculescu Redactor:
Ondine Cristina Dăscăliţă Designul copertei: Faber

Studio Director producţie: Cristian Claudiu Coban
Dtp: Florin Paraschiv Corectură: Lorina Chiţan

Ilustrația copertei: Guliver/Getty Images: © Hulton Archive / Stringer; © Apic / Contributor; © Keystone-France / Contributor; © UniversalImagesGroup /

Contributor; © Photo 12 / Contributor; © ullstein bild / Contributor. Pe copertă (de la stânga la dreapta, de sus în jos): împăratul Franz Joseph al

Austro-Ungariei, ţarul Nicolae al II-lea al Rusiei,
împăratul Wilhelm al Il-lea al Germaniei şi rege al
Prusiei, prinţesa Elisabeta a Angliei (viitoarea regină

Elisabeta a II-a), regele Victor Emanuel al III-lea al
Italiei, regele George al V-lea al Marii Britanii,
Irlandei de Nord şi împărat al Indiei, regele Carol I al

României, regina Maria a României cu nepotul ei,
prinţul Mihai, viitor rege al României.

Această carte în format digital (e-book) este protejată
prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în

scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost

descărcată. Orice altă utilizare, incluzând
împrumutul sau

schimbul, reproducerea

integrală sau parţială,

multiplicarea, închirierea,

punerea la dispoziţia

publică, inclusiv prin

internet sau prin reţele de

calculatoare, stocarea

permanentă sau

temporară pe dispozitive

sau sisteme cu

posibilitatea recuperării

informaţiei, altele decât

cele pe care a fost

descărcată, revânzarea

sau comercializarea sub

orice formă, precum şi

alte fapte similare

săvârşite fără permisiunea

scrisă a deţinătorului

copyrightului reprezintă o

încălcare a legislaţiei cu

privire la protecţia

proprietăţii intelectuale şi

se pedepseşte penal şi/sau

civil în conformitate cu

legile în vigoare

.Lectura digitală protejează mediul Versiune digitală
realizată de elefant.ro

eleFant

Pentru întreaga mea familie iubită.

Şi în amintirea bunicilor mei care,
asemenea atâtor milioane de bărbaţi şi

femei, au trăit sfârşitul unei lumi şi mi l-au povestit

Pentru Monique. Pentru

totdeauna
.CUVÂNT-ÎNAINTE

în vara anului 1914, Europa este în
majoritatea ei monarhică: nouăsprezece

dintre cele douăzeci şi două de state
independente sunt regate, imperii,

principate sau mari ducate[1]. Există doar trei republici, care constituie aproape

nişte excepţii: Franţa (din 1870),
Portugalia (din 1910) şi Confederaţia

Elveţiană, al cărei regim este deopotrivă
prezidenţial şi parlamentar. Unsprezece

state vor intra în război, opt vor participa
involuntar la conflagraţie, căci

neutralitatea anumitor monarhii, cum ar fi
Belgia sau Luxemburg, nu le va permite să

scape de o invazie şi, după caz, de lupte
armate sau de o rezistenţă alături de

Aliaţi. Dintre republici, Franţa este
singurul stat care se va implica în conflict

de la bun început, dat fiind că Portugalia
nu va intra în război decât în primăvara

anului 1916, în timp ce Elveţia, fără
abatere de la regulă, îşi va păstra

neutralitatea tradiţională. Exceptând
Franţa, Primul Război Mondial se naşte

din înfruntarea suveranilor şi a guvernelor
lor contra altor împăraţi, altor regi şi altor

miniştri care se consideră obligaţi prin
alianţele şi interesele lor. Avem de-a face,

aşadar, cu un „război al monarhilor".
Rivalităţile politice, militare şi comerciale

se grefează pe diverse certuri personale,
fără a uita convingerile religioase, adesea

determinante. Aceşti oameni sunt în
fruntea unor ţări, uneori imense din punct

de vedere teritorial, cu destine străvechi
sau recente şi cu o geografie adesea

complexă şi instabilă, îndeosebi în Europa
Centrală şi de Sud, unde Imperiul Otoman,

în declin începând din 1830 şi care nu
poate fi considerat european, se căzneşte

să îşi păstreze ultimele zone de influenţă
în Europa. în 1912 şi în 1913, două

războaie, numite „balcanice", constituie

un fel de repetiţie regională a unui conflict
care va deveni mondial.

Din punct de vedere diplomatic,
Europa este împărţită în două blocuri,

constituite la sfârşitul secolului al XlX-lea
sau la începutul secolului al XX-lea. Pe de

o parte, Tripla Alianţă (sau Puterile Centrale), iniţiată de Bismarck pentru a

izola Franţa, cuprinde Imperiul German,
Imperiul Austro-Ungar şi regatul Italiei

(acesta fiind din ce în ce mai reticent, din
cauza expansiunii sale coloniale în Libia,

pentru care se înţelege cu Franţa, Marea Britanie şi Rusia, Aliaţi cărora li se va

alătura în 1915, rupând aderarea la cauza Berlinului şi a Vienei). De cealaltă parte,

ca reacţie la Tripla Alianţă, au fost
semnate acorduri bilaterale: Alianţa

franco-rusă, Antanta Cordială (între
Franţa şi Marea Britanie), Convenţia

anglo-rusă. Aceste tratate vor duce, în final, la formarea Triplei înţelegeri, numită

şi Antanta (Franţa, Rusia, Marea Britanie).
Se poate remarca însă că aceste coaliţii nu

au exclus unele resentimente sau chiar
atitudini de indiferenţă: astfel, Italia nu

avea niciun fel de simpatie pentru aliaţii ei
germano-austrieci, iar Parisul şi Londra nu

au susţinut Sankt-Petersburgul în războiul
dezastruos purtat de Rusia contra

Japoniei. Ambiţiile coloniale, care prelungesc naţionalismele, vor pune în

lumină grave antagonisme. Mergând până
la ură.

Dincolo de declaraţii, comportamente
şi decizii publice, aceşti suverani nu sunt

decât nişte conducători încoronaţi
reprezentând statul lor. întrebându-ne, în

continuare, care au fost motivele Primului Război Mondial şi ale înlănţuirii de

tensiuni şi incidente ce au condus la o apocalipsă, trebuie să nu uităm că

monarhii dinainte de 1914 sunt în primul
rând nişte fiinţe umane, cu viaţa lor

intimă, ezitările lor, manevrele lor pentru
a se informa, alegerile lor, puterile lor mai

mult sau mai puţin reale, influenţele lor
adesea esenţiale, personalităţile lor,

obsesiile, temerile lor şi credinţa în
simbolul, suprem şi sacru, pe care îl

întruchipează de secole, de decenii sau de
câţiva ani. Ca o circumstanţă

excepţională: aceşti suverani, care se vor
uni sau se vor lupta — şi, uneori, vor

schimba tabără în timpul ostilităţilor —,
sunt aproape toţi înrudiţi prin legături de

sânge, iar soţiile lor întăresc adesea
aceste alianţe. Unii dintre ei se aseamănă

fizic în mod tulburător, atunci când barba
şi mustaţa sunt de rigoare. Se întâlnesc cu

prilejul unor vizite oficiale, căsătorii sau aniversări, fiecare dintre monarhi

arborând, printr-o curtoazie uneori
inoportună, uniforma şi decoraţiile

celuilalt. „Bună ziua, dragul meu văr."
„Respectele mele, scumpa mea nepoată."

Şi, câteva săptămâni, uneori câteva zile
după aceste festivităţi forţate, se vor ataca

şi se vor cotropi unii pe alţii. Astfel,
„războiul regilor" va fi o incredibilă

reglare de conturi în familie, la scara unui
continent; şi va fi exportat chiar foarte

departe, dincolo de oceane şi mări,
conform logicii colonizării.

Dar aceşti bărbaţi şi aceste femei
care împărtăşeau existenţele lor, cine erau

ei, cine erau ele? De la năzuinţă la
întunecarea minţii, de la curaj la

nevolnicie, de la ranchiună la abnegaţie,
care au fost secretele lor? Care au fost

vieţile lor personale, iubirile, tăria şi
slăbiciunile lor? Ce consecinţe au avut

luptele, victoriile, înfrângerile, speranţele
de pace asupra lor înşişi şi asupra celor

apropiaţi lor? Conştientizau ei sau nu
consecinţele deciziilor lor? Au fost ei oare,

pur şi simplu, depăşiţi de evenimente şi
incapabili să oprească angrenajul?

Ceea ce propune, aşadar, această lucrare este o privire esenţialmente

umană asupra celor două Războaie
Mondiale, precum şi asupra perioadei

interbelice iniţial promiţătoare, apoi
brutale şi zbuciumate odată cu

ascensiunea totalitarismelor. Două lumi se
vor prăbuşi, două tratate de pace vor da

naştere unor noi blocuri. Câteva monarhii
vor fi înlăturate, unele vor supravieţui,

altele vor triumfa, câteodată tardiv. Chiar

şi cele care vor fi rămas neutre, ca
regatele scandinave sau

Spania, nu vor fi scutite de uriaşe
bulversări sociale, economice şi culturale.

La o sută de ani după 1914, zece
state europene din douăzeci şi opt, dintre

care şapte sunt membre ale Uniunii
Europene, sunt în continuare monarhii, în

principal constituţionale. înrădăcinate în
tradiţie, dar reprezentând poli de

stabilitate în aceste vremuri de
incertitudine, majoritatea se bucură de o

popularitate reîmprospătată şi, adesea, de
o întinerire prin aceşti regi şi aceste

regine din secolul al XXI-lea, care
constituie fundamentul autorităţii publice.

Şi conferă un chip viitorului pe care îl făuresc.

Jean des Cars

în timpul războiului din 1914-1918, doi suverani balcanici poartă acelaşi prenume:

Ferdinand I, rege al României din 1914 până în 1927.
Este din dinastia Hohenzollern- Sigmaringen.

Ferdinand I, rege al Bulgariei sau „țarul bulgarilor" din 1908 până în 1918. Este din dinastia Saxa-Coburg-Gotha.

De la sfârşitul războiului şi continuând în perioada interbelică, alţi suverani poartă acelaşi prenume:

Alexandru I al Greciei domneşte din iunie 1917 până în octombrie 1920.

Alexandru I al Iugoslaviei domneşte din 1921 până în 1934. Fiul său, Petru al II-lea, se va căsători, în 1944, cu Alexandra a Greciei, fiica lui Alexandru I al

Greciei şi a Aspasiei Mănos. Fiecare dintre cei doi soţi are drept tată un Alexandru I (al Iugoslaviei pentru Petru al II-lea şi al Greciei pentru Alexandra).

-l Nu s-au luat în calcul

Vaticanul, Stăreţia din

Malta, Principatul Andorra

şi Republica San Marino

.Anii periculoşi

(1908-1914) '

La 78 de ani, în 1908, el este decanul monarhilor europeni. Franz Joseph

domneşte asupra imperiului Austriei
începând din 1848 şi este, de asemenea,

rege al Ungariei, din 1867. Soţia lui,
celebra şi imprevizibila Sisi, l-a ajutat mult

să recucerească inimile maghiarilor şi să
facă din Budapesta egala diplomatică a

Vienei. Cu ţeasta de timpuriu pleşuvă şi cu
obrajii devoraţi de favoriţi lungi, purtând

mereu o uniformă strâns ajustată pe talie
(monarhul se consideră un soldat şi

doarme pe un pat de campanie),
împăratul-rege este foarte apreciat de

milioanele de supuşi răspândiţi pe un
imens teritoriu, de nouă ori mai mare

decât Austria actuală, unde se vorbesc
aproximativ cincisprezece limbi şi unde o

autentică toleranţă permite să coabiteze

cinci religii, în cultele lor, dar şi în conştiinţe.

Văduv de zece ani, Franz

Joseph este în continuare

iubit şi respecta

tViaţa personală a lui Franz Joseph a fost marcată de trei drame. în 1867, fratele

său Maximilian, efemer împărat al
Mexicului, a fost împuşcat de

revoluționarul Juarez, la Querétaro. Apoi,
în zorii zilei de 30 ianuarie 1889, moartea,

enigmatică şi considerată scandaloasă, a
singurului fiu pe care i l-a dat Sisi,

arhiducele moştenitor Rudolf, al cărui trup
neînsufleţit a fost descoperit în pavilionul

de vânătoare de la Mayerling, a alimentat
supoziţii şi teorii contradictorii, la care

părinţii, copleşiţi de durere, n-au
reacţionat decât prin tăcere. O tăcere

surprinzătoare. în fine, în 10 septembrie
1898, asasinarea la Geneva a împărătesei-

regine Elisabeta (Erzsébet, în Ungaria) l-a
cufundat pe suveran într-o amărăciune

inconsolabilă. Anarhistul care a ucis-o pe
Sisi pe cheiul Mont Blanc — o victimă

celebră, aleasă la întâmplare — a
amplificat mitul acestei frumuseţi

neîmblânzite, capricioase, dar vizionare.
Drama, care a răvăşit Europa, l-a lăsat pe

Franz Joseph în faţa unei solitudini
oficiale, încremenit în simţul datoriei şi

căinându-se în sinea lui: „De nimic nu voi
fi fost cruţat." Şi totuşi, îşi sacrificase

mulţumirea sufletească, asigurând-o pe
eterna călătoare: „Prefer să te ştiu fericită

departe de mine, decât nefericită lângă
mine..." Sisi, soţie prea absentă şi foarte

criticată din acest motiv, ajunsese să
admită că soţul ei avea nevoie de

consolări. O şi alesese, într-un fel, pe
aceea care avea s-o înlocuiască pe lângă

soţul ei, talentata actriţă Katharina
Schratt — deşi natura exactă a acestei

relaţii nu a fost niciodată stabilită cu
adevărat. Când această glorie a

Burgtheater (echivalentul Comediei
Franceze) a ameninţat, în 1900, că nu se

va mai vedea cu el, Franz Joseph a fost
distrus la gândul de a se trezi şi mai

singur. Actriţa era la o cotitură din carieră
şi din viaţa ei de femeie. Capriciile ei,

pretenţiile ei profesionale deja imposibil
de satisfăcut nu i-au ameliorat reputaţia la

curte. Chiar dacă nu i s-a reproşat
prietenia intimă cu suveranul, care

trecuse prin atâtea grele încercări în
viaţă, s-a considerat totuşi că această

femeie de rând, făcând pe confidenta
indispensabilă, nu-şi juca tocmai bine

rolul. Mai grav, arhiducesa Mărie Valerie,
ultima fiică a lui Franz Joseph cu Sisi (pe

care aceasta o numea „singurul meu
copil", fiindcă putuse să o crească

personal), nu prea o apreciază pe doamna
Schratt, temându-se că din disperare tatăl

ei s-ar putea recăsători cu ea. De fapt, pe vremea când trăia împărăteasa, relaţiile

erau, oricât ar părea de ciudat, mai clare
şi mai simple în ambiguitatea lor demnă

de o piesă vieneză de Arthur Schnitzler.
Dacă, pe timpul când trăia Sisi, trioul

liniştea spiritele, duoul care a urmat
îngrijora familia imperială. Oricum, după

un an, Katharina revenise în inima
bătrânului monarh, un pic mai împlinită la

trup. Cel puţin, ea nu ţinea regimul
nebunesc al lui Sisi care friza anorexia!

împăratul rămâne foarte iubit — nu şi
de slavi, însă —, fiindcă este un om demn

şi curajos. întâiul birocrat al imperiului
său, categoric lipsit de geniu, dar

muncitor şi disciplinat, se trezeşte
dimineaţa la ora 4:30, pentru a studia

dosarele. în ciuda greşelilor şi a eşecurilor
sale, Franz Joseph întruchipează un model

al grandorii. Şi, cum s-a întâmplat adesea,
nenorocirile lui familiale i-au amplificat

popularitatea. Ştie, la fel ca miniştrii săi,
că ataşamentul faţă de persoana lui este

un factor de coeziune într-un imperiu multinaţional. Fiindcă preferă trăsurile cu

cai automobilelor, lumea îl consideră ostil
progresului, dar nu este adevărat: nu

numai că a acceptat să îi fie înregistrată
vocea pe cilindrul de ceară al unui

fonograf cu pâlnie, dar a şi donat terenul
necesar pentru a se putea construi, în

centrul Vienei, clădirea Secession,
faimoasa „varză aurită" pe care Gustav

Klimt a imaginat-o drept simbol al
curentului Art Nouveau la confluenţa

dintre veacuri. Chiar dacă acest curent,
care reuneşte artişti prodigioşi, nu este pe

gustul împăratului, Franz Joseph nu l-a
interzis şi nici nu l-a combătut. L-a

îngăduit... trăgând draperiile unei încăperi
din palatul Hofburg, dacă nu voia să vadă

un exemplu al esteticii urbane
revoluţionare, mai exact clădirea Casei de

Economii proiectată de Adolf Loos, a cărei

geometrie simplă înfruntă arhitectura
încărcată a palatului imperial.

Viaţa politică a împăratului a fost
întunecată de două eşecuri usturătoare:

pierderea provinciilor Lombardia şi Veneto
după înfrângerile de la Magenta şi

Solferino în 1859, contra trupelor lui
Napoleon al IlI-lea, apoi umilinţa de la

Sadova, în 1866, care a pecetluit
superioritatea militară a Prusiei. De

atunci, dubla monarhie austro-ungară,
instituită în 1867, şi-a deplasat ambiţiile

spre regiunile dunărene şi sudul
Balcanilor. O modalitate de a extinde

Ungaria. Suveranul se gândeşte să
răspundă revendicărilor naţionalităţilor

negermanofone din imperiul său.
Congresul de la Berlin (13 iunie-13 iulie

1878) i-a acordat lui Franz Joseph un
mandat de administrare a provinciei

otomane Bosnia-Herţegovina, ceea ce i-a
displăcut profund ţarului Rusiei,

Aleksandru al II-lea, care se consideră
ocrotitorul slavilor din sud, în special al

sârbilor ortodocşi, şi doreşte să îşi
menţină influenţa în regiune. Deşi opuşi,

împăratul şi ţarul vizează acelaşi obiectiv:
eliminarea turcilor din Balcani.

Lovituri de teatru:
Austro-Ungaria anexează

Bosnia- Herţegovina... şi

Ferdinand I devine ţarul bulgarilor!

La începutul lunii octombrie 1908, la
Budapesta, Franz Joseph are o întrevedere

amicală şi secretă cu prinţul Ferdinand I
al Bulgariei. Un personaj straniu. Născut

la Viena, având acum 47 de ani, acesta
este, după tată, un Saxa-Coburg-Gotha din

ramura catolică; mama lui fiind fiica
regelui Franţei, Ludovic Filip. Purtând

prenumele de Clémentine, acesteia îi
plăceau atât de mult intrigile (o trăsătură

foarte frecventă la cei din familia
Orléans), încât fusese poreclită în glumă

„Clémentine de Medici", ceea ce o amuza
copios! Dar, în realitate, îşi făcea griji

pentru fiul ei cel mic, preferatul ei, care
era prea timid şi delicat, prea pasionat de

botanică; îl alinta „Ferdy dragă" şi îi căuta
un tron, căci — nu avea ea nicio îndoială

— merita din plin să domnească... Exact
atunci, în anii 1880, Bulgaria trecea

printr-o perioadă tulbure, pe drumul
sinuos al unităţii, fiind hărţuită de

revendicările ruşilor şi influenţele turceşti,
de la conflicte teritoriale până la dispute

religioase. Multipla Bulgarie era sfâşiată
de diversitatea bulgarilor. Prinţul german

Alexandru de Battenberg dăduse greş şi
abdicase; din nou, bulgarii aşteptau un

stăpân. „Clémentine de Medici", care
dispunea de o formidabilă reţea de

informatori, a intervenit şi l-a propus pe
fiul ei. Poate că nici nu i-a cerut părerea,

dar oricum n-ar fi admis ca acesta să nu
fie de acord. Triumful lui Clémentine a

venit, aşadar, în 7 iulie 1887, când Marea Adunare Naţională a Bulgariei a ales

candidatura lui Ferdinand, fiul ei rafinat,
care în mod evident a sosit însoţit de

mama sa. „Destul de urât din cauza unui
nas prea proeminent, dar cu o splendidă

prestanţă şi moştenind superbii ochii
albaştri luminoşi ai familiei Orléans,

Ferdinand avea 26 de ani în momentul
când a urcat pe tronul Bulgariei.

Inteligent, foarte cultivat, amator de
parfumuri, de flori frumoase şi, de

asemenea, se spune, de băieţi frumoşi,
prinţul avea deja calităţile atribuite

îndeobşte unui împărat bizantin din
perioada decadentă sau unui paşă

oriental."[2] Anglia şi Austro-Ungaria au
susţinut candidatura sa, prinţul Ferdinand

are rude la mai multe curţi regale din
Europa. La Sofia, lumea este flatată şi

premierul Stambulov, fiu de hangiu şi fost
seminarist, considerat în scurt timp drept

un „Bismarck bulgar", se bucură dinainte
gândindu-se la „ceea ce aceste legături

dinastice prestigioase puteau aduce ţării
lui prea noi într-o Europă prea veche".-

îi rămânea acum lui Clémentine să
găsească o soţie pentru fiul ei, ceea ce le

putea închide gura răuvoitorilor, care
pomeneau de posibila bisexualitate a

prinţului. Clémentine s-a priceput să
şteargă toate urmele, fiind la fel de eficace

în această misiune ca şi în cea precedentă.
Fiu docil, Ferdinand s-a însurat, în 1893,

cu prinţesa Maria Luiza de Bourbon-
Parma, strănepoata ultimului rege al

Franţei şi al Navarrei, Carol al X-lea, pe
care Revoluţia din 1830 îl izgonise de pe

tron. O mamă Orléans, o nevastă Bourbon:
prinţul îi unea, în fine, pe monarhiştii

francezi! Principatul bulgar, al cărui
suveran avea sânge german, a devenit

astfel cea mai franceză dintre dinastiile
balcanice la răspântia secolului al XIX-lea

şi al XX-lea. Pioasa prinţesă Maria Luiza,
rămasă profund catolică şi, de aceea, prea

puţin bulgară, a avut patru copii în decurs
de şase ani şi a murit în 1899, la naşterea

celei de-a doua fiice. înainte de a fi
desemnat la tronul Bulgariei, Ferdinand a

fost permanent protejat de Viena şi a
servit chiar drept ofiţer al Habsburgilor.

De când se instalase la Sofia, nu primise
consimţământul ţarului rus Aleksandru al

Ill-lea, un colos a cărui putere de
convingere era atât de mare, încât mai

multe state europene manifestaseră
acelaşi dispreţ faţă de Ferdinand. Această

ignorare fusese chiar la originea unui
incident la Paris, când ducele d'Aumale,

unchiul lui Ferdinand din partea mamei,
nu îl salutase pe nepotul său când se

întâlniseră. Prinţul Bulgariei se simţise ofensat. Ducele d'Aumale, în vârstă de

peste 70 de ani, avea, desigur, vederea

proastă, dar nu-i lipsea prezenţa de spirit.
Nepotului său impertinent, i-a răspuns:

— Eu sunt ca Europa, nu te recunosc.[1]

Prinţul Bulgariei, multă vreme
dispreţuit de vecinii lui încoronaţi, s-a

reconciliat, în cele din urmă, cu Sankt-Petersburgul, grație unui gest pe care

ţarul Aleksandru al IlI-lea l-a apreciat:
Ferdinand îşi botezase primul fiu, Boris,

conform ritului ortodox, ceea ce era
normal pentru o dinastie bulgară, mai ales

aflată la început de drum. De atunci
înainte, Ferdinand avea să cântărească

avantajele pe care le ofereau susţinerea
din partea ruşilor şi, respectiv, din partea

Austro-Ungariei. Chiar şi cu riscul de a-şi renega simpatiile. Şi de a le trăda. De la

această versatilitate, pe care Europa
Centrală o observă cu neliniște, i se trage

o nouă poreclă, lansată de verişoara lui
vecină, prinţesa moştenitoare Maria de

România: „Foxy Ferdy". Ferdinand I devine „vulpoiul din Balcani". De acum

înainte, va fi respectat. Acesta este
triumful postum al mamei sale, cea mai

avizată povăţuitoare a lui, decedată la
Viena cu un an în urmă şi care fusese

foarte populară prin inteligenţa şi

generozitatea ei. 0 Medici, dar şi o
Metternich.

Motivul pentru care Franz Joseph
discută cu Ferdinand la Budapesta, la

începutul lunii octombrie 1908, chiar dacă
din motive personale nu are o părere prea

bună despre el, este o ştire alarmantă care
a sosit de la înalta Poartă. Acesta avea să

fie unul dintre primele declanşatoare ale angrenajului infernal. S-a aflat că, la

Constantinopol, în iulie, diverşi
intelectuali şi ofiţeri otomani, reuniţi sub

numele de „Junii Turci", l-au obligat pe
sângerosul sultan Abdul-Hamid al II-lea să

restabilească libertatea de expresie şi de
întrunire, şi urmau, negreşit, să îl

constrângă să abdice. Se spunea că Junii Turci intenţionau să organizeze alegeri în

imperiu. Exista riscul ca somnolenta tutelă
otomană asupra Bosniei-Herţegovina să se

trezească, dăunând ambiţiilor austro-
ungare. Pentru Franz Joseph este necesar,

aşadar, să îşi consolideze de urgenţă
mandatul, anexând pur şi simplu această

provincie. Ferdinand I profită de ocazie
pentru a negocia un schimb de servicii

reciproc avantajoase cu bătrânul împărat.
Prinţul aprobă anexarea Bosniei-

Herţegovina contra recunoaşterii unui
titlu pe care şi-l arogă: ţar al bulgarilor.

Bulgaria devine, în sfârşit, o monarhie.
Acest acord este întru totul secret. De

aceea, în 5 octombrie 1908, bătrânul
împărat surprinde Europa incluzând oficial

Bosnia- Herţegovina în imperiul său şi
încălcând astfel simplul mandat de

gestiune pe care îl primise la Congresul de
la Berlin. în aceeaşi zi de 5 octombrie,

Ferdinand I profită de moment pentru a
declara independenţa totală a Bulgariei,

până atunci fărâmiţată în trei provincii sub
regimuri diferite — un mozaic umilitor şi

insuportabil. Se întrevede deja revenirea
Bulgariei Mari, care, în secolul al XIV-lea,

era atotputernică în Balcani. Şi, cu
sprijinul lui Franz Joseph, prinţul se

proclamă ţar al bulgarilor; după
independenţă, reunificarea ar trebui să fie

mai simplă. în 12 octombrie, Ferdinand,
călare pe un armăsar, înconjurat de opt

mii de cavaleri, este aclamat pe străzile
Sofiei presărate cu flori, în special

trandafiri. în lungi alaiuri pitoreşti, ţăranii

au coborât din munţi şi mitropolitul
oficiază o slujbă în aer liber.

Regele Petru I al Serbiei
este furios: Viena îi

gătuie ţara!

Franz Joseph credea că nu vor exista
reacţii la decizia sa, dar se întâmplă exact

invers: anexarea va provoca o criză
majoră. Dacă Rusia nu protestează este

fiindcă fusese semnat un acord secret
între ţarul din Sankt-Petersburg şi

suveranul austro- ungar: Nicolae al II-lea
accepta anexarea în schimbul sprijinului

austriac faţă de dorinţa lui de a controla
accesul la Strâmtori; dar, ulterior,

guvernul lui Nicolae al II- lea va nega
această tranzacţie. în acelaşi timp, sârbii

şi grecii din Macedonia, printre alţii, sunt
furioşi din cauza felului cum Habsburgii

şi-au însuşit acest teritoriu. Fără să fi
cumpănit, de fapt, efectele, Franz Joseph a

provocat prima scânteie. în realitate, este
o dublă scânteie: creşte prezenţa Austro-

Ungariei în Balcani şi trebuie să se ţină
seama de Bulgaria, ceea ce este

exasperant pentru Rusia. Anexarea
Bosniei- Herţegovina obligă principalele

state europene şi pe conducătorii lor să ia
atitudine, să îşi aleagă aliaţii sau inamicii.

Iar câţiva monarhi care, peste şase ani,
vor fi antrenaţi în conflictul mondial

domnesc deja. Decizia lui Franz Joseph a
aprins un fitil lent. Medicii se nelinişteau

din cauza bronşitelor lui recurente, în
timp ce bătrânul împărat şi miniştrii lui se

pregăteau să pună Europa în faţa unui
fapt împlinit.

Stupefiat şi foarte nemulţumit de anexare, regele Petru I al Serbiei, în

vârstă de 64 de ani, nu pregetă să îşi
manifeste frustrarea. Şi el îşi făcea planuri

în privinţa Bosniei-Herţegovina, nu numai
fiindcă participase, în 1875, la insurecţia

provinciei contra turcilor, dar mai ales din
cauză că teritoriul beneficia de ieşire la

Marea Adriatică. De fapt, decizia brutală a
lui Franz Joseph, percepută ca o lovitură

de stat, izolează Serbia şi o gâtuie din
punct de vedere economic. Pe Dunăre,

canonierele austriece şi sârbeşti sunt deja

faţă în faţă şi există temerea că incidentul
s-ar putea agrava.

Născut la Belgrad în 1844, Petru I a
ajuns la tron ca urmare a asasinării, în 10

iunie 1903, a regelui Alexandru I, din
dinastia Obrenovic, şi a reginei Draga,

fostă curtezană cu o reputaţie dubioasă,
luată în căsătorie în 1900. Execuţia lor,

care a fost săvârşită cu sălbătăcie şi furie,
într-o cămăruţă de lângă dormitor, unde

cei doi se refugiaseră pe jumătate
dezbrăcaţi, a însemnat o uşurare pentru

populaţia sătulă de domnia autocratică a
lui Alexandru şi de dificultăţile economice,

mai ales că mulţi nu fuseseră de acord cu
mariajul regelui. Trebuie subliniat că acest

puci sângeros a fost pus la cale de tânărul
locotenent Dragutin Dimitrijevic, poreclit

Apis, care, în 3 martie 1911, va fi unul
dintre fondatorii unei organizaţii secrete

despre care vom mai vorbi, Mâna
Neagră... La o lună după eliminarea

violentă a cuplului detestat şi a acoliţilor
lui, Adunarea Naţională l-a desemnat pe

Petru drept rege. Noul monarh aparţine

familiei Karagheorghevic, care îşi ia astfel revanşa.

Exilat în 1858 când tatăl său a fost
forţat să abdice, crescut în Franţa,

francofil, Petru I a fost elev la Saint-Cyr în 1862 şi ofiţer, servind, sub un nume de

împrumut, în Legiunea Străină, cu prilejul
Războiului Franco-Prusian din 1870-1871.

încoronat la Belgrad abia în 22 septembrie 1904, Petru I a susţinut o politică

antiaustriacă. A făcut din regatul său farul opoziţiei slave contra Habsburgilor,

sprijinindu-se pe Rusia şi pe Franţa.
Aceasta din urmă îi furnizează armament

fabricat la uzinele din Creusot, în timp ce
monarhul liberal, cu mustăţile lui

impresionante şi idei sociale progresiste,
dezvoltă viaţa literară şi intelectuală la

Belgrad. Vrând să fie aproape de popor şi
de grijile acestuia, se plimbă singur, în

civil, pe străzile Belgradului, vizitând
ateliere, şcoli şi spitale. Dă dovadă de o

autentică simplitate, „lăsând în cărţile de
oaspeţi sau pe tabla neagră din clase

aceeaşi propoziţie tulburătoare prin
modestia ei: «Regele Petru a fost aici»"-.

Măritându-şi fiicele,
prinţul Muntenegrului

este „socrul Europei"

în 1883, Petru I al Serbiei se căsătorise cu
prinţesa Zorka, fiica mai mare a prinţului

Nikola al Muntenegrului. Aceasta îi
adusese pe lume soţului ei cinci copii,

născuţi în Muntenegru, dintre care trei au
supravieţuit; dar mama lor a murit foarte

tânără, în 1890. Petru I era, aşadar, văduv
de paisprezece ani, în momentul

încoronării. Din punct de vedere
diplomatic, graţie acestei căsătorii,

Muntenegru a putut să devină cunoscut în afara asprelor lui hotare muntoase. O

şansă pentru această ţară mică, legată de
regatul Serbiei în secolul al XlV-lea, dar al

cărei teritoriu făcuse parte ulterior din
Imperiul Otoman, timp de patru veacuri,

până în 1878. Pentru mulţi, Muntenegru,
descris de Pierre Loti ca o „mare

împietrită în furia ei", este un stat
minuscul, demn de o operetă, pe care

nimeni nu îl ia în serios, cu un suveran
care speră să impună respect măritându-şi

fetele cu alţi monarhi sau prinţi europeni
disponibili. Pe cinci dintre ele le şi mărită

cu prinţi din familiile dinastice, fiind
poreclit de aceea „socrul Europei"-.

Această politică matrimonială ambiţioasă,
copiată exact după cea practicată de

Habsburgi, va fi cea mai frumoasă reuşită
a lui, iar Europa, multă vreme sceptică, ba

chiar batjocoritoare, va vedea cum creşte

notorietatea Muntenegrului, care nu va fi doar o agenţie matrimonială.[2]

La anunţarea anexării, Petru I al
Serbiei, susţinut de Sankt-Petersburg,

protestează împotriva lui Franz Joseph şi a
guvernului său, însă Franţa îi recomandă o

atitudine mai moderată. La rândul său,
Imperiul Otoman, umilit de decizia Vienei,

anunţă boicotarea produselor austro-
ungare. Istanbulul nu mai are cum să

ajungă la Sarajevo, ceea ce este un semn
rău pentru înalta Poartă. în faţa acestei

crize, care este reacţia ţarului Rusiei?
Slăbit după prima revoluţie din 1905 şi

dezastrul naval din strâmtoarea Tsushima
în apele teritoriale ale Japoniei, constrâns

să acorde concesii liberale şi să accepte o
a treia Dumă (adunare consultativă),

Nicolae al II-lea continuă să susţină
alianţa franco-rusă, iniţiată de tatăl său,

Aleksandru al III-lea, fiind în interesul
ambelor ţări. Ceea ce îl preocupă în

Balcani este ideea de a putea avea acces
la Strâmtori, eterna obsesie a diplomaţiei

ruse. Ţarul îl însărcinează pe ministrul său
de externe, Izvolski, în funcţie din 1906,

să îi propună lui Franz Joseph un „târg
neizbutit: acceptul Rusiei pentru anexarea

Bosniei-Herţegovina de către Viena [unde
aceasta se temea de intensificarea

tulburărilor provocate de sârbi] în
contrapartidă cu susţinerea din partea

Austro- Ungariei a cererii Rusiei de
revizuire a Convenţiei Strâmtorilor, pentru

a putea permite trecerea bastimentelor ruseşti"[2]. De la bun început, această

tranzacţie era sortită eşecului, iar Serbia
începe să piardă susţinerea Rusiei. Ţarul,

dezamăgit, îl înlocuieşte pe ministru cu
adjunctul acestuia. în realitate, Nicolae al

II-lea, suveran cu mentalitate de mic-
burghez, pasionat doar de viaţa de familie,

este foarte marcat de maladia singurului
său fiu, ţareviciul Aleksei, în vârstă de 4

ani, care suferă de hemofilie. Ţarina
Aleksandra, prinţesă germană şi nepoată a

reginei Victoria, trăieşte şi ea cu spaima
permanentă a unei hemoragii care îi putea

fi fatală băieţelului. Retraşi şi interiorizaţi,
cuplul imperial, cele patru fiice ale lor —

marile ducese Olga, Tatiana, Maria,
Anastasia — şi ţareviciul Aleksei vieţuiesc

într-un fel de cocon familial izolat de realităţi şi de viaţa de la curte. Această

situaţie de claustrare îndurerată îi permite
călugărului-tămăduitor Rasputin să

exercite asupra lor o influenţă tot mai
mare, considerată drept dezastruoasă.

Eduard al VH-lea, căruia
îi plac franţuzoaicele,

făureşte „Antanta Cordială"

Unul dintre monarhii care domnesc în acel
sfârşit de vară a anului 1908 are informaţii

foarte pertinente despre ameninţările care
planează asupra geopoliticii europene şi,

în consecinţă, asupra păcii. Este vorba
despre Eduard al VH-lea, rege al Marii

Britanii şi al Irlandei, care se află, de
asemenea, în fruntea unui imperiu

puternic. Deşi a ajuns la vârsta de 67 de ani, nu domneşte decât din 1901, anul în

care mama sa, Victoria, a plecat — în fine!
— să se odihnească în pace alături de

scumpul ei prinţ Albert. în spatele unei
reputaţii de mare petrecăreţ şi amator de

plăceri senzuale (aventurile lui galante
pariziene sunt legendare), Eduard al VH-

lea s-a dovedit a fi un diplomat de
excepţie, trecând dincolo de prerogativele

sale constituţionale. în 8 aprilie 1908, cu
prilejul sejurului său uzual la Biarritz,

regele i-a încredinţat lui Herbert Asquith
mandatul de prim-ministru. Această

desemnare, în apartamentul suveranului
de la Hotel du Palais, pe teritoriu francez,

este percepută ca o nesocotire a
protocolului monarhiei britanice. Dar

situaţia era urgentă şi, oricum, regele

repetase adesea, pe un ton jovial, că el se simţea în Franţa „ca acasă"!

Cu tact, Eduard al VH-lea a reorientat politica externă a Londrei, îndeosebi în

domeniul militar şi naval, făurind Antanta
Cordială, care nu va exista decât graţie

lui. Folosindu-şi farmecul personal,
puterea de convingere şi abilitatea

caracteristică, monarhul britanic a întors
opinia publică franceză în favoarea sa, în

ciuda litigiului colonial african
(„incidentul" de la Fashoda, Războiul

Burilor), şi a obţinut un triumf cu prilejul
uneia dintre vizitele sale la Paris. Silueta

lui impunătoare, vorbele de duh şi
priceperea în treburile statului — care îi

surprinde pe premierii săi — se
armonizează bine cu reluarea fastului

specific curţii de la Palatul St. James, o tradiţie aproape uitată în ultimii ani de

viaţă ai reginei Victoria, care se izolase în doliul ei. Diferenţa dintre mamă şi fiu se

măsoară, de asemenea, în relaţiile cu Berlinul. Eduard al VH-lea s-a distanţat de

impetuosul său văr, kaizerul Wilhelm al II-lea, al cărui vis de a face din Germania o

mare putere maritimă îi nelinişteşte

continuu pe britanici, dornici să nu piardă supremaţia flotei lor.

Guvernul Majestăţii Sale e vrednic de
numele său, din moment ce Downing

Street îi cere suveranului să tempereze
proiectele rudei sale fanteziste şi

imprevizibile. Legăturile de sânge ar
putea fi utile. Cât despre relaţiile cu Rusia,

acestea sunt apropiate ca în familie, din
moment ce Eduard al VH-lea este căsătorit

cu Alexandra a Danemarcei — foarte
frumoasă, dar surdă (nu şi oarbă însă în

faţa escapadelor soţului ei) —, care este

cumnata lui Aleksandru al III-lea şi, prin urmare, mătuşa lui Nicolae al II-lea.[â]

Pentru a da un suflu nou unor
contacte senine şi pozitive cu nepotul său

ţarul, pe care îl întâlneşte la Reval, în 10 iunie 1908, regele îl numeşte amiral

onorific al Royal Navy.[M] O decizie care îl face să tuşească pe premier, îndrăznind să

atragă atenţia că ar fi trebuit să fie
consultat şi guvernul; la care Eduard al

Vll-lea ripostează cu mult spirit că, dacă e vorba să te foloseşti de rubedenii pentru a

evita conflictele, el este foarte bine plasat
pentru a fi ambasadorul propriei sale

persoane şi a bunelor sentimente. La
jumătatea lunii august, după o întrevedere

furtunoasă şi fără rezultate, în Germania,
cu Wilhelm al II-lea, care se arată evaziv şi

paradoxal, Eduard al **VII**-lea soseşte în Austria, la Bad Ischl, unde este primit de

Franz Joseph, fermecător şi glumeţ, în
confortabila sa Kaiservilla. în fiecare an,

de 18 august, împăratul vine aici pentru a-
şi serba ziua de naştere. La dejun, Eduard

al **VII**-lea încearcă să-l convingă pe
monarhul austro-ungar să facă presiuni

asupra lui Wilhelm al II-lea, pentru a-l
determina să înceteze cursa înarmării

flotei germane. Conversaţia este cordială,
dar fără vreun rezultat pe plan politic.

Singura amintire demnă de reţinut este
propunerea pe care regele Angliei şi

Irlandei i-a făcut-o lui Franz Joseph,
invitându-l să descopere plăcerile unei

plimbări cu automobilul, o noutate pentru
acesta, care era un om pasionat de cai.

Din politeţe, se va declara mulţumit de
această „experienţă". Eduard al **VII**-lea,

cum îi era obiceiul, a râs în gura mare,
fumând un trabuc enorm...

Regele Angliei descoperă duplicitatea împăratului

habsburgic

Continuându-şi călătoria spre Boemia,
unde se duce cu regularitate la o cură

balneară în celebra staţiune Marienbad,
Eduard al Vll-lea are o discuţie, la sfârşitul

lui august, care îl uluieşte şi îl pune pe
gânduri. Corespondentul la Viena al

publicaţiei *Times,* William Steed, îl asigură
că Austro-Ungaria se pregăteşte să

anexeze Bosnia-Herţegovina. Jurnalistul
are certitudinea că informaţia lui,

incredibilă cum pare, este exactă. „Nu-mi vine să cred aşa ceva, îi declară regele,

fiindcă s-ar bulversa întregul echilibru
european. împăratul Franz Joseph nu mi-a

spus nimic în acest sens. Nu-mi vine să
cred aşa ceva."[11] După cum se ştie, este

adevărat. Regele se consideră trădat, şi nu mai contează că scrisoarea adresată în

nume personal de Franz Joseph, remisă de
ambasadorul Austro-Ungariei chiar în ziua

anexării, 5 octombrie, se referă la
prietenia „intimă şi tradiţională" care îi

leagă şi în virtutea căreia Franz Joseph
ţine să îl anunţe „personal în privinţa unei

decizii importante pe care este nevoit să o
ia". Eduard al Vll-lea este furios. îşi

manifestă nervozitatea agitându-şi brăţara
de argint. Vasăzică, această vizită la Bad

Ischl nu era decât o capcană! Niciodată nu
va mai merge acolo. Regele a înţeles că

această anexare era genul de lovitură
neaşteptată de care se temea el, o

scânteie în „butoiul cu pulbere al

Balcanilor", potrivit expresiei premonitorii
a lui Bismarck.

Negreşit, în acel moment, succesorul
reginei Victoria este singurul şef de stat

care poate estima cel mai bine
consecinţele hotărârii spectaculare a lui

Franz Joseph. Dar ce spune lumea la
Berlin? Există doar puţine reacţii, ceea ce

nu este nicidecum surprinzător. Tripla
Alianţă funcţionează, nimeni nu îl va

contraria pe bietul Franz Joseph. Totuşi,
tăcerea kaizerului este întotdeauna

îngrijorătoare, dar nu la fel de mult ca
declaraţiile lui, în general zgomotoase,

contradictorii, paradoxale şi nesăbuite.
Spre deosebire de Eduard al Vll-lea,

suveran care rămâne în limitele
constituţionale în ciuda câtorva nebunii

amuzante, Wilhelm al II-lea este un
monarh care dispune de mari prerogative,

considerându-se moştenitorul unei puteri
absolute şi unicul stăpân adevărat al

Imperiului German; nu se abţine să spună
ceea ce gândeşte, sporind astfel gafele,

încurcăturile, mojiciile şi sfidările, o
trăsătură de caracter pe care o deplângea

deja bunica lui, regina Victoria. Şi nu era
singura care să-şi fi făcut griji din această

cauză. Wilhelm a avut întotdeauna un comportament imatur, spre marea

mâhnire a tatălui său, Frederic al IlI-lea,
care nu a domnit decât nouăzeci şi nouă

de zile în 1888, fiind răpus prematur de un cancer la laringe.

De când a urcat pe tronul
Hohenzollernilor la vârsta de 29 de ani,

imprevizibilul kaizer, care a început prin a-
l demite pe Bismarck, are talentul de a

deranja pe toată lumea, inclusiv guvernul
şi ţara sa, şi asta cu bună ştiinţă! Trebuie

să precizăm — şi este important — că
Wilhelm al II-lea nu este incompetent, dar

ajunge repede să fie criticat pentru stilul
său de a domni şi de a interveni în locul

guvernului. Este inteligent, dar zăpăcit,
dezordonat şi veleitar. De fapt, stăpânul

Germaniei imperiale suferă de un teribil
complex. Naşterea sa la Berlin, în 1859, a

fost dificilă, iar din această cauză a rămas
cu braţul stâng atrofiat. Se căzneşte să

ascundă cât mai bine defectul fizic, dar
suferă mult din acest motiv, mărturisind:

„Este o infirmitate iremediabilă... O
leziune căreia nu i s-a dat atenţie pe

moment, dar care s-a dovedit incurabilă
ulterior, privându-mă de o deplină

libertate de mişcare." Totuşi, asta nu-l

împiedică să fie un bun călăreţ şi un
strălucit ţintaş.

Complexat fizic, kaizerul
are tot mai multe apariţii

spectaculoase

Wilhelm al II-lea compensează acest handicap, făcând un spectacol din prezenţa sau trecerea sa. Dincolo de

discursurile-fluviu, călătoriile fastuoase şi
apariţiile sale de-a dreptul teatrale,
regizate astfel încât să-l scoată în

evidenţă, în uniforme extravagante
mascându-i braţul inert, purtând pe cap o
cască, pe care este fixată o acvilă cu

aripile desfăcute, şi având obrajii barați
transversal de vârfurile încârligate ale
mustăţilor lungi, suveranul este impulsiv,

versatil şi orgolios. Lumea îl consideră
agresiv şi belicos când, în realitate, el este
înainte de toate stângaci în gesturi şi cu

un temperament mai degrabă paşnic.
Kaizerul este mai ales irascibil, derutant şi
ştie să fie, în toate împrejurările şi în

decurs de câteva clipe, dezagreabil după
ce a fost şarmant. Un om cu tulburări de
comportament, care este la putere. Totuşi,

în ciuda extravaganţelor lui, Wilhelm al II-lea întruchipează o nouă generaţie de suverani, îmbinând romantismul

(accentuat!) al strămoşilor săi cu
modernismul unei lumi transformate
treptat prin dezvoltarea tehnicii.

Graţie tunătorului kaizer, 28 octombrie 1908 rămâne o dată

memorabilă atât în istoria europeană, cât
şi în cea a presei. în acea dimineaţă, *Daily*

Telegraph din Londra, cotidian
conservator moderat, al cărui succes se

datorează parţial şi preţului foarte mic cu
care este vândut, publică o „convorbire"

cu Majestatea Sa imperială. Fără îndoială,
vexat de reapropierea lui Nicolae al II-lea

de Anglia, care venea după Antanta
Cordială franco-britanică încheiată cu

patru ani în urmă, kaizerul mărturiseşte
cu multă candoare că şi el, deşi este un

împărat german, iubeşte Anglia şi
englezii! Se ridică împotriva procesului de

intenţie care i se face. Acest text este o
adevărată declaraţie de dragoste făcută

Albionului, la care împăratul admiră chiar
şi arta de a trăi. Wilhelm al II-lea se jură

că e sincer: „Falsitatea şi minciuna sunt
străine de firea mea." Şi totuşi, acesta nu

este un „interviu", ci o maşinaţie
orchestrată chiar de către kaizer. Wilhelm

al II-lea nu s-a întâlnit cu niciun jurnalist:
în secret, a adunat pur şi simplu diverse

remarci, după un sejur privat în Marea
Britanie, în continuarea unei călătorii

oficiale. La origine, este vorba despre o relatare a unor conversaţii pe care un

ofiţer superior britanic le- a considerat
interesante. Desigur, kaizerul a trimis o

variantă prelucrată a acestui text
cancelarului von Btilow, pentru a obţine

părerea acestuia. Dar dracul şi-a băgat coada şi aici: şeful guvernului fiind în

vacanţă, nu a citit această lungă pledoarie
anglofilă, cerând în schimb serviciilor din

subordine să studieze textul cu atenţie.
Teancul de foi „scrise neciteţ" se plimbă

într-un du-te-vino de la un serviciu la altul
şi, în cele din urmă, aparatul birocratic

imperial nu găseşte nicio obiecţie contra
publicării materialului: o şansă nesperată

pentru *Daily Telegraph*. Nu se refuză o asemenea exclusivitate. Afacerea poate fi

considerată un exemplu spectaculos de
„rateu" mediatic la începutul secolului al

XX-lea, întrucât demonstrează
incompetenţa serviciilor oficiale, care nu

s-au priceput să deceleze că Wilhelm al II-

lea conversase cu el însuşi! Dintr-un scandal în altul.

O serată veselă în onoarea lui Wilhelm al

II-lea se transformă în dramă

Cancelarul von Btilow aruncă răspunderea
asupra suveranului, care se împotmoleşte

în explicaţii confuze. Conţinutul prozei
kaizerului este exploziv: Wilhelm al II-lea

pretinde, printre altele, că datorită lui
englezii au ieşit victorioşi în Africa de Sud

cu prilejul Războiului Burilor, deşi iniţial
sprijinise cauza acelor „viteji nordici" care

erau burii, trimiţând, în 1896, o depeşă de
susţinere şefului lor, Kruger, descendent

dintr-o familie berlineză! în spatele acestei
exagerări, apare ridicolul unei

fanfaronade inepte, provocând atât mânia
britanicilor, cât şi a germanilor, precum şi

discreditarea personală a kaizerului care
înţelege, dintr-odată speriat, ce dezastru a

declanşat în opinia publică. Se pune
problema să i se limiteze puterile. Unii se

îndoiesc de deplinătatea facultăţilor lui
mintale: cum altminteri să fi comis o

asemenea gafă monumentală, care le
întrece pe toate celelalte dinainte?

„Legătura de încredere şi de respect care
exista între naţiune şi monarh pare

sfâşiată pentru prima oară de la crearea Imperiului German."[12] Se impune urgent

ca suveranul să gândească înainte de a se
exprima şi să se asigure că întotdeauna

cancelaria aprobă enunţurile sale. Dar
cum să poţi controla un comportament

atât de necugetat, care oscilează între
naivitate şi aroganţă? Foarte afectat de

contestarea legitimităţii sale, rănit în
orgoliul său, nepotul reginei Victoria este

deprimat. Pe urmă, pleacă însă la
vânătoare în Bavaria. Din nefericire,

serata organizată pentru Majestatea Sa
imperială la reşedinţa prinţului von

Ftirstenberg, care trebuia să fie

distractivă, s-a transformat într-o farsă grosolană, apoi în dramă.

Administratorul casei regale a dorit
să se inspire din frivolitatea vieneză în

anecdotele, cupletele deocheate şi
numerele de cabaret alese. Gazdele

prinţului nu ştiu nici ele ce să mai
imagineze pentru a-l distra pe Wilhelm al

II-lea, care rămâne taciturn şi foarte
abătut. Şeful administraţiei regale

militare, generalul von Htilsen- Haeseler,
amintindu-şi de numerele şi improvizaţiile

comice pe care kaizerul le aprecia, mai
ales când era la bordul iahtului imperial

Hohenzollern, împrumută idei din acel repertoriu. Şi soseşte travestit în balerină

cu o fustiță încreţită din tul roz! Cine a
pomenit de frivolitatea vieneză? Dar, vai!

Generalul nu apucă să mai parodieze un
balet romantic: se sufocă şi se prăbuşeşte,

murind din cauza unei crize cardiace. Are
56 de ani. Wilhelm al II-lea are senzaţia că

e urmărit de fatalitate. Reîntors la Berlin,
stă în pat, evocă spectrul abdicării. O

singură persoană poate atunci să-l ajute
să-şi recapete încrederea în el însuşi şi să

redobândească un părelnic echilibru: soţia
lui, căreia el îi spune „Dona", născută

Augusta de Schleswig- Holstein-
Sonderburg-Augustenburg, într-o familie

deposedată de către însăşi Prusia de
faimoasele ducate daneze aflate la

originea războiului din 1864. Wilhelm, pe
atunci prinţ moştenitor, s-a însurat cu ea

în 1881. O căsătorie de conveniență, dar și
din dragoste, binecuvântată cu șapte

copii: şase băieţi şi o fată. Aristocrată cu
maniere simple, Dona este, potrivit soţului

ei, „un model perfect de virtuţi creştine şi
germanice". O stimează sincer, dar regretă

că a rămas o provincială. împărăteasa
Augusta, supusă, răbdătoare, se ocupă de

opere caritabile şi nu exercită nicio
influenţă politică asupra lui Wilhelm al II-

lea. în schimb, rigorismul ei luteran se dovedeşte a fi un inconvenient diplomatic.

Astfel, soţia lui Wilhelm al II-lea o detestă
pe verişoara ei Aleksandra a Rusiei, căreia

nu-i poate ierta faptul că s-a convertit la
religia ortodoxă; lucrul acesta nu poate

contribui la apropierea dintre
Hohenzollerni şi Romanovi, în timp ce

relaţiile anglo-germane sunt înveninate de
construirea accelerată, sub autoritatea

amiralului Tirpitz, a unei flote imperiale
germane menite să rivalizeze, dacă nu

chiar să întreacă Royal Navy. Tot la fel,
Augusta îl urăşte pe ciudatul rege al

Belgiei, Leopold al II-lea, atât pentru
afacerismul lui în Congo, cât şi pentru

firea lui de afemeiat, în special în relaţia
cu o franţuzoaică, devenită amanta lui în

1900, care e cu patruzeci şi opt de ani (!)
mai tânără decât el, dar cu care a avut —

spre stupefacţia generală! — doi fii... „Cu ajutorul lui Dumnezeu", susţine el. „Cu

ajutorul aghiotantului", răspund
caricaturiştii!

La mijlocul lunii noiembrie, când Wilhelm al II-lea, foarte deprimat, îl

primeşte pe cancelarul său la Potsdam,
devotata şi merituoasa Augusta este cea

care iese în întâmpinarea musafirului. îl
aşteaptă pe a cincea şi, totodată, ultima

treaptă a terasei Noului Palat, un
monument baroc cu patru sute de camere

şi trei sute douăzeci şi două de ferestre.
Lui von Btilow, care a venit să îl implore

pe suveran să îşi tempereze intervenţiile şi

să asculte de guvernul său, împărăteasa îi spune:

— Să fiţi foarte bun şi blând cu kaizerul. Este complet distrus.[13]

Soţia kaizerului este
îngrozită de haremul

sultanului

împărăteasa a fost întotdeauna afabilă şi
demnă, chiar şi în 1898, cu prilejul vizitei

cuplului imperial la Constantinopol. Ca o dovadă a interesului manifestat faţă de

Imperiul Otoman, kaizerul şi-a asumat
responsabilitatea de a reorganiza armata

de ieniceri a acestuia şi de a obţine
acordul pentru construirea căii ferate care

urma să lege Bosforul de Bagdag. O
obligase, de asemenea, pe Dona să

accepte invitaţia sultanului de a-i vizita haremul. Iniţial, împărăteasa refuzase.

Dar împăratul insistase, Dona cedase şi,
ieşind înmărmurită din harem, declarase:

„Dumnezeule! O grămadă de femei grase
în toalete de la Paris, care nu le vin bine

deloc. Mănâncă toate dulceţuri şi praline,
şi par să se plictisească rău."

Slăbit pe plan personal, constrâns de
acum înainte să respecte limitele

constituţionale ale puterii pe care o
deţine, Wilhelm al II-lea, într-o primă

etapă, nu reacţionează la anexarea
Bosniei-Herţegovina. Dar, ulterior, cu cât

aprobă mai ostentativ politica aliatului său
Franz Joseph, cu atât încearcă mai mult să

domolească animozităţile potenţiale ale
Sankt-Petersburgului.

Austro-Ungaria a reuşit, aşadar, în acţiunea ei de expansiune teritorială,

considerată inadmisibilă de unele ţări.
Următorul asalt contra Imperiului Otoman

va veni din partea unei ţări, din punct de
vedere politic mult mai tânără printre

statele europene, dar avidă să îşi extindă
şi ea zona de influenţă. în 29 iulie 1900,

cel de-al patrulea rege al Italiei, Umberto I, fusese asasinat la Monza de către un

anarhist. Ucigaşul, un oarecare Gaetano
Breşei, voia să răzbune astfel reprimarea

violentă a manifestaţiilor muncitoreşti din
urmă cu doi ani, reproşându-i regele

ordinul de a fi folosite tunurile contra greviştilor.

Umberto I se angajase să consolideze monarhia, respectând constituţia, şi se

arătase fidel Triplei Alianţe, care dicta
politica externă adoptată de Roma, Viena

şi Berlin. Fiul său, Victor Emanuel al IlI-
lea, îi urmase la tron, la vârsta de 31 de

ani. Croit parcă după imaginea regatului
său, considerat pe atunci drept „cel mai

mic dintre marile state", noul suveran este
foarte scund, chiar şi conform normelor

epocii: nu măsoară în înălţime decât 1,53
metri şi suferă din cauza acestui

dezavantaj fizic, în timp ce vărul său din
partea tatălui, seducătorul Amedeo al II-

lea de Savoia-Aosta, are impunătoarea
statură de 1,98 metri. Moştenitorul

tronului se consideră un pitic şi ştie că
lumea aşa îl vede. Foarte conştiincios în

studiile lui militare şi ştiinţifice, a început

ulterior să adune o impresionantă colecţie
de monede.

în octombrie 1896, când era încă
prinţ de Napoli, Victor Emanuel, în vârstă

de 27 de ani, acceptase în cele din urmă
să se însoare. Până atunci, acest proiect

nu părea nicidecum să-l entuziasmeze, mai
ales că alţii voiau să decidă pentru el cine

avea să- i devină soţie. Mama lui, semeaţa
Margherita de Savoia, „avea idei

preconcepute în privinţa dinastiilor
străine: «Familia Orléans poartă ghinion;

Belgia, aşijderea. Austriacă nu vreau, iar
englezoaică, nu se poate să avem», căci

regina Victoria ar refuza ca vreuna dintre

nepoatele ei să renunţe la protestantism"[14].

într-adevăr, regina Margherita
pretindea ca nora ei să fie catolică. O

candidată franceză fusese eliminată
fiindcă, deşi regalistă, era şovină. într-un

final, îndreptându-şi privirea spre ţărmul
răsăritean al Adriaticii, mama lui Victor

Emanuel alesese pentru fiul ei: viitoarea
regină a Italiei va fi prinţesa Elena a

Muntenegrului, cea de-a patra fiică

„exportată" de această ţară superbă, dar
săracă şi cu un acces anevoios.

Elena, în vârstă de 23 de ani,
ortodoxă, însă numaidecât convertită la

religia romano-catolică din ordinul soacrei
ei, este frumuşică, agreabilă, veselă,

sănătoasă, foarte cultivată. Are ochi
superbi şi un ten proaspăt, graţie aerului

de munte. Vorbeşte mai multe limbi
străine şi are talent la pictură şi desen, pe

care le-a studiat la Dresda. Este înaltă,
mult mai înaltă decât regele. Căsătoria,

oficiată la Roma, la bazilica Santa Maria
degli Angeli, adusese zâmbetul pe buzele

curtenilor; în schimb, mama Elenei,
furioasă că fiica ei renunţase la religia

Bizanţului, refuzase să asiste la
ceremonie. Fratele miresei şi surorile ei,

în afară de Ana, lipsiseră de asemenea. în familia de Savoia, unele comentarii nu

cruţau originea rustică a miresei
muntenegrene, cu intenţia de a sugera că

era vorba de o mezalianţă. La ieşirea de la mesa nupţială, ducesa de Aosta, născută

prinţesă de Orléans şi considerându-se
superioară viitoarei regine a Italiei, a

prezentat-o unei prietene, printr-o formulă
incisivă:

— Verişoara mea, păstorița...

Victor Emanuel al III-lea
este mic de stat, dar cu o

ambiţie imensă

Prezenţa sa fizică prea discretă se
răsfrânge cumva asupra unei (presupuse)

lipse de ambiţie, în cazul lui Victor
Emanuel al III-lea? Sănătatea sa şubredă

şi firea nervoasă îl obligă oare să-şi cruţe
forţele? Noul rege va duce un trai modest

şi simplu, de o austeritate ce aminteşte de
un monarh nordic. Dar, cum se întâmplă

adesea la bărbaţii scunzi, voinţa lui este
imensă. Muncitor, sobru, trezindu-se

devreme şi culcându-se tot devreme,
regele reduce la minimum ceremonialul în

toate acţiunile vieţii lui publice,
interzicând paradele şi rigurozitatea

etichetei. Pentru a-şi proteja viaţa de
familie, suveranii au renunţat chiar la

Palatul Quirinale propriu-zis, preferând o
reşedinţă învecinată, mai degrabă

burgheză decât regală, Villa Savoia. Chiar
dacă suveranii cinează în tête-à-tête,

fiecare mănâncă puţin şi repede. Victor
Emanuel al III-lea este la fel de meticulos

în funcţiile lui regale — foarte limitate, dar

pe care ţine să le vadă respectate —, ca şi
în pasiunea lui de numismat.

Ca şi tatăl său, este decis să nu intervină de o manieră autoritară în

treburile statului, atât din respect pentru
constituţie, cât şi în virtutea

temperamentului său. Este bănuitor,
mefient şi detestă excesele,

extravaganţele, mulţimile. Mai târziu, va
suferi mult din cauza unei reprezentări a

puterii care punea preţ pe valorile
spectaculare şi excesive. însă regele, cu

ochii lui vioi, mustaţa arcuită şi bărbia
voluntară, nu este un timid. Este un

mediator. Cea mai mare plăcere a lui este
să conducă un automobil (are vreo zece

maşini, în principal mărci franţuzeşti, în fostele grajduri ale tatălui său) şi să se

plimbe astfel prin Roma fără să fie
recunoscut, cu faţa ascunsă sub o

caschetă de şofer şi ochelari cu rame
îmbrăcate în piele. Depăşind arareori 60

de kilometri pe oră, regele nu cade pradă
beţiei vitezei. Va fi mândru să îl plimbe pe

Nicolae al II-lea cu un Fiat de 24 CP, ţarul
Rusiei fiind obişnuit cu automobilele

Renault. Regina îl însoţeşte adesea în escapadele lui motorizate, fericită să

meargă la un picnic inopinat. Lui Victor

Emanuel al III-lea îi plac bucuriile simple.
—

De la încoronarea lui ca monarh,
Italia s-a apropiat din punct de vedere

diplomatic de Franţa şi Marea Britanie.
Regele a continuat să-şi manifeste

mefienţa faţă de Austria. Nu poate

concepe ca oraşele Trieste şi Trento să fie
dominate de

Habsburgi, la fel cum i se pare
inacceptabil ca Alsacia şi Lorena să fie

supuse dinastiei de Hohenzollern. Tripla
Alianţă este un supliciu pentru regele

Italiei, care se consideră ameninţat şi
umilit de aliatul său! Când Wilhelm al II-

lea şi cancelarul său veniseră în vizită
oficială în 1 mai 1903, kaizerul nu

rezistase tentaţiei de a-şi alege o escortă
formată din ofiţeri uriaşi. în faţa acestei

suite de bărbaţi impunători, măsurând
uneori peste doi metri înălţime, von

Btilow, consternat, considerase că gestul
împăratului era de o răutate stupidă. Ce

rost avea să-l umilească astfel pe Victor
Emanuel al IlI-lea, amintindu-i că era

aproape un avorton?! Dar, mai ales, era
inutil, dat fiind că regele îşi organizase şi

el o gardă formată doar din bărbaţi

voinici! „Gluma subtilă" a lui Wilhelm al II-lea nu îşi atinsese scopul.

Oaspeţilor săi, regele le spusese:

— Italia nu poate lăsa Austria să se extindă în Balcani şi pe coasta Adriaticii:

este o chestiune de supravieţuire pentru dinastia noastră.[1]^

Cancelarul german se făcuse, atunci,
avocatul Habsburgilor, ceea ce era

surprinzător:

—Austro-Ungaria nu are niciun fel de ambiţie teritorială în Albania şi

Macedonia. Are doar câteva drepturi

asupra Bosniei-Herţegovina, care i-au fost
acordate la Congresul de la Berlin în 1878.

Când, tot cu prilejul acelei audienţe,
kaizerul l-a asigurat că el dorea pacea şi

potolirea răzvrătiţilor sârbi, unguri,
români sau de alte naţionalităţi, Victor

Emanuel al IlI-lea şi guvernul său nu au fost nicidecum convinşi. Peste cinci ani, în

1908, cu prilejul unei întâlniri la Veneţia
cu regele Italiei, kaizerul avea să refuze

orice discuţie pe tema situaţiei din Balcani.

Ar fi fost totuşi necesar să se
abordeze subiectul. Criza balcanică a

surprins Europa, ba chiar şi pe Wilhelm al
II-lea, furios, la fel ca Eduard al Vll-lea, că

aflase despre anexare aproape în acelaşi
timp cu toată lumea. Franz Joseph îi

păcălise. Dar cine să se fi gândit atunci că

acesta era doar un început? Era un seism.
Şi avea să fie urmat de noi unde de şoc.

1911. Stupoare: regele Italiei intră în război

contra Imperiului Otoman

Era absolut necesar să se discute despre
Balcani, deoarece — să nu uităm — Italia

îşi făcea planuri pentru coastele maritime
aflate vizavi de ţărmurile sale, la Marea

Adriatică: Albania, în continuare provincie
otomană, care este râvnită şi de Serbia, în

căutarea unei ieşiri la mare. Dar mai
presus de toate şi de mai mulţi ani deja, o

altă coastă maritimă turcă, vizavi de
ţărmul Italiei, dar de data aceasta în

Africa de Nord, stârneşte apetitul
regatului Casei de Savoia: Tripolitania,

Fezzanul şi Cirenaica (Libia actuală).
Unificată târziu, Italia, un stat mic, dar cu

un trecut imens, nu are un imperiu
colonial. Roma doreşte să îşi extindă

influenţa şi să redobândească măcar o
parte din posesiunile ei antice, care se află

încă sub dominaţie otomană în Africa de Nord.

Astfel, încă din vara anului 1902,
„Roma şi Parisul au convenit în mod

secret: în cazul unei redistribuiri majore a
teritoriilor, Franţa va prelua controlul

asupra Marocului, în timp ce Italia va avea
mână liberă în Libia. [...] Aceste acorduri

fac parte dintr-o politică de concesiuni
menite să slăbească influenţa Triplei

Alianţe asupra Italiei, care este
componenta cea mai puţin solidă a

coaliţiei. Şi, de asemenea, tot în logica
acestor manevre, ţarul Nicolae al II-lea a

acceptat «pactul de la Racconigi» încheiat
cu Victor Emanuel al III-lea în 1909, prin

care Rusia recunoaşte interesele speciale
ale italienilor în Libia, în schimbul

susţinerii din partea acestora a

revendicărilor ruşilor asupra Strâmtorilor Bosforului".[12]

în contextul european de expansiune
colonială generalizată, nu este de mirare

dacă şi statul cel mai recent creat îşi caută
partea sa, venind cu visul de a reconstitui

provincia Africa din vremea romanilor.
Ideea refacerii unui trecut glorios dă

greutate demersului Italiei. Trebuie
reamintit că tentativa Italiei de a cuceri

Etiopia în anii 1880 se soldase cu victoria
abisinienilor în 1896. Alţi italieni vor

reveni acolo mai târziu. încetul cu încetul,
opiniei publice din Peninsula Italică i s-a

indus ideea unor cuceriri teritoriale, însă
de data asta se pune problema de a ataca

Imperiul Otoman pe un nou front, după cel
din Balcani. Pretextul a fost găsit cu

uşurinţă în iunie 1911, când au fost
dezvăluite de către guvernul britanic

„măsurile vexatorii" cărora se presupunea
că le-ar fi căzut victime cetăţenii italieni

rezidenţi la Tripoli. Premierul lui Victor Emanuel al III-lea se asigură că Londra,

Parisul şi Sankt- Petersburgul vor susţine
orice intervenţie pentru salvarea

italienilor supuşi unor rele tratamente.
Este adevărat că Franţa şi Marea Britanie

sunt deja prezente în bazinul
mediteraneean, prima în Maroc şi Tunisia,

a doua în Cipru. Cât despre Rusia, cu un teritoriu atât de imens, ţarul nu are

obiective în zonele de dincolo de mări.
Totuşi, deşi de ani de zile mişcările

naţionaliste din Balcani încearcă să îi
alunge pe turci din regiune, ambiţia de a

ataca provinciile din Africa de Nord
supuse Constantinopolului va atârna mult

mai greu în balanţă. Această schimbare de
localizare va fi determinantă: „Atacând

Tripoli, Italia a lansat procesul care va
duce la război", subliniază în mod just

Christopher Clark. Şi tot el reaminteşte
observaţia făcută, în 1924, de Miroslav

Spalajkovic, fost şef de cabinet la
Ministerul Afacerilor Externe sârb:

„Evenimentele care au urmat nu au fost

decât urmarea logică a acestei prime agresiuni"[12].

Chiar dacă nu cunoaşte amănunţit
dosarele politice interne ale ţării sale,

Victor Emanuel al III-lea cultivă relaţii
strânse cu miniştrii săi şi va susţine în

totalitate decizia şefului de guvern,
Giovanni Giolitti, de a ataca Libia, o

regiune mai mult sau mai puţin autonomă
a Imperiului Otoman. Aidoma majorităţii

suveranilor din timpul său, regele Italiei
este pasionat de politica externă, pe care

o ridică la rangul de domeniu rezervat.
După lansarea unui ultimatum la sfârşitul

lunii septembrie 1911, în 3 octombrie,
flota italiană bombardează Tripoli. Pe de o

parte, această operaţiune militară,
considerată drept minoră la acea vreme,

constituie în realitate unul dintre
declanşatoarele conflictelor ce vor urma.

Pe de altă parte, este vorba despre un
război întru totul modern, din moment ce

se foloseşte armament nou, cum ar fi
mitralierele, dar şi avioane şi dirijabile în

primele bombardamente aeriene din
istorie. în 5 octombrie, trupele regatului

lui Victor Emanuel al IlI-lea (douăzeci de
mii de oameni) debarcă la Tripoli. Printre

ofiţerii otomani care se disting în
respingerea, la Tobruk, a forţelor italiene

de zece ori mai numeroase decât ale lor,
se remarcă Mustafa Kemal, în fruntea unui

detaşament de beduini libieni. Trebuie să subliniem, de asemenea, că deşi Italia a

avut grijă să obţină susţinerea diplomatică
a Antantei (Franţa, Marea Britanie, Rusia),

în mod ciudat nu a urmărit acelaşi lucru şi

în privinţa aliaţilor ei direcţi din Tripla Alianţă, Germania şi Austro- Ungaria.

Deşi nu controlează decât fâşia de
coastă, supusă adesea unor asalturi

armate din partea turcilor, Victor Emanuel
al IlI-lea semnează, în 5 noiembrie 1911,

un decret prin care declară suzeranitatea
Italiei asupra Libiei. Gestul regelui italian

reprezintă o bulversare geopolitică
semnificativă. Deja lumea s-a schimbat

mult şi unii dintre iluştrii ei conducători
nu mai există: tiranicul Leopold al II-lea a

murit în 17 decembrie 1909, după trei zile
de când se însurase cu amanta sa

franţuzoaică, atât de vulgară, dar atât de planturoasă. Nepotul său (fiul fratelui său

Philippe, conte de Flandra), Albert I, este
noul rege al belgienilor. în Rusia,

preşedintele Consiliului de Miniştri,
Stolîpin, un om foarte influent, care era

ultima şansă de reuşită a regimului ţarist,
este grav rănit de un anarhist într-un

teatru din Kiev şi moare după cinci zile de agonie, în 5 septembrie 1911. Ucigaşul

beneficiase de complicităţi îngrijorătoare.
în Marea Britanie, Eduard al Vll-lea

sucombase, în 6 mai 1910, în urma unor
crize cardiace, murmurând în timp ce-şi

dădea sufletul: „Nu voi renunţa, voi
continua, voi munci până la capăt". în

urmă cu cincisprezece luni, cu prilejul
ultimei sale vizite oficiale la Berlin, regele,

care ştia să fie atât de jovial, fusese
exasperat de nenumăratele incidente

protocolare ridicole, dar grăitoare; la fel
ca el, regina Alexandra detesta rigorile

prusiene, însă era esenţial să fie amândoi
amabili şi surâzători. Din cauza unei

greşeli de protocol şi a unei încurcături în
program, regele s-a înfuriat constatând că

era în întârziere: încă se căznea, laborios,
să îmbrace uniforma de mareşal german,

când fanfara gărzii de onoare imperiale
interpreta deja... *God Save The King!* O

situaţie de tot râsul, însă Eduard al Vll-lea,
palid şi obosit, nu râsese. Nu mai suporta

această ipocrizie vestimentară şi, fără
îndoială, nu era singurul, căci cum să-ţi

imaginezi că, purtând uniforma unei
monarhii vecine, chiar şi cu titlu onorific,

ai putea avea reţineri să intri în război
contra acelui regat, după ce ai fost primit

în vizită acolo?! Doar Wilhelm al II-lea era
înnebunit după aceste metamorfoze de

garderobă. Cu cât făcea paradă de mai
multe uniforme, oricare ar fi fost ele, cu

atât se extazia mai profund de aşa-zisele
lor virtuţi pacificatoare. Chiar şi când

pericolul părea exclus: astfel, în 3
septembrie 1912, pornind într-o vizită

oficială în Elveţia şi sosind în gara din
Zürich, kaizerul a descins din trenul său

special îmbrăcat în comandant al armatei
elveţiene, fiind întâmpinat pe peron de

preşedintele Confederaţiei, Ludwig Forrer,
desigur în haine civile, cu jobenul în mână

şi menţionând neutralitatea ţării sale în discursul pe care îl avea pregătit. Lumea

s-a mai liniştit, considerând că, de fapt,

kaizerul era mai mult fanfaron decât
belicos.

Noul rege al Marii
Britanii voia să fie ofiţer

de marină

Fiul lui Eduard al Vll-lea este noul suveran
britanic, sub numele de George al V-lea.

Pentru a asista la încoronarea sa la
Londra, în 22 iunie 1911, un american a

plătit suma de 25 000 de lire ca să
închirieze un apartament situat pe traseul

cortegiului. Cine ştie dacă marii dispăruţi
de pe scena istoriei, cu toţii oameni de

înaltă valoare, nu ar fi putut să împiedice
viitorul cataclism? încep să se impună

alţii, cum ar fi regele Petru I al Serbiei, în vizită oficială la Paris în septembrie 1911.

Quai d'Orsay a fost transformat într-un
veritabil palat regal, iar mulţimea

entuziastă îl aplaudă pe fostul elev de la
Saint-Cyr, bărbatul care a luptat ca

voluntar în războiul din 1870. La rândul
său, prinţul Nikola al Muntenegrului,

încurajat de faptul că are gineri atât de
prestigioşi, a respins, în 28 august 1910,

denumirea de principat pentru ţara sa şi s-
a proclamat rege sub numele de Nikola I,

în acord cu Parlamentul, ca să nu mai
depindă de înalta Poartă sau de Serbia.

Iată-l, aşadar, egalul dinastic al vecinilor şi ginerilor săi. Un leu şi o acvilă cu două

capete sunt armoariile de pe drapelul
naţional. încă din 1906, noul rege se

mândreşte că bate propria monedă,
perperul, iar acum o modifică. Şi nu există

dubiu că, din capitala sa pitorească,
Cetinje, unde s- a născut, un târguşor

rustic cocoţat la o altitudine de 670 metri,
va face ca lumea să vorbească despre el.

Cetinje se formase în veacul al XV-lea, în
jurul unei mănăstiri, iar de atunci turcii îi

dăduseră foc de trei ori. Orășelul — unde
se îngrămădesc aproape cinci mii de

locuitori — are un farmec vetust; de acum
înainte, vor exista aici nenumărate legaţii

străine (diplomaţii se plâng că stau
înghesuiţi!), aproape mai numeroase decât

locuinţele, înstărite şi burgheze, ale
marilor familii locale. Dacă ţara regelui

Nikola I nu are decât circa 230 000 de locuitori, în schimb fiica sa Elena, regina

Italiei, domneşte prin căsătorie asupra
unui număr de 30 de milioane de italieni.

Este un adevăr pe care tatăl ei nu pierde
niciodată ocazia să îl reamintească

oaspeţilor săi, atunci când îi primeşte în
vizită în modestul său palat din Cetinje,

„conacul" său. Pentru ridicarea oraşului la rangul de capitală de regat, Nikola I, fost

elev al liceului Louis-le-Grand din Paris,
împodobeşte străzile cu ghirlande de flori

şi arcuri de triumf, luminate electric,
graţie progresului tehnicii. Cu o asemenea

explozie de fast şi strălucire, se zvoneşte,
fără dovezi, că ar fi la mijloc fapte venale.

Nu cumva domnitorul din Muntenegru şi-a vândut fiicele? Clevetitorii uită însă

drumul parcurs de când Congresul de la
Berlin, în 1878, îi permisese să dubleze

suprafaţa şi populaţia ţării, care semăna

cu o subprefectură franceză din zilele
noastre.

Joi, 14 martie 1912, la Roma, Victor
Emanuel al IlI-lea, acompaniat de soţia sa,

scapă cu viaţă dintr-un atentat în timp ce
se îndreaptă spre Panteon pentru a asista

la o slujbă religioasă în memoria tatălui
său. Un zidar anarhist, în vârstă de 21 de

ani, îmbrăcat elegant, a tras două focuri
de armă asupra regelui, fără să-l

nimerească. Regele, care domneşte de
doisprezece ani, se bucură de o imensă

popularitate, întrucât viaţa sa este întru
totul dedicată îndatoririlor de monarh şi

fericirii familiei sale. Poporul este
indignat, mai ales la gândul că tatăl

regelui, Umberto I, fusese ţinta a trei
atentate, cel de-al treilea fiindu-i fatal.

Victor Emanuel al IlI-lea şi regina Elena
sunt aclamaţi, iar mulţimea scandează

„Trăiască Savoia!", în timp ce cortegiul
oficial ajunge înapoi la Quirinale, după ce

suveranii s-au deplasat la căpătâiul unui
ofiţer căzut de pe cal în timpul busculadei.

în 18 octombrie 1912, pentru a pune
capăt costisitorului război din Libia, Italia

şi Imperiul Otoman semnează, într-un
hotel de lângă Lausanne, Tratatul de la

Ouchy. în faţa ameninţărilor flotei italiene
în Marea Egee (Roma trimisese şi opt

submarine în direcţia Bosforului),
guvernul turc cedează regatului Italiei

provinciile Tripolitania şi Cirenaica. înalta
Poartă pierde astfel ultimele ei posesiuni

africane. în contrapartidă, Italia restituie
insula Rodos şi cele aproximativ douăzeci

de insule ale Dodecanezului, pe care le cucerise fără nicio dificultate. Pacea s-a

încheiat atât de rapid, fiindcă o serie de
state balcanice intenţionează să profite de

înfrângerea militară a otomanilor pentru a elimina autoritatea sultanului din restul

teritoriilor sale europene. Există obsesia
de a grăbi sfârşitul „bolnavului Europei",

cum este considerat de multă vreme
Imperiul Otoman. Aşa se explică de ce

războiul mutat de Italia în Libia a incitat şi
încurajat revendicările patriotice din sudul

Europei. Era o ocazie care trebuia
fructificată. După anexarea Bosniei-

Herţegovinei şi a Libiei, naţionalism ele,
ideile liberale şi răzvrătirea populaţiilor

creştine au un duşman comun, Imperiul Otoman. Toate acestea vor transforma

insurecţiile cronice în războaie balcanice.

Iar acestea, la rândul lor, vor aprinde focul
în „butoiul cu pulbere"...

1912: regele Muntenegrului

declanşează Primul
Război Balcanic

Să fie vorba oare de un complex de
inferioritate? în 8 octombrie 1912, atunci

când războiul italo-turc nu s-a încheiat
încă, Muntenegru cutează să atace

Imperiul Otoman, cotropind Albania:
Nikola I porneşte ostilităţile contra

guvernului sultanului, imitându-l pe
ginerele său, Victor Emanuel al IlI-lea.

Raymond Poincare, pe atunci preşedinte al
Consiliului de Miniştri francez, este

îngrijorat de această îndrăzneală şi
ambiţie a celui mai recent monarh din

Balcani, considerând că „regele este plin

de prăpăstii, ca Muntenegru". Dar cel care
a declanşat maşinăria infernală exclamă:

— Voi da foc lumii dacă aşa îmi ţine mie de cald!

Cotropeşte nordul Albaniei, regiune
învecinată, a cărei populaţie, deşi în mare

parte musulmană, se răscoală mereu
contra Porţii Otomane. Riga de operetă,

care stârnea râsul pe scenele teatrelor de
pe bulevard, scoate din minţi cancelariile.

De fapt, în urmă cu o săptămână, incitase
deja Bulgaria, Serbia şi Grecia să lanseze

un ultimatum la adresa otomanilor, cerând
evacuarea Macedoniei şi a marelui port

Salonic care, situat la vest de Bosfor,
constituia una dintre porţile de acces spre

Europa pentru o importantă populaţie
turco-islamică, sosită acolo încă de la

sfârşitul Evului Mediu. Acest segment
etnic izgonise triburile slave spre munţi, o

situaţie care nu mai putea să continue.
Peste două zile, trupele Muntenegrului,

constând din treizeci şi şase de mii de
soldaţi, despre care puţine persoane în

Europa Occidentală ar fi putut bănui că
există, vor fi prima armată a Ligii

Balcanice — din care mai fac parte sârbii
(apropiaţi sub toate aspectele de

muntenegreni), bulgarii şi grecii — care bombardează poziţiile otomanilor.

Această coaliţie primeşte
binecuvântarea Rusiei, ţarul Nicolae al II-

lea sperând, ca de obicei, într-o înfrângere
a turcilor care i-ar deschide calea de acces

la Strâmtori. Totuşi, ca ocrotitor al
slavilor, este îngrijorat de rivalităţile

dintre membrii ligii, dar şi mai mult din
cauza unei foarte grave hemoragii a fiului

său. însă datoria sacră de a-şi susţine fraţii
este atât de puternică încât, cum spunea

şir Arthur Nicholson, ambasadorul
Majestăţii Sale britanice la Sankt-

Petersburg, ieşind de la o întrevedere cu
Nicolae al II-lea, „este incontestabil că

tradiţia pe care a moştenit-o de la bunicul
său, ţarul eliberator [Aleksandru al II-lea],

şi influenţa membrilor familiei imperiale,
care au intrat în alianţe [matrimoniale] cu

dinastiile greacă, sârbă şi muntenegreană,

nu ar putea precumpăni greu asupra
deciziilor sale".

La rândul său, Franz Joseph, direct vizat de acest conflict, pronostichează o

victorie a Ligii şi se pregăteşte să joace
rolul de arbitru între învingătorii care,

consideră el, cu siguranţă vor ajunge să se
sfâşie între ei. în acest sens, are dreptate,

întrucât Turcia este învinsă rapid, bătând
în retragere până la 30 de kilometri de

Constantinopol, sub asaltul bulgarilor.
Chiar dacă rezultatul era previzibil,

rapiditatea cu care se produce surprinde
pe toată lumea. Regele Muntenegrului

dobândeşte galoane de suveran cuceritor
asediind Scutari, în Albania. Drapelul său,

ridicat pe zidurile cetăţii, îi aduce elogii
din partea sârbilor. Regele speră să obţină

însă stima şi susţinerea ruşilor. Nu
spusese Aleksandru al III-lea, odinioară,

că Nikola al Muntenegrului era „singurul
prieten adevărat al Rusiei?" De acum

înainte, pretinde să fie luat în serios şi să
nu se mai limiteze la un rol secundar. Dar

constatând că, la Sankt-Petersburg,
impetuozitatea lui începe să deranjeze, se

retrage din Scutari; problema Albaniei va
fi lăsată pe altă dată.

Luptele încetează în 3 decembrie 1912, când Imperiul Otoman se

recunoaşte învins: trupele turceşti au fost
prea dispersate, iar intendenţa nu şi-a

făcut datoria. Grecia nu participă la
armistiţiu. O conferinţă de pace începe la

Londra, în 1 ianuarie 1913. în timpul
acestor dezbateri, care vor dura cinci luni,

două evenimente monarhice provoacă
valuri de sentimente contradictorii.

în Rusia, Nicolae al II-lea
celebrează dinastia

Romanovilor într-un
entuziasm înşelător

în dimineaţa de 21 februarie 1913, o salvă
de artilerie trezeşte oraşul Sankt-

Petersburg. Capitala vibrează, fără însă ca
stratul gros de gheaţă care acoperă Neva

să se fisureze. Treizeci şi una de lovituri
de tun sunt trase din Fortăreaţa Petru şi

Pavel: aşa debutează impresionanta
aniversare a trei sute de ani de când

primul Romanov a urcat pe tronul Rusiei.
La Catedrala Maicii Domnului din Kazan,

patriarhul împreună cu un sobor de înalte
feţe bisericeşti se pregăteşte să oficieze o

slujbă de mulţumire, marcând începutul
ceremoniilor religioase. în lungul

prestigioasei artere Nevski Prospekt,
soldaţii formează o barieră umană, iar

mulţimea încearcă să-i zărească pe
suverani şi pe membrii familiei lor în

cortegiul imperial. Ţareviciul Aleksei
suferă, cu chipul schimonosit de durere.

Lumea se teme pentru acest băiat de nouă
ani, care poate avea oricând o hemoragie,

chiar dacă manipulările „tămăduitorului"
Rasputin par să îl ţină în viaţă.

Moştenitorul este slăbit şi este purtat în braţe de un cazac voinic, cu ţeasta rasă.

Mama lui Aleksei, ţarina Aleksandra, cu o diademă pe cap şi o ţinută impunătoare,

contemplă scena cu o privire îngrijorată,
temându-se că fiului ei i s-ar putea face

rău în orice clipă. Un coşmar. Pentru
popor, împărăteasa dă impresia că

afişează un „dispreţ glacial", cum spunea
prinţesa Radziwill. Ţarul Nicolae al II-lea

speră ca lumea să uite că fusese poreclit
„Nicolae sângerosul" după înăbuşirea

sălbatică a unei manifestaţii paşnice în
sinistra „Duminică roşie" din 1905, o

confuzie tragică lăsând o pată neagră
asupra domniei lui.

Peste două zile, are loc un bal
somptuos în sala coloanelor din Palatul

Adunării Nobilimii. Apoi, la teatrul
Mariinski, invitaţii asistă la o

reprezentaţie a operei *Viaţă pentru ţar* de Glinka, părintele muzicii ruseşti. în al

doilea act, în timpul mazurcii dansate de
baletul imperial, monarhul o aplaudă pe

Pavlova şi pe eterica balerină Kşesinskaia,
fosta amantă a lui Nicolae pe vremea când

era încă marele duce moştenitor. Alegerea acestui spectacol este simptomatică:

acţiunea se desfăşoară în 1613, când ţarul
Mihail I Romanov a smuls de la Polonia

independenţa Rusiei. Această lucrare
muzicală ocupă un loc esenţial în cultura

rusă, marcând naşterea operei naţionale şi

preamărind epopeea Romanovilor. Poporul
se aşteaptă ca

Nicolae al II-lea să acorde o amnistie
generală pentru delictele politice, însă va

fi decepţionat: ţarul consimte să elibereze
doar câţiva infractori de drept comun.

Aniversarea continuă cu numeroase
festivităţi în diverse oraşe, dar şi la

Moscova, unde la Kremlin familia

imperială este obiectul unei imense
curiozităţi şi al multor aşteptări.

în 1913, economia Rusiei se
redresase. O oarecare bunăstare era

vizibilă, deşi inegal repartizată;
alfabetizarea făcuse progrese

substanţiale, din moment ce numărul celor neştiutori de carte scăzuse cu 25% în

cincisprezece ani. Prestigiul european al imperiului este confirmat odată cu,

bunăoară, turneele triumfale ale trupelor
baletului rus la Paris şi la Londra, sau cu

terminarea liniei ferate transsiberiene,
graţie unor împrumuturi a căror acoperire

financiară demonstrează încrederea în
reformele care simbolizează progresul.

Legendarul Transsiberian pare să
deschidă noi perspective. Moneda

naţională este stabilă, garant al
seriozităţii. Flota din Marea Baltică,

traumatizată după înfrângerea de la
Tsushima contra Japoniei, s-a refăcut cu

cinci cuirasate, patruzeci şi nouă de
contratorpiloare şi douăzeci şi trei de

torpiloare. Aviaţia maritimă este la început
de drum. La Sankt- Petersburg, există deja

2 855 de automobile, dintre care 221 sunt
în proprietatea statului şi 328 sunt taxiuri.

Telefonul a început să se răspândească,
Rasputin dând numeroase „consultaţii"

graţie acestui aparat instalat la el cu
prioritate. Chestiunea agrară — cea mai

delicată problemă — este parţial rezolvată
prin Banca Ţărănească de Stat, care

permite imensei populaţii rurale să
dobândească, pe credit, loturi de pământ

pe care statul le-a cumpărat de la marii
moşieri. începând din 1905, 9,5 milioane

de hectare au trecut astfel în proprietatea
ţăranilor. Această politică inteligentă nu

este suficientă, desigur, pentru a soluţiona
toate dificultăţile cotidiene ale unei ţări

atât de vaste, însă redistribuirea dă
primele roade.

Festivităţile acestui tricentenar
atestă, aşadar, renaşterea unei elan

naţional. Trei veacuri de istorie se perindă
în memoria şi sufletul poporului,

prezentate ca un şir neîntrerupt de victorii
şi reuşite diverse. în realitate, această

reconciliere este artificială, căci nişte
evenimente ca răscoala de pe *Potemkin,* în

1905, sau blocajele politico-sociale şi
greşelile regimului nu pot fi şterse sau

iertate prin serbări şi baluri. De fapt,
Nicolae al II-lea organizează nişte

festivităţi ce creează iluzia unei false realităţi.

în Grecia, suveranul,
erou al Războiului

Balcanic, este victima modestiei sale

în 18 martie 1913, la ora 18:30, regele George I al Greciei este ucis la Salonic de

un bolnav mintal, cu câteva luni înainte de
a aniversa cincizeci de ani de domnie.

înalt, subţire, cu o mustaţă fină şi ochi
cenuşii parcă mereu surâzători, suveranul

avea obiceiul să facă o plimbare în fiecare
după-amiază. Ţinând la intimitatea sa,

dăduse drumul escortei, ca adeseori. îi
plăcea să hoinărească, cu bastonul în

mână. Aşa era văzut la Paris, unde fusese
poreclit „regele bulevardului". Asasinul

lui, un oarecare Alexandros Schinas,
anarhist grec, nu i-a lăsat nicio şansă:

regele, împuşcat în tâmplă, a murit pe loc.
Oraşul este împietrit de durere. Prinţul

danez fusese desemnat ca viitor rege la
vârsta de 17 ani, de către Adunarea

Naţională a Greciei, unde persista
dezordinea după obţinerea independenţei

şi detronarea suveranului precedent, un
bavarez, regele Otto de Wittelsbach,

unchiul lui Sisi, care fugise din ţară pe un bastiment al Royal Navy. Soţia regelui

defunct era marea ducesă Olga a Rusiei,
iar tatăl său fusese un consilier influent al

ţarului Aleksandru al II-lea. Căsătoria lui,
în 1867, fusese celebrată la Sankt-

Petersburg, în capela Palatului de Iarnă.
Regele George era discret, serios, agreabil

şi respectat, căci cu prilejul încoronării
sale obţinuse ca Anglia să restituie Greciei

Insulele Ionice. Chiar dacă înfruntase
adversităţi politice, „regele elenilor" (titlul

pe care şi-l alesese pentru a identifica
persoana sa cu aspiraţiile naţionale ale

poporului grec), avusese de curând un
triumf: în urmă cu cinci luni, în 9

noiembrie 1912, intrase în Salonic,
redevenit Thessaloniki, după ce fortăreaţa

turcă predase armele în ajun. Regele era
unul dintre învingătorii emblematici ai

Războiului Balcanic. De atunci, regele
George ţinuse neapărat să se stabilească

în acest oraş cucerit de la duşmanul
secular al ţării. Fiul său, Constantin, care

îl însoţea în 9 noiembrie 1912, o zi de
mare bucurie pentru ţară, îi urmează la

tron, la vârsta de 44 de ani. S-a acoperit
de glorie în fruntea armatelor greceşti,

cucerind Salonicul, la est, şi eliberând, la vest, Epirul şi Ianina. Un succes deplin,

inclusiv pentru marina greacă, obţinând
Chios, Samos şi Lesbos. Soţia noului

suveran grec, născută Sofia a Prusiei, este
sora kaizerului Wilhelm al II- lea. Războiul

i-a obligat să-şi părăsească micul palat din

Atena, unde le place să trăiască simplu, cu
cei şase copii ai lor, trei băieţi şi trei fete.

1913: ţarul bulgarilor îşi trădează foştii aliaţi... şi

este învins!

în 30 mai 1913, Conferinţa de la Londra
obligă Imperiul Otoman să recunoască

pierderea teritoriilor sale europene şi să
se retragă la est de Adrianopol (astăzi

Edirne, frontiera bulgaro-turcă). Totuşi —
şi lucrul acesta este foarte important —

înaltei Porţi nu i se contestă teritoriul
Istanbulului (Constantinopol), oraş turcesc

în Europa, nici controlul Strâmtorilor.
Pacea impusă în Balcani este fragilă,

fiindcă împărţirea prăzii otomane,
îndeosebi între Serbia, Grecia şi Bulgaria,

nu este rezolvată. Niciunul dintre statele
învingătoare nu este satisfăcut. Albania

este declarată independentă cu statutul de
„principat suveran şi ereditar sub

protectoratul marilor puteri", privând
Serbia, încă o dată, de un acces maritim,

ceea ce convine pe deplin Austro-Ungariei.
Ferdinand al Bulgariei se întoarce contra

aliaţilor săi, cerând o ieşire la Marea
Egee, mai precis Salonicul şi Tracia, sub

dominaţie greacă. Petru I al Serbiei
menţine prezenţa trupelor sale într-o

regiune revendicată de bulgari, care sunt
susţinuţi de Franz Joseph. Marile puteri

sperau să fi stins incendiul balcanic. Dar
focul mocneşte în continuare...

Acest nou conflict începe în noaptea de 28 spre 29 iunie 1913.

Constantinopolul se bucură de discordia
dintre foştii lui adversari, sperând să-şi

recapete o parte din teritoriile pierdute,
printre care Adrianopolul, ceea ce se va

întâmpla în iulie, permiţând astfel
Imperiului Otoman să îşi menţină prezenţa

în Europa. Din cauza Bulgariei şi, mai
ales, a monarhului ei, asistăm, aşadar, la o

spectaculară răsturnare a alianţelor:
Muntenegru, Serbia, Grecia, Turcia şi o

ţară nou-venită, România, sunt în război
contra Bulgariei. Cu prilejul primului

conflict balcanic, Ferdinand al Bulgariei
respectase o veche datină a ţării:

pătrunzând pe teritoriul cucerit de
armatele sale, călcase în picioare

fanioanele şi armele luate de la inamic, iar presa ilustrase amplu această scenă.

Ferdinand dorise negreşit să demonstreze
astfel luptătorilor săi că el era un adevărat

bulgar. Ţarul, prea sigur de el, avusese
proasta inspiraţie de a se întoarce

împotriva aliaţilor săi. Acest oportunism îl conduce la catastrofă. în mai puţin de o

lună, Bulgaria este zdrobită în luptă şi
trebuie să încheie pacea prin Tratatul de

la Bucureşti, în 10 august. Condiţiile
tratatului sunt foarte dure pentru regimul

de la Sofia, care pierde numeroase
teritorii cucerite în anul precedent, ceea

ce antrenează migraţia unui număr de
circa cinci sute de mii de oameni:

Macedonia este împărţită între Serbia şi
Grecia, Adrianopol este restituit turcilor,

iar valea Dobrogei meridionale, de la
Dunăre la Marea Neagră, revine unui

regat a cărui independenţă fusese, de
asemenea, recunoscută prin Congresul de

la Berlin: România. în 1912, Franz Joseph
îi interzisese să se angajeze în Primul

Război Balcanic, pentru a nu consolida
forţele Serbiei, cu care România avea

relaţii bune. Aceasta rămăsese, aşadar,
neutră, fără să vrea, dar frustrată că nu

putea obţine o rectificare a hotarelor şi,
mai ales furioasă, că nu a putut pune

mâna pe Macedonia, însă lucrul cel mai

rău era lipsa de consideraţie din partea
Vienei şi a Berlinului.

Carol I al României, un german auster, are o

soţie excentrică

Peste câteva luni, în 1913, România nu
putea să nu se cufunde în infernalul cazan

balcanic. Monarhia ei s-a născut, şi ea, din descompunerea Imperiului Otoman, dar şi

din înfrângerea ruşilor în Războiul din
Crimeea în 1855 şi din viziunea, foarte

îndrăzneaţă, deşi deja veche, a lui
Napoleon al III-lea. Intervenţia sa fusese

decisivă pentru a uni, *de facto,* principatul Moldovei şi al Valahiei. Şi, ca de obicei, se

căutase în Almanahul Gotha un prinţ
disponibil pentru a domni în principate.

Tot ca de obicei, primii candidaţi au fost
înlăturaţi prin comploturi, lupte între

partide şi o instabilitate ministerială
endemică. Decizia de a găsi un prinţ străin

pentru a conduce o ţară nouă este lesne
de înţeles, deşi delicată, în condiţiile în

care pentru un suveran autohton este
aproape imposibil să scape de influenţele,

sinecurile şi rivalităţile de familie care,
uneori, datează din Evul Mediu, dacă nu

chiar din timpul ocupaţiei romane, ştiut
fiind că istoria s-a scris adesea pe axa

Marea Baltică-Marea Neagră. Trebuia să
fie identificat un candidat de necontestat.

După ani de zile de haos, de tutele
mai mult sau mai puţin apăsătoare din

partea Rusiei şi a Austriei, fără a omite
rolul Franţei, care este încă salutat de

românii din secolul al XXI-lea, un miracol
se produsese în persoana unui bărbat a

cărui înscăunare, din iniţiativa lui
Napoleon al IlI-lea, datează din 1866 şi

care, în 1908, în momentul anexării
Bosniei-Herţegovina, este în continuare în

fruntea ţării! Această minune are un
nume: Carol I, născut prinţ Karl von

Hohenzollern-Sigmaringen, din ramura catolică a dinastiei prusiene.^

Ascensiunea sa s-a desfăşurat în trei
etape: întâi principe domnitor prin

plebiscit (o consultare rezervată oamenilor
slab instruiţi), a devenit Alteţă regală în

1878, apoi rege al României în 1881.
Europa recunoaşte rapid legitimitatea lui.

Este o mare diferenţă faţă de vărul,
vecinul şi mai târziu adversarul său,

Ferdinand I al Bulgariei. Doi germani pe două tronuri balcanice, dar doi monarhi

cum nu se poate mai neasemănători.
împreună împlinesc visul fostului rege al

Prusiei şi primului împărat german,

Wilhelm I, care dorea „un Hohenzollern la izvoarele Dunării şi un altul la gurile ei".

în 1913, Carol I domneşte de
patruzeci şi şapte de ani, un record în

convulsiile Europei Centrale, cu hotarele
ei atât de mişcătoare. Şi, ca o onoare

semnificativă, la el acasă, în capitala
Bucureşti, înfrumuseţată de arhitecţi şi

urbanişti francezi, s-a semnat pacea ce
punea capăt celui de-al Doilea Război

Balcanic, care fusese rapid şi la care
România luase parte, fiind unul dintre

statele învingătoare. Graţie lui Carol I,
acest stat, care nu exista în urmă cu

cincizeci de ani, a devenit cea mai
importantă ţară din Balcani. Monarhul are

de ce să fie mulţumit. Nu prea înalt, nici
seducător, dar sever, conştiincios şi

organizat, cel care era încă prinţul Karl
von Hohenzollern- Sigmaringen avea 27

de ani la înscăunarea sa ca principe
domnitor, când i s-a încredinţat acest nou

stat. Ofiţer în armata prusacă, îşi folosise
calităţile de ostaş pentru a făuri o naţiune

modernă. Cuvintele lui de ordine sunt
rigoare, abnegaţie, eficacitate. Ştie că,

după atâtea dezordini, el trebuie să
întruchipeze ordinea. Este respectat în

mod unanim, este temut adesea, este
admirat uneori. Are barba căruntă şi nu

prea râde de felul lui, fiindcă nu a ajuns
monarh ca să se distreze. Se strecoară cu

abilitate printre obstacolele care sunt
etnia lui germană (promisese solemn să nu

lupte contra politicii şefului familiei, adică
vărul său Wilhelm al II-lea, care îi dăduse

voie să accepte Coroana română),
vecinătatea austriacă şi ambiţiile ruşilor.

în războiul ruso-turc din 1877, Carol nu se
mulţumise să permită trecerea prin ţară a

trupelor lui Aleksandru al IlI-lea: îl primise
personal pe ţar şi fusese comandantul

primelor detaşamente ale unei armate
române, obţinând capitularea otomanilor

după bătălii interminabile şi asediul
Plevnei—, apoi un marş asupra

Constantinopolului. Aceste succese
militare i-au dat posibilitatea să recâştige

simpatia opiniei publice şocate de
sentimentele lui germanofile în timpul

Războiului Franco-Prusian din 1870.
Populaţia îl acuzase că uitase de Napoleon

al III-lea şi, obligat prin sângele familiei,
Carol fusese pe punctul de a abdica.

Alegând un mare ministru liberal, Ion
Brătianu, provenit din burghezia opulentă,

pe care l-a însărcinat să modernizeze ţara,
Carol impusese egalitatea de tratament

faţă de importanta comunitate evreiască,
adesea detestată, pe motiv că era

creditoarea ţărănimii. Suprimarea
discriminării antisemite, până atunci

prevăzută prin Constituţia din 1866,
nemulţumise opinia publică.

Auster, dar pragmatic, Carol se
însurase, în 1869, cu o persoană care era

exact opusul său. Originară din Renania,
prinţesa Elisabeta de Wied era o

intelectuală, cunoscută mai târziu sub
pseudonimul literar de Carmen Sylva. Cea

mai artistă dintre suverane, seducea sau
exaspera, dar nu lăsa pe nimeni indiferent.

Neplăcându-i dragostea fizică, considera
că mariajul ei era o „uniune fondată pe

devotament reciproc, pe sentimentul
datoriei şi pe dorinţa fierbinte de a acţiona

cât mai bine unul faţă de celălalt şi faţă de
naţiunea asupra căreia domnea soţul ei".

„Era regală în manierele ei, extravagantă
în vestimentaţie, făcând pe oracolul după

pofta inimii, pătimaşă în sentimente,
nesocotită în faptele ei, dar întotdeauna

conştientă de efectul pe care îl producea,
iar acesta era punctul ei slab."[21]

Carmen Sylva confundă
ţăranii cu nişte cirezi de

vaci!

Regina este emfatică, regizându-şi teatral
gesturile, necontenind să îşi comenteze

emoţiile sau să îşi noteze gândurile, cu prilejul meditaţiilor ei în pădure.

Extravagantă? Bineînţeles, cu acel delicios
simţ al spectacolului, atât de răspândit în

Mitteleuropa. Insuportabilă? Adesea.
Generoasă? O inimă de aur. Capricioasă?

Evident! Originală? Mai rău: un pic
fistichie. De altfel, regina se declara

republicană, dar „deşi îndrăgostită de arte
şi literatură, regina Carmen Sylva nu

dispreţuia onorurile regale şi îşi lua foarte
în serios rolul de suverană"[22]. Singura ei

pasiune este ea însăşi, personaj romantic
şi feeric jucând rolul de regină, deosebit

de tumultuoasă. Soţul ei, lipsit de fantezie,
a neglijat-o, deşi a rămas foarte ataşat de

ea. Totuşi, ar fi nedrept să nu înţelegem recrudescenţa excentricităţilor ei. într-

adevăr, după căsătoria ei mixtă — din
moment ce ea era protestantă, iar Carol

era catolic —, s-a decis, conform
constituţiei, ca urmaşii lor să fie crescuţi

în credinţa ortodoxă. Dar vai! Micuţa
prinţesă Maria, născută în 1870, murise la

vârsta de 4 ani, răpusă de febră tifoidă. O
dramă absolută, dublată de o problemă

dinastică, deoarece cuplul nu a mai avut
niciun alt copil. După diverse tratative în

familie, Carol I şi soţia lui, răvăşiţi de
pierderea unicului lor copil, au adoptat un

nepot, Ferdinand de Hohenzollern-

Sigmaringen, al doilea fiu al unui frate de-
al regelui.

Regina Elisabeta a devenit un
personaj despre care întreaga Europă

vorbea cu un amestec de milă şi
amuzament. Astfel, în octombrie 1883, a

vrut să-i primească onorabil la Sinaia, la
castelul Peleş, aflat în construcţie, pe

primii călători ai trenului Orient-Express,
inaugurând linia ferată Paris-

Constantinopol. Regina le scrisese un
poem, pe care au trebuit să-l asculte,

stând în picioare: o lungă, prea lungă
elegie, slăvindu-i pe pelerinii unei noi arte

de a trăi. Apoi, regina a fost văzută,
înveşmântată complet în alb, în semn de

doliu după micuța Maria, stând nemișcată
la prora iahtului regal, cu care cobora pe

Dunăre. Şi fluturând un şervet de masă (!)
pentru a-i saluta, credea ea, pe ţăranii

veniţi în fugă să o vadă trecând: dar era
vorba de o cireadă de vaci! Regina era

mioapă. Dar, ulterior, a avut un
comportament şi mai original, la

Constanţa, unde avea o reşedinţă de vară.
într-o noapte — avea adesea insomnii —, a

ieşit pe terasă în cămaşă de noapte,
strigând printr-o portavoce pentru a ura

drum bun vaselor care plecau pe mare! în
14 septembrie 1912, în acelaşi loc, regina

a primit în vizită nişte artişti francezi:
ilustratorul Georges Scott şi soţia lui,

cântăreaţă la Opéra-Comique. Cu părul
alb foarte bogat, îmbrăcată într-o rochie

amplă, suverana semăna cu o eroină de
basm. Le-a explicat oaspeţilor ei, cu lux de

amănunte, tot ce conţinea cutia ei de
lucru. Aceştia au rămas impresionaţi şi

uimiţi. Chiar dacă diplomaţii aflaţi la post
în Bucureşti se amuzau de ciudăţeniile ei,

nu trebuie să uităm elanul cultural pe care
regina l-a insuflat la curtea regală a

României. Aici îi primea pe sentimentalul
Pierre Loti, ale cărui cărţi le traducea în

română, şi pe spectaculara Sarah
Bernhardt, pentru a declama din

repertoriul ei teatral. Capitala României a devenit „micul Paris din Balcani", unde

lumea trăia după moda franceză. Nu
lipsea decât un scandal pentru a se vorbi

mai grav despre familia regală a
României.

Prinţul Ferdinand, moştenitor
desemnat al tronului, nu avea nimic în

comun cu unchiul său regele. Născut în 1865, era timid, slab, rebel faţă de

regulamentele militare, şi părea să se
teamă de suveran. în copilărie, nu avusese

parte de tandreţe. Ferdinand s-a
îndrăgostit repede de o doamnă de

companie a reginei, Elena Văcărescu.
Aceasta era descendenta unui puternice

familii din Valahia, care susţinuse
renaşterea naţională şi literară a

României. Elena Văcărescu era şi ea
scriitoare, exprimându-se în mai multe

limbi, iar unul dintre volumele ei de poezii
fusese premiat de Academia Franceză în

1886; laureata avea 20 de ani şi era foarte inteligentă. Idila ei cu Ferdinand a

încântat-o pe regină, care a încurajat
legătura dintre ei. Spera, poate, să vadă o

dezminţire a afirmaţiei ei: „Eu nu cred în posibilitatea unei iubiri fericite". O iubire

la curtea regală! Când a aflat de această
relaţie romantică, regele Carol s-a înfuriat,

susţinut fiind şi de membrii guvernului,
înnebuniţi cu toţii la gândul unei căsătorii

ce ar fi putut declasa dinastia aflată la
început de drum. De la Londra la Roma,

de la Sankt-Petersburg la Viena, toată
lumea râdea amuzată. Trebuia evitată, cu

orice preţ, o căsătorie care ar fi putut
aduce o familie românească pe tronul

regatului. Constituţia stipula că prinţul moştenitor nu putea să se însoare cu o

româncă, de teamă să nu favorizeze vreun
clan. Toate eforturile, consimţite de

douăzeci de ani, riscau să fie anihilate prin
intrigile celei care era prezentată drept o

aventurieră. O capcană pe care inocentul Ferdinand nu o sesizase.

Scandal la Bucureşti:
regina este exilată la

Veneţia cu doamna ei de onoare!

Au avut loc scene înspăimântătoare, iar regele Carol, inflexibil, i-a despărţit pe

îndrăgostiţi şi a exilat-o un timp pe regină
la Veneţia, însă suverana a cerut să fie

acompaniată de doamna ei de onoare, pe
care nu o considera vinovată de nimic. La

hotelul Danieli, care adăpostise în urmă cu
o jumătate de veac o iubire romantică

furtunoasă[23], sosirea şi, mai ales, sejurul
reginei Elisabeta împreună cu Elena

Văcărescu au provocat un scandal mai
mare decât cel dinainte, înconjurat de

comentarii ambigue. Despărţit de Elena
Văcărescu, supravegheată îndeaproape de

agenţii regelui, naivul prinţ Ferdinand a
fost trimis în misiuni militare îndepărtate,

pentru a-l face să uite de suferința lui din
dragoste, în timp ce părinții lui şi Carol

făceau o listă cu prinţese, astfel încât
moştenitorul, după ce-i venea mintea la

cap, să-şi poată alege neapărat o soţie
adecvată. Monarhia română era de dată

prea recentă ca să-şi poată permite
fantezii matrimoniale. însă Carol I nu

prevăzuse că regina, ofensată de aceste
considerente dinastice, care spulberaseră

o poveste de iubire cum ea nu trăise
niciodată, avea să rămână atât de multă

vreme departe de Bucureşti. Plecase de
aproape trei ani! în continuare la fel de

furios, s-a dus după ea, iar regina, foarte
iubită, a fost aclamată când s-a întors la

Bucureşti. Lumea resimţise lipsa
manierelor ei pitoreşti, deşi adesea

deranjante, şi dusese dorul profundei ei amabilităţi.

De la Balmoral, regina Victoria i-a
scris fiicei ei mai mari, în 25 septembrie

1894: „Sper şi mă rog la Dumnezeu ca
totul să meargă bine, iar Carol să aibă

grijă de ea".[24] Se pare că, măcar în public, Elisabeta nu i-a reproşat niciodată soţul ei

regele acest exil forţat. Elena Văcărescu a
plecat la Paris, unde era deja cunoscută în

cercurile literare. A avut succese şi

numele ei a fost asociat, un timp, cu cel al premiului Femina.

Misiunea de a o descoperi pe
viitoarea regină a României i-a revenit lui

Wilhelm al II-lea, încântat de prilejul de a
uita un timp de compromisurile politice şi

de paradele solemne. Nu a căutat prea
departe, din moment ce a propus-o pe una

dintre verişoarele lui, încântătoarea şi
inteligenta Maria a Marii Britanii, în

vârstă de 16 ani. Pe lângă avantajul de a fi
atât de fermecătoare, legăturile ei de

familie aveau atuul de a spori prestigiul
coroanei române. Dinspre partea mamei,

Maria a Marii Britanii era nepoata ţarului
Aleksandru al II-lea al Rusiei, iar dinspre

partea tatălui, era o nepoată a reginei Victoria, care o alinta „Missy". Tatăl ei era

ducele de Edinburgh, devenit ducele
domnitor de Saxa-Coburg-Gotha. Şi,

întrucât acesta era un vasal al lui Wilhelm
al II-lea, iar ea era înrudită şi cu regele

Belgiei, Leopold al II- lea, strategia
kaizerului a însemnat un succes

diplomatic complet. Ce s-ar fi făcut lumea
fără el? Şi Wilhelm al II-lea nu s-a lipsit de

plăcerea de a le reaminti tuturor acest lucru!

Căsătoria a avut loc în ianuarie 1893,
la castelul Sigmaringen, care îşi înalţă

nenumăratele turnuri pe o colină din Jura Suabă, în sud-vestul Germaniei. Leagăn al

dinastiei, apoi fief al ramurii catolice a
ilustrei case de Hohenzollern, castelul, cu

larga sa panoramă spre valea înaltă a
râului Neckar, pare descins din legende.

La mijlocul secolului al XIX-lea, fusese
reconstruit în stil neogotic. O pastişă

scrupuloasă, pe care Carol I o va
reproduce la rândul său clădind Castelul

Peleş, pe versanţii munţilor Carpaţi. în
imensul edificiu decorativ care este

Sigmaringen — unde nu se mai păstrează
nimic din vechiul rol defensiv —, existase

speranţa că regina Victoria, prinţul de
Wales — viitorul Eduard al Vll-lea — şi

ducele de York — viitorul George al V-lea
— vor asista la ceremonie. Dar aceştia s-

au abţinut să vină, considerând pesemne
că festivităţile erau prea germanice pentru

o prinţesă engleză. Maria devenise
românc㠟i era adorabilă îmbrăcată în

costum naţional. Mătuşa ei Elisabeta —
care se refugia în scrierile ei, deşi îi

plăcea să repete: „Mai bine să nu scrieţi,
dacă se poate" — a instruit-o pe tânăra

soţie asupra îndatoririlor ei faţă de noua ei
ţară şi faţă de soţul ei căruia i se spunea

„Fernandino", sau cu maliţiozitate
„Nando". Dar, foarte repede, regina a

început să se comporte ca o guvernantă
autoritară, supraveghind preocupările

tinerilor căsătoriţi şi copleşindu-i cu
sfaturi. Fără îndoială, amintirea copilului

care îi murise era de neşters în sufletul
reginei Elisabeta, care îşi revărsa asupra

lor instinctul matern. Faptul că prinţii moştenitori au avut şase copii a însemnat

pentru ea un amestec de martiriu şi
bucurie. în 1900, la naşterea Măriei,

viitoarea regină a Iugoslaviei, Elisabeta a
fost scandalizată că nepoata şi nora ei

recursese la cloroform. Când Ferdinand s-
a îmbolnăvit de febră tifoidă, Elisabeta „nu

a fost de niciun ajutor, dar a anunţat
aproape în fiecare zi că nepotul ei era

pierdut, ca şi cum spera să-l vadă mort".[25]
Prin moartea fiicei ei, regina suferise cea

mai cumplită lovitură cu putinţă. De ce să

treacă doar ea prin aşa ceva? Ferdinand a scăpat cu viaţă, însă îmbătrânise teribil.

Totuşi, Elisabeta ştia să fie şi hazlie;
dar foarte repede, veselia ei devenea

forţată, ceea ce stânjenea pe toată lumea.
în 16 septembrie 1896, când Franz Joseph,

pe care Carol I îl respecta şi îl iubea, a
venit la Bucureşti pentru nişte serbări

magnifice, regina a redevenit Carmen
Sylva, lirică şi autoritară în timpul

picnicului din poiana unde păşteau vacile
domeniului regal. Mânată de impetuoasa

nevoie de a fi farul indispensabil al
spiritului, a condus conversaţia (nimeni

altcineva nu ar fi cutezat!), l-a deranjat pe
bătrânul împărat, vizibil descumpănit de

cuvintele ei un pic prea elevate, deplasate
sau absconse, în timp ce Carol I rămânea

tăcut. Delirul verbal al soţiei lui era
imposibil de stăpânit. De mult vreme,

regele prefera să tacă. La această femeie
care putea să fie atât de agreabilă,

fascinând anturajul, regăseai exaltările
nostalgice şi depresive ale celeilalte

Elisabete (Sisi), care venise să o vadă, şi
un pic din acel talmeş-balmeş romantic şi

fascinant al vărului ei vizionar, defunctul
Ludovic al II-lea al Bavariei.

în timpul răscoalei din 1907, regele României

obţine calmul în ţară şi o serie de reforme

în toţi aceşti ani, Carol I permisese
înfăptuirea unor progrese considerabile în

România, mizând abil pe alternanţa
guvernelor liberale şi conservatoare, după

modelul britanic. în afară de
infrastructura indispensabilă (drumuri,

canale, poduri, căi ferate), monarhul, un organizator înnăscut, dezvoltase industria

alimentară şi încurajase începuturile
exploatării petroliere, România devenind

chiar a treia ţară exportatoare de ţiţei din lume. Totuşi, populaţia rurală, majoritară

în această ţară de aproximativ şapte
milioane de locuitori, se simţise neglijată,

dată la o parte din calea prosperităţii.
Bucureştiul strălucea de evenimente

inedite, cum ar fi demonstraţiile de
aeroplane, dar viaţa era sumbră şi

mizerabilă la ţară. Dacă în 1906, cei
patruzeci de ani de domnie ai suveranilor

fuseseră sărbătoriţi printr-o mare
expoziţie, unde regina şi prinţesa Maria

aleseseră să prezinte opere ale unor artişti
reprezentativi ai curentului Art Nouveau,

care înflorea în Europa, la începutul anului 1907, răscoalele ţărăneşti violente din

Moldova, îndreptate contra comunităţii
evreieşti, acuzată de monopolizarea

pământurilor, au devastat proprietăţile
agricole. Două guvernări succesive au fost

incapabile să restabilească liniştea în
nord-estul ţării. S-a cerut intervenţia

regelui, singurul care întruchipa
autoritatea supremă în stat. Carol I a pus

armata, de care era mândru, să tragă în
răsculaţi. Represiunile s-au soldat cu

morţi. Monarhul risca enorm, căci
tulburările de acum erau ca un ecou al

tragicei „Duminici roşii" din 1905 la
Sankt-Petersburg, din cauza căreia ţarul

fusese poreclit „Nicolae sângerosul", iar
legătura sa cu poporul fusese grav

afectată de sângele vărsat. Dar niciun fel
de reproş nu i s-a făcut lui Carol I, care

salvase monarhia încă fragilă şi restaurase
puterea în stat. Ordinea s-a reinstalat

după două luni, iar opinia publică,
satisfăcută de revenirea la pace, a

subliniat că regina, de un calm
surprinzător, susţinuse revolta prin

scrierile ei — era un demers îndrăzneţ,
căci soţul ei îi interzisese orice luare de

poziţie politică. Mesajul de compasiune al
reginei a fost bine primit de către rege şi

popor. Mai mult chiar: regele a solicitat şi
a obţinut o reformă a sistemului agricol.

Din păcate, în anul următor, reuşita sa în rezolvarea acestei grave crize interne a

fost întunecată de lovitura urâtă pe care i-
a dat-o Franz Joseph anexând, pe

neaşteptate, după cum s-a văzut, Bosnia-Herţegovina. Carol I a fost stupefiat de

această trădare, care destrăma alianţa lui
secretă din 1883 cu Austro-Ungaria şi

Germania. Iar favorurile Vienei faţă de Bulgaria îl exasperau.

înfrângerea Bulgariei în 1913 şi
intrarea în scenă a României victorioase în

al Doilea Război Balcanic, apoi Tratatul de
la Bucureşti au impus regatul lui Carol I

drept un exemplu reuşit în Europa
Centrală atât de instabilă. De atunci

înainte, diplomaţia trebuia să ţină cont de
România. Iar Carmen Sylva putea şi ea să

revină, în fine, la pasiunile ei literare,
artistice şi muzicale? Ea aşa spera,

invitându-l pe îndrăgitul Pierre Loti să
vină să-i citească la Sinaia ultima lui carte,

Dezamăgitele, pentru care ea îi
mulţumise, asigurându-l de fidelitatea ei.

Dar Carol I s-a opus vizitei, căci prezenţa
acestui ofiţer de marină, fardat la faţă ca o

prostituată dintr-un bordel din Bosfor şi

purtând — culmea! — pantofi cu toc înalt,
îi era categoric insuportabilă.

Regina a fost dezamăgită, cum fusese
şi în urmă cu patru ani, în 27 octombrie

1909, când aviatorul Louis Blériot nu
putuse să facă o demonstraţie aeriană cu

aparatul său de zbor în faţa Majestăţilor
Lor regele şi regina, din cauza unei pene

de motor, provocată de explozia carterului.
Peste trei zile însă, motorul fiind înlocuit,

eroul francez al primei traversări aeriene
a Mânecii a putut să efectueze câteva

zboruri în faţa suveranilor şi a unei
mulţimi entuziaste, care a venit în fugă la

hipodromul din Bucureşti. A fost un
frumos moment de sărbătoare, sub

patronajul familiei regale. Carol I l-a
decorat pe Louis Blériot cu crucea de

comandor al Ordinului Coroanei României.
Elisabeta era atât de entuziasmată, încât a

vrut să-l onoreze şi ea pe aviator. în mod inevitabil, i-a scris un poem. Şi,

bineînţeles, l-a declamat în public. Lumea
a ascultat-o cu respect, căci era un ritual.

După calea ferată şi vaporul, avionul era
subiectul tehnic care îi insufla poetei

exaltate dorinţa de a călători în tot felul de
locuri, precum şi cele mai frumoase vise,

spunea ea. Carmen Sylva vedea în aviator
un „om-pasăre". Acesta a ascultat cu

recunoştinţă cuvintele stranii, dar
afectuoase. I se spusese, de altfel, să se

aştepte ca regina României să glorifice
negreşit superba lui cucerire a văzduhului.

Blériot a rămas aproape o săptămână la
Bucureşti, iar când a plecat, regina a

petrecut din priviri avionul care se
îndepărta spre vest.

Relaţiile cu Franţa se dezvoltaseră şi
în alte domenii. Tunurile forjate la Creusot

erau preferate celor fabricate de Krupp şi,
la cererea regelui care le purta pică

aliaţilor săi germano-austrieci, fiindcă îl
dăduseră la o parte în 1908 şi 1912, mai

mulţi dintre generalii săi se pregătiseră în marile şcoli militare franceze. începând

din 1912, exista o alianţă universitară
franco-română, însufleţită de asemănarea

sonoră, uneori înşelătoare, dintre cele
două limbi.

1913: Carol I, foarte bolnav, suferă, dar

domneşte cu dârzenie

Succesul diplomatic al Tratatului de la
Bucureşti din 10 august 1913 şi respectul

care i se cuvenea de acum înainte
României ar fi trebuit să prelungească

sentimentul de satisfacţie la curte. Din
păcate, de un an, în mod vizibil regele

Carol I era bolnav. Suferea de ficat — era
un cancer — „şi în ciuda unor crize din ce

în ce mai dureroase, refuza să stea la pat.
Urmând un regim alimentar foarte sever,

slăbea şi se vlăguia. Suporta durerea cu
stoicismul caracteristic de care dădea

dovadă în tot ce făcea".— Starea de epuizare a monarhului, rămas de o

admirabilă demnitate, şi timiditatea
urmaşului său la tron o incitau pe Carmen

Sylva să lase tocul jos pentru a-şi pune
coroana, a îndeplini funcţiile tradiţionale

de soţie a unui suveran domnitor şi a
înfrunta realitatea. Prinţesa Maria, nora

ei, considera că era şi de datoria ei să
procedeze la fel. în spatele respectării

protocolului şi a instituţiilor, viitorul
monarhiei era în mod neoficial în mâinile

celor două femei. Conferința de pace de la Londra, începută în 29 iulie 1913,

recunoscuse un nou stat, Albania, căreia
înfocatul rege al Muntenegrului fusese

obligat să îi restituie cea mai glorioasă
cucerire a lui din Războiul Balcanic,

Shkoder, fost Scutari. De altfel, din punct
de vedere geografic, Albania şi

Muntenegru sunt foarte asemănătoare,
ambele ţări având forme de relief

muntoase, foarte greu accesibile. Albania era „ţara vulturilor", frumoasă, dar

sălbatică. Fostă parte a Imperiului Roman
de Răsărit, Albania se aflase alternativ sub

dominaţia majorităţii stăpânitorilor din
sudul Adriaticii: bulgarii, sârbii în Evul

Mediu, otomanii în veacul al XV-lea, prinţii
de Anjou, regii din Napoli, veneţienii în

veacul al XVI-lea când ocupau portul
Durres, şi în sfârşit, din nou,

reprezentanţii sultanului. în prima treime
a secolului al XlX-lea, unii guvernatori, ca

de pildă paşa din Ianina, ajuns celebru
graţie talentului lui Alexandre Dumas-tatăl

în *Contele de Monte-Cristo,* se
răzvrătiseră împotriva Constantinopolului,

contribuind la obţinerea independenţei
Greciei. în 1913, Albania, în continuare

provincie otomană, era râvnită din
numeroase direcţii, în special de Serbia,

care pândea să-şi asigure astfel accesul la
mare, pentru a se răzbuna pentru

anexarea Bosniei-Herţegovina. La Berlin,
Wilhelm al II-lea era exasperat de aceste

revendicări şi răspunsese guvernului lui
Franz Joseph că el „nu va consimţi

niciodată să sacrifice soldaţi germani
pentru a salva o turmă de capre albaneze".

— în 25 octombrie, sub presiunea Vienei,
Serbia a fost constrânsă să se retragă din

Albania, ceea ce a ascuţit şi mai mult furia
Serbiei contra Austro-Ungariei.

Albania, căreia i se amputase partea
de nord atribuită Serbiei, adică provincia

Kosovo atât de dragă sârbilor, devenise o curiozitate pitorească, aşa cum doar

Balcanii puteau oferi. Chipurile
independentă, Albania era în realitate sub

controlul unei Comisii internaţionale, în
care otomanii erau majoritari. Ţara avea

statutul de principat, dar fără un monarh
în frunte. Candidaţii nu se îngrămădeau la

tron, dat fiind că sărăcia ţării era prea
puţin atrăgătoare. Se căuta omul

providenţial care, conform cerinţelor,
trebuia să fie înstărit, creştin şi, în mod

ciudat, de preferinţă protestant. în circa
zece veacuri, Albania adoptase aproape

toate religiile. Acesta este contextul în
care regina României a avut ideea de a

găsi întâi o prinţesă pentru foarte
modestul tron albanez, ceea ce i se părea

mai uşor decât să caute un viitor soţ al
acesteia. O tânără, Sophie de Schonburg-

Waldenburg, o orfană aflată sub protecţia
ei şi a cărei bunică era românca, i s-a

părut candidata ideală. Regina
intelectuală şi-a luat rolul de peţitoare

fără să caute prea departe: a decis că
Sofia se va mărita cu al doilea fiu al

fratelui ei, prinţul Wilhelm de Wied.
Acesta era chipeş, surâzător, mustăcios,

voinic cu o voce blândă şi mult mai înalt
decât ea. Ofiţer prusac pe care nimeni nu

îl cunoştea în afară de regina Elisabeta,
Wilhelm de Wied avea 37 de ani şi mătuşa

lui îl iubea mult. Regele Carol I, pe care îl
lăsau deja puterile, a acceptat ideea soţiei

lui. în fond, mariajul ar însemna o lecţie

dată lui Franz Joseph şi lui Wilhelm al II-lea, care îl trădaseră.

Căsătoria lui Wilhelm cu Sophie a fost organizată rapid în 30 noiembrie 1906, de

către suverana României, la castelul Peleş.
Acesta semăna din ce în ce mai mult cu

descrierea din *Castelul din Carpaţi,* un pasionant roman al lui Jules Verne,

publicat în 1893. Invitaţii au rămas
impresionaţi de vastitatea holului de

onoare, cea mai somptuoasă sală de
recepţie a reşedinţei, cu lambriuri din

lemn de nuc, având peste şase mii de
figuri sculptate în basoreliefuri şi statuete.

Şi, la fel ca în castelele fantezistului
Ludovic al II-lea al Bavariei, tehnica era

un auxiliar al visului, căci tavanul din
sticlă, ornat cu vitralii alegorice şi

heraldice, era mobil, putând fi acţionat fie manual, fie printr-un motor electric. în

sala de arme, care tocmai fusese
terminată, cu tavanul ei din casete de

stejar ornamentate, o fabuloasă colecţie
de arme albe şi de foc — peste patru mii

de piese —, din secolul al XlV-lea până în
secolul al XVII-lea, i-a uluit pe oaspeţi.

Nimănui nu-i era frig deoarece, chiar dacă
imensul şemineu fals nu emana decât o

iluzie decorativă, un omagiu adus
Renaşterii germane, încălzirea centrală

fusese instalată din 1883, ca o precauţie
înţeleaptă pentru un castel clădit la o

altitudine de 1 000 de metri. Dejunul
fusese servit în sufrageria oficială, pentru

treizeci de tacâmuri. în fosta sală de
muzică, transformată cu un an în urmă în

salon literar, regina — cum era de
aşteptat! — recitase un poem, iar lumea

înţelesese de ce Pierre Loti spunea despre

poeta încoronată: „Ştie să se resemneze la orice, dar nu şi la o atmosferă normală".

Uitată, sălbatică,
neştiută, Albania

independentă îşi
aşteaptă prinţul

Această căsătorie a fost un triumf pentru
Carmen Sylva, care şi-a manifestat astfel

simţul politic, adesea ocultat de
elucubraţiile ei literare. Faptul că nepotul

ei nu se arăta entuziasmat de destinul
care i se pregătea i se părea neglijabil.

Marile puteri adoptaseră rapid candidatul,
chiar şi fără voia lui, fiind „agreat de

Europa", cum se spunea, pe considerentul
că, rezolvând cât mai repede această

chestiune, se diminua riscul reaprinderii
vechilor antagonisme. Wilhelm credea

acest lucru. Dar, din nou, se nesocotea
importanţa unei ţări minuscule şi austere,

care avea totuşi imensul avantaj pe care
toţi vecinii ei, niciodată mulţumiţi,

urmăreau să-l dobândească: un acces
maritim. Şi însemna, de asemenea, iluzia

că fricţiunile dintre minorităţi puteau fi
controlate într-un stat de dimensiuni

liliputane. Franţa, fără originalitate şi fără entuziasm, şi-a dat acordul. Lumea spera,

cum se întâmplase în urmă cu o jumătate
de veac în România şi în Bulgaria, că un

prinţ germanic putea întruchipa monarhul ideal. Şi ce mai conta dacă prinţul, care

urma să domnească în Albania, un
gentleman neamţ elegant, pe care lumea îl

admirase în jachetă la hipodrom, nu
trebuia să se aştepte că va beneficia „de

un palat în această ţară unde ţăranii
locuiesc în colibe mizerabile şi unde chiar

şi nobilii n-au decât o căsuţă sărăcăcioasă
şi deloc decorativă", cum spunea un ziarist

danez, trimis special al publicaţiei
L'Illustration şi unul dintre puţinii oameni

care au ajuns să cunoască misterioasa şi
nevoiaşa Albanie. O ţară complexă, de

asemenea. într-adevăr, Wilhelm de Wied,
prinţ de religie luterană, va domni într-o

ţară de confesiune islamică, rebotezându-
se Vidi, de vreme ce ultimii soldaţi ai

înaltei Porţi, care plecaseră după cinci
veacuri de prezenţă otomană, lăsau în

urmă o importantă comunitate
musulmană. La Berlin, Wilhelm al II-lea

era încântat că o rudă de-a lui, un
protestant, ajunsese să fie în Albania

protectorul islamului, o onoare pe care el
însuşi o revendicase pentru sirieni,

deplasându-se la Damasc. Ca o curiozitate suplimentară: ordinea în Albania avea să

fie plasată sub autoritatea unei
jandarmerii... olandeze! Mama lui Wilhelm

era născută Maria de Orania-Nassau,
prinţesă a Ţărilor de Jos. Această unitate

va fi comandată de maiorul Lodewijk
Thomson, care luptase în Africa de Sud şi

în Grecia. Maiorul sosise în octombrie
1913. Prima lui misiune era să îi oblige pe

albanezii care nu făceau parte din forţele
de ordine să restituie armele pe care le

deţineau. O iluzie, într-o ţară aprigă şi
vexată de uitarea în care fusese lăsată.

în 7 martie 1914, prinţul Vidi,
debarcând de pe un vas austriac de război,

îşi face o intrare solemnă în Durres, noua
capitală albaneză şi port la Adriatica, care

se mândrea odinioară cu un amfiteatru
roman, cel mai vast din Balcani, cu o

capacitate de cincisprezece mii de spectatori. Wilhelm şi soţia lui se

instalează într- un palat veneţian destul de dărăpănat. Suveranul, informat prost de

Viena şi, mai ales, cu un anturaj
necorespunzător, face greşeala de a-l numi

pe Essad Paşa ministru de război, fără să
ştie că acesta visase şi el la tronul său

mânat de nişte diplomaţi inconştienţi.
învins de Muntenegru cu un an în urmă,

Essad Paşa instigă tot timpul la revoltă,
încurajat negreşit şi finanţat probabil de

Serbia. Rapid, ţinând seama de gafele
prinţului, atmosfera devine propice

insurecţiei. După doar două luni de
existenţă oficială, Albania cade pradă

anarhiei. Dar Comisia internaţională —
care trebuie să achite solda gărzii

prinţului! — este mai interesată de vizita
oficială la Paris a regelui George al V-lea al

Marii Britanii şi a soţiei lui, regina Mary,
sosiţi în 21 aprilie pentru a zecea

aniversare a Antantei Cordiale; alianţa
reală a succedat lichidării diferendelor

coloniale. Capitala Franţei a rezervat o primire entuziastă urmaşului la tron al lui

Eduard al Vll-lea; pe Champs-Elysees, sute
de mii de parizieni l-au aclamat pe fostul

ofiţer de marină şi filatelist pasionat şi au
pândit pălăria reginei, pentru a încerca să-

i vadă chipul. Preşedintele Raymond
Poincare a avut grijă ca suveranul britanic

şi soţia sa să fie cazaţi într-un somptuos apartament din Quai d'Orsay. Această

călătorie, care vine după vizita lui
Poincare la Londra, în urmă cu nouă luni,

liniştește opinia publică; oamenilor le
place să creadă că pacea în Europa nu

depinde decât de existenţa unor excelente
relaţii franco-britanice.

Prinţul Albaniei
dezamăgeşte populaţiile

şi deranjează pe toată lumea

Dar cum să ignori Balcanii şi ineluctabila dezintegrare a posesiunilor otomane din

Europa, unde Albania este un ultim
exemplu îngrijorător? în 19 mai 1914,

suveranul german ordonă arestarea lui
Essad Paşa. Insurgenţii musulmani,

purtând pe cap fesul tradiţional, sunt
furioşi şi pornesc ameninţători într-un

marş spre Durres. în 23 mai, la ora 5
dimineaţa, prinţul Vidi şi soţia lui, el într-o

uniformă surprinzătoare, ea toată în alb,
urcă panicaţi la bordul unei vedete şi se

refugiază pe vasul italian *Misurata,* trimis
de regele Victor Emanuel al IlI-lea. în

urma unei medieri făcute de italieni,
cuplul princiar, recăpătându-şi sângele

rece, se reîntoarce la reşedinţa sa, la ora
şapte seara. Suveranul şi suita lui sunt

discreditaţi. Susţinerile rivale, din partea
Italiei şi a Austriei, exasperează populaţia,

căreia i se promisese independenţa.
Izbucnesc noi răscoale, jandarmeria

reacţionează: intervenţia armată se
soldează cu morţi. Printre ei, maiorul

Thomson, ucis cu armele în mână în zorii
zilei de 15 iunie, după cum relatează

jurnalistul Arthur Moore, corespondent al *Times.* Comisia internaţională este

neputincioasă. Din punct de vedere
teoretic, „principat suveran ereditar şi

neutru", Albania este în acel moment cel
mai spectacular, cel mai pretenţios şi cel

mai consternant exemplu de naivitate
occidentală în faţa unui conglomerat de

triburi încă medievale şi de înfruntări
religioase inextricabile şi seculare.

Realităţile locale au fost total ignorate,
deşi ar fi trebuit să fie cunoscute, pentru a

le putea domina. Tratativele dintre
jandarmerie şi insurgenţi ajung la un

rezultat: insurgenţii obţin tot ce vor şi
jandarmii sunt eliberaţi din funcţie.

Prinţul, care nu ştie niciun cuvânt albanez
(la fel ca soţia lui de altfel), s-a arătat

trufaş, necunoscător al complexităţilor
orientale, creştin gata să pornească

războiul sfânt, solicitând ajutorul triburilor
catolice din nord, care sunt o minoritate

puternică. Două sute de malisori (albanezi
catolici) alcătuiesc garda princiară

creştină în jurul palatului, ceea ce
constituie o provocare pentru musulmani.

Şi totuşi, malisorii, considerând că sunt
prea puţini la număr, refuză să îl apere pe

prinţ. în fine, Wilhelm se crede într-o curte
domnească germană de pe timpuri, iar

anturajul său format din mari moşieri îi
irită pe ţăranii năpăstuiţi, care

suspectează influenţa unor sfetnici străini.
Wilhelm de Wied nu s-a priceput să facă

faţă, nici să se impună, iar lipsa lui de
fermitate este catastrofală. Chiar dacă

pentru albanezi el şi-a luat titlul de rege,
şi Sofia pe cel de regină, Comisia

internaţională nu le recunoaşte această
înălţare în grad.

La începutul verii, domnia prea puţin
glorioasă a prinţului Vidi pare în

suspensie. Ambasadorul Franţei, Joseph
de Fontenay, trimite o depeşă la Quai

d'Orsay: „Prinţesa se agaţă cu disperare
de coroana Albaniei". Regina Elisabeta a

României primeşte aproape zilnic scrisori
angoasate de la nepoata sa prinţesa Sofia,

care se crede regină. Ce-o să se mai
întâmple la Durres? Cumva Carmen Sylva

a fost prost inspirată? Marile puteri s-au
săturat de acest amatorism, fără să admită

însă că poartă şi ele răspunderea, în
bunele lor intenţii şi în alegerea

pretendentului. „Ţara vulturilor" este un
nou butoi cu pulbere în marele butoi cu

pulbere al Balcanilor. Suntem în 30 mai 1914.

- Guy Gauthier, ***Les Aigles et les Lions,*** France-Empire, 1996.

Ubid.
- ***Ibid.***

-[5] Jean-Christophe Buisson, ***Le Roman de Belgrade,***
Monaco, Éditions du Rocher, 2010.

- în 1889, Milica, a doua fiică a lui Nikola I al Muntenegrului, s-a măritat cu marele duce Petru

Nicolaievici Romanov, vărul ţarului Aleksandru al III-lea. în acelaşi an, sora ei cea mai mică, Anastasia, se

căsătorește cu George Maximilianovici de
Leuchtenberg (urmaș al Joséphinei de Beauharnais),

de care va divorţa în 1906, pentru a se recăsători cu
marele duce Nicolai al Rusiei, viitorul comandant

suprem al armatelor imperiale ruseşti din 1914 până
în 1915. Din cauza divorţului, Anastasia este prost

văzută la curtea din Sankt-Petersburg, în special de
către ţarina Aleksandra. A patra fiică, Elena,

devenise în 1896 soția regelui Victor Emanuel al III-lea al Italiei. Astfel, această strategie nupțială i-a

permis „socrului Europei" să se îndepărteze de
Austria, apropiindu-se de Rusia şi de Italia, cea de-a

doua fiind, din punct de vedere geografic, ţara de
vizavi. în fine, Ana, al şaptelea copil al suveranilor

din Muntenegru, s-a măritat cu Francis Joseph de
Battenberg, fratele cel mai mic al prinţului german

Louis Alexander de Battenberg, cunoscut mai târziu
sub numele, anglicizat în 1917, de Mountbatten, tatăl

lordului Louis Mountbatten, unchiul viitorului duce
de Edinburgh, soţul suveranei britanice Elisabeta a

II-lea. Monarhul din Muntenegru era atât de mândru

de mariajele fiicelor lui, încât le prezenta drept
singura „marfă de export" a ţării sale!

[2] Principatul Muntenegrului, care avea să devină regat în 1910, a servit drept sursă de inspiraţie

autorilor celebrei operete ***Văduva veselă,*** a cărei premieră a avut loc la Viena în 31 decembrie 1905.

Muzica a fost compusă de Franz Lehár, austriac de origine ungară; libretul scris de Léo Stein şi Victor

Léon fiind o adaptare a unei comedii de Henri Meilhac, ***Ataşatul de la ambasadă.*** Personajul

Danilo poartă prenumele tatălui lui Nikola I, prinţul

Muntenegrului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

-[8] Hélène Carrère d'Encausse, de la Academia Franceză, ***Nicolas II, la transition interrompue,***

Fayard, 1996.

- Iniţial, prinţesa Alexandra a Danemarcei îi fusese promisă moştenitorului tronului britanic, ciudatul

duce de Clarence, fiul cel mai mare al reginei Victoria. A existat bănuiala, în acea vreme, că acesta

ar fi faimosul „Jack Spintecătorul" care, în anii 1880,
asasina şi spinteca prostituatele din East End,

cartierul londonez populat de oameni nevoiaşi.
Ducele de Clarence a murit în 1892 de sifilis,

conform zvonurilor, din cauza unei pneumonii,
conform unei versiuni oficiale mai acceptabile.

Reval este vechiul nume al oraşului Tallinn, astăzi capitala Estoniei. Când a avut loc această întâlnire

dintre Nicolae al II-lea şi Eduard al Vll-lea, Estonia

era provincie rusă, din anul 1710, de pe vremea
domniei lui Petru cel Mare.

-l Sir Sidney Lee, ***King Edward VII,*** Londra, 1925-1927, 2 volume, reluat de Antoine d'Arjuzon,

Édouard VII, Perrin, 2004.

[L2] Charles Zorgbibe, ***Guillaume II,*** Éditions de Fallois, 2013.

-Ibid.

- Ghislain de Diesbach, ***Les Secrets du Gotha,***
Julliard, 1964, reeditare la Perrin, 2012.

- Cuplul va avea cinci copii, născuţi între 1901 şi 1914, patru fete şi un băiat. Acesta, sub numele de

Umberto al II-lea, va fi timp de nicio lună, în 1946,

ultimul rege al Italiei; a fost căsătorit cu Marie José a Belgiei.

- Charles Zorgbibe, ***op. cit.***

- Christopher Clark, ***Les Somnambules,*** traducere din engleză în franceză de Marie-Anne de Béru,

Flammarion, 2013. Racconigi, la sud de Torino, este
un castel clădit în 1670, restaurat la începutul

secolului al XX-lea, şi al cărui parc a fost desenat de Le Nôtre; era reşedinţa de vară a Casei de Savoia.

Viitorul rege Umberto al II-lea s-a născut acolo, în 1904.

-Ibid.

- Candidatura fratelui său Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen la tronul Spaniei a fost pretextul

Războiului Franco-Prusian din 1870.
- Pleven, în bulgară.

- Ghislain de Diesbach, ***op. cit.***
-Ibid.

- Iubirea dintre George Sand şi Alfred de Musset.

- Citat din Gabriela Badea-Paun, ***Carmen Sylva,***
editura Via Romana, 2011.

-Ibid.

- Guy Gauthier, ***op. cit.***

-Ibid

.Sarajevo între pace

şi război (28 iunie-

28 iulie 1914)

A fost mereu un luptător. Pentru a
supravieţui, pentru a se impune şi pentru

a fi lângă femeia pe care o iubeşte. Pare
viguros, un pic grosolan la înfăţişare şi cu

ochi cenuşii-albăstrui, care au ceva dur.
Are o privire fermă, autoritară. O mustaţă

stufoasă cu vârfuri răsucite, părul tuns
perie deja încărunţit, iată, în acest început

de vară 1914, portretul arhiducelui Franz Ferdinand, 51 de ani, nepotul şi

succesorul desemnat al bătrânului
împărat-rege Franz Joseph. Moştenitorul

tronului Austro- Ungariei dă impresia că
este mefient, în alertă, cu ochii în patru tot

timpul. Se poate intui un caracter dificil,
inflexibil, poate şi fiindcă nu-i deloc plăcut

să fii un succesor desemnat din lipsă de
altcineva mai bun. A fost nevoie de o

tragedie răsunătoare, pentru ca el să
întruchipeze acum viitorul dinastiei

Habsburgilor care domnește autoritar

asupra unei mari părţi din Europa de
şapte secole, printre glorii şi înfrângeri.

Franz Ferdinand nu era primul pe linie succesorală.^ Două drame îi

schimbaseră destinul. Moartea, pe cât de subită, pe atât de enigmatică, a vărului

său primar Rudolf, în 30 ianuarie 1889, în pavilionul de vânătoare de la Mayerling, în

mijlocul pădurii vieneze, bulversa dubla
monarhie, dar şi viitorul.— întrucât cuplul

imperial nu mai avea alt fiu, tronul trebuia
să îi revină arhiducelui Karl Ludwig, un

frate mai mic al lui Franz Joseph. însă Karl Ludwig ducea o viaţă retrasă,

neinteresându-l viaţa politică şi treburile
militare. îl pasionau artele, filosofia şi

ţinea mult la viaţa de familie, din păcate
marcată de grele încercări: de două ori

văduv, se recăsătorise cu o prinţesă din
Portugalia. Nimeni nu credea, de fapt, că

arhiducele ar putea accepta povara puterii supreme. A murit la 63 de ani, fără să se fi

comportat vreodată ca un viitor suveran.
De atunci, fiul său cel mare, Franz

Ferdinand, născut în 18 decembrie 1863,
devenise noul moştenitor, dar aşteptase

şapte ani, pentru ca acest titlu să-i fie
acordat în mod oficial.

Franz Ferdinand, un

arhiduce tuberculos, rebel

Ş

în adolescenţă suferise adesea de fierbinţeli, tuse epuizantă şi transpiraţii abundente noaptea. Medicii, nelămuriţi şi în dezacord, ca aceia ai lui Molière, conchiseseră în final că Franz Ferdinand se molipsise de tuberculoză de la mama lui, Maria Annunziata, o prinţesă Bourbon din Napoli. Maladia i-a fost diagnosticată cu adevărat la sfârşitul anului 1895, iar tânărul a trebuit să ducă o luptă permanentă împotriva ei, a înfruntat-o curajos, însă cerând ca timp de mai multe luni să fie eliberat din postul de comandă pe care îl avea în armată, pentru a se putea îngriji.

La recomandarea medicilor, a călătorit mult, în special în ţările însorite, unde condiţiile erau propice pentru a-i grăbi însănătoşirea. Dar fusese nevoit să îmbine escalele medicale cu vizitele protocolare — şi turistice. în Egipt, în luna decembrie, în glumă şi pentru a-i face pe plac fotografului curţii de la Cairo, arhiducele se strecurase în sarcofagul gol al faraonului Amenhotep al III-lea. în locul chipului îmbălsămat al mumiei, nu se vedeau decât mustăţile stufoase ale lui Franz Ferdinand! Un anacronism într-o ţară unde religia antică impunea ca suveranii şi preoţii să fie bine bărbieriţi! într-o atmosferă mult mai demnă, moştenitorul îl reprezentase pe împărat la jubileul reginei Victoria la Londra şi la Windsor. în călătoria sa prin lume, a ajuns în Japonia, de unde a venit cu nişte colecţii superbe, în Siria, Palestina, Corsica, Algeria şi chiar la Monaco, unde discutase pe teme de oceanografie cu prinţul Albert I, prestigios explorator marin. Din pacheboturi în trenuri, a traversat Statele Unite, apoi s-a reîntors în Europa, însă a ajuns prea târziu la Viena pentru a-şi mai revedea tatăl, care murise în 19 mai 1896.

Chiar dacă reuşise să învingă boala de plămâni, Franz Ferdinand rămăsese cu dificultăţi respiratorii, care îl făceau să fie agitat şi adesea ursuz, dar şi cu sechele psihologice ce i-au agravat starea de nelinişte. Arhiducele avea impresia că era dat la o parte şi îşi suspecta anturajul — ale cărui rânduri se împuţinaseră înainte de convalescenţa sa — care, credea el, îl considerase ca şi condamnat. „Nu îi scăpase faptul că mulţi, anticipând apropiatul său sfârşit, se îndreptau spre fratele lui, arhiducele Otto, care devenea noul moştenitor al coroanei, dacă el murea prematur."^ Impresia că era marginalizat şi prea puţin stimat, inclusiv de către Franz Joseph, îl umplea de amărăciune. Iar de acest complex de inferioritate nu avea să mai scape niciodată.

în acelaşi timp, în această grea încercare, Franz Ferdinand dăduse dovadă de un curaj şi de o voinţă exemplară. în primăvara anului 1898, revenise în armată cu gradul de general de cavalerie; punându-se la dispoziţia comandamentului suprem, se consacrase cu ardoare organizării şi modernizării armatei austro-ungare, atât terestră, cât şi navală. însă nepotul împăratului nu-i avea la inimă pe unguri, bănuindu-i de o conspiraţie republicană contra Habsburgilor, şi considera că dubla monarhie şubrezise puterea în loc să o consolideze. Cât despre ofiţerii unguri, mulţi dintre ei nu suportau ideea că arhiducele le vorbea în germană (nu cunoştea limba maghiară) şi nu îi răspundeau decât în ungureşte, atrăgându-i atenţia că regina Erzsébet (Sisi) avusese eleganţa de a învăţa limba lor. în schimb, arhiducele vorbea ceha şi petrecea numeroase sejururi în Boemia, fără a uita fostul său comandament de la Praga.

în aceeaşi perioadă, la Viena, se instalase la Palatul Belvedere, pe care i-l oferise suveranul. Un edificiu magnific, clădit între sfârşitul secolului al XVII-lea şi prima treime a secolului al XVIII-lea, după dorinţa prinţului Eugen de Savoia, soldat şi mecena legendar, care, după ce fusese umilit la curtea de la Versailles, unde devenise adversar al lui Ludovic al XIV-lea, trecuse în slujba Habsburgilor, pe care îi onorase bătându-i pe turci. Compozitorul Anton Bruckner avusese în palat o locuinţă de serviciu. în 1894, când era comandant al garnizoanei din Praga, la un bal, Franz Ferdinand făcuse cunoştinţă cu o aristocrată cehă, contesa Sofia Chotek — tatăl diplomat decedat, familie numeroasă, foarte onorabilă, dar rămasă fără bani. Imediat, Sofia i s-a părut diferită de toate prinţesele care îi fuseseră scoase în cale — uneori ostentativ —, pe parcursul lungii lui călătorii. Sisi, care ţinea mult la Franz Ferdinand şi era scârbită de căsătoriile aranjate şi nefericite din anturajul ei, îl pusese în gardă: „Ascultă sfatul meu: să nu te însori decât cu cea pe care o iubeşti, dar să nu fie din sângele nostru, altminteri vei avea nişte copii groaznici". Iar Franz Ferdinand nu are cum să nu aprobe avertismentul, căci exemplul fratelui său, Otto, este de tristă notorietate la Viena: nu e nici pe departe un soţ model, iar căsnicia lui e haotică, însă la curte s-au văzut şi cazuri mai urâte, inclusiv cu defunctul Rudolf, care petrecea multe nopţi la ţigănci deocheate. Moştenitorul, despre care nu se cunoaşte decât o veche relaţie cu o actriţă, este fermecat de simplitatea Sofiei, silueta ei zveltă, ochii ei negri frumoşi, inteligenţa ei. Se poate spune ca a fost o iubire fulgerătoare. Din cauza dificultăţilor financiare ale familiei ei, Sofia a fost nevoită să devină doamnă de onoare a unei mătuşi morocănoase a lui Franz Ferdinand, arhiducesa Isabella, căreia obişnuieşte să-i citească, şi al cărei soţ este comandantul unui corp de armată de la Pressburg[M]. Franz Ferdinand şi Sofia se plac, însă din cauza bolii arhiducelui şi a lungii lui călătorii nu au posibilitatea să se vadă. îşi scriu. Apoi, se revăd, sub pretexte familiale, însă sunt foarte discreţi, grijulii să nu îşi dezvăluie sentimentele. Nimeni nu poate bănui că între ei începuse o frumoasă poveste de dragoste. Şi, ca într-o operă de Mozart sau o comedie bulevardieră, doar o confuzie face ca lumea să afle de dragostea lor...

într-o zi din vara anului 1898, când arhiducele şi-a uitat ceasul de buzunar pe un teren de tenis al castelului Haltburn, obiectul găsit a fost predat stăpânei casei. De câtva timp deja, arhiducesa, care are trei fete de măritat, consideră că nepotul ei ar fi o partidă ideală pentru fiica ei mai mare, Maria Cristina. Această verişoară a lui Franz Ferdinand ar fi — mama ei nu are nicio îndoială! — o viitoare împărătească perfectă. Şi, categoric, arhiducele vine atât de des la castelul Haltburn, tocmai fiindcă este îndrăgostit de ea! Arhiducesa vrea să se convingă de acest lucru şi desface capacul ceasului, aşteptându-se să găsească înăuntru un portret al Măriei Christina. Catastrofă! Ceasul de buzunar al arhiducelui ascunde în interior o fotografie a Sofiei Chotek! Mătuşa lui Franz Ferdinand nu leşină, dar se înfurie rău! Cum e posibil? Această Sofia Chotek, fără avere şi dintr-o familie banală, de-abia mai răsărită decât o servitoare, a cutezat să se lase sedusă de viitorul împărat-rege? Şi acesta şi-a permis să abuzeze de ospitalitatea mătuşii lui în timpul vizitelor lui ipocrite, tuşind nervos tot timpul, dar nu şi când neruşinata de Chotek îi înfăşură o eşarfă în jurul gâtului? Şi toate astea sub acoperişul ei!

Reacţia este imediată: detestabila Sofia este alungată de la castel, Franz Ferdinand este tratat drept un derbedeu şi, în faţa unei afaceri atât de scandaloase, arhiducesa cere de urgenţă o audienţă la Franz Joseph, pentru a rezolva definitiv această situaţie extrem de gravă. Doar şeful familiei imperiale, în grandoarea sa, poate să judece această nelegiuire şi să-i cuminţească pe vinovaţi. Sau să-i pedepsească.

Franz Ferdinand o iubeşte pe Sofia: nu vrea să se însoare decât cu ea! Şi nu cedează...

împăratul este un om metodic şi a avut mult de pătimit din cauza turbulenţelor amoroase care i-au afectat pe cei din familia lui. Tragedia care a dus la moartea lui Rudolf, indiferent de motive, rămâne o pată de neşters pe onoarea Habsburgilor. Şi asasinarea lui Sisi, în 10 septembrie 1898, la Geneva, a fost pentru el o cumplită lovitură, care l-a marcat iremediabil. Chiar dacă nu se cunosc detaliile precise ale întrevederii lui cu Franz Ferdinand — întrucât s-a desfăşurat fără martori —, se ştiu în schimb consecinţele. împăratul vrea ca statutul familial, fixat în 1839, să fie respectat: niciun membru al dinastiei nu poate să se căsătorească fără acordul său. Dar în acest caz, este vorba despre succesorul său la tron, iar problema se complică din cauza compromisului austro-ungar din 1867, care a stabilit o distincţie. Astfel, chiar dacă legea austriacă interzice o căsătorie morganatică, legea ungară permite acest gen de alianţă matrimonială. Dar ce coşmar diplomatic ar fi o regină a Ungariei, care să nu poată fi şi împărăteasa Austriei! Şi această situaţie imposibilă s- ar răsfrânge de aceeaşi manieră şi asupra copiilor care ar urma să se nască: nici ei nu ar putea figura pe lista de succesiune la tron! „Ca să nu mai pomenim de complicaţiile juridice la care monarhia ar fi expusă, în cazul în care această chestiune ar prevala, un motiv suplimentar pentru Franz Joseph de a rămâne ferm în împotrivirea lui faţă de acest mariaj."— Franz Ferdinand este la fel de intransigent ca unchiul său, împăratul şi regele Austro-Ungariei: nu se va însura decât cu Sofia Chotek. Ea este femeia vieţii lui. Foarte nemulţumit şi agasat de acest risc de destabilizare, Franz Joseph îşi spune că e poate doar o iubire trecătoare, un flirt mai deranjant decât aventurile sentimentale cărora le pot cădea victime nişte burlaci.
Aşa că hotărăşte să mai aştepte. Se ştie că arhiducele îndrăgostit are o aliată la curte în persoana mamei lui vitrege, arhiducesa Maria Tereza, a treia nevastă a tatălui său. îndrăgindu-l pe fiul ei adoptiv, pe care îl apreciază pentru curajul şi onestitatea lui, ea îl sprijină, iar împăratul ţine cont de părerea ei. Dar, chiar dacă existaseră deja căsătorii morganatice în familia imperială, niciodată o asemenea problemă nu apăruse în cazul unui viitor împărat. Respingând vociferările arhiducesei indignate că fiica ei nu fusese aleasă, mizând pe timp, acest măreţ factor de luminare a minţii, suveranul îi acordă un răgaz de un an nepotului său pentru a reveni pe calea convenienţelor. Crede că Sofia este o creatură fatală. Se înşală: este o persoană înţeleaptă, iar Franz Ferdinand nu este un seducător, nici un afemeiat (spre deosebire de Rudolf), ci bărbatul unui singure femei. Nu vor mai exista altele în viaţa lui. Timp de doi ani, bătrânul monarh şi moştenitorul său rămân pe poziţiile lor. Şi toate presiunile, ameninţările, poveţele

imperative şi alte reproşuri nu vor avea niciun efect. încă o dată, dragostea zguduie imperiul din temelii.

în aprilie 1900, Franz Ferdinand îi scrie lui Franz Joseph: „Dorinţa mea de a mă însura cu contesa nu este efectul unui capriciu, ci este dictată de cel mai profund sentiment cu putinţă, de adversităţi şi suferinţe îndurate timp de mulţi ani... Căsătoria cu contesa este mijlocul de a face din mine, pentru tot restul vieţii mele, ceea ce vreau şi se cuvine să fiu: un om fidel îndatoririlor sale şi fericit. Fără această căsătorie, voi duce un trai mizerabil, cum este deja cazul, şi care mă va uza prematur... Nu pot consimţi la o altă căsătorie şi nu o voi face, fiindcă ideea îmi repugnă. îmi este imposibil să mă cunun cu o altă femeie, fără dragoste, şi să o fac nefericită, în timp ce inima mea aparţine contesei şi îi va aparţine pentru totdeauna". Această misivă foarte frumoasă şi sinceră este totodată îndrăzneaţă şi protocolară, dacă ne raportăm la felul cum se încheie: „Majestatea Voastră să binevoiască a-mi îngădui să îi mai spun încă o dată că nu trebuie să creadă că mariajul meu va dăuna monarhiei. îmi permit să remarc foarte respectuos că voi fi mai în măsură să îmi îndeplinesc îndatoririle faţă de monarhie prin această căsătorie căci, graţie ei, voi deveni un om dornic să acţioneze şi fericit, care va tinde cu toate forţele sale spre binele comun, punându-mă în slujba lui".

Franz Joseph nu pare nicidecum impresionat de acest angajament, însă încăpăţânarea nepotului său ar putea să aibă repercusiuni politice imense, suscitând idei de emancipare. Umbra incidentului de la Mayerling şi a discreditării care a împroşcat dinastia nu poate să fie ignorată. Câteva ultime tentative de conciliere sub aspect religios (Sofia este profund catolică, la fel ca Franz Ferdinand), prin intermediul unor autorităţi ecleziastice, stârnesc furia lui Franz Ferdinand, dăunătoare atât pentru sănătatea lui, cât şi pentru reputaţia curţii. Se ajunge la vociferări!

Arhiducele este exasperat. împăratul se decide, dar trebuie de asemenea să evite o situaţie de tip apocaliptic care ar face ca, la moartea lui Franz Ferdinand, unul dintre fiii acestuia să fie recunoscut drept suveran în Ungaria, dar nu şi în Austria! Ar însemna distrugerea atâtor eforturi şi rezultate care permiseseră, în mare parte graţie lui Sisi, unirea celor două coroane şi reconcilierea, atât cât era posibil, dintre austrieci şi unguri. Germania imperială, printre alte state, s-ar bucura de această şubrezire a dinastiei Habsburgilor. împăratul este convins de asta.

în 28 iunie 1900 la Viena, în atât de complicatul palat Hofburg, fix la ora douăsprezece la amiază (şi bineînţeles împăratul era de o punctualitate maniacă!), în prezenţa întregii familii imperiale, a şefilor de guvern austriac şi, respectiv, ungar şi a miniştrilor afacerilor externe din cele două ţări, a cardinalului-arhiepiscop al Vienei şi a primatului Ungariei, Franz Ferdinand semnează actul de renunţare, în germană şi în ungară, a contesei Chotek şi a viitorilor lor copii la succesiune. Căsătoria este morganatică. Nici soţia şi nici urmaşii ce se vor naşte nu fac parte din familia imperială, iar această excludere este definitivă.

în această ceremonie glacială, există doi oameni nefericiţi: Franz Joseph, fiindcă trebuie să accepte un matrimoniu care nu îi convine (judecând după tonul sec cu care citeşte istoricul document!), şi Franz Ferdinand, umilit de ceea ce a început să semene cu o degradare morală. Singura consolare

aparentă — dar înşelătoare —, împăratul îi va acorda contesei Sofia Chotek titlul de prinţesă de Hohenberg. O promovare care induce în eroare, întrucât „în ierarhia protocolară, ultima dintre arhiducese continuă să fie plasată înaintea prinţesei de Hohenberg"^. Dar cel mai mare rău a fost evitat: arhiducele se va însura cu femeia pe care o iubeşte, fără să trebuiască să renunţe la tron.[M]

De fapt, această zi pune în evidenţă o foarte profundă dramă familială, dinastică şi diplomatică. Este vorba despre un conflict între generaţii: pe de o parte, un monarh vârstnic şi, în mod visceral, legat de tradiţii, iar pe de altă parte, succesorul său lucid şi conştient de urgenţa anumitor reforme. Iar dragostea a fost cea care a săpat această prăpastie. Neîndoielnic, Franz Joseph resimte şi el o amărăciune suplimentară în viaţa sa intimă, din moment ce „prietena" lui Katharina Schratt îl bombardează cu reproşuri zgomotoase, îi face scene (teatrale, bineînţeles!), pretinde privilegii artistice, roluri majore, se comportă ca o divă din ce în ce mai capricioasă pe măsură ce cariera ei intră în declin. Şi, lucru mai grav, ameninţă să rupă relaţia cu împăratul, deşi ştie că e atât de singur...

în Boemia, un mariaj din dragoste este boicotat de familia imperială

Este de la sine înţeles că Franz Ferdinand părăseşte Viena cât mai repede cu putinţă. Arhiducele se îndreaptă spre castelul Reichstadt, din nordul Boemiei^. Castelul aparţinuse tatălui său, iar văduva acestuia locuieşte aici pe timpul verii. Maria Tereza, care îl încurajase întotdeauna pe fiul ei adoptiv în atitudinea lui fermă, i-a propus să oficieze căsătoria la castel, într-o atmosferă cât mai puţin apăsătoare cu putinţă. Nimic fastuos, niciun fel de protocol, o ceremonie intimă. Nu este vorba despre o manifestare publică, ci despre un act particular. Şi, mai ales, ambianţa nu va mai aminti cu nimic atmosfera de tribunal sancţionând decizia arhiducelui, după ce împăratul a dat citire, pe un ton răspicat şi sever, condiţiilor stricte ale renunţării la drepturile cuvenite urmaşilor săi. La Reichstadt, în 30 iunie, arhiducele, purtând uniforma de ceremonie a unui general de cavalerie, şi Sofia, într-o rochie simplă din satin, suferă totuşi o ofensă suplimentară: în afară de stăpâna casei şi fiicele ei, niciun membru al familiei imperiale nu este de faţă. Un ordin al şambelanului curţii a precizat că, ţinând seama de decesul unei prinţese Hohenzollern, va fi respectat un doliu de douăsprezece zile, făcând imposibilă orice participare a membrilor dinastiei la nişte „serbări"! într-adevăr, există şi decese oportune... Nici nu se ştie, fără acest doliu, cine ar fi asistat la căsătorie, cutezând să-l sfideze pe împărat. Familia Sofiei este prezentă, desigur. O sărbătoare considerată, poate cu regret de unii invitaţi, drept „burgheză". Cununia este oficiată de preotul din Reichstadt, asistat de doi călugări capucini.

După liturghia citită în capela castelului, singura referire la casa de Habsburg este imnul imperial, ascultat cu un amestec de mirare şi respect. Imediat ce dejunul a luat sfârşit, cuplul proaspăt căsătorit pleacă la castelul preferat al lui Franz Ferdinand, Konopiste, situat la aproximativ cincizeci de kilometri la sud de Praga. în 1887, Franz Ferdinand cumpărase de la prinţii de Lobkowitz acest străvechi castel baroc, care era dărăpănat, iar apoi efectuase

acolo lucrări de restaurare impresionante—. Arhiducele optase pentru o reîntoarcere estetică la obârşiile medievale ale primei fortăreţe clădite la sfârşitul veacului al XlII-lea. Pune să se reconstruiască în colţurile edificiului patru turnuri rotunde, cu acoperişuri conice roşii, plus un turn mare, la intrare. Castelul este înconjurat de păduri şi lacuri, precum şi de un parc în stil englezesc. Lui Franz Ferdinand îi place mult să locuiască la Konopiste şi, fiind un mare vânător, a adunat deja aici sute de trofee şi o colecţie de arme, continuând tradiţia foştilor proprietari. Era esenţial ca voiajul său de nuntă să înceapă la reşedinţa lui de la cehi, din moment ce s-a însurat cu o contesă din neamul lor.[22] Dar, deşi are prieteni printre nobilii din Boemia, arhiducele se îndoieşte cumva de lealitatea lor. De altfel, viitorul suveran se întreabă adesea care sunt sentimentele reale ale celor unsprezece naţionalităţi diferite, vorbind unsprezece limbi oficiale, care reprezintă populaţiile din imperiu. Dar acum e momentul să se bucure de triumful dragostei, de intimitatea şi liniştea sufletească la care cuplul aproape că nici nu mai spera, ţinând seama de refuzul lui Franz Joseph. Un refuz care l-a pus greu la încercare pe arhiduce, în aceste luni de conflict, până la încheierea acelei tranzacţii care l-a afectat profund. Dar această bucurie vor să i-o împărtăşească şi arhiducesei Maria Tereza, îngerul lor păzitor, căreia îi sunt recunoscători pentru mulţumirea sufletească de acum; arhiducele îi scrie despre seninătatea care îi umple inima, după amărăciunea dinainte: „Sunt sănătos şi mai puţin nervos [...]. Suntem amândoi nespus de fericiţi, iar această fericire, ţie ţi-o datorăm în primul rând. Unde am fi noi astăzi, dacă tu nu ai fi îmbrăţişat cauza noastră, de o manieră atât de nobilă şi emoţionantă?" Tânărul soţ vorbeşte despre fericirea lui, afirmând că „Sofia este o comoară". Şi are încredere în viitor: „Am gravat, în adâncul fiinţei mele, certitudinea că amândoi vom fi nespus de fericiţi împreună până la capătul zilelor noastre". Sofia are 32 de ani, soţul ei 37. Potrivit criteriilor vremii, nu mai sunt prea tineri; alegerea lor este, prin urmare, bine chibzuită.

în timpul îndelungatei crize dintre împărat şi nepotul său, Franz Joseph nu o primise niciodată pe Sofia, şi asta în ciuda cererilor repetate venite din partea neobositei lui cumnate, arhiducesa Maria Tereza. După căsătorie, prezentarea la curte a prinţesei de Hohenberg trebuia să aibă loc. Dar Franz Joseph nu s-a grăbit. îi era cumva teamă să nu cadă pradă farmecului celei pe care o exclusese din dinastie? îi era frică să nu se fi înşelat? Sau poate o asemenea întrevedere i se părea de neconceput? Până la urmă, a recunoscut că o audienţă ar fi ceva normal. Un reflex mai mult birocratic decât afectiv, după cum demonstrează raportul — cuvântul e adecvat! —, pe care îl întocmeşte conştiincios, în stil funcţionăresc, şi i-l trimite Katharinei Schratt, după audienţa pe care a acordat-o cuplului. O relatare concisă, acidă şi, bineînţeles, lipsită de afecţiune. „La invitaţia mea, nepotul meu Franz mi-a prezentat-o pe soţia sa. Totul a decurs foarte bine, ea era naturală şi modestă, dar nu mai pare prea tânără." Unde e înfocatul împărat romantic de odinioară, care îi trimitea mii de trandafiri din serele de la Schonbrunn iubirii lui, fascinanta Sisi? O cascadă de tragedii au făcut din suveran un birocrat, care nu mai crede în sentimente. Pentru a se proteja. Observaţiile lui sunt juste, însă se poate intui că îşi reproşează în sinea sa că, până la urmă, cedase în faţa acestei forţe fără- de-armată care este dragostea.

Sfidându-l pe împărat, arhiducele devine şi un opozant politic

La Viena, instalat la Belvedere, ale cărui două edificii, Belvedere de Sus şi Belvedere de Jos, numite astfel din cauza pantei care le desparte, îndulcită însă de grădini superbe, cuplul trăieşte o fericire personală desăvârşită. Li se nasc trei copii: Sofia (24 iunie 1901), Maximilian (29 septembrie 1902) şi Ernst (27 mai 1904). Din păcate, în noiembrie 1908, prinţesa aduce pe lume un copil născut mort, iar de atunci înainte orice speranţă a unei noi sarcini i-ar pune viaţa în primejdie. Copiii lor poartă numele de Hohenberg, care, de altfel, fusese ales odinioară de către tatăl lor, pe vremea când era celibatar şi încerca să călătorească incognito. Trebuie remarcat că, spre deosebire de majoritatea membrilor dinastiei şi, mai ales, a arhiducilor,
Franz Ferdinand este un părinte exemplar, care pune mare preţ pe viaţa de familie. Când îndatoririle funcţiei nu îl obligă să plece din Viena, arhiducele are grijă să petreacă momente cu copiii săi, în timpul zilei, începând cu micul dejun. Aceştia au o copilărie fericită, răsfăţaţi de nişte părinţi care se iubesc şi care îi ţin departe de rigiditățile protocolare de la Hofburg. Belvedere este un model de armonie intimă. Mesele în familie sunt sfinte şi, întotdeauna, alături de copii. Dejunurile şi cinele private sunt fără fast, iar bucătăria onorează mâncărurile tradiţionale, în special celebrul *Tafelspitz,* rasol de vită cu care se delectează şi împăratul, pentru care maestrul bucătar al renumitului hotel Sacher, vizavi de operă, a elaborat cea mai fidelă reţetă. Un indiciu arată că arhiducele nu mai suferă atât de mult de plămâni: când iese de la masă, un trabuc îi completează siesta.

Sofia încearcă să îndulcească relaţiile cu Franz Joseph, dar se loveşte de resentimentele nepotului împărătesei Maria Luiza, a doua nevastă a lui Napoleon. Acesta, prinţ de Montenuovo, este un maniac al etichetei, care pretinde a fi păstrătorul tradiţiei. Poartă o luptă permanentă contra Sofiei, amintindu-i cu răutate că ea nu va putea niciodată să se aşeze în aceeaşi caleaşcă alături de soţul ei, şi nici măcar să stea lângă el în loja imperială de la operă. Din cauza lui Montenuovo, Viena este o permanentă sursă de ofense. Totuşi, cu fineţe, prin răbdare şi tenacitate, prinţesa de Hohenberg reuşeşte să învingă ostilităţile familiei, eludând refuzurile marelui maestru de ceremonii. Nu este acceptată, este tolerată, comportamentul ireproşabil fiind cea mai bună armă a ei. Şi există temerea că, în ciuda angajamentului său solemn de a respecta constituţia Austriei care nu recunoaşte soţiile morganatice, Franz Ferdinand visează totuşi ca într-o bună zi să pună coroana pe creştetul nevestei lui şi să facă din fiul său cel mare viitorul împărat-rege al Austro-Ungariei.

Prinţesa, care veghează cu atenţie la educaţia descendenţilor, este considerată în ochii lumii drept povăţuitoarea permanentă a soţului ei, ceea ce îi aduce necazuri suplimentare. împăratul îl ţine pe succesorul său la tron departe de treburile politice, încredinţându-i responsabilităţi militare. Este o greşeală din partea lui Franz Joseph, pe care o comisese deja şi faţă de fiul său Rudolf, căci cele două domenii, politica şi armata, sunt adesea strâns legate, cum s-a întâmplat de pildă după anexarea subită a Bosniei-Herţegovina de către suveranul Habsburg, în 1908, şi tensiunile din Balcani care au urmat

de aici. Arhiducele este autoritar, bănuit de a fi chiar autocrat, şi i se suie sângele la cap cu uşurinţă. Cabinetul imperial nici nu se miră: Franz Ferdinand, înalt şi deja îngroşat un pic la trup, are fălci puternice şi bărbia proeminentă a Habsburgilor. Potrivit unora, această morfologie denotă o energie pusă în slujba ideilor fixe. Acestea se rezumă, spune lumea, la vânarea asiduă a slăbiciunilor monarhiei. Are un glas limpede şi persuasiv. Pe scurt, este un bărbat hotărât şi muncitor.

Strategia lui Franz Ferdinand deranjează, dar este eficace: arhiducele se amestecă în treburile imperiului, criticând adesea politica unchiului său, pe care îl consideră a fi timorat şi nerealist. Astfel, înfierând atât cercurile liberale, cât şi francmasonii şi comunitatea evreiască, pe care o consideră uneori prea întreprinzătoare — deşi fidelă împăratului —, Franz Ferdinand îi scrie uneori, în numele catolicismului, direct papei pentru a împiedica numirea unui episcop dubios. Utilizează presa (Rudolf acţionase la fel) şi face turul curţilor monarhiilor din Europa, pentru a-şi impune punctul de vedere. Se încumetă chiar să trimită depeşe ambasadorilor aflaţi la post în străinătate, pentru a contracara unele instrucţiuni oficiale. în câţiva ani, Belvedere devine un fel de contra-guvern opus cancelariei, considerată prea temătoare în faţa evenimentelor şi a rivalităţilor naţionaliste. Trebuie subliniat că, deşi este cunoscut pentru firea lui colerică, arhiducele nu are nimic din spiritul unui conservator obtuz. Priveşte cu interes — şi chiar simpatie — extraordinara reînnoire artistică plămădită în creuzetul artelor care este Viena din acea vreme şi unde înfloresc, alături de alţii, oameni talentaţi şi novatori ca Gustav Klimt şi Egon Schiele. De fapt, felul în care Franz Ferdinand îşi asumă cu atâta abnegaţie rolul de viitor monarh, într-o Europă Răsăriteană în fierbere din cauza destrămării Imperiului Otoman şi a dorinţelor nestăpânite pe care acest lucru le suscită, denotă implicit voinţa lui de a se impune, pentru a putea şterge mezalianţa care i-a fost reproşată. Suferă în continuare din această cauză, pentru soţia lui şi pentru el.

în 1905, când Franz Joseph a consimţit, în fine, ca Franz Ferdinand să se ocupe de treburile imperiului, moştenitorul îl reprezintă pe împărat la manevrele imperiale. Din proprie iniţiativă, îl destituie pe fostul şef de stat-major, baronul von Beck-Rzikowsky, pe care îl înlocuieşte cu mareşalul von Hötzendorf, care la rândul său fusese concediat de ministrul afacerilor externe, contele von Ährenthal. Motivul pentru care Franz Ferdinand îl îndepărtase pe general erau intrigile Quirinalului, la care bănuia că acesta se pretase. Roma protestase, însă arhiducele nu greşea.

Se ocupă activ să reformeze armata şi forţele navale. Impunând o nouă repartizare a corpurilor de armată, creează o artilerie teritorială, măreşte contingentul trupelor şi dezvoltă marina de război. în felul acesta, puterea militară a dublei monarhii este consolidată. Aceste rezultate îi conferă o foarte mare popularitate. în timpul crizei din 1908-1909, tot legată de Bosnia-Herţegovina, arhiducele este adeptul unei acţiuni contra Serbiei, în care vedea declanşatorul potenţial al unei teribile explozii. Dincolo de această intuiţie, Franz Ferdinand este un personaj interesant şi tulburător. Nu încape nicio îndoială că, urmărind să extindă Austria catolică, respectându-i totodată pe ortodocşi şi protestanţi, arhiducele visează în secret să o suie pe soţia lui pe tronul de împărătească şi să îl pregătească pe fiul său cel mare pentru

demnitatea supremă întruchipată de Habsburgi de atâtea veacuri. De aici, şi renumele de conducător gata să plece la război, ceea ce este fals. Franz Ferdinand nu doreşte decât pacea, dar priveşte cu luciditate rivalităţile lipsite de discernământ. Departe de a fi un susţinător al monarhiei absolute, se declară adeptul convins al sufragiului universal, cel mai bun mijloc de a consolida coroana. Această mentalitate îl opune împăratului, lăudat pentru pacifismul său şi respectarea diversităţii culturale a popoarelor din imperiu; un pacifism care, în realitate, se apropie mai degrabă de o atitudine de prudenţă forţată, după dezastrul de la Sadowa, în 1866, când Prusia a zdrobit Austria. O pedeapsă implacabilă, care nu poate fi uitată. Franz Joseph a suferit prea mult din cauza războiul, pentru a nu dori pacea. Ştie că este fragilă. Şi din acest motiv, în timpul Războaielor Balcanice, a refuzat să-şi implice monarhia într-un conflict armat. în 11 decembrie 1912, împăratul i-a interzis lui Franz Ferdinand să intre în război. Chiar şi limitată, angajarea în luptă ar risca să degenereze într-un conflict generalizat. Un război european? Coşmarul absolut... Peste o lună, moştenitorul turbulent revine la o atitudine pacifistă, însă rămâne mefient, fiindcă Serbia a ieşit întărită politic din cele două conflicte, iar Austria este slăbită.

Berlin, 24 mai 1913: ultima întâlnire de familie a monarhiilor

O dată memorabilă se cuvine să fie reţinută categoric în relaţiile de convenienţă din acea vreme: ziua de sâmbătă 24 mai 1913. Retrospectiv, având distanţa necesară, istoria i-a atribuit o valoare excepţională. Este, într-adevăr, ultima oară când majoritatea suveranilor se întâlnesc înainte de cataclism. La castelul regal din Berlin, un splendid edificiu baroc terminat în 1716, avusese loc în urmă cu două zile căsătoria civilă şi religioasă a prinţesei Victoria Luise a Prusiei, singura fiică a lui Wilhelm al II-lea şi a Augustei, cu prinţul Ernest Augustus de Cumberland, al cărui tată, ducele de Cumberland, a fost deposedat de drepturile sale asupra ducatului de Hanovra, dar de care ar urma în curând să se bucure din nou. Acest matrimoniu germ ano-britanic (regele Marii Britanii şi al Irlandei poartă şi azi patronimul de Saxa-Coburg-Gotha) explică prezenţa lui George al V-lea (care vorbeşte încă englezeşte cu un accent nemţesc!), a soţiei sale, regina Mary, dar şi a lui Nicolae al II-lea al Rusiei şi a ţarinei Aleksandra. în Sala Albă a castelului Hohenzollernilor, un fastuos dineu de gală îi reuneşte pe aceşti oaspeţi prestigioşi. Imperiul German primeşte în vizită Imperiul Rus şi Imperiul Britanic. Monarhii au venit la aceste festivităţi, odată cu cincizeci de mari duci, mari ducese şi prinţi ai unor case domnitoare. La sosirea lor cu vaporul, miercuri 21 mai, George al V-lea era în haine civile, elegant, purtând pe cap o gambetă şi ţinând în mână umbrela obligatorie. în trenul special care îi conduce pe suverani la Berlin, regele îmbrăcase uniforma de general prusac, barată cu cordonul oranj al ordinului Acvilei Negre. La sosirea lui, Wilhelm al II-lea nu se lăsase mai prejos nici el în materie de curtoazie vestimentară: purta uniforma roşie de la Royal Dragoons, iar pe cap o cască aurie cu o cureluşă sub bărbie şi o coamă neagră pe creştet. O sosire spectaculară, ca de obicei. Ţarul Nicolae al II-lea li se alăturase şi el a doua zi. Această nuntă reunea trei suverani, care domneau peste o jumătate din lume, trei veri.

La serbarea fastuoasă de sâmbătă, uniformele domnilor (fiecare în ţinuta sa de gală, de data asta!), diademele doamnelor şi livrelele, în stilul veacului al XVIII-lea, purtate de valeţi, alcătuiesc un spectacol somptuos. Kaizerul o felicită pe fiica sa: „Tu ai avut extraordinara şansă de a putea să dai curs înclinaţiei inimii tale". Protocolul planului imensei mese luminate de candelabre uriaşe le-a dat multă bătaie de cap celor mai buni experţi de pe Wilhelmstrasse. De remarcat că Wilhelm al II-lea a revenit la forma ascuţită la vârfuri şi belicoasă a mustăţilor lui în formă de „W", iniţiala prenumelui său, pe care fusese nevoit, o vreme, să le scurteze din cauza unei arsuri, în timpul unui sejur în Corfa, la fosta reşedinţă a lui Sisi, palatul *Achilleion.* Cumpărase palatul de la Franz Joseph, după şapte ani de la asasinarea împărătesei. Faima mitologică a lui Ahile îl inspiră mult pe kaizer. Povesteşte, cu emfază, recenta lui croazieră în Mediterana, la bordul navei *Hohenzollern.* însoţit de Augusta şi de fiica lor (care tocmai se măritase), savura plăcerea de a asculta imnul imperial, când urca pe iahtul său şi, de pe pasarela acestei superbe ambarcaţiuni, scruta orizontul. Cu prilejul acestui dineu, asemănarea dintre bărboşii Nicolae al II- lea şi George al V-lea, aşezaţi pe aceeaşi latură a mesei, cu trei invitaţi între ei, este frapantă. în afara delicatelor chestiuni de familie (sănătatea ţareviciului, sănătatea lui Franz Joseph), treburile politice, diplomatice şi militare oferă diverse teme de conversaţie. Şi de îngrijorare. Ceea ce se întâmplă în Albania este deplorabil, mediocru şi periculos; prinţul de Wied îl dezamăgeşte mult pe Wilhelm al II-lea. La Sankt-Petersburg, majorarea cu trei procente a bugetului militar al Rusiei a fost adoptată în 3 mai, după expulzarea deputaţilor social-democraţi, care ajunseseră să se păruiască în Duma de stat. La Londra, Camera Lorzilor a refuzat, din nou, să acorde drept de vot femeilor; sufragetele sunt exasperate! Dar în capitala britanică, nu treburile europene îngrijorează opinia publică şi guvernul lui George al V-lea: discuţiile despre statutul Irlandei sunt foarte încordate, legea privind *Home Rule* divizează Parlamentul şi există temerea că s-ar putea ajunge la un război civil. în Boemia, Franz Ferdinand se căzneşte să calmeze tensiunile dintre germanofoni şi cehi. La Belgrad, influenţa Rusiei asupra Serbiei devine tot mai făţişă de la o zi la alta. Invitaţii se despart. „Nu aveau de unde să ştie că această nuntă avea să fie pentru ei ultima ocazie de a se întâlni înainte de Primul Război Mondial."—

La începutul anului, cu prilejul unui banchet la Potsdam, Wilhelm al II-lea, dezamăgit, îi mărturisise ambasadorului Franţei, Jules Cambon, pe un ton calm: „Toate aceste conflicte sunt înveninate de certuri personale..."

în 17 august 1913, la zece zile după sfârşitul celui de-al Doilea Război Balcanic, Franz Ferdinand este numit inspector general al armatelor imperiale şi regale, situându-se astfel în vârful ierarhiei militare în urma lui Franz Joseph. O recunoaştere a meritelor sale, după atâta vreme! în ciuda divergenţelor dintre ei, împăratul regăseşte în nepotul său prototipul soldatului, cum fusese dintotdeauna şi el (nu mereu victorios...), şi poate să spere că îl va răzbuna pentru umilinţele suferite în faţa italienilor şi a prusacilor. în 16 octombrie 1913, la Berlin şi Viena se comemorează centenarul bătăliei de la Leipzig, supranumită Bătălia Naţiunilor, care s-a terminat cu înfrângerea lui Napoleon. Un violent incident verbal are loc între Franz Ferdinand, foarte furios, şi şeful statului-major general, din cauza unei

întrebări, politicoase, dar şi deplasate, pe care Wilhelm al II-lea i-a pus-o subalternului arhiducelui. Acesta nu a tolerat ca autoritatea sa să fie eludată.

Ţarul ar vrea să-şi mărite una dintre fiice cu prinţul României

în urmă cu patru luni, în februarie, Aleksandr Izvolski îi sugerase lui Nicolae al II- lea să strângă relaţiile cu România, pentru a scoate acest regat de sub influenţa Puterilor Centrale, oprind astfel extinderea Triplei Alianţe. Românii, ortodocşi de rit bizantin, constituie a doua populaţie ortodoxă după cea a Rusiei. Se organizase, aşadar, o călătorie a tânărului Carol la Sankt-Petersburg. Fiul cel mare al prinţului moştenitor Ferdinand şi al principesei Maria (înrudită şi ea cu Romanovii, pe linie maternă) făcuse cunoştinţă cu marile ducese Olga şi Tatiana, în speranţa că una dintre ele avea să-i placă viitorului suveran al României. Principesa Maria, sincer dezolată, avusese însă mari reţineri în privinţa unui eventuale căsătorii, din cauza hemofiliei transmise de împărăteasa Aleksandra fiului ei. La această întemeiată prejudecată, se mai adăugase cu prilejul călătoriei impresia — confirmată — că familia imperială trăia complet retrasă la Ţarskoe Selo, însingurată, izolată de lume, sub odioasa influenţă a lui Rasputin. Falsul călugăr, un manipulator abil, care reuşise să se facă indispensabil, diriguia totul. „Carol, pe atunci în vârstă de 21 de ani, avea o alură semeaţă în uniforma lui militară; iar fizicul său de prinţ înalt şi subţire, zvelt şi robust în acelaşi timp, blond cu ochi luminoşi, cu o mustaţă abia mijită şi bine tunsă sporindu-i şarmul, nu putea decât să încânte pe toată lumea."[M] La rândul ei, marea ducesă Olga, prima născută între fiicele ţarului, având acum 18 ani, cu obraji largi şi pometi proeminenţi, nu e lipsită de farmec.

Ţarul îşi dă seama repede că tinerii nu resimt niciun fel de atracţie, nici măcar simpatie, unul pentru celălalt. Şi conchide de aici că dragostea va decide ce urmează să recomande politica. Altfel spus, vor mai aştepta... Nu mult timp!

La începutul lunii iunie 1914, după un sejur la Palatul Livadia, în Crimeea, Nicolae al II-lea şi familia sa se îmbarcă pentru o croazieră pe Marea Neagră, având drept motiv nu numai relaxarea. Dacă îndeobşte călătoriile ţarului în afara Rusiei (cum se întâmplase în 1901, când se deplasase la Paris şi la Compiegne) erau dictate de diplomaţie şi de convergenţa punctelor de vedere între două ţări aliate, de data asta se pare că există o justificare de natură privată pentru această transhumanţă familială. Dar în cazul Romanovilor, cum e valabil pentru orice dinastie domnitoare, comportamentul personal are cauze şi consecinţe publice. Ţarul decide că Olga şi Carol trebuie să aibă o nouă şansă de a se cunoaşte mai bine. Cine ştie dacă anotimpul estival, pe Marea Neagră, nu va fi poate mai eficace decât o iarnă rusească, pentru a face să încolţească în inimile lor un interes reciproc?! Complotul este naiv, dar politic, sub pretextul unei escale în portul românesc Constanţa. în 14 iunie 1914, iahtul imperial rus *Standart* este la chei pentru o escală de paisprezece ceasuri. Un program stabilit minut cu minut, epuizant, fiind vorba acum de a recupera timpul pierdut. Adolescenţa este atât de schimbătoare... Printre martorii acestui maraton forţat, prinţesa Martha Bibescu, viitoare glorie a vieţii literare francofone, este îngrozită de aerul aproape rătăcit al

ţarului şi al ţarinei. Nicolae al II-lea pare absent, Aleksandra, lividă, păşeşte ca o somnambulă, „părând că ascultă fără să audă şi că priveşte fără să vadă".[40]

Tedeum oficiat în două limbi (rusă şi română) la catedrală, banchet la prefectură, paradă militară, cortegiu în Constanţa în vehicule deschise, pentru ca poporul să îl poată vedea pe ţar alături de familia lui, primirea suveranilor români (ceai englezesc servit la ora 16:00) şi a suitei lor la bordul iahtului *Standart,* recepţie la vila reginei poete, de unde, noaptea, aceasta ţine cuvântări vapoarelor aflate în trecere: totul în căldura verii, când rişti să te prăbuşeşti de oboseală. Nicolae al II-lea va scrie: „Am stat în picioare tot timpul. Regele este plin de veselie, nu la fel şi regina, care este în schimb de o gentileţe absolută". Dar nici vorbă să cedezi: regele Carol, deşi suferind, s-a deplasat cu întreaga curte şi cu tot guvernul său, căci vizita ţarului este o ocazie extraordinară şi o adevărată onoare pentru coroana României, în această zi fierbinte din toate punctele de vedere, prinţul moştenitor şi marea ducesă sunt foarte studiaţi de toată lumea. Ca din întâmplare, sunt aşezaţi mereu unul lângă celălalt, însă acest tertip protocolar mai mult îi irită decât îi amuză.

Participanţii la festivităţi remarcaseră, cu surprindere, cât de bronzate la faţă erau Olga şi Tatiana. Pentru ele, chiar dacă nu era în pas cu moda, acest ten era normal: viaţa în aer liber, înotul, băile de soare făceau parte întotdeauna din programul de vacanţă al familiei imperiale. Toate astea îl încântau pe Nicolae al II- lea (departe de ochii celorlalţi, se scălda uneori în pielea goală cu ofiţerii săi!); foarte bun înotător, era fericit cu copiii săi. Un zvon susţinea că Olga şi Tatiana îşi înnegriseră dinadins obrajii ca să semene cu nişte ţărănci! în realitate, ţinuseră neapărat să se bronzeze bine, ca să-i displacă prinţului moştenitor! Cele patru mari ducese sunt foarte poznaşe, iar Anastasia este cea mai nebunatică. Şi le-a reuşit! Olga nu i-a plăcut lui Carol. Şi această vizită a ţarului Rusiei în regatul României a contrariat atât Viena, cât şi Berlinul. în schimb, rezultatul le-a convenit de minune ţarului şi ţarinei, care nu prea voiau să se despartă de Olga, fiind dornici să nu destrame coconul familial, atât de benefic micuţului Aleksei.

12-13 iunie 1914: Franz Ferdinand îl primeşte pe Wilhelm al II-lea la Konopiste

După câteva incidente mărunte între un împărat şi un viitor împărat, două temperamente vulcanice, amândoi recunoscuţi pentru caracterele lor integre, relaţiile lor se calmaseră. Dacă impunătorul kaizer nutrea, poate, îndoieli, chiar şi dispreţ la adresa răposatului şi desfrânatului Rudolf — împreună cu care petrecuse totuşi câteva seri agitate la Viena —, cu Franz Ferdinand, în schimb, îşi găsise întotdeauna afinităţi. Şi unul, şi celălalt se fereau de slavi şi unguri. De la anturajul arhiducelui, împăratul german ştie prea bine că rasa germanică, aşa cum era de rigoare atunci să fie numită, nu-i are decât pe Habsburgi drept apărători în Balcani. Prin urmare, eforturile lor trebuie susţinute, mai ales că ultimele conflicte au modificat harta influenţelor în regiune. Wilhelm al II-lea a ţinut să-l liniştească pe moştenitorul lui Franz Joseph, atunci când i-a declarat: „Germania va fi întotdeauna alături de Austria!"

încă din primăvară, Franz Ferdinand şi ai săi sunt la Konopiste, unde se simt fericiţi, departe de curtea ostilă şi clevetitoare, care persistă să vadă în prinţesa de Hohenberg aproape o uzurpatoare. într-un fel, e ca şi cum ar acuza-o că ar fi vrut să intre prin efracţie în familia imperială, iar faptul că i se interzice să primească onorurile militare îi aminteşte invariabil că rămâne în ochii lor o paria. La ceremonii, dacă soţul ei lipseşte, prinţesa are dreptul să păşească la braţul unui şambelan. Fericirea ei, fericirea lor agasează în permanenţă.

De la Schonbrunn vin veşti îngrijorătoare; Franz Joseph suferă din nou de bronşită. O recidivă a bolii. De trei ani, de fiecare dată, lumea se teme de tot ce poate fi mai rău. însă robusteţea legendară a împăratului îl salvează şi de astă dată. La 84 de ani, rezistenţa lui fizică ţine de domeniul miraculosului. Dacă supravieţuieşte este negreşit şi graţie celor două leacuri cu adevărat eficace pentru el: munca — „uşoară", cum se spune, deşi împăratul continuă să se trezească la ora patru dimineaţa — şi numeroşii săi nepoţi, care reprezintă ultima lui încântare autentică. Prezenţa lor afectuoasă îl consolează pentru absenţele Katharinei Schratt, întrucât aceasta, eliberată în fine de orice angajament în teatru, călătoreşte mult, frecventând chiar şi Cazinoul din Monte Carlo, fiindcă e pasionată de jocurile de noroc. îngrijorat de sănătatea împăratului, Franz Ferdinand este gata să plece cât mai repede la Viena, însă alerta a trecut. împăratul s-a însănătoşit şi se pregăteşte să plece la îndrăgita lui vilă de la Bad Ischl, ca în fiecare an în acest anotimp. Un bust al lui Sisi este în continuare pe biroul lui. Acolo, îşi va serba împlinirea vârstei de optzeci şi patru de ani, în 18 august. O tradiţie pe care nimic nu o poate ştirbi.

în 12 iunie 1914, Wilhelm al II-lea soseşte la Konopiste, împreună cu Augusta; chipul ei apare sub o pălărie albă, purtând deasupra o pană enormă. O vizită fără protocol, cu copii în costum de marinar sau fuste în culori luminoase. Franz Ferdinand este în civil, cu un costum închis la culoare în ciuda căldurii de-afară, însă purtând pe cap o canotieră, iar Sofia este îmbrăcată în alb. Wilhelm al II-lea, în ţinută câmpenească şi cu o pălărie asortată, vizitează tot. Atmosfera este cu precădere familială. Senzaţia persistă şi azi, când vizitezi castelul. Ai impresia că musafirii tocmai au plecat. Camerele copiilor comunică direct cu cele ale părinţilor, ceea ce e un lucru rar pentru acea vreme. Wilhelm al II-lea se arată stupefiat şi, neîndoielnic, un pic invidios pe trofeele de vânătoare care ornează galeriile, culoarele şi chiar tavanele, la Konopiste. Tabloul este de neînchipuit: foarte bun ţintaş, capabil să nimerească dintr-o împuşcătură cu carabina o monedă aruncată în aer, arhiducele se poate lăuda cu cifra uluitoare de 274 889 capete de vânat cu prilejul partidelor de vânătoare oficiale, dintre care 18 799 într-un singur an! Wilhelm al II-lea este impresionat, când află că Franz Ferdinand are un palmares de şase mii de cerbi, o mie de capre-negre şi o sută de vulturi!

Dar nepotul lui Franz Joseph mai are şi un alt motiv de mândrie pe domeniul său de sute de hectare: parcul cu trandafiri de la Konopiste, foarte renumit, este în plină splendoare; tufele se succed între aleile bine întreţinute. Kaizerul, cu bastonul în mână, la fel ca arhiducele, este încântat de această plimbare; pasiunea lui pentru trandafiri este foarte cunoscută. La Sanssouci, vechiul castel din Potsdam, urmăreşte cu atenţie munca grădinarilor şi a arhitecţilor peisagişti, însărcinaţi să întreţină un frumos univers vegetal, care

nu mai are nimic de-a face cu compoziţiile baroce din timpul lui Frederic al II-lea. La Konopiste, în această zi de vară, se discută despre reîmpăduriri, colecţii de arme şi ceasuri. Franz Ferdinand a mobilat castelul cu numeroase suvenire din ducatul Modena, în special din Villa d'Este. într-o galerie, statuete înfăţişându-l pe Sfântul Gheorghe — nu mai puţin de 3 750! — îi uluiesc pe musafiri.

Dar este clar că suveranul Hohenzollern nu a venit doar pentru o simplă vizită de curtoazie. Este însoţit de amiralul von Tirpitz, comandantul Marinei Imperiale Germane şi adevăratul întemeietor al flotei imperiale din ordinul împăratului, care era obsedat de supremaţia Marii Britanii pe mări şi oceane. Tirpitz a făcut din Germania a doua putere maritimă mondială. Franz Ferdinand îl ascultă pe oaspetele său împăratul care, cunoscând suspiciunile arhiducelui la adresa italienilor ce visează la o tardivă grandoare colonială, îi face elogiului lui Victor Emanuel al III-lea şi îl sfătuieşte să se ducă să discute cu el. Arhiducele refuză. Nu are încredere în acest aliat sud-alpin al Triplei Alianţe. Presimte, cu o rară clarviziune, că anumite alianţe nu sunt sigure şi, în secret, caută să obţină sprijinul Rusiei, pentru a potoli ambiţiile panslaviste ale sârbilor. La despărţire, împăratul şi moştenitorul s-au pus de acord în multe privinţe. Au progresat în chestiunea minorităţilor, adevăratul butoi cu pulbere. Nu se vor mai revedea niciodată.

După plecarea lui Wilhelm al II-lea, Franz Ferdinand şi Europa află din presă un incident, aprioric minor şi ridicol, dar care pune în lumină paroxismul susceptibilităţilor din Balcani. Regele Ferdinand I al Bulgariei se amuză adesea conducând locomotiva trenului Orient-Express de câte ori acesta traversează teritoriul bulgar. Face un ritual din asta şi, din clipa în care trenul trece frontiera, se postează să-l aştepte, împreună cu şoferul său. Pentru asta, Majestatea Sa îşi pune un combinezon de maşinist (a comandat combinezonul la Paris, dintr-un material alb, care în câteva clipe se înnegreşte din cauza funinginii şi a zgurii!), se urcă în cabina locomotivei, luând locul maşiniştilor, iniţial stupefiaţi, dar după aceea învăţaţi cu acest capriciu. Acţionează pârghia de a admisie a aburului, spintecă văzduhul cu şuierături imperative. Dar, pardon, sire, Orient-Express nu este o jucărie, chiar dacă „regele trenurilor este trenul regilor". Se produc zgâlţâituri şi hurducături, demarări căznite şi frânări brutale, călătorii se plâng. La fel şi Compagnie des Wagons-Lits, cu un respect agasat. Lumea se teme de un accident. Dar ce mai contează! Ţarul bulgarilor trimite o decoraţie reprezentanţilor căilor ferate! însă în 20 iunie 1914, iese la iveală o cu totul altă chestiune. *L'Écho de Bulgarie,* cotidian ce apare la Sofia în franceză, de doi ani, scrie despre umilinţa căreia i-a căzut victimă suveranul ucenic feroviar. La un moment dat, acesta s-a mulţumit să fie doar pasager, ocupând liniştit compartimentul 7 şi 8 dintr-un vagon de dormit, în timp ce suita s-a instalat în compartimentele 5 şi 6, iar un aghiotant stă de gardă pe coridor. Trenul se deplasează de la Belgrad la Sofia. Controlorul, un sârb, aflând de prezenţa regelui, vrea să se convingă. De ce? Mister. încearcă să deschidă uşa compartimentului în mod provizoriu regal, dar este dat la o parte de către aghiotant. Regele nu poate fi deranjat! Furios, controlorul opreşte garnitura de tren între gările Pirot şi Sukhovo. Suita regală protestează, cerând ca trenul să se pună în mişcare imediat. Alertat de acest ultraj, preşedintele Consiliului de Miniştri al Bulgariei îl

convoacă pe ambasadorul Serbiei la Sofia. Diplomatul îşi exprimă cele mai sincere regrete şi îl asigură că a fost doar o exagerare. Directorul Căilor Ferate din Serbia recunoaşte că a fost vorba de „exces de zel şi, mai ales, de lipsă de tact". Peste trei zile, prea curiosul şef de tren este scos la pensie, iar guvernul bulgar şi cabinetul regal se declară „satisfăcute de această măsură". Totuşi, sub titlul O *îndrăzneală incredibilă,* editorialul jurnalului nu se opreşte aici: „Ni s-a spus că acest amploaiat, deosebit de distins, a ales, drept sport preferat, să îi molesteze pe bulgarii nevoiţi să traverseze Serbia. Dacă aşa ceva s-ar întâmpla în administraţia bulgară, s- ar auzi un mare tămbălău în presa europeană! Dar, fiind vorba de un sârb, punem pariu că se va trece totul sub tăcere!" Urmează comentarii iritate despre presupusa reputaţie de „brute" a bulgarilor, care ar fi înconjuraţi de „vecini binevoitori şi omenoşi"! Balcanii sunt o gigantică şi diabolică problemă de vecinătăţi, unde toate manipulările rămân posibile...

încă din mai 1914, Franz Ferdinand ştie deja că va fi asasinat...

Pentru moştenitorul lui Franz Joseph, vara 1914 se anunţă încântătoare. A venit, în sfârşit, momentul pentru odihnă şi vacanţă cu Sofia şi copiii. Dar înainte, arhiducele trebuie să asiste la mari manevre de trupe în Bosnia-Herţegovina. Acestea figurează de multă vreme în program, pentru a testa capacitatea operaţională a trupelor austro-ungare pe terenul muntos din regiune. întrucât se ştie că, în virtutea funcţiei lui de inspector general, arhiducele are datoria să se deplaseze în capitala provinciei, Sarajevo, sârbii lansează ameninţări la adresa lui. Este exact cum prevăzuse moştenitorul: populaţiile sârbe din Bosnia sunt aţâţate şi influenţate de Serbia, umilită din 1908. Sarajevo se află doar la vreo sută de kilometri de graniţa sârbească. Dat fiind că a primit informaţii alarmante, Franz Ferdinand cere o audienţă la împărat. Acesta îl convinge pe nepotul său să nu îşi anuleze călătoria. Chiar dacă Franz Joseph îi lasă posibilitatea de a decide, ce ar gândi totuşi supuşii dintr-o regiune recent încorporată în Imperiu, dacă viitorul lor suveran ar considera, cu dispreţ, că e inutil să îi viziteze? îi e oare teamă? Franz Ferdinand este curajos, dar lucid. Cu puţin timp înainte de plecare, cuplul moştenitor îi primise la cină, la Belvedere, pe Carol de Habsburg cu soţia lui, născută Zita de Bourbon-Parma. Cei doi se căsătoriseră în 1911 şi aveau deja doi copii. Din 1 noiembrie 1906 şi de la moartea tatălui său Otto, Carol, nepot al lui Franz Joseph (bunicul său şi împăratul fuseseră fraţi), era al doilea moştenitor al tronului, după unchiul său Franz Ferdinand. Cu prilejul acelei cine la Belvedere, arhiducele îi mărturiseşte lui Carol presentimentul său: va fi asasinat. Şi în fumoar, când cei doi se retrag la un trabuc, îi arată nişte documente care îi sunt destinate, dacă lui i s-ar întâmpla o nenorocire. Zita va dezvălui, mai târziu, că aceste misterioase documente nu au mai fost găsite niciodată... Ne putem gândi că se refereau la o transformare a dublei monarhii.[41]

Riscurile pe care le anticipează Franz Ferdinand nu se referă la manevrele militare propriu-zise, pe care le va urmări şi le va inspecta la sfârşitul lunii iunie. în schimb, vizita sa oficială la Sarajevo şi un orar precis au fost anunţate cu prea mult timp înainte. Oraşul este sediul guvernământului

militar austriac în Bosnia- Herţegovina, iar comandantul garnizoanei este un ungur. Un semn de rău augur. Dar, dincolo de importanţa politică a acestui voiaj, Franz Ferdinand vede în această ocazie un motiv de a-şi onora soţia: aceasta urmează să-l însoţească. Alături de el, Sofia va avea dreptul, în fine, la onoruri militare pe teritoriul austriac. De mai multe luni, cuplul a călătorit în Europa şi a fost bine apreciat. Au fost primiţi la Berlin cu deferenţe deosebite. La Bucureşti, regele Carol I a cucerit inima lui Franz Ferdinand, acordându-i Sofiei onorurile care i se refuzau la Viena. Sejurul la Sinaia a fost atât de încântător, încât prinţesa de Hohenberg simţise că devine „românca", în ciuda diferenţei de religie. Trebuie reamintit că regina Elisabeta, conform *Memoriilor* principesei Maria, „avea o slăbiciune pentru căsătoriile morganatice". O tratase pe soţia arhiducelui ca pe o... arhiducesă, motiv de a-i reaminti uzanţele pe care le aştepta la curtea de la Viena. Şi în noiembrie 1913, la Londra, apoi la Windsor, regele George al V-lea îi întâmpinase cu căldură, chiar dacă vizita lor avea un caracter privat. Regina Mary fusese entuziasmată de prinţesa Hohenberg, o femeie la fel de înaltă ca soţul ei, un pic trupeşă din cauza perioadelor de sarcină, dar nu lipsită de farmec, cu un ten pentru care multe doamne ar fi putut să o invidieze — şi cu nişte superbi ochi întunecaţi, exprimând doar blândeţe.

La această obsesie a lui Franz Ferdinand de a încerca mereu să impună prezenţa oficială a soţiei lui, se adaugă o incredibilă serie de coincidenţe dintre care una, aprioric fericită, va contribui, ca şi altele, la tragedie. Duminica de 28 iunie 1914 marchează, cu o diferenţă de două zile, a paisprezecea aniversare a căsătoriei lor, or ar fi de neconceput să nu sărbătorească evenimentul împreună. Dar asta nu-i totul. Este totodată şi aniversarea „dureroasei renunţări a lui Franz Ferdinand la drepturile dinastice ale soţiei sale şi ale copiilor lor viitori, acceptată în urmă cu paisprezece ani. Şi mai grav însă este faptul că, pentru sârbi, ziua aceasta coincide cu comemorarea cumplitei bătălii de la Kosovopolje (Câmpia Mierlei) unde, în urmă cu cinci sute douăzeci şi cinci de ani, în iunie 1389, armata sultanului Murad I nimicise Imperiul Sârb. în fine, este, de asemenea, prima aniversare a păcii semnate după victoria Serbiei asupra Bulgariei, în al Doilea Război Balcanic. A uita aceste două date constituie două afronturi. Amintirea lor nu face decât să incite patimile naţionaliştilor sârbi, în viziunea cărora vizita arhiducelui pare o provocare. Astfel, această călătorie devine un amestec exploziv de elemente personale, istorice şi politice, însă nimeni nu s-a priceput — nu a vrut? — să ţină cont de asta. Ceea ce echivalează cu aprinderea unui nou fitil în butoiul cu pulbere.

Franz Ferdinand nu fusese de acord niciodată cu anexarea provinciei otomane şi, împreună cu Wilhelm al II-lea, îşi intensificase demersurile de împăcare a spiritelor la Belgrad. Se împotrivise chiar şi ministrului afacerilor externe al unchiului său, avertizându-l în privinţa furiei sârbilor:

— Ne-am făcut nişte duşmani din slavi.

Arhiducele ştie că sârbii nu vor ierta niciodată această lovitură şi se vor răzbuna, instigând animozităţile populaţiilor recent anexate. Mătuşa lui, împărăteasa Elisabeta, atât de frumoasa şi criticata Sisi, declarase încă din 1890 — prin urmare, cu douăzeci şi cinci de ani înainte de această călătorie la Sarajevo:

— Furtuna va izbucni în Balcani...

Nimeni nu o ascultase pe această suverană hoinară, obsedată de subţirimea taliei ei (sub 50 centimetri în circumferinţă!), anorexică, capricioasă, ale cărei veşnice absenţe din Viena îi iritaseră atât de mult pe austrieci şi îi mulţumiseră la fel de mult pe unguri, din moment ce la ei se ducea. Ce treabă avea ea să-şi bage nasul?

Cu câteva zile înainte de plecarea spre Bosnia-Herţegovina, aghiotantul lui Franz Ferdinand este informat că pe străzile din Sarajevo a fost semnalată prezenţa unor anarhişti. Prin oraş, circulă ameninţări scrise şi epistole anonime. Aghiotantul cere să se ia măsurile de rigoare. Dar acestea sunt derizorii, limitându-se la o sută douăzeci de poliţişti — într-un oraş de aproximativ 55 000 de locuitori —, care vor fi plasaţi pe traseul cortegiului. în jurul oraşului, există aproape şaptezeci de mii de soldaţi, dar poliţia nu este meseria lor. înainte de a pleca, Franz Ferdinand îi spusese unuia dintre apropiaţii săi: „Nu m-ar mira să mă aştepte acolo câteva gloanţe trase de sârbi."—

Anunţarea tuturor detaliilor vizitei le-a permis anarhiştilor să se organizeze. Cine sunt aceştia? Din 1911, la Belgrad s-a format, din iniţiativa unor ofiţeri, o societate secretă după modelul carbonarilor italieni. Numele ei: Mâna Neagră. Deviza ei: „Unitate sau moarte". Este foarte legată de francmasonerie. Scopul ei este să creeze, prin toate mijloacele, o Serbie mare. La Belgrad, Mâna Neagră a recrutat şi a format trei ucigaşi, printre care şi un sârb din Bosnia, Gavrilo Princip, cu nume predestinat, care nu are încă 20 de ani. Acestui comando, antrenat la Belgrad, i s-au dat, în 27 mai, bani, şase grenade de fabricaţie sârbă, confundate adesea cu nişte bombe, patru pistoale Browning încărcate, model 1910, calibru 9 mm scurt, ultimul răcnet în materie de arme de mână. Aceste pistoale fuseseră fabricate şi cumpărate în Belgia, în urmă cu şase luni. Celor trei li se furnizaseră, de asemenea, capsule cu cianură pentru a se sinucide, în cazul în care erau prinşi. Graţie unui itinerariu pregătit minuţios şi a unor complicităţi la frontieră, sosiseră deja la Sarajevo. Alţi trei conspiratori, recrutaţi la faţa locului, li se alăturaseră acum. Toţi se pregătiseră timp de aproape o lună. Cei şase avuseseră timp să citească atent apelul primarului din Sarajevo, lipit pe ziduri şi chemând populaţia să îşi manifeste bucuria pe traseul cortegiului oficial. O altă greşeală! Mai mult, complotiştii nu se ascund şi bravadele lor favorabile Serbiei ar fi trebuit să trezească bănuiala unei poliţii demne de acest nume. Să remarcăm că în 1910, cu prilejul vizitei lui Franz Joseph, un dispozitiv considerabil fusese adus la faţa locului. Moştenitorul său nu are dreptul la aceleaşi măsuri de precauţie. Adevărul ne obligă să amintim că joi, 25 iunie, Franz Ferdinand şi Sofia, veniseră, inopinat la Sarajevo, doar pentru a face un tur prin oraş. Ambianţa era veselă şi populaţia părea să dezmintă orice temeri. Mulţimea, veselă şi curioasă, voia să vadă, să atingă şi să asculte acest cuplu, a cărui poveste de dragoste conjugală era atât de emoţionantă. Prezenţa Sofiei era foarte apreciată.

Sarajevo, 28 iunie 1914: dragostea este prima victimă a ucigaşului

în dimineaţa de duminică, după manevrele militare, Franz Ferdinand şi soţia lui părăsesc hotelul din sudul oraşului şi se urcă într-un tren special, pentru a parcurge un scurt traseu. Din cauza unei frâne care se încinge în vagonul-salon, garnitura de tren este oprită. O întârziere de şapte minute. Nu este grav, însă exact întârzierile şi decalările de program vor face din această zi o dramă, preludiu al unui haos mondial. Cuplul este transferat la bordul expresului Belgrad-Viena, în care este rechiziţionat în acest scop un vagon de clasa întâi; vagonul are numărul... 13. Fatalitate? La gara din Sarajevo, iluştrii oaspeţi sunt aşteptaţi de un convoi format din şapte automobile, toate particulare, puse la dispoziţia autorităţilor militare. Soare strălucitor, lume multă şi curioasă. Cu numeroasele lui minarete (există chiar şi „Moscheea împăratului") şi căsuţe din lemn înconjurate de grădini, oraşul se aşterne la o altitudine de 600 metri într-un peisaj magnific, înconjurat de munţi împăduriţi, cu piscuri înalte de peste 1 500 metri. Franz Ferdinand, în uniformă de ceremonie (dolman albastru, pantalon închis la culoare), are pe cap o cască umbrită de un enorm mănunchi de pene verzui, asemenea celor purtate de trupele vânătorilor de munte în Italia. Sofia este în alb; voaleta elegantei pălării trebuie să o protejeze de praf. Cuplul ia loc în a treia maşină decapotabilă, împreună cu generalul guvernator al Bosniei. Este ora 10:10. Cortegiul se pune în mişcare. Cei şase asasini sunt pe poziţii. Unul dintre ei întreabă în mulţime:

— Unde este arhiducele?

— în a treia maşină!

Nu există nicio posibilitate de eroare, ştie toată lumea! Unul dintre conspiratori, tipograf de meserie, lansează o grenadă, pe care o amorsase lovind-o de stâlpul unui felinar, aruncând-o sub automobilul în care se află Franz Ferdinand. Grenada ricoşează pe capota vehiculului. Douăsprezece secunde se scurg între amorsare şi deflagraţie: grenada nu explodează decât sub a patra maşină. Acesta este primul atentat de la Sarajevo. Două persoane sunt rănite uşor şi alte douăzeci se sperie, dar în ciuda acestei tentative de asasinat, nu se decide niciun fel de modificare a programului. Inconştienţă? Prostie? Arhiducele ricanează:

— Facem pariu că acest flăcău va primi o decoraţie, în chip de pedeapsă?

Sofia, răvăşită la faţă, este mai palidă decât rochia de pe ea. Cortegiul se deplasează în continuare, până la primărie. între timp, aruncătorul de bombe a fost arestat şi aproape linşat. Răcnea „Trăiască Serbia!" şi se considera deja un erou. Patru dintre complicii lui consideră că au dat greş şi dispar. Doar Princip crede că mai are încă o şansă. La primărie, o fetiţă, aleasă din importanta comunitate evreiască, trebuie să-i ofere un buchet prinţesei. Primarul, care întâmpină cuplul şi suita acestuia, începe să rostească un discurs pregătit de câteva săptămâni. Această alocuţiune marchează, probabil, apogeul vieţii lui.

— Alteţa Voastră imperială şi regală, Alteţa Voastră (nuanţă restrictivă pentru Sofia), cu prilejul binevoitoarei vizite cu care Alteţele Voastre au considerat demn să onoreze capitala ţării noastre, inimile noastre sunt pline de fericire...

Furios, Franz Ferdinand îl întrerupe:

— Domnule primar, ce rost are acest discurs? Eu am venit la Sarajevo într-o vizită amicală şi cineva a aruncat cu o bombă în mine! Este ruşinos!

Nefericitul primar a rămas ca trăsnit, cu gura căscată. Se pare că, impresionat de venirea arhiducelui moştenitor, a confundat explozia grenadei cu o salvă de onoare! Ducesa, plină de blândeţe, se apropie şi murmură câteva cuvinte la urechea soţului ei. Se poate înţelege furia lui, căci primarul era în a doua maşină. Dar ce, era surd? Orb? Cretin? Sofia pledează cauza primarului ghinionist, care continuă să fie consternat şi vexat. Arhiducele pare să ezite, apoi, mai calm, citeşte ce pregătise şi încheie, improvizând câteva cuvinte deopotrivă demne şi bizare:

—Am primit cu nespusă plăcere mărturia nepieritorului dumneavoastră ataşament faţă de Majestatea Sa, bunul nostru împărat şi rege, şi vă mulţumesc din tot sufletul, domnule primar, pentru ovaţiile entuziaste pe care poporul ni le-a adresat, soţiei mele şi mie. Afirm acest lucru cu multă convingere, mai ales când văd expresia de bucurie a oamenilor pentru eşecul atentatului.

Arhiducele doreşte apoi să îi viziteze la spitalul militar pe ofiţerii răniţi. O intenţie lăudabilă, dar funestă, fiindcă pentru acest lucru cortegiul este nevoit să reia o parte din traseul de la venire. Franz Ferdinand îl întreabă pe guvernator, pe un ton fatalist:

— Credeţi că vor mai fi şi alte atentate împotriva mea?

Generalul ridică din umeri: orice pericol a fost îndepărtat!

Franz Ferdinand doreşte ca soţia lui se meargă la reşedinţa guvernatorului, în compania şambelanului său, pentru a putea să-şi revină de pe urma şocului. Dar Sofia refuză să se despartă de soţul ei. Totuşi, ar fi înţelept să aştepte ca armata să ia măsuri pentru evacuarea străzilor. Franz Ferdinand nu e laş. Şi nici răbdător. Nu stă să aştepte. Oferă braţul soţiei sale. Cuplul, salutat de un gard viu dublu, format din personaje în frac şi mănuşi albe (unii, cu fes pe cap, salută milităreşte), coboară cele cinci trepte ale scării.

Este ora 10:45. Se ia decizia (totuşi!) de a evita centrul oraşului, mergând pe cheiul râului Miljacka, unde domiciliază în special sârbi ortodocşi, romano-catolici şi evrei, în timp ce musulmanii locuiesc pe coastele colinelor. Dar din acest moment nu mai este vorba doar despre prostie şi incompetenţă. Situaţia e mult mai gravă, din moment ce nimeni nu se gândeşte să îl anunţe pe şoferul primului automobil că ruta s-a schimbat. Şi, în continuare, nu există escortă! Astfel, atunci când maşina, care se deplasa probabil cu viteză, încetineşte pentru a vira la dreapta, pe strada din faţa podului, generalul guvernator îi dă ordin să meargă drept înainte. Aşadar, automobilul aproape s-a oprit, în faţa unei măcelării. în acea clipă, Princip, care se află acolo... din întâmplare, este gata să intervină. Să arunce o grenadă? Operaţiunea este prea vizibilă şi, mai ales, prea lentă. Ucigaşul ar fi repede reperat. Atunci, scoate revolverul şi îl îndreaptă spre Franz Ferdinand şi Sofia. Dintre toţi complotiştii, el este, cu siguranţă, cel mai bun trăgător, după ce s-a antrenat luându- şi drept ţintă trunchiuri de copac. Mic de statură (1,60 metri), cu ochii scăpărând de ură, purtând pălărie pe cap, Princip trage. Două detonări, două tiruri precise. întâi este atinsă Sofia, apoi soţul ei. Guvernatorul, înnebunit, îi vede pe arhiduce şi

pe soţia lui brusc înţepeniţi pe locurile lor şi zbiară la şofer să se urnească din loc. Maşina demarează în viteză, dar este prea târziu. Cu o batistă, aghiotantul şterge sângele care curge de pe buzele arhiducelui. Ducesa, livid, respirând greu, nu înţelege...

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce s-a întâmplat?

Se spune că a încercat să se arunce între soţul ei şi asasin. Apoi, Sofia alunecă pe banchetă, cu capul între genunchii soţului ei. Franz Ferdinand murmură numele ei de alint:

— Sopherl! Sopherl! Să nu mori! Trăieşte pentru copiii mei!

Acestea sunt ultimele lui cuvinte, deşi unii martori susţin că arhiducele ar mai fi adăugat, văzând spaima celor din jur:

— Nu e nimic...

Presentimentul său, pe care i-l împărtăşise lui Carol, cu prilejul cinei lor la Belvedere, în urmă cu câteva săptămâni, era, din păcate, întemeiat! Primul glonţ a trecut prin caroseria automobilului şi a nimerit-o pe Sofia în burtă. O baltă de sânge îi întinează acum rochia. îşi dă duhul foarte repede după aceea, în timp ce este transportată la Konak, reşedinţa guvernatorului. Al doilea glonţ l-a străpuns în gât pe Franz Ferdinand, i-a retezat vena jugulară şi i s-a înfipt în coloana vertebrală. Arhiducele moare. Mulţimea dezlănţuită a tăbărât pe Princip. Bătut, trântit pe jos, călcat în picioare, e ca o zdreanţă însângerată de lovituri de sabie. Mulţimea se dezlănţuie şi pe străzi, devastând prăvălii, dughene, intrări în imobile, distrugând vehicule. Franz Joseph va cere guvernului de la Viena să despăgubească victimele acestor distrugeri. Polemici nesfârşite zguduie poliţia, organizatorii cortegiului, statul-major. Se va merge până într-acolo încât a-l acuza pe marele maestru de ceremonii de la curte, inflexibilul prinţ Montenuovo, pe motiv că ar fi făcut presiuni asupra autorităţilor locale pentru ca prinţesa de Hohenberg să nu aibă dreptul la aceleaşi onoruri ca arhiducele, ceea ce se consideră că ar fi redus mijloacele de protecţie cuvenite cuplului.

Nimeni nu-şi poate imagina deocamdată că aceste două gloanţe vor provoca moartea a peste zece milioane de oameni.^ Nu a fost asasinată doar Vechea Europă — care nu-şi va mai reveni niciodată după acest şoc —, ci în primul rând o frumoasă poveste de dragoste. Arhiducele şi soţia lui erau inseparabili în viaţă; au rămas la fel şi în moarte. Ştiind că Sofia nu avea să aibă niciodată dreptul de a fi înhumată în impunătoarea Criptă a Capucinilor, la Viena, Franz Ferdinand poruncise să se construiască la castelul Artstetten (proprietate a tatălui său pe malurile Dunării, unde copilărise) o criptă cu faţa spre pădure. înhumarea lor a avut loc noaptea, în timpul unei furtuni wagneriene şi într-o semiclandestinitate şocantă, ca şi cum, dincolo de ruşinea unei mezalianţe, această căsătorie ar fi abătut nenorocirea asupra Casei de Austria. Arhiducele nu a avut dreptul decât la onorurile rezervate înaltului său grad militar. Preaiubita lui Sofia şi el se odihnesc alături pe veci. La sfârşitul discuţiei lui secrete cu arhiducele Carol, la Belvedere, Franz Ferdinand, care era uneori de un umor morbid, îi vorbise despre mormântul lui, râzând în hohote:

— Eu stau liniştit! Cavoul de la Artstetten este acum terminat[44].

Stupefiat, Imperiul este înspăimântat: va supravieţui oare Franz Joseph?

Sosit la Bad Ischl în aceeaşi zi, Franz Joseph se pregăteşte să îi facă o vizită Katharinei Schratt în vila unde aceasta locuieşte — o chestiune de decenţă, însă toată lumea ştie că artista pensionată stă la Villa Felicitas. Nimic nu ar trebui să tulbure fermecătoarea staţiune termală, care este locul de întâlnire a societăţii aristocratice austriece, într-o atmosferă legănată de melodiile lui Franz Lehár, stabilit acolo de doi ani. Kaiservilla este desigur închisă pentru public, când suveranul vine acolo. Nu s-a făcut încă amiază. Contele Paar, principalul aghiotant al Majestăţii Sale, se prezintă în micul birou al lui Franz Joseph unde, pe o canapea roşie moarată, împăratul obişnuieşte să îşi facă siesta după un dejun frugal. Paar este descompus la faţă. Ţine în mână o depeşă anunţând tragedia de la Sarajevo. Acest ofiţer avusese deja, în 10 septembrie 1898, ingrata misiune de a-i comunica suveranului decesul lui Sisi la Geneva, după un ceas de agonie. împăratul murmurase: „De nimic, efectiv, nu voi fi fost cruţat..." într-adevăr. După şaisprezece ani, repetă:

— Iarăşi? Iarăşi? Pot să spun acum că de nimic nu am fost cruţat în viaţă!

Franz Joseph se prăbuşeşte pe micul său fotoliu cu caneluri, „lovit parcă de o
descărcare electrică", cum spune Paar, el însuşi încremenit în poziţie de drepţi. Bătrânul monarh, a cărui familie pare blestemată, are două reacţii succesive. Există o diferenţă enormă între drame. Dacă moartea lui Rudolf, urmată mai târziu de pierderea lui Sisi îl cufundaseră într-o durere iremediabilă, de data asta, după consumarea şocului înfiorător, suveranul va avea un aer grav, însă fără tulburarea sufletească sau amărăciunea la care te-ai fi putut aştepta în cazul acestui om demn, copleşit de atâtea catastrofe dinastice. Un fel de resemnare, urmată de o prudenţă faţă de voinţa destinului, căci lucrul cel mai semnificativ este reacţia sa de împărat şi de rege creştin, care prevalează asupra sentimentelor lui de suveran şi unchi îndoliat. Se ridică în picioare, păşeşte prin cameră şi îngână:

— Este oribil. Nu-l înfrunţi pe Dumnezeu fără să nu-ţi primeşti pedeapsa. O putere mai înaltă a restabilit ordinea pe care eu nu mă pricepusem să o menţin.[45]

A doua zi, Mărie Valerie, ultima născută dintre copiii lui Franz Joseph şi Sisi, va observa că tatăl ei pare uşurat. O funebră eliberare. Desigur, suferinţa este teribilă, însă împăratul a reacţionat ţinând seama de viitorul imediat care se numeşte Carol, noul său succesor la tron, un nepot cu care el se înţelege bine — în timp ce cu Franz Ferdinand, înfruntarea era aproape permanentă, fiindcă acest moştenitor avea idei, prea multe idei reformatoare, fiind în acelaşi timp un catolic riguros şi ostil ungurilor. Unchiului său nu-i pusese decât probleme, începând cu căsătoria lui pe care împăratul o considera nedemnă de rangul lui.

Două certitudini se conturează. Prima este că tristeţea nu se manifestă decât la câţiva apropiaţi ai cuplului ucis. Curtea de la Viena, guvernul şi poporul nu-l plâng pe arhiducele care nu era prea apreciat în afara cercurilor militare. în Ungaria, lumea se bucură că a scăpat de un duşman. Totuşi,

curajul şi energia lui erau incontestabile, fiind un om care se pusese întru totul în slujba statului. A doua realitate este că în persoana sa a fost vizată, de fapt, dubla monarhie, urmărindu-se doborârea ei. Iar din punct de vedere politic şi diplomatic, lucrul acesta este mult mai grav. Contele Berchtold, ministru al afacerilor externe, foarte afectat — fiind singurul din guvernul de la Viena care regretă asasinarea lui Franz Ferdinand —, îi va spune ambasadorului Franţei venit să prezinte condoleanţele Republicii:

— Arhiducele era busola după care se orienta tot ce ţinea de vechea Austrie... A fost acuzat pe nedrept că punea la cale o politică agresivă contra Rusiei. Dimpotrivă, arhiducele s-ar fi arătat rusofil, dacă ar fi domnit.

Pentru moment, există însă nelinişti în privinţa sănătăţii lui Franz Joseph. Zvonul decesului său se răspândeşte în Viena în momentul revenirii lui aici. însă este văzut în picioare, stoic, apoi păşind cu mersul lui suplu la funeraliile defuncţilor, oficiate în Catedrala Sfântul Ştefan. Şi cu acest prilej, sunt evidente meschinăriile protocolare ale marelui maestru de ceremonii, care s-a înverşunat întotdeauna să o coboare pe prinţesa de Hohenberg la „rangul" ei de doamnă de onoare, şi care porunceşte atunci ca mănuşile ei albe şi evantaiul negru să fie depuse pe sicriu, amintind astfel, considera el, adevărata ei condiţie. Carul ei mortuar, ca un dric obişnuit, nu face parte din recuzita curţii. Situaţia este şi mai urâtă, când maestrul de ceremonii vrea să le interzică celor trei orfani să se reculeagă în faţa părinţilor lor aşezaţi în coşciug — chiar şi uniţi în moarte, soţii asasinaţi nu sunt cruţaţi de josnicia răuvoitorilor. Indignat, arhiducele Carol interzice această odioasă ofensă. El este noul moştenitor şi impune o eleganţă morală.

Dar trebuie studiată de urgenţă reacţia adecvată la complotul urzit de sârbii din Belgrad aparţinând Mâinii Negre, care au complici în Bosnia-Herţegovina. Nişte executanţi cu rolul de a şterge urmele.

Europa se întreabă: este Serbia adevărata şi singura vinovată?

Să notăm că în lista nenumăratelor asasinate politice se va vorbi mai mult, cu prioritate, despre „atentatul de la Sarajevo" decât despre cele două victime ale lui. în după-amiaza de 28 iunie, kaizerul este informat şi el de producerea tragediei. în urmă cu cinci zile, o escadră britanică i-a făcut o vizită de curtoazie la Kiel, pe malul Mării Baltice. Wilhelm al II-lea este în continuare acolo, navigând destins la bordul iahtului *Hohenzollern.* Majestatea Sa stă rezemată cu coatele de parapet. Din cauza vântului, amiralul Mtiller, şeful cabinetului naval al împăratului, este obligat să urle cumplita veste, înainte de a-i înmâna telegrama. Kaizerul se simte distrus. Cum ar fi putut să nu se gândească în acele clipe la discuţiile lui cu Franz Ferdinand, la Konopiste — n-au trecut decât două săptămâni de atunci —, când cei doi bărbaţi se reconciliaseră (înainte, negreşit, de un nou scandal!) şi vorbiseră despre sârbi, cu siguranţă susţinuţi de Rusia, fratele lor mai mare ortodox? Regretaseră, poate, că nu sancţionaseră Serbia în urmă cu cinci ani. Dar se pune problema de a afla dacă regele Petru I sau guvernul său fuseseră informaţi, şi chiar — cea mai rea dintre ipoteze — dacă nu cumva aceştia fuseseră instigatorii atentatului. Dar, în urmă cu patru zile, în 24 iunie, regele Petru I, un monarh liberal şi popular, în vârstă de 70 de ani, foarte obosit şi sătul de luptele

politice interne, uscăţiv la faţă în spatele faimoaselor lui mustăţi albe, tocmai abdicase în favoarea celui de-al doilea fiu al său, Alexandru, 26 de ani, cu titlul de prinţ regent. Născut în exil în Muntenegru, crescut în Rusia, Alexandru este adeptul unui regim autoritar. Deocamdată, tatăl lui se retrage oficial, însă în secret, bulversat, urmăreşte atent reacţiile Europei şi ale opiniei publice sârbe. Dintr-o serie de depeşe află că, la Belgrad şi în ţara sa, stupefacţia este mai puternică decât compasiunea. Şi, rapid, regele se declară sigur că guvernul său, condus de Nikola Pasic, nu a finanţat asasinarea lui Franz Ferdinand, fiind vorba de o reacţie clandestină la provocarea reprezentată de această vizită; dar nu toată lumea este de aceeaşi părere cu Petru I.

împăratul Germaniei este atât de tulburat de ceea ce el consideră drept un „sacrilegiu", încât nu se simte în stare să asiste la funeraliile lui Franz Ferdinand. Va fi şocat când va afla că, la procesiunea funebră, „un splendid car mortuar, cu roţi aurite şi purtând deasupra coroana arhiducală, a transportat coşciugul prinţului moştenitor", în timp ce „sicriul, foarte simplu, al soţiei lui, purtând o coroană minusculă, venea în urmă pe un dric scund şi modest". „Un dric modest"? Ce dovadă de prost gust în această umilire postumă! O atitudine cu atât mai inadmisibilă, cu cât Franz Joseph consimţise până la urmă să o ridice pe prinţesa de Hohenberg la rangul de ducesă, ultima treaptă înainte de titlul de arhiducesă.
Revenit de urgenţă la Berlin, kaizerul se înfurie pe ambasadorul său la Viena şi pe miniştrii săi, care îi recomandă prudenţă şi calm. Wilhelm al II-lea tună mânios: — Trebuie să terminăm odată şi cât mai repede cu sârbii ăştia! în veacul precedent, cancelarul Metternich, artizan al Congresului de la Viena şi care fusese poreclit „vizitiul Europei", din moment ce el o conducea, dovedindu-se
la un moment dat mai degrabă realist decât diplomat, rezumase problema: „Trebuie ca Serbia să fie turcă sau austriacă".

Wilhelm al II-lea are răspunsul. în 5 iulie, împreună cu cancelarul său Bethmann Hollweg, asigură Austro-Ungaria de fidelitatea necondiţionată a alianţei sale. Ambasadorul austriac la Berlin, contele Szogyeny-Marich, îi remite o scrisoare de la Franz Joseph aprobând eliminarea Serbiei, care urzeşte comploturi şi nu provoacă decât dezordine în Balcani. La care Germania răspunde, într-o telegramă, că ar fi regretabil „să lăsăm să treacă această ocazie atât de favorabilă pentru noi". Altfel spus, chiar dacă arhiducele nu era iubit, numele său trebuie răzbunat. Atentatul de la Sarajevo este în acest sens pretextul legitim.

Suveranii au opinii diferite, în privinţa întrebării dacă un conflict ar putea rămâne doar regional

în România, regele Carol I, foarte slăbit fizic şi, în ciuda injecţiilor cu morfină, suferind din cauza cancerului care îi mistuie stomacul, este scandalizat de acest dublu asasinat. Nu prea mai iese din camera lui, iar regina poetă nu pleacă de lângă el. îi este devotată, ceea ce nu înseamnă însă că îi dă pace! Regina îi ţine teorii ciudate, brusc favorabile intereselor germano-austriece, uitând de francofilia şi anglofilia ei. între două crize dureroase — pe care le

simte ca pe nişte lovituri de pumnal —, Carol I îi dă soţiei lui acelaşi răspuns imuabil, pe care îl rosteşte mereu de ani de zile:

— Este absurd, Elisabeta... Absurd!

O platoşă contra fabulaţiilor soţiei lui, veşnic excentrică. Van Gogh, cuprins de nebunie, s-ar fi recunoscut în una dintre cugetările despre suferinţă ale reginei. Este oare Carmen Sylva pe cale de a-şi pierde minţile? Şi ea?

Dar, informat de proiectele de răzbunare ale Austriei, Carol I le dezaprobă. Se documentează, ajungând şi el la această concluzie, pe care o notează în jurnalul său: „Ştiu că guvernul sârb este străin de atentat; nu s-a dovedit că asasinatul ar fi fost pregătit la Belgrad". Spus pe şleau, este o treabă oribilă, însă Franz Joseph nu are motive să ceară satisfacţie. Wilhelm al II-lea, convins de contrariu, îi convoacă pe şefii militari, fiindcă miniştrii sunt în vacanţă. Cancelarul Germaniei se străduieşte din răsputeri să îl convingă pe împărat să îşi continue cura de relaxare în croaziera lui în Scandinavia. întrevederea durează două ceasuri! Şeful guvernului insistă ca Austria să dea impresia că acţionează singură. Astfel, în cazul în care situaţia s-ar înrăutăţi, kaizerul ar putea interveni ca arbitru. Acesta îşi arată toate faţetele de personaj teatral, de la fanfaron ameninţător până la eroul romantic depresiv. Dar pleacă, în fine, în 6 iulie: este ora 9:15 când Majestatea Sa imperială urcă la bordul vasului *Hohenzollern.* Cancelarul Bethmann Hollweg respiră mai uşurat: dacă suveranul său ar fi renunţat la croaziera lui estivală uzuală, Europa ar fi interpretat acest gest drept un semnal de mare gravitate. înainte spre nord, aşadar, unde magicele nopţi albe îl aşteaptă pe Wilhelm al II-lea. Acesta afirmă că, indiscutabil, conflictul va rămâne localizat. Şi că ţarul Rusiei, care are multe griji, nu va mişca.

Ţarul află şi el vestea tot în timpul unei croaziere, cu iahtul său *Standart,* pe o Mare Baltică, din câte se vede, foarte frecventată de suverani în această vară. Nicolae al II-lea consideră — şi nu greşeşte — că dintotdeauna în Balcani comploturile, asasinatele şi alte omoruri politice sunt frecvente. încă un conflict intern. Este teribil, dar nu există motive de îngrijorare. Dacă ţarul vrea să pară atât de sigur, negreşit pentru a se convinge pe sine însuşi, este fiindcă fiul său, ţareviciul, când s-a îmbarcat pe vas şi-a scrântit o gleznă şi, aşa cum există permanent temerea, din cauza unei hemoragii i s-a înnegrit piciorul. Copilul urlă de durere. Rasputin nu e la bord, însă doctorul Botkin reuşeşte să-l potolească pe băiat, existând astfel speranţa că hematomul se va resorbi. împărăteasa este chinuită de griji. Oare coşmarul acesta nu se va termina niciodată? Nicolae al II-lea reflectează la drama de la Sarajevo, apoi, cumva mai liniştit graţie ameliorării — relative — a stării de sănătate a fiului său, decide să continue plimbarea pe mare.

Când ajunge în apele teritoriale ale Rusiei, află de furia belicoasă a Vienei, negreşit încurajată de Berlin. Dacă ţarul este surprins, ne putem gândi că starea lui Aleksei i-a perturbat grav puterea de discernământ. Ca adeseori. Or Serbia este legată de Rusia printr-un tratat, şi Rusia la rândul ei este legată de Marea Britanie şi Franţa. Să fie posibilă oare o conflagraţie europeană? Nicio reacţie în acest sens la Londra. George al V-lea, încoronat în urmă cu trei ani, îl primeşte pe premierul său liberal, Herbert Asquith, în funcţie de şase ani. Acesta recomandă calmul, iar regele, care nu are

temperamentul tatălui său, Eduard al Vll-lea, nu concepe să îşi iasă din rolul său constituţional. Gentleman, timid, rigid, punctual până la manie, fostul ofiţer de marină se întoarce la colecţiile lui de timbre, cerând să fie informat fără zăbavă de evoluţia lucrurilor. în afară de condoleanţele oficiale şi corespondenţa privată, uzuală în asemenea circumstanţe, insularitatea britanică seamănă mai degrabă a indiferenţă.

în Albania, acest eşantion balcanic unde Austria şi Italia îşi măsoară influenţele, jalnicul prinţ Vidi trăieşte ferecat în palatul său din Durres. „Un exilat interior", spune Guy Gauthier. Persoana lui nu mai contează. Din punct de vedere politic şi diplomatic, e ca şi dispărut. Un profesor universitar american, observând această ciudăţenie care este „ţara vulturilor" în plină anarhie, rezumă eşecul lui Wilhelm de Wied: „Albania poate foarte bine să fie considerată o glumă".[42]

în Italia, regina Elena este însărcinată cu al cincilea copil, viitoarea Maria Francesca de Savoia. Victor Emanuel al III-lea este într-o situaţie complexă, din moment ce regatul său este atât un aliat, cât şi un rival al Austriei, mai precis dinspre partea Albaniei. Condoleanţele oficiale nu pot şterge sentimentul unei... veşti bune! Regele, al cărui tată a pierit sub împuşcăturile unui anarhist, este stânjenit şi scandalizat când i se povesteşte, la sfârşitul după-amiezii, că spectatorii ieşind de la un cinematograf au aplaudat descoperind ediţia specială a ziarelor. De ce? Fiindcă Franz Ferdinand îi considera pe italieni la fel de puţin fiabili ca şi pe unguri. „La încheierea unei conversaţii cu ambasadorul Serbiei, un jurnalist italian rezumă astfel sentimentele lui: «Mulţumim, Serbia!

După vreo zece zile, ameninţarea represaliilor circulă în cercurile apropiate puterii la Viena şi la Berlin. în alte părţi, chiar dacă lumea condamnă grozăvia atentatului, nimeni nu vrea să creadă că ar putea exista consecinţe la nivelul întregii Europe. Ministrul afacerilor externe al lui Victor Emanuel al IlI-lea îi declară ambasadorului Serbiei la Roma: „Aceste crime sunt atroce, însă pacea lumii nu va avea de suferit din cauza lor".

Depeşele diplomatice sunt edificatoare: găsim în ele monumente de ipocrizie, de teamă, de naivitate şi, de asemenea, de dezinformare, care vor varia în timpul lunii iulie. De asemenea, se observă că monarhul poate fi pe aceeaşi lungime de undă cu opinia publică din ţara sa sau, dimpotrivă, opus ideilor guvernului sau ale poporului. Se ştie astăzi, aşa cum subliniază Christopher Clark, că „diversitatea acestor reacţii sugerează că atentatul este perceput sub unghiuri diferite, în funcţie de poziţia diverselor ţări pe eşichierul geopolitic".^

Republică înconjurată de monarhii — dacă exceptăm Confederaţia Elveţiană —, Franţa, cel puţin în aparenţă, nu este agitată de zvonuri, supoziţii şi ipoteze privind responsabilităţile dramei, negreşit fiindcă Balcanii sunt departe şi mereu de neînţeles. Trebuie spus că procesul doamnei Caillaux urmează să înceapă curând la Curtea cu Juri a Departamentului Senei. Pentru presă, acest scandal este o afacere ideală: în urmă cu trei luni, soţia ministrului de finanţe a tras şase gloanţe în directorul ziarului *Le Figaro,* care publicase scrisorile de dragoste trimise de ea lui Joseph Caillaux, pe vremea când acesta era căsătorit cu prima soţie. Pe de o parte, asasinarea arhiducelui şi a soţiei lui în Balcani, unde situaţia este atât de complicată, constituie o

problemă evident foarte gravă, însă presa se întreabă dacă Viena nu exagerează acuzând Belgradul. Pe de altă parte, un fapt divers senzaţional la Paris este un noroc nesperat: o femeie celebră, care îl omoară pe patronul unui mare ziar, promotorul unei campanii de defăimare a soţului ei, este un subiect de roman. Şi atât de franţuzesc! în urmă cu trei luni, doamna Caillaux îşi ascunsese revolverul în manşon. Un subterfugiu de femeie de lume, care pasionase sau scandalizase opinia publică. Putere, politică, pasiune, subiectul este tratat în feluri diferite în paginile ziarelor, însă întotdeauna acordându-i-se mai multă importanţă decât morţii lui Franz Ferdinand. Atentatul? Un fapt divers îndepărtat. Conflictul austriac-sârb? încă o poveste din Balcani...

Rusia, 16 iulie: Nicolae al II-lea îl primeşte pe Raymond Poincaré. Război sau pace?

Preşedintele Republicii Franceze, un loren de 54 de ani, ales cu un an în urmă, vine în vizită oficială în Imperiul Ţarist, însoţit de preşedintele Consiliului de Miniştri, René Viviani, născut în Algeria, fost avocat şi socialist, de asemenea. în această criză încărcată de incertitudini, Franţa este singurul stat nemonarhic preocupat de consecinţele atentatului, fiindcă are acorduri cu unii suverani şi guvernele lor. Alianţa franco-rusă, iniţiată în urmă cu douăzeci de ani între două state, pe care totul le separa pe plan politic, a fost consolidată, însă Republica ţine să recunoască importanţa pe care o acordă Rusiei imperiale, devenită fervent francofilă. Raymond Poincaré are multă experienţă în treburile publice — a fost de mai multe ori ministru, titular al portofoliului de la externe şi preşedinte al Consiliului de Miniştri. Republican moderat, purtând cioc, Poincaré ţine în mod special, începând din 1912, la legăturile dintre Paris şi Sankt-Petersburg, dar şi la relaţiile cu Londra, în ciuda unui vechi litigiu colonial, stins prin Antanta Cordială. Când este primit de ţar, în această a doua călătorie pe care o efectuează în decurs de doi ani, demnitarul patriot se vrea campionul alianţei sacre, fiind ferm în privinţa Germaniei. Oaspetele oficial, dezolat că vizita sa a căzut într-un moment atât de prost, face întâi conversaţie mondenă, lăudând farmecul şi eleganţa ţarinei. Apoi, întreţinându-se separat cu ţarul, află opinia acestuia care nu crede că vărul său, Wilhelm al II-lea, vrea războiul, în ciuda atitudinilor lui deconcertante şi a furiilor tipice:

— Doar dacă nu şi-a pierdut complet uzul raţiunii, Germania nu va îndrăzni niciodată să atace Rusia, Franţa şi Marea Britanie reunite. Cât despre împăratul Franz Joseph, atât de încercat de greutăţile vieţii, tot ce-şi mai doreşte este să moară în pace...

Dar preşedintele Franţei nu ştie că Nicolae al II-lea e pe punctul de a decreta o mobilizare parţială.

De fapt, el a venit în Rusia ca să-l asigure pe Nicolae al II-lea de sprijinul său, de unde porecla nedreaptă a preşedintelui francez, în frac, joben şi mănuşi albe (deşi îi place să poarte şi şapcă), de „Poincaré-ràzboi", deşi el a venit să stingă incendiul. Nicolae al II-lea, care îl primeşte în uniformă militară, apreciază inteligenţa lui superioară, vastele lui cunoştinţe şi dezinteresul său. Cei doi bărbaţi se tatonează.

La Palatul din Peterhof, pe ţărmul Mării Baltice, sclipind de splendoare în luciul sidefiu al nopţilor albe, fostul avocat Poincaré se înclină în faţa împărătesei Aleksandra şi constată că Nicolae al II-lea e mândru de entuziasmul pe care l-a declanşat venirea preşedintelui, în timp ce Europa ezită în contradicţiile ei. Poincaré ar vrea să se convingă că nu are motive de îngrijorare. Peste două zile, la tabăra militară de la Krasnoe Selo, a fost întâi emoţionat de fervoarea care îl înconjoară pe ţar în mijlocul unei păduri de drapele, icoane şi aclamaţii, în timp ce şaizeci de mii de oameni defilează într-o ordine impecabilă, în ţinută de vară. Nicolae al II-lea pare să se fi apropiat de popor, adevăratul popor rus. Urmează un prim dineu de gală. Vizita oficială a lui Raymond Poincare durează o săptămână. înainte de a pleca înapoi la bordul pachebotului *France,* Poincare acordă o audienţă ambasadorului Franţei, Maurice Paleologue, un om scund pe care marele duce Mihail, un uriaş, general şi comandant suprem al armatelor imperiale, foarte francofil, era să-l sugrume când l-a strâns în braţe în numele frumoasei alianţe franco-ruse! Paleologue va consemna impresiile sale de la ultimul dineu de gală, când împărăteasa stătea la dreapta preşedintelui: „Cu o constelaţie de diamante pe creştet, purtând o rochie decoltată din brocart alb, este destul de frumoasă la înfăţişare. La cei 42 de ani ai săi, are o figură şi o alură agreabilă. încă de la primul fel servit, începe o conversaţie cu Poincare. Dar foarte repede surâsul îi îngheaţă pe faţă, pomeţii i se fac mărmurii. Tot timpul, îşi muşcă buzele. Şi respiraţia gâfâită face să scânteieze reţeaua de briliante care îi acoperă pieptul. Până la sfârşitul dineului, care este lung, ţarina luptă vizibil contra unei angoase isterice".^ Ambasadorul adăugă că, fără doar şi poate, tragedia sănătăţii ţareviciului nu conteste să tortureze sufletul mamei lui. Poincare se teme că această dramă permanentă tulbură poate şi puterea de judecată a ţarului în ceea ce priveşte gravitatea situaţiei. A doua zi, francezul îl primeşte pe ambasadorul Austro-Ungariei. Tonul lui Poincare este conciliant:

— Cu un pic de bunăvoinţă, această afacere sârbă este uşor de rezolvat. Dar tot la fel de uşor se poate şi înrăutăţi. Serbia are prieteni foarte afectuoşi în poporul rus. Şi Rusia are o aliată, Franţa. Ce de complicaţii periculoase!

Reprezentantul lui Franz Joseph, contele Szâpâry, nu spune nimic. Trăsăturile lui par încremenite. Lui Maurice Paleologue, Raymond Poincare îi mărturiseşte peste câteva clipe:

— Nu mi-a făcut o impresie prea bună această întrevedere. E limpede că ambasadorul primise consemnul să tacă. Austria ne pregăteşte o lovitură de teatru!

Nicolae al II-lea este prea optimist, Wilhelm al II-lea prea imprevizibil, Franz Joseph prea umilit şi George al V-lea prea absent. Doar Poincare conştientizează toate riscurile. Dar, în acelaşi moment, la Londra, autorităţile britanice, până atunci foarte rezervate, încep să se agite. Regele George al V-lea îi declarase lui Wilhelm al II-lea că între ei nu va exista niciodată vreun conflict. Nu între veri! însă ministrul său de externe, lordul Edward Grey, informat de intenţiile lui Franz Joseph de a adresa un ultimatum Serbiei, îl roagă pe ambasadorul german, prinţul Lichnowski, pacifist convins, să îl pună pe Wilhelm al II-lea să intervină pentru ca Austro- Ungaria să nu facă un gest

ireparabil. Răspuns furios din partea lui Wilhelm al II-lea, nemulţumit că Marea Britanie a îndrăznit să se adreseze direct guvernului său:

— E tipic pentru englezi să dea ordine pe un ton moralizator şi condescendent!

în plină noapte, aflându-se că Raymond Poincare călătoreşte pe mare, se ia
decizia de a aştepta ca acesta să ajungă în Franţa, pentru ca ultimatumul să fie trimis la Belgrad. Fatala numărătoare inversă a început. Cine ar putea să o oprească?

23 iulie 1914: Franz Joseph adresează un ultimatum Serbiei

în urmă cu patru zile, împăratul a cerut Consiliului de Miniştri să studieze textul documentului, pe care el l-a aprobat în data de 19 iulie. Contele Berchtold, ministru al afacerilor externe, va nota în *Memoriile* sale impresia pe care i-a făcut-o bătrânul suveran în acel ceas dramatic: „împăratul conştientiza perfect profunda gravitate, aş zice chiar tragismul acestei clipe istorice... Oricât de dificil i-a fost poate să ia această decizie, ştiind negreşit că va duce la grele consecinţe, a făcut acest lucru cu demnitate şi calm, ordonând, fără şovăire, să fie adusă la îndeplinire".

Dacă Franz Joseph se arată atât de inflexibil, aceasta se întâmplă din cauza primelor rezultate ale anchetei, prea puţin satisfăcătoare, şi a reacţiilor iritante ale Belgradului. La trei zile după atentat, poliţia austro-ungară l-a arestat pe unul dintre conspiratori, Danilo Ilic, naţionalist sârb infiltrat în cercurile bosniace. Pentru autorităţile de la Viena, n-a fost o surpriză. în schimb, faptul că guvernul sârb, după ce anunţase un doliu oficial de opt săptămâni, îl redusese la opt zile era o insultă. Şi era intolerabil ca populaţia, întărâtată de presă, să se dezlănţuie contra Habsburgilor. Acest mod de a marca moartea lui Franz Ferdinand este indecent. Indolenţa anchetatorilor este, de asemenea, inadmisibilă. Totuşi, nu este găsită nicio dovadă tangibilă a unei implicări reale a Serbiei. Pentru bătrânul împărat, lipsa de zel şi de rezultate agravează odiosul asasinat al moştenitorului său.

Ce spune acest ultimatum de tristă notorietate, trimis în acea zi de sâmbătă, 23 iulie 1914, şi redactat în limba franceză? Pe scurt, este vorba despre două documente, o notă diplomatică şi ultimatumul propriu-zis, ambele fiind adresate Belgradului, dar fiind expediate în acelaşi timp la Berlin, Sankt-Petersburg, Paris, Londra şi Roma. Altfel spus, reacţia lui Franz Joseph priveşte toată Europa. Acesta este un prim aspect grav. Al doilea este că Viena acordă Serbiei patruzeci şi opt de ore pentru a răspunde. Patruzeci şi opt de ore, niciun minut în plus... în ciuda unei cereri de prelungire, formulată de ruşi, dar rămasă fără răspuns. Viena pretinde ca Serbia să îi pedepsească aspru pe toţi supuşii săi care s-au dedat la o propagandă antiaustriacă şi — lucrul cel mai delicat — ca poliţia austriacă, împreună cu alte autorităţi imperiale, să colaboreze cu poliţia sârbă, pentru a-i căuta pe toţi complicii vinovaţilor.

Luni, 25 iulie, Franz Joseph, în continuare la Bad Ischl, ţine neapărat să nu îşi modifice programul. La Kaiservilla, din fântâna de marmură albă curge, de treizeci de ani, apa captată de sub gheţari. în sala trofeelor unde i-a primit

pe regele Eduard al Vll-lea şi pe împărăteasa Eugénie, suveranul îi primeşte la dejun, cum era stabilit, pe prinţul Ernest Augustus al II-lea de Hanovra, duce de Cumberland, şi pe soţia sa, Thyra, prinţesă a Danemarcei, al căror fiu Ernest s-a căsătorit cu Victoria Luise, fiica lui Wilhelm al II-lea. Un alt exemplu de melanj dinastic. Anturajul împăratului remarcă totuşi că acesta este un pic „distrat". în acest timp, ministrul său de externe, contele Berchtold, a sărit în primul tren care face legătura dintre Viena şi Bad Ischl. Pe parcursul după-amiezii, încep să se facă presupuneri despre reacţiile posibile la trimiterea ultimatumului. Se are în vedere tot ce poate fi mai rău. Dar nu pretutindeni.

Cancelarul german:

— Ţarul nu poate să acorde sprijinul său unor regicizi.

Ministrul britanic al afacerilor externe:

— Tonul şi termenul ultimatumului sunt deplorabile.

Wilhelm al II-lea:

— O conferinţă internaţională cu Germania, Anglia, Italia şi Fraţa? Inutil!

Şi, când cancelarul său îşi prezintă demisia, kaizerul i-o refuză, urlând:

— Dumneata mi-ai pregătit ciorba asta, aşa că soarbe-ţi-o!

Ministrul rus al afacerilor externe, Sazonov, adresându-se ambasadorului Austro-Ungariei în Imperiul Ţarist:

— Voi vreţi războiul!

Ambasadorul german la Paris, Wilhelm von Schoen, comunică la Quai d'Orsay — unde interimatul afacerilor externe este asigurat de Raymond Poincare — că doar Viena şi Belgradul sunt în conflict. Nu se pune problema de alianţe şi, prin urmare, nici de intervenţii străine.

Bad Ischl, la mijlocul după-amiezii. Kaiservilla, o construcţie neoclasică galbenă, pare aurită sub razele soarelui. Contele Berchtold, care a sosit şi el, consideră că împăratul este „preocupat şi agitat". Cumva aşteptarea aceasta insuportabilă i-a afectat rezistenţa nervoasă? A primit deja răspunsul de la Belgrad prin telegraf? Şi cum este? Da, l-a primit, exact la ora 17:50, cu zece minute înainte de expirarea termenului. Şi este cum nu se poate mai conciliant: Serbia acceptă aproape în întregime cerinţele lui Franz Joseph. în afară de una: prezenţa unor poliţişti şi agenţi austrieci pentru a ancheta în Serbia, ceea ce Belgradul consideră drept o ingerinţă în treburile sale interne. Rezervele formulate de Belgrad, din dorinţa legitimă de a-şi apăra independenţa, devin, în ochii lui Franz Joseph, un refuz de a coopera. O condiţie, o singură condiţie... Este oare îndeajuns pentru a salva pacea? Este oare suficient pentru a declanşa un război? Va fi întâi un război al depeşelor secrete, al cuvintelor ambigue, al ştirilor false şi, apoi, adevărate în ziare, al atitudinilor care vor oscila între determinare, ezitare, nelinişte şi resemnare, fie ea sinceră sau simulată. Pentru Franz Joseph şi miniştrii săi, răspunsul este insuficient, iar refuzul de a permite accesul poliţiştilor şi al anchetatorilor aleşi de Viena este suspect. Şi dacă asta ar fi ca urmare a unei intervenţii ruseşti? Planează îndoiala...

Se ştie astăzi că ministrul rus Sazonov a recomandat Serbiei să accepte toate cererile Vienei, cu excepţia celor care ar aduce atingere independenţei sârbe. De ce? Dacă Serbia refuză prezenţa anchetatorilor austrieci, civili şi

militari, nu o face doar din orgoliu naţional. Este o restricţie foarte abilă care pare secundară ca importanţă, în condiţiile în care Belgradul dă impresia că a acceptat punctele esenţiale. în realitate, guvernul lui Nikola Pasic era întru totul la curent cu planul de asasinare a arhiducelui moştenitor. Doi ofiţeri sârbi au organizat din punct de vedere tehnic recrutarea, antrenarea, înarmarea şi deplasarea celor trei conspiratori sârbi, printre care şi Princip. Deasupra acestor doi ofiţeri se afla redutabilul şef al serviciilor de informaţii militare sârbe, dar totodată membru fondator al Mâinii Negre, colonelul Dragutin Dimitrijevic, un individ voinic şi pleşuv, supranumit „Apis" (care fusese deja complice, în 1903, la asasinarea shakespeariană a lui Alexandru I, ultimul rege din dinastia Obrenovic). Guvernul era informat de aceste lucruri, aşa cum atestă o serie de documente ale premierului Nikola Pasic. Dar, şi dacă era de acord, în principiu, cu visul lui Apis de a forma un regat iugoslav, şeful guvernului sârb s-a opus, se pare, la punerea în practică a atentatului, temându-se de reacţia Vienei. A dat ordin, aşadar, ca Princip şi cei doi complici principali ai săi să fie arestaţi la frontiera austro-sârbă, dar, cu un cabinet dezordonat ca firele din barba lui, Nikola Pasic a fost trădat. Apis era cel mai tare. Este puţin probabil — dar totuşi posibil, ţinând seama de starea sănătăţii şi de vârstă — ca regele Petru I să nu fi ştiut nimic despre complot.^

La începutul serii, Imperiul Austro-Ungar rupe relaţiile diplomatice cu Serbia, iar ambasadorul austriac părăseşte Belgradul, fugind ca un hoţ până la gară, povestesc martorii. Nu se va linişti decât la graniţă, dar această plecare a baronului Giesl nu este nici glorioasă, nici coerentă. împăratul semnează un decret de mobilizare parţială (opt corpuri de armată), ceea ce este conform planului stabilit de statul-major. Pentru Franz Joseph, cu cât problema se va rezolva mai repede printr- o operaţiune militară în Serbia, cu atât şi riscurile de extindere a ostilităţilor vor fi mai mici. O reglare de conturi regională. Dar este asta o viziune realistă?

Din cauza lui Franz Joseph, Petru I al Serbiei iese din refugiul lui

26 iulie. Regele Suediei, Gustav al V-lea, 56 de ani, este foarte dezamăgit că vizita preşedintelui Poincaré şi a preşedintelui Consiliul de Miniştri francez în Scandinavia, la întoarcerea lor din Rusia, a fost anulată. Campion de tenis (joacă sub pseudonimul de Dl G.), suveranul deplânge faptul că sportul nu poate calma crizele politice. Neutralitatea nordică este, în mod evident, odihnitoare. în timp ce lumea aşteaptă decizia finală a Vienei, bunele maniere îşi păstrează încă drepturile, căci mobilizarea nu înseamnă neapărat război. Franz Joseph este informat de o problemă mondenă şi diplomatică deopotrivă: în această zi de 26 iulie, mareşalul sârb Radomir Putnik, 67 de ani, erou al războaielor dintre sârbi şi otomani de la sfârşitul secolului trecut, se tratează de reumatism în una dintre renumitele staţiuni balneare ungare. Un hazard supărător! La Budapesta, se pune problema imediat de a-l lua ostatic! împăratul, gentilom, şocat de aceste apucături de militari necioplţi, cere să fie eliberat, iar apoi să fie condus înapoi până la frontiera sârbă, cu onorurile cuvenite rangului său! Oamenii se poartă frumos înainte de a se spinteca.

27 iulie. Franz Joseph transmite prin telegramă o notă la Belgrad, în atenţia ministrului sârb al afacerilor externe: „întrucât guvernul regatului

Serbiei nu a răspuns satisfăcător la nota remisă anterior de către ambasadorul Austro-Ungariei la Belgrad în data de 23 iulie 1914, guvernul imperial şi regal se vede nevoit să se ocupe nemijlocit de salvgardarea drepturilor şi a intereselor sale, şi de a recurge, în acest scop, la forţa armelor. Austro-Ungaria se consideră, aşadar, din acest moment în situaţie de război cu Serbia". Război! Nikola Pasic, şeful guvernul sârb, spune: „Cauza noastră este justă. Dumnezeu ne va da victoria". îşi face curaj, dar, cum subliniază Jean-Christophe Buisson, este „conştient că, după cele două Războaie Balcanice, armata lui a rămas vlăguită".—

Prinţul moştenitor Alexandru, care exercită funcţia de regent, lansează o proclamaţie către armată: „Soldaţi, nu există datorie mai sfântă pe lume decât aceea de a-ţi apăra vatra, bătrânii şi oamenii neajutoraţi. Nădăjduind, aşadar, în mila Proniei cereşti şi în dreptul nostru, să păşim acum înainte, convinşi că vom câştiga victoria care va împodobi cu noi lauri stindardele noastre."^ Furios, bătrânul rege Petru I iese din odăile sale, gonindu-i pe medicii disperaţi, care îl imploră să se odihnească. El, să se odihnească într-un asemenea moment? Niciodată! Se urcă pe cal şi pleacă să dezlănţuie entuziasmul trupelor sale.

— A trecut vremea medicilor, acum e vremea tunarilor! urlă el, deja în galop.

Franz Joseph, în continuare la Bad Ischl, poate oare să spere că acest război va rămâne limitat la cele două monarhii? El, care a pierdut atâtea teritorii... Solferino, Magenta, Sadowa... în reşedinţa sa de la Villa Giusti, Victor Emanuel al IlI-lea este reticent. Desigur, Tripla Alianţă îl obligă pe regele Italiei să ia poziţie, însă pentru a recupera Trieste şi Trento, preţul nu este cumva prea ridicat? La Londra, George al V-lea se întrerupe din clasarea meticuloasă a colecţiei lui de timbre. Război? Nu se poate! Cabinetul trebuie să evite conflictul prin toate mijloacele. Cu siguranţă, aşa ar fi recomandat şi regina Victoria uzând de una dintre cele trei prerogative ale sale, aceea de „punere în gardă". Este ceea ce ar fi recomandat, de asemenea, chiar şi Eduard al Vll-lea care, în ciuda intervenţiilor lui cam neconstituţionale, era un prea bun cunoscător al Balcanilor pentru a nu-şi fi dat seama că această ură dintre austrieci şi sârbi este, în realitate, un angrenaj.

28 iulie, ora 10 dimineaţa. La Berlin, Wilhelm al II-lea, furios, află că un ziar anunţă mobilizarea în Germania, ceea ce este fals. Kaizerul îi transmite lui Franz
Joseph, printr-o notă scrisă de mână, că „orice motiv de război s-a stins, însă o garanţie că promisiunile vor fi respectate este incontestabil necesară". Din păcate, e prea târziu. Insistă, cu ipocrizie, pentru un rezultat „care ar putea fi obţinut prin ocuparea temporară a Serbiei", ceea ce nu este obiectivul Vienei. Şi dacă ne gândim că în urmă cu doar douăzeci şi patru ore Franz Joseph afirma că o mobilizare armată nu înseamnă război! Insistase asupra acestei nuanţe. Ca să se convingă singur? La Bucureşti, regele Carol I, care a dezaprobat întotdeauna atitudinea Vienei contra Serbiei, se simte paralizat: Constituţia nu îi permite să ia singur decizia intrării în război. în Rusia, Nicolae al II-lea corespondează cu Wilhelm al II-lea prin nenumărate depeşe. „Sper", scrie încrezător kaizerul, „că mă vei ajuta în eforturile mele de a aplana dificultăţile care mai pot încă apărea. Prietenul şi vărul tău sincer şi

devotat, Willy." Răspunsul ţarului: „în acest moment foarte grav, te chem în ajutor. Un război mârşav a fost declarat împotriva unei ţări slabe. în Rusia, indignarea este enormă şi eu o împărtăşesc. Prevăd că o să fiu în curând depăşit de presiunea exercitată asupra mea şi că voi fi nevoit să iau măsuri extreme, care vor conduce la război... îţi cer, în numele bunei noastre prietenii, să faci tot ce poţi pentru a-i opri pe aliaţii tăi, până nu se ajunge prea departe. Nicky". Wilhelm al II- lea nu ştia dacă ţarul e un om slab sau viclean, dar oricum nu are încredere în el. La palatul din Peterhof, unde familia imperială îşi încheie cina în linişte, ţarina Aleksandra, exasperată şi furioasă, îl imploră pe soţul ei să oprească această maşinărie infernală înţesată de minciuni, pretenţii, false probleme şi pretexte. Şi ce păcat că Rasputin nu e acolo pentru a le aduce înţelepciunea lui binefăcătoare!

Badlschl, Kaiservilla, 28 iulie 1914: Franz Joseph în faţa istoriei

între cancelariile şi cabinetele monarhilor circulă intens şi în secret diverse negocieri, propuneri şi recomandări. Guvernele lor se evaluează reciproc, personalităţile se desfid. Şi îşi dezvăluie adevărata faţă. La Londra, George al V-lea sugerează o mediere, cu concursul Franţei şi al Marii Britanii. Este, de fapt, dorinţa de a rămâne în afara conflictului. La Berlin, amiralul Tirpitz nu crede în această propunere. O neutralitate britanică? Zău, aşa, sire!

— Am cuvântul unui rege, pentru mine e suficient! ripostează kaizerul.

Trebuie să remarcăm că în acest moment, presupusa responsabilitate a Serbiei în atentatul de la Sarajevo nu mai este chestiunea esenţială. După peste trei săptămâni de confuzii şi ameninţări, responsabilitatea declanşării ostilităţilor capătă mai multă importanţă la nivelul statelor-majore ale diferitelor ţări. La ora 11 dimineaţa, Franz Joseph s-a aşezat la biroul său, care e simplu, ca el. în faţa celui care este împăratul Austriei şi regele Ungariei, bustul lui Sisi, care e acolo, ca şi cum nu ar mai călători. Hârtii, pene de gâscă, o pendulă, o lampă. în spatele suveranului, canapeaua unde obişnuieşte să îşi facă siesta. încăperea este plasată pe colţ, în capătul aripii orientale a vilei imperiale, care nu are decât un etaj. în fiecare dimineaţă, când se trezeşte sfidând zorile, Franz Joseph consultă barometrul, fixat afară pe balcon. De peste cincizeci de ani, aici, este un obicei menit să impună ordinea, o manie, o precauţie care ar trebui să aibă darul de a elimina orice surpriză. Cum va fi vremea? Acolo şi în Balcani?

în această dimineaţă, semnează ordinul de mobilizare a armatelor austro-ungare. La 84 de ani, ştie oare monarhul că „furtuna balcanică" anunţată de soţia lui în urmă cu douăzeci şi patru de ani nu va fi doar o furtună, ci un interminabil ciclon care va devasta Europa, va sfărâma majoritatea coroanelor, va însângera popoarele şi va modifica definitiv lumea? Oare barometrul diplomatic era fiabil? Defect? în fond, fără să ştie, Franz Joseph aplicase, cu anticipaţie, atât în viaţa personală, cât şi în viaţa sa publică, celebra remarcă a prinţului Salina din *Ghepardul:* „Trebuie ca totul să se schimbe pentru ca nimic să nu se schimbe".

Paradoxul tragic este că moartea arhiducelui Franz Ferdinand, omul care reînarmase Austria pentru a o face mai puternică în ideea de a păstra pacea, avea să pună în mişcare acum cataclismul de care el se temuse atât de mult.

în aceeaşi zi, la Paris, Henriette Caillaux era achitată de fapta săvârşită de ea, prezentată de avocatul apărării drept o crimă pasională. La anunţarea verdictului, în rândul studenţilor izbucnesc mici manifestaţii divergente între partizanii şi adversarii politici pentru care doamna Caillaux este, în funcţie de punctul de vedere, fie o victimă, fie o eroină. Dar, în afară de aceste încăierări, ştirea a trecut, de această dată, aproape neobservată. Opinia publică se teme — sau speră — că va fi război. însă, din cauza scandalului guvernamental, decizia tribunalului îl obligă pe Joseph Caillaux să demisioneze. Pentru Raymond Poincaré, este singurul motiv de a mai răsufla uşurat în acea zi.

- Franz Ferdinand era nepotul arhiducelui Franz Karl care, în 1848, renunţase la coroană în favoarea fiului său Franz Joseph, pe atunci în vârstă de 30 de ani.

- A se vedea, de acelaşi autor, ***Rodolphe et les secrets de Mayerling,*** Perrin, 2004, reed. «Tempus», 2007 şi 2012.

-Jean-Paul Bled, ***François-Joseph,*** Fayard, 1987.

-l Pe Dunăre, între Viena şi Budapesta, oraşul a fost capitala Ungariei pe vremea Habsburgilor în secolul al XVI-lea, sub numele de Pozsony, germanizat în Pressburg, în momentul tratatului semnat de Napoleon în 26 decembrie 1805, după victoria de la Austerlitz. Astăzi, sub numele de Bratislava, adoptat în 1919, oraşul este capitala Slovaciei.

- Jean-Paul Bled, ***François-Ferdinand d'Autriche,*** Tallandier, 2012.

-Ibid.

- Această căsătorie morganatică i-a servit drept inspiraţie regelui Eduard al VUI-lea al Regatului Unit. Ar fi dorit să procedeze şi el la fel cu doamna Simpson în 1936, dar din cauza ostilităţii manifestate de familia regală şi popor, precum şi a refuzului din partea guvernului, regele a decis să abdice, devenind duce de Windsor. A se vedea, de acelaşi autor, ***La Saga des Windsor,*** Perrin, 2012.

- Ca o referire la numele acestui castel, după 1815 fiul lui Napoleon a primit titlul de duce de Reichstadt, acordat de bunicul său împăratul Austriei; dar fostul rege al Romei nu s-a dus niciodată acolo.

- Importanta avere a arhiducelui nu provenea doar de la tatăl său, ci şi de la familia de Este, care a domnit în Ferrara şi Modena în secolul al XVI-lea. în 1771, fiica ultimului duce de Modena se măritase cu arhiducele Ferdinand de Habsburg, ai cărui descendenţi stăpâniseră câteva cetăţi din Italia de Nord până în 1859. Printre domeniile lor, celebra Villa d'Esté, pe malul lacului Como. Patronimul exact al arhiducelui este, aşadar, Franz Ferdinand de Austria-Este.

- Castelul Konopiste a fost confiscat în 1919 de către noul stat cehoslovac, decizia fiind confirmată de Parlament în 1921. Mai târziu, foştii proprietari ai castelului, urmaşii lui Franz Ferdinand şi ai Sofiei, au fost deposedaţi de toate bunurile lor din Austria, fiind apoi deportaţi la lagărul de concentrare de la Dachau, deoarece s-au opus anexării Austriei la Germania nazistă. Konopiste a devenit proprietatea, contestată, a Republicii Cehe. Din 2007, domeniul face obiectul unui proces judecătoresc de retrocedare, intentat de prinţesa Sofia de Hohenberg, strănepoata lui Franz Ferdinand. în 2014, cazul se afla în faţa Curţii Europene de la Strasbourg.

- Catrine Clay, ***Le Roi l'empereur et le tsar,*** traducere în franceză de Marie Boudewyn, Lattès, 2007, reed. «Tempus», Perrin, 2008.

- Lily Marcou, ***Le Roi trahi Carol II de Roumanie,*** Pygmalion, 2002.

- Ghislain de Diesbach, ***La Princesse Bibesco, la derniere orchidée,*** Perrin, 1986.

- Arhiducele considera că Ungaria avea o pondere prea mare şi dorea o reechilibrare în folosul, pe de o parte, al cehilor şi, pe de altă parte, al slavilor din imperiu, îndeosebi croaţii, slovenii şi bosniacii. Această ipoteză făcea din Franz Ferdinand o persoană detestabilă pentru Serbia care, la rândul ei, visa la o Iugoslavie, adică la unirea tuturor slavilor din sud.

- Jean-Louis Thériot, ***François-Ferdinand d'Autriche,*** Éditions de Fallois, 2005.

- Princip şi alţi doi, fiind minori, sunt condamnaţi la douăzeci de ani de închisoare, ispăşind pedeapsa ca deţinuţi într-o fortăreaţă, unde supravieţuiesc pe timpul războiului. în 1917, un

monument în memoria lui Franz Ferdinand şi a Sofiei este ridicat pe locul atentatului. Princip, tuberculos, moare în 1918. Când se creează statul Iugoslavia, monumentul comemorativ este distrus şi înlocuit printr-o placă slăvindu-l pe Princip. Cadavrele ucigaşilor sunt exhúmate şi vor avea parte de funeralii naţionale. Asasinii au devenit eroi. în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în 1941, nemţii distrug placa. O paradă militară onorează memoria arhiducelui şi a soţiei lui. După 1945, Tito, conducător al Iugoslaviei socialiste, dă ordin ca placa să fie pusă la loc. în 1992, în timpul războiului care va duce la destrămarea Iugoslaviei, primăria este distrusă. Clădirea va fi reconstruită cu fonduri europene. O placă a fost reamplasată, în acelaşi loc, cu un text sec şi neutru: „Aici, arhiducele Franz Ferdinand şi soţia sa Sofia au fost asasinaţi de Gavrilo Princip, în 28 iunie 1914".

- Proprietate a descendenţilor prinţesei de Hohenberg, castelul Artstetten prezintă o remarcabilă expoziţie permanentă despre atentatul de la Sarajevo, punând în evidenţă înlănţuirea imprevizibilă şi fatală a incidentelor şi a erorilor care l-au precedat şi l-au făcut posibil. Trebuie vizionat, de asemenea, filmul ***De Mayerling à Sarajevo (De la Mayerling la Sarajevo)*** de Max Ophüls (1940), cu Edwige Feuillère şi John Lodge. Glonţul care l-a ucis pe arhiduce este păstrat la Konopiste. Automobilul în care se afla cuplul este expus la Muzeul Militar din Viena, unde se poate vedea şi uniforma ciuruită şi pătată de sânge a arhiducelui.
- Philippe Erlanger, ***Le Dernier Âge d'or de la monarchie,*** volumul 2, Perrin, 1985.
- Guy Gauthier, ***op. cit.***

-Ibid.

- Christopher Clark, ***op. cit.***
- Maurice Paleologue, ***LaRussie des tsars pendant la Grande Guerre,*** 3 volume, Pion, 1922.
- Austriecii vor avea confirmarea bănuielilor lor încă de la începutul războiului, când vor cuceri Belgradul şi vor confisca o serie de documente confidenţiale. Iar în 1917, când armata sârbă este refugiată la Salonic şi cere o pace separată cu Austro-Ungaria, aceasta va solicita, drept condiţie prealabilă, să fie judecaţi şi executaţi conducătorii complotului de la Sarajevo. „Apis" va fi împuşcat în iunie 1917. A fost nevoie, aşadar, să treacă trei ani dintr-un război fără precedent, pentru ca Viena să-i poată pedepsi direct pe cei care purtau răspunderea pentru atentat.

-l Jean-Christophe Buisson, ***op. cit.***

Guy Gauthier, ***op. cit.***

Aliate? Vrăjmaşe? Neutre? Monarhiile în faţa războiului (1914-1916)

Cine a pus în mişcare angrenajul infernal?

Adesea încheiate în a doua jumătate a secolului precedent, alianţele reflectă rivalităţile dintre marile state europene — mergând până la cuceririle coloniale — şi, în acelaşi timp, pun în evidenţă susţinerile respective. împăraţi şi regi, considerându-se obligaţi prin angajamentele lor, care trebuie să îi şi protejeze, nu îndrăznesc să se sustragă de la respectarea clauzelor. în principiu. Guvernele lor, diplomaţii lor au adesea o viziune diferită de cea a statelor-majore ale

armatelor, ceea ce sporeşte complexitatea situaţiei. După atentatul de la Sarajevo, asistăm la o cascadă de intimidări, demonstraţii de forţă sau de slăbiciune, neînţelegeri spontane sau organizate, bunăvoinţe adevărate sau false, contradicţii, ignoranţe şi supoziţii. „în acelaşi timp, războiul nu este inevitabil. Dar un anumit număr de hazarduri, stângăcii, estimări greşite din partea conducătorilor se vor însuma şi vor conduce la conflict"^, subliniază Michel Winock

.Wilhelm al II-lea şi Franz Joseph comit aceeaşi eroare: socotesc amândoi că Rusia nu va îndrăzni să se lanseze într-un război, când doar cu zece ani în urmă, în 1904, conflictul contra Japoniei s-a încheiat printr-un dezastru şi a servit drept pretext revoluţiei într-un final eşuate, din 1905. Un sever semnal de alarmă. De atunci, chiar dacă progresele economice sunt reale — vizita lui Raymond Poincaré atestă redobândirea încrederii Franţei —, ţarul are interesul mai degrabă să salveze pacea decât să pună mâna pe arme. într-adevăr, imperiul său, care dispune de o excelentă armată, are de fapt două handicapuri reale: unul de natură structurală, imensitatea geografică (de 40 de ori mai mare decât suprafaţa Franţei), ridicând probleme logistice imposibil de rezolvat, în ciuda căii ferate transsiberiene; iar celălalt de natură conjuncturală, o expansiune fiind prea fragilă pentru a înfrunta un război. Rusia ar avea nevoie de douăzeci de ani de pace pentru a fi cu adevărat solidă. Dar ar însemna să uite că, dacă Franz Joseph atacă Serbia, este fiindcă se vede obligat să îşi menţină poziţia în Balcani şi în ţările dunărene, din moment ce nu mai poate să intervină în nordul şi în vestul Europei Centrale. Or în viziunea lui Nicolae al II-lea, înaintarea Austro-Ungariei în Balcani nu poate decât să fie o nouă ameninţare pentru Rusia, care trebuie să susţină Serbia ortodoxă, din solidaritate cu slavii din sud. între Bucureşti, Belgrad şi Corfu, nu e loc pentru două imperii. Cine va ceda? Naţionalismele sunt acute. Franz Joseph a semnat ordinul fatal contra Serbiei, ştiind că Germania este solidară cu decizia luată de el. Ceea ce însemna deja depăşirea cadrului balcanic al conflictului. în mod paradoxal, şefii de stat care participaseră la cele două Războaie Balcanice precedente avuseseră înţelepciunea (şi un pic de noroc) de a limita conflictele la o zonă sud-europeană.

28-31 iulie 1914: dueluri telegrafice între doi împăraţi

La rândul său, Nicolae al II-lea nu a încetat să spere că Wilhelm al II-lea îl va potoli pe împăratul Austriei. Kaizerul afirmă, într-o depeşă adresată lui Nicolae al II-lea, că ţarul, ordonând mobilizarea parţială, va purta răspunderea pentru război sau pace. „Nimeni nu ameninţă onoarea şi puterea Rusiei". Şi, a doua zi, pe un ton mai personal: „Pacea poate fi încă salvată de tine, dacă vei consimţi să opreşti pregătirile militare, care sunt o ameninţare

pentru Germania şi Austro-Ungaria". Wilhelm al II- lea l-a pus însă, încă din 24 iulie, pe cancelarul Bethmann Hollweg să pregătească în secret un ultimatum la adresa... Rusiei! Acest document a avut nenumărate adnotări şi ştersături. O multitudine de minciuni şi sfidări, când înţelepciunea unuia dintre actanţi ar putea bloca angrenajul. Poruncind mobilizarea parţială, Nicolae al II-lea îşi atrage criticile kaizerului, care îl avertizează: „Atunci, acţiunea de mediere pe care mi-ai încredinţat-o devine inutilă". Nicolae al II-lea menţine starea de mobilizare parţială. Suveranul Romanov mizează în continuare — trebuie spus — pe Hohenzollern, pentru a fi mesagerul păcii între Viena şi Belgrad. Prea târziu: în 29 iulie, artileria austro-ungară bombardează capitala sârbă. Aproape şapte sute de mii de oameni înaintează spre Belgrad. Sunt bosniaci, sloveni, croaţi. în război contra sârbilor.[54] Autorităţile, temându-se că „oraşul alb" ar putea fi repede cucerit, se retrag la Nis, în sud.

între timp, mobilizarea în Rusia continuă, devenind generală în noaptea de 30 iulie. La Berlin, Wilhelm al II-lea află acest lucru de la ambasadorul său, în 31 iulie. Este consternat, extrem de marcat. Statul-major al armatei sale trebuie aproape să-l constrângă să accepte să decreteze starea de „pericol de război", ordin care va fi transmis trupelor. Este prima fază a mobilizării. Această decizie pare să fie foarte bine primită de populaţie. Din acel moment, mecanismul maşinăriei infernale s-a pus în funcţiune. în 1 august 1914, guvernul rus refuză să anuleze ordinul de mobilizare.

în aceeaşi seară, pe ţărmurile sidefii ale Balticii, familia imperială rusă termină să cineze în sufrageria privată a palatului din Peterhof. în tăcere. Nicolae al II-lea se întreabă dacă, totuşi, kaizerul va îndrăzni să-i adreseze un ultimatum. Brusc, intendentul curţii cere o audienţă la ţar. Este extrem de urgent. Nicolae al II-lea iese şi revine palid, cu trăsăturile răvăşite. Wilhelm al II-lea a îndrăznit! împărătesei Aleksandra şi copiilor, le spune pe un ton neîncrezător şi catastrofal în acelaşi timp:

— S-a întâmplat totuşi. Germania ne declară război!

Un martor din garda imperială, generalul Spiridovici, va scrie: „Ţarina făcea eforturi incredibile pentru a nu izbucni în hohote de plâns. Marea ducesă Olga avea ochii în lacrimi".

Distanţa privilegiată a istoriei ne reaminteşte rolul incontrolabil şi terifiant al alianţelor, dacă ne gândim că între Germania şi Rusia nu exista niciun fel de conflict direct. Aleksandra este înmărmurită. Se dezlănţuie împotriva lui Nicolae al II-lea, repetându-i că dragul de Rasputin a prezis că războiul va însemna sfârşitul Rusiei, care va fi „înecată toată în sânge". Culmea ghinionului, vindecătorul nu este acolo, ci în Siberia unde îşi reface forţele, după ce a fost victima unui nou atentat. Dar, nu se ştie cum, Rasputin este la curent cu evenimentele, trimiţându-i acum şi el telegrame ţarului, sub forma de preziceri, anunţând războiul care va fi ca o furtună nimicitoare: „Un nor înfricoşător acoperă Rusia, nenorocire şi amărăciuni imense, noapte fără de senin pe o mare de lacrimi nemărginite". Pentru mentorul-medium al împărătesei, totul e clar; încă din 1908, de la anexarea Bosniei-Herţegovina de către Franz Joseph, el spusese: „Balcanii nu merită osteneala unui război". Se ştie astăzi că ţarul a ordonat mobilizarea armatei ca urmare a publicării într-un jurnal german, *Der Lokal-Anzeiger,* a unui anunţ despre mobilizarea din Germania. în 30 iulie, informaţia era falsă! Nu se va stabili niciodată cu

exactitate cine a propagat această ştire mincinoasă şi în orice caz prematură: Wilhelm al II-lea însuşi sau un membru zelos al cancelariei? în climatul de supralicitare dintre cei doi suverani care se înfruntă, aceasta este ultima scânteie dinaintea exploziei. Ordinul care a dus la război s-a bazat pe o minciună!

Nicolae al II-lea şi familia sa se întorc la Sankt-Petersburg a doua zi dimineaţă devreme. Aleksandra s-a rugat toată noaptea, fiind deosebit de îngrijorată pentru fiul ei, deoarece nu-şi imaginează că băiatul va putea supravieţui haosului. Este supărată pe ţar: mobilizarea lui parţială nu putea decât să-l enerveze pe Wilhelm al II-lea şi să-l incite să fie agresiv, ceea ce nu era nicidecum dificil! Kaizerul i-a dat douăsprezece ore lui Nicolae al II-lea pentru a anula mobilizarea armatei. Prea târziu. Aleksandra are dreptate: intrarea în război a Rusiei îi conferă un rol zdrobitor care o poate birui, dar nimeni nu vrea să creadă asta. La Palatul de Iarnă, în imensa galerie Sfântul Gheorghe, curtea şi corpul diplomatic, în costume de ceremonie, îi întâmpină pe suverani. Emoţie, veneraţie, religie. Icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului din Kazan a fost aşezată pe un altar. La ea, se rugase generalul Kutuzov, în 1812, pentru a salva Rusia ameninţată de invazia armatei lui Napoleon.

După o sută doi ani de atunci, minunea se va repeta oare? Se oficiază un tedeum. Oficialităţile prezente remarcă evlavia mistică a ţarului, dar se îngrijorează de înfăţişarea Aleksandrei. Ambasadorul Franţei, Maurice Paleologue, o descrie: „Bustul ţeapăn, capul sus, buzele vineţii, privirea fixă, pupilele sticloase. Uneori, închide ochii, iar faţa ei lividă aminteşte de o mască mortuară." Se aude glasul grav al unei înalte feţe bisericeşti care citeşte declaraţia de război semnată de ţar. Ostilităţile vor sta sub semnul lui Dumnezeu. Apoi, vocea lui Nicolae al II-lea se vrea fermă. în mod ciudat, plasează angajarea ţării sale pe linia apărării pământului rusesc, ameninţat, în opinia lui, de o cotropire:

— Declar aici că nu voi semna pacea până când ultimul duşman nu va fi părăsit glia noastră.

Spiritul anului 1812. Dar nu e oare o gravă greşeală? A amplifica un litigiu austro-sârb, făcând din el un conflict european, nu e oare o nebunie? Mulţimea strigă: „Păzeşte-l, Doamne, pe Ţarul nostru!", iar ofiţerii îşi aruncă în aer caschetele. Marele duce Nicolai, acest uriaş comandant al armatelor imperiale, exclamă: „Trăiască Franţa!" Deja, Rusia ştie că va avea nevoie de ajutor. Ţarina este înnebunită. în rochie albă, cu ochii umezi, cu pete roşii pe obraji, este impresionantă. Ca împietrită, reuşeşte totuşi să înainteze alături de Nicolae al II-lea până la balconul care dă spre imensa piaţă. Aproape zece mii de oameni îi ovaţionează pe suverani. Pentru Nicolae al II-lea, iată în sfârşit, după atâtea eşecuri şi greşeli, solidaritatea poporului rus cu dinastia. Atmosfera este incredibilă, căci în mai puţin de un ceas, Rusia dă la spate grevele proletariatului, răscoalele, rebeliunile şi mişcările anarhiştilor, pentru a se contopi în această uniune sacră. Deputatul de extremă stângă Kerenski notează că poporul aprobă războiul, că acest război „este al poporului". Cu un obiectiv: să învingă Germania. Sarajevo, problema diferendului dintre austrieci şi sârbi par foarte departe; litigiul a dobândit o dimensiune anormală, astfel încât lumea uită originea lui imediată, atât de departe de

Berlin şi de Sankt-Petersburg. Rusia este nerăbdătoare. Şi aproape unită, dar din motive şi cu speranţe diferite. Bunăoară, Lenin speră într-un dezastru militar, singurul care poate fi propice revoluţiei.

Un alt palat, un alt balcon. Din „castelul de la Berlin", kaizerul se adresează mulţimilor electrizate. Este aceeaşi isterie ca la Sankt-Petersburg: din punct de vedere oficial, nu mai există clanuri politice, opozanţi, dezacorduri. Iar Wilhelm al II-lea găseşte o formulă demnă de a intra în istorie:

— Eu nu mai cunosc partide. Eu nu mai cunosc decât germani.

Este înflăcărat, exaltat, cuceritor, o nouă întruchipare a „regilor-cuceritori" ai Prusiei, în spiritul memoriei marelui Frederic al II-lea. Kaizerul nu aştepta decât acest moment, chiar dacă mai târziu nu va conteni să repete, în faţa milioanelor de morminte: „Eu nu am vrut asta!" Prea târziu, din nou: duminică 2 august, o ediţie specială a ziarului *Berliner Morgenpost* îi cheamă pe germani la arme. Nu s-a aflat deocamdată că, la Paris, la scurt timp după ora 21:30, deputatul socialist Jean Jaurès, prestigios orator, care termina de cinat la Café du Croissant, este asasinat de un patriot dezechilibrat. Jaurès lupta contra războiului şi milita pentru reconcilierea franco-germană. Este prima victimă franceză a unui război în care Franţa nu este implicată încă.

Palatul Buckingham, 1 august 1914, ora 1:30 noaptea: George al V-lea este trezit din somn!

în paralel cu intensa corespondenţă prin telegrame cu vărul său Nicolae al II-lea, în încercarea de a evita războiul, Wilhelm al II-lea voia să verifice şi intenţiile britanicilor. Regatul Unit îl preocupă profund, fiindcă Wilhelm al II-lea este într-o relaţie de admiraţie şi de invidie cu această ţară, unde are atâtea legături de familie, începând cu bunica lui, regina Victoria, şi cu mama lui. Imperiul Britanic este pentru el un model, pe care încearcă să-l egaleze, chiar să-l întreacă. Este aproape sigur că vărul său, regele George al V-lea, nu doreşte, în niciun caz, să se amestece în conflictul dintre Austria şi Serbia. Această chestiune balcanică nu priveşte şi nici nu interesează Albionul. Astfel, în 30 iulie, ministrul britanic de externe, Edward Grey, îl previne pe ambasadorul Germaniei la Londra că, dacă acest conflict se va limita la Austria, Serbia şi Rusia, Anglia nu va face nicio mişcare. Dar dacă Germania şi Franţa s-ar angaja în dispută, coroana britanică s-ar plasa de partea Antantei, alături de Paris şi Sankt-Petersburg. Când această ameninţare este transmisă la Berlin, kaizerul are una dintre memorabilele lui crize de nervi. Toţi diplomaţii sunt pentru el nişte „jigodii şi prăvăliaşi mizerabili"! De fapt, situaţia este mult mai complexă. Grey pregetă. Demersul lui este de ordin intelectual: îşi imaginează chiar că, „în cazul unui război ruso-german, armata franceză şi cea germană ar putea rămâne faţă în faţă fără să treacă la ofensivă"! Ce aberaţie! Cât timp ar putea dura aşa ceva? Dorinţa lordului Grey de a păstra neutralitatea britanică merge şi mai departe: îl supune la o adevărată tortură pe bietul ambasador al Franţei la Londra, Paul Cambon, aflat la post încă din 1898, dându-i de înţeles că Marea Britanie nu va intra în război pentru o problemă balcanică. Ministrul lui George al V-lea este profund tulburat şi nu îşi poate imagina că un mic război balcanic, cum au fost atâtea

deja, ar putea să se transforme într-un conflict angajând întregul continent european.

Târziu în noaptea de 31 iulie spre 1 august 1914, anunţul că Germania, ca urmare a mobilizării armatei instituite în Rusia în data de 30 iulie, a declarat starea de „pericol de război" şi va trece, aşadar, la mobilizarea trupelor, creează o asemenea panică în cabinetul britanic, încât premierul Herbert Asquith — aflat în funcţie din 1908 — se repede, în jachetă, la ora unu noaptea, la Palatul Buckingham şi îl roagă pe secretarul particular, apoi pe valetul personal al lui George al V-lea să îl trezească din somn pe rege. Monarhul apare, cu pleoapele mai grele decât de obicei, în mod vizibil tulburat de această trezire în miez de noapte, privind probabil incredul spre cadranele orologiilor şi pendulelor, pe care are grijă să le potrivească întotdeauna un pic în avans faţă de ora reală, pentru a nu fi niciodată în întârziere... „Bietul rege a fost sculat din pat, iar pentru mine a fost una dintre cele mai stranii experienţe (chiar dacă, aşa cum ştiţi, am văzut destule la viaţa mea) când m-am trezit în faţa lui, el îmbrăcat cu un halat de casă maro, peste cămaşa de noapte, afişând toate semnele că fusese trezit în prima parte a somnului, şi eu citindu-i mesajul şi textul răspunsului. S-a mulţumit să sugereze să fac răspunsul mai personal şi mai direct, adăugând cuvintele «Dragul meu Nicky» şi semnând «Georgie»!"— Ce spune această scrisoare care s-ar vrea familiară? îi cere ţarului să oprească mobilizarea armatelor imperiale. Această dorinţă va rămâne fără efect. Pentru atâta lucru să deranjezi somnul Majestăţii Sale!

Consternat de atitudinea neintervenţionistă spre care înclină cabinetul britanic, ambasadorul Franţei îi reaminteşte lordului Grey că, din 1912, securitatea maritimă a Franţei în Marea Mânecii şi în Marea Nordului este garantată de Royal Navy, în timp ce Franţa are desfăşurată o escadră în Mediterana. Şi asta, bineînţeles, aplicând prevederile Antantei Cordiale, la care Paul Cambon a muncit mult, acordul fiind încheiat în urmă cu zece ani şi impunând Regatului Unit să îşi respecte obligaţiile asumate. Prin urmare, în 1 august 1914, când declară război Rusiei, Wilhelm al II-lea nu este nicidecum lămurit în privinţa intenţiilor Marii Britanii.

Mobilizări ale forţelor armate, angajări în război, ezitări... şi o mare absentă

Duminică, 2 august 1914, fără niciun fel de declaraţie de război, armata germană trece frontiera Marelui Ducat de Luxemburg şi pătrunde în Franţa, lângă Longwy, un oraş care fusese deja asediat în 1870. Subunităţile de artilerie ale fortului opresc trupele germane. Din acel moment, lucrurile se vor precipita. în aceeaşi zi, Franţa, care în ajun declarase mobilizarea generală, începe să treacă la fapte. în acest moment, guvernul italian este informat de către ambasadorul german la Roma despre starea de război dintre Germania şi Rusia. Se aşteaptă răspunsul Romei care nu poate lăsa loc de îndoieli, din moment ce Italia este legată de Berlin şi Viena prin Tripla Alianţă. în seara de 2 august, Germania adresează un ultimatum Belgiei, cerându-i să permită trupelor germane să treacă pe teritoriul ei. în contrapartidă, Wilhelm al II-lea se angajează să păstreze integritatea şi independenţa teritoriului belgian, să evacueze trupele şi materialele de război la sfârşitul ostilităţilor şi să

ramburseze toate daunele care ar fi ocazionate de această ocupaţie. Ultimatumul este transmis la ora 19:00 ministrului belgian al afacerilor externe. Belgia are un răgaz de douăsprezece ore pentru a răspunde. Regele Belgiei, Albert I, care convocase deja un consiliu al miniştrilor în urmă cu două zile, nu poate decât să fie de acord cu premierul său, Charles de Broqueville, şi cu întregul guvern: acest ultimatum este inacceptabil. Răspunsul va fi un summum de eleganţă şi probitate: „Guvernul belgian, acceptând propunerile care i-au fost notificate, ar jertfi onoarea naţiunii şi ar trăda totodată îndatoririle sale faţă de Europa". Mesajul este transmis în 3 august 1914, la ora 7 dimineaţa. Urmarea este evidentă: a doua zi, Berlinul va declara război regatului lui Albert I.

Tot în data de 3 august, la Londra, lucrurile au evoluat mult, iar ambasadorul Franţei, nefericitul de Paul Cambon, care tocmai a trecut prin momente atroce, va putea respira un pic mai uşurat. Şi Franţa odată cu el.

Tot în data de 3 august, ministrul de externe al Marii Britanii, Edward Grey, face o declaraţie în Camera Comunelor, anunţând că Royal Navy va apăra coastele Franţei contra flotei germane şi că Regatul Unit, luând notă de un apel al regelui Belgiei, va apăra neutralitatea regatului belgian. Parlamentul britanic votează imediat un buget de 100 milioane de lire sterline. Dacă situaţia s-a schimbat este fiindcă pacifiştii din cabinetul de la Londra, deşi majoritari, s-au văzut depăşiţi de entuziasmul celor care consideră că Regatul Unit trebuie să intre în război, printre aceştia numărându-se şi primul lord al Amiralităţii, Winston Churchill, care deţine acest portofoliu din 1911. Belgia şi Franţa ştiu că, de acum înainte, pot conta pe susţinerea Marii Britanii. E preferabil aşa...

într-adevăr, tot luni, 3 august, Wilhelm al II-lea declară război Franţei. Ambasadorul său părăseşte Parisul, seara, la ora 22:00, cu un tren special. Dar, de acum încolo, încordarea diplomatică nu mai ţine cont de uzanţe. Astfel, bătrâna împărătească a Rusiei, Maria Feodorovna, văduva lui Aleksandru al III-lea şi mama ţarului Nicolae al II-lea, care se întorcea la Sankt-Petersburg după ce fusese în vacanţă la familia ei daneză, este oprită pe teritoriul german şi condusă înapoi până la frontiera cu Danemarca. Nu se mai poartă curtoazia, nici chiar între veri. Starea de război dintre Rusia şi Germania anulează relaţiile de rudenie. Nicolae al II-lea este furios.

Marţi, 4 august 1914, guvernul britanic adresează un ultimatum Germaniei, cerându-i să respecte neutralitatea Belgiei. Ultimatumul este respins imediat de Berlin. Incredibilul s-a produs: cei doi nepoţi ai reginei Victoria sunt în război unul contra celuilalt! Legăturile de familie nu au putut face ca Balcanii să nu incendieze Europa.

Principalii actori ai tragediei sunt pe poziţii: de o parte, Imperiul Rus, Regatul Unit şi prelungirea sa Imperiul Britanic, Republica Franceză, regatele Serbia şi Muntenegru. în acest ultim caz, regele Nikola I nu împărtăşeşte entuziasmul poporului său pentru intrarea în război, deoarece presimte că, dacă Serbia este în clanul învingătorilor, apare riscul de a federaliza toţi slavii din sud, începând cu micul său regat, care ar dispărea. De cealaltă parte, Imperiul German, Imperiul Austro-Ungar şi, lumea uită adesea, Imperiul Otoman, „bolnavul" a cărui agonie
este la originea deşteptării naţionalismelor din Balcani.

Dar există câţiva absenţi importanţi, începând cu al treilea membru al Triplei Alianţe, Italia, pe care acordurile semnate în 1882 şi reînnoite cu regularitate până în 1914 ar fi trebuit să o oblige să intre în război alături de Puterile Centrale. Şi totuşi, încă din 3 august, regele Victor Emanuel al IlI-lea a afirmat neutralitatea regatului italian. Franz Ferdinand avusese dreptate să se îndoiască de italieni şi de Casa de Savoia. Arhiducele asasinat la Sarajevo ştia că Italia aderase la Tripla Alianţă pentru a-şi manifesta ostilitatea faţă de instituirea protectoratului francez în Tunisia, prin care fuseseră contracarate ambiţiile coloniale ale italienilor în Libia. Ulterior, Italia se apropiase de Franţa şi Marea Britanie pentru a duce la bun sfârşit anexarea Tripolitaniei. Dar majoritatea poporului italian este pentru neutralitate, considerând că le-ar aduce mai multe avantaje, în special economice, decât eventualele achiziţii teritoriale, cum ar fi Trentino şi Trieste. Societatea italiană suferă de absenţa unui ideal comun. Cei care sunt favorabili intrării în război au drept motiv vechiul litigiu cu Austria, inamică a curentului *Risorgimento.* Cât despre Victor Emanuel al IlI-lea, deşi s-a raliat ideii de neutralitate, să nu uităm că este din Casa de Savoia şi nepot al lui Victor Emanuel al II-lea, care făurise unitatea Italiei prin război. Gloria militară este, aşadar, un element fondator al monarhiei italiene. Regele consideră că rolul său, autoritatea şi legitimitatea sa, aşijderea, vor avea numai de câştigat de pe urma unei participări la un conflict, care riscă să modifice echilibrul european. Dar, ţinând seama de diversele acorduri încheiate cu state care sunt acum în război unul contra celuilalt, situaţia este paradoxală. Suveranul, care are o viaţă atât de modestă, încât încearcă să străbată Roma fără să fie recunoscut; care continuă să ţină un jurnal personal, cum făcea înainte de a urca pe tron; care mănâncă puţin şi repede (dar savurează reţetele muntenegrene ale soţiei lui), nu poate decât să reflecteze, cu amărăciune, la răsturnările diplomatice. Aproape cu zece ani în urmă, în 4 decembrie 1904, fiul său Umberto, prinţ de Piemonte, moştenitor al tronului Italiei, născut după prinţesele Yolanda şi Mafalda, fusese botezat în marea sală de la Quirinale de către capelanul curţii. în afară de bunicii săi, suveranii din Muntenegru, copilul avusese doi prestigioşi naşi de onoare: regele Eduard al Vll-lea al Marii Britanii şi împăratul Wilhelm al II-lea al Germaniei, reprezentaţi de ducele de Connaught şi, respectiv, prinţul Albert al Prusiei, veniţi la Roma. între monarhii domnea pacea. Şi acum, din cauza unei cascade demenţiale de alianţe şi angajamente, cele două ţări aveau să se înfrunte în război! Victor Emanuel al IlI-lea se află într-o situaţie incomodă. Fidel deciziei sale, suveranul nu se amestecă direct în treburile statului. Dar neutralitatea guvernului său nu este o trădare, ci are o explicaţie juridică: Austro-Ungaria a declarat război Serbiei fără să consulte Italia, iar Germania a făcut acelaşi lucru cu Franţa. Prin urmare, Italia consideră că nu are niciun amestec şi că nu este obligată să dea curs deciziilor luate de Viena şi Berlin. Regatul Casei de Savoia este, aşadar, neutru. Dar pentru cât timp?

De la neutralităţile benevole la neutralităţile silite

Dacă declaraţiile de neutralitate făcute de Olanda, Danemarca, Norvegia, Suedia şi Confederaţia Elveţiană, în 9 august 1914, nu surprind pe nimeni, întrucât aceste state sunt absente din toate evenimentele care au produs criza, mult mai uimitor este refuzul de a se angaja al principalilor actori ai

Războaielor Balcanice — Grecia, România şi Bulgaria. Constantin I, regele elenilor, cumnat al lui Wilhelm al II-lea (s- a căsătorit cu sora acestuia, Sofia), declară imediat neutralitatea Greciei. Are mai multe motive pentru a-şi justifica atitudinea: Grecia avusese mult de câştigat şi el însuşi se comportase glorios în cele două Războaie Balcanice din 1912 şi 1913; aceste conflicte avuseseră însă un cost foarte mare pe plan uman, cu mii de morţi, şi pe plan economic, ceea ce reprezenta un neajuns pentru acest stat tânăr şi sărac. Nu e momentul să se lanseze într-un nou conflict. Acest prinţ danez adopta astfel atitudinea tuturor verilor săi scandinavi. Relaţiile de rudenie foarte apropiate cu kaizerul nu îl constrâng defel. Nu-l agreează pe Wilhelm al II-lea, care are o pasiune vizibilă pentru Grecia antică şi eroii ei mitologici, ca Ahile bunăoară, dar nu se arată interesat aproape deloc de recentul regat al Greciei, pe care îl consideră înapoiat. Pe de altă parte, angajarea Imperiului Otoman, inamicul înverşunat al grecilor, alături de Puterile Centrale, nu poate decât să-l întărească în opţiunea pe care a făcut-o. La toate aceste considerente, se cuvine să îndulcim un pic tonul: premierul grec, redutabilul Venizelos, politician reformator de mare valoare care nu visează decât să instituie o republică în Grecia, începe să reverse spre Antanta, şi în special Franţa, acuzaţii privind germanofilia regelui său. învinuirile sunt fără temei, însă munca de subminare şi de dezinformare este eficace. Venizelos dă de înţeles că regele Constantin I este neutru, fiindcă are legături personale cu Germania, în timp ce el, premierul, este favorabil intrării Greciei în război de partea Marii Britanii şi a Franţei. Conflictul dintre cei doi bărbaţi este fără milă.

în România, Carol I se află într-o situaţie extrem de dramatică. Sănătatea lui s-a degradat şi mai mult; cancerul de care suferă îi consumă ultimele forţe. întrucât constituţia nu îi permite să ia singur decizia de a intra în război, regele convoacă un Consiliu de Coroană la castelul Peleş care, după încheierea unor lungi lucrări de construcţie, a căpătat înfăţişarea sa actuală. întrunirea are loc în Sala de Consiliu, recent amenajată, a cărei ornamentaţie, nu se ştie de ce, este inspirată dintr-o sală a primăriei din Lucerna, oraş din centrul Elveţiei. Sculpturile, marchetăria şi tavanul cu casete din lemn conferă încăperii o atmosferă sumbră şi încărcată. Şedinţa este furtunoasă. Dezbaterile sunt conduse de Ion I.C. Brătianu, în vârstă de 50 de ani, şeful Partidului Liberal, cum fusese şi tatăl său care purtase tratative pentru independenţa României la Congresul de la Berlin, în 1878. Regele, care este un Hohenzollern-Sigmaringen, doreşte să angajeze regatul său alături de Wilhelm al II- lea, conform unui tratat secret din 1883, care îl leagă de Puterile Centrale. Dar bătrânul monarh, care pentru această şedinţă a ieşit din camera unde îndură calvarul bolii, se află astfel în totală contradicţie cu majoritatea poporului român favorabil unei intrări în război alături de Marea Britanie şi Franţa.

„La fel ca în 1871, au avut loc manifestaţii de ostilitate contra regelui, la Bucureşti, unde mulţimea cânta *Marseilleza* sub zidurile palatului regal, fluturând drapele franceze."^ Principesa Maria susţine cu înfocare Franţa, Marea Britanie şi Rusia, căci e verişoară primară cu George al V-lea şi Nicolae al II-lea. Iar unchiul ei, regele Eduard al Vll-lea, cel mai francofil dintre suveranii britanici, îi povestise cu bucurie cum iubea el Franţa... şi

pariziencele! Carol I, din punct de vedere fizic foarte slăbit, este, aşadar, izolat pe plan diplomatic. Om de onoare, se simte sfâşiat între angajamentul său, familia sa şi realitatea opiniei publice din ţară. Doar ministrul Petre Carp, şef al Partidului Conservator şi germanofil, îl susţine. Carol I este în pragul abdicării. Ameninţă să renunţe la coroană. Pentru a evita această dramă suplimentară care ar fi catastrofală, Consiliul de Coroană propune adoptarea unei neutralităţi provizorii, care va putea fi revizuită în funcţie de evenimente. Regele, cu durere în suflet, cuprins de deznădejde, ratifică această decizie. Se simte dezonorat. Starea de tensiune este insuportabilă. Pentru a-l menaja pe suveran şi deşi acesta şi-a pus oficial semnătura pe declaraţia de neutralitate a României, ministrul Ioan Lahovary recomandă ca adoptarea poziţiei neutre să vină din partea Coroanei, şi nu a regelui. O eleganţă indispensabilă. Şi, uitându-se la prinţul moştenitor Ferdinand, care face faţă monarhului, declară cu o voce calmă:

— Avem toată încrederea în patriotismul Alteţei Sale regale.

„Cuvinte foarte grave, care scoteau în evidenţă opoziţia nepotului faţă de unchiul său."[52]

Acest conflict scoate în evidenţă o problemă care nu se punea în timp de pace. Toţi suveranii din Europa Centrală şi Răsăriteană sunt de origine germanică şi domnesc în state recent create. înseamnă asta că au devenit români, bulgari, greci? între sângele lor şi ţara lor, care este naţionalitatea lor reală? De aceea, războiul este într-adevăr o suferinţă dinastică, o înspăimântătoare dramă între fidelitate şi trădare. Bineînţeles, regina Elisabeta, care este în primul rând o poetă, se plasează într-o situaţie incredibilă, fiindcă trebuie să pară originală. Deşi nu-i plăcea decât ceea ce venea din Marea Britanie sau din Franţa, Majestatea Sa devine, într-un elan de lirism wagnerian dezlănţuit, progermană! Fără discernământ! Se proclamă o *Rheintochter* („Fiică a Rinului") şi, aşa cum va povesti mai târziu regina Maria în *Memoriile* sale, Carmen Sylva anunţă că „venise ziua de glorie a Germaniei, că începea epoca teutonilor. Ei trebuiau să devină stăpânii lumii, spre binele omenirii". Bietul ei soţ nu mai are energia să îi răspundă, ca de obicei, în germană:

— E absurd, Elisabeta!

în această zi de 3 august 1914, Shakespeare s-a invitat la castelul Peleş. Iar în loc să calmeze spiritele, neutralitatea trezeşte fantomele unor aversiuni uitate.

Răspunsul lui Ferdinand I al Bulgariei, vulpoiul de la Sofia, se lasă aşteptat...

El este regele intrigilor, care nu se consideră niciodată obligat prin cuvântul sau semnătura sa. Fiindcă fusese prea lacom la sfârşitul Primul Război Balcanic atribuindu-şi prea multe dintre teritoriile râvnite de aliaţii săi, aceştia se întorseseră contra lui în al Doilea Război Balcanic, în 1913. Serbia şi Grecia, cărora li se alătura România (absentă din Primul Război Balcanic în 1912), îl bătuseră măr. Nu numai că se umilise cerând un armistiţiu fiindcă armatele lui fuseseră învinse, dar mai mult chiar, prin noul Tratat de la Bucureşti, Macedonia, care el considera că îi revenea de drept, era din nou împărţită în trei, între Grecia, Serbia şi Bulgaria. O altă Polonie. Peste un an,

în vara anului 1914, Ferdinand I, excentricul ţar al bulgarilor, rumegă încă o dată o răzbunare. Mereu aceeaşi: să recupereze toată Macedonia, deşi, pentru autorităţile de la Atena, această regiune face parte din patrimoniul istoric al Greciei încă de pe vremea lui Alexandru cel Mare. Capricios, inconsecvent şi lipsit de caracter, Ferdinand I, în vârstă de 53 de ani, nu are o bună reputaţie în Europa, nici pe plan politic şi nici în viaţa sa personală. Aceste critici nu sunt deloc noi, din moment ce, deja regina Victoria îl considera incapabil să domnească pe un tron pe care îl considera, cu o formulă nostimă, ca „prea puţin sigur" cu un asemenea personaj—. Potrivit reginei Victoria, Ferdinand nu era vrednic de şansa sa, fiind uşuratic şi efeminat. *Shocking!* Vedea în el un suveran slab, purtând o coroană prea recentă pentru a nu se clătina. Ferdinand, născut într-o ramură cadetă a prinţilor de Saxa-Coburg, prefera botanica echitaţiei şi ornitologia gimnasticii, fiind mai degrabă un prinţ de salon, monden, dandy înnebunit după festivităţile familiilor nobiliare din Almanahul Gotha, mândru să reprezinte dubla sa ascendenţă franco-germanică în mariaje, ceea ce îi permisese să călătorească mult, până în Brazilia. Totuşi, am greşi dacă i-am subestima inteligenţa. Ferdinand are numeroase talente, cel al limbilor străine (vorbeşte cinci limbi şi s-a exprimat de foarte timpuriu în ungară şi italiană), o curiozitate şi o competenţă recunoscută pentru ştiinţele naturii. Dar reputaţiei lui de indolenţă, datorată poate copilăriei petrecute cu precădere în mijlocul femeilor, i se adaugă regretabila lipsă de caracter. Este oportunist, mincinos, versatil şi capabil să-şi renege cuvântul. Niciun guvern nu poate conta pe el. Toate astea ar fi suficiente pentru a-l discredita, iar dispreţul cu care este privit după fapta sa reprobabilă din al Doilea Război Balcanic este sporit prin misterele vieţii lui private şi zvonurile picante care circulă pe seama lui. De la decesul soţiei sale în 1899, care îi adusese pe lume patru copii în şase ani de căsătorie, dar murise la naşterea micuţei Nadejda, suveranul bulgar nu pare un văduv neconsolat, ci în mod făţiş se arată atras de tineri, blonzi de preferinţă. Cum îşi permitea şi răposatul rege Ludovic al II-lea de Bavaria, deşi avea spectatori, dispare şi el subit cu câte un gentilom din suita lui. Curţile europene îşi bat joc sau se scandalizează de posibila lui bisexualitate. Wilhelm al II-lea, printre alţii, alimentase aceste bârfe şi, se spune, îşi permisese să-i tragă o palmă la fund Majestăţii Sale Ferdinand I, aplecat la o fereastră! Susceptibil, Ferdinand pretinsese scuze din partea kaizerului. De fapt, suveranul Bulgariei ştia foarte bine că un şef de stat, care e celibatar, suscită nenumărate clevetiri şi complică protocolul. După nouă ani de văduvie, Ferdinand I se recăsătorise, din convenienţă, cu prinţesa Eleonore de Reuss-Kostritz. Regele fiind catolic şi noua regină fiind de confesiune protestantă, ceremonia avusese loc în două etape, în 28 februarie şi 1 martie 1908. La 46 de ani, Ferdinand căuta o a doua mamă pentru copiii lui. Aleasa avea 47 de ani, nu prea zâmbea, era devotată, sinceră şi cu o sănătate fragilă. Nu a devenit pentru el o soţie, dar a fost o mamă adoptivă atentă şi iubită de cei patru copii vitregi; din punct de vedere politic, o figurantă de viţă nobilă, capabilă de furii, în special contra României, pe care o acuza, ca şi Ferdinand, că trădase Bulgaria! Culmea! Şi de un an, visând şi ea la o revanşă contra monarhiei de la Bucureşti, severa regină Eleonore repeta cu o voce aspră:

— Dacă am avea un nou război adevărat cu România, aş fi în stare să mă înham personal la un tun!

în acest început de august 1914, Ferdinand al Bulgariei întrevede în conflictul european o nouă şansă de a anexa Macedonia de Nord şi Centrală, atribuite Serbiei, şi Macedonia de Sud, dată Greciei. Obsesia suveranului. începe atunci o perioadă în care „Foxy Ferdy", vulpoiul care a căzut în propria-i capcană, dă tot ce-i mai bun din el, adică promite totul tuturor. Palatul regal din Sofia este teatrul tuturor compromisurilor. Şi nimic nu este anunţat, Ferdinand I creşte miza licitaţiei. Va fi oare de partea kaizerului, care îşi permisese un gest deplasat? Va fi oare de partea britanicilor? Aceştia speră că prinţesa Maria a României, fiica ducelui de Edinburgh, va şti să aplaneze contenciosul dintre Sofia şi Bucureşti. Dar, aşa cum am văzut, nimeni nu ştie cine va avea câştig de cauză, după decizia României de a păstra o neutralitate provizorie. Cât despre Nicolae al II-lea, nu e greu de înţeles dacă nici nu vrea să mai audă de trădătorul de Ferdinand! Acesta aşteaptă, negociază, moderează, evaluează, se pune în valoare şi nu decide nimic. O târguială secretă. Derizorie. Şi lungă. Fiecare beligerant se manifestă prin cuvinte lipsite de amabilitate, ca de obicei. Monarhul e cumva laş? Indecis? Ce vrea el, de fapt? îşi cântăreşte posibilităţile de a-şi lua revanşa pentru Macedonia, fiindcă nu concepe să mai piardă. în rest, nici nu-i pasă de altceva. La această idee fixă a lui putem adăuga, potrivit lui Guy Gauthier, o ambiţie smintită: „De multă vreme, într-adevăr, regele Bulgariei voia să refacă Imperiul Bizantin şi să-şi pună pe creştet coroana Constantinopolului".^ Cu acest vis nesăbuit, este limpede că Ferdinand nu va putea obţine sprijinul Sankt-Petersburgului, şi nici măcar iertarea Rusiei căci, dintotdeauna, ţarii au urmărit cu foarte multă atenţie Strâmtorile care păzesc Marea Neagră. La Sofia, răspunsul monarhului şi al guvernului său se lasă aşteptat,
Ferdinand al Bulgariei fiind încântat astfel să confere deciziei sale o importanţă care, potrivit lui, ar fi riscat să fie omisă. Lumea îl dispreţuieşte, dar el deţine poate victoria asupra Macedoniei...

O intrare în război neaşteptată şi, adesea, uitată: aceea a... Japoniei!

La aproximativ 10 000 de kilometri de Sarajevo şi de sinistrele implicaţii ale asasinatului, în acest august 1914, imperiul rămas atâta vreme cel mai secret din lume urmăreşte atent reacţiile şi angajamentele occidentale. Din 1912, al o sută douăzeci şi treilea împărat al Japoniei, Yoshihito, întruchipează „era Meiji", adică „ocârmuirea luminată", inaugurată de tatăl său, care a bulversat structurile tradiţionale. Războiul ruso-japonez din 1904-1905 stupefiase Europa din două puncte de vedere: pe de o parte, fără nicio declaraţie, flota japoneză torpilase şapte nave de război ale lui Nicolae al II-lea în rada din Port Arthur şi, pe de altă parte, zdrobitoarea victorie niponă demonstrase că Japonia era cel mai puternic stat asiatic. Câştigase, de asemenea, un război contra Chinei şi anexase de curând Coreea. în faţa unei modernizări rapide şi a unei creşteri demografice spectaculoase (peste 50 milioane de locuitori înainte de 1900), Imperiul Soarelui Răsare încearcă să îşi extindă influenţa şi stabileşte contacte diplomatice cu Europa. în 30 ianuarie 1902, Anglia a semnat un tratat de alianţă cu Japonia. Chiar dacă asasinarea lui Franz

Ferdinand şi declaraţiile de război succesive începând cu 1 august nu stârnesc prea mult interes în Japonia, guvernul imperial de la Tokyo, după o oarecare ezitare, vede o posibilitate de intervenţie, care va constitui cea mai originală — şi cea mai inteligentă! — dintre toate angajările în conflict. încă din 8 august, Londra primeşte o propunere de „acţiune comună" în Extremul Orient.

La fel ca premierul său, George al V-lea, surprins, este circumspect faţă de oferta japoneză, suspectând intenţii hegemonice ascunse, care ar putea deranja interesele britanice dincolo de India. Informat de acest demers, Nicolae al II-lea, uitând atât de rana la cap, provocată de sabia unui samurai cu prilejul vizitei lui oficiale în 1891, cât şi de umilitorul său litigiu din urmă cu nouă ani, susţine iniţiativa niponă, care ar permite deschiderea unui front în Extremul Orient, în regiunea Vladivostok, şi protecţia marelui port. Opinia publică din Rusia se entuziasmează pentru acest sprijin surprinzător şi, sub presiunea Sankt-Petersburgului, Londra acceptă participarea Japoniei la Antantă. în 23 august 1914, este ora douăsprezece la prânz la Tokyo: Imperiul Japoniei, al cărui suveran prezintă originalitatea de a fi deopotrivă de drept divin şi de a respecta constituţia, declară război Imperiului German, întrucât nu a primit răspuns la un ultimatum trimis în 15 august, prin care se cerea capitularea şi predarea navelor de război înarmate de Berlin, care traversau apele din Extremul Orient. Wilhelm al II-lea, se spunea, fusese stupefiat de această pretenţie, iar poziţia Rusiei nu ameliorase sentimentele lui faţă de Nicolae al II-lea.

O curiozitate! în realitate, Japonia intră în război alături de Antanta fără să aibă însă nici cea mai mică intenţie de a se bate în Europa. Marea Britanie, acţionând drept mandatar, însărcinează Japonia să ia în stăpânire comptoarele şi coloniile germane din China şi Pacific, în special insulele Mariane, Marshall şi Caroline. Astfel, Primul Război Mondial (de acum înainte, poartă într-adevăr acest nume) se desfăşoară de asemenea — şi foarte rapid — pe terenul coloniilor. Lumea va înţelege repede că pentru Tokyo nu este vorba decât de un pretext pentru a-şi mări teritoriul insular şi de a obţine astfel diverse avantaje. Iar tuturor celor care ar vrea ca Japonia să îşi arate puterea pe solul european, li se răspunde că se pune doar problema de a menţine pacea în Extremul Orient! O capodoperă diplomatică din moment ce, în mod aprioric, riscurile sunt slabe şi câştigurile sperate, imense.

Albert I, viteazul rege al belgienilor, ţine piept invaziei germane

încă din 31 iulie, succesorul şi nepotul lui Leopold al II-lea, temându-se de invazia germană, convocase Consiliul de Miniştri şi decisese, contra părerii guvernului, mobilizarea generală. Marţi, 4 august 1914, la ora 8:02, teritoriul belgian este încălcat de trupele lui Wilhelm al II-lea. Cu puţin timp înainte de ora 10:00, când urmează să înceapă şedinţa Parlamentului, miniştrii sunt informaţi. în faţa Camerelor reunite, Albert I face o declaraţie; apoi, baronul Charles de Broqueville, şeful guvernului, anunţă în mod oficial violarea neutralităţii Belgiei. Situaţia suveranului este foarte delicată şi chiar penibilă. La vârsta de 39 de ani, este rege de aproape cinci ani. înrudit cu kaizerul, care tocmai s-a făcut vinovat de o operaţiune militară odioasă, regele poartă, printre altele, titlul de duce de Saxa! Soţia sa, cu care s-a căsătorit în 1900,

născută Elisabeta de Wittelsbach în 1876, ar putea fi afectată în statutul ei de regină prin rudele ei de origine germană. Dar această femeie adorabilă, muziciană şi artistă, nu ezită să spună, cu o expresie care va căpăta, mai târziu, şi un sens tragic:

— O cortină de fier a căzut între mine şi familia mea.

Regină a belgienilor, Elisabeta îşi reneagă ţara de origine. Cine ar fi putut bănui o asemenea energie patriotică la această femeie mică de statură, brunetă şi fină care, de când s-a măritat, şi-a transformat reşedinţa într-un focar de efervescenţă culturală belgiană, unde primeşte pictori, muzicieni, sculptori şi scriitori ca Émile Verhaeren şi Maurice Maeterlinck. Albert I este înalt, blond, atletic şi cu o statură frumoasă, iar amândoi au aceiaşi ochi albaştri şi acelaşi caracter integru. Aveau el 23 de ani, iar ea 22 de ani când se îndrăgostiseră unul de celălalt în nişte împrejurări triste, la funeraliile ducesei de Alençon, mătuşa Elisabetei şi sora lui Sisi, care murise arsă de vie în incendiul de la Bazar de la Charité, la Paris, în 4 mai 1897.

în această zi de 4 august 1914, regina se îmbracă în negru, în timp ce soţul ei este în uniformă militară. Regele şi regina belgienilor sunt în război, împotriva voinţei lor, pentru a încerca să apere regatul, care voia să păstreze pacea. Foarte uniţi, având în comun pasiunea pentru munte, părinţi a trei copii (Leopold, născut în 1901, Carol în 1903 şi Marie José născută în 1906), Albert şi Elisabeta ştiu că o parte a Europei îi consideră drept prinţi germani, amintindu-li-se cu viclenie că se căsătoriseră la München. „Eu sunt un Saxa-Coburg [...], dar nu pot uita că sunt mai ales belgian." Regele şi-a dovedit adesea calităţile de mediator neutru, arbitrând conflicte internaţionale, ca acela în care se înfruntaseră Italia şi Uruguay. Şi nu a contenit să stabilească bune relaţii cu vecinii săi, făcând dese călătorii la Paris şi la Berlin, ceea ce nu-l împiedicase, din prudenţă, să mărească numărul soldaţilor din armata sa la 350 000 de oameni, prin reforma militară din 1913. în faţa înfruntării, Albert I a declarat răspicat ce dorea: „Trebuie să ne împotrivim Germaniei şi să apelăm la puterile statale garante ale Belgiei, imediat ce frontierele ţării vor fi încălcate". Dând dovadă de curaj şi demnitate, suveranul îşi asumă din oficiu rolul de avocat al ţării sale. Adversitatea îi conferă o legitimitate suplimentară. Dar poziţia sa se complică din cauza opiniilor, uneori reticente, ale miniştrilor săi. Indiferent dacă guvernul său este de acord sau nu, regele se bizuie pe articolul 68 al Constituţiei, care stipulează: „Regele comandă forţele armate terestre şi maritime, declară război, semnează tratatele de pace, de alianţă şi de comerţ". Se poate remarca, de asemenea, că Albert I regretă că, în opinia lui, unii monarhi, cum ar fi George al V-lea şi Nicolae al II-lea, au renunţat la o parte din puterea lor politică.

începând din 5 august, regele, comandant suprem al forţelor armate, se deplasează la Louvain, unde este stabilit cartierul său general. Adresându-se soldaţilor, le spune:

— Veţi triumfa, fiindcă voi sunteţi forţa pusă în slujba dreptăţii. Locuind, după caz, la primarul localităţilor, este însoţit de ofiţerii din anturajul său militar şi de un singur civil, secretarul său, care este şi secretarul reginei. La cererea regelui, regina, la fel ca întreaga curte, a rămas la Bruxelles.

Regina Elisabeta, infirmieră atestată, organizează spitale

La palatul regal, Elisabeta îşi reia activitatea de infirmieră atestată. înainte de vârsta de 20 de ani, lucrase în clinica tatălui ei, ducele Karl-Theodor de Bavaria, fratele lui Sisi, un oftalmolog renumit. Pentru descendenta unei familii atât de nobile, o asemenea situaţie nu era ceva obişnuit înainte de 1900. Regina amenajează un spital în Palatul din Bruxelles, utilat de Crucea Roşie cu o sală de operaţii, treisprezece saloane pentru bolnavi şi răniţi, totalizând două sute nouăsprezece paturi, sub dubla conducere a chirurgului Antoine Depage şi a doctorului Le Boeuf, medicul regelui.
Regina primeşte aici primele victime, în 16 august 1914, a doua zi după atacul german asupra forturilor din Liège. Acestea, douăsprezece la număr, clădite în 1890 pentru a forma o centură de apărare la 7 kilometri de centrul oraşului, au rezistat timp de patru zile, întârziind cu nouăzeci şi şase de ore ofensiva inamicului asupra Franţei.

înaintarea trupelor germane constituie o ameninţare pentru Bruxelles. Ambasadorii Franţei, Regatului Unit şi Rusiei părăsesc capitala. Albert I îşi mută cartierul general, iar guvernul se retrage la Anvers. în 17 august, Elisabeta părăseşte şi ea Bruxelles, împreună cu prinţii Leopold (13 ani), Carol (11 ani) şi prinţesa Marie José (8 ani), pentru a se instala la Anvers, în palatul regal, un edificiu din secolul al XVIII-lea, nu prea confortabil şi destul de mic. Când îşi exprimă intenţia de a se întoarce la Bruxelles, cartierul general, precum şi cele două doamne de onoare, contesa Caraman-Chimay şi contesa Van den Steen de Jehay, o sfătuiesc insistent să nu facă acest lucru.^ Elisabeta se supune, cu părere de rău.

în 19 august 1914, un ministru plenipotenţiar al Franţei, Antony Klobukowski, este primit de rege la ora 10:30. Majestatea Sa este astfel informată că o serie de mici unităţi militare franceze, operând în sudul Belgiei, aduc întăriri armatei belgiene, deşi forţele armate ale celor două ţări nu au reuşit încă să-şi unească eforturile. Va fi foarte dificil de realizat o joncţiune. în 20 august, regele îşi instalează cartierul general la Anvers. La ora 2:00, luând decizia de a-şi retrage trupele până la forturi, Albert I nu ţine seama de intenţiile comandamentului francez, care doreşte să apere Bruxelles-ul. Regele, iniţiator al acestei retrageri, îşi salvează soldaţii de la pieire. Preşedintele Poincaré ia act de situaţie, spunând: „Sire, nu aveaţi trupe numeroase pentru a suporta şocul maselor militare enorme care urmau să vă atace". Chiar dacă nu e renumit ca strateg — ceea ce recunoaşte chiar el —, Albert I demonstrează că are calităţi de comandant de oşti, acţionând cu calm, ca un matematician şi inginer care a avut un lung serviciu activ la grenadieri. în 20 august, Bruxelles capitulează, fără să opună rezistenţă în faţa atacului trupelor generalului von Kluck. Acesta impune oraşului o indemnitate de 200 milioane de franci. Bruxelles-ul este cucerit, dar armata a fost salvată.

în 31 august 1914, portul şi oraşul Anvers sunt bombardate. Familia regală este în pericol. Albert I decide să îşi trimită rudele în Marea Britanie. La ora 8:00, la gura fluviului Escaut, regina se îmbarcă pe vasul *Jan Breydel* escortat de două crucişătoare şi două contratorpiloare ale Royal Navy.

înainte de plecare, însoţindu-l pe fiul său cel mare, Leopold, îmbrăcat în costum de marinar, regele îl ia deoparte pe pasarelă şi îi spune:

— Tu vei veghea asupra armatei...

Prinţul, căruia pentru prima oară tatăl său i se adresează ca unui adult, este foarte impresionat.— Dar, pe vas, din ordinul guvernului, se află şi o încărcătură foarte preţioasă, constând dintr-o parte a rezervelor Băncii Naţionale a Belgiei, toate valorile în aur şi argint, bilete de bancă, poansoane, clişee pentru fotogravură şi valori de stat. Un tezaur care este salvat din calea nemţilor. Coborând de pe navă la Folkestone, de unde se suie într-un tren spre Londra, regina şi copiii ei ajung la castelul Hackwood, în Hampshire, proprietate a lordului Curzon de Kedleston, politician conservator, cancelar al Universităţii Oxford şi fost vicerege al Indiilor, din 1898 până în 1905. Lordul îi întâlnise pe suveranii belgieni pe Coasta de Azur în 1912 şi se împrietenise cu ei. Elisabeta, îngrijorată, nu intenţionează să rămână multă vreme la el, vrând să fie alături de soţul ei. Dar prinţii şi prinţesa, însoţiţi de un ofiţer de ordonanţă, un preceptor şi o guvernantă, sunt acum în siguranţă, în mijlocul unui domeniu de 1 000 hectare cu păduri şi pajişti.

La Anvers, după noi bombardamente în noaptea de 2 spre 3 septembrie 1914, regele trebuie să depăşească divergenţele de opinie dintre înaltul comandament şi Ministerul de Război. Pentru a coordona efortul diferitelor unităţi, Albert I înfiinţează un Consiliul Superior de Război, pe care îl prezidează personal. Reîntoarsă la Anvers, Elisabeta, care nu se va mai despărţi de soţul ei până la sfârşitul războiului, asistă la diversele tensiuni, enervări şi discuţii dintre monarhul- comandant militar, respectat de toată lumea, şi anturajul său. Văzându-i pe rege şi pe inspectorul general al artileriei, care este de asemenea şi noul aghiotant al suveranului, regina scrie în agenda sa: „în curte, Albert se plimbă încoace şi încolo cu generalul Hanoteau: ca doi lei în cuşcă..." Pentru a susţine trupele franco- britanice în timpul bătăliei de pe Marna, regele obligă cinci divizii germane să se retragă de pe frontul francez; ofensiva generalului von Moltke este oprită (graţie, de asemenea, unei manevre identice a armatei ruse) şi Parisul, care era în mare pericol, este salvat. Regina întreprinde demersuri pe lângă regele George al V-lea şi prim-ministrul britanic, obţinând acordul lor pentru evacuarea unor refugiaţi în Marea Britanie. Elisabeta nu îşi menajează eforturile, dând dovadă de un mare simţ practic şi verificând fiecare detaliu al operaţiunii, alergând de la un spital la o clinică, în maşină sau cu calul. Celor care au răni uşoare, putând să se întoarcă pe front, regina le dă o mică trusă cu nasturi, aţă de cusut şi ace de siguranţă. Este un dar din partea regelui şi a reginei.

Guvernul fuge în Franţa, suveranii rămân în Belgia

La începutul lunii octombrie 1914, Anvers este o adevărată zonă fortificată, apărată de douăzeci de mii de soldaţi. O mare confuzie caracterizează această perioadă, însă cuplul regal este foarte sudat. în 3 octombrie, regina se întâlneşte cu Winston Churchill, prim lord al Amiralităţii, care nu a contenit să le ceară Aliaţilor să trimită arme şi întăriri la Anvers, un punct strategic esenţial şi pentru Marea Britanie. După o întrevedere cu baronul de Broqueville, şef al guvernului şi ministru de război, Churchill se întâlneşte cu regele, care îl impresionează. „Nu sesizasem în Belgia din

vremea regelui precedent, Leopold, naţiunea eroică a regelui Albert.—"

Există temerea că Albert I ar putea rămâne închis în fortăreaţă, căzând prizonier în mâinile germanilor. Elisabeta îl imploră pe rege să plece din Anvers. Cuplul regal ajunge la Oostende. Există peste zece mii de răniţi, dintre care mulţi într-o stare gravă. Regina este pretutindeni, căutând medici, infirmiere, paturi, cuverturi, pâine şi lapte. O întâlnire neaşteptată o reţine pe suverană: este violonistul şi compozitorul belgian Eugène Ysaye, reîntors de la Londra, unde şi-a pus familia la adăpost. Odinioară, Elisabeta luase lecţii de vioară cu acest virtuoz. „Mare bucurie de a ne revedea", notează ea în agenda ei.

Sâmbătă, 10 octombrie 1914, în timp ce Anversul se predă după zece zile de asediu, regele porneşte călare spre Bruges. Regina vine în urma lui cu maşina, aducând o farmacie de campanie, pe care o va distribui. La Bruges, regele se urcă în automobilul reginei. Direcţia Oostende. Pentru un timp, se prevede ca armata belgiană să se retragă de pe solul naţional, în Franţa, în regiunea Saint-Omer. Dar, întrucât generalii francezi Foch şi Joffre îi promit regelui întăriri, ordinele sunt anulate. în 13 octombrie, Albert stabileşte că soldaţii săi trebuie să apere poziţiile frontului de pe râul Yser. Le cere ca, indiferent unde sunt plasaţi, să privească în faţă, căci nu se ştie unde va avea loc bătălia. în 15 octombrie, sosind în fermecătoarea staţiune balneară La Panne, rosteşte la ora 9:00 o alocuţiune care, în aceste momente sumbre, este un ordin către armată şi va rămâne în memoria Belgiei: „Ţineţi minte ca, în poziţiile unde eu vă voi plasa, privirile voastre să se îndrepte doar înainte, şi să consideraţi drept un trădător faţă de patrie pe cel care va pronunţa cuvântul «retragere», fără ca ordinul oficial să fi fost dat în acest sens!" Apoi, scrie regina, „pe un drum foarte aglomerat, unde trecerea pe poduri şi canale este laborioasă printre atâţia cai, refugiaţi care încearcă să plece spre Franţa, oameni cărând genţi, geamantane, copii, câini, se produce un adevărat exod". După nenumărate dificultăţi şi prin ploi torenţiale, regina „îşi petrece noaptea într-o odaie care mirosea a mucegai şi era înnegrită toată de muşte". Dar, veselă din fire, Elisabeta goneşte muştele cu prosoape ude. „Am râs mult şi ne-am culcat foarte târziu." în ciuda rezistenţei eroice a trupelor franco-belgiene, nemţii trec fluviul în apropierea coastei. în faţa acestui dezastru, strategia regelui Albert este eficientă şi chiar neaşteptată: pentru a apăra linia Yser, în 27 octombrie ordonă deschiderea vanelor de la două ecluze; apa acoperă chiar şi o linie ferată. Şi inundă toată regiunea, de la Nieuwpoort la Diksmuide. Trupele germane, luate prin surprindere de această „maree" de seară, foarte puternică şi neaşteptată, se împotmolesc în noroi şi trebuie să se retragă. înaintarea lor în direcţia Calais este stăvilită. Inamicul german nu a putut să ajungă la mare, pentru a le tăia francezilor accesul la Marea Nordului, unde debarcă trupele britanice venite în ajutor, iar marea l-a încremenit pe cotropitor în mocirlă. Este un mare succes pentru belgieni. Foch, salutând ingeniozitatea regelui, confirmă că „apărarea liniei Yser era o chestiune de viaţă şi de moarte". Suveranii se instalează într-o locuinţă modestă, vila Maskens, care devine „Vila regală". Imediat, regina transformă hotelul L'Océan în spital, unde — este aproape incredibil! — instalează opt sute de paturi. Poetul Émile Verhaeren imortalizează momentul, slăvind eroismul monarhilor:

E doar un petic de pământ din infinitul lumii,
Un petic de pământ îngust, atât e doar,
Dar unde regele şi regina aici sunt încă
Şi cu ei imensa dragoste a poporului toată.

Negreşit, deoarece căsnicia lor este o adevărată poveste de iubire, spre deosebire de majoritatea uniunilor matrimoniale princiare de odinioară, Elisabeta, cea de-a treia regină a Belgiei, este prima suverană care apare în prim-planul vieţii monarhice, egală cu soţul ei în îndatoriri şi grele încercări. Şi ea este „eroina tenace a frontului de la Yser. [...] Iar împreună amândoi, Albert şi Elisabeta vor cârmui ţara în primele decenii, atât de tumultuoase, ale veacului al XX-lea"[M]. în timp ce, din 10 octombrie 1914, guvernul belgian s-a refugiat în Franţa — la Sainte-Adresse, într-un cartier din Le Havre —, suveranii se agaţă de ultima bucată din teritoriul belgian care nu a fost cotropită. Albert I şi Elisabeta domnesc asupra unui regat care se limitează la o plajă şi câteva dune. La Panne este capitala improvizată a Belgiei libere. Pentru cât timp oare?

Regele Albaniei pleacă: Wilhelm de Wied era Wilhelm „din vid"!

Acest regat, creat de urgenţă pentru ca Albania să scape de apetitul Serbiei şi al aliaţilor ei în Războaiele Balcanice, va dispărea la fel de repede cum a fost zămislit de către marile puteri. Acestea fuseseră naive, iar acum nu-şi mai amintesc. Cui să-i mai pese de ceea ce se petrece la Durrës? Wilhelm de Wied — regele Wilhelm I —, care fusese susţinut financiar de Viena şi Berlin, nu mai are resurse. Războiul civil dintre musulmani, ortodocşi şi catolici îl discreditase; războiul mondial îl şterge din preocupările imperiilor. Gata cu alocaţia acordată suveranului, gata cu jandarmeria neerlandeză, care s-a repatriat în Olanda. Prinţul care a dat greş părăseşte această ţară deja uitată în războiul care sfâşie Europa. Direcţia spre România, unde îl însoţesc soţia sa, prinţesa Sofia (care ţinea morţiş să i se spună „regină"), fiul lor, Carol Victor (1 an), fin al regelui Carol I, şi fiica lor, Marie Eleonore (5 ani). Wilhelm I nu abdică, lasă o regenţă, îşi propune să revină, ajutat de familia regală din România, din moment ce este rudă cu regina Elisabeta, poeta încurcată în politică, pentru care nu are nicio vocaţie. Experienţa albaneză a durat mai puţin de şase luni, un record de scurtime. Eşecul vine în mare parte din cauză că suveranul, lipsit de charismă, nu are simţul realităţii şi nici capacitatea de a înţelege situaţia. De fapt, nu fusese niciodată acceptat. Ar fi fost nevoie de un om cu multă subtilitate, pentru ca poporul să uite că e condus de un străin, care mai e şi creştin. Wilhelm nu avea niciun pic de tact şi a fost acuzat, pe rând, că ar fi un agent austriac şi un partizan italian, deşi nu găseai la el nimic din spiritul lui Metternich sau din idealurile lui Cavour. Se poate înţelege de ce observatorii atât de complicatei vieţi din Balcani, la fel ca autorii de şansonete şi caricaturiştii francezi într-un joc de cuvinte crud, pornind de la patronimul lui, îl porecliseră „Wilhelm din vid"!

Vidul lăsat de el este repede ocupat de intrarea rebelilor la Durres, într-o atmosferă de calm, apoi printr-o dictatură, sub privirile perplexe ale vecinilor — Serbia, Italia şi Grecia. La Bucureşti, exilaţii sosesc într-o ţară unde regele este muribund. Carol I se stinge din viaţă în 27 septembrie 1914, la ora 5:00

dimineaţa, în camera sa din castelul Peleş, de unde nu mai plecase după furtunosul Consiliu de Coroană, care îi smulsese neutralitatea regatului său. Avea 76 de ani, din care domnise patruzeci şi opt, aducând statului român recunoaşterea pe plan internaţional. Comparaţia cu nepotul şovăielnic al soţiei lui este covârşitoare. Şi totuşi, Carol I nu a murit cu sufletul împăcat. Contelui de Wedel, reprezentantul lui Wilhelm al II-lea la funeraliile regelui, regina Elisabeta i-a mărturisit că soţul ei murise „din cauza durerosului conflict moral care îl împiedicase să intre în război de partea Germaniei".

Peste două zile, succesorul şi nepotul său, Ferdinand, acompaniat de soţia lui, frumoasa şi dinamica regină Maria, depune jurământul de a respecta constituţia, în faţa celor două Camere reunite ale Parlamentului de la Bucureşti. Elisabeta-Carmen Sylva nu asistă la învestitură. Nu se ştie dacă nu reuşeşte poate să scrie un poem cu modulaţii de deznădejde... După funeraliile oficiale, se retrage din viaţa publică, îmbrăcându-se complet în negru, după atâţia ani de veşminte albe. Poeta, prietenă cu Pierre Loti, care îşi regiza apariţiile fantomatice, are acum alură de călugăriţă ortodoxă.

Un tren special, transportând sicriul monarhului, pleacă din Sinaia la Bucureşti, ca apoi să ajungă în Muntenia, oprindu-se la Curtea de Argeş, la poalele munţilor Carpaţi. Palatul episcopal şi splendida biserică Sfântul Nicolae în formă de cruce grecească, clădită la sfârşitul veacului al XVI-lea, reprezintă comori de artă, evidenţiind cu splendoare amprenta bizantină şi gusturile Renaşterii. Regele defunct restaurase complexul arhitectural în anii 1870. Aceasta este necropola domnească a primilor suverani ai României unificate. în acest loc plin de legende, dorise Carol I să fie înhumat. Elisabeta se instalează în palatul episcopal, vrând să fie cât mai aproape cu putinţă de mormântul soţului ei, şi visează să înfiinţeze un orfelinat. România, în continuare neutră în ciuda nerăbdării reginei Maria de a o vedea angajată în război de partea Antantei, poartă negocieri discrete, pentru a obţine cât mai multe avantaje de pe urma unei asemenea decizii capitale.

Ţarul Rusiei salvează Parisul în bătălia de pe Marna

Nicolae al II-lea nu se află în fruntea armatelor sale, ceea ce regretă, poate, căci îi place să fie în compania ofiţerilor şi a soldaţilor. Nu se simte în largul lui decât în universul lor, unde de altfel a şi fost crescut. Şi a dat dovadă — ceea ce era de nebănuit — de un real curaj fizic. Omul care va fi comandantul trupelor ţarului este unchiul acestuia, uriaşul mare duce Nicolai (înalt de doi metri!), 57 de ani, zvelt, cu ochi albaştri şi barba îngrijit tunsă, însurat cu prinţesa Anastasia de Muntenegru (despărţită de primul ei soţ, fiică a regelui Nikola I şi soră cu regina Elena a Italiei). Marele duce este o legendă vie, întruchiparea curajului şi a prestigiului rus. El este cel care a supervizat toate comenzile de arme fabricate în Franţa, la „Manufacture d'armes" din Châtellerault—, aducându-şi o contribuţie binevenită la procesul de producţie al acestei prestigioase uzine. Puşca folosită de comandantul rus este franceză, dar cu câteva modificări. Cu doi ani în urmă, marele duce, acompaniat de soţia lui, a prezidat alături de Raymond Poincaré marile manevre de la Poitou. Acest generalisim al armatelor imperiale este foarte popular. Nepotul său vrea să păstreze entuziasmul şi elanul poporul rus, din momentul declarării războiului. Din acest motiv, ţarul schimbă imediat numele Sankt-

Petersburgului, care are o consonanţă prea germanică. Astfel, capitala este botezată acum Petrograd, un nume rusesc adevărat, dar fără conotaţie religioasă. Nicolae al II-lea se simte inutil, temându-se să nu fie considerat drept un laş, din moment ce nu şi-a revendicat gradul de comandant suprem al armatelor. I se spusese că viaţa ţarului era prea preţioasă pentru a fi expusă pericolului. Dar noua popularitate de care se bucură este ca un balsam pentru el. în 20 august 1914, le mărturiseşte celor din preajma lui că a constatat „o comuniune de sentimente şi idei între el şi poporul său în privinţa conflictului". Patriotismul este o nouă consacrare pentru el.

Mai delicată pare situaţia împărătesei Aleksandra, care este germană prin naştere, iar ţara ei poartă război împotriva Imperiului Rus. într-un fel, este în aceeaşi poziţie ca regina Belgiei, dar nu cu acelaşi dramatism totuşi, ţinând seama de faptul că Rusia nu este cotropită. Spre deosebire de Elisabeta a Belgiei, ea nu se va gândi să rupă punţile cu familia sa. Cu toate acestea, ţarina va suferi din cauza acestei sfâşieri sufleteşti. Mai rău chiar: va fi bănuită că este de conivenţă cu inamicul, cum păţise şi Maria Antoaneta, regina Franţei supranumită „Austriaca". O povară în plus pe care Aleksandra, profund depresivă, trebuie s-o îndure, ea care se roagă în permanenţă, sperând vindecarea, totuşi improbabilă, a fiului ei atât de nevolnic, încât un cazac trebuie să îl poarte în braţe. în acest început de război, ţarina poate să mai uite de angoase, făcându-se utilă, împreună cu fiicele ei, pentru îngrijirea răniţilor.

Nicolae al II-lea este fidel alianţei franco-ruse. Aflând că înaintarea rapidă a armatei germane ameninţă Parisul la mijlocul lunii august 1914, ţarul le cere generalilor săi ca trupele ruseşti să hărţuiască spatele regimentelor germane în Prusia Răsăriteană. Prin urmare, Berlinul se vede obligat să retragă două corpuri de armată şi să le trimită înspre nord-est, în loc să susţină planul iniţial de încercuire a Parisului. Din acest motiv, trupele lui von Moltke rămân slăbite. Intervenţia armatei ruse, adesea uitată sau minimalizată, este decisivă, din moment ce a avut rolul de a reduce forţa dispozitivului care se pregătea să sugrume capitala Franţei. Bătălia de pe Marna opreşte înaintarea armatei germane la mai puţin de 50 de kilometri de Paris. Aducând un omagiu operaţiunii militare ruseşti, care precede sosirea celebrelor „taxiuri de la Marna", mareşalul Foch va scrie mai târziu: „Dacă Franţa există încă este în mare parte graţie Rusiei, care a permis descleştarea menghinei inamicului pe Marna". Iar mareşalul Joffre va confirma în *Memoriile* sale că „Franţa are datoria de a nu uita serviciul pe care ni l-au adus Aliaţii noştri". Pe biroul lui Nicolae al Il-lea, raportul pe care îl aştepta este foarte clar: fără contribuţia crucială a ruşilor, Franţa ar fi fost învinsă încă din vara anului 1914, ca în 1870. Şi Parisul ar fi fost asediat. încă o dată...

Ţarul dă piept cu victorii şi înfrângeri, împărăteasa devine infirmieră

Aureolate de acest succes, armatele imperiale capătă porecla de „tăvălugul rusesc". Lumea aşteaptă triumfuri şi minuni de la ostaşii ruşi. Totuşi, contele Witte, fost ministru al căilor de comunicaţii (noi am spune „al transporturilor"), însărcinat cu construirea Transsiberianului şi unul dintre artizanii alianţei franco-ruse, căzut în dizgraţie din 1906, este foarte neliniştit.

Ambasadorului Franţei, Maurice Paleologue, care are onoarea de a-i mulţumi lui Nicolae al Il-lea pentru reuşita operaţiunilor militare ruseşti în bătălia de pe Marna, contele Witte îi spune: „Acest război este o dementă. Prestigiul nostru în Balcani, vechiul nostru vis de a-i proteja pe fraţii de-un neam cu noi? Dar asta e o himeră romantică şi demodată! Trebuia să-i fi lăsat pe sârbi să-şi încaseze corecţia pe care au meritat-o [...] Concluzia mea practică este că această stupidă aventură trebuie lichidată cât mai iute cu putinţă".^

încep să sosească veştile proaste. La sfârşitul lunii august 1914, dezastrul armatei generalului Samsonov la Tannenberg, apoi superioritatea trupelor germane în regiunea dificilă a lacurilor din Mazuria la începutul lunii septembrie se cifrează la 70 000 de morţi şi 100 000 de prizonieri. Samsonov se sinucide pe câmpul de luptă, ruşii sunt izgoniţi din Prusia Răsăriteană.

La Petrograd, imensa Galerie a Armelor din Palatul de Iarnă este transformată în spital. Aceeaşi instalaţie este organizată în sala de festivităţi a palatului verde cu alb din Krasnoe Selo. împărăteasa, la fel şi marile ducese, poartă uniformă de infirmiere: văl şi fustă albă, bluză gri, crucea roşie foarte vizibilă pe piept. Aleksandra, Olga, Tatiana, Maria şi Anastasia nu mai părăsesc Ţarskoe Selo, cele două fiice mai mici ale ţarului fiind repartizate la un spital sătesc din apropierea palatului. Pregătirea lor completă ca infirmiere ar fi trebuit să dureze două luni, însă sosirea masivă a răniţilor impune ca activitatea lor propriu-zisă să înceapă mai repede. împărăteasa este văzută asistând un chirurg, care amputează picioare şi braţe. Aleksandra umblă cu instrumentele sterilizate, pune pansamente, îi spală pe muribunzi. Bârfele curtenilor, care nu îşi dau seama de gravitatea situaţiei şi se declară şocaţi că împărăteasa Rusiei s-a metamorfozat în infirmieră, nu o tulbură pe ţarină. Lui Nicolae al II-lea, îi scrie: „Am îngrijit un bărbat care nu mai seamănă a om. Au rămas doar bucăţi din el". Numeroşi răniţi sunt stupefiaţi când află că infirmiera lor este Majestatea Sa împărăteasa. Unii se încumetă să spună: *„Ţariţal* Vino lângă mine". Dar mulţi alţii, intimidaţi sau neputând să-i ierte originea germană, rămân tăcuţi şi urmăresc cu privirea acea siluetă albă printre celelalte asemănătoare ei.

Activitatea împărătesei este foarte eficientă (şi dată uitării), având în vedere că în primele trei luni de război ţarina a înfiinţat optzeci şi cinci de spitale şi a organizat douăzeci de trenuri sanitare, foarte bine echipate, pictate cu cruci roşii gigantice pe acoperişul vagoanelor. Aceste convoaie au transportat deja mii de supravieţuitori de pe front. Chiar şi tradiţionalele ouă de Paşti, oferite de familia imperială, sunt decorate cu o cruce roşie şi poartă portretele ţarinei şi ale fiicelor ei îmbrăcate în infirmiere! Pentru Aleksandra, ajutorarea răniţilor este o nouă vocaţie. Dacă, în mod bizar, Nicolae al II-lea nu pomeneşte nimic despre înspăimântătoarele eşecuri suferite de armatele lui, este negreşit şi fiindcă se concentrează asupra anunţării veştilor bune, în special în Galiţia.— Ruşii au cucerit Lvov-ul— şi au alungat trupele austro-ungare.

Dar iată şi alte motive de îngrijorare: fără să fi declarat război, Imperiul Otoman bombardează flota rusească din Marea Neagră. Culmea este că atacul este lansat de pe nave cumpărate de la Germania, care au reuşit acum să treacă de barajul vaselor franceze şi britanice din Dardanele. Această agresiune obligă Rusia, Franţa şi Marea Britanie să declare război Turciei,

întrucât poziţiile britanice în estul Mediteranei se văd ameninţate, în special în canalul Suez, iar accesul ruşilor în aceeaşi parte a Mediteranei este tăiat. Cinci imperii sunt implicate într-un conflict mondial! Dar pentru Rusia, care trebuise să îşi împartă forţele pentru a ajuta Franţa, preţul fidelităţii şi al angajării în război este deosebit de greu: la sfârşitul anului 1914, Nicolae al II-lea este informat că în Rusia se înregistrează deja un milion două sute de mii de morţi, răniţi, prizonieri sau dispăruţi. Dar puţini sunt cei care cunosc această înfiorătoare realitate. Va fi nevoie de mobilizarea unor noi trupe.

Franz Joseph beneficiază de lealitatea popoarelor din imperiul său

Relaţiile complexe dintre monarhii inamici, care fuseseră uneori apropiate, alteori distante, dar oricum curtenitoare dacă nu puteau fi cordiale, explică anumite reacţii. împăratul Austriei şi regele Ungariei, pe care un litigiu vechi de peste jumătate de veac îl opune Rusiei, îşi desprinde de pe piept frumoasa cruce Sfântul Gheorghe, pe care ţarul Nicolae I i-o înmânase în 1849. Urcând cu un an înainte pe tronul Habsburgilor, care se clătina pe atunci, Franz Joseph, în vârstă de 19 ani, fusese nevoit să îl cheme în ajutor pe „ţarul de fier", pentru a înăbuşi dur revolta ungurilor. La Viena, tânărul împărat fusese chiar victima unei agresiuni comise de un patriot maghiar, care îi înfipsese un cuţit în gât, numai că lama alunecase pe gulerul uniformei, salvându-l de la moarte. De atunci, în principal din acest motiv şi din spirit de solidaritate militară, împăratul n-a mai fost văzut decât în uniformă. Fusese nevoie de o revedere tandră cu Sisi, într-un oraş balnear, pentru ca suveranul să fie zărit în civil, purtând pe cap o gambetă. în ziua declaraţiei de război contra Rusiei, scoţându-şi de pe uniformă decoraţia rusească pe care o purta de şaizeci şi cinci de ani, Franz Joseph pecetluieşte ruptura totală cu Romanovii. O pagină din istorie este definitiv întoarsă.

Spre marea uşurare a monarhului, diversele etnii integrate în imperiu nu au profitat de ordinul de mobilizare, apoi de primele lupte, pentru a face disidenţă prin refuzul de a se înrola, sau chiar dezertând. Nu încape îndoială că prestigiul personal al lui Franz Joseph a avut darul de a anula tentativele de rebeliune. Cehi, unguri, croaţi, sloveni, bosniaci şi multe alte populaţii se arată toţi plini de lealitate. Se înregistrează câteva dezertări, dar nu mai multe decât în alte părţi. Fără îndoială, de asemenea, este imposibil să te gândeşti în acele momente la eventualitatea unui război lung, care ar slăbi loialităţile. „Devotamentul faţă de monarhie a putut din nou să adune laolaltă popoarele Imperiului", subliniază Jean-Paul Bled—. Pentru statul-major şi familia suveranului habsburgic, se verifică vechea prezicere a lui Bismarck: „Este suficient ca împăratul Franz Joseph să se suie în şa, şi veţi vedea că toate popoarele imperiului său îl vor urma". Cei doi bărbaţi erau de acord, de altfel, în privinţa imposibilităţii aproape totale de a rezolva problemele naţionalismelor din Balcani, considerând de aceea că ar fi mai înţelept să nu se amestece. Dar Bismarck murise de şaisprezece ani deja...

Carol, al cărui unchi a fost Franz Ferdinand şi al cărui bunic a fost frate cu împăratul Franz Joseph, este noul moştenitor al tronului, dar a fost ţinut departe de toate tratativele purtate de împărat şi cabinetul său între atentatul de la Sarajevo şi ultimatumul adresat Serbiei. Se afla însă lângă împărat la

Bad Ischl în momentul declaraţiei de război. Din acea clipă, Franz Joseph va dori ca succesorul său să fie strâns implicat în deciziile guvernamentale. Şi îi cere să se instaleze cu Zita şi copiii lor, alături de el, la Schonbrunn.

Un împărat bătrân, un arhiduce prea tânăr, un rege al Serbiei înflăcărat

în acel moment, Zita va exercita rolul de stăpână a casei, într-un castel unde locul suveranei rămăsese gol de la moartea lui Sisi. încă din 16 august 1914, Carol părăseşte Viena, plecând pe frontul din Galiţia.

Câteva succese îi permit Zitei să îl felicite pe împărat. Acesta îi răspunde: „Da, războaiele mele au început întotdeauna prin victorii şi s-au terminat prin înfrângeri. Iar de data asta, va fi mai rău chiar, şi se va spune despre mine: «E bătrân, nu mai stăpâneşte situaţia. Atunci, vor izbucni revoluţii şi va fi sfârşitul»".[22]

Pesemne că, în faţa unei asemenea lucidităţi, tinerei arhiducese i-a îngheţat sângele în vine, deşi e o persoană plină de curaj şi fermitate. Foarte repede, graţie inspecţiilor sale pe front, Carol înţelege că natura conflictului a schimbat totul. Zitei, Carol îi scrie: „Oamenii, aici, cred în continuare că o mare bătălie se poate termina în câteva zile, ca altădată la Sadowa. însă astăzi, bătăliile durează săptămâni de-a rândul, ca actualmente în Franţa".

Carol este lucid, doar că luptele nu se vor măsura în săptămâni, nici chiar în luni, ci în ani întregi. După bătălia de pe Marna, conflictul s-a transformat într-un război de tranşee şi poziţii fortificate. Deocamdată, armatele austro-ungare sunt desfăşurate pe două fronturi; frontul de răsărit, în faţa Rusiei, unde, după cele câteva victorii de început, frontul va fi repede străpuns de ruşi, ostilităţile derulându-se pe tot teritoriul imperiului. Spre sud şi Balcani, al doilea front se referă la Serbia. Şi acolo, chiar dacă Belgradul a fost repede cucerit, la fel de repede va fi şi cedat. în ciuda celor două Războaie Balcanice dinaintea acestui conflict, armata sârbă se dovedeşte foarte ofensivă. Dacă la sfârşitul anului, Belgradul salvează onoarea poporului sârb, lucrul acesta se datorează negreşit discursului impetuos al regelui Petru I, în vârstă de 70 de ani. După ce a evocat eroicele lupte de odinioară contra turcilor, bulgarilor şi albanezilor, suveranul reînsufleţeşte energia trupelor lui epuizate, care ar vrea să se retragă la căminele lor: „Patria are nevoie de ocrotirea voastră, ei i-aţi jurat, şi mie deopotrivă, să vă bateţi până la ultima picătură de sânge. [...] Cât despre mine, bătrânul vostru rege, eu rămân aici cu copiii mei pentru a muri pe aceste poziţii, căci duşmanul nu va putea să se facă stăpân în Serbia decât peste cadavrele regelui vostru şi ale fiilor lui!"— Efectul acestor cuvinte mobilizatoare este imediat: 130 de tunuri, 270 de ofiţeri şi 40 000 de soldaţi austrieci şi unguri sunt capturaţi, iar, în 15 decembrie 1914, drapelul sârbesc este din nou ridicat pe palatul regal din Belgrad. Categoric, lucrurile nu merg prea bine pentru Imperiul Austro-Ungar.

Wilhelm al II-lea: un împărat fricos şi depăşit de evenimente

Schimbările bruşte de atitudine, ezitările şi lăudăroşeniile lui Wilhelm al **II**-lea pun pe gânduri statul-major imperial. Este kaizerul capabil să câştige un război altfel decât într-un salon sau cu prilejul manevrelor militare, unde

„inamicul" pierde pentru a face pe plac Majestăţii Sale? Uniforma extravagantă face din el un conducător de oşti? Degeaba repetă el: „Asupra mea, împăratul german, a pogorât spiritul divin. Eu sunt armura lui Dumnezeu, sabia şi instrumentul său", căci eşecul de pe Marna a dus la demiterea din funcţii a generalului von Moltke, fără ca împăratul să se fi gândit măcar la propria lui responsabilitate. în realitate, sănătatea kaizerului nu este liniştitoare. Are laringele iritat (negreşit, din cauza vociferărilor, fiindcă mai mult urlă, decât vorbeşte!), se plânge de frig şi de umezeală. Ordonă să i se amenajeze un tren special, înzestrat cu un apartament în toată regula, cu o cadă din aramă, lambriuri de lemn şi un parchet etanş, pentru a menţine o temperatură convenabilă acestui om, care a ajuns prea sensibil şi friguros. Un întreg personal, civil şi militar, aflat la ordinele lui, este cazat în alte vagoane ale trenului, un culoar permiţând comunicările rapide. Fostul cancelar Bernhard von Btilow, pe care Wilhelm al **II**-lea îl acuzase că s-ar fi aflat la originea incidentului devastator din *Daily Telegraph*[12], va scrie în *Memoriile* sale că împăratul nu mai părăseşte trenul, decât pentru a se cufunda într-o limuzină, care vine în urma garniturii de vagoane imperiale. Amiralul Tirpitz este şi mai critic, considerând că Wilhelm al **II**-lea este de acum înainte inapt să dirijeze operaţiunile şi că nu iese din pasivitatea lui decât pentru a fi arogant sau a se lăsa potolit de linguşitori. în decembrie 1914, Tirpitz notează: „împăratul vede peste tot victorii gigantice, dar nu vrea decât să îşi domolească neliniştea. Potrivit medicului-şef al statului-major, dorinţa lui este să fie eliberat de orice obligaţii". Este limpede că, foarte repede, kaizerul, destabilizat de realitatea unui război pe care pretinde că nu l-a vrut, îi lasă să se înfrunte între ei pe conducătorii militari şi politici. Nu mai e războiul lui, ci cel al lui Hindenburg şi Ludendorff, cei doi generali care au câştigat victoria de la Tannenberg contra ruşilor, care erau totuşi mai numeroşi decât nemţii. Comparaţia dintre comportamentul letargic al kaizerului şi dinamicul rege al Belgiei, Albert I, este apăsătoare pentru prusac. Iar bilanţurile umane sunt deja înspăimântătoare. „în timpul bătăliei pentru controlul asupra oraşului belgian Ypres, germanii pierd peste 130 000 de oameni, între 13 şi 25 octombrie 1914; englezii şi francezii, peste 100 000. Lupta se opreşte în 22 noiembrie, prin eşecul unei ultime tentative de străpungere din partea germanilor."[23] Inamicul este întotdeauna detestat. Wilhelm al **II**-lea nu scapă nici el de această aversiune, aşa cum i se întâmplase şi bunicului său, Wilhelm I, în 1870.

Totuşi, metodele germanilor de a purta război vor agrava considerabil realitatea conflictului pentru populaţiile civile. Zepelinul german, care bombardează Parisul în 22 martie 1915, constituie o premieră. Vor mai fi multe alte bombardamente, din cauza cărora populaţia Parisului va fi nevoită să se refugieze în pivniţe. Britanicii îndură aceeaşi soartă din cauza unor aerostate uriaşe, iar Varşovia aşijderea. Nemţii vor fi, de asemenea, primii care vor utiliza, în aprilie 1915, gazele asfixiante, arme interzise prin Convenţia de la Haga. Această escaladare duce la altele de acelaşi fel şi exacerbează ura de o parte şi de cealaltă. Războiul submarin, graţie eforturilor permanente ale kaizerului care a cerut dezvoltarea acestei tehnici, va face şi el ravagii, nu numai asupra vaselor de război, ci şi asupra navelor comerciale şi pacheboturilor. Exemplul cel mai traumatizant este, desigur,

torpilarea *Lusitaniei,* navă civilă sub pavilion britanic, la opt mile de coasta sud-estică a Irlandei, de către un submarin german, în 7 mai 1915. Acest pachebot cu patru coşuri, aparţinând Liniei Cunard, plecase de la New York îndreptându-se spre Liverpool, având la bord 1 900 pasageri şi oameni din echipaj, dintre care doar 760 au putut fi salvaţi. Vasul s- a scufundat, începând cu partea din faţă, în 18 minute. Acest atac este perceput de către ţările Antantei drept o laşitate care provoacă, de asemenea, furia americanilor, întrucât la bord se aflau 120 pasageri de naţionalitate americană, dintre care doar 35 au scăpat cu viaţă. Printre victime, miliardarul Alfred Vanderbilt, care a pierit oferind vesta lui de salvare unei femei. Evident, nu Wilhelm al II-lea ordonase personal torpilarea *Lusitaniei.* însă politica de teroare maritimă instaurată în Atlantic este opera Germaniei. Pentru adversarii ei, ţara este întruchipată de persoana contradictorie a împăratului ei.[24]

Regele Victor Emanuel al III-lea al Italiei renunţă la neutralitate

De la începutul războiului, guvernul italian nu a contenit să poarte tratative cu ambele tabere, încercând să crească mizele; Franz Joseph refuză să îi înapoieze lui Victor Emanuel Trieste şi Trentino, chiar şi o parte din Tirol. Francezii şi britanicii se arată mai generoşi, iar Italia semnează cu ei un tratat, la Londra, în 26 aprilie 1915. în schimbul angajamentului său, acordul promite Italiei nu numai Trieste şi Trentino, ci şi Istria, precum şi o parte a coastei dalmate, din care, bineînţeles, portul Fiume. Pentru prim-ministrul Antonio Salendra, pe care regele tocmai l-a numit în funcţie, se pune problema de a convinge o majoritate mai mult decât reticentă că Italia trebuie să intre în război, şi asta după şapte luni de la începerea operaţiunilor armate. Naţionaliştii sunt lăsaţi să organizeze manifestaţii în câteva mari oraşe, unde cuvântul de ordine este: „Republica sau războiul". Salendra demisionează, lăsându-l pe rege să aleagă. Victor Emanuel al III-lea refuză demisia premierului, care este numit din nou în funcţie şi obţine puteri depline din partea unei Camere legislative terorizate de posibilitatea unei revoluţii. Mobilizarea generală este decretată în 22 mai, iar războiul este declarat în data de 24 mai 1915. Imediat,
Berlinul declară război Romei. Pentru Franz Joseph, furios, proclamând public că Italia a trădat Austria, un nou front se va deschide, aşadar, într-o regiune muntoasă, cu acces dificil, dar deja bine apărată de austrieci. Viena constată că războiul contra Italiei vecine este mai popular decât cel contra îndepărtatei Rusii. Şi lumea afirmă că armata regelui Italiei nu este suficient pregătită. Pentru aceasta, există două posibilităţi de traseu: valea râului Adige şi valea râului Isonzo. Cea mai mare parte a luptelor se va desfăşura pe Isonzo. Chiar dacă înaltul comandament al trupelor este asigurat de generalul Cadorna, regele se consideră personal răspunzător de operaţiuni şi se instalează cu statul-major la Udine, în Friuli, foarte aproape de front. Pentru cei care nu îl cunosc, Victor Emanuel al III-lea este un om slab. Pentru cei care intră în contact cu el, este un om rezervat, care se comportă cu mult curaj.

Un martor privilegiat al acestor cumplite înfruntări armate le va descrie cu o justeţe şi o precizie uluitoare. Este un tânăr jurnalist american, luptător trecut în rezervă din cauza unei răni la ochi, şofer de ambulanţă la Crucea

Roşie italiană.[25] El va rezuma această experienţă într-un roman extraordinar, *Adio, arme* (1929). Este vorba, desigur, despre Ernest Hemingway. Romancierul notează: „Erau nişte mici automobile cenuşii care mergeau foarte repede [...]. Stropeau cu noroi mai rău decât camioanele mari, iar dacă vreunul dintre ofiţeri, pe bancheta din spate era mic de tot şi aşezat între doi generali, fiind atât de mic încât nici nu i se vedea chipul, ci doar partea de sus a chipiului şi spinarea îngustă, şi dacă maşina aceea gonea deosebit de repede, atunci era foarte probabil ca acolo să fi fost regele." Regele Italiei, pe care Wilhelm al Il-lea îl consideră caraghios pentru statura lui mică, încearcă întotdeauna să fie *incognito,* însă e mereu recunoscut: într-un grup de bărbaţi, el e întotdeauna cel mai mărunt ca înălţime. Hemingway continuă: „Stătea la Udine şi circula astfel aproape zilnic pentru a vedea cum mergeau treburile. Dar treburile mergeau prost". Mai departe, Hemingway descrie „luptele în munţii din spatele oraşului, oţelul podului de cale ferată deformat de obuze, tunelul năruit în apropiere de râu acolo unde se bătuseră, arborii din jurul pieţei şi bulevardul lung, străjuit de copaci, care ducea la această piaţă, toate astea fără a mai pomeni de femeile din oraş, regele care trecea cu maşina şi căruia îi puteai zări acum figura, gâtul lung şi barbişonul cărunt, ca o ţăcălie de ţap"...

Italienii au superioritatea numerică, însă austriecii ţin cu dinţii de poziţiile lor. în anul care a urmat rupturii lor cu Tripla Alianţă, generalul Cadorna va lansa cinci ofensive în direcţia Trieste şi Gorizia, nedeplasând frontul decât cu vreo treizeci de kilometri dincolo de frontieră. Remarcăm aici una dintre caracteristicile acestui război de poziţii în munţi, extrem de ucigaş, descurajant şi epuizant pentru trupele care operau în zone povârnite şi periculoase.

22 august 1915: Nicolae al Il-lea preia comanda armatelor imperiale ruse

în Rusia, de asemenea, moralul este foarte scăzut. Ofensiva germană din mai 1915 a provocat deruta armatelor ţarului, care abandonează Polonia şi Lituania. O parte a teritoriului rus este cotropită, iar pierderile omeneşti sunt imposibil de evaluat, însă numărul morţilor, al răniţilor şi al prizonierilor se estimează la peste trei milioane opt sute de mii. însuşi mareşalul Hindenburg povesteşte că, uneori, pentru a putea trage, tunarii trebuie întâi să dea la o parte mormanele de cadavre ale soldaţilor ruşi. Transporturile sunt dezorganizate, aprovizionarea cu arme şi muniţii este insuficientă. Rusia nu era pregătită pentru un război atât de lung şi pe o suprafaţă atât de întinsă. Ţarul se vede nevoit să impună schimbări obligatorii. în iulie, Duma se întruneşte, contra opiniei împărătesei şi a lui Rasputin. Opoziţia constituie blocul progresist şi cere un guvern care să aibă încrederea naţiunii. Ambasadorul Franţei scrie: „Duelul a pornit între casta birocratică şi reprezentarea naţională. Se vor reconcilia oare? întregul viitor al Rusiei depinde de asta".—

în loc să le ţină piept şi să încerce să potolească criza, Nicolae al II-lea socoteşte că responsabilitatea pentru eşecurile militare îi revine comandantului suprem, unchiul său, marele duce Nicolai. în 25 august 1915, îl

revocă din funcţie şi decide să preia el însuşi conducerea armatelor. Toţi miniştrii şi împărăteasa văduvă Maria Feodorovna îl imploră pe suveran să renunţe la această decizie catastrofală, care îl va îndepărta pe Nicolae al II-lea de capitală şi, prin urmare, de centrul politic, din moment ce se instalează la cartierul său general de la Moghilev, pe malurile Niprului. Ideea de a părăsi Petrogradul reprezintă o greşeală foarte gravă a ţarului, similară cu aceea comisă de Napoleon al III-lea, când a plecat din Paris în vara anului 1870. Doar împărăteasa şi Rasputin, care l-au împins pe ţar să ia această hotărâre, sunt încântaţi. Aleksandra îl urăşte pe marele duce Nicolai, care reuşise să descopere manevrele şi influenţa dezastruoasă a lui Rasputin. Generalisimul ameninţase chiar să-l ucidă el însuşi pe impostor. Prin urmare, ţarina a avut două motive pentru a-l susţine pe soţul ei: eliminarea unui inamic al mentorului ei, de care are nevoie mai mult decât oricând în aceste vremuri tragice, şi intenţia de a-i da posibilitatea lui Rasputin să salveze Rusia (căci doar călugărul-vindecător, potrivit ei, are această putere). în realitate, ţarul îşi va asuma personal, de acum înainte, responsabilitate eşecurilor militare, în timp ce Aleksandra, sub influenţa lui Rasputin, va precumpăni greu asupra spiritului soţului ei, căruia îi scrie zilnic, şi prin urmare asupra politicii imperiale, pe care ea o vrea cât mai autocratică posibil. Ne-am putea mira de faptul că îl lasă pe fiul ei Aleksei să stea cu tatăl lui la Moghilev în decembrie. Băiatul va rămâne acolo trei luni, înainte de a fi adus înapoi la Petrograd, din cauza unei hemoragii nazale. Nicolae al II-lea vrea să-l iniţieze pe moştenitor în viaţa militară, sperând să liniştească statul-major în privinţa continuităţii dinastice şi, poate, de asemenea, să se liniştească pe sine însuşi în privinţa sănătăţii ţareviciului care nu-l împiedică să trăiască această experienţă. O hemoragie mai gravă va face necesară revenirea lui pentru un timp la Petrograd, însă apoi se va întoarce la Moghilev. Surorile lui, marile ducese, vor sosi şi ele acolo, foarte destinse, într-o atmosferă familială şi patriarhală, care contrastează cu realităţile unui război din ce în ce mai dificil. Sosirea la cartierul general a lui Nicolae al II-lea este însoţită de o campanie de propagandă cu afişe, în care ţarul este înfăţişat ca un cavaler cuceritor al Cnezatului Moscovei din vechime şi, în acelaşi timp, ca un comandant de oşti conducând armatele Rusiei în secolul al XX- lea.

în Marea Britanie, George al V-lea şi familia sa sunt în prima linie

Primele trupe britanice debarcaseră pe coastele Belgiei şi Franţei în noaptea de 7 spre 8 august 1914. Regele şi regina Mary sunt oameni ai datoriei. Intrarea în război, de care speraseră atât de mult să poată scăpa, este pentru ei ca o intrare în religie. Suferinţele regatului vor fi ale lor. Primul lor sacrificiu este participarea activă a celor doi fii mai mari, Eduard, prinţ de Wales, moştenitor al tronului, în vârstă de 20 de ani, şi fratele său mai mic, Albert[22], care are 19 ani. După două săptămâni de instrucţie militară, Eduard, ofiţer în regimentul Grenadier Guards, cere să fie trimis pe front. Guvernul nu este favorabil acestei decizii, deoarece, în mod firesc, prinţul constituie o ţintă de predilecţie. Eduard îşi argumentează dorinţa de a participa la război şi comportamentul său riscant, prin faptul că moartea lui nu ar afecta coroana, din moment ce el are patru fraţi, perfect capabili să îl înlocuiască. La această

explicaţie, deopotrivă morbidă şi sfidătoare, ministrul de război de atunci, lordul Kitchener, replică ferm:

— Monseniore, nu decesul vostru ar fi lucrul cel mai rău. Eu aş fi mult mai necăjit dacă aţi cădea prizonier.

Prinţul moştenitor pleacă, aşadar, să îşi facă datoria. în 16 noiembrie, ajunge în Franţa la statul-major al comandantului suprem al Forţei Expediţionare Britanice, şir John French, şef al Statului-Major Imperial începând din 1911, unde se va afla pe front foarte aproape de luptele de pe Somme. Fratele lui mai mic, Albert, proaspăt *midshipman* (aspirant), este repartizat la flota din Marea Nordului, însă din cauza sănătăţii precare este obligat să renunţe destul de repede la serviciul în marina militară. Este operat întâi din cauza unei apendicite acute, apoi i se pune diagnosticul de ulcer la stomac, o boală de care nu se va vindeca niciodată complet. Inapt pentru serviciul militar activ, Albert lucrează pe lângă tatăl său, cel mai adesea la Sandringham, reşedinţa preferată a lui George al V-lea, şi învaţă sistemul de funcţionare a statului. O ucenicie care îi va fi foarte utilă ulterior, în timp ce fratele lui mai mare, Eduard, nu a beneficiat niciodată de o asemenea iniţiere.

Regele George al V-lea vizitează frecvent trupele sale care luptă în Franţa, unde suferinţele şi pierderile de vieţi omeneşti sunt grele. Va fi văzut foarte des în inspecţie pe front, însoţit de preşedintele Poincare, de regele Albert I al Belgiei şi de generalul Foch, comandantul suprem al Armatei de Nord. Cu prilejul unei treceri în revistă a regimentelor, în 28 octombrie 1915, calul regelui, deşi bine antrenat de mareşalul Haig, se sperie când pe deasupra zboară foarte zgomotos douăzeci de avioane şi, ridicându-se pe picioarele dinapoi, îl aruncă din şa pe George al V-lea; din cauza acestei căzături, regele suferă numeroase fracturi, care îi vor provoca neplăceri toată viaţa, deşi nu se va plânge niciodată. Refuză să-i asculte pe medici, care îi recomandă odihnă „până la sfârşitul războiului"! Mereu îmbrăcat într-o uniformă modestă, întruchipând modelul suveranului apropiat de ostaşii săi, regele se scuză că nu îi poate ajuta mai mult: „Nu îmi stă în puteri să împărtăşesc calvarul vostru, dar sunt cu voi din toată inima şi în fiecare ceas".^

Mulţumindu-se cu strictul necesar, regele şi regina sunt exigenţi cu ei înşişi. Astfel, cuplul regal se supune la aceleaşi restricţii ca restul populaţiei, şi asta în toate aspectele vieţii, de la reducerea încălzirii şi a iluminatului în Palatul Buckingham, până la utilizarea unor inele pentru şervete inscripţionate cu numele lor, ca să evite spălatul inutil al unor rufe, optând să nu mai bea vin la masă şi luptând contra risipei de apă la îmbăierea Majestăţilor Lor. Punctualitatea regelui devine manie, iar o întârziere de un minut este considerată o neglijenţă inacceptabilă, care riscă să te lipsească de un cartof cultivat — războiul te obligă — în parcurile domeniului Windsor. A cere două ouă la micul dejun este mai mult decât o insolenţă, povesteşte sir Frederick Ponsonby, martor a trei domnii britanice: este o trădare! Regele şi regina nu dau exemplul, ei întruchipează exemplul. Monarhii ştiu că războiul înseamnă pentru regatul lor costuri de 3 milioane de lire sterline pe zi.

George al V-lea este preocupat, de asemenea, şi de situaţia corpului expediţionar trimis în Dardanele. într-adevăr, la începutul anului 1915, Churchill, deja prim lord al Amiralităţii, hotărâse să deschidă un nou front

contra Turciei, la cererea ruşilor care doreau să vină în ajutorul contingentelor lor din Caucaz şi, de asemenea, deoarece crucişătoarele germane navigau în Strâmtori şi îngreunau legătura dintre Rusia şi aliaţii lor. O tentativă, pur navală, eşuează în martie, soldându-se cu pierderea unui cuirasat francez şi a altuia rusesc, scufundate de flota kaizerului. Un corp expediţionar, constituit din patru batalioane britanice şi un batalion francez, debarcă în aprilie 1915, în două locuri pe peninsula Gallipoli, pe malul european al Dardanelelor, punct strategic în Marea Egee, unde, deja în timpul războiului din Crimeea, francezii şi englezii îşi stabiliseră cantonamentele. Este o manevră pusă la cale de Churchill pentru a ieşi din impasul sângeros al frontului de vest împotmolit din toamna precedentă într-un năucitor război de tranşee. Operaţiunea este improvizată în câteva săptămâni şi reprezintă prima intervenţie amfibie din istorie. Forţele turceşti, conduse de un general german şi de către foarte destoinicul general
Mustafa Kemal, împiedică trupele debarcate să opereze joncţiunea plănuită. Este o operaţiune foarte costisitoare în vieţi omeneşti şi care nu realizează mare lucru căci, în afară de francezi şi britanici, trăiesc aici botezul focului trupe australiene şi neozeelandeze, fără ca vreuna dintre unităţi să reuşească să pătrundă adânc pe teritoriul otoman. Ceea ce trebuia să fie o victorie uşoară se transformă în măcel. Frontul s-a stabilizat la 5 kilometri de coastă în iulie 1915. Francezii, regele George al V-lea, guvernul său şi Churchill se întreabă: să continuăm operaţiunea sau să repatriem trupele debarcate pe peninsulă? Acest infern va dura până în decembrie. Se vor înregistra aproximativ 140 000 de victime de partea Antantei. Din cauza acestui fiasco dureros, Churchill pierde postul de comandant suprem al Royal Navy. George al V-lea, care a trebuit să renunţe la vocaţia de ofiţer de marină când a urcat pe tron, primeşte cu consternare demisia primului lord al Amiralităţii, în 15 noiembrie 1915. Şi, multă vreme, numele lui Churchill va rămâne legat de acest dezastru.

Ferdinand al Bulgariei intră în război, Petru I al Serbiei este învins

întrucât Antanta (Franţa, Rusia, Marea Britanie) nu i-a dat nicio garanţie de extindere teritorială, după luni întregi de negocieri laborioase, regele Ferdinand I al Bulgariei alege în cele din urmă tabăra kaizerului şi a lui Franz Joseph. în 14 octombrie 1915, monarhul bulgar declară război Serbiei în speranţa de a anexa, în sfârşit, partea sârbă a Macedoniei. Obsesia lui! Acest amator de bijuterii istorice a fost nevoit să renunţe la visul lui nebunesc de a restaura tronul Bizanţului, pe care voia să se instaleze, şi asta din cauză că Turcia este aliată cu Puterile Centrale! Cu două săptămâni înainte de a intra în război, regele trimisese deja, în secret, un detaşament militar în Macedonia. Drept recompensă pentru angajarea lui în conflict, Ferdinand al Bulgariei a obţinut de la Wilhelm al II-lea şi de la Franz Joseph un împrumut în valoare de 200 milioane de franci. Este o catastrofă pentru Belgrad. Capitala sârbă este prinsă într-o manevră-clește, între trupele austro-ungare la nord şi patru divizii bulgare la sud, compuse din soldaţi odihniţi, care n-au mai luptat din 1913 şi care sunt perfect echipaţi de industria germană de armament. Beneficiind de acest sprijin neaşteptat, austriecii recuceresc Belgradul, în

timp ce bulgarii înaintează rapid în sud. în zadar, regele Nikola al Muntenegrului încearcă să-i ajute pe sârbi; austriecii încercuiesc imediat armata muntenegreană şi o obligă să capituleze în 29 decembrie. învinsă, armata regelui Petru I al Serbiei, se retrage pe timpul iernii 1915-1916, străbătând piscurile acoperite de zăpadă ale Albaniei, înainte de a coborî spre Corfu. Este un adevărat exod al poporului sârb, civili şi militari laolaltă, în zdrenţe, într-o îngrămădeală de căruţe trase de boi. O armată de strigoi epuizaţi de foame şi tifos. Din noiembrie până în decembrie, bătrânul rege Petru I, care susţinuse atât de mult moralul Serbiei, este în fruntea unei odisee de o sută douăzeci de mii de fiinţe fantomatice, „împărtăşind suferinţele poporului său şi mergând în spatele moaştelor voievodului Ştefan, pe care preoţii le-au preluat de la mănăstirea Studenica. Osemintele sacre sunt purtate cu evlavie pe umeri de soldaţi, pe poteci abrupte şi înzăpezite, în timp ce ostaşii mai viteji cântă imnuri de slavă închinate sfinţilor şi eroilor din trecut."[22] Deznădăjduit, vârstnicul suveran, care trăise durerea poporului, exclamă: „Bătrâneţea mi-a smuls paloşul din mână. Eu, care sunt regele vostru, nu mai am forţa să fiu în fruntea armatei mele."^ Bietul monarh, cândva viteaz şi cuceritor, este atât de abătut, încât trebuie ajutat să se retragă. Un adevărat coşmar. Sosit la Durres, în Albania, prinţul Alexandru al Serbiei, al doilea fiu al regelui, în vârstă de 27 de ani, la fel de francofil ca tatăl său, trimite această telegramă patetică preşedintelui Poincare: „Serbia nu mai este, dar armata ei rămâne. Suntem gata să venim să continuăm lupta pe pământul Franţei". Suveranul Muntenegrului se alătură acestei propuneri. Dar Franţa face o altă alegere după dezastrul din Dardanele. în timp ce principalul ei aliat în regiune, Serbia, este nimicit, Franţa decide să instaleze în Balcani, care sunt pe punctul de a scăpa de sub influenţa Antantei, o armată botezată „Armata franceză din Orient", a cărei bază va fi la Salonic, port la Marea Egee pe teritoriul grec.

în Grecia, o luptă fără milă între rege şi premierul său

Regele Constantin al Greciei este furios. Fără să se dezică de rudele lui din străinătate (tatăl său era un prinţ danez, mama sa o prinţesă rusă şi soţia sa, nepoata reginei Victoria, era sora lui Wilhelm al Il-lea), dar refuzând să intre în război, suveranul, care ştia cât de mult suferise Grecia de pe urma celor două Războaie Balcanice, alesese neutralitatea, atât dintr-un simţ al realităţii, cât şi din convingere, în timp ce şeful guvernului elen, Eleftherios Venizelos, adept al Antantei, făcea presiuni pentru angajarea în conflict. Venizelos este cel mai mare inamic al regelui, insinuând necontenit că acesta ar fi germanofil, cu scopul de a-l discredita. Monarhia greacă devine teatrul unui duel implacabil, premierul neavând decât un ţel: să-l compromită pe rege, plăsmuindu-i o imagine defavorabilă de om slab, denigrându-i soţia, bănuită că ar fi rămas foarte apropiată de fratele ei, kaizerul. Pentru a dezamorsa zvonurile, regina Sofia răspunde în greaca veche, limbă învăţată cu un profesor universitar, atunci când i se vorbeşte în germană... Suferă din cauza unei permanente rivalităţi la nivelul înalt al puterii în stat. Este o situaţie uluitoare, dacă ne amintim că regele, urcat pe tron în 1913, şi premierul erau în acea vreme doi eroi greci victorioşi în al Doilea Război Balcanic, fiind la

apogeul popularităţii lor şi al concordiei dintre ei. De atunci, au ajuns să se urască.

Foarte abilul Venizelos propune să fie trimisă o divizie a armatei greceşti, pentru a-i susţine pe Aliaţi în Dardanele, fără a-l informa însă pe suveran. Această măsură venea ca urmare a instigării autorităţilor britanice, care promiteau Greciei compensaţii în Asia Mică. Exasperat, Constantin îl obligă să demisioneze în 5 octombrie 1915. în 7 octombrie, îl recheamă pentru a forma un nou guvern. Abia revenit în funcţie, Venizelos, susţinut de o victorie electorală, îi anunţă pe miniştri, dar tot fără să-l prevină pe monarhul său, că Armata din Orient s-a instalat pe teritoriul grec, la Salonic, de patruzeci şi opt de ore. Deşi stupefiat şi vexat, Constantin nu se opune, cu toate că, oficial, Grecia este neutră.

Regele se află în faţa unei probleme delicate. Operaţiunea de debarcare a Armatei din Orient, cu materiale de război foarte grele şi cu luptători care nu pot trece neobservaţi (zuavi marocani, tiraliori senegalezi, vânători de munte şi infanterişti anamiţi), poate fi considerată drept o încălcare a neutralităţii greceşti, ba chiar drept începutul unei angajări indirecte a Greciei. Constantin nu se încumetă să ia măsuri pentru blocarea acestei debarcări, deoarece se teme că Aliaţii din Antanta ar putea reacţiona printr-o blocadă comercială la adresa Greciei, ceea ce ar fi catastrofal. Această ambiguitate, de care Venizelos profită, învenineză zilnic relaţiile dintre cei doi bărbaţi. Disidenţa internă se transformă în sciziune naţională. Regele este într-o situaţie din ce în ce mai incomodă, căci atunci când Bulgaria a atacat Serbia, suveranul elenilor declarase că el va respecta cea mai strictă neutralitate, deşi se angajase să vină în ajutorul aliatului său sârb în caz de război!

Intră în scenă un al treilea bărbat, un francez energic, dur, inteligent, cu temperament puternic, radical-socialist de lângă Carcassone, generalul Sarrail, care a fost îndepărtat de curând din Armata a IlI-a de către Joffre[M]. Sub comanda lui, francezii au debarcat la Salonic, deşi evacuarea lor de la Dardanele nu se încheiase. Sarrail, care este recunoscut drept un republican convins, anticlerical şi francmason, ia imediat partea lui Venizelos, pentru a juca un rol mai mult politic decât militar, adevărata lui ambiţie. Venizelos se dedă unui campanii din ce în ce mai dure, urmărind cu înverşunare şi sistematic denigrarea regelui, ceea ce generalului francez îi convine de minune. La Paris, preşedintele Consiliului şi ministrul afacerilor externe, Aristide Briand, îl susţine pe regele Constantin. Foarte preocupat de aceste certuri aproape bizantine, al căror arbitru se consideră, generalul Sarrail îi lasă pe bulgari să zdrobească Serbia; Armata din Orient nu a putut face nimic. Adevăratul obiectiv al lui Sarrail coincide cu cel urmărit de Venizelos: înlăturarea regelui. Acesta se apără, îl demite iarăşi din funcţie pe Venizelos, care îşi propune să formeze un guvern antagonist paralel la Salonic, ajutat de Sarrail, pentru a-l răsturna pe Constantin. Sarrail care, cu perversitate, se amestecă în politica internă a Greciei, este susţinut de reţelele lui, în timp ce regele îl imploră pe Aristide Briand să îl scape de acest general, pe care atât Aliaţii, cât şi însuşi Joffre vor să îl recheme la vatră. între timp, suveranul furios a semnat decretul de dizolvare a Parlamentului şi preia personal conducerea Consiliului de Miniştri. Va rezista oare? Şi cine va învinge?

Credincios Alianţei franco-ruse, ţarul trimite trupe în Franţa

Este o decizie personală a lui Nicolae al Il-lea, îngrijorat de o ofensivă germană care se pregăteşte la Verdun. Franţa trebuie să fie ajutată. în 13 februarie 1916, o primă brigadă rusă (opt mii de oameni, două regimente) începe un periplu incredibil. Plecate din Moscova, câteva trenuri transsiberiene speciale sosesc, după o călătorie de cincisprezece zile, la Dairen, în Manciuria. Ofiţeri şi soldaţi ai ţarului se îmbarcă pe vapoare franceze şi ruseşti cu destinaţia Franţa, via Hong Kong, Singapore, Colombo, Port Said şi canalul Suez. în 20 aprilie 1916, vasele ajung la Marsilia, unde nimeni nu se aştepta să le vadă. în numele alianţei, primii combatanţi ruşi debarcă pe solul francez. Cele două regimente se instalează la Mailly-le-Camp, în Champagne. în 26 mai, primesc vizita preşedintelui Poincare, emoţionat de gestul lui Nicolae al Il-lea. Cele două brigăzi sunt la ordinele generalului Paliţîn, ataşat militar pe lângă ambasada rusă la Paris, şi ale generalului Zankevici. în iunie, trupele ruseşti se antrenează în vederea plecării pe front şi se regrupează la Mourmelon (Marna). în 7 iulie, cele două regimente, ataşate Corpului 17 al armatei franceze, intră pe frontul de luptă.

Momentul cel mai aşteptat este defilarea din 14 iulie, când parizienii rămân surprinşi, nefiind la curent cu prezenţa ruşilor. Când lumea află această ştire extraordinară, ostaşii ţarului sunt aclamaţi pe marile bulevarde şi pe Champs- Elysees, mai mult chiar decât scoţienii cu cimpoaiele lor. Cărţile poştale ilustrând Alianţa dintre Imperiu şi Republică sunt la mare căutare. în urmă cu două sute de ani, cazacii hămesiţi ai ţarului Aleksandru I defilau în acelaşi loc, împreună cu englezii, pentru a ocupa Parisul. Uniformele lor insolite făcuseră senzaţie printre femei. De data asta, mulţimea strigă: „Trăiască ţarul! Trăiască Rusia!" Telegrama trimisă de la ambasadă la cartierul general de la Moghilev îl linişteşte pe Nicolae al Il-lea. încă de a doua zi, ostaşii lui participă la primele lupte. în 5 septembrie, Divizia 212 de infanterie germană lansează atacuri puternice contra ruşilor; prima brigadă pierde şase sute de oameni (ucişi şi răniţi). Pentru prima oară în doi ani de război, sângele rusesc curge pe pământ francez. La Petrograd, unde e o penurie generală — vânzarea de votcă este de acum înainte interzisă, iar această măsură este evident foarte prost primită! —, ideea absurdităţii războiului capătă proporţii în mediul muncitoresc. Incapacitatea ţarului în rolul său de comandant suprem este flagrantă şi nu i se recunosc decât calităţile de bun tată, soţ iubitor, dar prea supus soţiei lui „de origine germană", care este sub influenţa omniprezentului Rasputin. O idee tulbură spiritele, deja agitate de propaganda revoluţionară: şi dacă ţarul nu declarase război decât pentru a linişti Franţa, care era incapabilă să se apere singură? Bătălia de la Marna demonstrase acest lucru...

1916: România, unde regina poetă se stinge din viaţă, intră în război. în sfârşit!

De multă vreme, regina Elisabeta, acum văduvă a lui Carol I, suferă de tulburări de vedere. Cu puţin timp înainte de Crăciun, în 1915, este operată de cataractă pentru a patra oară, de către acelaşi chirurg. Dacă primele trei intervenţii nu aduseseră nicio ameliorare, aceasta în schimb este o reuşită. La

73 de ani, îşi recapătă vederea. Dar ca să vadă ce? Pe cine? O Europă însângerată, unde poeţii nu au putut împiedica acest cataclism? O doamnă din Rusia, cu care corespondează, îi confirmă că ţara ei numără deja aproape 2 milioane de morţi, 4,5 milioane de mutilaţi, şi că nicio familie din Rusia nu a fost cruţată de asemenea nenorociri. Pentru noul an, ministrul cultelor vine să îi facă o vizită de curtoazie, iar regina văduvă, neputincioasă, dezgustată, ruptă de viaţă, îi spune:

— De ce nu mă lăsaţi să mor? Nu vedeţi că în lumea asta eu nu mai am niciun rost şi niciun rol de jucat?[22]

Un guturai se dovedeşte a fi o pneumonie, care o răpune în două zile. în 18 februarie 1916, în atelierul ei încălzit insuficient, la mansarda palatului regal din Bucureşti, se stinge din viaţă Carmen Sylva, prietena pădurilor. Moare ca o artistă, acolo unde scria, picta şi slăvea arta sa şi a nenumăraţilor ei prieteni şi admiratori, în mijlocul cărţilor ei, dintre care unele fuseseră prefaţate de Pierre Loti, ofiţerul de marină cu obrajii fardaţi în roz, cu buzele rujate şi cu pantofi cu tocuri înalte, pe care ea îl primise la Peleş. Amândoi aveau în comun sentimentul de a nu se simţi în largul lor nicăieri. Regina defunctă nu are dreptul decât la funeralii normale, în biserica de la Curtea de Argeş, cu o slujbă ortodoxă şi un serviciu religios protestant. După căutări dificile, cum ceruse Elisabeta cu limbă de moarte, a fost găsit şi sicriul unicei sale fiice, micuţa Maria, al cărei deces, când avea doar câţiva ani, îi provocase Elisabetei o amărăciune sufletească de neşters. Prinţesa îşi va dormi somnul de veci alături de părinţii ei. Dar la sfârşitul ceremoniei, un aghiotant îi şopteşte la ureche regelui Ferdinand că Wilhelm al II-lea îl trimisese de la Berlin pe unul dintre fiii săi, prinţul August Wilhelm, pentru a-l reprezenta la înmormântarea reginei Elisabeta. O modalitate de a-i reaminti regelui României ascendenţa sa germană şi solidaritatea dorită cu kaizerul, deşi Bucureştiul continuă, în mod oficial, să păstreze o laborioasă neutralitate. Dar abuzurile săvârşite de armata kaizerului în Belgia şi intensificarea războiului cu submarine, de care Wilhelm al II-lea pare atât de mândru, au ajuns să-l exaspereze pe Ferdinand. în 27 august 1916, regele României semnează decretul prin care regatul său declară război Austro-Ungariei. Şedinţa Consiliului de Coroană este tensionată şi tumultuoasă, aşa cum fusese şi aceea când Carol I fusese nevoit să accepte decizia de neutralitate a ţării.^ Şi la fel ca atunci, ministrul germanofil Petre Carp este singurul care încearcă să-l determine pe
Ferdinand să revină asupra hotărârii, care lui i se pare deopotrivă o trădare şi un gest sinucigaş, lansându-i regelui această provocare:

— Hohenzollernii nu pot fi învinşi!

Acesta răspunde glacial:

— Vă înşelaţi, domnule Carp... Eu am învins deja unul: pe mine însumi.

Memorabilul răspuns al unui mare rege. Ce luptă cumplită în sufletul celui
despre care se credea că avea să fie aliatul Berlinului şi al Vienei, dacă renunţa la neutralitate! Soţia sa, regina Maria, nepoata lui Eduard al Vll-lea, încercase să-l influenţeze militând necontenit în favoarea Antantei. Nu se putea imagina în ipostaza de soţie a unui suveran care ar lupta contra Angliei, atât de victoriană încă, nici contra Rusiei vărului ei Nicolae al Il-lea, care o

alinta „Missy". Au ajutat-o mult şi cerinţele politice ale prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, care voia ca Antanta să promită României anumite teritorii, pe care Austro-Ungaria i le sustrăsese. De doi ani, guvernul negocia, vânzând grâu şi petrol celor două blocuri beligerante, de preferinţă Berlinului. în cele din urmă, a obţinut promisiunea anexării regiunilor pe care România le solicita, în schimbul participării ei la război. Printre acestea, Transilvania. Era exclus ca faimosul conte Dracula să nu fie român! în munţii unde se plăsmuise legenda acestui personaj tulburător şi fascinant, trupele române au trecut frontiera fixată odinioară de Viena. Intervenţia armată se impunea de urgenţă, căci la „Verdun luptele făceau prăpăd din februarie: Joffre îşi încheia telegramele referitoare la România prin «acum sau niciodată»!"

Astfel, decizia curajoasă a lui Ferdinand constituie o sinteză de interese politice, militare şi economice, îmbinate cu raţiuni de ordin sentimental. Data acestei intrări în război a României nu era întâmplătoare: a doua zi, 15/28 august, ortodocşii sărbătoreau ziua Sfintei Maria Mare, aşadar, era ziua onomastică a frumoasei regine Maria. Furia lui Franz Joseph este pe măsura consternării sale. Nu-şi putea închipui că un Hohenzollern avea să devină noul său adversar. Din delicateţe, premierul român insistase ca declaraţia de război să nu se refere la Germania. Subterfugiul este eficace: Wilhelm al Il-lea, stupefiat şi el, declară război României în aceeaşi zi de 28 august 1916. Kaizerul este considerat drept agresor, însă se simte atât de vexat de atitudinea „regelui neloial", încât îl scoate din genealogia familiei şi îl lipseşte de toate decoraţiile germane pe care le primise. Pentru Sigmaringen, este ca o moarte civilă, Ferdinand nu mai există. Iar Wilhelm al Il-lea, furios pe deasupra şi din cauză că înaltul comandament german nu prevăzuse că România ar putea să se constituie într-un nou inamic, îl demite din funcţie pe şeful statului-major, generalul von Falkenhayn, care purta o căciulă mare de blană ornată agresiv cu un cap de mort...

Dar, din păcate, dacă iniţial Ferdinand I şi armata lui înregistrează victorii în Transilvania, forţând trupele austro-ungare să se retragă pe o porţiune de peste 100 de kilometri, după câteva săptămâni situaţia capătă o întorsătură dezastruoasă: Rusia, deja sfâşiată de lupte interne, îşi reduce susţinerea armată, iar Bulgaria se alătură trupelor lui Franz Joseph. Batalioanele române sunt învinse treptat în octombrie, iar o escadrilă austro-germană bombardează Bucureştiul. Regele Ferdinand şi regina Maria îşi pun toate speranţele în misiunea franceză condusă de generalul de divizie Henri Berthelot, trimis de urgenţă de către Joffre, după ce deţinuse funcţia de şef al statului-major.[M] Moralul soldaţilor români creşte, dar după patru luni de lupte inegale, Bucureştiul este din nou bombardat. România varsă lacrimi de durere pentru cincizeci de mii de victime deja. Maria, în venele căreia curge sânge de englez, repetă cu perseverenţă că Marea Britanie şi Franţa vor birui până la urmă. Nicio clipă regina nu regretă decizia luată în cele din urmă de soţul ei. însă cuplul regal trebuie să părăsească Bucureştiul, refuzând să capituleze, şi se refugiază în Moldova, singura parte din teritoriul român rămasă neocupată. Convoaie halucinante se îndreaptă spre munţii acoperiţi de zăpezi, cum se întâmplase în Serbia în anul precedent. Regina împarte şampanie din lăzile curţii regale. Dar contra tifosului, vinul regilor este neputincios. Generalul Berthelot, foarte destoinic şi viteaz, conducând două mii de ofiţeri francezi, îşi

continuă misiunea de reorganizarea a comandamentului şi a efectivelor armatei române. Regele şi regina îi sunt foarte recunoscători pentru eforturile depuse şi pentru autoritatea de care dă dovadă în mijlocul dezastrului. în depărtare, zările ard în flăcări: sunt puţurile de petrol incendiate de experţi britanici, pentru ca oamenii kaizerului şi cei ai lui Franz Joseph să nu poată folosi combustibilul la automobilele şi camioanele lor. La sfârşitul anului 1916, războiul din Balcani scoate în evidenţă o imensă harababură, ale cărei consecinţe sunt imprevizibile.

21 noiembrie 1916: despărţirea lui Franz Joseph de o lume care îi scapă de sub control

Viena, castelul Schonbrunn, a treia toamnă a unui război despre care lumea sperase că avea să fie scurt..., dar care îi sugerase împăratului-rege, încă din 18 august 1914, ziua când aniversase optzeci şi patru de ani de viaţă, o reflecţie pesimistă, împărtăşită unuia dintre apropriaţii săi: „Oare războiul acesta ne va fi favorabil? Totul pare să indice contrariul". O imensă nenorocire, provocată şi prin contribuţia lui, se abătuse asupra celor şapte veacuri de istorie ale dinastiei de Habsburg. Şi asupra Europei. De la începutul lunii noiembrie, robusteţea lui Franz Joseph cedase locul unei mari oboseli, fără îndoială de origine pulmonară, manifestată prin slăbiciune, febră persistentă şi accese de tuse. Apoi, întrucât remediul său absolut era munca, îşi reluase activităţile; lumea remarcă însă că omul acesta atât de curtenitor, care întotdeauna se ridica în picioare când primea vizitatori, se mişcă acum anevoios. îi este greu să se salte din fotoliu; au apus de mult vremurile când îşi asculta oaspeţii stând în picioare, cu mâinile încrucişate la spate. în seara de 20 noiembrie, suveranul pare extrem de slăbit, iar medicii se alarmează. Ce este de făcut? Nimic, căci pacientul nu îşi va schimba obiceiurile. Mergând la culcare, îi spune valetului său de cameră, Eugen Ketterl, să îl trezească a doua zi la ora trei şi jumătate. De la începutul ostilităţilor, a devansat cu un ceas orarul său, deja legendar, de a se scula cu noaptea-n cap. Aidoma multor ostaşi, suveranul Habsburg ţine să îşi facă datoria fără zăbavă. într-un fel, se poate spune că Franz Joseph şi-a petrecut viaţa trezindu-se devreme; birocraţia nu dă răgaz nimănui.

în 21 noiembrie, noaptea, Franz Joseph, întâiul funcţionar al dublei monarhii, citeşte dosarele, depeşele şi rapoartele, care i-au fost pregătite, şi semnează documentele care necesită iscălitura sa. în faţa lui, deasupra biroului, un portret al scumpei sale Sisi, decedată în urmă cu optsprezece ani, însă atât de prezentă prin tablourile şi fotografiile ei. O ironie în plus pentru această soţie şi suverană, renumită pentru perioadele ei de absenţă. Adesea, când priveşte imaginea ei, ochii i se împăienjenesc de lacrimi. Prea multe drame au lovit dinastia lui. împăratul-rege lucrează metodic, conştiincios, verificând cele mai mici detalii, dar mai lent decât înainte. Nu spusese chiar el, glumind: „Eu sunt ultimul monarh din vechea şcoală"? Şi, dacă ar fi să ne raportăm doar la longevitatea lui la conducerea imperiului, Franz Joseph nu are competitori: domneşte de şaizeci şi opt de ani.

La ora zece dimineaţa, capelanul curţii îi dă sfânta împărtăşanie. Pentru un catolic evlavios, nu este acesta semnul că sfârşitul vieţii omeneşti este aproape? Pentru a masca această îngrijorare, clericul îi aminteşte că Sfântul

Părinte, papa Benedict al XV-lea, îi adresează Majestăţii Sale imperiale şi regale o binecuvântare specială, care în mod ritualic este precedată de euharistie, un lucru care nu ar avea de ce să îl neliniştească pe monarh. Acesta nici nu mai are puterea, poate, să se întrebe dacă Benedict al XV-lea, ale cărui multiple medieri de pace au eşuat, este de partea unei tabere sau a celeilalte. Franz Joseph se împărtăşeşte în aceste momente, fiindcă medicii presimt că i se apropie sfârşitul; febra a crescut, într-adevăr, la 39,5 grade. Venind la el în acea seară, fiica lui, Mărie Valerie, se sperie văzând cât de roşu la faţă e tatăl ei şi ce voce stinsă are. Când îl primeşte pe moştenitorul tronului, arhiducele Carol, şi pe soţia acestuia, Zita, Franz Joseph nu reuşeşte să se ridice. Este sfâşietor să-l vezi aşa de neputincios pe suveranul care făcea faţă celor mai grele încercări, întotdeauna stând neclintit în picioare. Epuizat — a aţipit de câteva ori în timpul zilei —, Franz Joseph este ajutat de doi valeţi pentru a merge la culcare. Lui Eugen Ketterl, îi spune cu un glas pierit:

— Mâine, la ora trei şi jumătate.

Acesta va fi cel din urmă ordin al său. După un ultim acces de tuse, se stinge în camera unde se născuse în urmă cu optzeci şi şase de ani. Mărie Valerie, copilul cel mai apropiat de tatăl ei şi de mama ei Sisi, închide ochii suveranului, care, aidoma lui Ludovic al XlV-lea şi reginei Victoria, avusese o lungă domnie. Născut într-un an de revoluţii în Europa (1830), împins spre tronul imperial în timpul altui an de revoluţii (1848), Franz Joseph şi-a extins imperiul, în ciuda unor înfrângeri, a sperat să îl fortifice graţie caracterului multietnic al acesteia, însă l-a şubrezit nesatisfăcând revendicările naţionaliştilor.

Schonbrunn, Viena şi Imperiul intră în doliu. Perdele negre, obloane închise, lumini puţine, toamna grăbeşte venirea iernii şi împresoară cu tăcere imensa durere. Demnitari şi rude se perindă în camera unde se odihneşte în moarte Franz Joseph, încremenit în uniforma sa de paradă — ca altădată în amărăciunile lui —, tunică albă, pantaloni roşii cu vipuşti aurii. Trupul neînsufleţit al suveranului a fost depus pe patul său de campanie, din fier. Un pat de soldat, simplu cum era şi el. în cele trei zile, când mulţimea vieneză trece pe la căpătâiul defunctului, războiul, într- o stagnare epuizantă, pare oprit. în realitate, o epocă întreagă dispare, timpul unui veac apus. Noul împărat şi rege, Carol, nepot al suveranului răposat, are un gest de o eleganţă distinsă. Dă ordin să fie anunţată o persoană absentă de lângă catafalc, dar care fusese atât de prezentă în viaţa intimă a străunchiului său: Katharina Schratt. Carol cere ca prinţul Montenuovo, veşnicul şi refractarul mare maestru de ceremonii, să fie cel care să-i telefoneze fostei actriţe, pentru a veni să se reculeagă lângă defunct. Au rămas de tristă amintire meschinăriile sordide prin care acest cerber al etichetei întinase funeraliile lui Franz Ferdinand şi ale soţiei sale. Ne putem imagina, aşadar, că a o invita acum pe amanta-prietenă-confidentă (aleasă de împărăteasa Sisi!), care nu este, în opinia lui, decât o fostă cabotină, constituie în viziunea lui culmea scandalului şi a vulgarităţii. Demnitarul maniac este totuşi nevoit să trimită o maşină pentru a o aduce pe doamna Schratt, care locuieşte într-o casă de lângă elegantul pavilion Gloriette din parcul Schonbrunn, unde îl primea pe Franz Joseph. Este aproape, dar totuşi reprezintă refugiul atâtor secrete. Doamna Schratt soseşte în anticameră. Protocolul îi interzice accesul în camera

mortuară. O aşteaptă acolo împăratul Carol, singurul care poate rupe bariera convenienţelor: „Noul suveran o conduce personal lângă trupul neînsufleţit. Acolo, într-un ultim gest de tandreţe, în timp ce murmură o rugăciune, Katharina aşază între mâinile împăratului defunct doi trandafiri albi, culeşi din sera de pe Gloriette Gasse".— Apoi Zita, noua împărătească (şi ea a avut eleganţa de a se da la o parte în faţa Katharinei Schratt), se apropie cu fiul lor cel mare, Otto, în vârstă de 4 ani, cu un buchet de violete în mână. Timp de câteva momente, anticamera reuneşte trei generaţii de Habsburgi desemnate să domnească.

După cinci zile de priveghi, trupul neînsufleţit al lui Franz Joseph este transportat până la capela palatului Hofburg, unde mulţimea s-a perindat prin faţa unor munţi de flori; apoi, funeraliile solemne sunt oficiate în 30 noiembrie 1916, în catedrala Sfântul Ştefan. Oraşul este împietrit de durere şi respect. Pe străzile ninse ale Vienei, este o interminabilă procesiune, în timp ce clopotul mare al catedralei, celebrul „Pummerin", turnat în 1711 cu bronzul de la o sută optzeci de tunuri turceşti, bate dangătul funebru. în spatele masivului car mortuar, Carol, purtând uniformă şi mantaua bleu rezervată generalilor de armată, cu chipiul înalt sub braţul drept, înaintează alături de Zita, înveşmântată complet în negru. Voalul şi rochia cernită, contopite parcă, îi ascund chipul şi trupul, lăsând să se vadă doar vârfurile pantofilor. O apariţie impresionantă înaintând sub un soare pal. între Carol şi ea, Otto, în mod ciudat îmbrăcat în alb, dar cu o cravată şi un centiron negru, poartă un coif cu panaş. Tronul are un nou moştenitor, arhiducele Otto.

Asistând la parada regimentului de gardă călare, un copil de zece ani, născut în partea pe atunci austriacă a Poloniei, va spune, mult mai târziu, că era „un spectacol de neuitat". Copilul va deveni unul dintre cei mai mari cineaşti de la Hollywood, realizând pelicule aparţinând atât genului *film noir,* cât şi comedii: este vorba despre Billy Wilder, care s-a născut în imperiul lui Franz Joseph. Dar spectacolul pierde din grandoare, când unuia dintre caii înhămaţi la carul funebru, cel de-al optulea, i se face rău: un semn de rău augur pentru viitorul Austro-Ungariei...

17 decembrie 1916: ţarina este distrusă, Rasputin a fost ucis!

Petrograd. Rasputin avea dreptate, armata duce lipsă chiar şi de strictul necesar, soldaţii suferă de frig şi foame. Ofensiva reuşită a generalului de cavalerie Brusilov contra austriecilor datează de şase luni deja. A fost o manevră de diversiune la momentul respectiv, însă de atunci, imobilismul unui război care, în Rusia la fel ca în alte părţi, pare absurd şi fără rost, devine descurajant. în Rusia din vremea lui Nicolae al Il-lea, pacifismul face progrese datorită unei propagande eficiente. Rusia în timp de pace era o mare iluzie care înflorea pe credit, Rusia în timp de război nu este decât o mare deziluzie, pentru ea însăşi şi pentru aliaţii ei. Faptul că Rusia a pierdut deja două milioane de oameni este cel mai dureros bilanţ cu putinţă. Ţarina Aleksandra — care este, potrivit anturajului ei, „îmbibată cu veronal" (un medicament cu proprietăţi hipnotice, comercializat de câţiva ani) — pare „beată de oboseală". Capitala, unde există aproximativ patru sute de mii de muncitori legaţi de industria de război, pare supusă, asemenea suveranei, influenţei dezastruoase

a vindecătorului Majestăţii Sale. Iar aceasta ascultă de el, mai ales că avea şi dreptate. Este penurie până şi de cărbuni, necesari pentru a alimenta cazanele locomotivelor. Circulă zvonuri după zvonuri, răspândind teoria că împărăteasa, cu mintea rătăcită, este înconjurată de agenţi germani — ceea ce este fals — şi că soţul ei, ţarul, este întru totul supus voinţei ei — ceea ce este în mare parte adevărat. însă există un fapt incontestabil: în 20 ianuarie 1916, Nicolae al Il-lea a numit un nou şef de guvern: Sttirmer. Or, chiar dacă prenumele lui este Boris, patronimul său este german. Aleksandra i-a scris ţarului această recomandare nesăbuită: „Să nu-i permiţi să-şi schimbe numele, fiindcă i-ar dăuna". în aceste vremuri de război contra Reichului şi kaizerului, această alegere a părut o provocare insolentă. La fel ca soţia lui, Nicolae al Il-lea consideră că acest nume de rezonanţă germanică nu are niciun efect asupra opiniei publice, fiindcă „se vor obişnui toţi cu el". O gravă eroare... în 1 noiembrie 1916, ţarul l-a revocat, dar răul se produsese deja. Rasputin decide în toate privinţele, fie că e vorba de treburile de stat sau de biserică, învârteşte afaceri comerciale dubioase şi se dedă unui desfrâu sexual confirmat de poliţie, care, la cererea împărătesei, îl supraveghează pentru a-l proteja! Departe de Petrograd, în cartierul său general, Nicolae al II-lea nu-şi dă seama că, în ţară, planează bănuiala că Wilhelm al II-lea şi-ar fi infiltrat agenţi care subminează autoritatea ţarului Romanov. Până şi împărăteasa văduvă a lui Aleksandru al III-lea îl imploră pe fiul ei să ia decizii pe cont propriu şi să îi scoată din minte soţiei lui obsesia că Rasputin ar fi un făcător de minuni.

Aleksandra ripostează spunând că va porunci să fie deportaţi în Siberia toţi cei care îi vor răul vraciului binefăcător. începând cu sfârşitul anului 1916, este evident că împărăteasa, fermecată politic şi psihologic de maşinaţiile sfetnicului ei universal, este capabilă de cele mai groaznice nesăbuinţe. Rasputin îi bagă în cap că ea deţine cu adevărat puterea, că în ea Ecaterina cea Mare şi-a găsit o nouă întrupare! Marele duce Nicolai, foarte lucid, dar pe care ţarul îl îndepărtase din funcţia de comandant suprem al armatelor ţariste, îi spusese deja lui Rasputin, care cerea să îl viziteze la statul-major:

— Vino cât mai repede... Ca să te spânzur!

Mai mulţi înalţi demnitari au ajuns la concluzia că Rasputin este răspunzător pentru nenorocirile abătute asupra poporului rus. Printre aceştia, marele duce Dimitri şi deputatul Vladimir Purişkevici, membru influent al Dumei şi apărător al monarhiei în pericol, repetă făţiş că „revoluţia este o ameninţare şi că, dacă situaţia continuă la fel, un mujic va conduce Rusia". Aceasta este şi convingerea lui Felix Iusupov, unul dintre cei mai seducători şi bogaţi bărbaţi din Rusia — mai mult chiar decât ţarul —, care s-a însurat cu Irina, o nepoată de-a lui Nicolae al II-lea. Iusupov, cu trăsături nobile şi fine, care obişnuia să se îmbrace cu rochiile mamei lui, era homosexual; graţie soţiei lui, o superbă şi prestigioasă moştenitoare, a putut ajunge foarte apropiat de familia imperială. Nefiind chemat sub arme şi complexat de faptul că nu îşi putea sluji patria ca ostaş, Felix Iusupov decide să îl elimine pe Rasputin. Este o datorie de salvare publică.^

Ceea ce ne interesează aici este reacţia cuplului imperial şi a opiniei publice, după producerea dramei. Aleksandra este într-o stare înspăimântătoare, plângând moartea „unui sfânt care îmi salva fiul". Nicolae

al II-lea îl trimite pe marele duce Dimitri să lupte în război pe frontul din Persia şi îl surghiuneşte pe Iusupov pe moşiile îndepărtate ale acestuia. Evenimentul este catastrofal, având nu numai efectul de a-i discredita pe suverani, ci şi de a diviza opinia publică din Rusia. în Petrograd, lumea răsuflă uşurată: impostorul nu va mai umili pe nimeni. Generalul Janin, şeful misiunii militare franceze, constată surprins că „vestea a provocat în rândul ofiţerilor o bucurie năvalnică şi zgomotoasă. O bătălie câştigată şi o sută de mii de prizonieri nu i-ar fi însufleţit mai mult". Deciziile aberante şi măsurile greu de înţeles, pe care Nicolae al II-lea, slab din fire, le luase sub influenţa blestematului de Rasputin exasperaseră statul-major al armatei. Aleksandra, sfâşiată de durere, bântuie ca o somnambulă şi porunceşte ca trupul „binefăcătorului" său să fie îngropat pe domeniul Ţarskoe Selo. în mediul rural însă, lumea este scandalizată. Un prinţ a ucis un mujic, un om care oglindea sufletul poporului rus şi care îl salvase pe ţarevici. Un asemenea tămăduitor nu putea să fie un ticălos. Şocat la gândul că una dintre rudele sale, marele duce Dimitri, putuse să participe la acest complot sordid, Nicolae al II-lea pleacă de la Moghilev şi se izolează în palatul său de la Ţarskoe Selo. Nu profită de această ultimă şansă de a asculta opinia Dumei, de a admite principiul unei monarhii constituţionale. în urmă cu două luni, regele George al V-lea, foarte îngrijorat de delirul care pusese stăpânire pe vărul său şi pe Aleksandra, îi adresase ţarului, prin intermediul ambasadorului britanic la Petrograd, şir George Buchanan, un mesaj secret, cu al cărui conţinut diplomatul era la curent. îl implora pe Nicolae al II-lea să recâştige încrederea poporului. Cu maximă urgenţă. Dar ţarul nu înţelesese. Uimit, pusese această întrebare deconcertantă:

— Vreţi să spuneţi că eu trebuie să recâştig încrederea poporului meu sau că poporul trebuie să recâştige încrederea mea?

Era deja prea târziu. Dacă este să dăm crezare unei scrisori lăsate de Rasputin la domiciliul lui, înainte de a se duce la palatul lui Iusupov, vindecătorul afacerist se arătase profetic, ştiind că urma să fie asasinat. Blestemându-l pe ţar, i se adresa astfel: „Dacă voi fi ucis de oameni din popor, de fraţii mei, tu, ţarul Nicolae, vei trăi. Vei rămâne pe tron şi copiii tăi vor trăi. Dacă voi fi ucis de nişte boieri, de nişte aristocraţi, sângele meu va curge peste toată Rusia. Tu şi copiii tăi nu veţi trăi mai mult de încă doi ani, Rusia se va prăbuşi şi va fi învinsă".

Deşi Nicolae al II-lea nu a avut niciun rol în asasinarea lui Rasputin, la două luni după moartea acestuia, la Petrograd va izbucni revoluţia. Tămăduitorul era totuşi un profet.

Budapesta, 30 decembrie 1916: insolita încoronare a lui Carol şi a Zitei

Noul împărat al Austriei, Carol I, nu face un secret din faptul că îi este groază de război, un război pe care el nu l-a dorit, nici nu l-a declarat, dar care acum se dovedeşte catastrofal, cu peste un milion de morţi de partea Imperiului Austro- Ungar, care se vede nevoit să lupte pe un triplu front (cu Rusia, Serbia, Italia), să facă faţă infernului de la Verdun, coşmarului de pe râul Somme, ceea ce nu mai lasă loc decât certitudinii că doar pacea, fie ea şi separată, ar putea stăvili această hecatombă care durează de optsprezece

luni. Inspecţiile pe care le-a făcut pe toate fronturile l- au convins că monarhia Habsburgilor riscă să fie înlăturată dacă această conflagraţie va mai continua. Nepotul lui Franz Joseph declară: „Voi face totul pentru a pune capăt cât mai repede cu putinţă grozăviilor şi nenorocirilor acestui război, pentru a readuce popoarelor mele binefacerile păcii, de care sunt lipsite cu cruzime, şi asta de îndată ce onoarea armatelor noastre, condiţiile de viaţă din statele noastre şi din ţările aliaţilor lor fideli, precum şi înverşunarea duşmanilor noştri îmi vor fi permis acest lucru".

Totuşi, fără să uite de mefienţa ungurilor, privilegiaţi însă în Imperiu — la Budapesta, lumea se bucurase zgomotos de atentatul de la Sarajevo —, Carol şi Zita consideră că este urgent să strângă legăturile dublei monarhii. Imediat ce a ajuns pe tron, Carol l-a primit pe premierul Ungariei, contele Tisza. „Foarte demn în ţinuta lui de gală, acesta era singurul care se îmbrăca în negru, potrivit tradiţiei calvine."

Şeful guvernului i-a propus imediat tânărului suveran să accepte solemnitatea ceremoniei de încoronare, pentru ca ungurii să nu se simtă abandonaţi. Situaţia este dificilă atât în interior, cât şi în exterior, având în vedere că naţionaliştii cehi cer transformarea statului dualist, iar unii emigranţi din Boemia s-au pus în slujba Antantei, formând un Consiliu Naţional al Cehilor şi Slovacilor.

într-un timp-record, ţinând seama de împrejurări (penurie, sărăcie, descurajare), se organizează încoronarea monarhilor apostolici ai Ungariei. Aplicând compromisul austro-ungar din 1867, Carol I de Austria trebuie să devină Carol al IV-lea al Ungariei şi Zita regină, cum fusese strălucitoarea Sisi, venerată de maghiari. Trebuie să înţelegem importanţa fastuosului ritual regal, incredibil în ciuda războiului. O încoronare, în timp ce Europa este nimicită în foc şi sânge! Au fost prevăzute trei zile de ceremonii, pentru a reînsufleţi uniunea dintre Cisleithania (Austria) şi Transleithania (Ungaria) — Leitha fiind râul care separă cele două entităţi. înaltul prelat al Ungariei oficiază ceremonia religioasă, de o importanţă politică excepţională, în catedrala Mâtiâs, pe colina din Buda. Austria trebuie să dea încredere Ungariei... şi să îi reînsufleţească fidelitatea. Festivităţile se desfăşoară exact în acelaşi loc unde Franz Joseph, străunchiul lui Carol, şi Sisi deveniseră, şi ei, suverani apostolici ai Ungariei, în urmă cu aproape o jumătate de veac. Un mozaic, care poate fi văzut şi azi în stânga altarului principal, a imortalizat scena. Şi, la fel ca odinioară, caleaşca de gală a fost scoasă din grajdurile de la Schonbrunn, pentru a fi demontată şi transportată cu şalandul pe Dunăre. Superbele roţi aurite masive au fost fixate în nişte ambalaje protectoare solide. La Budapesta, somptuoasa trăsură, acum reasamblată, este trasă de opt cai albi. Când coboară din trenul lor special, suveranii sunt salutaţi prin treizeci de salve de tun. Mulţimea aclamă tinereţea lor (29 şi, respectiv, 24 de ani). Pretutindeni, drapele tricolore maghiare (roşu, alb şi verde) atestă încrederea populară. Micuţul Otto, cel mai mare dintre cei patru copii ai cuplului (la acea vreme), este îmbrăcat cu o uniformă albă, ca prinţ regal al Ungariei, şi poartă pe cap un coif cu panaş alb. în 2008, arhiducele Otto de Habsburg îşi amintea perfect de ritualul impus tatălui său, deşi nu mai revenise la Budapesta decât după şaptezeci şi doi de ani: „Noul rege trebuie să urce călare o movilă, apoi să îndrepte sabia spre cele patru puncte

cardinale pentru a-şi exprima jurământul de a apăra regatul".[22] Regele, regina şi prinţul pozează pentru fotografia oficială a încoronării lor. în acest sfârşit de decembrie 1916, susţinerea Ungariei este esenţială, întrucât intrarea Italiei în război de partea Aliaţilor, în anul precedent, a fost un dezastru pentru Habsburgi. între 1912 şi 1914, Carol fusese comandantul Regimentului 39 de infanterie. Era pe timp de pace, dar deja lui nu-i plăcea războiul; iar apoi, când a fost ridicat la gradul de general, vizitele sale pe front îl traumatizaseră sufleteşte.

Mai mult decât orice, în 30 decembrie 1916, Carol, împărat şi rege, se vrea un soldat al păcii.

Michel Winock, ***1914-1918,*** Perrin, 1998.

- „Printre ei, viitorul Tito", aminteşte Jean-Christophe Buisson, ***op. cit.*** ^ Christopher Clark, ***op. cit.***

- Guy Gauthier, ***op. cit.***

^ Gabriel Badea-Păun, ***op. cit.***

- Stanley Weintraub, ***Victoria, an Intimate Biography,*** New York, Truman Talley Books/E.P. Dutton, 1987; traducere franceză: ***Victoria, une biographie intime,*** Robert Laffont, 1988.

- Guy Gauthier, ***op. cit.***

[m] Luc Schepens şi Émile Vandewoude, ***Albert etÉlisabeth, 1914-1918,*** Éditions du Crédit communal, 1984. -l Vapor care asigură serviciul poştal şi transportul de pasageri pe Canalul Mânecii. Mărturie a regelui Leopold al III-lea în 1976, ***in*** Luc Schepens şi Émile Vandewoude, ***op. cit.***

- Winston Churchill, ***Mémoires de la Grande Guerre,*** volumul 1, ***1911-1915,*** traducere din engleză, revizuită, prescurtată şi adnotată de Antoine Capet, Tallandier, 2014.

- Christophe de Fossa et Henri Van Daele, ***Six reines,*** Racines, 1996.

La Châtellerault (Vienne), în clopotniţa bisericii Sfântul Ioan Evanghelistul, se află în continuare un „clopot franco-rus", mare de peste 2,6 tone, oferit în 1897 de Nicolae al II-lea, purtând în medalion efigiile celor patru artizani ai Alianţei franco-ruse: tatăl său, ţarul Aleksandru al III-lea, Nicolae al II-lea însuşi şi preşedinţii francezi Sa di Carnot şi Félix Faure. Nicolae al II-lea, temându-se de conflictul germano-francez, poruncise să fie gravate pe clopot, în rusă şi în franceză, cuvintele: „Sunaţi vestind pacea şi frăţia între popoare". Potrivit unei tradiţii locale, se spune că, la declararea războiului, canonicul din Villeneuve, în amvon, ar fi apostrofat clopotul, care tocmai sunase: „Taci odată, mincinosule!"

- Maurice Paléologue, ***op. cit.***

[m] Astăzi, regiune în sudul Poloniei.

-Astăzi, în Ucraina, centru al mişcărilor naţionaliste ucrainene. [m] ***Op. cit.***

-Jean Sévillia, ***Zita, impératrice courage,*** Perrin, 1997. Jean-Christophe Buisson, ***op. cit.***

- Vezi ***supra,*** p. 28.

- Michel Winock, ***op. cil***

- în ciuda emoţiei provocate în opinia publică, Thomas Woodrow Wilson, preşedintele Statelor Unite, nu adresează Germaniei decât proteste. înainte de plecarea pachebotului de la New York, ambasadorul german la Washington îi pusese în gardă pe căpitan şi pe unii pasageri: submarinele amiralului Tirpitz primiseră ordin să atace toate navele britanice aflate în apele teritoriale ale Marii Britanii. Germania a justificat scufundarea vaporului, afirmând că ***Lusitania*** transporta şi muniţii. Războiul submarin s-a intensificat.

- Unii americani se angajează astfel în conflictul armat cu mult înainte de intrarea în război a Statelor Unite în aprilie 1917.

- Citat de Hélène Carrère d'Encausse, ***op. cit.***

-Viitorul rege George al Vl-lea, tatăl reginei Elisabeta a Il-a.

- Kenneth Rose, ***King George V,*** New York, Alfred Knopf, 1994.

- Philippe Conrad, ***La Nouvelle Revue d'histoire,*** ianuarie-februarie 2014.

- Guy Gauthier, ***op. cit.***

-l Général Sarrail, ***Mon Commandement en Orient,*** ediţie adnotată şi comentată de colonelul Rémy Port, cuvânt-înainte de François Cochet, Saint-Cloud, Éditions Soteca, 2012.

- Gabriel Badea-Păun, ***op. cit.***
- Traian Sandu, ***Histoire de la Roumanie,*** Perrin, 2008.
- Michel Roussin, ***Sur les traces du général Berthelot,*** Guéna-Barley, 2013.

-Jean-Paul Bled, ***François-Joseph,*** Fayard, 1987.

- Pentru detaliile acestei aventuri rocamboleşti, care a suscitat atâtea semne de întrebare, a se vedea, de acelaşi autor, ***La Saga des Romanov*** (Pion, 2008, numeroase reeditări). Din unele arhive britanice desecretizate şi descoperite recent rezultă că, în eventualitatea în care conspiratorii — printre care se afla şi un medic, Lazovert, însărcinat să injecteze cianură în prăjiturile oferite lui Rasputin, pe care Iusupov îl invitase la palatul său de pe canalul Moika —, fie de frică ori din stângăcie, ar fi ratat ţinta, Rasputin tot ar fi fost lichidat de o altă manieră. Cu acordul regelui George al V-lea, se pare că guvernul britanic, convins că Rasputin, un individ venal, era în solda Germaniei, ar fi trimis un agent secret pentru a-l executa. Conform acestor documente, se pare că tirul precis al trimisului britanic l-ar fi ucis pe Rasputin, care era doar rănit, când fugea din palat. într-adevăr, un glonţ de fabricaţie engleză a fost găsit în ţeasta mortului.

Mărturie a Alteţei Sale imperiale şi regale, arhiducele Otto de Habsburg, consemnată de autor, în 2008

Agonia imperiilor (1917-1918)

A doua iarnă de război este mai aspră decât prima şi, mai ales, pare interminabilă. Aidoma conflictului. Oboseala s-a preschimbat în epuizare şi într-o disperare provocată de stagnarea pe liniile frontului, la care se adaugă dezorganizarea, penuria şi raţionalizarea impusă în câteva ţări, îndeosebi în Rusia, unde clocotul revoluţionar vizează însăşi persoana ţarului. în Irlanda, o

insurecţie, posibil încurajată de Germania, s-a ridicat contra coroanei britanice; austriecii sunt foarte afectaţi de dispariţia împăratului Franz Joseph, al cărui succesor vrea să oprească războiul. în Franţa, bătălia de la Verdun a atins uluitoarea cifră de 700 000 de morţi (338 000 germani, 364 000 aliaţi), iar autoritatea militară este contestată la anumite niveluri prin primele mişcări pacifiste. Debandada în rândul armatelor adverse în Balcani, teroarea răspândită de submarinele germane, cele cinci luni de lupte pe Somme — unde, din octombrie, frontul a devenit un infern, cu rafale de vânt puternice, ploi torenţiale, apoi noroaie amestecate cu zăpadă — reprezintă şocuri repetate, care nu pot duce decât la deznădejde, din moment ce orice avantaj obţinut este repede pierdut. Cel mai adesea, adversarii s-au vlăguit reciproc. în septembrie 1916, britanicii au folosit, pentru prima oară, tancuri pe câmpul de luptă. Nemţii au intrat în Bucureşti în 6 decembrie. în 12 decembrie, kaizerul Wilhelm al II-lea a făcut o ofertă de pace, pe care Antanta a respins-o. Cum niciuna dintre cele două tabere nu pare capabilă să învingă în luptă sau să convingă pe căi diplomatice, înseamnă oare că acest coşmar nu are sfârşit?

în misiune la Petrograd, prinţul moştenitor al României pare lipsit de luciditateDeşi Bucureştiul nu a fost cucerit fără lupte de apărare şi cu toate că rezistenţa trupelor a fost plină de curaj, prinţul moştenitor Carol este foarte marcat de plecarea precipitată a curţii, a guvernului şi a administraţiei la Iaşi, un oraş situat în nordul ţării, între podişul şi câmpia Moldovei. Un oraş simbol, căci aici, din 1912, o serie de monumente comemorează făurirea României unite. Dar zdrobirea armatei române, cu mii de morţi şi zeci de mii de prizonieri, a fost pentru Carol o confirmare a slăbiciunii, dacă nu chiar a inexistenţei, partidelor politice, într-un context istoric unde doar coroana pare solidă. Mai târziu, Churchill va rezuma adevărul, reamintind că trupele române intraseră în Transilvania ca o armată eliberatoare... înainte de a fi zdrobite, fiindcă oamenii care guvernau România „erau pregătiţi pentru victorie, şi nu pentru război"[M]. Regina Maria, despre care se spunea, înainte de a se căsători, că era „cea mai frumoasă prinţesă din Europa", dă dovadă de un curaj, o energie şi o fermitate remarcabile. Este înaltă, brunetă cu ochi albaştri, elegantă şi distinsă, iar numeroasele graviditătţi — în 1913, avea deja cinci copii — nu i-au ştirbit cu nimic din farmec şi frumuseţe. Este considerată o persoană cu un temperament puternic şi se spune că ar fi avut mai mulţi amanţi, ceea ce a făcut ca legitimitatea ultimilor ei copii să fie pusă la îndoială... Totuşi, alături de regele Ferdinand, care se spune că ar fi fost invidios pe prestigiul ei, regina Maria înfruntă cu dârzenie grelele încercări. Sub vălul de infirmieră, care organizează spitale pentru răniţi, sau în costum naţional românesc, nepoata reginei Victoria întruchipează perfect ţara ei de adopţie, dând dovadă de un simţ politic care, adesea, îl contrazice pe cel al regelui, ternul Ferdinand. La începutul anului 1917, regina, care este şi o

nepoată a ţarului Aleksandru al Il-lea, este foarte îngrijorată din cauza zvonurilor alarmante şi a informaţiilor contradictorii care sosesc din Rusia. Rasputin asasinat, ţarina înnebunită de durere, încât se pune problema de a o trimite la o mănăstire, o propagandă muncitorească acerbă militând pentru încetarea războiului şi înfăptuirea revoluţiei, toate acestea o tulbură pe regina Maria. Pentru a menaja susceptibilitatea regelui, însărcinează un emisar să

2

pledeze pe lângă Ferdinand în favoarea plecării ei la Petrograd. Regele refuză, dar acceptă ca fiul său Carol şi Ion Brătianu, şeful Partidului Liberal şi în câteva rânduri preşedinte al Consiliului de Miniştri, să se deplaseze în Rusia — căci România, care s-a pronunţat în favoarea Antantei, are nevoie de ajutorul ruşilor... iar teritoriul ţării este pe trei sferturi ocupat de trupele kaizerului. Delegaţia ajunge la Petrograd în 13 ianuarie 1917, la patru zile după ce Nicolae al Il-lea l-a numit pe prinţul Goliţîn, unul dintre oamenii săi de încredere, şef al guvernului — al treilea în decurs de un an —, dar fără aprobarea Dumei.

Vizita prinţului moştenitor şi a ministrului liberal este un monument de orbire! Ţarul crede că situaţia este gravă, dar că lucrurile se vor rezolva. Revine la cartierul său general, unde atmosfera nu este atât de tulbure ca la Petrograd, încredinţat că se bucură în continuare de încrederea armatei sale. Aleksandra, purtând doliu după Rasputin, înfricoşată şi teatrală, este înnebunită de rujeola de care s-au molipsit copiii ei şi se cufundă în rugăciuni cucernice. Brătianu are convingerea că revoluţia nu este iminentă, iar Carol crede că Rusia imperială este solidă! Mai rău: consideră că este mai bine organizată decât înainte! Şi mai rău încă, ideea unei căsătorii cu marea ducesă Olga i se pare oportună (!), întrucât în acest fel România ar putea conta pe Rusia, pentru a trăi vremuri mai puţin dificile!

De fapt, realitatea este catastrofală. Armata începe să se revolte. Ţarul fiind marginalizat, ţarina şi o clică de nesăbuiţi conduc politica, iar reputaţia nefastă a Aleksandrei se înrăutăţeşte de la o zi la alta. Ambasadorul Franţei, Maurice Paleologue, notează că „ţarina nu este suficient de normală pentru a proiecta un sistem politic... Ministrul de interne, Protopopov, este victima unor obsesii şi, cu siguranţă, va trebui să fie închis foarte curând", confirmând o declaraţie anterioară a conducătorului liberal Miliukov, într-un discurs rostit în Duma: „Incapacitatea guvernului frizează crima de înaltă trădare". Informate de situaţie, Franţa şi Anglia trimit delegaţii la Petrograd, pentru a afla ce se întâmplă de fapt. Trimişii guvernului francez şi, respectiv, britanic îi sugerează insistent ţarului să formeze un guvern responsabil, care să aibă votul de încredere din partea Dumei. Preşedintele acesteia, Rodzianko, îi repetă suveranului că este necesară susţinerea Parlamentului, pentru a obţine şi sprijinul populaţiei: „Sire, nu împingeţi poporul să trebuiască să aleagă între Majestatea Voastră şi patrie".

Nicolae al II-lea nu reacţionează! Ambasadorul francez şi cel britanic conchid că Rodzianko pregăteşte cu bună ştiinţă căderea ţarului. Şi că Aliaţilor le va fi imposibil să acţioneze pentru a-l salva.

La începutul lunii februarie 1917, „cele două ţări erau pe marginea prăpastiei, dar curtea Romanovilor visa la o căsătorie regală. Maria vedea în acest eveniment o binefacere trimisă din ceruri".[22] Pentru regina Maria,

esenţial era ca fiul său Carol, „mâna ei dreaptă", să o ajute în munca de infirmieră... Un consternant amalgam de fantasme şi amăgiri!

3 martie 1917: la Petrograd, revoluţia îl constrânge pe Nicolae al II-lea să abdice

De o lună, preţul produselor alimentare a continuat să crească. Din cauza mărfurilor insuficiente, majoritatea magazinelor — brutării, măcelării şi

lăptării — s-au închis. Capitala suferă de foame, la fel ca întreaga Rusie. în 23 februarie ***1917m,*** municipalitatea decide raţionalizarea pâinii; ultimele brutării, slab aprovizionate, sunt jefuite. Venind din cartierele muncitoreşti, grupuri de femei se îndreaptă spre primărie, scandând aceeaşi revendicare: „Pâine! Pâine!". Cazacii călare împrăştie cu greutate manifestaţia. De la mişcările de stradă din octombrie 1789 în Franţa, nu a mai existat revoluţie fără femei. A doua zi, furioase, femeile revin la atac, de data asta cu forţe sporite, fiindcă li s-au alăturat şi muncitori din uzine. în a treia zi, celebra arteră Nevski Prospekt este plină de mulţimi agitând pancarte şi banderole: „Jos ţarismul! Jos războiul!" Manifestanţii sunt şi înarmaţi — ceea ce nu s-a mai văzut vreodată —, desigur modest, cu câteva revolvere, răngi de fier, sticle şi pavele. Soldaţii trec de partea răsculaţilor, masacrându-i pe ofiţerii care încearcă să se interpună. „Cu răscoalele, Rusia ţaristă s-a învăţat de la începutul secolului. însă e ceva nou ca armata să se alăture insurecţiei."—

în 23 februarie 1917, fluturând steaguri roşii, trupele răzvrătite defilează în centrul Petrogradului, de data asta în urma cazacilor, elita gărzii imperiale, odinioară credincioasă suveranului. Civilii şi soldaţii cer ca puterea să treacă în mâinile Dumei. în aceeaşi dimineaţă, la cartierul general din Moghilev, generalul Alekseev, şeful statului-major, a primit o telegramă de la Rodzianko, preşedintele Dumei: „La Petrograd, instituţiile guvernamentale nu mai funcţionează. Singura modalitate de a evita anarhia este abdicarea ţarului în favoarea fiului său". Generalul, care n-a mai dormit de câteva nopţi, sensibil la ideile republicane, crede că poate salva Rusia prin plecarea lui Nicolae al Il-lea. La Petrograd, se zvoneşte că un soviet cu un guvern provizoriu ar negocia instaurarea unui nou regim. Mulţimea se adună în faţa Palatului Taurid, unde se află sediul Dumei (o imensă imagine a ţarului, fotografiat în picioare, este în continuare la locul ei, în spatele biroului preşedintelui), iar unii deputaţi se întreabă dacă insurgenţii au venit ca să-i aclame sau să-i masacreze. Un strălucit avocat de 36 de ani, Aleksandr Kerenski, ales deputat în 1912, confirmă instituirea unei noi puteri în stat. Nicolae al Il-lea suportă acum consecinţele celei mai mari greşeli comise în război: ţarul abandonase capitala; la rândul lui, ţarul este abandonat. La cartierul general, curg telegramele. Ţarul aşteaptă câteva ore — o altă greşeală — înainte de a porunci ca trenul său special să pornească în direcţia Ţarskoe Selo. Nicolae al Il-lea nu a înţeles că Rusia, sleită de puteri, nu-l mai vrea. Speră să recapete controlul asupra situaţiei prin autoritarism, dând ordin ca patru regimente, pe care le consideră fidele, să se îndrepte spre Petrograd, pentru a înăbuşi insurecţia şi a suspenda Duma. Toate ordinele lui sunt nu numai inutile şi desuete, ci şi neaplicate. Căci, chiar dacă monarhia există încă, nimeni nu i se mai supune.

Destinul se arată atunci sub forma unei necesităţi feroviare. Pentru a nu stingheri marşul unităţilor militare trimise cu trenul la Petrograd — este ceea

ce muncitorii de la căile ferate îi explică ţarului, iar el le dă crezare —, traseul trenului imperial este modificat. O schimbare de linie, din toate punctele de vedere. Nicolae al Il-lea devine ostaticul câtorva acari, închis în trenul său, pe care nu-l mai stăpâneşte. Realitate sau capcană? Drept urmare, garnitura de tren este deturnată spre Pskov, la aproximativ 200 de kilometri la sud-vest de Petrograd. La o distanţă de şase ore, pe calea ferată... încă o îndepărtare,

4

involuntară, dar edificatoare. La Pskov, un oraş renumit pentru minunatele sale icoane şi considerat drept un vechi rival al Novgorodului, se află cartierul general al frontului de nord. Trenul imperial ajunge aici în 1 martie 1917, seara, la ora 20:00. Pe peron, generalul Russki, comandantul suprem al armatelor de pe frontul de nord, îl imploră pe Nicolae al II- lea să accepte o serie de concesii, dar se îndoieşte că se va face auzit. Celui care este încă împăratul Rusiei, îi spune că ar fi zadarnic să se împotrivească acestei imense mişcări populare. Alekseev, care ştia deja că autocraţia ţaristă era condamnată, trimite o depeşă comandanţilor celorlalte patru mari armate imperiale. Nu le pune o întrebare, ci le trimite o afirmaţie: „Abdicarea lui Nicolae al II-lea este indispensabilă pentru a restabili liniştea în ţară şi a permite continuarea războiului". Această motivaţie explică abisul care desparte Petrogradul de armatele din jurul capitalei. Dacă Petrogradul va cere abdicarea şi pacea imediată, cei mai apropiaţi dintre generalii ţarului, debarasaţi de el şi de incompetenţa lui, intenţionează să continue luptele. De fapt, în iarna anului 1917, este încă imposibil de intuit care dintre cele două tabere va câştiga: aliaţii Rusiei sau coaliţia condusă de Berlin şi Viena. Jocurile nu s-au făcut încă. Răspunsul soseşte la începutul după-amiezii, punând în evidenţă o atitudine unanimă, din moment ce Russki împărtăşeşte acelaşi punct de vedere. Este vorba despre un ultimatum. Armata îi cere comandantului ei suprem — o iluzie în plus — să abdice. în vagonul-salon, Nicolae al II-lea păstrează tăcerea. Apoi, cu un glas ferm, de care nimeni nu-l mai credea în stare, îi anunţă pe membrii statului-major, aflaţi în poziţie de drepţi:

— M-am hotărât. Renunţ la tron în favoarea fiului meu.

Apoi, izolându-se în biroul său de la mijlocul vagonului, dictează un text şambelanului. O linişte desăvârşită învăluie aceste zece minute istorice. în mod oficial, judecând după documentul respectiv, este după-amiază, ora 15:00. Textul — o pagină — este dactilografiat pe o foaie de hârtie obişnuită, fără monogramă, în compartimentul de tren al aghiotanţilor. înainte de a-l citi şi a-l iscăli, Nicolae Romanov se închină de câteva ori, conform tradiţiei ortodoxe. Se gândeşte el oare la icoanele ocrotitoare pe care Aleksandra i le trimitea cu regularitate din partea lui Rasputin, pentru a binecuvânta chiar şi o deplasare cu trenul imperial? în această zi de 3 martie 1917, nimeni din exterior nu îl poate vedea pe nefericitul fost împărat făcând acest gest de creştin credincios, întrucât perdelele de la vagonul-salon sunt coborâte complet. Ca pentru un tren funebru... Nicolae al II-lea, al nouăsprezecelea ţar al dinastiei Romanov, aflată la conducerea Rusiei din 1613, a încetat să mai domnească, după douăzeci şi trei de ani de când a urcat pe tron. Fatalist, resemnat, pare indiferent. Este din acest moment ostaticul generalilor săi.[22] Actul de abdicare nu va fi publicat decât în 4 martie 1917.

Nicolae al II-lea este obligat să abdice... de două ori! Şi tot nu este de ajuns...

Intervine medicul său. Acesta îi aminteşte că boala de care suferă ţareviciul este incurabilă şi că — premoniţie — familia imperială riscă să fie separată. Ceea ce ar fi insuportabil pentru acest tată iubitor şi atent. Atunci, pentru a nu fi privat de prezenţa lui Aleksei şi a nu adăuga un calvar familial

traumatismului politic, fostul ţar ia din nou tocul şi printr-o întoarcere juridică, abdică a doua oară, în numele fiului său, în favoarea fratelui lui, marele duce Mihail, care era fiul preferat al lui Aleksandru al III-lea şi este cu zece ani mai tânăr decât Nicolae. Marele duce Mihail este un om afabil, simplu şi pasionat de muzică, pe care nu l-au interesat niciodată treburile statului. Relaţiile dintre cei doi fraţi nu erau uşoare, de când, în 1912, Mihail, contra voinţei fratelui său mai mare, se însurase cu fermecătoarea Natalia Şeremetievskaia, o femeie frumoasă şi ambiţioasă din Sankt-Petersburg, divorţată de două ori. Ţarina Aleksandra era indignată de acest mariaj, iar familia, furioasă, nu voia să mai audă de acest cuplu. îndepărtat de la succesiunea la tron, marele duce Mihail, împreună cu soţia lui, părăsiseră Rusia, însă, odată cu declararea războiului, fratele cu comportament „scandalos" revenise în ţară pentru a-şi face datoria şi comandase întâi aşa-numita divizie „Sălbatică", apoi Corpul 2 de cavalerie.

Putea fostul ţar să fi procedat altfel? Nu avea de ales. Este foarte mâhnit însă că fiul său nu îi poate urma la tron. Atâta dragoste, atâtea suferinţe, angoase şi sacrificii pentru a ajunge acum la eliminarea forţată, din raţiuni medicale, a ţareviciului îl umplu pe Nicolae de o amărăciune apăsătoare, cu mult mai adâncă, desigur, decât propria-i abdicare. Şi, contrar presupunerilor, numeroşi deputaţi regretă că în acele momente coroana nu a fost aşezată pe creştetul lui Aleksei, în cadrul unei inevitabile regenţe. Parlamentarul monarhist Guşkov, trimis de la Petrograd, special pentru a fi martor la abdicare, îi mărturiseşte chiar, sincer îndurerat, fostului său suveran:

— Noi contam pe persoana tânărului Aleksei pentru a contribui la o transmitere lină a puterii...

Pentru mulţi parlamentari monarhişti, un copil, foarte frumos, chiar şi plăpând din cauza sănătăţii precare şi beneficiind de compasiunea pe care o inspiră suferinţa, ar fi fost un semn de continuitate. însă realitatea este complet diferită. Prin voinţa fratelui său, marele duce Mihail îi urmează la tron nepotului său care, din punct de vedere juridic şi timp ce câteva momente, îi urmase tatălui său. în privinţa acestei proceduri, extrem de rare în istorie, trebuie avut în vedere un anumit detaliu. Aşa cum subliniază Hélène Carrère d'Encausse, „actul final de abdicare este datat 2 martie şi poartă o indicaţie orară falsă, ora 15:00, deşi totul s-a făcut abia seara. Dar, printr-un artificiu, împăratul a ţinut să marcheze că decizia a fost luată de el singur şi că presiunile Dumei nu au avut niciun fel de contribuţie în această privinţă".^ De luni întregi, suveranul ştia că soarta lui era pecetluită. „Revoluţia a venit ca moartea unui prieten care fusese bolnav ani şi ani de zile", va spune Sydney Gibbs, profesorul de engleză al copiilor ţarului, la Ţarskoe Selo. Ţarul ştia prea bine acest lucru, în timp ce Aleksandra, isterică, dădea vina pentru insurecţie pe cei care îl omorâseră pe Rasputin, acest „om sfânt căruia Dumnezeu îi glăsuia".

Când s-a retras din viaţa publică, Nicolae al II-lea a adoptat o atitudine care nu e lipsită de grandoare. în tăcerea aşternută peste trenul său imobil, preschimbat în închisoare, această a doua abdicare reprezintă ultimul act de voinţă al autocratului. Câte pendule şi orologii nu au dat timpul înapoi pentru a se potrivi cu istoria oficială?! Toţi cei de faţă sunt impresionaţi, iar cei doi trimişi ai Dumei abia reuşesc să mai vorbească. în continuare impasibil şi

6

amabil, cum era în timpul audienţelor şi în viaţa sa privată, fostul ţar le strânge mâna şi coboară. Trenul pleacă imediat în direcţia Moghilev, cartierul general al armatelor din sud, înspre Ucraina. Ambasadorul Franţei, Maurice Paleologue, va scrie cu justeţe: „Istoria numără puţine evenimente atât de solemne, de o semnificaţie atât de profundă, de o însemnătate atât de enormă. Dar, dintre toate evenimentele pe care le-a consemnat, există vreun altul care să se fi desfăşurat în forme atât de simple, atât de obişnuite, atât de prozaice şi, mai ales, cu o asemenea indiferenţă, o asemenea modestie din partea eroului principal?" Nu regăsim la Nicolae Romanov nici mânie, nici amărăciune, ci doar o aprobare deosebit de nobilă, fără demonstraţii emoţionale, care nu ar fi fost nicidecum onorabile. Suferă oare în sinea lui sau, dimpotrivă, resimte o eliberare? Este pasivitatea lui oare o formă de ispăşire? S-a gândit oare la mama lui, Maria Feodorovna, care, în urmă cu doi ani, părăsise curtea imperială, plecând la Kiev, ca să nu-l mai vadă pe Rasputin, acest flagel care, în opinia ei, avea să provoace sfârşitul Romanovilor? Pentru ţarina Aleksandra nu conta ce spuneau soacra ei, sora ei, şi nimeni altcineva, oricum. în mintea ei, demasca mereu spioni, vedea mincinoşi pretutindeni, nu ţinea cont de niciun avertisment. Nu asculta decât de Dumnezeu, care îi vorbea prin vocea blajină şi persuasivă a lui Rasputin. Abia seara, află şi Aleksandra că nu mai era împărătească. De două zile, comunicaţiile cu trenul ţarului şi statul-major erau întrerupte. Şi în continuare copiii aveau rujeolă. Unde era oare bietul Nicky?

Aleksandra urlă:

— Nu se poate! Nu e adevărat! E o nouă născocire a ziarelor! Eu cred în Dumnezeu şi mă bizui pe armată. Nu e posibil ca Dumnezeu şi armata să ne fi abandonat într-un moment atât de grav!

Dar, ca de obicei, ţarina se înşală. Religia — să spunem biserica — nu joacă niciun rol vizibil în această revoluţie. Această absenţă este cu atât mai surprinzătoare, cu cât, îndeobşte, credinţa ortodoxă ritmează în mod fundamental viaţa ruşilor, însă este posibil ca, din cauza unor compromisuri pe care înaltele feţe bisericeşti le făcuseră cu Rasputin, autoritatea lor spirituală să fi fost întinată. Mai târziu, Aleksandra va pretinde că, dacă ea ar fi fost lângă scumpul ei Nicky, ar fi împiedicat un asemenea deznodământ. Nicidecum, căci prin misticismul ei exaltat şi temperamentul ei isteric, prezenţa ţarinei ar fi îngreunat atmosfera din tren şi ar fi făcut şi mai penibilă o scenă care, în definitiv, rămăsese atât de demnă. Nimeni nu o mai respectă de fapt pe Aleksandra, care i-a cerut soţului ei — iar acesta dăduse curs rugăminţii ei — surghiunirea lui Felix Iusupov şi a marelui duce Dimitri, deşi opinia publică răsufla uşurată de eliminarea unui impostor care profita de dramele războiului şi de femeile singure într-un oraş rămas aproape fără bărbaţi. împotriva fostei împărătese izbucneşte ura poporului. După „Maria Antoaneta austriaca" şi „Eugenia spaniola", cetăţeanca Romanov este

analizată şi considerată drept „Aleksandra nemţoaica". Nu fusese niciodată iubită, dar acum este detestată. Diverşi civili „suspecţi", apropiaţi chipurile de fosta ţarină, sunt percheziţionaţi pe stradă. Se răspândeşte psihoza inamicului german. în 7 martie 1917, fosta împărătească şi copiii ei sunt arestaţi la Ţarskoe Selo. A doua zi, Nicolae Romanov este prins la Moghilev şi adus înapoi la Petrograd. Familia imperială se află sub strictă supraveghere la

Palatul Aleksandru de la Ţarskoe Selo, în versiunea oficială „pentru a asigura protecţia împăratului detronat şi a soţiei lui".

Vestea abdicării ţarului este primită cu mare bucurie de populaţia din Petrograd. în cazărmi, soldaţii îşi aruncă în aer şepcile şi chipiele, în timp ce în lungul celor patru kilometri şi jumătate ai bulevardului Nevski Prospekt, emblemele ţariste sunt arse pe ruguri, în adevărate autodafeuri. La Paris, cursul rublei şi al titlurilor de valori ruseşti, care avuseseră de suferit din cauza situaţiei dezastruoase a frontului, urcă brusc. Mediul bancar îşi recapătă optimismul. La Berlin, lumea se teme întâi de anarhie, dar apoi apare posibilitatea prăbuşirii armatei ruse, care ar fi favorabilă Germaniei, aşa că există motive de bucurie. Situaţia rămâne complicată însă, întrucât Duma a numit un guvern provizoriu, condus de prinţul Lvov, notoriu pentru legăturile lui cu francmasoneria; acesta intră în conflict cu sovietul din Petrograd, ale cărui cuvinte de ordine sunt preluate în toată ţara. Această dublă putere, născută din insurecţie, nu reuşeşte să definească politica de urmat: menţinerea imperiului sau adoptarea unui alt regim? Pacea cu Germania sau continuarea războiului? A doua întrebare este decisivă.

Care va fi soarta „cetăţenilor Romanov"? Şi care monarhie europeană îi va găzdui?

Sovietul din Petrograd este dezlănţuit. Pe străzile acoperite de zăpadă, muzicanţi, uneori improvizaţi, răcnesc o *Marseilleză muncitorească,* iar referirile la Revoluţia Franceză sunt tot mai numeroase. în timp ce familia Romanov era plasată sub o pază severă, o ultimă negociere secretă începea la Petrograd. într-o clădire impozantă de pe Strada Milionarilor, care se întinde de-a lungul Noului Ermitaj, doisprezece bărbaţi s-au întrunit pentru a afla decizia marelui duce Mihail. Fratele fostului ţar s-a instalat aici. Va accepta el oare să succeadă fratelui şi nepotului său? Poate Duma să permită această soluţie? Patriotismul mai are nevoie oare de o coroană? Pentru unii, cum ar fi Kerenski, ministru de justiţie al guvernului provizoriu, bun orator popular şi membru al partidului socialist revoluţionar, opus bolşevicilor şi partizan al continuării războiului alături de Antanta, venirea la putere a noului ţar nu ar face decât să aţâţe ura maselor. Pentru alţii, cum ar fi Guşkov, marele duce nu se poate sustrage de la datoria sa, însă trebuie consultat poporul reunit în adunarea constituantă. Se au în vedere două titluri posibile: regent al Imperiului sau, mai în vogă, protector al Naţiunii. Unul dintre martorii la discuţie va relata ambasadorului Franţei că „această idee ingenioasă, care putea încă salva totul, i-a provocat lui Kerenski o criză de nervi, o dezlănţuire de invective şi ameninţări, în faţa cărora toţi cei de faţă au rămas îngroziţi". Confuzie, haos, înfruntări verbale violente... Marele duce se ridică şi se îndreaptă spre încăperea de lângă salon. Kerenski ţâşneşte în picioare, barându-i aproape calea:

— Monseniore, promiteţi-ne că nu vă veţi consulta cu soţia!

— Staţi liniştiţi, soţia mea nu este aici în acest moment. A rămas la Gatcina.

Frumoasa mare ducesă, fostă contesă Brasovo, care şocase atât de mult curtea
imperială prin divorţul ei, are renumele de a-şi domina soţul şi de a se amesteca în toate. Kerenski şi alţi acoliţi ai săi nu suportă ideea ca o femeie de

teapa ei să îl influenţeze încă o dată pe acest om, a cărui legitimitate nu atârnă decât de un fir. Cinci minute mai târziu, reîntors în salon, marele duce, foarte calm, patriot, elegant şi curajos — numai calităţi care nu i se recunoşteau până atunci! —, declară:

— Am decis să abdic.

într-adevăr... Cu un scris ordonat şi înclinat, prinţul îşi redactează abdicarea. I se smulge promisiunea că va fi doar o abdicare provizorie şi constituţională, ultimul cuvânt urmând să revină poporului rus. în 3 martie 1917, Imperiul Rus a încetat să mai existe, Rusia nu mai este o monarhie.[M] Hazard sau coincidenţă, primul şi ultimul Romanov, luând laolaltă toate ramurile dinastiei care au deţinut puterea timp de trei sute patru ani, poartă acelaşi prenume: Mihail.

Printre toate întrebările, urgente şi dramatice, pe care şi le-au pus cei care au înlăturat autoritatea imperială şi vor să guverneze Rusia, există o dilemă deosebit de delicată, mai ales că are două aspecte: ce să facă, totuşi, cu Romano vii? Cine poate decide soarta lor? în acest început de martie 1917, guvernul provizoriu şi sovietul (consiliul delegaţilor din partea muncitorimii şi a armatei) nu s-au pus de acord. La patru zile după abdicarea sa, fostul ţar cere guvernului provizoriu să fie lăsat să plece în Anglia, cu familia lui. Această destinaţie este logică, ţinând seama că George al V-lea este un văr al lui Nicolae. în afară de uimitoarea lor asemănare fizică (care i-a amuzat mult odinioară), au acelaşi temperament de oameni afabili şi timizi. Iar Aleksandra era nepoata preferată a reginei Victoria. David Lloyd George este premierul britanic, începând cu sfârşitul anului 1916. Transmiterea puterii între predecesorul său, Asquith, şi noul locatar de la Downing Street 10, un afemeiat notoriu, a fost atât de dezagreabilă, încât regele s-a văzut nevoit să intervină pentru a pune capăt unor meschinării infantile. în cabinetul de război pe care îl conduce, Lloyd George reuşeşte cu abilitate să-i lase pe politicieni să prevaleze asupra militarilor. Examinând cererea guvernului provizoriu de la Petrograd, primită în 22 martie, premierul britanic nu se arată prea entuziasmat de venirea Romanovilor, dar legăturile de rudenie ale acestora cu familia regală pledează pentru găzduirea lor. Aflând de solicitarea primită, regele George al V-lea se întreabă: Nicolae al Il-lea este primul monarh detronat ca urmare a acestei conflagraţii. Cum trebuie procedat? Şi dacă s-ar afla chiar el, într-o bună zi, într-o situaţie similară? Suveranul şi prim-ministrul său sunt la unison în materie de ipocrizie, ţinând să precizeze că guvernul Majestăţii Sale britanice răspunde la o iniţiativă a guvernului rus. Londra pare, aşadar, generoasă, însă se precizează că guvernul provizoriu de la Petrograd este cel care va asigura condiţii de trai decente fostei familii imperiale! Costurile vieţii în exil vor trebui să fie suportate de Rusia, indiferent de guvernul aflat la putere. Romanovii nu vor fi acceptaţi decât dacă autorităţile de la Petrograd vor acoperi cheltuielile aferente, deoarece

opinia publică din Marea Britanie, greu încercată de război şi restricţii, nu ar putea înţelege o asemenea generozitate materială.

Dar sovietul se împotriveşte cu fermitate plecării Romanovilor. în opinia acestuia, Nicolae al Il-lea a fost un „tiran", cum fusese şi Ludovic al XVI-lea. Prin urmare, trebuie băgat la închisoare, judecat şi, din moment ce este vinovat — ceea ce e mai presus de orice dubiu! —, trebuie condamnat la

moarte şi executat. în plus, ar fi o imprudenţă să le permită Romanovilor să trăiască în afara Rusiei. Cine ştie dacă ţarul detronat nu ar putea să se întoarcă din străinătate, aşa cum făcuse Ludovic al XVIII-lea în 1815? Pentru soviet, potrivit lui Francis Bertie, ambasadorul britanic în Franţa, Nicolae şi Aleksandra sunt nişte criminali; împărăteasa, fiind germană nu numai prin naştere, ci şi prin temperament, este vinovată; soţul ei este şi el vinovat, din cauza slăbiciunii de care a dat dovadă, supunându-se acestei nebune. Raţionamentul este simplist, dar eficient.

Din spirit de precauţie, diverşi muncitori şi soldaţi raliaţi sovietului, temându-se că o evadare a Romanovilor ar putea fi organizată de rudele lor engleze, ordonă blocarea căii ferate care duce la Murmansk, dincolo de cercul polar. Această arteră feroviară, dată în folosinţă la începutul războiului, făcea posibilă reaprovizionarea Rusiei de către aliaţii ei. Sovietul trebuie să facă totul pentru ca Romanovii să nu se sustragă judecăţii poporului. După câteva zile de chibzuinţă, regele George al V-lea transmite, prin secretarul său particular, o notă în atenţia ministrului britanic al afacerilor externe, din care reiese o duplicitate cum nu s-ar fi putut mai fină şi subtilă: „Majestatea Sa nu poate să nu se gândească, ţinând seama de pericolele voiajului, dar şi de alte considerente mai generale, că nu ar fi rezonabil ca familia imperială să se stabilească în ţara noastră". Astfel, Lloyd George care, la început, a fost pe punctul de a se lăsa convins în privinţa detaliilor practice ale exilului discutând cu Petro gradul, nu mai are motive să nu adopte, ulterior, poziţia evazivă a suveranului său: „Guvernul Majestăţii Sale nu insistă asupra ofertei sale iniţiale de ospitalitate acordată familiei imperiale". 0 capodoperă de rea-credinţă! Oscar Wilde notase deja acest aspect în *Portretul lui Dorian Gray*: „Tartuffe a emigrat în Anglia şi s-a apucat de lucru". Dar din partea Danemarcei, de la familia soţiei regelui Eduard al Vll-lea şi a împărătesei văduve, mama ţarului detronat, există cumva mai multă compasiune? Nu. Aceste înrudiri încrucişate nu sunt de niciun ajutor: Copenhaga refuză să îi adăpostească pe Romanovi pe pământul danez. Neutralitatea politică se extinde şi la sentimente. La sfârşitul lunii martie, reşedinţa forţată a Romanovilor, pe care nimeni nu-i vrea, se transformă în captivitate. Nu vor părăsi Rusia. Kerenski verifică aproape zilnic că întreaga familie este prezentă la apel. Tonul s-a schimbat. De acum înainte, părinţi, copii şi personalul aferent sunt prizonieri; Kerenski, deşi ministru de justiţie, este el însuşi supravegheat de soviet. Este bănuit că ar avea sentimente de simpatie faţă de fostul ţar, cu care discută adesea. I se întâmplă chiar, printr-un lapsus edificator, să îi spună „Sire"...

în Grecia, duelul dintre rege şi premier începe să semene cu un roman-foileton!

La sfârşitul anului 1916, între Atena şi Salonic—, războiul mondial înseamnă, înainte de toate, un conflict permanent între regele Constantin şi fostul său

prim-ministru Venizelos. Acesta, aşa cum afirmase, a constituit un guvern advers disident cu sprijinul Franţei, mai precis al generalului Sarrail. Republican înverşunat, Venizelos nu visează decât să doboare monarhia elenă, în continuare neutră, pe care o bănuieşte pe nedrept că ar avea simpatii germanice, întrucât regina este sora kaizerului. Pentru a intra în război de partea Antantei, are nevoie de Armata din Orient a generalului Sarrail. Acesta

a permis ca trupele române să fie zdrobite de Germania, Austr o-Ungaria şi Bulgaria, nu a fost nicidecum agresiv contra Bulgariei şi se arată din ce în ce mai implicat în politica greacă, lucru care nu i se ceruse. în oraşul Thessaloniki, cartierul general al Aliaţilor în Grecia, Sarrail este şi un personaj foarte monden. Este văzut frecvent în saloanele înaltei societăţi, împreună cu foarte tânăra lui soţie, ceea ce îl face pe Clemenceau să remarce în glumă: Sarrail are două fronturi de apărat! Dar, din cauza înverşunării împotriva regelui Constantin şi, implicit, împotriva guvernului regal legitim, capătă pe drept cuvânt porecla de „Bazaine din Salonic". Maşinaţiile perfide ale generalului Sarrail şi tensiunea pe care o întreţine pentru a-l înlătura pe rege sunt cunoscute şi la Paris, unde mareşalul Joffre, şeful statului-major, şi cercurile politice de dreapta încearcă să se descotorosească de Sarrail. Dar Joffre este îndepărtat, iar celălalt adversar al lui Sarrail, Aristide Briand, preşedintele Consiliului de Miniştri, demisionează şi el. Sarrail, care a scăpat de duşmani la Paris, are mână liberă în Grecia pentru a obţine abdicarea regelui Constantin. în 11 iunie 1917, sub presiunea lui Sarrail, care debarcă în Pireu, şi a lui Venizelos, Aliaţii lansează un ultimatum regelui şi guvernului regal. Antanta cere încetarea neutralităţii Greciei, fără ca populaţia să fie consultată. în faţa acestui ultimatum, care i-a fost prezentat de către înaltul comisar francez Charles Jonnart, suveranul preferă să se retragă în 12 iunie, abdicând în favoarea celui de-al doilea fiu al său, prinţul Alexandru, în vârstă de 24 de ani, care nu a fost pregătit pentru această sarcină. Partida pare, aşadar, terminată: şah la rege, care se îmbarcă împreună cu familia şi fiul său cel mare, adevăratul moştenitor (care se numeşte „diadoh" în monarhia greacă), pe un crucişător francez, ajunge pe teritoriul Italiei, apoi în Elveţia, locul său de exil. Dar chiar dacă Venizelos, redevenit premier al guvernului legal, anunţă că declară război Germaniei, Austro-Ungariei, Bulgariei şi Imperiului Otoman (ceea ce este mult pentru Grecia), rivalul fostului rege nu a reuşit totuşi să răstoarne monarhia, ceea ce era ideea lui fixă. Şah la republică, dar jocul nu s-a încheiat, iar tânărul rege este ostaticul vicleanului Venizelos.

1917, pacea separată: o mare idee deja lansată de cel mai mic dintre state, Muntenegru...

Este un an crucial. Din seria de evenimente decisive care se desfăşoară în 1917, trebuie să amintim marea întindere a fronturilor pe care se luptă armatele, adesea într-un război cam imobil, însă nicidecum lipsit de cruzime. înfruntările au loc atât în Rusia, cât şi în Orientul Apropiat, în Franţa, în Italia şi în Balcani, fără a omite războiul cu submarine, arma atât de temută a Germaniei, intensificat şi mai mult din ianuarie 1917. Prezenţa în conflagraţie a unor state imense nu trebuie să arunce un con de umbră asupra ţărilor cu teritorii mici. în acest sens, Muntenegru este cel mai semnificativ exemplu, în general uitat în acest haos gigantic. Din cauza alianţei cu Serbia, acest mic

regat fusese cotropit şi înfrânt de Austro-Ungaria. Regele Nikola I, acum în vârstă de 76 de ani, atât de mândru că tulburase apele în Balcani şi intrase în istorie în 8 octombrie 1912 declarând război Imperiului Otoman, îndurase din păcate, la începutul anului 1916, dezamăgirea provocată de ocuparea capitalei sale, Cetinje, şi fusese nevoit să capituleze. Profund umilit de această înfrângere, încercase să negocieze o pace separată cu Viena, în 10 ianuarie,

fiind refuzat de Franz Joseph. Iniţiativa monarhului muntenegrean a fost însă prost primită de populaţie, care vedea în acest demers un gest de laşitate. Nikola I era acuzat că nesocotise mândria patriotică a armatei lui. Peste o săptămână, reînnoise propunerea, însă condiţiile puse de Austro-Ungaria erau prea dure. Atunci, în 20 ianuarie 1917, bătrânul monarh îşi luase rămas-bun de la golful Kotor, părăsindu-şi definitiv ţara, şi distrus se îmbarcase spre Italia, unde regele Victor Emanuel al III- lea, ginerele său, şi fiica sa, regina Elena, urmau să-l primească, dar nu pentru mult timp, întrucât intenţiona să se exileze în Franţa. Lumea a considerat, cu severitate, că iniţiativele lui fuseseră nefericite şi dezordonate, cum se întâmplase adesea în timpul domniei lui. Dar după treizeci de luni de război, când nu se întrevedea niciun deznodământ, cum să condamni iremediabil un asemenea demers?! Ideea unei păci separate este reluată de către împăratul şi regele Carol de Habsburg, desigur cu mult mai mare amploare. Se ştie că succesorul lui Franz Joseph, suveran pacifist — ceea ce nu exclude curajul —, fusese îngrozit de imaginea atâtor răniţi, mutilaţi şi morţi. Dar încă din 1916, monarhul avea certitudinea că dubla monarhie şi Germania urmau să piardă războiul. Era inutil şi absurd să mai continue. Presimţea prăbuşirea Habsburgilor şi spera să evite acest final, desolidarizându-se de înverşunarea lui Wilhelm al II-lea sau, mai exact, a cancelarului şi a statului-major german.

Iniţiativa sa este îndrăzneaţă, întrucât îi antrenează pe doi fraţi ai soţiei lui, Zita, cumnaţii săi prinţii Sixte şi Xavier de Bourbon-Parma, care luptă ca ofiţeri în armata regelui Belgiei, Albert 1.^0 Aşadar, din punct de vedere militar, aceştia sunt adversarii lui Carol, iar cazul ilustrează sfâşietor complexitatea relaţiilor dinastice într-un război în care au ajuns să se înfrunte membrii aceleiaşi familii. Dar unde ar fi putut să fie abordat un asemenea proiect dacă nu în cea mai neutră şi cea mai tihnită dintre republici, Elveţia? Şi cu cine ar fi putut să fie studiat cu atenţie şi, desigur, cu cea mai mare discreţie? Cu o persoană din anturajul lui Raymond Poincaré, care era în continuare năpăstuit cu porecla lui de „Poincaré-ràzboi". După o oprire la Paris, Sixte şi Xavier sosesc la Neuchâtel în 29 ianuarie 1917 şi se duc la vărul unui prieten sigur, pe rue du Pommier numărul 7. „Au călătorit incognito, sub numele de contele şi vicontele de Mercoeur, un patronim pe care îl folosea în mod uzual contele de Chambord, unchiul lor. Dar paşapoartele lor indică numele lor adevărate şi au fost vizate la Legaţia Elveţiei la Paris. Berna este la curent cu venirea lor."[12] Mama prinţilor, ducesa de Parma, îi primeşte a doua zi, la Hôtel Bellevue. Ducesa îi scrisese reginei Belgiei, Elisabeta, exprimându-şi dorinţa de a-şi întâlni fiii, căci din cauza evenimentelor, nu se mai văzuseră de la începutul războiului. „Purtând negru, după moartea lui Franz Joseph, a călătorit sub numele de Sepibus, care îi aparţinea uneia dintre doamnele ei de onoare din cantonul Valais. Fiilor ei, le înmânează o fotografie a suveranei belgiene, pe care o admiră, şi o cutie cu bomboane de ciocolată."— Prinţii

primesc informaţia că, în numele Austro-Ungariei, Carol doreşte pacea. Iau notă de planul lui, ale cărui puncte principale vizează ca Alsacia şi Lorena să fie restituite Franţei, iar Belgia şi Serbia să îşi recapete independenţa. Revenind la Paris, cei doi fraţi au o întrevedere cu Jules Cambon, fost ambasador la Londra, ajuns acum secretar general pe Quai d'Orsay. Acestuia, îi expun proiectul cumnatului lor. „în 13 februarie, Carol îl informează pe

12

Wilhelm al II-lea despre sondajele pe care le-a lansat în rândul Aliaţilor, fără a divulga însă numele intermediarilor; dar germanii, care dispun de servicii de informaţii deosebit de eficiente, află imediat de intrarea în scenă a prinţilor de Parma."— Un emisar al lui Carol se întâlneşte cu cumnaţii acestuia, în ziua următoare. „Acest trimis, contele
Erdödy, care călătoreşte sub numele de «domnul Louis» şi se dă drept un medic din Zürich, este un om de afaceri ungur, frate de lapte cu împăratul Carol. Un ins scund, rotofei, prost îmbrăcat, cu alură vulgară, ofiţer de jandarmerie; din cauza unor răni mai vechi, scrie cu dificultate."— El este mesagerul între prinţi şi cuplul imperial. La primele cereri formulate de Carol, se adaugă ideea unui armistiţiu secret cu Rusia şi aceea a unui regat al slavilor din sud (de fapt, deja o „Iugoslavie"), condus de un Habsburg, în asociaţie cu Austro-Ungaria. Pentru Carol, a venit momentul să îl informeze despre acest demers pe ministrul său al afacerilor externe, contele Czernin. Etapa următoare este foarte delicată, întrucât necesită un voiaj al celor doi prinţi la Viena. înainte de asta, au loc noi întâlniri la Neuchâtel, pentru a analiza câteva modificări ale proiectului, unele cerute de Carol, altele de ministrul său, cu scopul ca Austria să nu fie dezavantajată. Amendamentele împăratului lasă loc de nuanţe, care nu se regăsesc în cerinţele ministrului, prea puţin conciliant.

Paris, Palatul Elysee, 5 martie 1917. Din august 1914, preşedintele Poincare a schimbat patru preşedinţi ai Consiliului de Miniştri, a format cinci guverne şi a numit patru miniştri de război. De aproape un an, i-au parvenit zvonuri de pace venind de la adversari, însă pentru acest loren, soluţia trece obligatoriu prin înfrângerea celeilalte tabere. „Proclam că pentru noi pacea trebuie să vină prin victoria Aliaţilor.Dar, ecourile tratativelor eliminând necesitatea acestei victorii au căpătat amploare, ceea ce îl contrariază. Totuşi, îl primeşte pe prinţul Sixte, care îi înmânează nota ministrului Czernin. Poincare o consideră inadmisibilă. O a doua audienţă, peste trei zile, este mai destinsă, dându-se citire propunerilor lui Carol. în prealabil, preşedintele a avut o întrevedere cu Aristide Briand, şeful guvernului şi ministru al afacerilor externe. La condiţiile care nu sunt negociabile, s-a adăugat incredibila ideea de a ceda Rusiei Constantinopolul. Dar, în cele din urmă, Poincare respinge definitiv cererea suveranului Habsburg şi notează, în 8 martie 1917, în jurnalul său: „Cum crede Austria că ar putea să eludeze Germania pentru a ne da nouă înapoi Alsacia şi Lorena?" O întrebare evident raţională, pentru acest om născut la Bar-le-Duc în 1860, pe vremea când cele două provincii erau franceze. Poincare mai adaugă: „Intenţiile împăratului Carol sunt poate excelente, dar Germania are încă puterea să paveze un infern cu ele". De fapt, Poincare, furios de răspândirea unui activism al renunţării şi ştiind că războiul a indus o epuizare atât morală, cât şi fizică (la Operă, oamenii stau la coadă

câte o oră pentru... un kilogram de cărbuni!), „se arată extrem de preocupat de mişcările de protest care apar în mai multe regimente"[1]^.

Misiunea lui Sixte a eşuat. Eventualitatea unei păci este compromisă de pacifism. Reapare necesitatea unui voiaj la Viena. Este foarte periculos, punându-se întrebarea cum ar putea cei doi fraţi, ofiţeri ai unei ţări neutre, să pătrundă pe un teritoriu inamic? La Geneva, la hotelul Beau-Rivage, discută

13

toată noaptea despre acest lucru. Şi se încumetă să rişte, emisarul garantându-le că nu se vor întâlni decât cu cuplul suveran şi cu ministrul Czernin, în cel mai mare secret cu putinţă. Negreşit, a contribuit la această decizie şi o scrisoare a împărătesei Zita, adresată fratelui ei Sixte: „Gândeşte-te la toţi aceşti nenorociţi care trăiesc în infernul tranşeelor, care mor acolo cu sutele în fiecare zi, şi vino". Aşadar, întreprind o călătorie foarte primejdioasă, în compania emisarului lui Carol. Evident, poartă haine civile şi, din cauza frigului, şi-au ascuns faţa în gulerul ridicat al paltoanelor. Două paşapoarte false, din ordinul Vienei, le-au fost remise de ambasada Austro- Ungariei la Berna, unde nu se cunoaşte adevărata identitate a destinatarilor. Un tren de la Geneva la Liechtenstein, o maşină de la Vaduz la frontiera austriacă, emoţia şi teama clandestinităţii... Schimbă trenul din nou şi ajung la Viena în 22 mai 1917, foarte târziu. Emisarul îi ascunde la el. A doua zi, seara, cei trei bărbaţi ajung, în plină noapte, la castelul Laxenburg, la zece kilometri la sud-vest de Viena, un edificiu refăcut la începutul secolului al XVII-lea. Sisi îi născuse aici pe copiii ei Gisela şi Rudolf; tot aici, Rudolf şi soţia sa, Stéphanie a Belgiei, îşi petrecuseră noaptea nunţii. Iar, de la moartea lui Franz Joseph, cuplul imperial îşi avea reşedinţa în acest loc.

22 martie: în apropiere de Viena, în toiul nopţii, împăratul Carol îşi asumă un risc enorm...

O parolă murmurată încet, niciun nume rostit în bezna neagră, de unde vizitatorii sunt preluaţi de un căpitan, credincios împăratului, dar care nu cunoaşte identitatea acestor nou-veniţi. Iată-i în salonul împărătesei. încăperea este slab luminată. Ce bucurie să se revadă după o despărţire atât de lungă şi după atâtea primejdii! Zita nu rămâne, totuşi, decât un sfert de ceas. Carol se plimbă de colo colo prin cameră, cu un aer juvenil, chiar dacă Xavier va scrie mai târziu: „Primul lucru care mă frapase intrând era că începuse să încărunţească". împăratul doreşte ca Germania să se asocieze propunerii lui de pace, dar dacă acest lucru nu se va întâmpla el va acţiona separat. Intră apoi ministrul Czernin, înalt, slab, glacial. Tonul discuţiei se schimbă, vorbele ministrului sunt tăioase şi demontează argumentele lui Sixte. împăratul se retrage câteva momente cu el într-o altă încăpere şi revine apoi, cu un aer preocupat. A doua zi seara, o nouă întrevedere permite întocmirea unei scrisori esenţiale, datată din 24 martie, redactată într-o franceză excelentă şi care ar putea fi o operă colectivă, deşi este semnată de împăratul-rege Carol.[122] Suveranul se angajează personal, şi nu trebuie să se uite faptul că nu el a fost cel care a trimis primul ultimatum Serbiei, şi nici nu a fost el cel care a decretat mobilizarea generală, şi cu atât mai puţin cel care a declarat războiul, care lui îi inspiră atâta groază. în schimb, el este cel care are curajul — şi simţul practic — de a încerca să oprească acest masacru absurd şi care pare fără ieşire. în textul său, Carol aduce un omagiu vitejiei şi

calităţilor militare ale Franţei, susţine personal revenirea Alsaciei şi Lorenei la vechea suveranitate, acceptă reinstaurarea monarhiei în Serbia, dar cu condiţia să fie interzise societăţile oculte care, sub pretextul naţionalismului, au aruncat în aer butoiul cu pulbere. în fine, în privinţa Rusiei, întrucât situaţia este instabilă şi incertă din cauza revoluţiei care a izbucnit la Petrograd, decizia se mai amână. Scrisoarea, destinată Aliaţilor din Antanta,

este strict confidenţială. Dacă s-ar afla conţinutul propunerilor, ar fi un dezastru, întrucât Carol s-ar vedea nevoit să dezmintă totul (o artă pe care Talleyrand o practicase cu subtilitate!) şi să se arate şi mai fidel faţă de aliaţii lui. Pe scurt, această scrisoare purtătoare de pace are potenţialul de a dinamita totul...

Instabilitatea politică în Franţa continuă prin demisia cabinetului Briand — vor exista patru guverne în opt luni! —, punând în evidenţă divergenţele de opinie privind strategia războiului, în timp ce ideea unei păci se strecoară, încetul cu încetul, în cugetele oamenilor. Miniştrii francezi se schimbă, întâlnirile sunt bulversate, iar Raymond Poincare trebuie să jongleze cu o agendă de lucru aproape imposibil de respectat. în 31 martie 1917, şeful statului îi acordă o nouă audienţă lui Sixte, care îi aduce o scrisoare de la împăratul-rege Carol, prin urmare o negociere de la putere statală la putere statală. însă şeful guvernului care abia a fost numit, Alexandre Ribot, republican de centru stânga, refuză să aibă o întâlnire cu prinţul de Bourbon-Parma. Demisia lui Aristide Briand, care nu este ostil propunerii Habsburgilor, nu poate decât să compromită procesul de pace, întrucât Ribot este un apropiat al lui Clemenceau, iar acesta nu vrea să audă decât de război şi, în niciun caz, de o pace propusă de către un duşman încoronat. Poincare are mai multă noblețe, presimţind că Puterile Centrale nu sunt poate atât de solid legate între ele pe cât s-ar părea, însă el nu deţine pârghiile de decizie ale preşedintelui Consiliului de Miniştri. De aceea, preşedintele Republicii are în vedere o vizită la Londra, pentru a discuta aceste lucruri cu regele George al V-lea. Poincare nu poate uita banchetul organizat în onoarea sa de către suveran la Palatul Buckingham, în 25 iunie 1913. Monarhul britanic ridicase paharul pentru a ura fericire şi prosperitate Franţei, apoi preşedintele răspunsese felicitându-se pentru Antanta Cordială care avea rolul de a „preveni conflicte între marile puteri ale căror consecinţe ar fi incalculabile". Poincare consideră că a venit momentul să îl avertizeze pe regele George al V-lea de ceea ce s-ar putea întâmpla, însă Ribot se opune acestei decizii. El, acest „vulpoi bătrân", vrea să discute primul despre aceste chestiuni cu omologul său britanic, Lloyd George. Iniţiativa este, aşadar, blocată din partea franceză, în numele repartizării prerogativelor puterii în stat, conform constituţiei. Ca un neobosit cruciat al păcii, împăratul Carol organizează o întâlnire austro-germană.

3 aprilie 1917: în apropiere de Frankfurt, Wilhelm al II-lea refuză pacea propusă de Carol

Wilhelm al II-lea este stăpânul casei, din moment ce această întâlnire la vârf are loc pe teritoriu german, în apropiere de Frankfurt, la Bad Homburg. Din 1840, această staţiune termală a ajuns celebră în Europa, datorită fraţilor Blanc, doi francezi care au deschis aici un cazinou—. Castelul este reşedinţa

de vară a regilor Prusiei deveniţi împăraţi germani. Pe kaizer, îl amuză atmosfera cosmopolită din Bad Homburg, unde se află, printre altele, o biserică rusească şi un surprinzător templu siamez. împreună cu cancelarul său şi cu generalii Hindenburg şi Ludendorff, Wilhelm al II-lea îl primeşte pe aliatul său austro-ungar, însoţit de contele Czernin în redingotă şi de şeful statului-major, Arz. împăratul Carol a ţinut ca Zita să vină cu el. împărăteasa

15

Austriei şi regină a Ungariei străbate sute şi sute de kilometri cu soţul ei, pentru a-i ajuta pe răniţi, a organiza cantine cu mâncare caldă destinată soldaţilor, din care gustă şi ea, pentru a-i mângâia pe cei care nu mai au familie, pentru a lupta contra lasitudinii care i-a cuprins pe ostaşii din întregul imperiu. Augusta, împărăteasa Germaniei, este prezentă şi ea. Ştie prea bine că, de un an, soţul ei nu se mai ocupă de coordonarea operaţiunilor, militarii devenind indispensabili pentru cancelar. Sunt luni de zile de când kaizerul nu mai joacă rolul de comandant de război, cum şi-ar dori să fie, pregătindu-se, în schimb, în mesajul său de Paşte, să anunţe o importantă reformă electorală, în timp ce la orizont se profilează prima mare grevă de după 1914. Cele două doamne au în comun faptul că sunt discrete, curajoase, evlavioase şi îşi iubesc soţii. în plus, amândouă obişnuiesc să spună ce gândesc. Astfel Zita, adresându-se soţiei kaizerului, îi spune:

— Imaginează-ţi, dragă Augusta, cum ar fi ca o bombă să cadă pe acest palat... Gata cu împăraţii, cu împărătesele, cu generalii!

Zita nu are de înfruntat, ca Augusta, furiile kaizerului ei, urmate de deprimări, ci, alături de Carol, militează pentru pace în numele creştinismului, de unde şi-au atras şi mulţi adversari. Iar dacă, în mod oficial, Augusta nu are nicio influenţă politică asupra soţului ei, împărăteasa, susţinută de Kronprinz şi de înaltul comandament, cere revocarea cancelarului Bethmann Hollweg, „considerat prea slab şi prea reformator"[125]. Vor obţine demisia lui în trei luni, demonstrând astfel complicitatea Kronprinzului şi aservirea politicienilor în faţa militarilor. Zita şi Carol, în schimb, conlucrează mereu. Un duo indisociabil. La această întâlnire de la Bad Homburg, cele două femei nu participă la discuţiile politice, care sunt tensionate. Degeaba îi propune Carol lui Wilhelm al II-lea să dea Alsacia şi Lorena, în schimbul Galiţiei (partea austriacă a Poloniei, de aproape două veacuri), şi zadarnic insistă ca statul-major să înţeleagă că trupele austro-ungare, epuizate, demoralizate, nu vor mai fi capabile să lupte încă o iarnă, ceea ce impune încheierea urgentă a păcii; nimeni nu-l ascultă. Nici kaizerul, nici anturajul său nu vor să accepte argumentele lui. Carol şi Zita pleacă de la această întâlnire mai îngrijoraţi decât oricând, Berlinul nu vrea să înţeleagă că Hohenzollernii şi Habsburgii vor pierde tot. Pentru cuplul imperial, în faţa acestei obstinaţii, nu mai rămâne decât opţiunea de a încerca o pace fără Germania. „în cele din urmă, vom fi nevoiţi poate să ne urmăm propria cale. Dar înainte de asta, va trebui să ne străduim din răsputeri. Poate că vom reuşi."[1^]

în trenul special care îi conduce la Viena, Carol şi Zita, asemenea multora dintre personalităţile implicate în căutarea unei soluţii de pace sau în continuarea ostilităţilor, nu au aflat deocamdată că la Washington, în 2 aprilie 1917, la 13:18 ora locală, Congresul Statelor Unite a votat intrarea ţării în război, de partea Aliaţilor. De o lună, strategii kaizerului îl asigurau că intrarea în război a americanilor nu constituia o reală ameninţare. Doar în

februarie 1917, submarinele germane, *U- Boote,* al căror număr crescuse de la douăzeci şi cinci la o sută cincizeci, scufundaseră trei sferturi de milion de tone, intrând aici nave de război, comerciale sau neutre, inclusiv ambarcaţiuni din apele teritoriale britanice. Iar statul-major al kaizerului plasa Statele Unite, din punct de vedere militar, la acelaşi nivel cu Danemarca, Ţările de Jos sau Chile! De fapt, Wilhelm al Il-lea nu anticipase impactul pe care torpilarea

16

Lusitaniei, în urmă cu doi ani, îl avusese asupra opiniei publice de dincolo de Atlantic. O caricatură va ilustra acest resentiment, transformat în dorinţă de răzbunare odată cu intensificarea războiului cu submarine. Wilhelm al Il-lea este înfăţişat privind sosirea primilor soldaţi americani în Lumea Veche şi întrebându-l pe unul dintre consilierii săi din flota imperială:

— Câte vase a trebuit să scufundăm ca să-i aducem în Europa?

— Unul singur, *Lusitania,* răspunde ofiţerul.

în realitate, în ciuda declaraţiilor de neutralitate, Statele Unite, încetul cu încetul, începuseră să îi aprovizioneze pe Aliaţi cu alimente, materii prime şi muniţii. Europa Antantei a devenit o piaţă de desfacere. Preşedintele Wilson le-a dat voie băncilor americane să acorde împrumuturi de două miliarde de dolari britanicilor şi francezilor. La Londra, întorcându-se de la Palatul Buckingham unde l-a informat oficial pe George al V-lea despre decizia americanilor, premierul Lloyd George declară:

— America a făcut un mare pas spre statutul de putere mondială.

în acest răstimp, ideea păcii, care nu poate fi sinonimă cu o atitudine de slăbiciune, câştigă teren. La Paris, publicaţia *Le Temps,* într-un articol comentat de presa vieneză în 8 martie 1917, reaminteşte că, după o serie de victorii importante, Napoleon a fost primul care s-a întrebat dacă nu era timpul ca lumea să se gândească la pace. Sixte continuă lupta. „Negreşit, este mai tenace decât fratele său. Cu ochii negrii şi tenul lui smead, seamănă cu maică-sa, având alură de spaniol sau italian. Vivacitatea care îl caracterizează este de fiecare dată atenuată printr-o politeţe rafinată şi o urbanitate perfectă."[1]^

23 mai 1917: la Palatul Buckingham, George al V-lea este furios pe Wilhelm al II-lea

Până în această primăvară, suveranul britanic a fost reticent în privinţa considerentelor familiale în război. Dar iată că împăratul Carol îi încredinţează prinţului Sixte misiunea de a sonda intenţiile regelui Angliei, la şase săptămâni după decizia SUA şi în timp ce Royal Navy amplasează baraje de mine de-a curmezişul Mării Mânecii. Premierul Lloyd George, în frac şi joben, îl acompaniază desigur pe prinţ, care trebuie să rămână incognito în palat. O mică scară, o anticameră, un salon unde se află lordul cancelar, un aghiotant, un ofiţer de marină. Nu trec nici două minute şi un valet deschide o uşă. încă o scară, un lung coridor şi, în sfârşit, biroul regelui. Printre numeroase fotografii de familie şi suvenire de la bunica lui, regina Victoria, un surprinzător tablou cu Napoleon trecând Alpii! Acceptabil, atâta vreme cât nu trece dincolo de Canalul Mânecii... George al V-lea iese în întâmpinarea musafirilor săi. „Este în uniformă kaki de mareşal, încălţat în cizme cu pinteni. Strângeri de mână. Cuvinte de bun venit. [...] [Regele] spune că îi cunoaşte pe Carol şi Zita. în fine, intrăm în miezul subiectului. Lloyd George îmi cere să-i arăt regelui scrisorile de la Carol."[122] în timp ce suveranul le citeşte, prinţul îi

studiază atât pe el, cât şi pe premier: statul şi guvernul, cele două pârghii ale puterii. George al V-lea „este de statură mijlocie; părul a început deja să i se mai răărească; are un fizic agreabil, mâini nervoase, mereu în mişcare, o voce puternică; vorbeşte ca un om care nu se grăbeşte. Atitudinea lui Lloyd George este respectuoasă, dar fermă. Nu arată ca un tribun popular atotputernic, ci ca un englez de viţă veche, aşa cum trebuie să fie, dând dovadă de mult

respect şi de supunere faţă de augustul său suveran". George al V-lea precizează că o pace cu Germania este absolut exclusă şi că nu se poate pune problema decât a unei păci separate cu Austria. Or această ipoteză fusese deja eliminată cu prilejul unei întâlniri care ar fi trebuit să rămână secretă, în Savoia, în gara Saint-Jean-de-Maurienne, în 19 aprilie, între britanicul Lloyd George, francezul Alexandre Ribot (ostil Habsburgilor) şi ministrul italian al afacerilor externe, Sonnino, şi el un duşman de moarte al Austriei. Sonnino, care aflase de iniţiativa împăratului Carol, a respins ideea de pace, pe motiv că Italia nu ar recupera ceea ce i se promisese în 1915, când intrase în război, adică o serie de teritorii ca Tirolul de Sud, Trieste, Dalmaţia. Dar în acelaşi moment, şeful statului- major italian, generalul Cadorna, intrase în legătură cu Austria, fără ca Sonnino să fie la curent, însă cu acceptul regelui Victor Emanuel al III-lea. în această ipoteză, Italia renunţa la pretenţiile ei. Dublu joc, dublu risc de a pierde...

în biroul său, George al V-lea se înflăcărează: Germania trebuie zdrobită, declară el, furios pe militarismul prusac. „Regele subliniază după aceea că el nu are niciun fel de aversiune faţă de Austria, că Austria se poartă frumos cu prizonierii civili englezi şi că o pace separată ar fi categoric o lovitură dură şi mortală pentru Germania/— Se discută apoi despre o invitaţie a regelui Victor Emanuel al III-lea al Italiei pentru o întâlnire, la Compiegne, a şefilor de stat — britanic, francez şi italian —, precum şi a şefilor lor de guvern. Această reuniune nu va avea loc niciodată. Audienţa se încheie printr-o evocare a situaţiei din Rusia, unde guvernul provizoriu a propus „pacea fără anexări şi fără sancţiuni". Bolşevicii cheamă la „înfrăţirea maselor de soldaţi ai ţărilor beligerante", iar manifestaţiile pacifiste se înmulţesc. Pacea, cerută cam pretutindeni, nu este cea dorită de împăratul Carol, iar prinţul Sixte, în ciuda eforturilor sale, nu cunoaşte dedesubturile jocurilor politice şi ale ideologiilor.

Atitudinea compătimitoare a cuplului regal britanic faţă de păturile sociale defavorizate le-a adus monarhilor o mare popularitate. Simplitatea suveranei, care ascunde o mare timiditate, se potriveşte armonios cu afabilitatea soţului ei. Regina Mary, care se obişnuieşte cu orice, dacă are umbreluţa ei de soare sau, după caz, umbrela de ploaie şi — singurul ei lux — cele douăzeci de şiraguri de perle, este foarte recunoscătoare pentru devotamentul femeilor, care i-au înlocuit pe bărbaţi în uzine, ateliere şi birouri. Deşi considerată autoritară şi nu prea mămoasă cu copiii ei — o chestiune de disciplină —, în fiecare zi, spre seară, li se dedica întru totul când erau mici. îi învăţa să cânte refrene la modă, le citea cărţi de istorie şi îi iniţia în tainele tapiseriei, ceea ce, în opinia ei, te deprinde să fii răbdător.

în toate împrejurările, regina impresionează prin calmul şi comportamentul ei, invariabil îmbrăcată cu rochii modeste şi fuste lungi, care stau ca mulate pe trupul acestei femei înalte şi subţiri.

17 iulie 1917: regele Angliei îşi reneagă originea germană!

Londra, marţi 17 iulie 1917, cabinetul de lucru al lui George al V-lea. Războiul a ajuns la aproape trei ani de lupte, suferinţe, eforturi, victorii scump plătite şi eşecuri tragice. începând din 8 iunie, au debarcat primele contingente americane, întâi la Liverpool, apoi la Boulogne. Astfel, conflictul a căpătat o

anvergură cu adevărat mondială. încă de la începutul ostilităţilor, opinia publică britanică începuse să respingă tot ceea ce era german, inclusiv câinii ciobăneşti germani. în Statele Unite, Legea spionajului, adoptată în 1917, consideră drept suspect, sau chiar vinovat de sabotaj, pe orice individ care, indiferent unde şi sub orice formă, tinde să aprecieze sau să susţină un element germanic. în Marea Britanie, a mânca varză acră a devenit un gest provocator: din solidaritate cu Alsacia-Lorena sub ocupaţie, acest aliment a fost interzis. Expresia germano-americană *hot dog* este înlocuită printr-o sintagmă surprinzătoare, *liberty sausage,* „cârnatul libertăţii"! De la bun început, un apropiat al familiei regale fusese victima acestui boicot: amiralul Battenberg, prim lord al Amiralităţii, tatăl viitorului ultim vicerege al Indiilor, lordul Louis Mountbatten. Numele comandantului suprem al Royal Navy avea o consonanţă mult prea germanică. Din această cauză, lordul trebuise să renunţe la funcţia sa încă de la începutul războiului. Iar faptul că suveranul de la Palatul Buckingham era de origine germană nu trecea neobservat. Din 1714, odată cu regele George I, pe tronul Angliei domneau monarhi din Casa de Hanovra. Iar legendara regină Victoria, care avea să-şi „anglicizeze" atât de puternic regatul, se măritase cu Albert de Saxa- Coburg-Gotha, consolidând astfel şi mai mult ramura germană a dinastiei. în această zi de marţi, nepotul ei şi, totodată, al doilea fiu al lui Eduard al Vll-lea, care domneşte de şapte ani, se pregăteşte să întruchipeze, pentru prima oară, spiritul de rezistenţă britanic. El este regele care spune *nu: nu* evocării unui trecut dinastic şi *nu* prezentului care îi ameninţă viitorul; dintre toate rudele sale din familiile princiare ale Europei, Wilhelm al II-lea este persoana pe care George al V-lea o detestă cel mai mult, de când a încălcat neutralitatea Belgiei.

Venit de dincolo de Atlantic, corpul expediţionar american îşi pune, de asemenea, întrebări în privinţa ascendenţei germanice a monarhiei britanice. Este dificil să li se explice soldaţilor, care nu ştiu nimic despre monarhiile din Europa, că împăraţii şi regii, aproape toţi rude apropiate, sunt în război unii contra altora. Deja, în august 1898, lordul Salisbury, prim-ministru în timpul reginei Victoria, îi scria unui prieten, împărtăşindu-i din neliniştile lui: „Ce spectacol ciudat prezintă Europa! Un viitor, cum nu se poate mai incert, depinde de voinţa a trei sau patru oameni doar!"[112] George al V-lea îşi dă seama că, pentru soldaţii veniţi din Wyoming sau din Kansas, bunăoară, pentru a-i ajuta pe britanici, francezi şi belgieni, lucrurile nu sunt simple. Chiar şi eroicul rege al Belgiei, Albert I, care îşi conduce personal armata, deşi ţara lui este ocupată aproape în totalitate, este şi el un Saxa-Coburg-Gotha, provenind din această mică, dar străveche casă princiară din Franconia superioară. Iar regina s-a născut germană! Şi George al V-lea este văr primar cu kaizerul! Regelui Marii Britanii, această anomalie i se pare din ce în ce mai incorectă, ştiut fiind că sute de mii de morţi, răniţi, gazaţi, mutilaţi sunt victime ale lui Wilhelm al II-lea. Milioane de supuşi din Imperiul

Britanic, militari şi civili deopotrivă, sunt şocaţi, sătui de această bizarerie care grevează asupra sentimentului lor patriotic.

Prin intermediul jurnalului oficial al curţii, *Court Circular,* George al V-lea anunţă că renunţă la toate titlurile şi numele lui germane. Un detaliu la începutul acestui comunicat este elocvent: regele a fost „fericit să informeze Consiliul de hotărârea sa de a respecta numele casei şi familiei sale, şi de a

sista toate titlurile lui germane". Oare într-adevăr George al V-lea a fost „fericit" de această spectaculară schimbare de identitate, el care vorbeşte englezeşte... cu accent german? Şi-a ales, aşadar, un nou nume: Windsor. Consiliul privat s-a ţinut la Palatul Buckingham, în prezenţa unor personaje importante, printre care ducele de Connaught, arhiepiscopul de Canterbury, lordul cancelar, prim-ministrul Lloyd George, precum şi lordul Curzon, fost vicerege al Indiilor. George al V-lea ştie cât de mare este ponderea declaraţiilor oficiale pentru opinia publică. De aceea, a instaurat chiar şi tradiţia urărilor de Crăciun şi a comunicatelor radiofonice importante, adresate popoarelor din Imperiu. Este conştient că pentru supuşii britanici (englezi, galezi, scoţieni şi irlandezi) nu mai este acceptabil ca familia regală să simbolizeze efortul de război, cu un patronim de consonanţă germanică. înainte de 1914, nu-i era ruşine să fie german. Acum... Dar nu e un pic cam târziu, după trei ani de război? Această revoluţie patronimică era urgentă!

Proclamaţia regală este publicată a doua zi în toate ziarele anglofone. *Times* îi consacră o coloană din şase, între succesul repurtat de francezi la Verdun şi pe Meuse, retragerea ruşilor după ultima ofensivă a lui Kerenski, trimiterea unor noi unităţi armate americane în Franţa şi programul spectacolelor londoneze. Wagner nu a fost scos încă din repertoriu, opera *Tristan şi Isolda* urmând să aibă două reprezentanţii la Covent Garden, vineri şi sâmbătă. Regele încheie: „începând cu ziua proclamaţiei noastre regale, casa noastră şi familia noastră se vor numi şi vor fi cunoscute sub numele de casa şi familia de Windsor [...] Pentru noi înşine şi pentru toţi urmaşii noştri, folosirea gradelor, titlurile, demnităţile şi onorurile de duce şi ducesă de Saxa, prinţ şi prinţesă de Saxa-Coburg-Gotha şi alte denumiri germane nu ne mai aparţin". *God Save the King*. încă din vara anului 1914, George al V-lea îi trimisese deja înapoi decoraţiile germane impetuosului său văr.

Deşi tardivă, iniţiativa regală este curajoasă şi eficace. Şi originală. Nu este vorba de a ascunde, graţie unei succesiuni sau unei căsătorii, un nume vechi în spatele unuia nou, alegând un alt patronim şi blazon. Este vorba aici de o ruptură intenţionată faţă de o ascendenţă familială, dar dinastia rămâne aceeaşi. Doar trecutul dinastic este renegat. Dar poate oare să fie şters prin această îndrăzneaţă transfuzie? Ingeniozitatea lui George al V-lea este în alegerea noului nume, cel mai britanic cu putinţă, incontestabil, recunoscut, credibil şi, mai ales, atât de evocator: Windsor! în comentariul său, editorialistul de la *Times* consideră că Majestatea Sa „nu putea alege un nume mai adecvat, căci Windsor este *par excellence*[m] reşedinţa suveranului şi a fost asociat mai mult timp decât orice altă reşedinţă regală cu bucuriile şi vieţile regilor şi reginelor Angliei". Prestigiosul cotidian britanic, fondat în 1785 în timpul domniei unui monarh de Hanovra, enumeră dinastiile care s-au succedat de la Wilhelm Cuceritorul, amintind că toate au fost legate de Windsor, „uneori spre avantajul Naţiunii, alteori spre dezavantajul ei". Astfel,

regina Victoria, ultima reprezentantă a casei de Hanovra, şi soţul ei, prinţul Albert, un Saxa-Coburg- Gotha, sunt îngropaţi acolo. La fel şi Carol I, un Stuart decapitat din ordinul lui Cromwell, se odihneşte la Windsor, iar călăul său politic avusese grijă să întreţină castelul. Toţi monarhii au iubit acest castel, au făcut lucrări de restaurare şi modernizare. Jurnalistul este entuziasmat: „Pentru prima oară în lunga sa istorie, Windsor devine eponimul

unei dinastii". Şi cu mult umor, trecând de toate corecturile, editorialistul se bucură: „Această epocă este propice inovaţiei". Aflând de alegerea regelui, Wilhelm al II-lea râde în hohote: — Nu ştiam că Shakespeare a scris *Nevestele vesele din Saxa-Coburgl* Astfel, Windsor este ridicat la rangul de nume naţional; simbolizează nouă dinastii şi treizeci şi opt de suverani, dobândind o nouă semnificaţie, aceea a legăturii indisolubile dintre familia regală şi ţara sa. Geniul liniştit al lui George al V- lea, despre care se spunea că era un om şters şi tern, este de a fi intervenit la timp, în momentul în care patriotismul interzice orice îndoială. De acum înainte, ca prin farmec, Windsor simbolizează uniunea naţională. Monarhul constituţional, care nu dispune decât de prerogative — acestea nu sunt neglijabile şi, de la Victoria, sunt şi respectate —, poate avea o influenţă considerabilă. Este o forţă nescrisă, care poate fi mai eficientă decât un cadru politic precis. Şi, pentru a confirma această decizie istorică, George al V-lea îşi corectează accentul german, care va deveni discret, căci intonaţiile lui guturale, la limita caricaturii, îi făceau un deserviciu. Eforturile lui vor fi recompensate, peste doi ani, printr-o frumoasă remarcă făcută de Sacha Guitry. în 1 iunie 1919, acesta juca în faţa familiei regale piesa sa *Tatăl meu avea dreptate,* cu Yvonne Printemps. Autorul-actor va confirma patriotismul lingvistic al monarhului: „Dintre toţi regii pe care mi-a fost dat să-i cunosc, el este singurul care să fi avut aerul de a fi de aceeaşi naţionalitate cu supuşii săi".

Vara 1917: în România, cuplul regal înfruntă un duşman şi un aliat dezamăgitor

De la arestarea fostului ţar Nicolae al II-lea, trupele ruseşti care se află în România trec de partea mişcării revoluţionare. încetul cu încetul, amestecându-se cu soldaţii români, ajung să-i influenţeze. în Moldova, unde s-au refugiat familia regală şi curtea, au loc adunări populare, care cer abolirea monarhiei şi formarea sovietelor, închisorile sunt atacate, eliberând deţinuţii, iar pancartele manifestanţilor militează pentru condiţii de viaţă mai bune pentru ţărănime, supusă până atunci marilor moşieri. Regele Ferdinand reacţionează în 5 aprilie, reamintind populaţiei că dinastia sa este română, şi nu germană, şi le promite ţăranilor că vor fi stăpânii pământului pentru care s-au bătut. „Eu, regele vostru, voi fi primul care voi da exemplu. Veţi avea, de acum înainte, o mare participare la treburile statului." Ferdinand reia declaraţiile reformatoare ale unchiul său, Carol I. Cu aceste cuvinte, cuplul regal redobândeşte o popularitate reală. însă ideile progresiste venite din haosul Rusiei agită spiritele. Ferdinand şi Maria sunt sinceri, dar pot ei oare să lupte contra unei avalanşe de steaguri roşii care vor să înlăture monarhia? Iaşi, capitala provizorie a regatului, unde se află cea mai veche universitate din România, devine o replică a Petrogradului. Regina Maria dă dovadă de un curaj care îi descumpăneşte pe manifestanţi, când, într-o seară din aprilie 1917, nişte soldaţi ruşi împresoară vagonul-salon al trenului regal unde se află

suverana. „Păreau ameninţători şi, pentru a dezamorsa situaţia, dispunând de o rezervă de cartuşe de ţigări, regina le-a împărţit personal de la ferestrele vagonului. Pentru ea, acest incident a fost ca o victorie personală."— Regina impresionează şi prin naţionalismul ei, fiindcă a scris o carte despre România, intitulată *Ţara mea,* şi acum le spune ruşilor, care visează la comunism, că bunicul ei, Aleksandru al Il-lea, ţarul eliberator, abolise serbia în 1861.

21

Temperamentul ei este cunoscut şi relaţiile cu amanţii ei au demonstrat că regina nu acceptă să se lase dirijată sau influenţată. „Potrivit mărturiei contelui de Saint-Aulaire, ambasadorul Franţei la Iaşi, regina a ajuns chiar să fie ovaţionată: «Ah! Ce păcat că n-am avut şi noi o împărăteasă ca tine! Am fi păstrat-o şi am fi fost gata să murim pentru ea!»"[115] Dar ţarina Aleksandra nu devenise niciodată cu adevărat o rusoaică, în timp ce regina Maria, a cărei mamă era rusoaică, adoptase cu trup şi suflet România. în vara anului 1917, regina Maria devine simbolul rezistenţei române într-o ţară izolată politic, aflată în mare parte sub ocupaţia armatelor austro-ungare şi ameninţată de o revoluţie urzită de ruşi, deşi ar fi trebuit să fie aliaţii României.

Susţinerea Rusiei, din ce în ce mai slabă sau suspectă, ajunge să fie mai ameninţătoare decât trupele Vienei şi ale Berlinului. De fapt, din punct de vedere militar, România, prinsă între doi adversari, nu se poate bizui decât pe ea însăşi. La începutul lunii august 1917, ruşii încep să se retragă, lăsând ţara pradă armatelor austro-ungare. La Iaşi, panica se abate asupra familiei regale, care îşi face bagajele în pripă. Dar unde să plece? în mod paradoxal, regina nu vede decât o soluţie, Rusia, vrând să ajungă la Rostov-pe-Don. Această inconştienţă se explică prin faptul că prea puţine veşti de încredere au parvenit la Iaşi; situaţia dinastiei este haotică, iar prinţul moştenitor Carol trimite depeşe optimiste părinţilor lui de îndată ce cel mai mărunt sat a fost recucerit. Prinţul nu greşeşte în măsura în care, graţie misiunii militare franceze conduse de generalul Henri Berthelot, de aproximativ zece luni, acest ofiţer remarcabil reuşeşte să comande, să reorganizeze şi să înzestreze armata română. Regele Ferdinand rămâne încrezător şi o asigură pe soţia lui că nimeni nu-i va despărţi, reluând trista iluzie a lui Nicolae al Il-lea, pentru care esenţial este ca familia lui să rămână unită... chiar şi în captivitate.

Totuşi, se produc două minuni. Acestea sunt bătălia câştigată la Mărăşti în 25 iulie 1917 şi, mai ales, bătălia de la Mărăşeşti, din 6 până în 19 august, într-o regiune viticolă, cu munţi vulcanici. Luptele vitejeşti se soldează cu victime de ambele părţi, în rândul trupelor române, luptă chiar şi femei, care au îmbrăcat uniforme de bărbaţi. Este vorba despre fapte eroice de neuitat, mai ales că aceste victorii au fost câştigate şi cu concursul nesperat al ruşilor, deşi ţara lor este în plină descompunere! Din nefericire, aceste succese sunt fără viitor. De la revenirea lui Lenin la Petrograd şi debandada armatelor ruseşti în faţa înaintării germane, efervescenţa revoluţionară nu mai poate fi stăpânită, iar România nu poate decât să se teamă de răspândirea acestei influenţe.

August 1917: din motive de siguranţă, fostul ţar şi Romanovii sunt trimişi în Siberia...

La începutul lunii, o telegramă trimisă de sovietul Armatei a IX-a rezumă astfel starea de panică: „Ofensiva se transformă într-o catastrofă fără precedent, care ameninţă să distrugă Rusia revoluţionară". Kerenski, care

după răzvrătirile bolşevicilor a devenit şeful guvernului provizoriu, se căzneşte să continue lupta alături de Aliaţi. Continuă să fie, de asemenea, garantul securităţii fostului ţar şi a familiei sale. îngrijorat de agitaţia bolşevică şi de regresul militar, se decide să îi transfere pe Romanovi la Tobolsk în Siberia şi, mai ales, departe de front. Kerenski vrea totodată să îşi consolideze autoritatea. Pentru a dejuca orice tentativă anarhistă sau orice

22

complot contrarevoluţionar, ordonă să fie rechiziţionate două trenuri de la Compagnie internaţionale des wagons-lits, care înainte de război erau repartizate traficului Transsiberianului de lux. Familia imperială este grupată într-o singură garnitură de tren, fără să se ştie însă în care dintre ele. Unul dintre trenuri este o momeală: pe vremea când erau la putere, ţarii Rusiei călătoreau astfel pentru a scăpa de atentate — din care avuseseră loc câteva. Acoperişurile şi părţile laterale ale vagoanelor celor două trenuri sunt marcate cu embleme ale Crucii Roşii... japoneze, fiindcă, printr-o incredibilă răsturnare a istoriei, Japonia a devenit aliata Rusiei!

O impresionantă escortă (trei sute douăzeci şi şapte de oameni) îi supraveghează pe Romanovi, care au devenit ostaticii Revoluţiei. Cele două trenuri pleacă din Ţarskoe Selo, în 1 august 1917, primul la ora 6:00 dimineaţa, al doilea peste un ceas. Aşa începe tragica odisee a Romanovilor. După ce trec munţii Urali, care, din vremea Ecaterinei a Il-a, marchează graniţa dintre Europa şi Asia, la Tiumen, primul oraş întemeiat de colonizarea ruşilor în Siberia în 1586, călătorii se îmbarcă pe un vas, pe râul Tobol. în 5 august, trec prin dreptul localităţii Pokrovkoie, satul natal al lui Rasputin, ceea ce o răscoleşte pe Aleksandra, care e mai palidă decât de obicei. A doua zi, ajung la Tobolsk şi sunt închişi în fosta reşedinţă a guvernatorului, o casă dărăpănată pe malul apei. A fost nevoie de o săptămână pentru a străbate cei aproximativ 1 500 kilometri ai acestui traseu. Toamna siberiană fiind scurtă (în medie, cam trei săptămâni), iarna se instalează brutal, iar condiţiile captivităţii sunt foarte dure: temperatura coboară la minus 38 de grade Celsius! Este ger, ninge, Nicolae taie lemne pentru a aprinde focul. Jignirile şi umilirile temnicerilor îi năpăstuiesc pe prizonieri. Fostul suveran, în uniformă şi acum, este somat să îşi scoată epoleţii de ofiţer. O degradare morală suplimentară.

în acest loc, Nicolae şi ai săi află de Revoluţia din Octombrie, confiscarea Palatului de Iarnă şi a puterii de către bolşevici, înlăturarea lui Kerenski şi dorinţa lui Lenin de a semna pacea cât mai repede; din moment ce revoluţia a triumfat definitiv, continuarea războiului a devenit inutilă. Aflând că tratativele pentru armistiţiu sunt purtate între plenipotenţiari bolşevici şi germani, fostul suveran are sentimentul de ruşine al patriotului trădat. Când, într-o gazetă locală, citeşte confirmarea că aceste negocieri sunt foarte avansate, Nicolae îşi exprimă dezgustul, în jurnalul său, notează: „Nu mă aşteptam la un asemenea coşmar. Cum au putut îndrăzni aceste canalii de bolşevici să îşi împlinească visul de a propune inamicului să încheie pacea, fără să consulte poporul şi, mai ales, într-un moment când adversarul ocupă un vast teritoriu din ţara noastră?" Ne putem imagina că fostul ţar are sentimentul că s-a jertfit degeaba... Aleksandra scrie şi ea prietenei şi confidentei ei Anna Vîrubova, care i-l recomandase pe Rasputin pentru binefacerile lui. Fosta împărăteasă, aşezată într-un fotoliu cu rotile, admiră tăria sufletească a soţului ei, aşa cum

subliniază Henri Troyat: „[Nicolae] este, pur şi simplu, minunat. Atâta blândeţe şi mărinimie, deşi suferă necontenit pentru patrie! [...] Toate lucrurile pământeşti ne părăsesc unul câte unul, case şi bunuri distruse, prieteni dispăruţi... Trăim de pe o zi pe alta. Dar Dumnezeu este în toate, iar natura nu se schimbă niciodată. în jurul meu, văd biserici, coline, lumea minunată! Volkov [valetul de cameră al familiei imperiale] mă împinge în

fotoliul meu cu rotile până la biserică, pe cealaltă parte a străzii. Sunt oameni care se înclină în faţa noastră şi ne binecuvântează, alţii care nu îndrăznesc s-o facă. Mă simt bătrână — oh! atât de bătrână! —, dar eu sunt în continuare maica Rusiei noastre... şi o iubesc cu toate păcatele şi grozăviile ei... Doamne, îndură-te de Rusia! Doamne, salvează Rusia noastră."— Cu degetele îngheţate, mişcând anevoios andrelele, ţarina tricotează ciorapi noi pentru Aleksei, căci cei din picioare i s-au găurit, „pantalonii lui Nicolae sunt peticiţi, lenjeria fetelor e zdrenţuită". Ceea ce nu ştiu prizonierii este că în Franţa, numeroşi soldaţi ruşi răsculaţi, trecuţi de partea Revoluţiei, trimişi în lagărul La Courtine (Creuse), au refuzat să facă instrucţie. Diverse comitete de soldaţi au cerut să se întoarcă în Rusia. După un ultimatum, trupele franceze au încercuit lagărul. în 9 septembrie 1917, trei mii de oameni, rămaşi fideli alianţei franco-ruse şi jurământului faţă de ţar, trebuie să restabilească ordinea. Dar nu e suficient. în 16 septembrie, artileria trece la atac. în 18 septembrie, forţele loialiste intră în lagăr. în rândul răsculaţilor, au fost zece morţi şi patruzeci şi patru de răniţi. Judecaţi, majoritatea dintre soldaţii răzvrătiţi sunt internaţi în lagăre din Africa de Nord. Revoluţia rusă nu cruţă Franţa.

Sfârşitul anului 1917: după Caporetto, mânia lui Victor Emanuel al III-lea şi zvâcnetul italienilor

Pe timpul verii, câteva ofensive italiene se concentrează în valea Isonzo, un fluviu care izvorăşte în Alpii Iulieni şi se varsă în golful Trieste. De la intrarea în război a regatului lui Victor Emanuel al III-lea, între armatele lui şi cele austro-ungare se desfăşoară un conflict permanent. în august 1917, a unsprezecea bătălie de pe Isonzo, pe cursul mijlociu al fluviului, le permite italienilor să cucerească muntele San Gabriele, deschizând drumul prin vale, putând astfel să pună mâna pe o formidabilă artilerie şi să ia o mie şapte sute de prizonieri. Dar aceste ofensive sunt prea scump plătite. Victoria nu poate masca realitatea situaţiei, pe care regele o cunoaşte încă din primăvară. Acest om meticulos, rezervat, nu crede în gloria de moment. în ciuda acestei victorii, dezertările sunt numeroase în această regiune muntoasă, agitaţia este în creştere, materiile prime lipsesc, preţul pâinii urcă tot mai mult, agricultura suferă fără mâna de lucru necesară. La Torino, efervescenţa muncitorească a fost dur reprimată: s-a pomenit cifra de cincizeci de morţi, iar elanul pacifist ia amploare. Monarhul, care suferă de un complex de inferioritate atât fizic, cât şi politic, se întreabă: în faţa atâtor suferinţe, făcuse oare bine renunţând la neutralitate, în urmă cu doi ani? Dar rămânând pe front, unde poate fi văzut — în maşina sa — aproape zilnic, regele se bucură de consideraţia soldaţilor săi.

Dar Italia va fi victima evenimentelor din Rusia: întrucât negocierile pentru un armistiţiu au dus la dezertarea mai multor unităţi, armatele austro-germane, degajate de pe frontul rusesc, se întorc împotriva frontului italian.

Sub comanda lui von Below, trupele austro-germane lansează un atac surpriză în 24 octombrie 1917, contra armatei a Il-a şi a IlI-a a Italiei. Cincisprezece divizii se năpustesc într-o breşă deschisă pe o porţiune de 50 de kilometri. La fel ca pe frontul de vest, folosesc gaze şi lansatoare de flăcări, provocând panica şi retragerea trupelor generalului Cadorna. Acesta, tăios şi despotic, nu a ţinut cont de informaţiile alarmante ale cercetaşilor, transmise ofiţerilor

săi. Dezastrul poartă numele de Caporetto, un sat de pe Isonzo, pe care italienii îl ocupau din 1915.—

Luată prin surprindere, Armata a Il-a este bătută. A doua zi, 25 octombrie 1817, austro-germanii reuşesc o străpungere pe 20 de kilometri. în 27 octombrie, Cadorna ordonă retragerea. în a douăsprezecea bătălie de pe Isonzo, Italia înregistrează 10 000 de morţi şi 30 000 de răniţi, lăsând în urmă 293 000 de prizonieri, peste 3 000 de tunuri (jumătate din artileria ei), importante rezerve de arme, materiale de război şi alimente. în *Adio, arme,* Ernest Hemingway va scrie: „A avut loc retragerea, metodică, prin umezeală, lugubră. Noaptea, pe drumurile unde înaintam lent, am întâlnit trupe care mergeau prin ploaie, cai care trăgeau maşini, catâri, camioane, şi toate astea se îndepărtau de front. Nu era mai multă dezordine decât atunci când înaintam".

Chiar dacă la Caporetto s-a produs cea mai mare înfrângere a italienilor din timpul războiului, armata nu este distrusă şi frontul se va stabiliza pe râul Piave, începând din 9 noiembrie. Noul guvern cere demisia lui Cadorna, aşteptând procesul său. Frontul de pe Piave este apărat, datorită sprijinului celor unsprezece divizii franco-britanice şi al americanilor. Este un punct strategic esenţial, deoarece austro-germanii nu sunt decât la aproximativ patruzeci de kilometri de Veneţia. în rândul trupelor trimise de regele George al V-lea, se află fiul său cel mare, prinţul de Wales, în vârstă de 24 de ani, viitor rege Eduard al VUI-lea şi viitor duce de Windsor, care este repartizat la corpul expediţionar canadian începând din octombrie 1917; va rămâne acolo până în iulie 1918, într-o atitudine îmbinând curajul şi inconştienţa. Dar cât farmec! în mod paradoxal, umilirea italienilor va avea un efect revigorant. „Redeşteptând amintirea cotropirilor austriece din secolul al XIX-lea, dezastrul de la Caporetto a provocat în Italia un imens zvâcnet naţional."— Lucrul acesta este deosebit de important, ţinând seama că tentativele de pace separate — printre care cea a împăratului Carol — au eşuat: Franţa, în persoana lui Georges Clemenceau, chemat să conducă guvernul în noiembrie 1917, este inflexibilă; Clemenceau nu va accepta pacea, decât decurgând dintr-o victorie. „Tigrul", republican anticlérical, refuză să îi rămână cumva îndatorat unui monarh catolic care, culmea, are o nevastă Bourbon. Războiul continuă, nu şi pentru Rusia însă, care semnează un armistiţiu, în 15 decembrie 1917, la Brest-Litovski, nod feroviar la frontiera poloneză, însă ocupat de nemţi din 1915. încep tratativele, unde delegaţia rusă este condusă de Lev Troţki.

Februarie 1918: doi regi pe frontul italian şi prinţesa Marie José în gondolă...

Suveranii belgieni au acceptat invitaţia transmisă de regele şi regina Italiei, însă regina Elisabeta face întâi un popas la Menton, pentru ca fiul ei, prinţul Leopold, să se mai întremeze, fiind foarte slăbit din cauza unei gripe de care s-

a îmbolnăvit la începutul lunii ianuarie 1918. Este prima vizită, de la începutul războiului, pe care regele Belgiei o întreprinde în Italia. Albert I ajunge la Battaglia, în apropiere de Padova, de unde urcă în munţi şi inspectează trupele. în 7 februarie 1918, asistă la atacurile simulate ale unui batalion de asalt, care nu îi face „o impresie prea bună". Regele a venit să se convingă de „zvâcnetul italian". Având calităţi de conducător militar mai mult decât regele

Italiei, Albert I notează în jurnalul său, *Carnete de război:* „Considerăm că armata italiană este mai disciplinată decât a noastră; trupele se prezintă mai bine; convoaiele se deplasează în ordine. Dar nu se observă acea perfecţiune a trupelor engleze..." Aceste treceri în revistă au loc în prezenţa prinţilor moştenitori respectivi, Leopold şi Umberto. Apărarea de coastă şi antiaeriană a Veneţiei este importantă, iar o escadrilă franceză îi prezintă lui Albert I un nou tip de hidroavion. Dar, pe lângă aceste obligaţii, regina Elena a Italiei le-a pregătit copiilor şi un pic de distracţie. Umberto, 14 ani, şi prinţesa Marie José, 12 ani, fac o plimbare în gondolă, deşi câteva canale sunt încă îngheţate. Dar chiar şi într-o iarnă de război, când totul pare încremenit, cum să nu simţi farmecul
Veneţiei? Regina Elisabeta îi fotografiază pe adolescenţi, ca „un crochiu al unei idile ce se va concretiza peste doisprezece ani". Ajungând regină a Italiei, Marie José va nota: „în tinereţe, am crescut cu ideea că într-o zi mă voi mărita cu Umberto, moştenitorul tronului Italiei. Această perspectivă căpătase în mintea mea de fetiţă forma unui vis de aur dintr-un basm frumos. Mama îmi întreţinea această speranţă, îmi vorbea despre un prinţ fermecător, pe care îl descria în termeni atât de atrăgători, încât a ajuns să întruchipeze pentru mine perfecţiunea însăşi".[112]

Aprilie 1918: Romanovii sunt separaţi pentru a fi transferaţi într-un loc secret...

Se întâmplă lucrul de care se temea fostul ţar: temnicerii vor să îi împartă pe membrii familiei în două grupuri şi să îi trimită în altă parte. De ce? Negreşit, se gândeşte Nicolae, din cauza tratativelor de pace angajate cu Germania, dar despre care el nu mai ştie nimic. însă bolşevicii, care par neliniştiţi, nu se pot pune de acord asupra noii destinaţii. Iakovlev ar vrea să îi ducă pe prizonierii lui la Moscova, care a redevenit capitala ţării, poate pentru a fi judecaţi. Dar Aleksei este foarte bolnav, paralizat de ambele picioare, care sunt pline de hematoame. Deocamdată, nefiind transportabil, trebuie întâi ca starea lui să se amelioreze. Totuşi, se pare că se are în vedere o plecare, dar deţinuţii nu obţin niciun răspuns la întrebările lor. Sunt impresionaţi când nişte ţărani le aduc de mâncare. Preceptorul, Pierre Gilliard, care reuşeşte să scrie în jurnalul său, spune: „Seara, la ora zece şi jumătate, urcăm să bem ceaiul. împărăteasa este aşezată pe divan, cu două dintre fete lângă ea. Au plâns atât de mult, încât sunt umflate la faţă. Fiecare dintre noi îşi ascunde suferinţa şi se căzneşte să pară calm. Avem senzaţia că dacă unul dintre noi cedează, îi va trage după el pe toţi ceilalţi. împăratul şi împărăteasa au un aer grav şi sunt tăcuţi. Se simte că sunt pregătiţi de orice jertfă, inclusiv cu preţul vieţii lor, dacă Dumnezeu, în căile sale numai de el ştiute, vrea acest lucru pentru mântuirea ţării. Niciodată parcă nu ne-au arătat atât de multă bunătate şi solicitudine. Această profundă linişte sufletească, această credinţă miraculoasă care îi animă se răsfrânge asupra noastră". A doua zi, Nicolae,

Aleksandra şi Maria pleacă, cred ei, spre Moscova. Sunt puşi să urce în nişte *tarantas,* căruţe rustice fără banchete şi fără arcuri — cum folosise şi Mihail Strogoff, eroul romanului cu acelaşi nume, de Jules Verne. Alunecând pe zăpada moale, escortaţi de călăreţi taciturni, prizonierii revin la Tiumen şi se suie într-un tren, crezând în continuare că se îndreaptă spre Moscova. Aleksei, Olga, Tatiana şi Anastasia rămân la Tobolsk. în cele din urmă, primul grup

26

ajunge la Ekaterinburg, un oraş pe versantul oriental al Uralilor. De ce Ekaterinburg? Fiindcă atunci când, în 30 aprilie 1918, trenul lor trece prin această localitate, sovietul local, „foarte roşu", îl confiscă. Oraşul, dominat de bolşevici, deţine astfel nişte ostatici importanţi, o adevărată monedă de schimb în cazul unui atac contrarevoluţionar. Până aici, soarta rezervată lui Nicolae Romanov şi alor săi nu era fixată. Acum, situaţia se schimbă. Membrii familiei imperiale sunt conduşi spre o colină din centrul oraşului. Aici, îi aşteaptă o clădire albă, cu două etaje, foarte bine păzită. Este un imobil „cu destinaţie specială"... Casa Ipatiev, după numele fostului proprietar, un căpitan de la trupele de geniu. înconjurată cu garduri de lemn şi flancată de gherete, clădirea devine noua închisoare a Romanovilor. Aceştia intră, sunt percheziţionaţi, ameninţaţi cu munca silnică. Dar pentru ei, răul cel mai mare este despărţirea de ceilalţi membri ai familiei, cu care nu se vor revedea decât peste câteva săptămâni. O bucurie prea scurtă, însă. Nicolae află că, în 3 martie 1918, la Brest-Litovsk a fost semnată pacea între Puterile Centrale şi guvernul sovietelor. Fostul ţar este profund îndurerat de condiţiile acestei păci, care este sărbătorită drept o strălucită victorie în Imperiul German. Astfel, Lenin a impus „o pace ruşinoasă", prin care Rusia pierde Polonia, Ţările Baltice, Finlanda, Ucraina, o parte din Belarus şi alte teritorii. Comitetul Central al partidului bolşevic a încheiat această pace într-o atmosferă dramatică. Rusia nu mai este în război contra puterilor străine. Este în război contra ei înseşi.

Mai 1918: trandafirii Bosforului îi vor salva oare pe Carol şi Zita?

Guvernul austriac, la insistenţele suveranului, analizează o nouă posibilitate de pace separată. Preşedintele Wilson reaminteşte condiţiile sale enunţate în mesajul către Congres, în 8 ianuarie 1918, un plan de pace într-o declaraţie numită în „Paisprezece Puncte", cerând în mod special ca toate popoarele neaustriece din Imperiu să obţină autonomia. în mod aprioric, aceste principii corespund cu programul lui Carol, însă din stângăcii în trădări, de la intermediari la negociatori, nu se ajunge la niciun rezultat. Un ministru german, bun cunoscător al monarhiei Habsburgilor, scrie: „în Austro-Ungaria domneşte dezordinea". Cuplul imperial este totodată victima unei campanii, am zice noi, „de dezinformare": Carol este prea catolic, prea religios pentru spiritele umaniste legate de francmasonerie. Zita este când o Bourbon, prin urmare franceză, când o Parma, prin urmare italiancă. Acesta-i motivul pentru care se ocupă în special de răniţii italieni? Este austriacă? Este unguroaică? Eficientă, calomnia sădeşte îndoiala în mintea unora.

în acel moment, Carol se gândeşte să facă o vizită la Constantinopol pentru a-şi linişti aliatul îngrijorat, Imperiul Otoman. O călătorie incredibilă, dacă ne gândim bine. în 19 mai 1918, trenul imperial, format din vagoane suplimentare ale Orient- Expressului, se opreşte la gara Sirkeci din

Constantinopol, pe care Junii Turci îl numesc Istanbul, după numele vechiul cartier Stambul. Carol este într-o uniformă roşie de mareşal ungur, având pe cap un panaş alb gigantic, cu o capă cu guler de blană şi o egretă de nestemate pe calpac. Cuplul imperial este însoţit de ministrul austro-ungar al afacerilor externe. împăratul-rege are o alură frumoasă. „Când lansează salutul tradiţional în turcă («Bună ziua, soldaţi!»), oştenii îi răspund într-un

glas: «Să trăiţi!»."[m] Peronul gării dispare sub covoare somptuoase, iar femeile aruncă o ploaie din petale de roze. Iluştrii oaspeţi sunt primiţi de ministrul de război, aflat în funcţie din 1914, Enver Paşa, un general germanofil, format în armata prusacă, membru al mişcării Junilor Turci care îl detronaseră pe sultanul Abdul-Hamid al Il-lea, şi veteran al Războaielor Balcanice. Carol şi Zita sunt acompaniaţi de fiul lor cel mare, Otto. Zita va povesti că a fost fascinată de acest spectacol nemaiîntâlnit al Bosforului în sărbătoare. Sultanul Mehmed al V-lea oferă o recepţie cu mii de invitaţi la splendidul palat din marmură albă Dolmabahge. Lui Carol, i se rezervă discuţiile politice, iar Zitei — vizitarea Haremului. Corpul expediţionar austro-ungar defilează în faţa suveranului. Oare Zita şi soţul îşi amintesc cum turcii fuseseră opriţi de două ori la porţile Vienei? Toate astea sunt de domeniul trecutului. Sultanul şi împăratul încearcă să îşi salveze popoarele, însă lupta lor este pierdută. Ultimul dineu diplomatic, la ambasada austriacă, mai lasă loc cumva de iluzii? Mai poate cineva să se amăgească, în aprilie 1918, că Austro- Ungaria este în continuare o mare putere, deşi soldaţii ei sunt lihniţi de foame, au o greutate corporală, în medie, de 50 kilograme şi au ajuns să îşi mănânce caii care au murit de inaniţie, nemaiavând furaje? Este vorba despre o ţară la capătul resurselor, care încearcă, prin toate mijloacele, să pună capăt războiului. Erich Feigl observă că acest voiaj uimitor avea drept scop, potrivit Zitei, să „îi convingă pe conducătorii Imperiului Otoman de necesitatea susţinerii marelui proiect menit să aducă pacea cât mai repede cu putinţă"—. Sultanul Mehmed al V-lea moare peste şase săptămâni, fără să mai vadă căderea Imperiului Otoman, anunţată drept ineluctabilă de două veacuri deja. Pentru împăratul Carol, ultima tentativă de pace separată cu Franţa a fost zădărnicită de Clemenceau: acesta a predat agenţiei de presă Havas conţinutul negocierilor secrete pe care i-l înmânase Poincare. Divulgarea acestui proiect este ca un seism. La Berlin, este considerat drept o trădare, iar Carol va trebui să se deplaseze la cartierul general al lui Wilhelm al II- lea, la Spa, în Belgia, pentru a dezminţi informaţiile şi a adopta o atitudine ofensivă. Cât de amar este eşecul acestui plan laborios! Austro-Ungaria nu mai poate continua războiul, dar Clemenceau nu va manifesta niciun fel de milă sau înţelegere.

Mai 1918: la Bucureşti, curajoasa regină Maria preferă exilul capitulării...

Pacea de la Brest-Litovsk impresionase autorităţile române. De la prăbuşirea Rusiei imperiale, România se simte izolată. Ideea de a semna pacea cu Puterile Centrale agită spiritele la curte şi în guvern. Britanicii şi italienii consideră că ar fi o soluţie înţeleaptă, însă la Paris, Clemenceau, furios, se opune acestei renunţări. Atunci, în 7 mai 1918, într-o atmosferă de mare amărăciune, premierul român semnează ceea ce se va numi al patrulea Tratat de la Bucureşti. Prevederile documentului sunt catastrofale pentru ţară. România cedează o zonă din Carpaţi în favoarea Austro- Ungariei, Dobrogea în

favoarea Bulgariei şi, mai ales, se supune din punct de vedere economic Germaniei imperiale, rupând toate legăturile ei cu Aliaţii, de partea cărora ar fi vrut să se situeze. Chiar dacă România păstrează la Marea Neagră portul Constanţa şi anexează Basarabia de la Ucraina, acestea nu sunt decât nişte firave consolări. Furioasă, printre altele, de amputarea Carpaţilor, regina Maria îl imploră pe regele Ferdinand să nu ratifice această convenţie

înjositoare. Fără parafa regală, tratatul este inaplicabil. Ferdinand o ascultă pe nevasta lui, care ameninţa să plece în exil, decât să accepte capitularea. Regina speră ca Aliaţii să aprecieze atitudinea ei.

26 mai 1918: ofensivă germană în Champagne. Parisul la cheremul lui Wilhelm al II-lea?

Kaizerul este mereu în mişcare. Se deplasează, odată cu statul-major şi armata, în trenul său special de culoare verde-închis. Străbătând în lung şi-n lat regiunile ocupate de armatele lui în Belgia şi în Franţa când reţeaua de căi ferate îi permite acest lucru, Wilhelm al II-lea vrea să aibă impresia că el este în continuare stăpânul Germaniei, deşi, de multă vreme, de treburile statului se ocupă Ludendorff şi Hindenburg. Ordinele pe care le dă Wilhelm al II-lea se referă în principal la existenţa sa în decorul războiului. Această iluzie este întreţinută prin ceremonialul pe care împăratul îl impune în călătoriile lui, îndeosebi în Picardie, în Ardeni şi, la sfârşitul lunii mai 1918, în Champagne. Sala de baie a trenului imperial conţine o enormă bijuterie: o cadă din aramă, lustruită cu grijă după fiecare îmbăiere a suveranului, într-o apă foarte fierbinte; aşa se pregăteşte el de culcare. Această cadă de baie, „a găsit-o la Bruxelles, în 1914, iar de-atunci nu s-a mai despărţit niciodată de ea"—. în vagonul-restaurant, diferiţi oaspeţi — de la mareşalul curţii la medicul- şef, care participă toţi la călătorie — sunt poftiţi la masă în ultimul moment. în birou, hărţile imense înfăţişează un univers cucerit în numele Reichului. Aici, Saint- Quentin. Colo, Laon. Sosirea trenului este un preludiu, pe cât de spectacular, pe atât de sinistru, în care kaizerul pune în scenă ceea ce va fi interpretat de alţii.

Acest teatru mobil este conectat la lumea reală prin cabinele telegrafice, unde se aud păcăniturile mesajelor codificate. Cu diviziile repatriate de pe frontul rusesc, după pacea de la Brest-Litovsk, cu armele noi şi aviaţia germană, Ludendorff lansează a doua ofensivă în noaptea de 26 spre 27 mai 1918, în Champagne, între Reims şi Soissons. în direcţia Parisului, înaintarea frontului este puternică. în 29 mai, nemţii au ajuns la 5 kilometri de Marna! Marna! Simbolul unei revanşe ce trebuie luată. Râul este traversat în 30 mai, la Dormans şi la Château-Thierry. La
Paris, panica este atât de mare, încât generalul Petain, comandantul suprem, cere guvernului să plece din capitală şi să pregătească retragerea. Pare să se repete situaţia din vara anului 1914. Kaizerul se şi vede la Paris! în sfârşit! Dar peste trei săptămâni, diviziile Aliaţilor, dintre care cinci americane, îi constrâng pe germani să bată în retragere. Ofensiva este un eşec, iar Wilhelm al Il-lea află că germanii se revarsă înapoi în dezordine, iar unii soldaţii refuză chiar să mai lupte. Ludendorff numeşte aceste momente „zile de doliu". Vrea să îşi dea demisia, însă împăratul refuză să o accepte. „Kaizerul se consultă zile întregi cu mareşalul curţii, căruia îi cere uneori, pe un ton disperat, să îi salveze coroana!"—

Noaptea de 16 spre 17 iulie 1918: Romanovii sunt asasinaţi la Ekaterinburg

De când au fost aduşi în casa Ipatiev, fostul ţar, fosta împărătească şi copiii lor trăiesc într-o atmosferă insuportabilă, sub autoritatea comandantului Avdeev, un alcoolic violent şi obtuz la minte, care îl acuză pe Nicolae că a supt sângele poporului. Fostul ţar rămâne amabil, politicos, închis în carapacea demnităţii

şi a bunei-cresteri. Când au nevoie să meargă la toaletă, fostele mari ducese au parte de cele mai abjecte comentarii. Pe Aleksei, care nu poate nici acum să meargă, îl ţine în braţe tatăl lui, când au voie să facă scurte plimbări prin curte. Suita Romanovilor este formată din cinci persoane: doctorul Botkin, bucătarul Haritonov, ajutorul de bucătar Siednev, valetul Trupp şi camerista Demidova. Ceilalţi membri ai anturajului au fost expediaţi înapoi la Tiumen sau băgaţi la închisoare. Aleksandra, în mod special, le displace gardienilor, care o poreclesc „nemţoaica general", nerecunoscându-i statutul de împărătească a Rusiei. Semeaţă şi plină de morgă, Aleksandra vorbeşte foarte puţin. A slăbit mult, şi nu poate mânca decât macaroane şi ciulama. Fetele sunt drăguţe, discrete, îşi fac patul singure, se ocupă de menaj şi au grijă să fie cât mai bine îmbrăcate. Olga, 22 de ani, este duioasă şi citeşte tot ce poate. Tatiana, 20 de ani, înaltă şi zveltă, se mişcă graţios, ca o dansatoare. Le dă ordine surorilor ei, care au poreclit-o, în glumă, „guvernanta". Maria, 18 ani, este cea mai durdulie, cu nişte ochi foarte mari. Anastasia, 16 ani, e un adevărat băieţoi, poznaşă, cu talentul de a imita. Aleksei, 13 ani, este înconjurat cu dragoste de toţi. Este atât de plăpând. în mod ciudat, corespondenţa pe care o primesc, în mod neregulat, nu este deloc cenzurată. Astfel, din scrisori, dar şi din conversaţiile cu temnicerii lui, Nicolae este cât de cât la curent cu situaţia exterioară. în ţară, condiţiile sunt dramatice: războiul civil a luat locul războiului mondial. în faţa „roşilor", sunt acum „albii", ceea ce e un element nou. O speranţă? Poate. Există generali dârji, ca Denikin, care a adunat voluntari în sud şi a preluat conducerea lor, în aprilie. Se spune că ar vrea să atace Ekaterinburg, el, care asistase fără de părere de rău la abdicarea lui Nicolae al Il-lea, dar pe care excesele bolşevicilor îl dezgustă. Se mai vorbeşte şi despre amiralul
Kolceak, comandantul suprem al flotei din Marea Neagră în 1916, care a demisionat la începutul revoluţiei şi a organizat acţiuni de luptă contra bolşevicilor. în Siberia, a format o legiune de patruzeci de mii de foşti prizonieri şi dezertori austro-ungari. Controlează partea orientală a liniei Transsiberianului şi se spune că ar veni şi el să atace Ekaterinburg, unde gara este plasată pe această cale ferată principală. Toate aceste zvonuri îi fac şi mai dezagreabili pe supraveghetorii casei Ipatiev. Nu se mai pune problema de a-l duce pe Nicolae la Moscova, pentru a fi judecat. Din acest punct de vedere, Revoluţia pare pe punctul de a eşua, întrucât de la Urali la Volga, bolşevicii sunt măturaţi de la putere. Dar statele aliate Rusiei au uita de angajamentele lor? Se află că japonezii au cucerit Vladivostokul, că cincisprezece mii de britanici au debarcat la Murmansk şi că aprovizionarea Moscovei a devenit imposibilă. Cercul se strânge, iar Ekaterinburg este în centrul lui. Doar Aleksandra, având în memorie prezicerile lui Rasputin, presimte că familia nu va putea fi eliberată la timp. Captivi, Romanovii vor fi

masacraţi. în jurnalul ei, împărăteasa scrie, cu o luciditate rece: „îngerul se apropie..." Dacă Ekaterinburg este ameninţat, Romanovii sunt pierduţi.

Marţi, 16 iulie 1918. A sosit un nou comandant al casei Ipatiev: Iurovski, un om meticulos şi feroce, trimis de Lenin. Spre seară, Tatiana citeşte din Biblie mamei ei. Prizonierii iau cina la ora 20:00; Aleksei poate mânca ouă. La miezul nopţii, sub pretextul izbucnirii unei insurecţii, Iurovski dă buzna în odăi

30

pentru a pune „familia la adăpost". Toată lumea, inclusiv servitorii, se îmbracă în grabă. Nimeni nu vorbeşte. Nicolae are barba încărunţită. îl poartă pe fiul său în braţe, ca o cruce de infinită tandreţe. Comandantul îi pune pe ostatici să coboare la subsol. O scară cu douăzeci şi trei de trepte. Un uimitor simbol derizoriu: ţarul a domnit douăzeci şi trei de ani... încăperea e goală, murdară, cu un tapet de hârtie învechit. Ce trebuie să aştepte aici? „Nişte automobile", îi răspunde sec Iurovski lui Nicolae. Acesta cere scaune, i se aduc trei; Nicolae, soţia lui şi fiul lor se aşază pe ele. Anastasia ţine în braţe un căţel, micul spaniei al Tatianei. Camerista strânge o pernă pe burtă. Linişte. O aşteptare cumplită, la lumina pâlpândă a unei lămpi cu gaz. La ora 3:15, zgomot de vehicule afară; se aud voci din debaraua alăturată. Intră unsprezece bărbaţi înarmaţi. Se va afla că sunt, majoritatea, letoni şi prizonieri austro-ungari.

Comandantul, care a pus la cale totul încă din ajun, anunţă:

— Nicolae Aleksandrovici, prietenii tăi au încercat să te salveze, dar nu au reuşit. Suntem obligaţi să te împuşcăm. Viaţa ta s-a încheiat.

Alexandra îşi face semnul crucii, a înţeles ce urmează. Nicolae nu a auzit bine:

— Ce?

Ultimul său cuvânt. El este executat primul. De la mică distanţă, şeful trăgătorilor îi împuşcă pe Nicolae şi Aleksei, care alunecă de pe scaune. Ţipete, împuşcături, toţi ostaticii sunt asasinaţi. Dacă mai trăiesc încă, sunt străpunşi cu lovituri de baionetă. Aleksei respiră încă. Iurovski ocheşte cu revolverul său Nagan şi trage încă două gloanţe în copilul care zace într-o baltă de sânge. S-a terminat. în două minute, din ordinul lui Lenin, puterea bolşevică şi-a reglat conturile cu Romanovii şi cu trei veacuri de istorie, simbolurile vechii Rusii. Rasputin vestise: „Când eu voi fi mort, Rusia va cădea în ghearele diavolului".

Scandal la Curtea României: prinţul moştenitor dezertează pentru a se însura!

Regele Ferdinand şi regina Maria nu aveau nevoie de acest scandal familial, când situaţia ţării era în continuare gravă în acest început de septembrie 1918. De câteva luni, fiul lor Carol s-a îndrăgostit de o tânără dintr-o excelentă familie română de fanarioţi—. Numele ei este Ioana Maria Valentina Lambrino, dar toată lumea îi spune „Zizi". Prinţul moştenitor o iubeşte atât de pătimaş, încât se decide să se însoare cu ea. Ştiu amândoi că un mariaj clandestin va avea grave consecinţe: un viitor suveran trebuie să obţină aprobarea guvernului pentru a se căsători şi nu are voie, în niciun caz, să se însoare cu o tânără dintr-o mare familie română, pentru a nu exista riscul acaparării puterii de către clanuri interne. Tatăl său, Ferdinand, avusese parte de aceeaşi experienţă dureroasă, când trebuise să renunţe la Elena Văcărescu. Lucru şi mai grav, cei doi amorezi decid să plece pe furiş din

România, pentru a se căsători la Odessa, aşadar, în Rusia. Dar prinţul este înrolat în armată. Prin gestul său, cumulează nesupunerea cu dezertarea.

Căsătoria lor secretă este oficiată în 19 august 1918, având drept martori pe un prieten, care îi însoţise în fuga lor, şi doi militari austrieci. Asta mai lipsea! E ca în romane. Luna lor de miere va dura zece zile. Nişte emisari îi aduc pe miri înapoi la frontieră, unde îi aşteaptă trenul regal. Regina e şi ea

prezentă, explicându-i lui Carol că nu şi-a respectat îndatoririle de moştenitor, nesocotind legea monarhică, şi nici datoria de ostaş, abandonând postul de comandă în armată, într-o perioadă atât de critică. Vinovatul este condamnat la şaptezeci şi cinci de zile de închisoare, într-o mănăstire din munţi. Aceasta este pedeapsa pentru dezertare. Cât despre căsătorie, trebuie obţinută de urgenţă anularea ei, întrucât prinţul ar putea fi privat de statutul său de moştenitor al coroanei. Membrii guvernului şi comandanţii armatei, indignaţi de o asemenea frivolitate, cer să i se retragă dreptul de succesiune la tron. Războiul nu este un spectacol de operetă! Aparent, este destul de simplu. în practică, problema este mai complicată, Carol fiind în continuare îndrăgostit. Regele Ferdinand, după ce i-a trecut mânia, a făcut tot ce-a putut pentru a-şi salva fiul, slăbit şi disperat. Regina îl imploră pe Carol să se despartă de această fată, care nu e pentru el. O mamă îndurerată vorbind cu fiul ei, care nu conştientizează reputaţia catastrofală pe care a dobândit-o, din cauza unei iubiri trecătoare, cum crede Maria. Carol acceptă să nu se mai vadă cu tânăra timp de şase luni. Dar, imediat ce este eliberat, se întoarce să trăiască împreună cu Zizi. Numai că justiţia nu îi va lăsa aşa...

Campanie victorioasă a Armatei din Orient: regina Maria îşi ia revanşa

Regina Maria a României avusese dreptate să respingă Tratatul de la Bucureşti căci, începând din septembrie 1918, Armata din Orient, acum sub comanda generalului Franchet d'Esperey, răstoarnă situaţia. în 15 septembrie, străpunge frontul bulgar, cu unităţi armate franco-sârbe şi elene. Poziţiile bulgare, fortificate de doi ani şi jumătate, sunt bombardate de aviaţia franceză şi sârbă. în 30 septembrie, Bulgaria cere un armistiţiu de pace. Serbia şi România sunt pe cale de a fi eliberate, iar frontul sudic al Rusiei este menţinut. în 3 octombrie 1918, susceptibilul ţar al Bulgariei, speriat de marşul trupelor lui răsculate care se îndreptau spre Sofia, îşi asumă responsabilitatea înfrângerii şi abdică în favoarea fiului său, Boris al III-lea. în ceea ce îl priveşte, prinţul Alexandru al Serbiei, care părăsise insula Corfu unde trăia în exil, alăturându-se Armatei din Orient, participă strălucit la eliberarea ţării sale, în fruntea unor trupe franco-sârbe. îşi face o revenire triumfală la Belgrad, în 1 noiembrie 1918. Clemenceau cere regelui României să denunţe Tratatul de la Bucureşti pe care nu-l semnase, pentru a putea întoarce armele contra Berlinului şi Vienei, momindu-l cu condiţii foarte avantajoase în tratativele de pace, care devin ineluctabile de acum înainte. în 9 noiembrie 1918, regele Ferdinand adresează un ultimatum austro-ungarilor, cerându-le să evacueze teritoriul României. în 10 noiembrie, regele şi guvernul său declară război Puterilor Centrale. De fapt, acestea au început deja să se retragă prin Transilvania; armata română, formată şi organizată de generalul Berthelot, va urmări trupele austro-ungare pe cuprinsul acestui teritoriu revendicat de România, printre alţii, cu prilejul negocierilor cu Aliaţii. Şi, în 1

decembrie 1918, regele Ferdinand şi regina Maria vor fi văzuţi conducând parada victoriei la Bucureşti. „Regina Maria purta cu mândrie pe uniforma ei crucea de război pe care i-o decernase Clemenceau."[122] Din cauza complexităţii situaţiilor, armistiţiile din Balcani au avut loc mai târziu decât în vestul Europei.

Victor Emanuel al III-lea al Italiei, ajutat de

32

trupele Aliaţilor, repurtează victoria de la Vittorio-Veneto

La sfârşitul lunii octombrie 1918, armata austro-ungară din Veneto este grav slăbită de răzvrătirile şi dezertările soldaţilor cehi şi slavi din sud. în acord cu regele, generalul Diaz declanşează, în 24 octombrie, o puternică ofensivă pe fluviul Piave, la est de Treviso. Fluviul este traversat în zori. în seara de 29 octombrie, avangărzile italiene intră în oraşul Vittorio-Veneto, fondat în 1866 prin unirea celor două târguri. Din acest moment, retragerea austriecilor, care pierduseră deja treizeci de mii de prizonieri, se transformă într-o totală derută. în seara de 30 octombrie, comandantul austriac i-a transmis lui Diaz intenţia sa de a cere armistiţiul. Bătălia victorioasă de la Vittorio-Veneto şterge ruşinea de la Caporetto. în seara de 3 noiembrie 1918, în apropiere de Padova, în Villa Giusti unde regele îşi stabilise reşedinţa şi îşi instalase statul-major după ce ţara sa intrase în război, se semnează pacea dintre regatul Italiei şi Imperiul Austro-Ungar. Pentru Victor Emanuel al III- lea, această victorie decisivă reprezintă simbolul eroismului combatanţilor italieni în război.

Lumea Habsburgilor se prăbuşeşte: împăratul Carol I al Austriei renunţă la coroană

în domnia lui atât de lungă, marcată de nenumărate grele încercări şi drame, Franz Joseph nu a avut parte de tot ce putea fi mai rău: sfârşitul puterii dinastiei lui. Sfârşitul unei lumi, cea a lui Carol Quintul, a Măriei Tereza şi a Congresului de la Viena. Armistiţiul semnat cu Italia nu este decât urmarea unor catastrofe, pe care succesorul său la tron încercase să le evite. Omul acesta, care a înfăptuit o importantă operă socială, întrucât el a creat premisele asigurării de sănătate, ale înfiinţării primului minister al sănătăţii din Europa şi ale protecţiei locatarilor, a avut mai multe reuşite ocupându-se de bunăstarea populaţiilor decât în strategia politico-militară. Cu cincisprezece zile înainte de semnarea armistiţiului, publicase, în 16 octombrie 1918, un manifest care viza transformarea dublei monarhii în stat federal. Era prea târziu: din acest moment, Imperiul era deja dezintegrat cu complicitatea Aliaţilor şi redat naţionalităţilor. în 29 octombrie 1918, Boemia şi Moravia se uniseră într-o Republică cehoslovacă; iar în 1 noiembrie 1918, republicanii îşi impuseseră decizia în Ungaria. Răzvrătiri izbucniseră în aproape toate oraşele din Imperiu, şi în special la Viena. Mulţimea flutura steaguri roşii şi scanda lozinci de esenţă bolşevică.

Castelul Schönbrunn, 11 noiembrie 1918. într-un salon decorat cu stampe japoneze pe fond albastru, mobilat cu dulapuri lăcuite şi vase japoneze de porţelan, bântuie poate încă umbrele figurilor celebre din trecut — Mozart, Napoleon şi fiul său, ducele de Reichstadt. Carol I scrie pe o foaie de hârtie cu un creion. După o ezitare, copiază textul primit de la premier şi ministrul de

interne. Suveranul Carol I de Habsburg-Lorena renunţă să mai exercite puterea în calitate de împărat al Austriei. împărăteasa Zita este furioasă. îmi va vorbi, exact peste şaizeci şi patru de ani, în 10 noiembrie 1982, despre două erori comise îndeobşte în legătură cu acest eveniment istoric, precizându-mi că ea ar fi preferat să moară decât să-l vadă pe soţul ei cum acceptă să fie îndepărtat de la putere. El, care implorase necontenit să fie

oprit acest război pe care nu el îl declarase, să fie făcut vinovat acum pentru înfrângere?! Câtă nedreptate! Şi nu este vorba despre o abdicare, ci despre o renunţare. Şi chiar dacă în acele momente Carol I dispare de pe scena publică austriacă, doreşte totuşi să-şi păstreze legitimitatea în Ungaria, unde rămâne rege: Carol al IV-lea. Dar oare opera înfăptuită cu atâta răbdare de Habsburgi va putea dăinui după o asemenea amputare? Răspunsul este cunoscut a doua zi: Austria adoptă regimul republican. Cu subtilitate, un politician observă: „Iar acum, Austria este o republică fără republicani". împăratul-rege este singurul şef de stat — implicat, fără voia lui, într-un conflict armat —, care să fi cerut oprirea imediată a ostilităţilor, deoarece cunoştea prea bine punctele vulnerabile ale Imperiului său în care existau paisprezece etnii diferite, cinci religii, numeroase minorităţii susceptibile şi turbulente. Intoleranţi, Aliaţii nu au contenit să-l denigreze pentru „pacifismul retrograd" şi „fetişismul religios", de care considerau că dădea dovadă. Vor continua să îl critice şi după căderea sa.

Foarte rapid, Carol, Zita şi copiii lor sunt rugaţi să părăsească Viena. Li se repartizează drept reşedinţă castelul Eckartsau, un pavilion de vânătoare situat la 30 de kilometri, pe malul Dunării, unde nu s-a făcut nicio pregătire pentru găzduirea lor. Este o iarnă geroasă, încălzirea este deficitară. Condiţiile lor de trai sunt foarte dure. Viitorul este sumbru. Oare ce le mai rezervă soarta? în asemenea împrejurări, cum să nu te gândeşti la coşmarul de la Ekaterinburg?!

Este anunţată abdicarea lui Wilhelm al II-lea, pe care el nu o acceptă...

în oraşele principale din Germania — Berlin, München, Nürnberg — revendicările revoluţionare câştigă teren. în nord, flota s-a răzvrătit la Kiel în 4 noiembrie 1918, iar steagul roşu este arborat pe toate navele. Cu rapiditate, insurecţia s-a extins la Bremen, Hamburg şi Lübeck. în 9 noiembrie 1918, kaizerul, pentru care trenul a devenit principala sa reşedinţă, se află în continuare în Belgia, la Spa. La cartierul său general de la Villa Fraineuse, Wilhelm al II-lea ţine şedinţă. Cu menajamente, i se spune că nu se mai poate conta nici măcar pe trupele staţionate la Spa. Şi nimeni nu se încumetă să-i dezvăluie că există planuri de a fi arestat. Soseşte Kronprinzul, foarte nervos, fiindcă a fost fluierat şi huiduit. îi reproşează vehement tatălui său că nu e în stare să stăpânească situaţia şi că nu dă dovadă de autoritate. Consiliul întrunit în ziua următoare, în 10 noiembrie, este şi mai crud pentru împărat. Zvonul circula din ajun. Hindenburg îndrăzneşte să îi spună Majestăţii Sale că nu se mai aşteaptă decât abdicarea lui. Mai rău chiar, armata nu se mai supune ordinelor lui! în aceeaşi zi, de la Berlin, prin telefon, cancelarul Max von Baden confirmă că monarhia nu poate fi salvată decât dacă Wilhelm al II-lea abdică imediat. întrucât nicio formulă nu-l mulţumeşte, Max von Baden, din proprie iniţiativă, difuzează un manifest: „împăratul-rege a luat decizia de

a renunţa la tron. Cancelarul imperiului rămâne în funcţie, până când problemele legate de abdicare vor fi rezolvate prin instituirea unei regenţe". Realitatea este mult mai dură, ţinând seama că în Germania a fost proclamată republica. Imperiul German nu mai există. Suveranii, regii, prinţii, marii duci care dispuneau de o autonomie, pe care le-o îngăduise împăratul, sunt înlăturaţi.

34

Kronprinzul a înţeles: în haine civile, va pleca în Ţările de Jos, la bordul unui vapor. Wilhelm al Il-lea este furios din cauza manifestului răspândit de cancelar şi, întorcându-se la trenul său, refuză să se urnească din loc. După o noapte agitată, acceptă în cele din urmă să plece spre Ţările de Jos. Trenul se pune în mişcare, însă se opreşte foarte repede. Fostul kaizer este somat să coboare şi să urce în unul dintre automobilele care îl aşteaptă, aceeaşi măsură aplicându-se şi ofiţerilor din escorta sa. La ora 7:00 dimineaţa, ajunge la frontiera olandeză de la Eijsden, spre marea surprindere a vameşilor şi a poliţiştilor, care nu au primit nicio instrucţiune în acest sens. Wilhelm al Il-lea, care de felul lui era veşnic grăbit şi agitat, va trebui să aştepte ceasuri întregi până ce regina Wilhelmina a Ţărilor de Jos să se decidă să îi acorde azil şi să îi găsească un loc de găzduire demn de un împărat, fie el şi detronat. Va dura mult timp. La începutul după-amiezii, în ziua de 10 noiembrie, trenul imperial primeşte autorizaţia de a intra în gara din Eijsden. Wilhelm al Il-lea şi suita sa se instalează în el; vor rămâne peste noapte acolo. A doua zi dimineaţa, la ora 9:00, în această zi memorabilă de 11 noiembrie 1918 când, peste câteva ceasuri, se va semna armistiţiul de la Rethondes într-un alt tren (vagonul-restaurant al trenului mareşalului Foch), vagoanele trenului imperial pleacă înspre Amerongen, în provincia Utrecht. Un aristocrat olandez, contele Bentinck, a acceptat într-adevăr să îşi pună castelul la dispoziţia împăratului exilat. Soţia acestuia, Augusta, scumpa lui Dona, va ajunge şi ea aici peste câteva zile, epuizată, disperată, venind de la Potsdam.

Rămâne de îndeplinit o ultimă formalitate, care e şi cea mai dureroasă: semnătura lui Wilhelm al Il-lea pe actul de abdicare, care nu a fost încă oficializat. Documentul a fost întocmit de guvernul Ebert, care l-a trimis la Amerongen. Kaizerul nu îşi va pune semnătura pe acest act decât în data de 28 noiembrie 1918. Era dificil, probabil, pentru Wilhelm al Il-lea să accepte ideea că dinastia de Hohenzollern, veche de cinci veacuri, din care s-au ridicat regii Prusiei şi, apoi, împăraţii germani, trebuie să renunţe la putere într-o dimineaţă neguroasă din noiembrie 1918. Şi, totuşi, în Europa, rămâne un Hohenzollern care poartă în continuare coroana de rege: vărul renegat, căruia Wilhelm al Il-lea îi retrăsese toate titlurile şi decoraţiile când se plasase de partea Antantei, în 1916. Acest supravieţuitor al dinastiei, Ferdinand I al României, îşi salvase tronul şi, mai ales, avea să îşi mărească semnificativ regatul, în afara oricărei influenţe germanice. Ce ironie a istoriei!

22 noiembrie 1918: suveranii belgieni revin triumfal la Bruxelles

Regele Albert I se ridicase contra cotropitorului cu tot ce-i rămăsese din armată, pentru a continua să lupte alături de Aliaţi. Nu fugise în străinătate, refuzase exilul. Condusese operaţiunile militare în Flandra şi pe frontul de vest. Rezistase în ţara sa, aproape integral ocupată de trupe străine, şi asigurase, când era necesar, continuitatea treburilor politice ale statului, fiind

simbolul naţiunii, în ciuda divergenţelor de opinie dintre cele trei mari partide, a rivalităţilor de natură lingvistică şi a ocupării capitalei Bruxelles, unde guvernul militar german îşi stabilise sediul. Timp de patru ani, el a fost comandantul suprem al unui regat, a cărui neutralitate fusese grav încălcată, şi simbolul puternic al rezistenţei naţionale. De la începutul războiului până la armistiţiul din 11 noiembrie 1918, el a fost cel mai demn suveran, prin

continuitatea îndeplinirii îndatoririlor sale, fiind susţinut în permanenţă de regină, care a fost îngerul bun al tranşeelor. în ceasul victoriei, regele Albert I şi-a meritat din plin supranumele de „Regele Cavaler", întruchipând astfel strălucitul exemplu al unei ţări mici. „Un paradox, Germania este intactă, în timp ce Belgia este complet devastată. înainte de război, era o ţară neutră; după conflagraţie, Belgia este eliberată de neutralitatea ei", constată Patrick Roegiers.[124]

Monarhul, în uniformă şi cu cască pe cap, călare pe un cal alb (deşi nu se consideră un bun călăreţ), însoţit de regina Elisabeta, care a slăbit mult, călărind ca o amazoană, şi de prinţii regali, îşi face o intrare triumfală în Bruxelles, în mijlocul unei veselii generale. Poporul nu a uitat că în 4 august 1914, într-o atmosferă entuziastă asemănătoare, suveranul şi familia regală veniseră la Parlament. în faţa Camerelor legislative, regele declarase că el nu îşi va trăda niciodată jurământul constituţional şi că „o ţară care se apară va fi respectată de toţi: această ţară nu piere". în această zi de 22 noiembrie 1918, regele a revenit în faţa Parlamentului, pentru a aduce salutul armatei victorioase şi dovada că el şi-a respectat angajamentele. La Paris, în Camera Deputaţilor, Paul Deschanel aduce un omagiu regelui belgienilor, printr-o „prietenie care va dăinui la fel de mult ca onoarea, morala şi justiţia". Prin prestigiul pe care l-a dobândit, puterea monarhului a crescut, iar Albert I beneficiază de o extraordinară popularitate, ceea ce nu îl împiedică să fie un suveran modest, liberal, care nu vrea în niciun caz să fie un erou. Şi totuşi Belgia îi datorează atât de mult.

Semnarea armistiţiului, în poiana de la Rethondes, şi toate celelalte acorduri bilaterale pun capăt celor patru ani de război. Rămâne să fie negociate şi semnate tratatele care vor consfinţi crearea unei noi Europe, născută din prăbuşirea celor trei imperii. Imperiul Otoman supravieţuieşte încă, nu se ştie pentru cât timp, însă nu mai este european.
Trebuia făcută încercarea de a încheia pacea.,

- Lili Marcou, ***Carol II, le roi trahi,*** Pygmalion, 2002.
- ***Ibid.***
- Până la începutul anului 1918, se folosea calendarul pe stil vechi, numit „iulian", care era în vigoare în Rusia. Acesta are un decalaj, în minus, de treisprezece zile, faţă de calendarul „gregorian"; calendarul iulian fusese folosit şi în alte ţări, ca de pildă Bulgaria, până în 1916, şi România, până în 1919. Existenţa acestei diferenţe temporale explică de ce în Rusia se vorbeşte îndeobşte despre Revoluţia din februarie şi Revoluţia din octombrie, în timp ce, conform calendarului utilizat în Occident, acestea s-au desfăşurat în martie şi, respectiv, în noiembrie. Pentru claritate, reţinem aici datările potrivit calendarului gregorian.

-l Dominique Venner, „Les improbables révolutions de 1917", ***Nouvelle Revue d'histoire,*** septembrie-octombrie 2007.

- Hélène Carrère d'Encausse, ***op. cit.***

-Ibid.

- în contradicţie cu ceea ce se afirmă în mod repetat şi unanim, ultimul ţar, din punct de vedere juridic, nu este Nicolae al Il-lea, ci fratele său Mihail, care nu a domnit decât o zi şi a cărui

singură decizie a fost renunţarea la tron. Acest ultim suveran, Mihail Alexandrovici Romanov, nu s-a lăsat păcălit de ideea „reînnoirii" despre care i se vorbea, realizând că de fapt era o „revoluţie". Plecând apoi spre soţia lui, care se afla la Gatcina, o reşedinţă imperială pe malul Mării Baltice, în scurt timp Mihail va fi arestat acolo. Surghiunit la Perm, pe versantul vestic al Uralilor, va fi condus într-o pădure şi împuşcat de bolşevici în 13 iulie 1918, cu trei zile înainte de execuţia fratelui său. Ce straniu destin pentru acest om, care fusese moştenitorul coroanei atâta timp cât fratele lui nu avea un copil de sex bărbătesc şi care, peste treisprezece ani, a fost

desemnat urmaş la tron din cauza aceluiaşi copil. Renunţarea la tron a marelui duce Mihail este publicată în 4 martie 1917.

- Reintegrat în Grecia, în provincia Macedonia, în 1912, după Primul Război Balcanic, oraşul Salonic şi-a recăpătat numele antic Thessaloniki. Dar utilizarea ambelor denumiri, Salonic (în turcă, Selanik) şi Thessaloniki, rămâne foarte frecventă şi astăzi.
- La începutul războiului, prinţii au avut autorizaţia de a ieşi din Austria pentru a veni în Franţa, unde voiau să se înroleze în armată. Din cauza prevederilor din legea exilului referitoare la descendenţii fostelor familii domnitoare din Franţa, propunerea lor a fost refuzată. Regele Belgiei a primit favorabil cererea lor de a se angaja în armata sa. Prinţii au luptat ca locotenenţi de artilerie, în bateria 84. Albert I este, de altfel, la originea câtorva tentative de pace separate.
- Amintiri inedite ale lui Maurice Boy de La Tour.

-Ibid.

-Jean Sévillia, ***Le Dernier Empereur,*** Perrin, 2009.

- Amintiri inedite ale lui Maurice Boy de La Tour.

—[1] Raymond Poincaré, ***Au service de la France: neuf années de souvenirs, 1912-1921,***11 volume, Pion, 1926-1934.

- Maxime Tandonnet, ***Histoire des présidents de la République,*** Perrin, 2013.
- Jean Sévillia, ***op. cil***
- Renumele de care se bucura staţiunea Bad Homburg l-a determinat pe prinţul Charles al Ill-lea de Monaco să ceară familiei Blanc să promoveze cazinoul înfiinţat de el în Monte-Carlo, noul cartier elegant şi monden al principatului, ce-i poartă de altfel numele, Charles (Carlo).

— Christian Baechler, ***Guillaume II d'Allemagne,*** Fayard, 2003.

—[6] Emilio Vasari, ***Kaiserin und Königin,*** München, Verlag Herold, 1976. [m] Amintiri inedite ale lui Maurice Boy de La Tour.

—[8] Erich Feigl, ***Zita de Habsbourg, mémoires d'un empire disparu,*** prefaţă de François Fejtö, traducere de
Jacques Denis şi Georges-Albert Saivan, Criterion, 1991. ***[m] Ibid.***

— Andrew Roberts, ***Salisbury, Victorian Titan,*** Londra, Weindenfel & Nicolson, 1999.

— în franceză în text. ***The Times,*** miercuri 18 iulie 1917.

— Lily Marcou, ***op. cit.***

— ***Souvenirs du comte de Saint-Aulaire,*** Paris, 1945.

— Henri Troyat, de l'Académie française, ***Nicolas II, le dernier tsar,*** Flammarion, 1991.

— Astăzi în Slovenia, Caporetto se numeşte Kobarid. [m] Pierre Milza, ***Histoire d'Italie,*** Fayard, 2013.

— Luc Schepens şi Émile Vandewoude, ***op. cit.***

— Jean Sévillia, ***op. cil***

— Erich Feigl, ***op. cit.***

— Marc Blancpain, ***op. cil***

— ***Ibid.***

— Fanar era cartierul grecesc din Constantinopol, locuit de descendenţi ai unor ilustre familii bizantine. Cuvântul ***fanar*** venea de la farul care lumina intrarea în port.

— Guy Gauthier, ***op. cit***

Patrick Roegiers, ***La Spectaculaire Histoire des rois des Belges,*** Perrin, 2007

De la iluziile de pace la un nou cataclism (1919-1939)

Imediat ce armistiţiile au fost semnate, Parisul devine capitala unde se vor negocia tratatele de

pace. Dar lumea uită, adesea, ce primire le-a rezervat Parisul suveranilor din ţările învingătoare. Joi, 28 noiembrie 1918, regele George al V-lea şi cei doi fii ai săi, prinţul de Wales (viitorul Eduard al VUI-lea) şi prinţul Albert (viitorul George al VI-lea), sunt întâmpinaţi în gara din Bois de Boulogne, iar apoi se deplasează pe Champs-Elysées, în aclamaţiile mulţimii. Un tedeum este oficiat la biserica Madeleine, de către cardinalul Amette, arhiepiscopul Parisului, împreună cu cardinalul Luçon, arhiepiscopul de Reims, şi, ceea ce este ieşit din comun, cardinalul Bourne, arhiepiscop de Westminster. Regele este prima personalitate din tabăra Aliaţilor al cărui nume va fi dat unei artere pariziene după victorie: Avenue de l'Alma devine Avenue George V. Preşedintele Republicii, Raymond Poincaré, care are o mare stimă faţă de suveranul britanic, este vexat de faptul că Clemenceau primeşte toate onorurile, după ce a anunţat armistiţiul în Camera Deputaţilor. Şeful statului, pe care „Tigrul" a încercat încontinuu să îl marginalizeze, îşi ia revanşa. Astfel, Raymond Poincaré organizează la Palatul Elysée primul mare dineu de după război. în onoarea regelui, au fost aduse tapiserii, care fuseseră depozitate în provincie, pentru mai multă siguranţă. Iar, la capitolul protocol, reapare fracul; această vestimentaţie, de asemenea,

fusese lăsată deoparte în anii sumbrii de război. George al V-lea este foarte emoţionat, nu mai venise la Paris din aprilie 1914

.Sâmbătă, 30 noiembrie 1918, regele şi fiii săi părăsesc Parisul, evocând, negreşit, memoria lui Eduard al VII-lea, care se zbătuse atât de mult pentru

formarea Antantei Cordiale. Alianţa de-atunci îşi dovedise eficacitatea. Raymond Poincaré continuă să rămână în prim-plan, primind, în calitate de şef al statului, şi alţi suverani. în 5 decembrie 1918, Albert I, regele Belgiei, însoţit de regina Elisabeta şi de fiul lor, ducele de Brabant (viitorul Leopold al III-lea), sunt oaspeţii preşedintelui francez la Elysée. Se mai întâlniseră în împrejurări mai triste. în 13 martie 1916, la cartierul general al regelui, în La Panne, Raymond Poincaré, acompaniat de soţie, voise să se vadă cu suveranul „pentru a pune capăt zvonurilor dezonorante care circulau în Franţa şi în Anglia despre «trădarea» din partea regelui Albert şi, mai ales, a reginei Elisabeta, pe seama căreia se susţine pe nedrept că s-ar fi dus în Elveţia pentru a se întâlni cu un emisar german"[125].

Chiar dacă surd, Clemenceau aude ceea ce i se raportează după şedinţa Consiliului de Miniştri de a doua zi, 6 decembrie 1918. Se discutase despre sosirea preşedintelui Wilson, în săptămâna următoare. Era un eveniment excepţional, în primul rând fiindcă niciodată un preşedinte american în exerciţiu nu plecase atât de departe de Statele Unite. Preşedintele Wilson va lipsi de la Washington pentru o lungă perioadă de timp, ceea ce putea bloca viaţa politică americană. Apoi, prezenţa sa avea să complice sarcinile protocolului, întrucât locatarul de la Casa Albă este în acelaşi timp şef de stat şi şef de guvern, două funcţii care, în Europa, sunt în general separate. Anturajul lui Wilson este îngrijorat de faptul că acesta va fi „singurul şef de stat participând la tratativele de pace, ceilalţi oficiali urmând să fie premieri sau miniştri ai afacerilor externe. Prestanţa sa va avea de suferit din această cauză"—. Prestanţa preşedintelui Republicii Franceze, aşijderea. Aflând de acest melanj inedit de statut şi funcţie, mai ales în asemenea circumstanţe, lorenul reacţionase. Lui Raymond Poincare i se păruse totul „foarte şocant" şi insista să participe şi el la Conferinţa de pace, „la fel ca regele Angliei"[122]. Din această remarcă se poate simţi amărăciunea lui Raymond Poincare, pe care „cel mai bun" duşman al său, Clemenceau, îl ţinea cât mai mult la o parte; singura lui consolare — şi mândrie! — era că „Tigrul" nu fusese primit de regele Albert I, decât abia în urmă cu trei luni, în 7 septembrie 1918, în apropiere de Dunkerque. De altfel, Clemenceau avusese ocazia să se convingă de competenţa suveranului, care cunoştea bine situaţia frontului, un „conducător excelent, pe care l-am văzut de o fermitate admirabilă în cele mai dificile zile", fiind totodată un spirit cultivat, „la curent cu orice: război, politică, arte şi ştiinţă".

La Londra, George al V-lea este furios în sinea lui, din cauza ingratitudinii preşedintelui Wilson

în 14 decembrie 1918, Parisul i-a făcut o primire triumfală preşedintelui american Woodrow Wilson, care sosise în ajun la Brest, la bordul vasului *George Washington.* Idealist, acest democrat, fiu de pastor prezbiterian, a

declarat: „Pentru mine, este un privilegiu să pot contribui în Franţa la o pace, care va permite progresul în întreaga lume". Apoi, întrucât preşedintele Poincare îi trimisese un tren special, domnul Wilson a călătorit în vagonul-salon prezidenţial până la gara Bois de Boulogne. Un dejun era oferit la Senat, împreună cu Raymond Poincare şi mareşalul Foch. Preşedintele american a fost aclamat de sute de mii de oamenii, unii veniţi de la mare depărtare. în

onoarea sa, fostul Avenue de l'Empereur, până în Place de l'Alma, a primit numele lui.

Apoi, în 20 decembrie 1918, regele Italiei, Victor Emanuel al IlI-lea, şi fiul său Umberto s-au bucurat de aceeaşi înflăcărare populară, însă în Place de l'Opéra. Acest monarh, a cărui ţară renunţase în 1915 la o alianţă anterioară şi alesese tabăra Aliaţilor, ţinea neapărat să primească toate beneficiile care îi fuseseră promise. Ca un acont simbolic, un bulevard din Paris a fost botezat Avenue Victor Emanuel III, în apropiere de rondul Champs-Elysées—. Axele Parisului s-au aliniat după ora victoriei.

întrucât deschiderea Conferinţei de Pace este decalată, regele George al V-lea şi regina Mary îi invită la Londra pe preşedintele Wilson şi soţia sa Edith. Sunt găzduiţi la Palatul Buckingham, iar populaţia îi întâmpină cu acelaşi entuziasm ca la Paris. Acest sejur poartă totuşi amprenta unei note discordante, chiar dacă nemărturisită public. Regele este scandalizat că, în discursul rostit la dineul de gală, preşedintele american nu a spus niciun cuvânt despre participarea Marii Britanii la război, nici despre sacrificiile armatei şi ale populaţiei civile. A fost şters Imperiul Britanic din memoria americanilor? George al V-lea îşi manifestă această nemulţumire de faţă cu secretarul său personal, la fel de şocat şi el de omisiunea lui Wilson, care nu putea fi pusă doar pe seama aterosclerozei cerebrale, din moment ce alocuţiunea sa fusese scrisă dinainte:

— Nu puteam să-l sufăr! Un profesor rece şi academic, un om odios, spune suveranul.

Dar nimeni, la momentul acela, nu află de mânia lui îndreptăţită.[122]

Regii învingători nu sunt poftiţi la pacea de la Versailles...

Conferinţa de Pace se deschide la Quai d'Orsay, duminică, 19 ianuarie 1919, o dată simbolică, deoarece în urmă cu patruzeci şi opt de ani, Imperiul German fusese proclamat la Versailles; Wilhelm I, regele Prusiei, devenise împărat. Doar ţările învingătoare sunt poftite în Salonul Orologiului. Ţările învinse au fost, aşadar, ţinute deoparte: Germania, Austro-Ungaria, Turcia şi Bulgaria nu vor avea nimic de spus. Soarta lor va fi stabilită fără ele şi fără posibilitatea vreunei negocieri. Cât despre Rusia, aliată principală la începutul războiului, nu este nici ea invitată: guvernul Rusiei, născut din Revoluţie, nu este recunoscut de marile puteri. în plus, Rusia este sfâşiată de un război civil foarte violent, între „roşii" şi „albi". Restul lumii izolează această nouă republică, prin ceea ce s-a numit „cordonul sanitar".

în superbele saloane de la Quai d'Orsay, cei „Patru Mari" (italianul Orlando, britanicul Lloyd George, americanul Wilson şi francezul Clemenceau) inventează noua Europă. Pe rămăşiţele fostului Imperiu Austro-Ungar, sunt recunoscute noi state: o republică — Cehoslovacia, precum şi regatul sârbilor, croaţilor şi slovenilor, păstorit de regele Petru I al Serbiei, în vârstă de 74 de

ani, suferind de crize de apoplexie, însă rămas o figură legendară. Uneori, discuţiile sunt crâncene; ministrul italian părăseşte conferinţa în 24 aprilie 1919, deoarece preşedintele Wilson a refuzat să valideze angajamentele asumate de Franţa şi Marea Britanie. Punctul de dezacord cel mai acut este portul Fiume, la Marea Adriatică, pe care Italia îl revendică. Zadarnic. Ministrul va reveni la masa tratativelor, însă această gravă divergenţă nu va

rămâne fără urmări.

Plenipotenţiarii ajung la o înţelegere. Un prim acord referitor la Germania este pus la punct. în 27 aprilie 1919, delegaţia germană este convocată la Versailles, la hotelul Trianon Palace; iar în 7 mai, delegaţia este pusă în faţa „diktatului" (cum îl va numi Hitler). Ziarele sunt impresionate de condiţiile draconice, se miră că germanii nu au fost invitaţi la negocierile care îi privesc direct şi titrează: „Vor semna oare?" în cele din urmă, *vor semna* în 28 iunie 1919, când se împlinesc exact cinci ani de la atentatul comis la Sarajevo. Ceremonia se desfăşoară în Sala Oglinzilor din castelul de la Versailles, exact în locul unde fusese proclamat Imperiul German. Clemenceau savurează această revanşă simbolică. Niciunul dintre monarhii aliaţi nu este invitat, fiind doar reprezentaţi prin delegaţiile lor.

Totuşi, tratativele nu s-au terminat. Vor mai continua timp de câteva luni, concretizându-se prin încheierea altor tratate, printre care Tratatul de la Saint- Germain-en-Laye (10 septembrie 1919) şi Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920), care ratifică dezmembrarea Austr o-Ungariei, precum şi Tratatul de la Neuilly (27 noiembrie 1919), sancţionând sever Bulgaria, şi Tratatul de la Paris (28 octombrie 1920), favorabil României. Tratatul de la Sèvres (10 august 1920), care oficializează dispariţia Imperiului Otoman, deşi menţine regiunea Constantinopolului în noua Turcie, provoacă imediat furia lui Mustafa Kemal. Aceste tratate sunt discutate, redactate şi încheiate într-un spirit fraternalist şi umanist, care se va dovedi naiv, ignorând realităţile etnice şi religioase, ceea ce va duce imediat la rivalităţi, susceptibilităţi şi frustrări. Niciunul dintre vechile litigii naţionaliste nu este reglementat prin Tratatul de la Versailles, nici prin celelalte convenţii ulterioare. Viziunea idealistă a plenipotenţiarilor omite faptul că în Europa Centrală şi Răsăriteană nimic nu este simplu. Candoarea lui Wilson, curtoazia şi onestitatea sa nu pot compensa o necunoaştere a terenului istoric şi geopolitic. Nu venise decât o dată în Marea Britanie, în Franţa şi în Italia, şi vorbeşte foarte prost franceza şi germana.

Dar chiar şi în timpul acestor discuţii menite să clădească pacea, războiul continuă în unele părţi din Europa. Astfel, armata română, urmărind armata austro- ungară care se retrăgea în derută, ocupă în continuare o parte din Ungaria. La Budapesta, se petrec evenimente grave. Béla Kun, un apropiat al lui Lenin şi fondator al Partidului Comunist Ungar, a răsturnat guvernul provizoriu condus de contele Mihály Károlyi, a pus mâna pe putere în martie 1919 şi exercită cu ferocitate „dictatura proletariatului". Populaţia Budapestei nu suportă măsurile impuse cu forţa, iar dictatorul fanatic se dezlănţuie într-o teroare sângeroasă, care va afecta negativ multă vreme imaginea comunismului. Béla Kun decide să ia înapoi teritoriile ungare ocupate de români, însă armata sa „roşie" este înfrântă de o ofensivă a trupelor române, energice şi eficiente. în 3 august 1919, Béla Kun trebuie să fugă. Se refugiază

la Viena, apoi în Rusia bolşevică, în momentul în care armata română intra în Budapesta. Va fi nevoie de o negociere cu Aliaţii, pentru ca românii să se retragă din capitala ungară, pentru a face loc trupelor contrarevoluţionare ale unui personaj surprinzător, Miklós Horthy, în vârstă de 52 de ani şi provenind dintr- o familie de nobili calvini. Fost aghiotant al lui Franz Joseph în 1909, Miklós Horthy este ultimul amiral al flotei austro-ungare.

41
Regina României seduce Parisul şi negociază în secret la Versailles...

Regele Ferdinánd l-a trimis la Paris pe premierul său, Ion I.C. Brătianu, strălucit negociator care, în 17 august 1916, obţinuse acordul Rusiei, Franţei, Marii Britanii şi al Italiei pentru a recunoaşte revendicările teritoriale ale României, dintre care cea mai importantă era Transilvania, pe atunci sub administraţie austro-ungară — o regiune pe care, potrivit unui zvon jignitor, premierul britanic Lloyd George ar fi fost incapabil să o situeze pe o hartă în 1919! încă de la deschiderea Conferinţei de Pace, Brătianu constată că trasarea frontierei cu Ungaria, care i se prezintă, nu este în conformitate cu convenţia din 1916. Aproximativ 30 de kilometri au fost deplasaţi în folosul maghiarilor. Inadmisibil! Brătianu este vehement. îşi arată furia, ca un preambul al retragerii sale, pe care o vrea spectaculară. La începutul anului 1919, scaunul României, care face parte dintre învingători, este, aşadar, gol. Un lucru grav.

Atunci, ambasadorul Franţei la Bucureşti, contele de Saint-Aulaire, la post din 1916 şi foarte bine informat despre situaţia României, propune ca regina Maria să pledeze personal cauza ţării ei la Paris, îndeosebi pe lângă Clemenceau, care apreciase — şi recompensase — clarviziunea suveranei, curajul şi patriotismul ei, ţinând seama că ea îl oprise pe rege să parafeze catastrofalul Tratat de la Bucureşti, faţă de care ea se împotrivise. „Flatată, a acceptat, dar cu condiţia ca vizita ei să păstreze un caracter neoficial. Şi-a organizat misiunea ca pe o călătorie de agrement, luându-le cu ea pe cele trei fiice, fiind o bună ocazie de a le scoate în lume şi, poate, de a-i găsi un soţ Elisabetei, care avea 24 de ani."[120]

Plecând din Bucureşti în 1 martie 1919, regina are surpriza, în gara Laroche- Migennes, să vadă că, în vagonul de dormit special amenajat, apare în zori celebra jurnalistă şi scriitoare Colette, corespondent trimis de publicaţia *Matin.* Colette vrea să-i ofere flori „celei mai frumoase regine din Europa, cea care în timpul unui război greu şi al unei captivităţi semeţe, a cucerit inimile tuturor" [...] „Ziua a rămas cenuşie, însă regina Maria poartă cu ea lumina ei. Strălucirea părului de aur, claritatea trandafirie şi lăptoasă a tenului neasemuit, flacăra din ochii ei imperiali şi duioşi, în faţa unei asemenea apariţii rămâi mut de admiraţie." Suverana se întreabă cum a putut Colette să urce în vagonul ei, care fusese ataşat la trenul expres, în Bucureşti. Se declară fericită că merge la Paris:

„— Gândeşte-te... N-am mai fost decât o singură dată, şi atunci nu mă simţeam bine.

Colette îi vorbeşte reginei despre literatură şi o felicită că a venit.

— Ce mult vă va iubi Parisul, doamnă!

— Aş! Nu sunt decât cea dintâi funcţionară a ţării mele, şi nicidecum cea mai bine plătită!"—

Suverana ajunge la Versailles, într-o ambianţă în care dezbaterile se împotmolesc. Frumuseţea ei, farmecul, autoritatea şi prestigiul de care se bucură conferă singura notă regală şi feminină acestor discuţii purtate de bărbaţi în jachetă, papion şi pantaloni în dungi. Un pic de romantism în severitatea concentrată a plenipotenţiarilor. O situaţie originală — fără să fie un emisar oficial al guvernului, regina este în primul rând o ambasadoare a

noii Românii, o ţară pe care puţini oameni o cunosc. Farmecul ei cucereşte Parisul. Nu este ea un amalgam de sânge albastru al acestei Europe bulversate de război, nepoată a reginei Victoria, a ţarului Aleksandru al Il-lea şi verişoară a regelui George al V-lea, care, potrivit unor capete princiare, ar fi fost cândva foarte îndrăgostit de ea? Şi suverana unui stat care, graţie ei, a făcut alegerea bună? încântată şi emoţionată de succesul pe care îl are, de faptul că este oaspetele multor ambasadori, regina va scrie în jurnalul ei: „Toată lumea mă înconjoară cu admiraţie, sunt tratată ca o eroină, mi se iau interviuri, sunt fotografiată, onorată, invitată". în 10 martie 1919, este primită la Élysée de către preşedintele Poincaré, care îi decernează distincţia Grand-Croix de la Légion d'honneur[132]; apoi, este aleasă membru corespondent al Academiei de arte frumoase. Dar regina nu a venit doar pentru mondenităţi. Ea are o îndatorire şi trebuie să o îndeplinească.

Lui Clemenceau, îi face plăcere să stea de vorbă cu această femeie dârză, dotată cu un simţ politic, pe care rar îl întâlneşte la omologii săi, dar a cărei reputaţie în dragoste este aventuroasă, din moment ce se spune că ultimii doi copii ai ei nu ar fi făcuţi cu regele Ferdinand... O anecdotă povestea că într-o dimineaţă, regele, plecând devreme la vânătoare, s-ar fi întâlnit cu prinţul Ştirbei, amantul prezumtiv al reginei, ieşind discret din camera suveranei. „Cei doi bărbaţi, la fel de surprinşi şi jenaţi, se opriseră, apoi Ştirbei îl salutase pe rege, care se prefăcuse că nu îl recunoaşte. Atunci, Ştirbei îşi rostise numele. Regele îi răspunsese cu răceală: «Domnule, eu nu vă cunosc, dar ca să ieşiţi la o asemenea oră din apartamentele reginei, nu puteţi fi decât duhovnicul sau medicul ei»."— Ceea ce demonstra că, fără să fie o personalitate puternică, Ferdinand era foarte educat şi spiritual.

Pe de altă parte, preşedintele francez al Consiliului de Miniştri este îngrijorat din cauza bolşevismului şi vede în România un regat garant pentru securitatea Franţei în Europa Centrală. Cu prilejul întrevederii lui Clemenceau cu regina, aceasta cere pentru ţara ei întregul Banat, regiune vestică din jurul Timişoarei, întinzându-se până spre Serbia, care cândva aparţinuse Ungariei. Un subiect sensibil, un exemplu perfect în ceea ce priveşte complexitatea acestor graniţe noi, dar în litigiu de multă vreme. Suverana insistă ca Dunărea să fie linia de demarcaţie. Clemenceau este stupefiat de îndrăzneala reginei:

— Poftim?! Majestatea Voastră doreşte tot Banatul până la malurile Tisei? Dar asta e partea leului!

— Tocmai din acest motiv am venit să vorbesc cu vărul lui, Tigrul![124]

Oricât de radioasă ar fi personalitatea reginei Maria, fermecătoarele ei calităţi nu pot fi de ajuns pentru a obţine satisfacţie: dar teama de o contaminare bolşevică în Europa pledează în favoarea ei. De altfel, Rusia sovietelor, contrariată, nu va recunoaşte diversele întregiri ale teritoriului României, acordate prin tratatele din 1919 până în 1920. România Mare va

înflori pe ruinele imperiilor defuncte ale Habsburgilor şi Romanovilor. Sejurul reginei la Paris şi discuţiile din anticamerele Conferinţei sunt, aşadar, un autentic succes diplomatic. Feminitatea şi pasiunea ei au fost argumente atât de puternice, încât regele Belgiei, Albert I, „cu limbajul libertin tipic soldaţilor", ar fi declarat: „La ea, toată politica vine din postament".—

Regina Maria a României nu e doar diplomată,

43

ci şi peţitoare

Revenind la Bucureşti, suverana aureolată de triumful ei dă peste o gravă problemă familială. Fiul ei Carol este în continuare la fel de îndrăgostit de Zizi Lambrino, atât de pătimaş chiar, încât aceasta este însărcinată. în 7 ianuarie 1920, cuplul regal obţine de la prinţul moştenitor promisiunea de a pune capăt relaţiei lui cu Zizi. într- adevăr, deşi are 26 de ani, Carol este mai degrabă uşuratic, din moment ce are deja o nouă amantă, Maria Martini. A doua zi, Zizi anunţă naşterea unui fiu, pe care îl numeşte Carol Mircea. Drept răspuns, primeşte o scrisoare de despărţire de la tatăl copilului, fără nicio aluzie la acest copilaş „născut dintr-un tată necunoscut"! Este o dură lovitură pentru Zizi. Vor urma ani întregi de procese pentru recunoaşterea paternităţii şi obţinerea de despăgubiri. în acest context deloc strălucit, suveranii se gândesc că ar fi judicios ca fiul lor nestatornic să stea un timp departe de regat, făcând o lungă călătorie prin lume, acea iniţiere de rigoare a tuturor prinţilor moştenitori. Carol va vizita piramidele faraonilor, unde va fi primit de către mareşalul Allenby, învingător al Imperiului Otoman şi înalt comisar britanic. Va merge la vânătoare de tigri, călărind pe un elefant, la maharajahul din Patiala. Şi la Tokyo, unde va fi primit de către prinţul moştenitor Hirohito.

La sfârşitul periplului său, la Lucerna în Elveţia, se întâlneşte cu mama sa, regina Maria, care, după ce a apărat interesele ţării la Versailles, se ocupă acum să-şi căsătorească şi copiii, ceea ce este un alt mod de a face politică. La Lucerna, trăieşte în exil familia regală a Greciei, compusă din regele Constantin, regina Sofia, diadohul George, fratele acestuia, Paul, şi prinţesele Elena şi Irene. Este o situaţie ciudată, din moment ce monarhia nu a fost abolită la Atena, doar că regele Constantin a preferat, pur şi simplu, să dispară: al doilea fiu al lui, Alexandru I, domneşte în Grecia din 1917, sub supravegherea acerbă a premierului Venizelos. Acest politician viclean face tot posibilul pentru a-l izola politic pe rege, obligându-l să aibă o apariţie de marionetă şi interzicându-i orice contact cu familia sa din Elveţia. Această strategie a redus monarhia la un rol de „vitrină".

George, fratele lui Alexandru, care era moştenitorul prezumtiv şi ar fi trebuit să domnească, este atras de mai mulţi ani de fiica mai mare a reginei Maria. Nu a primit însă încurajări... îşi reînnoieşte cererea în căsătorie şi, de data asta, propunerea este acceptată cu bucurie. Dar regina României are şi alte intenţii ascunse, din moment ce îl invită numaidecât pe viitorul ei ginere şi pe cele două surori ale lui să vină să viziteze Carpaţii în compania lui Carol. Toţi se îmbarcă imediat în trenul regal, pornind spre Sinaia şi castelul Peleş. Un al doilea mariaj greco-român este pus la cale de regina Maria: i se pare că prinţesa Elena a Greciei, poreclită Sitta, ar fi o soţie ideală pentru fiul ei, Carol. însă toată această mică societate visând la căsătorii într-o Europă pe timp de pace va călători în scurt timp în sens invers, în acelaşi tren regal, de la Sinaia la Lucerna. Regele Alexandru I al Greciei a murit la Atena în 25

octombrie 1920, în vârstă de doar 27 de ani. Familia îndoliată îi întâmpină pe regina Maria şi pe prinţul Carol, care, în ciuda acestor triste împrejurări, cere mâna prinţesei Elena de la tatăl ei, regele Constantin, în continuare detronat, şi primeşte consimţământul acestuia. Un doliu, un mariaj, aşa e viaţa. Ce s-a întâmplat la Atena? O poveste incredibilă şi ridicolă, înainte de a se încheia tragic...

44
Regele Alexandru I al Greciei a murit din cauza unei muşcături de maimuţă!

în urmă cu o lună, Grecia, care îşi mărise cu o treime suprafaţa prin integrarea unor teritorii anterior otomane, sărbătorise această victorie în cadrul unor festivităţi grandioase la Atena. Tânărul suveran, în uniformă albă, mergând între premierul Venizelos şi preşedintele Camerei legislative, Souphoulis, amândoi în jachetă, era ovaţionat de două sute de mii de persoane adunate pe stadion. Aproximativ cincizeci de arhimandriţi, coruri şi fanfare formau alaiul regelui, ale cărui apariţii publice erau atât de rare... O apoteoză. Era prima oară când Alexandru I beneficia de o asemenea popularitate, întrucât puterea politică era strict în mâinile premierului său, care se comporta pe ascuns ca un inamic al familiei regale, arogându-şi toate pârghiile de conducere. A doua zi monarhul, devotat rolului său, dar plictisindu-se, izolat în palatul regal Tatoi, de lângă Atena, unde se simţea ca un ostatic încoronat al lui Venizelos, vrusese să apere pe unul dintre câinii lui preferaţi, contra atacurilor unei maimuţe din menajeria sa. Furioasă, maimuţa l-a muşcat de picior pe Alexandru I. Foarte repede, rana s-a infectat, provocând o septicemie. Profesorul Fernand Widal, o somitate medicală franceză, a fost adus la Tatoi. Medicul i-a făcut regelui o autovaccinare, pentru a-i forma anticorpi şi a opri infecţia generalizată. Dar febra mare persista. în absenţa unei ameliorări, un alt francez, profesorul Delbet, chemat urgent la căpătâiul regelui, a propus ca acesta să fie operat, punând problema unei amputări. Venizelos, intransigent, a refuzat ca mama regelui să vină la căpătâiul fiului ei. Starea suveranului s-a înrăutăţit şi, după patru săptămâni de agonie, Alexandru I al Greciei s-a stins din viaţă, în 25 octombrie 1920, în palatul Tatoi, unde văzuse lumina zilei. Nu domnise decât trei ani şi jumătate, ca un rege exilat în propria-i ţară.

Poporul era consternat de această dispariţie neaşteptată, dar şi de accidentul stupid care provocase decesul. Marile familii dinastice erau în doliu, întrucât defunctul fusese strănepotul reginei Victoria, al regelui Christian al IX-lea al Danemarcei, nepotul lui Wilhelm al Il-lea al Germaniei, înrudit cu ţarul Nicolae al II-lea şi cu regele George al V-lea. Drama a lăsat în urmă o situaţie personală, dar şi politică extrem de delicată. în ziua când urcase pe tron, în 1917, Alexandru I îi mărturisise tatălui său că era îndrăgostit de o tânără foarte frumoasă, Aspasia Mănos, cu care voia să se însoare. Regele Constantin însă îi ceruse fiului său să aştepte întâi ca pacea să revină în Grecia, care în cele din urmă intrase în război de partea Aliaţilor. Departe de Aspasia, Alexandru îi scrisese, însă corespondenţa fusese interceptată de serviciile secrete ale maniacului de Venizelos, care era însă prieten cu tatăl tinerei. Sătul să mai aştepte, Alexandru se întâlnise cu iubita lui şi se căsătorise în taină cu ea, în 17 noiembrie 1919. Secretul a fost divulgat însă din stângăcia arhimandritului care oficiase cununia. Regele

Alexandru I nu respectase Constituţia, deoarece se căsătorise fără să aibă permisiunea tatălui său, a guvernului şi a patriarhului ortodox grec. Era un scandal care îi convenea lui Venizelos, din moment ce discredita şi mai mult casa regală. La moartea lui Alexandru I, în ochii guvernului grec, Aspasia este doar o văduvă fără coroană: nu este regină, dar este gravidă. I se spunea „doamna Mănos". Venizelos, din ce în ce mai odios, nu dă voie familiei regale

să asiste la funeraliile lui Alexandru I. Bunica acestuia, regina mamă Olga, văduva lui George I, şi Aspasia sunt singurele rude cărora li se permite să fie prezente la înmormântare, alături de oficiali civili şi militari, în catedrala din Atena.

Situaţia politică este, aşadar, încordată. Cine îi poate urma la tron regelui decedat? Fratele său cel mic, Paul, dacă tatăl lui, regele Constantin, exilat în Elveţia, nu se opune acestei decizii. Altminteri, cine ar putea să fie regent? Venizelos urmăreşte să complice cât mai mult lucrurile, pentru a înlesni instaurarea unei republici, un regim politic pe care el îl susţine. Prinţul Paul anunţă că el nu va urca pe tron, atâta timp cât tatăl său, regele Constantin, şi fratele lui mai mare, diadohul George, sunt în viaţă. Un impas. în acel moment, au loc alegeri, unde monarhiştii câştigă, iar Venizelos, contrar oricăror aşteptări, este respins de noul Parlament, pierzând funcţia de prim-ministru. Grecia fără Venizelos? E ceva de neconceput, susţin adepţii lui, care afirmă că fostul premier va reveni negreşit la putere. între timp, Venizelos pleacă la Paris, unde are numeroşi susţinători.

La Atena, veselie surprinzătoare pentru o restauraţie regală... neaşteptată

în aceste condiţii, poate oare regele Constantin să părăsească Lucerna şi să revină la Atena? Climatul este favorabil întoarcerii sale, întrucât noul guvern a abolit legea care prevedea pedeapsa cu doi ani de închisoare pentru cei care pronunţau numele Constantin! Imediat, fotografia lui reapare pe prima pagină a ziarelor, iar la Atena au loc manifestaţii publice cerând organizarea unui plebiscit. Scrutinul are loc în 5 decembrie 1920. Cu o majoritate zdrobitoare, poporul grec aprobă readucerea pe tron a fostului suveran. Este vorba de o rară alternanţă, din moment ce regele Constantin îi succede fiului său, Alexandru, care şi el îi succedase tatălui său! Capitala este pavoazată pentru întoarcerea monarhului după o mie trei zile de exil. Grecii se entuziasmează uşor şi uită repede. Oratorii declară că poporul l-a plâns pe regele Constantin timp de trei ani, iar în cuvântarea sa primarul Atenei, Tsohas, nu se sfieşte să se creadă un nou Homer: „Poporul tău, Sire, nu a contenit în noaptea naţională care a durat peste trei ani, să facă din lacrimile lui diamante prin care să scrie măreaţa dată de azi. Pe buzele oamenilor nu era decât un singur cuvânt: vino!" Iar pancartele agitate de atenieni nu se lasă nici ele mai prejos, proclamând: „Ave, Cezar Constantin!" Pe străzile Atenei, răsună un cântec popular: „Cu un asemenea Constantin, cu un asemenea rege, noi vom intra în Constantinopol şi în Sfânta Sofia". Refrenul face aluzie la o legendă, care spunea: „Constantin a pierdut Constantinopolul, un alt Constantin îl va lua înapoi". Ce greşeală fatală! Aceasta este fantasma unei Turcii înfrânte şi a unei Grecii, suficient de puternice acum pentru a recupera teritoriul pe care Tratatul de la Sèvres i-l refuzase: Constantinopolul.

Pretextul unui nou război greco-turc este furnizat de însuşi Mustafa Kemal, omul forte al noului regim turc; acesta refuză prevederile Tratatului de la Sèvres, prin care Greciei i se acordă întregul teritoriu al Turciei din Europa, cu excepţia Constantinopolului. Grecii sunt bătuţi crâncen în Asia Mică, de către o armată turcă, reorganizată în mod remarcabil de acelaşi Ataturk. Războiul durează până la deruta armatelor greceşti în august 1922. Grecia va

pierde definitiv Tracia, pe care o primea prin Tratatul de la Sèvres. Şi, din cauza înfrângerii, o nouă revoluţie, fără vărsare de sânge, îl va alunga din Atena pe regele Constantin, în 27 septembrie 1922.

De data aceasta, fiul său mai mare este cel care, într-un regat atât de şubrezit, îşi pune coroana pe creştet, sub numele de George al Il-lea; între timp, acesta se însurase, în 27 februarie 1921 la Bucureşti, cu logodnica lui, Elisabeta, fiica mai mare a regelui Ferdinand şi a reginei Maria a României. O fiică regină a Greciei, iată o mare mulţumire pentru ţelurile politico-matrimoniale ale acestei suverane, care îl înfruntase pe Clemenceau. Regatul elenilor se afundă într-o criză înspăimântătoare, victimă a ceea ce Churchill va numi, în *Memoriile* sale, „nebunia învingătorilor"[1]^. O tragedie greacă, pe care acelaşi Winston Churchill o va analiza cu cinismul său uzual: „Nu exagerăm, poate, remarcând că un sfert de milion de oameni au murit din cauza acestei muşcături de maimuţă".

Soarta diferită a celor doi împăraţi detronaţi

Chiar dacă Wilhelm al II-lea a obţinut acordul reginei Wilhelmina a Ţărilor de Jos, care îl primeşte în exil, fostul kaizer are toate motivele să se simtă ameninţat. Lloyd George, premierul britanic, şi Clemenceau voiau să fie judecat ca „principal criminal de război". în schimb, preşedintele Wilson nu vrea să facă din el un martir. „în cele din urmă, articolul 227 din Tratatul de la Versailles declară că puterile aliate şi asociate îl pun sub acuzare publică pe Wilhelm al II-lea de Hohenzollern, fost împărat al Germaniei, pentru ofensă supremă contra moralei internaţionale şi autorităţii sacre a tratatelor."[122] Germanii protestează împotriva acestei măsuri, pe care o consideră ruşinoasă. Vor semna totuşi tratatul. în 15 ianuarie 1920, statele semnatare, aplicând prevederile tratatului, cer Olandei extrădarea fostului kaizer. în 5 martie, guvernul suveranei neerlandeze reaminteşte că ţara sa, nefiind semnatară a Tratatului de la Versailles, are dreptul să refuze extrădarea şi confirmă azilul politic al lui Wilhelm al II-lea. în toată această perioadă, fostul kaizer şi-a păstrat calmul şi şi-a pregătit apărarea, aşteptându-se la tot ce putea fi mai rău. Dar nu acelaşi lucru se poate spune despre soţia sa Dona, foarte afectată de această ameninţare; fosta împărătească nu poate să nu compare situaţia lor cu soarta tragică a Romanovilor, căci soţul ei era încă împărat al Germaniei, când s-a semnat Tratatul de la Brest-Litovsk, şi ar fi putut să ceară şi — poate — să obţină transferarea în Germania a Romanovilor, cu care era înrudit, ţarina Aleksandra fiind o nepoată a reginei Victoria. Un sentiment de culpabilitate o macină pe Dona. Fosta împărătească este distrusă sufleteşte, suportând greu situaţia sa. Angoasată, îşi imaginează că soţul ei va fi răpit şi executat, la fel şi ea, fără a mai pomeni de copiii lor, căci asasinii de la Ekaterinburg nu avuseseră nicio milă...

Wilhelm al II-lea şi soţia lui plecaseră de la Amerongen, pentru a se instala, în 15 mai 1920, într-un mic castel, Doorn, pe care îl cumpăraseră,

lângă Utrecht. Acolo, vor primi, peste opt săptămâni, o veste tragică pentru familia lor: fiul lor cel mai mic, Joachim, se sinucide în iulie 1920, după eşecul unui complot monarhist, într-un pavilion de vânătoare de lângă Potsdam. O mare durere.

înainte de sosirea foştilor suverani, noua lor reşedinţă, Doorn, cu un domeniu de 60 hectare, fusese complet renovată, fiind mobilată şi decorată

somptuos: trenuri întregi încărcate cu mese, fotolii, canapele, paturi, tapiserii, casete cu argintărie, opere de artă şi sipetele cu bijuterii sosiseră de la castelele regale din Berlin şi Potsdam, cu autorizaţia noului guvern german. Wilhelm al Il-lea îndrăznise, pur şi simplu, să îi scrie preşedintelui Republicii de la Weimar, pentru a cere să îi fie restituite „bunurile sale şi cele ale familiei lui". Germania nu pregetă să îi dea satisfacţie, vărsându-i 6,5 milioane mărci-aur! „Un prim transfer, care a fost urmat de multe altele până în 1924: începând din această dată, o pensie de 50 000 mărci- aur i-a fost plătită în fiecare lună, chiar şi în cele mai grave momente ale crizei financiare din Germania."[112] Inflaţia uriaşă din anul 1923 nu-l afectează nicidecum, chiar şi atunci când 20 000 de mărci valorează cât 3,20 franci! Va primi veniturile domeniilor lui germane, o avere enormă permiţându-i un nivel de trai similar cu statutul său anterior. Fostul kaizer nu suferă consecinţele niciunei răfuieli publice, nu este umilit în niciun fel, duce o viaţă burgheză foarte înstărită. Fără niciun fel de activitate politică, Wilhelm al Il-lea se apucă să-şi scrie *Memoriile.* Moştenitorul dinastiei Hohenzollern va avea grijă să se pună într-o lumină avantajoasă şi să sublinieze temperamentul său „nebelicos".

Dar nimic nu poate domoli amărăciunea din sufletul Donei. Fosta împărătească se stinge din viaţă în 11 aprilie 1921 şi este înmormântată la Potsdam, în mausoleul regal al Palatului Nou. Un monument în amintirea ei va fi ridicat, de asemenea, la Koblenz, în apropiere de malul Rinului, iar un bust va fi expus la Baden-Baden. Augusta rămâne fără îndoială cea mai puţin cunoscută dintre soţiile suveranilor — împăraţi şi regi — angrenaţi în război; fusese pusă în umbră de personalitatea excentrică a soţului ei, chiar şi după prăbuşirea Imperiului German. La moartea scumpei sale Dona, Wilhelm al Il-lea, într-o primă etapă, pare atât de îndurerat, încât există temeri că şi-ar putea pune capăt zilelor. Dar această depresie spectaculară nu durează mult, aşa cum se întâmplă întotdeauna în cazul lui. Foarte repede, se recăsătoreşte, la vârsta de 63 de ani, în 15 septembrie 1922, cu o aristocrată văduvă, Hermine de Reuss, care este cu treizeci de ani mai tânără decât el şi are cinci copii. Această a doua căsătorie a fostului împărat nu a fost prea bine văzută! Şi este de mirare cum fiul cel mai mare al lui Wilhelm al Il-lea şi al Donei, Kronprinzul, obţine aprobarea să revină în Germania. Statul german face tot posibilul pentru a satisface pretenţiile împăratului detronat.

Ce contrast, în comparaţie cu soarta rezervată foştilor suverani austro-ungari, Carol şi soţia sa Zita! Dacă Franz Joseph a declarat război Serbiei, succesorul său, Carol, a cerut necontenit oprirea conflagraţiei, cel puţin cu Franţa. Iniţiativa sa, negreşit stângace, naivă, dar generoasă, a fost sabotată şi conflictul a durat cu optsprezece luni în plus decât ar fi trebuit, în mare parte din cauza Franţei. Fostul împărat Carol este acuzat, de parcă el era singurul răspunzător pentru acest conflict armat, ajungând să fie privat de mijloace materiale şi în scurt timp expulzat din ţară. Deosebirea de tratament

între împăratul Hohenzollern şi împăratul Habsburg este o nedreptate greu de explicat. Fostul kaizer trăieşte într-un exil plin de îndestulare, prin bunăvoinţa ţării sale învinse; împăratul austro-ungar va supravieţui, umilit, strâmtorat financiar, apoi sărac, şi trimis de învingători pe o insulă de unde el nu va mai reveni niciodată.

Dar în acea perioadă, atât Germania, cât şi Austria trec prin vremuri

grele, cu imense dificultăţi economice şi financiare, iar viitorul rămâne incert. Bolşevismul ameninţă cele două republici, fragile încă. Lumea nu se poate răzbuna pe Wilhelm al II-lea, dar se răzbună pe Carol I. „Austria este ceea ce rămâne" după fărâmiţarea Imperiului în noi state, spusese Clemenceau. Nu mai rămânea nimic pentru Habsburgul catolic. în duminica de 23 martie 1919, spre seară, în timp ce Béla Kun tocmai prelua puterea comunistă în Ungaria, Carol, Zita şi cei cinci copii ai lor (ultimul, Karl Ludwig, are un an) sunt somaţi să părăsească Austria. Zita este din nou însărcinată. Sute de simpatizanţi, majoritatea ţărani şi foşti soldaţi, sunt pe peronul gării din Kopfstetten. Mulţimea se îndeseşte odată cu lăsarea întunericului; curând, sunt aproape două mii de oameni. Răniţi de război, în uniformă, stau în poziţie de drepţi. în tăcere. La cererea regelui George al V-lea şi din ordinul lordului Balfour, ministrul britanic al afacerilor externe, o insolită escortă de poliţişti englezi a însoţit familia expulzată şi îi dă onorul. în urmă cu câteva ceasuri, la sfârşitul liturghiei oficiate în capela de la Eckartsau, s-a cântat *Gott Erhalte,* imnul imperial. „Este ultima oară când va fi cântat pentru un împărat al Austriei pe pământul strămoşilor săi."— Aşadar, într-o capelă se încheie şapte veacuri de istorie percepută drept contopirea dintre o dinastie şi un popor.

Trenul special, cu trei vagoane-salon, un vagon-restaurant-bucătărie şi mai multe vagoane platformă pentru a transporta două maşini şi două furgoane, pleacă spre vest, în direcţia Elveţiei, care a acceptat să îl găzduiască pe fostul împărat, ca „persoană particulară", împreună cu ai săi. A doua zi, la ora 15:00, după ce a urcat pantele abrupte ale masivului Arlberg, garnitura de tren soseşte la Feldkirch, la frontiera elveţiană. Din întâmplare, un martor ocular este pe peron. Şi ce martor! Este Ştefan Zweig, viitorul autor al *Lumii de ieri,* care se opusese şi el războiului. Scriitorul îi recunoaşte pe foştii suverani care se pregătesc să treacă frontiera. Amintirile lui sunt răscolitoare: „Am recunoscut prin fereastra vagonului statura înaltă a împăratului Carol, alături de soţia sa în veşminte negre, împărăteasa Zita. Am tresărit: ultimul împărat al Austriei, moştenitorul dinastiei care cârmuise ţara timp de şapte sute de ani, pleca din imperiul său! împăratul! Acest cuvânt întrupase toată puterea, toată bogăţia, fusese simbolul perenităţii Austriei şi, încă din copilărie, învăţaserăm să rostim aceste silabe cu veneraţie. Şi acum, îl vedeam pe succesorul lui, ultimul împărat al Austriei, părăsind ţara ca un proscris. Toţi cei care ne înconjurau simţeau Istoria, Istoria universală în acest tragic spectacol".—

Spre deosebire de Wilhelm al Il-lea, Carol nu poate revendica bunurile sale de la Republica Austria, fiindu-i confiscate. Câteva bijuterii personale, amanetate la un moment dat, îi ajutaseră să obţină un credit bancar, însă linia de finanţare se încheiase. Zita îi scrisese mamei ei, ducesa de Parma, proprietară a castelului Wartegg, lângă lacul Constanţa, nu departe de graniţa austriacă. Acolo, familia imperială găseşte confort şi mângâiere, dar şi titlurile

de valoare, pe care un intermediar onest (un escroc se prezentase deja!) li le păstrase. în 11 aprilie, Carol îi scrie regelui George al V-lea, în franceză, ca să-i mulţumească pentru sprijinul său şi concursul logistic „pe care i l-a acordat coroana Angliei".

Dar Wartegg este prea mic şi Carol nu se simte în largul lui. La scurt timp după aceea, fostul împărat închiriază, în 20 mai 1919, pentru doi ani, fosta vilă

a prinţului Jérôme Bonaparte la Prangins, în apropiere de Nyon. Zita va naşte aici alţi doi copii.

De două ori, Carol îşi pune toate speranţele în fidelitatea ungurilor

La noua sa reşedinţă, Carol nu este supravegheat. Astfel, există condiţii pentru a pune la punct o reţea de contacte, în vederea restabilirii efective a monarhiei în Ungaria, întrucât Carol al IV-lea nu renunţase la prerogativele sale de rege. în martie 1921, intrând clandestin în Franţa, ia trenul la Strasbourg, ajunge la Viena, apoi, în compania unui prieten ungur, trece frontiera. La Budapesta, eşecul terorii comuniste l-a adus la putere pe amiralul Horthy, care şi-a luat titlul de regent. Carol este convins că acesta îi va reda tronul. Se întâlneşte cu el la palatul regal, în 27 martie 1921. însă fostul aghiotant al lui Franz Joseph nu este grăbit să dea curs cererii lui Carol, cum credea acesta. Horthy refuză să îi predea puterea, pretextând că Ungaria ar fi imediat cotropită de trupe străine, care ar împiedica restauraţia. Carol îl asigură că el are sprijinul Consiliului de Miniştri francez, în persoana lui Aristide Briand. Horthy se arată mai conciliant şi promite restauraţia în termen de trei săptămâni. Dar, peste câteva ceasuri, ministrul de război al Ungariei îi comunică lui Carol că „în interesul statului, regentul nu poate ceda puterea".

în octombrie 1921, împreună cu Zita, Carol încearcă o nouă revenire, cu avionul de această dată. Regentul ripostează cu focuri de armă. înnebunit de această ameninţare cu războiul civil, cuplul renunţă, cei doi suverani devenind prizonierii regentului. Aliaţii învingători reacţionează la această nouă situaţie. Trebuie împiedicată revenirea Habsburgilor. Li se impune un nou surghiun. George al V-lea nu se poate opune deciziei guvernului condus de Lloyd George, care tocmai a reglementat dureroasa chestiune irlandeză şi a pus capăt intervenţiei britanice în războiul civil rus. Problema apărută în Ungaria pică foarte prost. în 7 noiembrie 1921, la bordul crucişătorului *Cardiffal* Royal Navy, Carol şi Zita sunt conduşi spre insula Madeira. Fostul monarh avusese timp să îi scrie preşedintelui Poincaré, pentru a-i spune că statele formate ca urmare a dezagregării înverşunate a Imperiului Austro-Ungar erau artificiale şi neviabile. Exilaţii debarcă pe pământ portughez în 19 noiembrie, instalându-se iniţial confortabil într-o anexă a hotelului Reid, Villa Victoria. La începutul lunii ianuarie 1922, Zita pleacă în Elveţia, de unde revine cu copiii în 2 februarie. Banii împuţinându-se, familia renunţă la locuinţa costisitoare de la Reid şi se mută într-o casă pusă la dispoziţie de un portughez bogat, vila „Quinto do Monte". Din păcate, aşa cum sugerează şi denumirea, casa este situată pe înălţimile din Madeira, în umezeala şi negura care ascund adesea splendorile acestei grădini tropicale din inima Atlanticului.

Duc o viaţă de mari privaţiuni, alimentele şi încălzirea fiind deficitare. Carol se deplasează cu bicicleta, se extenuează şi răceşte. Este slăbit, de

asemenea, din cauza încercărilor grele şi a laşităţilor cărora le-a căzut victimă. Banii sunt puţini, trebuie făcute economii la orice. Bronşita de care suferă Carol, care are febră 40 de grade, se dovedeşte a fi o pneumonie. Fostul împărat-rege se stinge din viaţă în 1 aprilie 1922, după cinci luni pe insulă, în vârstă de 35 de ani. Zita, împărăteasă timp de doi ani, văduvă la 30 de ani, mamă a şapte copii şi gravidă cu al optulea, se trezeşte într-o situaţie

catastrofală. Omagiul cel mai surprinzător adus ultimului suveran Habsburg vine din partea unui scriitor, care nu putea fi bănuit de simpatii monarhiste, Anatole France, academician francez şi beneficiar al Premiului Nobel pentru literatură, care scrie: „împăratul Carol a oferit pacea: este singurul om onest care a apărut în cursul acestui război şi nimeni nu l-a ascultat... Un rege al Franţei, da, un rege ar fi avut milă de bietul nostru popor vlăguit, extenuat, nemaiputând să continue. Dar democraţia este fără inimă şi fără suflet. în slujba puterilor banului, este necruţătoare şi inumană".

Republica Franceză recunoaşte o femeie adoptată drept prinţesă moştenitoare de Monaco

Prinţul Albert I de Monaco, savant oceanograf de renume mondial şi pacifist, care i- a luat apărarea căpitanului Dreyfus, fusese indignat de brutalitatea ostilităţilor germane în Franţa şi în Belgia. După bombardarea catedralei din Reims, care îl îngrozise, prinţul de Monaco trimisese înapoi kaizerului toate decoraţiile germane pe care le primise. în octombrie 1918, aflându-se la Paris, suveranul monegasc, în vârstă de 76 de ani, scrie contra împăratului Germaniei un rechizitoriu de o sută şaptezeci de pagini, pe care îl face public, editându-l ulterior, după ce pacea va fi semnată. Conform tradiţiei, fiul său Louis s-a înrolat în armata Franţei în timpul războiului. Căpitanul Grimaldi s-a făcut remarcat prin fapte de vitejie la Chemin des Dames în 1917, fiind citat de trei ori pe ordinea de zi a regimentului pentru curajul său în lupte. Tatăl este îngrijorat de celibatul prelungit al fiului său şi, mai ales, din cauza faptului că, în cazul în care ramura domnitoare s-ar stinge fără urmaşi, un prinţ german, descendent al unei mătuşi a lui Albert, ar putea revendica tronul monegasc. După patru ani de război cumplit, o asemenea transmitere a dreptului de succesiune ar fi inacceptabilă pentru Franţa. Pe ascuns, prinţul Albert I informează autorităţile franceze. Chiar dacă, prin articolul 436, Tratatul de la Versailles confirmă relaţiile franco-monegasce, textul nu prevede nimic despre modul de reglementare în cazul lipsei unui moştenitor direct sau adoptiv.

La vârsta de 48 de ani, prinţul moştenitor Louis este în continuare celibatar. Are însă o fiică nelegitimă, în vârstă de 20 de ani, pe nume Charlotte, care va fi viitoarea mamă a prinţului Rainier al III-lea. Destinul ei este rupt parcă dintr-un roman fabulos, în acest mic stat foarte romantic! La sfârşitul secolului precedent, Louis, ofiţer al Legiunii Străine, îşi făcea serviciul militar în Algeria, unde a cunoscut o tânără frumoasă, Marie-Juliette Louvet, de care s-a îndrăgostit. Aceasta era fiica unei lenjerese din localitatea Constantine, născută Josephine-Elmire Piedefer. Iubita „prinţului soldat" este divorţată, după ce fusese măritată cu un fotograf „de nuri", cum se spunea pudic pe atunci. Din dragostea ei pătimaşă cu Louis Grimaldi, se naşte la Constantine, în 30 septembrie 1898, o fetiţă, Charlotte. Fructul unei iubiri

imposibile. în ciuda discrepanţei sociale, prinţul Louis, asumându-şi responsabilităţile, recunoaşte copilul. Tatălui său, Albert I, îi cere permisiunea să se însoare cu amanta sa, pentru a reglementa această situaţie delicată. Dar suveranul refuză această mezalianţă. Louis nu renunţă. îi asigură cea mai bună educaţie fiicei lui, în pensioane franceze. La declararea războiului, tatăl ei o aduce la palat, apoi se înrolează în armata franceză. Charlotte este

drăguţă, plină de viaţă, independentă, dar suferă din cauza atitudinii rezervate pe care bunicul o are faţă de ea. Adesea, este singură în palat cu servitorii, deoarece prinţul preferă să se retragă pe vaporul său, în port, viaţa la palat părându-i-se o necuviinţă pe timp de război. Charlotte transformă palatul în spital, îi ajută pe răniţi, le compune scrisorile şi veghează la căpătâiul muribunzilor. Prin abnegaţia şi mărinimia ei câştigă admiraţia locuitorilor din Monaco, care descoperă în ea o tânără învăluită în mister. Se povestesc multe lucruri despre ea.

în cele din urmă, situaţia geopolitică îi va permite să intre oficial în familia Grimaldi. Prinţul Albert I, ştiind că Parisul nu va admite niciodată ca un văr german să devin suveran în Monaco, înţelege că este în joc acum destinul principatului. Doar Charlotte, care are douăzeci şi ceva de ani, poate face ca statul monegasc să nu fie înghiţit de Republica Franceză. Din punct de vedere juridic, Charlotte este înfiată de către tatăl ei natural. Ceremonia se desfăşoară la Paris, în 16 mai 1919. Naşi sunt preşedintele Republicii, Raymond Poincare, foarte apropiat de prinţul Albert I, şi ministrul afacerilor externe, Stephen Pichon, fost deputat radical, membru al cabinetului lui Clemenceau şi ambasador în China. în prezenţa lor, Charlotte este recunoscută de Republica Franceză drept moştenitoare a casei domnitoare de Monaco. Prezenţa familiei Grimaldi pe Stânca din Monaco, fortăreaţă cunoscută din 1297, poate continua. Principatul trăieşte![141]

Vara anului 1921: regii din vremea Războaielor Balcanice se sting din viaţă

Dacă prin acordurile de pace se desfiinţaseră trei imperii, aceleaşi documente prevăzuseră crearea unui nou stat — regatul sârbilor (cei mai numeroşi), al croaţilor şi al slovenilor[142], proclamat în 1 decembrie 1918 prin Tratatul de la Saint- Germain-en-Laye. Ideea de a-i reuni pe slavii din sud, un vechi vis, fusese statuată în 20 iulie 1917 printr-o declaraţie comună, numită Pactul din Corfu, semnat între guvernul sârb al lui Pasic, refugiat în acea vreme în Corfu, şi doctorul Ante Trumbic, preşedintele comitetului iugoslav, exilat la Londra. Acest document pusese bazele unei uniuni a sârbilor, croaţilor, slovenilor şi muntenegrenilor într-o monarhie constituţională, federală, ereditară, sub dinastia Karagheorghevic. în denumirea ei oficială, noua monarhie nu menţionează prezenţa muntenegrenilor, care fac parte totuşi din noua entitate statală! Ce se întâmplase de fapt? Bătrânul rege Nikola I al Muntenegrului, care avusese proasta inspiraţie în timpul războiului de a încerca o pace separată cu Austr o-Ungaria, gest pe care poporul său îl considerase drept o trădare, fugise la unul dintre ginerii săi, regele Italiei. După încheierea păcii, se exilase în Franţa, întâi la Merignac, lângă Bordeaux, apoi la Cap d'Antibes. în 1 decembrie 1918, Adunarea legislativă muntenegreană îl detronează şi votează unirea micului regat Muntenegru cu regatul Serbiei, mărit prin Croaţia şi Slovenia.

Bătrânul monarh turbează de furie, urlând că a fost lovitură de stat, dar uitând de iniţiativele lui ambigue şi de maşinaţiile lui pitoreşti, chiar şi pentru Balcani, dar care dăunaseră monarhiei lui. Poporul său este curajos, el este fantezist. în vila sa „Leş Liserons" din Cap d'Antibes, regele Nikola I moare la 81 de ani, în 1 martie 1921, răpus de o hemoragie cerebrală. Văduva lui, regina Milena, mai trăieşte aproape încă doi ani. Născut în 1840, Nikola al

52

Muntenegrului fusese un actor esenţial în Războaiele Balcanice, când Europa se bătea pentru fâşiile europene ale Imperiului Otoman. Marea lui reuşită, aşa cum am văzut, fusese măritişul fiicelor lui, în special Zorka, care se căsătorise cu regele Petru I al Serbiei, dar şi Elena, care devenise regina Italiei, Anastasia şi Milica măritându-se cu doi mari duci ai Rusiei: două regine, două mari ducese... Dar ginerii domnitori, Victor Emanuel al IlI-lea şi Petru I al Serbiei, nu se deplasează la funeraliile acestui socru prea extravagant. Sunt prezenţi doar cei doi mari duci ai unei Rusii acum dispărute. Opereta se termină prost[142]...

Peste cinci luni, un alt personaj esenţial al istoriei europene de la sfârşitul secolului al XlX-lea şi începutul secolului al XX-lea părăseşte scena. Este vorba despre ilustrul şi legendarul Petru I, rege al Serbiei, care în urmă cu doi ani devenise şi regele croaţilor, slovenilor şi muntenegrenilor. Nimeni nu poate uita liberalismul său, spiritul de dreptate, respectul faţă de democraţie, dar nici curajul său eroic în sprijinul Franţei în 1915, atunci când, bolnav şi cu toate că se retrăsese în favoarea fiului său cel mai mare, Alexandru, regele revenise să însufleţească trupele sârbe vlăguite, în miezul uneia dintre cele mai cumplite ierni din război. Graţie simplităţii şi modestiei, fusese supranumit de popor „unchiul Petre", iar pentru fermitatea şi dârzenia lui, „regele eliberator". Victimă a unei ultime crize de apoplexie, văduv de treizeci şi unu de ani, regele Petru I se stinge la Belgrad, în 16 august 1921, la vârsta de 77 de ani. Paisprezece milioane de supuşi sunt în doliu. Ceremonia funebră se desfăşoară în catedrala Sfântul Mihail din Belgrad, leagăn al Bisericii Ortodoxe Sârbe. După glasul profund al patriarhului şi vocile înălţătoare ale corului, se aude *Marşul funebru* de Chopin. Toate naţiunile europene şi-au trimis reprezentanţi la funeraliile regelui. Ultimul drum al monarhului defunct se desfăşoară într-un tren special, în direcţia satului Topola, la aproximativ 80 de kilometri la sud de Belgrad, într-o regiune muntoasă cu celebre podgorii. Din acel loc pornise, în 15 februarie 1804 răscoala familiei Karagheorghevic contra otomanilor. în 1912, regele Petru I poruncise să se construiască aici o biserică din marmură albă şi un mausoleu, unde monarhul îşi doarme somnul de veci, alături de suveranii şi strămoşii din dinastia sa.—

La 33 de ani, Alexandru al Iugoslaviei devine cel mai tânăr rege din Europa

La pregătirile pentru funeraliile regelui Petru I, în 22 august 1921, se remarcă absenţa fiului său Alexandru. Regentul, care este şi prinţ moştenitor, se află la Paris, unde venise pentru a se asigura de susţinerea diplomatică a Franţei, fiindcă este îngrijorat de situaţia din ţară, unde au avut loc două atentate. Primul atentat l-a vizat pe Alexandru, care era într-o maşină cu premierul Nikola Pasic. Grenada aruncată de un insurgent ricoşează pe caroseria automobilului şi explodează un pic mai departe, omorând câţiva trecători.[145]

La câtva timp după aceea, un fost ministru de interne este asasinat, în timp ce se plimba cu familia. Cele două atentate au un punct comun: autorii respectivi sunt susţinători activi ai ideilor comuniste. La instigarea regentului Alexandru, Pasic obţinuse votarea urgentă a unei legi prin care se interzicea partidul comunist împreună cu ziarele şi sindicatele aferente. Pasic, care se bazase întotdeauna pe sprijinul monarhiei Romanovilor, este îngrijorat de

propagarea războiului civil rus în Balcani.

Alexandru îşi prelungise sejurul la Paris, nu numai din cauza discuţiilor politice, ci şi fiindcă se îmbolnăvise foarte grav, molipsindu-se probabil de unul dintre viruşii care loviseră armata sârbă în timpul războiului. Medicii îi interzic să se dea jos din pat. La primirea telegramei prin care era anunţat decesul suveranului, Alexandru, fiu şi succesor la tron al lui Petru I, care îşi venera tatăl, nu pregetă nicio clipă. Reuşeşte să ajungă la Belgrad în ziua funeraliilor, care este şi ziua când Parlamentul îl proclamă oficial rege. De peste douăzeci de ani, nu există nicio femeie în monarhia sârbă. Planul de căsătorie a lui Alexandru cu marea ducesă Olga a Rusiei a fost zădărnicit de revoluţia bolşevică. Ideea unui mariaj al lui Alexandru cu o prinţesă din casa de Orléans — sugerată de Raymond Poincaré, care nu-şi uită vechea meserie de avocat, gata mereu să valideze atât căsătorii, cât şi divorţuri princiare —, nu este acceptată. Cum ar putea Alexandru, regent şi viitor suveran (fratele său mai mare, George, a renunţat la drepturile sale), să scape de farmecele de peţitoare ale reginei Maria a României, irezistibila „Missy"? Aşadar, cu prilejul Conferinţei de Pace, suverana preferată a lui Clemenceau, întâlnindu-l pe prinţul Alexandru, remarcase discreţia lui, aerul serios, accentuat prin ochelarii pe care îi purta, şi un bun simţ de om din popor, dobândit poate prin faptul că se născuse la Cetinje, în Muntenegru. Regina Maria i-o prezentase, în 1921, pe cea de-a doua fiică a ei, care purta acelaşi prenume ca ea. Pentru a nu le confunda pe mamă şi fiică, aceasta fusese poreclită „Mignon", fiindcă mama ei, aflându-se la rudele ei din Gotha, în Turingia (Germania răsăriteană), o adusese pe lume după ce asistase la o reprezentaţie a operei *Mignon,* inspirată dintr-un roman de Goethe, pus pe note de Ambroise Thomas.

Prinţesa Maria fusese primită sărbătoreşte, la fel ca părinţii ei, la Paris, apoi la Dinard, pe Coasta de Smarald, unde întâlnise o importantă colonie de ruşi exilaţi, în special pe unchiul ei, marele duce Kiril, cu soţia. Maria este frumoasă, are ochi luminoşi şi zâmbetul mamei ei; foarte modernă şi entuziastă, îi plac automobilele şi avioanele. Pe scurt, o seducătoare strănepoată a reginei Victoria, în mod categoric de neevitat în mariajele capetelor încoronate. Regina Maria îl invită pe Alexandru să petreacă Crăciunul la Sinaia, în 1921, aici anunţându-se logodna cu prinţesa Maria şi căsătoria, prevăzută pentru vara anului 1922.

Prin prezenţa la Paris a suveranei României, în paralel cu Conferinţa de Pace, funcţionează aici şi o agenţie matrimonială a familiilor dinastice din Europa: în februarie 1921, fiica ei Elisabeta s-a măritat cu prinţul George al II-lea al Greciei, apoi fiul ei, prinţul Carol, s-a însurat cu Elena a Greciei. La Quai d'Orsay, unde există o atitudine foarte favorabilă Serbiei, apar motive de bucurie prin aceste alianţe matrimoniale, dar şi speranţa că Belgradul şi Bucureştiul vor renunţa astfel la revendicările lor teritoriale. O speranţă de

pace balcanică? Aşa s-ar putea crede, din moment ce căsătoria, celebrată la Belgrad în 8 iunie 1922, apropie două ţări, care au izbutit să păstreze pacea între ele, în acest cazan în fierbere al Balcanilor.

La Belgrad, în iunie 1922, o nuntă feerică, demnă de alte vremuri...

Invitaţii, martorii şi contemporanii vor păstra multă vreme în amintire această

nuntă regală din capitala sârbă în straie de sărbătoare. „Oraşul alb", una dintre cele mai vechi aşezări din Europa, se află la răspântia dintre Occident şi Orient, un statut similar cu cel al Vienei. Ceremonialul este fastuos şi romantic. Suntem în Bizanţ? în Evul Mediu? Au fost în aceste regiuni lupte crâncene timp de patru ani? Ne aflăm în citadela supranumită „regina Balcanilor", dar, în împrejurările momentului, un pic şi în Austria unde tânărul Franz Joseph o întâmpina cândva pe Sisi, exact cum în ajun, în 7 iunie, şi logodnica din România a sosit pe Dunăre, la bordul unui iaht alb, *Ştefan cel Mare,* singurul autorizat să navigheze acum până la frontieră. în mici ambarcaţiuni, domnişoare de onoare, îmbrăcate în alb, completează fermecătorul alai. „Mignon", salutată de toate autorităţile civile şi religioase, este condusă la vechiul palat. A doua zi, Alexandru vine să îşi ia mireasa. Monarhul a ţinut să fie respectată identitatea diverselor provincii din regatul său, prin prezenţa unor călăreţi purtând flamurile respective. Şi, în semn al uniunii, în faţa catedralei Sfântul Mihail, un cavaler muntenegrean, călare pe un cal negru, poartă drapelul casei regale sârbe. „Maria a României soseşte cu tatăl ei, regele Ferdinand, într-o trăsură la care sunt înhămaţi şase cai albi. Este întâmpinată de patriarhul Dimitri, cu barba lui argintie şi mitra aurie pe cap, înconjurat de preoţi în odăjdii colorate."[112] Contează prea puţin că, la ieşirea din catedrală, soarele se retrage în spatele unei ploi fine, care cade peste voalul miresei, brodat şi tivit cu fir de aur. „Nuntă cu ploaie, semn de bunăstare", spune o zicală, valabilă şi în Franţa, unde lumea se bucură de aceste festivităţi nupţiale. Urmează tradiţii din ţările ortodoxe - dulciuri amestecate cu grâu, apoi pâine albă şi vin. Maria ia în braţe un copilaş, îl sărută şi îl ridică deasupra mulţumii: este un orfan de război, pe care ea îl va adopta, şi un semn vestind fecunditatea. Tânăra mireasă este o adevărată bucurie pentru poporul sârb, fiindcă la Belgrad, de treizeci şi doi de ani, nu mai fusese văzută nicio regină a Serbiei. Şi ce uşurare sufletească pentru acest rege, care nu avusese parte decât de război, incertitudinea zilei de mâine şi înverşunate rivalităţi politice!

Totuşi, serviciile britanice de informaţii fuseseră prevenite de posibilitatea unui atentat în ziua căsătoriei regelui, pus la cale de comuniştii sârbi. Se cunoştea chiar şi numele posibilului asasin. Neliniştile de la Palatul Buckingham erau determinate de faptul că prinţul Albert, al doilea fiu al regelui George al V-lea, urma să îl reprezinte pe tatăl său la nunta regală. Foreign Office nu luase în serios ameninţarea, socotind poate că era mai puţin grav să pui în pericol viaţa unui fiu mai mic, decât pe cea a moştenitorului coroanei! Albert era aşadar prezent, exact în spatele trăsurii, pe un cal irlandez deosebit de nervos, provenind din grajdurile regale sârbe. Dar, în acea zi, nu s-a petrecut nicio dramă. Cuplul regal, care preferă simplitatea, în locul luxului oficial, se instalează în vila Dedinje, la sud-vest de Belgrad, într-un univers de grădini şi flori agreat de tânăra regină Maria, care a moştenit

de la tatăl ei, regele Ferdinand I, pasiunea pentru horticultură. Această reşedinţă, pe care regele Alexandru a construit-o pe banii lui în mijlocul unui vast parc natural, este înconjurată de o fermă şi de grajduri. înăuntru, se află şi o sală de cinema, amintind de sala amenajată de regele României în castelul Peleş, unde, de două ori pe săptămână, se vizionau peliculele pe care fraţii Pathe, inventatorii primului jurnal de actualităţi filmate în 1909, le trimiteau

de la Paris, cu trenul Orient-Express.

La fel ca mama ei, regina Maria a României, fiica ei este foarte fecundă. Trei copii se vor naşte, trei fii, pe care dornic să respecte specificul naţional, suveranul îi va boteza cu un prenume sârbesc (Petar, în 1923, viitorul Petru al II-lea), croat (Tomislav, în 1928) şi sloven (Andrej, în 1929). Duminică, 21 octombrie 1923, este celebrat la Belgrad botezul primului lor fiu, prinţul moştenitor al Serbiei. Arhiepiscopul Belgradului este asistat de patru episcopi şi un preot rus ataşat la curtea regală. Prinţul Albert de Windsor, ajuns între timp duce de York şi care s-a însurat cu o aristocrată scoţiană, Elizabeth Bowes-Lyon (viitoarea regină, mama Elisabetei a Il-a), a revenit la Belgrad nu numai din curtoazie, pentru a reprezenta familia regală britanică, ci şi fiindcă el este naşul copilului. Al doilea fiu al lui George al V-lea ţine copilul în braţe, lângă cristelniţă. Dar prezenţa prinţului Albert la cele două ceremonii, nunta şi botezul, are şi o raţiune politică: la instigarea lordului Curzon, ministrul britanic al afacerilor externe, Regatul Unit nu vrea să lase Franţei monopolul susţinerii regelui Alexandru. Coroana britanică vrea, de asemenea, să fie în prima linie, pentru a aproba şi încuraja începuturile acestei tinere şi importante monarhii balcanice.

în Italia, Victor Emanuel al IlI-lea se confruntă cu criza de la Fiume

Regele Italiei, şef al unui stat victorios, nu are totuşi prea multe motive să se bucure de urmările imediate ale războiului. Foştii combatanţi trăiesc în mizerie, burghezia este ruinată prin deprecierea monedei naţionale, iar puternica agitaţie proletară ar putea duce la preluarea puterii de către bolşevici. Peste toate aceste neajunsuri, un cumplit sentiment de nedreptate nemulţumeşte întreaga ţară: Aliaţii nu îşi respectaseră angajamentele făcute în 1915, când regatul Italiei intrase în război de partea lor. Preşedintele Wilson nu acceptase să dea Italiei portul Fiume, la Marea Adriatică, repartizându-l în schimb noului regat al sârbilor, croaţilor şi slovenilor. în acest moment, intervine pe scena publică un personaj ieşit din comun, Gabriele D'Annunzio. Poet, romancier, dramaturg, acesta cunoscuse, înainte de război, o glorie literară care depăşea cu mult graniţele Italiei. Slăvind hedonismul şi beţiile dionisiace, D'Annunzio căpătase faima de personaj imoral, dar îşi fascina admiratorii şi, mai ales, admiratoarele. Dar acest decadent renumit s-a transformat brusc într-un naţionalist feroce, plin de o înflăcărare — printre altele în momentul cuceririi Libiei în 1912 — căreia îi dă glas în poemele sale *Canzoni della gesta d'oltremare (Cântece de vitejie de peste mări).* încă din 1914, pledează pentru angajarea ţării sale în conflict şi devine eroul Italiei în timpul războiului. Aviator şi marinar, *commandante* D'Annunzio zboară deasupra Vienei şi bombardează Muntenegru. în 12 martie 1916, rănit într-un accident de avion, rămâne fără un ochi şi, câteva luni, este aproape orb. Consideră că pacea este inacceptabilă şi nedreaptă pentru ţara

lui. în 12 septembrie, în fruntea grenadierilor lui din Sardinia, cucereşte în numele Italiei oraşul şi portul Fiume, la Marea Adriatică. Instituie acolo regenţa unei mici republici independente, unde legionarii săi în cămăşi negre nu trec neobservaţi. Se proclamă protector al artelor. Un tratat, semnat la Rappalo, în 12 noiembrie 1920, între Italia şi regatul sârbilor, croaţilor şi slovenilor, face din Fiume un stat liber. Armata regulată asediază Fiume.

56

D'Annunzio capitulează în 26 decembrie 1920, dar este tratat cu cea mai mare consideraţie, căci, înainte de a fi naţionalist, este o glorie naţională. Primeşte onoruri, un titlu princiar şi i se oferă domeniul Vittoriale, pe colinele din Gardone Riviera, lângă Lago di Garda.

1922: pentru a evita răscoala, regele îl numeşte şef al guvernului pe Benito Mussolini

Epopeea întruchipată de viaţa lui D'Annunzio este studiată şi invidiată de un personaj care, deşi a atins deja o oarecare notorietate, visează la gloria lui Gabriele D'Annunzio, dar şi la putere. Benito Mussolini, născut în 1883 într-o familie rurală săracă, dintr-un tată fierar şi o mamă învăţătoare, creşte în cultul revoluţiilor din secolul al XlX-lea. înscris în partidul socialist la vârsta de 17 ani, după o scurtă şedere în Elveţia de unde este expulzat fiindcă a organizat o grevă (şi unde a frecventat cercurile revoluţionare bolşevice şi s-a iniţiat în marxism), conduce un săptămânal socialist în Romagna şi preia, în 1912, coordonarea ziarului oficial al partidului socialist italian, *L'Avanti,* la Milano. în 1914, se desprinde de partid, întrucât este favorabil intrării în război. Va fi simplu soldat în cumplitele bătălii de pe Isonzo, fiind grav rănit în 1917. în 1918, formează primele fascii italiene de luptă, nuclee embrionare ale partidului fascist. Aspiraţiile lui sunt deopotrivă naţionaliste şi marcate de un socialism republican. în 1919, partidul lui numără deja 17 000 de membri şi, în ciuda unui eşec usturător în alegeri, vocea sa începe să se facă auzită. Intră în luptă contra extremei stângi, iar la Congresul de la Roma, în 1920, partidul său fascist înfiinţează o organizaţie sindicală. La sfârşitul anului 1920, partidul lui Mussolini are 300 000 de membri, numărul lor crescând la 700 000 în 1922. Burghezia şi industriaşii încep să se bazeze pe el, fiindcă pare a fi „o pavăză contra bolşevismului". Cu un uimitor simţ al formulelor oratorice, Mussolini declară: „Eu sunt reacţionar şi revoluţionar, în funcţie de împrejurări".

în iulie 1922, partidele de extremă stângă declanşează o grevă generală. Mussolini ripostează mobilizându-şi adepţii şi îi constrânge pe adversarii săi să anuleze greva. Această lovitură de forţă impresionează pozitiv mediul afacerilor şi burghezia activă, Mussolini dobândind o popularitate din ce în ce mai mare. La Congresul de la Napoli, în 18 octombrie 1922, cel care era numit deja „Ducele" cere dizolvarea Parlamentului şi participarea sa la putere. Dar, mai ales, organizează o demonstraţie de forţă, cu un marş asupra Romei din 27 până în 29 octombrie 1922. Regele Victor Emanuel al IlI-lea ar fi putut să înăbuşe această mişcare scoţând armata, dar cu riscuri foarte mari, aşa că, în dimineaţa de 28 octombrie ia decizia de a refuza să semneze decretul de stare de urgenţă, „pentru a evita vărsarea de sânge", şi îi propune lui Mussolini să formeze un nou guvern. îi telefonează la Milano; Mussolini răspunde: „Negru pe alb. Să mi se trimită o telegramă. Imediat ce o primesc, mă sui în avion"[142]. în 3 octombrie 1922, la ora 11:15 dimineaţa, la Quirinale, Mussolini, care a

ajuns în cele din urmă cu trenul, se prezintă în cămaşă neagră în faţa regelui Victor Emanuel al IlI-lea şi îl roagă pe suveran să îi scuze această ţinută neprotocolară. Apoi, se spune că ar fi rostit această frază intrată în legenda teatrală a fascismului: „Sire, aduc Majestăţii Voastre Italia de la Vittorio-Veneto", o referire la cea mai mare victorie a italienilor în războiul mondial.

Intrând în Roma, miliţiile organizează o paradă triumfală. La 39 de ani,

57

Mussolini devine nu numai prim-ministru, ci şi ministru de interne şi ministru al afacerilor externe — domeniu sensibil, care îl pasionează pe rege, dornic să urmărească atent toate dosarele aferente. A doua zi, noul om forte al monarhiei italiene pozează în faţa ziariştilor; este fotografiat în ţinută convenabilă, cu cămaşă, cravată şi ghete albe. Numindu-l pe Duce, Victor Emanuel al IlI-lea, fidel reputaţiei sale de mediator, a semnat ultimul său act politic personal, pentru mulţi ani de- atunci înainte. Regele, în aparenţă resemnat, iar şeful guvernului, triumfător, sunt doi oameni complet diferiţi, chiar şi din punct de vedere fizic, dar care vor trebui să se înţeleagă şi să se completeze.

în realitate, sunt două sălbătăciuni care se vor pândi reciproc.

După război, George al V-lea este cuprins de remuşcări: ar fi putut oare să-l salveze pe ţar?

La Conferinţă de Pace, cu excepţia mareşalilor şi a generalilor învingători dar, uneori, rivali, lumea britanică este reprezentată prin doi oameni care se bucură de popularitate şi mult respect. Unul este Lloyd George, ministru al armatei, care coordonase forţele în vederea victoriei şi fusese numit la Downing Street; acesta obţinuse şi o altă pace, odată cu crearea statului liber al Irlandei, sperând astfel să închidă o rană deschisă de patruzeci de ani. Celălalt erou al războiului este monarhul. George al V-lea şi familia sa avuseseră o conduită exemplară. Regele a inspectat cele şapte baze navale, a făcut la rând patru sute cincizeci de inspecţii militare, a vizitat trei sute de spitale; mai mult chiar, de cinci ori vizitase trupele engleze în Franţa, străbătând regiunile bombardate. Şi, la fel ca regina Mary, printre alte restricţii, suprimase consumul de alcool în palatele regale. O măsură exemplară! Dar perioada care a urmat imediat după război a fost dificilă, nu în ultimul rând din cauza mişcărilor muncitoreşti, dar mai ales a unei suferinţe cumplite care loveşte familia regală: John, în vârstă de 14 ani, al şaselea copil al regelui şi al reginei, se stinge din viaţă.

Cu conştiinciozitate, dar fără risipă, suveranii reiau lucrările la Castelul Windsor. Regina Mary, care este pasionată de istoria artei şi ar fi vrut să conducă un muzeu, pune să fie reinstalate armurile şi trofeele pe scara mare, retapetează sălile de protocol cu mătase moarată şi restaurează tablouri care, deşi puse la adăpost, au fost afectate totuşi din cauza proastelor condiţii de conservare în cei patru ani de război. Regina este deosebit de atentă la întreţinerea colecţiilor, dar şi la reconstituirea cronologică a încăperilor castelului, pentru a sublinia importanţa simbolică a edificiului odată cu adoptarea patronimului Windsor. Poate şi fiindcă ea este de origine germană şi trebuie să facă uitată această umbră a trecutului.

în momentul în care, bizuindu-se pe dorinţa de pace a opiniei publice, premierul britanic pune capăt intervenţiei britanice în războiul civil din Rusia, regele are mustrări de conştiinţă că nu le-a venit în ajutor Romanovilor.

Regele — aşadar, vărul ţarului detronat, care îi seamănă fizic aproape ca un frate geamăn — şi guvernul îşi pasaseră mingea dintr-o parte în cealaltă, punând întrebări, dar fără să aducă vreo soluţie. Unde ar putea trăi Romanovii? în ce condiţii? Cu ce mijloace financiare? De fapt, abandonarea familiei Romanov în mâinile sovietelor corespundea unei lasitudini care cuprinsese ţara, deja copleşită de propriile ei nenorociri în 1917. Chiar dacă

influenţa revoluţiei de la Petrograd fusese considerată periculoasă, numeroşi supuşi britanici, ataşaţi de crezul monarhiei parlamentare, nu erau favorabili primirii unui ţar, socotit autoritar şi mic burghez, de fapt depăşit de misiunea sa şi de situaţie. Sir George Buchanan, care era ambasador la Sankt-Petersburg, era sever judecându-l pe Nicolae al II-lea: „Nenorocirea lui a fost că s-a născut autocrat, deşi firea lui nu se potrivea acestui rol. întregul sistem social mergea prost, iar el, bietul împărat, nu era în niciun caz capabil să remedieze răul"[142]. Totuşi, George al V-lea resimte ca pe un reproş tragedia de la Ekaterinburg şi baia de sânge din subsolul casei Ipatiev.

La începutul anului 1919, văduva lui Aleksandru al IlI-lea, împărăteasa mamă a lui Nicolae al II-lea, este în viaţă. Soră a reginei Alexandra, care este mama lui George al V-lea, aceasta este, aşadar, mătuşa regelui. George al V-lea află că, după peregrinări dramatice, aceasta se află în Crimeea în mijlocul unei mulţimi de refugiaţi, care fug din calea războiului civil şi a nemţilor în retragere. în această primăvară, când deznodământul luptei dintre „albi" şi „roşii" este încă incert, Crimeea a devenit locul unde se concentrează haosul rusesc. în ciuda avizului negativ al premierului său, George al V-lea va face tot posibilul pentru a o repatria pe mama ţarului. O telegramă este trimisă, prin intermediul Royal Navy, la care regele ţine atât de mult, fiindcă fusese căpitan de fregată. în 17 aprilie 1919, comandantul forţelor navale britanice din Marea Neagră ajunge în Crimeea, se prezintă la mama lui Nicolae al II-lea, aducând un mesaj al regelui George al V-lea. Socotind că împărăteasa văduvă este în pericol, regele a dat ordin ca plecarea ei să fie organizată imediat. Un mic vas de escortă, *Marlborough,* trebuie să o ia din Crimeea. Maria Feodorovna refuză iniţial, apoi acceptă şi îi invită pe toţi ai ei să o urmeze. Vestea plecării ei se răspândeşte şi mii de persoane dau buzna, implorând să fie evacuate şi ele. Printre refugiaţi, se află prinţul Felix Iusupov, principalul instigator al asasinării lui Rasputin, şi soţia lui, Irina, nepoată a ţarului. Dar nu a fost prevăzut nimic pentru evacuarea acestor hoarde. Cu grandoare, împărăteasa văduvă anunţă că ea nu va pleca, dacă aceia care vor să facă acelaşi lucru nu vor urca la bord. Urmează un schimb de telegrame codificate cu Londra, guvernul şi regele. Amiralitatea ia măsurile necesare: a doua zi, mai multe vase ale Royal Navy intră în portul Ialta.

în picioare, la prora vasului britanic, Maria Feodorovna, plângând, priveşte cum rămâne în urmă peninsula Crimeea, ultima imagine a Rusiei sfâşiate. Este însoţită de optsprezece persoane, membrii ai familiei imperiale şi servitorii lor, îmbarcaţi pe *Marlborough.* Constantinopol, Malta, apoi, în fine, baza navală de la Portsmouth, unde sunt primiţi cu onoruri. Trenul regal îi conduce apoi la Londra, unde suveranii, printr-un emoţionant protocol, îi aşteaptă pe aceşti supravieţuitori scăpaţi din anarhia care a pus stăpânire pe Rusia. O parte din anturajul Măriei Feodorovna se instalează provizoriu la Palatul Buckingham. Cuferele, deschise în mod ceremonios în sala tronului, nu

conţin decât obiecte fără valoare: lopeţi, hamuri şi indicatoare feroviare ruseşti scoase din uz! O glumă a partizanilor lui Lenin, care scotociseră prin bagaje şi le goliseră. George al V-lea va porunci ca văduva lui Aleksandru al III-lea să primească o pensie anuală de 10 000 de lire sterline, iar arhiducesa Xenia, sora lui Nicolae al II-lea — o pensie de 2 400 de lire sterline pe an. Suveranul îi permite mătuşii lui să locuiască la Frogmore House, în parcul

domeniului Windsor, într-o clădire din 1684, construită pe vremea dinastiei Stuart şi a regelui Carol al II-lea al Angliei. Diverse rente sunt fixate, de asemenea, pentru servitorii care luaseră calea exilului. George al V-lea nu ar fi putut proceda altfel. Nu putea uita că laşitatea manifestată de coroană, în complicitate cu cea a guvernului permiseseră într-o oarecare măsură producerea dramei în Imperiul Ţarist şi pătaseră pentru multă vreme onoarea monarhiei britanice.—

Suveranii şi prinţii îşi reiau călătoriile de agrement şi... *în scopuri diplomatice*

în Belgia, rezistenţa eroică a monarhilor, alături de dârzenia poporului, adusese o imensă glorie acestei mici ţări. Dar regatul a rămas asemenea unui nesfârşit câmp de ruine, împănat cu mine şi obuze nedetonate, un real pericol pentru orice tentativă de lucrări agricole. Louvain, Namur şi Charleroi au avut de suferit enorm, iar zona bătăliei din bazinul Yser prezintă imagini demne de infernul dantesc. Marcată de sfâşietorul dezastru lăsat în urmă de război, Belgia începe lupta de reconstrucţie, avându-i în frunte pe Albert I şi, mai ales, pe regina Elisabeta. Patru, din cei nouă ani de domnie a lor, au fost în vreme de război.

„Elisabeta se apucă de treabă cu dârzenie. Coboară în mine, vizitează locuinţele muncitorilor şi merge în uzine, inaugurează sanatorii şi centre în aer liber pentru copii. Din iniţiativa ei, este creată, în 1920, Fundaţia naţională a invalizilor de război, precum şi Fundaţia medicală Regina Elisabeta."[1]^ Pe timp de pace, ca şi pe timp de război, energia disciplinată şi devotamentul suveranei sunt exemplare.

Revine apoi timpul marilor călătorii, pe care conflagraţia mondială le zădărnicise atâţia ani. în 1919, cuplul regal face o vizită oficială în Statele Unite, fiind primit de preşedintele Wilson, a cărui forţă fizică şi politică scăzuse mult. Suveranii belgieni descoperă Marele Canion al fluviului Colorado şi vizitează o rezervaţie de indieni hopi. în 1920, Albert I şi Elisabeta ajung în Brazilia. Un periplu de două luni, imortalizat în suvenire, de la fotografii cu regele în costum de baie pe plaja din Copacabana (atât de diferită de Oostende!) până la cadouri primite, printre care un superb sipet decorat somptuos, oferit de guvernatorul statului Minas Gérais.[121]

Dar pentru regină, cea mai fascinantă călătorie înseamnă verificarea la faţa locului a unei vechi pasiuni: Egiptul antic. De multă vreme, regina Elisabeta a urmat cursuri de egiptologie, interesându-se de universul faraonilor şi cultul morţilor la vechii egipteni. Mormântul unui faraon foarte tânăr, pe atunci necunoscut, Tutankhamon, fusese descoperit recent de britanicul Howard Carter, în Valea Regilor, aproape de Luxor. Este un eveniment arheologic de răsunet mondial. Regina primeşte permisiunea, cu totul excepţională, de a asista la deschiderea mormântului şi a comorilor vechi de trei mii trei sute de ani, graţie faptului că a frecventat cursurile

profesorului Jean Capart, care predă la Universitatea din Liège şi la cea din Bruxelles. Profesorul îi serveşte drept ghid pentru această vizită. Pasionată de studiul vechilor dinastii de faraoni, regina creează o fundaţie de egiptologie. De asemenea, suverana Belgiei va călători şi în India, unde se iniţiază în yoga şi alte aspecte ale filosofiei indiene. Idealurile ei artistice sunt o confirmare a unei mari deschideri spirituale.

60

în Marea Britanie, prinţul de Wales, fiul cel mai mare al lui George al V-lea şi al reginei Mary, este în acea vreme un personaj foarte iubit, captivând mulţimile prin farmecul său irezistibil. Fără să fie prea înalt, moştenitorul tronului are trăsături fine şi o mare mobilitate a expresiei, trecând incredibil de repede de la tristeţe la un surâs dezarmant. Aceste schimbări bruşte de atitudine îi descumpănesc adesea pe interlocutorii săi, deşi ar putea fi puse şi pe seama unei bucurii de a trăi, nu tocmai uşor de înţeles după patru ani de război. Cu acordul guvernului, prinţul de Wales reprezintă ţara în nenumărate vizite oficiale în Canada, Australia, India, Noua Zeelandă şi Africa de Sud unde, mereu cu altă uniformă şi altă vestimentaţie de la o călătorie la alta (este un simbol al eleganţei), aduce imaginea proaspătă a unei monarhii vii, reunind diversele popoare ale Imperiului Britanic. Mamei lui i-ar fi plăcut ca fiul ei să urmărească mai atent treburile politice — dar fără să se amestece direct — în Marea Britanie, însă regele şi premierul au optat să îi încredinţeze rolul clasic de ambasador al coroanei, învestit cu o misiune de diplomat regal. Eduard nu a trebuit să se lase rugat pentru a realiza acest circuit prin lume. Nu este deja, de fapt, pentru el o modalitate de a fugi de realităţi?

Dar, deşi sărbătorit pretutindeni, Eduard este depresiv din fire şi se satură repede de această „meserie" de prinţ de Wales, o corvoadă epuizantă, punctată de recepţii şi discursuri, unde nu poate să spună ce gândeşte. Escorta prinţului are dificultăţi în a masca firea lui imatură, instabilă, uneori infantilă, adesea indiscretă, dar capabilă de o generozitate impresionantă faţă de cei care i-au făcut un serviciu. Astfel, adesea îl despăgubeşte, din banii lui, pe vărul său Louis Mountbatten care îl însoţeşte, nevrând ca acest strălucit ofiţer de marină să fie nevoit să îşi rupă din soldă pentru achitarea unor cheltuieli neprevăzute. Gestul este plin de curtoazie, încearcă oare Eduard să cumpere astfel tăcerea anturajului, care se spune că ar fi fost martor la unele dintre jocurile lui bizare, mai degrabă jenante prin anumite deghizări?! în anii 1920, viaţa privată a prinţului de Wales face obiectul multor comentarii, adesea zeflemitoare sau răuvoitoare. Un singur lucru constituie un motiv de nelinişte pentru părinţii săi şi pentru opinia publică: Eduard nu este căsătorit, deşi fratele lui mai mic, ducele de York, s-a însurat în 1923 cu lady Elizabeth Bowes-Lyon, o aristocrată scoţiană pasionată de poveştile cu fantome.[152] în această perioadă, cumnata sa îl susţine pe Eduard, considerând că tatăl acestuia, George al V-lea, era un „autocrat cu spirit îngust", ceea ce este o opinie cam dură. Ulterior, îşi va schimba părerea, exprimându-şi toată admiraţia pentru socrul ei care îndurase, fără să se plângă, atâtea grele încercări.

Regele regretă că Eduard este atât de emotiv, influenţabil, uneori capricios ca un copil. Când îi vorbeşte succesorului său desemnat despre datorie, Eduard pare îngrozit, cu privirea fixă, cufundat în nu se ştie ce gânduri. Rapoartele primite de rege despre călătoriile fiului său nu fac decât

să îl îngrijoreze pe George al V-lea pentru viitorul coroanei britanice. Singurul aspect pozitiv al comportamentului lui Eduard este apropierea lui de lumea muncitorilor şi de familiile modeste, care au avut mult de suferit din cauza războiului, îndurând şi acum privaţiuni. Prinţul dă dovadă de sincere preocupări sociale, pe care nimeni nu le poate pune la îndoială, chiar şi în mijlocul unei existenţe jalonate de umbre.

61
în Grecia, regele George al II-lea este acuzat, pe nedrept, de greşelile tatălui său

în timpul exilului pe care suveranul îl trăise împreună cu tatăl său, din 1917 până în 1920, fiul cel mare al lui Constantin fusese ferit de realităţile perfide ale vieţii politice. Educat un timp la Berlin (mama lui, Sofia a Prusiei, este sora kaizerului), George este militar de carieră, dar, în mod paradoxal, lumea armatei, manipulată de Venizelos, va fi cea care i se va opune. Exilul fostului preşedinte al Consiliului de Miniştri nu este decât o lungă pregătire în vederea revenirii în ţară. Trebuie să amintim că George al II-lea devine rege, deoarece tatăl său fusese obligat să plece în exil. Rolul lui ca suveran este menţinerea monarhiei, care este însă aspru contestată, din cauza evidentei responsabilităţi a dinastiei în deznodământul catastrofal al campaniei din Asia Mică împotriva turcilor. George al II-lea moşteneşte această înfrângere. „Grecia este în acel moment divizată în două tabere ostile neînduplecate."[122] Pe de o parte, tabăra regelui, în palatul său, iar pe de altă parte tabăra juntei militare în sediul revoluţiei. Mai mult decât limpede!

Situaţia se agravează odată cu semnarea Tratatului de la Lausanne, în 24 iulie 1923, care confirmă faptul că Turcia recuperează definitiv Asia Mică şi Tracia răsăriteană. în ochii opiniei publice, regele poartă răspunderea acestui dezastru diplomatic, deşi el nu a avut niciun rol. Manifestaţiile antimonarhiste se înmulţesc. Pentru a restabili ordinea şi încrederea în coroană, generalul Ioannis Metaxas încearcă o lovitură de stat regalistă, care nu avea cum să fi fost instigată de rege. Tentativa dă greş, având drept efect destabilizarea şi mai accentuată a instituţiei monarhice.

Alegerile care au loc în decembrie 1923 sunt câştigate de candidaţii lui Venizelos care, triumfând, se întoarce la Atena, cu acordul regelui. Acesta nu se lasă amăgit atunci când i se propune un referendum privind menţinerea monarhiei. Toate acuzaţiile îl vizează personal? Regele decide să se retragă, fără să abdice, şi încredinţează regenţa unui amiral. în 19 decembrie 1923, împreună cu soţia sa, regina Elisabeta, se îmbarcă spre Constanţa şi România, ţara Elisabetei. Regele, cu o pălărie de fetru pe cap, poartă un costum cu veston bleu. Regina are un taior gri- deschis şi o pălărie asortată. Voalul pălăriei fiind ridicat, se poate vedea că are ochii roşii de plâns. Părând mai afectată decât soţul ei, regina se sprijină pe un baston negru înalt. Regele este foarte palid şi caută să scurteze această scenă penibilă de adio. Ca în toate ocaziile importante în lumea mediteraneeană, mulţimea s-a strâns pe cheiul din Pireu, de unde, la ora 16:30, vaporul *Daphni* ridică ancora, în avanport. O mare de batiste flutură în vânt, cincisprezece salve de onoare, sirene, o plecare glorioasă: greu să mai înţelegi ceva, doar că mulţimile de oameni sunt versatile! Sau, poate, o remuşcare tardivă a cuprins populaţia, care începe să înţeleagă că regele nu putea să fie răspunzător pentru gravele erori ale tatălui său? Ori lumea reacţionează aşa fiindcă în această zi este Sfântul Nicolae, o

mare sărbătoare religioasă a ţării? *Daphni* este un vas comercial modest, fără condiţii de lux, dar traversarea nu trebuie să dureze mai mult de patruzeci şi opt de ore.

în 25 martie 1924, Parlamentul grec votează abolirea monarhiei, fără să fi consultat electoratul. în 13 aprilie, un plebiscit aprobă, cu 70%, instaurarea republicii. Dar naşterea noului regim este însoţită de durerile rivalităţilor în

ţară, iar Grecia se afundă într-o instabilitate permanentă, urmărită cu îngrijorare de Marea Britanie; Venizelos nu rămâne preşedinte al Consiliului de Miniştri decât o lună, iar amiralul regent se proclamă preşedinte al Republicii. Se plătesc poliţe peste poliţe.

Regele George al II-lea şi soţia lui sunt primiţi minunat în România; prinţul Ştirbei, consilier al regelui Ferdinand şi prieten apropiat — foarte apropiat, se spune! — al reginei Maria îi găzduieşte pe domeniul său de la Buftea, la circa douăzeci de kilometri de capitală, unde în afară de palat se află şi capela Sfânta Treime, o construcţie din cărămizi roşii şi cu turnuleţe crenelate, în apropiere de lac. în acest loc, fusese încheiat ruşinosul Tratat de la Bucureşti, în 7 mai 1918, pe care regina Maria insistase benefic ca soţul ei să nu-l semneze. Curtea regală, guvernul şi înalta societate fac tot posibilul ca George al II-lea şi Elisabeta să uite de suferinţele exilului, ceea ce nu elimină însă neînţelegerea lor conjugală, apărută sau agravată prin faptul că nu au copii. Regina Maria, supărată că talentul ei de peţitoare ar fi putut să dea greş, consideră că fiica ei este prea excentrică şi îl susţine pe ginerele ei. George al II-lea decide despărţirea şi pleacă la Londra. Aici, descinde şi se instalează la elegantul Brown's Hotel, în cartierul Mayfair, unde, discret şi modest, asimilează rapid mentalitatea şi obiceiurile politice englezeşti, nu la fel de incoerente, dar mult mai subtile decât convulsiile greceşti. Este văzut uneori cu familia regală la Windsor, la Balmoral sau la Sandringham, reşedinţa privată şi favorită a regelui George al V-lea. Şi, peste câţiva ani, după ce George al II-lea nu s-a văzut decât arareori cu Elisabeta, în ciuda tuturor intervenţiilor reginei Maria, procedura de divorţ se va încheia, lăsându-l pe fostul rege singur şi fără moştenitor. Are 34 de ani.

Din cauza unei legături scandaloase, prinţul moştenitor Car ol al României este forţat să renunţe la drepturile lui dinastice

Din cauza războiului, regele Ferdinand şi regina Maria fuseseră privaţi de încoronare. Ceremonia, conform ritului bizantin, se desfăşoară în sfârşit în 15 octombrie 1922 la Alba Iulia, unde se semnase, în 1918, actul de alipire la România a Transilvaniei, care anterior făcuse parte din Ungaria. Acest loc simbolizează naşterea României Mari, având în vedere că tratatele de la Saint-Germain şi Trianon confirmaseră dublarea suprafeţei regatului. România se impune acum drept cel mai puternic şi cel mai respectat stat din Balcani. Monarhul a trebuit totuşi să se opună unei reforme agrare, care era prea favorabilă orientărilor comuniste. Fidel unui program liberal, regele dă ţării o nouă constituţie, care prevede sufragiul universal.

La 57 de ani, suveranul este obosit, dar are alături de el o soţie remarcabilă, decorată şi onorată de Franţa, unde este o personalitate literară. Frumoasă, voluntară, extrem de inteligentă, regina Maria îşi fascinează toţi contemporanii. A câştigat toate luptele. Chiar *toate*? Politica ei matrimonială

nu este o reuşită completă: dacă Alexandru al II-lea al Serbiei şi „Mignon" au o căsnicie fericită, celelalte două căsătorii aranjate cu familia regală din Grecia sunt nişte eşecuri. George al II-lea şi Elisabeta se despart, iar căsnicia prinţului moştenitor Carol cu sora lui George al II-lea, prinţesa Elena a Greciei, merge prost. Celebrată la Atena în 10 martie 1921 (la douăsprezece zile după cununia lui George cu Elisabeta la Bucureşti), căsătoria începuse

totuşi sub cele mai bune auspicii. Mireasa era frumoasă, prinţul părea sedus, iar un mic prinţ, cu prenumele de Mihai, în amintirea voievodului Mihai Viteazul care, în anul 1600, făurise prima mare unire a românilor, se născuse peste şapte luni. Ruşine aceluia ce de rău gândeşte! Băiatul era născut prematur. Va fi singurul lor copil. Carol a rămas la fel de fluşturatic, înşelându-şi cu dezinvoltură tânăra soţie. începând din 1923, lipsa de înţelegere dintre cei doi soţi nu mai poate fi ascunsă, Elena manifestând o răceală care îl nemulţumeşte pe Carol; îi reproşează lipsa de maniere şi îi închide uşa acestui soţ pe care îl consideră grosolan. El este înfocat şi suportă greu faptul că soţia lui este atât de puţin entuziastă din punct de vedere fizic. Ea respinge temperamentul puternic al acestui soţ insaţiabil.

Totuşi, se pare că nici Elena nu ar fi întru totul nevinovată, din moment ce se zvoneşte că ar avea o idilă cu un prinţ din Casa de Savoia, un seducător văr a regelui Victor Emanuel al IlI-lea al Italiei. Elena este foarte des plecată. Greşeli de ambele părţi? Poate. în orice caz, o incompatibilitate. Carol, într-adevăr, este nesăbuit în aventurile lui. O nouă legătură amoroasă, după multe altele, face să vorbească întregul Bucureşti. Noua amantă a prinţului moştenitor este mai spectaculară decât cele dinainte. Nu trece neobservată şi nici nu vrea să fie discretă. Chiar dacă va încerca să ascundă felul cum l-a cunoscut pe Carol, negând apoi evidenţele şi plăsmuind o poveste foarte romantică, înfăţişarea ei fizică nu lasă loc de interpretări. Cu părul ei roşu, pielea smântânie, ochii verzi, gura senzuală, nasul cam mare şi o dantură cabalină, noua amantă are un mers lasciv şi vulgar, privind în jur cu un aer dispreţuitor. Magda Lupescu (prenumele ei adevărat este Elena) este o persoană comună, dar foarte abilă şi provocatoare cu bărbaţii. O curtezană, din categoria de rând. Nu se ştie exact de când datează relaţia lor, care devine însă evidentă în februarie 1925. în vară, prinţul îşi petrece vacanţa cu soţia şi fiul lor Mihai la Sinaia, ca de obicei, iar Magda Lupescu se instalează într-o casă în apropiere de reşedinţa regală. Prinţesa Elena este la curent, regina Maria de asemenea; şi amândouă sunt furioase. O excelentă ambianţă de vacanţă!

în noiembrie 1925, prinţul moştenitor reprezintă familia regală a României la funeraliile reginei mamă Alexandra a Marii Britanii, văduva lui Eduard al VH-lea, mama lui George al V-lea. După câteva zile petrecute la Londra, Carol ajunge la Paris, în 2 decembrie: pe peronul Gării de Nord îl aşteaptă Magda Lupescu. Escortat de ofiţerul său de ordonanţă, prinţul rămâne la Paris într-un hotel de pe Champs- Elysees, împreună cu amanta, trăind pe picior mare, în văzul lumii. Fără să-şi anunţe familia (care cunoaşte totuşi situaţia, prin intermediul ambasadei), Carol pleacă împreună cu Magda Lupescu la Milano, apoi la Veneţia. La hotelul Danieli, Carol primeşte o telegramă înştiinţându-l că părinţii lui sunt foarte nemulţumiţi şi urmează să îi trimită un mesaj. De fapt, premierul a redactat în numele lui Carol un act de

renunţare la drepturile sale de succesiune la tron, iar prinţul va trebui să îl semneze. Este pedeapsa aplicată acestui fiu inconştient de guvernul exasperat şi monarhii disperaţi. în 28 decembrie 1925, Carol semnează renunţarea, cu lacrimi în ochi, „livid şi muşcându-şi buzele". Odată cu acest act, prinţului i se interzice să revină în România timp de zece ani. Noul moştenitor al coroanei României este, aşadar, fiul său Mihai, care nu a împlinit 5 ani. Această

incredibilă decizie are mai multe raţiuni. Una dintre ele este de natură politică: prim-ministrul liberal Brătianu nu apreciază deloc că prinţul Carol, spre deosebire de tatăl său, se amestecă prea mult în politică şi, mai ales, susţine Partidul Naţional Ţărănesc, rival al Partidului Naţional Liberal, care urmăreşte progresul economic al României. în plus, „Constituţia din 1923 [...] acorda un loc important puterii legislative şi limita prerogativele monarhiei"[154]. Celălalt motiv este legat de persoana doamnei Lupescu. Fiică a unui negustor evreu din Basarabia, Elena Lupescu are o reputaţie detestabilă, fiind divorţată de un ofiţer român, pe care îl înşelase fără ruşine. Şi colecţionează amant după amant.

Cine este enigmatica doamnă Lupescu, poreclită în străinătate „lupoaica din Carpaţi"?

Doamna Lupescu este inteligentă şi depravată, înzestrată cu un formidabil instinct de supravieţuire. Tactica ei amoroasă este foarte bine pusă la punct: pentru a găsi un nou soţ, bogat de această dată, după ce şi-a demonstrat talentele faţă de amantul pe care l-a ales, se preface că e fragilă, sensibilă, suferindă. Spune că are nevoie de un bărbat puternic, fiindcă ea e atât de slabă. Lui Carol, pe care l-a îmbrobodit cu viclenie, îi scrisese în 16 septembrie 1925: „îţi scriu din pat, căci sunt bolnavă de trei zile, absenţa ta mi se pare nesfârşită, număr fiecare zi, fără veşti de la tine, decât ce aflu din ziare..." Negreşit, amanta vrea să-l facă să creadă pe Carol că aparţin amândoi aceleiaşi lumi. Ca din întâmplare, descoperă că are aceleaşi gusturi ca el. Cum, e nefericit acasă? Va fi fericit la ea. La ei acasă!

După renunţarea la tron, Carol şi Magda revin la Paris. Aici, închiriază o vilă la Neuilly, ducând o viaţa relativ modestă (o cameristă, o bucătăreasă, un şofer). Banii nu lipsesc. O rentă regală, venituri de la un domeniu şi acţiuni de la întreprinderi româneşti înfloritoare le permit să aibă un trai decent. Dar mondenităţile cuplului devin prea stridente, iar familia Magdei îl primeşte cu braţele deschise pe fostul- viitor rege, care trebuia să-şi refacă viaţa. Carol cade în cursă: „lupoaica din Carpaţi", cum a poreclit-o presa străină, şi-a înfipt ghearele în instabilitatea lui afectivă pentru a profita de acest prinţ debusolat, redându-i încrederea de sine. Satisfăcându-i simţurile exacerbate. Şi profitând de pe urma lui. întrucât România este pivotul noii Europe, iar regina Maria este admirată ca o legendă vie, idila amoroasă este pe prima pagină a ziarelor. Un prinţ care renunţă la ţara sa, ce subiect de reportaj!

Un nou scandal: Zizi Lambrino pretinde ca prinţul Carol să îl recunoască pe fiul lor!

în timp ce regele Ferdinand, bolnav incurabil, era abătut din cauza situaţiei fiului său şi a consecinţelor aferente, vâlva stârnită în jurul celei care provocase acest haos atrage atenţia fostei iubiri a lui Carol, Zizi Lambrino.

Această tânără, pentru care dezertase din armată, pe care o luase de nevastă clandestin — dar mariajul fusese anulat — şi care, mai ales, afirma că avea un fiu cu prinţul, reuşeşte să îl convingă să aibă o întâlnire cu ea la Paris. Motivul este cum nu se poate mai legitim: Carol nu îl recunoaşte nici acum pe acest fiu, primul pe care l-a avut, Mircea. Scena, petrecută într-un celebru hotel de lângă Luvru, este penibilă. Zizi pretinde recunoaşterea paternităţii şi bani.

65

Carol, inconştient şi exasperat în acelaşi timp, promite orice, numai să scape de femeia aceasta insistentă. Ce de amintiri urâte, în fond! Prinţul, da, este afemeiat. Dar va trebui oare să plătească toată viaţa pentru o greşeală din tinereţe? Era în timpul războiului... Furioasă, Zizi Lambrino îl dă în judecată pe prinţ şi îi cere, în faţa justiţiei franceze, în martie 1926, suma de 10 milioane franci francezi. La Bucureşti, această reluare a vechiului scandal îngrozeşte cuplul suveran, care consideră — şi nu este singurul — că este vorba de un şantaj. Dar este şi o răzbunare din partea lui Zizi, care şi-aşa suporta greu ideea că prinţul Carol o părăsise. Iar acum, faptul că renunţase la drepturile dinastice pentru o altă femeie este de-a dreptul insuportabil pentru ea. Şi, mai ales, Mircea este leit Carol! Invocându-se argumente juridice (nulitatea primei căsătorii, incompetenţa unui tribunal francez de a judeca o cauză care s-a derulat în străinătate), acţiunea doamnei Lambrino este respinsă.

Regele Ferdinand, foarte slăbit şi afectat de atitudinea iresponsabilă a fiului său, se stinge din viaţă în noaptea de 19 spre 20 iulie 1927, la castelul Peleş, la Sinaia. De luni de zile, nu mai era un secret că suferea de cancer la colon. Zile şi nopţi la rând, a fost vegheat de regina Maria şi de fiicele lui. în mod evident, Carol, care nu avea dreptul să intre în România, nu a putut participa la funeraliile tatălui său. Ferdinand şi fiul său nu putuseră să se revadă decât o sigură dată, în secret, la Paris. Un moment de intensă emoţie. Conform dispoziţiilor stipulate prin actul de regenţă din 4 ianuarie 1926, tânărul prinţ Mihai, Mare Voievod de Alba Iulia, moşteneşte coroana. în vârstă de 5 ani, va fi asistat de un Consiliu de Coroană constituit din prinţul Nicolae, unchiul său, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române şi preşedintele Curţii de Casaţie. Acest triumvirat se va dovedi deosebit de ineficient.

Prim-ministrul Brătianu moare după patru luni de la decesul regelui Ferdinand. Aceşti doi bărbaţi făuriseră ţara şi imaginea ei, cu concursul preţios al reginei Maria, cea mai celebră suverană din Europa Centrală. Graţie regelui şi şefului său de guvern, România a încheiat acorduri cu Cehoslovacia, Regatul sârbilor, croaţilor şi slovenilor, Polonia în 1921 şi cu Franţa în 1926. Viaţa politică, economică, socială şi culturală cunoaşte un avânt remarcabil. Industrializarea s-a dezvoltat, aviaţia este una dintre cele mai prezente din Europa şi, în ciuda concurenţei, exportul de petrol se situează deja pe locul şapte în lume, chiar dacă ţara rămâne eminamente rurală şi se estimează că 80% din populaţie este analfabetă.

Magda Lupescu, care îşi cunoaşte bine interesele şi are relaţii cu câţiva prieteni puternici şi fideli de-ai lui Carol, ar vrea să poată interveni în treburile interne ale statului, dar ştie că este încă prematur. Totuşi, spre sfârşitul anului 1927, resimte lipsa banilor, căci tatăl ei nu-i mai trimite nimic, în ciuda insistenţelor ei. Scrie, gândindu-se cu groază că ar putea să nu-l mai vadă pe Carol: „Sunt o exilată, o izgonită, o surghiunită din ţara unde m-am

născut, din ţara pe care o iubesc... Situaţia mea nu-i deloc uşoară. Carol este fericirea mea, tot ce am eu pe lume. Va veni oare o vreme când nu-l voi mai vedea? Nu vreau să mă amăgesc. Această eventualitate este singura soluţie la problemele noastre."[155] Cu o abilitate de curtezană profesionistă, pretinde că l-ar lăsa pe Carol să se întoarcă la nevastă, dacă el doreşte asta, nevrând să treacă drept o femeie care le strică altora casa. Dar imediat după aceea,

schimbă tonul, socotindu-se indispensabilă: „Nu! Locul meu este aici cu el!... Are nevoie de mine, de dragostea mea, de tot ce-i pot eu da!" Iar Zizi Lambrino, de tot ce-i poate lua ea. Două rivale.

Cu toate acestea, părerile rămân împărţite în privinţa lui Carol — atunci, ca şi mai târziu. Căci, dacă armata şi poporul îl admiră, politicienii în schimb se feresc de înclinaţiile lui spre socialism, unii mergând până la a-l porecli „Carol bolşevicul". Pe de altă parte, duşmanii lui Carol, îngrijoraţi de popularitatea lui tot mai mare, în ciuda absenţei din ţara unde este proscris, se gândesc să-l izoleze, incitându-l să divorţeze, pentru ca astfel să nu mai aibă nicio legătură cu România, şi mai ales să nu mai aibă motiv să revină în ţară. Deşi Carol nu a vrut cu adevărat să se despartă de soţia şi mama fiului său legitim, divorţul este pronunţat în 21 iunie 1928, din vina prinţului, pentru părăsirea domiciliului conjugal. Prinţesa Elena, răsuflând uşurată, îi trimite o telegramă explicită mamei ei: „Salvată în sfârşit dintr-un coşmar".

Calea este liberă pentru „lupoaica din Carpaţi"...

Lovitură de teatru la Bucureşti: Carol prinţul expulzat, se întoarce. Trăiască Carol al II-lea!

Istoricul şi academicianul francez Pierre Gaxotte spunea despre teatru că este ca „o regină care are neplăceri". Formula ar putea să se aplice reginei Maria. Odată cu moartea soţului ei Ferdinand şi cele două divorţuri ale copiilor, opera ei se fisurează. Noul guvern nu-i mai acordă aceeaşi atenţie ca înainte şi i s-a confirmat că ea nu va fi niciodată regentă, în ciuda prestigiului european de care se bucură. Instinctul îi dictează atunci să se reapropie de Carol, acest fiu lipsit de tandreţe în copilărie şi care a avut exemplul inevitabilului Ştirbei în viaţa intimă a mamei lui. Dacă este revoltat, are negreşit motivele lui, căci, în fond, ce exemplu edificator a avut sub ochi? O regină adorată şi respectată de toată Europa, de la diplomaţi la romancieri, dar în acelaşi timp o mamă prea distantă cu el sau prea îndrăgostită de glorie. Cu fineţe, ştiind cât de mult este regretată absenţa fiului ei de cei din mediul rural şi din armată, în timp ce criza economică începe să atingă producţia de cereale, regina Maria îi sugerează noului premier să îl lase pe fiul ei să se întoarcă acasă, desigur nu ca prinţ moştenitor care s-a acoperit de scandal, ci ca persoană particulară, pentru a putea să se ocupe de domeniul lui; Carol nu va avea niciun fel de activitate politică. în realitate, temându-se să nu-l piardă definitiv pe fiul ei, reginei îi e frică în acelaşi timp să nu fie şi ea respinsă încetul cu încetul. Ceea ce ar fi de neconceput pentru o femeie atât de activă, care va scrie în *Jurnalul* ei această maximă inspirată parcă din Nietzsche: „Fiecare renunţare, fiecare umilinţă, fiecare lacrimă contribuie la formarea unui caracter". Sângele care curge în venele ei, cel al Victoriei şi al lui Aleksandru al II-lea, a ferit-o de banala postură de mamă regală. La 53 de ani, verişoara lui Wilhelm al II-lea este o femeie politică. Făcând turul familiei ei, se convinge că Elisabeta este o susţinătoare înfocată a fratelui ei. Ceilalţi au păreri împărţite.

în 20 iulie 1927, prinţul Mihai fusese proclamat rege de către Parlamentul din Bucureşti; primise jurământul de credinţă al celor trei regenţi şi, alături de mama lui, prinţesa Elena, băieţelul salutase milităreşte reprezentanţii poporului. Mihai îi urma oficial la tron tatălui său, în viaţă, dar „absent".

Deşi nu era prezent în ţară, acesta a dat motive să se vorbească din nou

despre el, dar nu în legătură cu viaţa lui privată. Este vorba despre o proclamaţie către poporul său, întocmită acasă la un prieten român, care locuia în Marea Britanie, în
Surrey. Carol a aranjat să fie transportate cu avionul mii de exemplare din apelul său. Stanley Baldwin, premierul regelui George al V-lea, este nevoit să îl roage pe Carol să părăsească teritoriul britanic, unde acceptase că nu va avea niciun fel de activitate politică. Aflându-se în Cipru, mama lui află de această tentativă a fiului ei, care afirmă că renunţarea din 1925 îi fusese smulsă contra voinţei lui. Situaţia internă se agravează, Partidul Naţional Ţărănesc aflat la putere este depăşit de evenimente. Numele lui Carol este pe buzele multora, care speră că el ar putea redresa situaţia din ţară. Chiar şi defectele lui, reale sau presupuse, devin calităţi. Lui Carol îi plac femeile? Eh, şi ce dacă, e ceva foarte normal! Se spune că s-ar droga? E o calomnie. Şi în fond, în ciuda erorilor lui, Carol este singurul capabil să potolească spiritele şi să restabilească încrederea. „Lupeasca", având reţelele ei şi persoane care îi sunt obligate, constată speranţa crescândă pe care o suscită Carol. Ea şi Carol îşi împart timpul între Paris şi castelul Belleme, din Perche, unde stau mult. La Belleme, în aprilie 1930, un emisar al prim-ministrului Maniu negociază cu Carol revenirea lui în ţară ca regent, dar cu condiţia ca doamna Lupescu să nu îl însoţească şi să nu se întoarcă niciodată în România. Vicleană, lupoaica devine vulpe. Magda se arată resemnată, afirmând că ea nu făcuse decât să îl consoleze pe prinţul nefericit şi că se va retrage, dacă un nou destin îi este hărăzit. Cu un tupeu fantastic, în faţa ziariştilor, îndrăzneşte să spună: „în ziua în care lui Carol i se va da înapoi tronul la care are dreptul, eu voi dispărea pentru totdeauna şi nu se va mai auzi niciodată de mine".

Minte, Carol o lasă să mintă. Cei doi amanţi sunt în cârdăşie. întoarcerea prinţului proscris este rocambolescă: o călătorie cu automobilul, sub un paşaport fals, până la frontiera austriacă, apoi un avion, solid, dar lent, un aparat Farman al Companiei franco-române, pilotat de francezul Marcel Lallouette, aprovizionări cu combustibil laborioase, un zbor de noapte foarte periculos deasupra Carpaţilor şi, în fine, aeroplanul aterizează la Bucureşti, în 6 iunie 1930, la ora 22:05. Câţiva ofiţeri complici îl aşteaptă. Este numit „regele picat din cer".

8 iunie 1930: fostul prinţ scandalos şi proscris devine Carol al II-lea al României

Cu o escortă formată din două regimente, Carol ajunge la palatul regal. Din acel moment, totul se petrece foarte repede. în 7 iunie 1930, prim-ministrul demisionează. A doua zi, regenţa este dizolvată, iar Parlamentul, cu excepţia liberalilor, votează readucerea pe tron a prinţului paria. în caleaşcă şi îmbrăcaţi în uniformă de ceremonie, Carol şi fratele său Nicolae sunt aclamaţi pe străzile Bucureştiului. Domnia lui Carol al II-lea începe pe fondul unei mari

mişcări de fervoare populară, urmând la tron după fiul său, care, fiind minor, nu a domnit efectiv.

Şi doamna Lupescu? După ce, în mod spectacular, se afundase în abisurile disperării şi jurase că era gata să-şi jertfească dragostea pentru fericirea poporului român, primeşte, la capătul a şase săptămâni de incertitudini, o primă scrisoare de la Carol al II-lea, în 21 iulie. O aşteaptă să

vină! Intrarea în România a amantei discreditate va fi clandestină. Se pare că a ajuns la Sinaia între sfârşitul lunii august şi începutul lunii septembrie 1930. într-o primă etapă, se ascunde. Ca o lupoaică. Hăituită. în acest răstimp, regele, la fel de chipeş, supranumit „Casanova de la Dunăre", foarte seducător cu ochii lui albaştri şi surâsul şarmant, are de rezolvat câteva probleme de familie urgente. Vrea în primul rând să se apropie de fiul său, Mihai, care are acum 9 ani, nu şi-a mai văzut tatăl de cinci ani şi a auzit, probabil, numai de rău despre el. Elena este glacială, dar dă dovadă de bunăvoinţă pentru a se ocupa de viitorul fiului lor, încredinţat tatălui. Mama se stabileşte la Florenţa unde, primind o pensie importantă de la fostul ei soţ, îşi cumpără o vilă. S-a convenit că îl va putea primi acolo pe fiul ei, timp de două luni pe an. Cât despre regina Maria, fiind la o cură în Bavaria Superioară, după o călătorie la Viena, a ratat întoarcerea fiului ei risipitor. Nu ajunge în ţară decât în 12 iunie şi se aruncă în braţele eroului ei. Ştiuse ea întotdeauna că fiul ei se va întoarce. Dar, cu amărăciune, înţelege foarte repede că ea nu va avea niciun fel de putere politică.

Ducele de Brabant şi prinţesa Astrid a Suediei se căsătoresc de două ori în şase zile

Belgia, 1926. înspăimântătoarele traumatisme ale războiului sunt încă dureroase pe câmpurile de luptă de odinioară. în urmă cu trei ani, din cauza unei inflaţii năucitoare, când Germania a întârziat cu livrările datorate ca reparaţii de război, Belgia şi Franţa ocupaseră regiunea Ruhr. Este de neconceput ca regele Albert I şi regina Elisabeta să traverseze teritoriul german pentru a se duce la Stockholm. Aşadar, voiajul este întreprins pe mare, la bordul vasului *Princesse Marie José.* Traversarea este agitată, dar comandantul, Adrien de Gerlache de Gomery, este un strălucit marinar, care participase la expediţiile navei *Belgica* din Antarctica, apoi din Groenlanda.

Dar de ce această vizită la Stockholm? Fiindcă prinţul Leopold, moştenitor al tronului Belgiei, se va însura cu fermecătoarea prinţesă Astrid a Suediei. întrucât viitoarea soţie este de confesiune luterană şi din dorinţa de a evita posibile polemici, din moment ce o viitoare regină a Belgiei nu poate fi de religie protestantă, regele şi guvernul au ajuns la un compromis: o primă oficiere civilă a căsătoriei va avea loc la Stockholm în 4 noiembrie 1926, urmată de o ceremonie luterană. O a doua celebrare a căsătoriei, conform ritualurilor catolice, se va desfăşura peste şase zile, la Bruxelles. Astfel Astrid, deşi ulterior (în august 1930) avea să se convertească la catolicism, nu-şi va fi renegat credinţa, putând totodată să fie regină a Belgiei.

Prinţesa este fiica prinţului Carol al Suediei, unul dintre cei trei fii ai regelui Oscar al II-lea şi strănepotul tumultuosului mareşal napoleonean Bernadotte, care devenise rege al Suediei. Astrid, al cărei prenume înseamnă „frumuseţe divină", este nepoata regilor Gustav al V-lea al Suediei, Christian al X-lea al Danemarcei, Haakon al VII-lea al Norvegiei şi, totodată, o rudă apropiată a lui

George al V-lea. Această prinţesă descinde din ţara sirenelor, a pădurilor, a legendelor nordice şi a poveştilor lui Andersen. în 1925, a împlinit 25 de ani. Frumoasă, rezervată, poate complexată din cauza staturii înalte, Astrid are ochi verzi frumoşi. Nu are un renume de intelectuală, dar e pasionată de artele culinare şi de copii. A studiat puericultura, cot la cot cu colegii ei, în perfectă simplitate, potrivit sobrietăţii protocolare ce caracterizează

monarhiile scandinave. Semn distinctiv: îi place să conducă maşina, un Citroën 5 HP, ceea ce în acea vreme constituie o formă de libertate încă rară. îi place şi aviaţia. Vine prima oară în Belgia, la Spa, unde este prezentată reginei Elisabeta, fără să ştie că autorităţile belgiene şi suedeze poartă deja tratative diplomatice la cel mai înalt nivel, în vederea căsătoriei ei cu tânărul duce de Brabant. Regele Albert I a primit acest proiect cu simpatie. La sfârşitul anului 1925, prinţesa era la Paris, la o prietenă, unde urma cursuri de istoria artei. Astrid îi mărturisise că făcuse cunoştinţă cu un bărbat care o impresionase enorm, „Monsieur Philippe", cum obişnuia să se prezinte, pretinzând că era profesor de franceză. Venind împreună cu mama lui într-o vizită la familia regală a Suediei, necunoscutul nu era altul decât prinţul Leopold. Foarte repede, s-a îndrăgostit nebuneşte de Astrid; ea a ezitat un timp, din cauza diferenţelor religioase şi lingvistice. El îi vorbeşte în engleză, ea are prea puţine cunoştinţe de franceză. Regina Elisabeta va preciza: „Este cu adevărat o căsătorie din dragoste. Nimic nu fusese pregătit". Sentimentele nu au legătură cu contactele politice.

Această dragoste fulgerătoare este un exemplu molipsitor: fetiţe belgiene primesc prenumele de Astrid. Presa ridiculizează talentele de gospodină ale prinţesei, dar subliniază, în sfârşit, că îi place să citească. în dimineaţa căsătoriei, la Stockholm, se semnalează un eveniment dinastic fără precedent: patru regi, Gustav al V-lea, Christian al X-lea, Haakon al VII-lea şi Albert I iau liftul împreună. în aceeaşi dimineaţă, suveranul belgian, mare amator de plimbări şi dornic să scape de constrângerile etichetei, pleacă singur, la ora 7, ca să descopere oraşul Stockholm, fără să fie însoţit. Când revine de la promenadă, santinela palatului acceptă cu greu că acest domn în civil şi cu o pălărie ponosită pe cap este într-adevăr Majestatea Sa regele belgienilor, căruia se cuvine să i se dea onorul! Apoi, „Belgia descoperă că are un suflet romantic: când Astrid soseşte în rada portului Anvers, iar tânărul prinţ Leopold se repede să o îmbrăţişeze, întregul popor adoptă bucuria lui"[1]^. Călătoria până la Bruxelles este triumfală. Miercuri, 10 noiembrie, slujba de cununie se desfăşoară sub bolţile înalte ale catedralei Saints-Michel-et-Gudule. Sublimă, într-o rochie de lamé argintiu încrustată cu crini, Astrid poartă o parură dintr-o superbă coroniţă de flori de portocal, cu un voal drapat din dantelă de Malines. Cu figura prelungă şi gâtul subţire, mireasa pare şi mai înaltă. Este prima nuntă regală care beneficiază de o „acoperire mediatică", mai ales că Astrid este cea mai frumoasă prinţesă din Europa. Toate curţile regale sunt reprezentate. George al V-lea l-a delegat pe fiul său, ducele de Gloucester. Chiar şi împăratul Taisho (născut prinţul Yoshihito) al Japoniei a trimis felicitări. Belgia vede în această căsătorie o promisiune de fericire: regatul a evitat o gravă criză financiară, capitalurile revin, iar francul belgian s-a stabilizat în raport cu lira sterlină.

15 septembrie 1928: Zogu I transformă Republica Albania în regat

Biata Albanie! Ce s-a mai întâmplat cu ea în haosul războiului? în 3 septembrie 1914, jalnicul eşec al prinţului de Wied lăsase în urmă o ţară în stare de anarhie. Ţara Acvilelor era o momeală, o miză pentru statele angajate în conflictul armat. Un general turc preluase puterea, cu sprijinul Italiei,

ocupând coasta adriatică şi punctele strategice, care făceau din ea o adevărată colonie italiană. La sfârşitul războiului, Victor Emanuel al III-lea şi guvernul său propuseseră împărţirea Albaniei între greci, sârbi şi italieni. Preşedintele Wilson se opusese însă, presimţind noi dispute balcanice. Italienii „autorizează totuşi, în decembrie 1918, întrunirea unui Congres la Durres şi formarea unui guvern provizoriu. O delegaţie este trimisă la Versailles, pentru a asista la Conferinţa de Pace"[152]. întrucât guvernul nu este capabil să organizeze acest stat incert, un nou Congres se reuneşte în ianuarie 1920 şi alege Tirana drept capitală. Francezii, apoi italienii părăsesc teritoriul, iar peste trei luni, Albania are mândria de fi admisă în noua Societate a Naţiunilor. Este independentă, dar sub autoritatea cui?

Numele lui este Ahmed Muhtar Bey Zogolli, fiu al unui şef de trib musulman, care se răsculase contra Imperiului Otoman; este unul dintre cele mai noi şi mai originale personaje apărute în complexa perioadă interbelică. Născut în 1895, a fost crescut la curtea sultanului Abdul-Hamid al II-lea şi a studiat la Şcoala militară de la Viena. A participat la conflictele balcanice, însă austriecii, ferindu-se de el, l-au izolat în timpul războiului; el a profitat de acest lucru, pentru a-şi aprofunda cunoştinţele despre cultura apuseană. în fruntea unor patrioţi munteni, a participat la ultimul Congres albanez. La vârsta de 27 de ani, fiind ministru de interne, eliberează Tirana, devine comandantul armatei şi se bucură de o mare popularitate. în 1922, Ahmed Zogolli renunţă la patronimul său turcesc şi devine Zogu. Aşa începe extraordinara lui ascensiune politică. în decembrie 1922, ajunge prim-ministru. Opoziţia este furioasă. Fan Noii, arhiepiscop ortodox de Scutari, admirator al revoluţiei bolşevice, organizează o mişcare revoluţionară şi pune stăpânire pe Tirana, în 10 iunie 1924. Zogu se exilează la Belgrad. întrucât „prelatul roşu" nu reuşeşte să îşi impună reformele considerate democratice şi nu este recunoscut de celelalte state, care erau îngrijorate de această situaţie ciudată, Zogu, al cărui nume complet înseamnă „fiul păsării", zboară rapid, cu trupele sale, spre Tirana, unde intră triumfal în 14 decembrie 1924. „Arhiepiscopul bolşevic" (!) este alungat; se adoptă o nouă Constituţie.

în 21 ianuarie 1925, este proclamată republica, iar peste zece zile Zogu este ales preşedinte, pe o perioadă de şapte ani. în vârstă de 30 de ani, este cel mai tânăr preşedinte din lume. Zogu, care beneficiază de un prestigiu considerabil, îi recompensează pe camarazii săi de arme, le acordă grade şi pensii, iar pe adversarii săi îi bagă la închisoare. Dar cum poate să funcţioneze această ţară aridă, fără o exploatare susţinută a resurselor? Prezenţa italienilor este decisivă, aceştia construind drumuri, amenajând porturi, trimiţând consilieri în ministere. O misiune militară italiană permanentă este instalată în 1927; arhitecţi aleşi de Roma redesenează Tirana, conform esteticii monumentale fasciste. Albania este un adevărat protectorat italian,

supravegheat cu atenţie de Mussolini, care îi acordă un sprijin atât moral, cât şi material.

întrucât calmul a revenit în ţară, iar treburile statului prosperă, Zogu decide să transforme republica în regat, proclamându-se rege în 1 septembrie 1928, sub numele de Zogu I. O sută una salve de tun anunţă urcarea sa pe tron. Suveranul, care are 33 de ani, poartă emblema unei acvile pe uniforma

sa. Diplomaţii, cum ar fi însărcinatul cu afaceri al legaţiei franceze, se prezintă în Adunarea legislativă îmbrăcaţi cu jachetă şi purtând joben. Este adoptat Codul civil francez. Considerat drept salvatorul naţiunii, noul monarh vrea să fie „regele albanezilor" şi le ridică la rangul de prinţese pe mama şi pe sora lui. Europa înregistrează, din punct de vedere diplomatic, transformarea regimului în Albania, iar regele Victor Emanuel al IlI-lea, într-un fel naşul acestei modificări, transmite călduroase felicitări. în schimb, Wilhelm de Wied protestează, argumentând că, în incontestabilul *Anuar diplomatic Gotha,* el este cel care figurează în continuare drept şef al casei regale a Albaniei! Din nou... „Wied"!

Ce-i mai lipseşte Albaniei italienizate? O regină! Zogu, fireşte, alege o prinţesă italiană, Giovanna de Savoia, fiica lui Victor Emanuel al IlI-lea, care refuză, deoarece Zogu este musulman. Aceasta se va mărita în 1930 cu regele Boris al Bulgariei. Se va vorbi, apoi, despre un proiect de logodnă cu arhiducesa Adelheid, prima fiică a foştilor suverani Carol şi Zita, dar este prea tânără, aşa că nici nu se pune problema de a o căsători. Consilierii regali îşi continuă căutările. Considerând că menghina fascistă era prea constrângătoare, regele albanezilor încearcă să se apropie de Grecia şi de Iugoslavia, recent creată; dar, lucru mai grav, expulzează misiunea militară italiană. Ducele consideră gestul drept o mare ingratitudine şi taie mijloacele de subzistenţă atât de vitale fragilei Albanii, care exportă aproape 69% din resursele ei în Italia, de unde importă 37% din bunurile necesare. în 22 iunie 1934, o escadră italiană se instalează în faţa oraşului maritim Durres (care fusese rebotezat Durrazo). Un avertisment? O ameninţare? Mai rău: este programată anexarea Albaniei de către Italia, iar „în 1936, armata albaneză trece, *de facto,* sub controlul Italiei, prin intermediul unor consilieri"[1^].

în timp ce nori grei se adună pe cerul Europei, se întrevede şi o scurtă perioadă de zile senine: graţie consilierilor săi sosiţi la Budapesta, regele Zogu şi-a găsit, în sfârşit, regina, în persoana tinerei contese ungare Geraldine Apponyi, de 23 de ani. Supranumită „trandafirul Ungariei", prinţesa este foarte frumoasă, aparţine unei familii ilustre, care dăduse câţiva şambelani la curtea lui Franz Joseph. Cunoaşte bine toate casele imperiale şi regale europene, iar mama ei, americancă, descinde dintr-o familie scoţiană emigrată în veacul al XVII-lea. înaltă, zveltă, cu ochi de un albastru intens şi cu păr blond, această aristocrată cosmopolită este bogată, sportivă şi cultivată. Ce să-ţi doreşti mai mult? Invitată la Tirana, la balul de Anul Nou, contesa ungara este întâmpinată de „un bărbat înalt şi subţire, foarte elegant, care stătea de vorbă cu şeful unei misiuni diplomatice străine". „S-a întors spre mine", povesteşte ea, „şi, întâlnindu-i privirea pentru prima oară, am simţit o stranie tulburare. Avea ochi albaştri pătrunzători."[153] Geraldine cere să se mai gândească zece zile. Este uluită, fascinată.

în ziua nunţii, Geraldine îşi face intrarea în palat într-o rochie comandată la Mademoiselle Chanel, brodată cu dantele, fir de argint şi perle, având o trenă de cinci metri. Mulţimea este numeroasă: şaizeci de mii de persoane în costume tradiţionale au coborât din munţi şi s-au alăturat locuitorilor din Tirana. Mireasa fiind catolică, ceremonia este doar civilă. Importanţa politică a evenimentului reiese din faptul că unul dintre martorii regelui este contele

Ciano, ministrul afacerilor externe al Italiei şi ginere al Ducelui, iar, pe de altă parte, cancelarul Hitler oferă drept cadou de nuntă un superb automobil Mercedes. în această maşină, cuplul pleacă în luna de miere. Festivităţile memorabile, aducând culori şi miresme din Orient, dansuri şi chiuituri, durează trei zile şi trei nopţi. în 27 aprilie 1938, în numele dragostei, Albania regală a căzut în capcana dictaturilor.

în 1929, regele Italiei recunoaşte un nou stat: Cetatea Vaticanului

în timp ce Mussolini obţine rezultate spectaculoase în organizarea muncii (trenurile sosesc la timp!) şi amplifică marile lucrări (asanarea regiunii mlăştinoase „Agro pontino" din Italia centrală, urbanizarea Romei, construcţii de drumuri rapide şi poduri, şantiere arheologice), impunând totodată un regim foarte autoritar, Victor Emanuel al III-lea observă, poate cu o oarecare admiraţie, succesele premierului său. Şi, la fel ca regina Maria a României, îşi mărită fiicele. în 9 aprilie 1923, fiica mai mare, Yolanda, se căsătoreşte cu un aristocrat italian, contele Calvi di Bergolo. O serbare somptuoasă este organizată la Palatul Quirinale, unde participă marii demnitari, printre care „domnul Mussolini", în redingotă, fără decoraţii. în 10 octombrie 1925, după o fastuoasă recepţie, în primăvară, pentru a celebra jubileul de argint al regelui, este rândul prinţesei Mafalda: se mărită cu un prinţ german, nepot al lui Wilhelm al II-lea, Philipp von Hessen-Kassel. Din câte se pare, războiul, chiar dacă amintirile lui nu s-au şters, nu a lăsat animozităţi între marile familii. Şi, chiar dacă nu mai deţine nicio funcţie, prinţul de Hessen păstrează prestigiul fostei case dinastice. Fireşte, Ducele este prezent în alaiul nupţial, oferind braţul unei prinţese germane. Cu mândrie.

Cel mai mare succes al regelui şi al lui Mussolini în politica externă este rezolvarea „chestiunii romane", rămasă în suspensie din 1859. Roma şi statele pontificale fuseseră anexate de regatul Italiei. Casa de Savoia avea relaţii delicate cu papa, care refuza să îl primească pe suveran. De când a preluat puterea, Mussolini s- a arătat extrem de conciliant; considera că era esenţial să există o bună înţelegere cu Sfântul Părinte, care avea o influenţă atât de mare asupra opiniei publice italiene. Ducele dorea să ajungă la un acord cu Pius al Xl-lea, ceea ce le-ar da posibilitatea tuturor catolicilor să adere la fascism, împiedicându-l astfel pe papă să-l mai atace. Discuţiile au început în noiembrie 1926, în cea mai mare discreţie. în ianuarie 1929, Mussolini negociază personal acordul. Regele Victor Emanuel al lll-lea a fost informat permanent de evoluţia tratativelor; Mussolini îl ţinea zilnic la curent, solicitându-i părerea şi ţinând seama de ea.

Se poate spune că acordurile de la Laterano sunt opera comună a regelui şi a lui Mussolini. în 11 februarie 1929, la palatul Laterano, construit în 1586 din ordinul papei Sixt al V-lea, cardinalul Gasparri, secretar de stat al Sanctităţii Sale Pius al XI- lea, şi şeful guvernului italian, Mussolini, semnează

un tratat format din trei părţi. Din punct de vedere diplomatic, regatul Italiei recunoaşte existenţa juridică a Cetăţii Vaticanului, suveranitatea ei pe teritoriul de 44 hectare, care este o enclavă în teritoriul italian, şi se angajează să asigure libertatea comunicaţiilor externe ale noului stat. Vaticanul recunoaşte regatul Italiei, cu Roma drept capitală. Cu titlu de despăgubire teritorială, Italia plăteşte Sfântului Scaun 750 milioane de lire şi

titluri de stat în valoare de 1 miliard cu o dobândă de 5%. Pe plan religios, catolicismul este recunoscut drept „singura religie a statului italian", învăţământul catolic este obligatoriu în şcoala primară şi secundară. Printre efectele civile ale dreptului canonic, divorţul este interzis în Italia. Moneda Vaticanului este acceptată în restul Italiei.

Acordurile de la Laterano constituie un imens succes, atât pe plan intern, cât şi în materie de politică externă, întrucât reglementează şaptezeci de ani de litigii şi sporesc prestigiul Italiei. Reconcilierea Sfântului Scaun cu Casa de Savoia este pecetluită oficial joi, 5 decembrie 1929, prin vizita lui Victor Emanuel al IlI-lea şi a reginei Elena. Din 1871, doar suveranii necatolici, aflaţi în trecere la Roma, erau admişi în audienţă pontificală, deoarece Sfântul Scaun nu le recunoştea şefilor de stat catolici dreptul de a accepta ospitalitatea „uzurpatorilor" de la Quirinale. Vizita suveranilor belgieni în 1922 — cu prinţul Leopold — şi cea a suveranilor spanioli în 1923 fuseseră nişte excepţii. încă din primele ore ale dimineţii, după ce suveranii au primit onorurile trupelor italiene, o mulţime enormă se adună pentru a zări cele şapte automobile care, la ora 10:40, sosesc în Piaţa Sfântul Petru. Guvernatorul Cetăţii Vaticanului, Garda elveţiană şi jandarmeria pontificală dau onorul cuplului regal, când intră în statul Vatican. Victor Emanuel al IlI-lea, în uniformă de general cu epoleţi albi, şi regina Elena, de asemenea în alb (doar suveranele catolice au dreptul să fie în alb) şi purtând pe creştet o mantilă, păşesc în urma prinţului Ruspoli, „Grand Maestro del Sacro Ospizio", şi a monseniorului Dominioni, majordom al Sanctităţii Sale, până la apartamentele papei. Sunt poftiţi în sala Tronetto („mic tron"), unde, în mod intenţionat, jilţul nu este prevăzut cu un podium. în picioare, papa, înveşmântat în alb, dar cu umerii şi braţele acoperite de pelerina roşie tivită cu hermină, îi roagă pe musafirii săi să se aşeze. Audienţa durează douăzeci de minute. Pius al XI-lea oferă daruri şi îşi exprimă profunda satisfacţie de a-i primi pe monarhi. Apoi, cuplul regal se duce să se reculeagă la mormântul Sfântului Petru. Este ora douăsprezece şi un sfert la prânz, când regele şi regina pleacă de la Vatican pentru a primi la Quirinale, în numele reciprocităţii diplomatice, pe secretarul de stat şi nunţiul apostolic, primul ambasador al Sfântului Scaun în Italia. A doua zi, prinţul de Piemonte, Umberto, şi două dintre surorile lui, Giovanna şi Maria Francesca, sunt la rândul lor primiţi de către Pius al XI-lea.

Ianuarie 1930: moştenitorul tronului Italiei se însoară cu prinţesa Marie José a Belgiei

Vizita suveranilor belgieni la Roma în 1922 nu a fost doar prilejul unei întâlniri cu Pius al XI-lea, ci şi cu familia regală a Italiei. Proiectul de a-l uni matrimonial pe foarte chipeşul Umberto, viitor rege al Italiei, cu strălucitoarea şi seducătoarea Marie José, singura fiică a suveranilor de la Laeken, era foarte dorit de mama tinerei, regina Elisabeta. în acest an al centenarului Belgiei

independente, ceremonia se desfăşoară la Quirinale, în Capela Paulină, în 18 ianuarie 1930. Mirii impresionează prin eleganţă şi rafinament, cucerind inimile tuturor. Sunt doi tineri moderni, din perioada postbelică, amatori ai sporturilor de iarnă. Alura lui Umberto este în contrast total cu cea a tatălui său, pe care fizicul l-a defavorizat dintotdeauna. Marie José a moştenit-o pe mama ei; fiind crescută într-o societate cu pretenţii înalte, îi place să se

înconjoare de artişti şi intelectuali; are talent la scris şi, sub niciun chip, nu ar concepe să se despartă de pianul ei. Cuplul va avea patru copii: Maria Pia (1934), Vittorio Emanuele, singurul lor fiu (1937), Maria Gabriella (1940) şi Maria Beatrice (1943).

Octombrie 1930: căsătorit cu Giovanna de Savoia, regelui Bulgariei îi plac locomotivele!

încă o nuntă la curtea Italiei! Regele Boris al III-lea, la fel ca George al II-lea al Greciei, devenise suveran prin retragerea tatălui său. Ţara lui, Bulgaria, este în tabăra statelor învinse în 1918, micşorată din punct de vedere teritorial prin tratatele de la Neuilly şi de la San Stefano, în folosul vecinelor ei, Serbia şi România. Regele Ferdinand abdicase şi se retrăsese în Germania, la Coburg, unde era leagănul dinastiei lui. Fiul său, Boris al III-lea, născut în 1894, primise de foarte tânăr o coroană întinată de înfrângerea în război. Monarhia bulgară este o ciudăţenie: dintre toate Puterile Centrale, este singura care supravieţuieşte. Foarte neexperimentat, Boris al IlI-lea îl lasă, cu prudenţă, să guverneze pe premierul său, Stamboliiski, lider al Partidului Ţărănesc, care câştigase alegerile în 1919. Acest politician cu „mână de fier" conduce o ţară uitată, promulgând legi favorabile mediului rural, nu contestă tratatele şi întreţine relaţii amiabile cu cei doi vecini triumfători, România şi Regatul sârbilor, croaţilor şi slovenilor.

Din păcate, în 1923, o insurecţie de dreapta îl înlătură pe Stamboliiski. Situaţia în Bulgaria este foarte agitată până în 1925. Comuniştii încearcă să preia puterea, dar nu reuşesc. Urmează o perioadă de „teroare albă". Câteva atentate vizează persoana regelui. Boris IlI-lea nu reacţionează. Bulgaria are o situaţie grea, dar regele se va însura, iar evenimentul va declanşa o mare bucurie în ţară. în 25 octombrie 1930, în Bazilica Superioară a Sfântului Francisc din Assisi, se căsătoreşte cu a treia fiică a suveranilor italieni, prinţesa Giovanna de Savoia, care are 22 de ani; el are 36 de ani. Suveranul, mic de statură, slab, are o siluetă suplă şi agilă. René Ristelhueber subliniază că „faţa lui, ca un oval alungit, un pic aplatizată la tâmple, avea creştetul bombat, cu o calviţie prematură. Ceea ce frapa la el, în afară de nasul coroiat, destul de bourbonian, erau ochii mici, de un verde cenuşiu, care îi înviorau paloarea figurii. Foarte mobili, ochii aceştia scotoceau tot timpul în jur. Privire alunecoasă, se spunea, fiindcă niciodată nu se fixa pe ceva".[1]^ Lumea îl consideră viclean, deşi el este un om foarte spiritual şi rafinat. Regele este asemenea unei enciclopedii vii, fiind o personalitate distinsă şi recompensată de mai multe universităţi europene — ceea ce este rar în acea vreme pentru un suveran —, care apreciază lucrările sale în domeniul fizicii şi al ştiinţelor naturii. Boris al IlI-lea este, în acelaşi timp, un bun ostaş, fiind ataşat, printre altele, pe lângă statul-major al generalului Ludendorff în 1914. Dar este un solitar din fire, rămas orfan de mamă, când nu avea decât cinci ani.

De la tatăl său, un om atât de original, a moştenit pasiunea de a conduce locomotivele, amintind astfel, dar cu competenţă, de isprăvile prea puţin convingătoare ale ţarului bulgarilor care, înainte de război, îşi permitea să preia comanda Orient-Expressului când traversa Bulgaria — spre marele pericol al călătorilor şi al garniturii de tren! Frenezia feroviară a fiului său îi face să zâmbească pe mulţi. Lui, nu-i pasă de cei care îl ridiculizează. Aceştia

rămân uimiţi când regele, un burlac atât de timid, se însoară cu o prinţesă atât de rafinată, frumoasă şi cultivată (Giovanna vorbeşte mai multe limbi străine, printre care şi rusa), care e şi o bună muziciană.

De trei ani, regele Boris al III-lea fusese de mai multe ori oaspetele suveranilor italieni. Şi apreciase personalitatea fiicei lor mai mici, Giovanna. La Roma, alături de ei, regăsise şi amintiri despre mama lui, născută prinţesă de Parma. Căsătoria este mixtă din punct de vedere confesional, regele fiind creştin ortodox. Unul dintre artizanii ceremoniei este chiar „delegatul apostolic în Bulgaria, Angello Roncalli, viitorul papă Ioan al XXIII-lea"—. Trena miresei nu este purtată de domnişoare de onoare, ci de trei ofiţeri bulgari. Tatăl mirelui, fostul ţar Ferdinand, în vârstă de 69 de ani, a venit la nunta fiului său în uniformă de ceremonie, şchiopătând, sprijinit într-un baston, dar oferind braţul drept reginei Italiei. Sunt prezenţi membri ai multor familii regale (prinţul de Piemonte este martorul surorii lui), dar toată lumea remarcă în special prezenţa lui Mussolini, şi el în uniformă, ostentativ, înconjurat de întregul guvern italian şi de preşedintele bulgar al Consiliului de Miniştri. Ducele manifestă o vie simpatie faţă de Bulgaria. O modalitate de a compensa sprijinul acordat Belgradului şi Bucureştilor la Conferinţa de Pace de la Paris şi de a întări influenţa Italiei într-o monarhie balcanică fragilă.

1931: eveniment neaşteptat în Spania, unde este proclamată Republica, iar Alfonso alXIII-lease retrage

în timpul războiului, Spania fusese neutră, păstrând aceeaşi atitudine şi după aceea, deşi se considera că armata ţării avea o admiraţie pentru trupele kaizerului. Situată din punct de vedere geografic în partea opusă Balcanilor, în sud-vestul Europei, ţara fusese zguduită de teribilele războaie carliste în secolul al XlX-lea — patru înspăimântătoare războaie civile timp de aproape patruzeci de ani, care duseseră la instaurarea unei republici pe durata a câtorva luni —, apoi, în 1902, pierderea umilitoare a unor colonii esenţiale, cum ar fi Cuba, Porto Rico şi Filipine, în urma războiului hispano-american din 1898. Regatul iberic nu era interesat şi nici în măsură să intervină ca aliat sau ca adversar al unei puteri statale angajate într-un război născut în urma unui conflict de origine balcanică. Palatul regal fusese transformat, pe cât se putea, în birou de informaţii pentru familiile răniţilor şi ale victimelor, care aveau rude şi cunoştinţe spaniole.

Totuşi, în 1917, în contextul răspândirii răzvrătirilor în rândul combatanţilor şi pe fundalul revoluţiei de la Petrograd, se declanşase o grevă generală, pe care guvernul o înăbuşise cu asprime. Fiu postum al lui Alfonso al XH-lea mort la 28 de ani, Alfonso al XlII-lea a urcat pe tronul Spaniei în 17 mai 1902, la vârsta de 16 ani, după regenţa tumultuoasă a mamei sale, Maria Cristina de Austria. La el, totul avea să se întâmple foarte repede. Printr-o decizie absolut excepţională, infantul, născut la şase luni după moartea tatălui

său, a fost proclamat rege chiar în ziua când a venit pe lume. Imediat, a fost poreclit *el rey niño,* „regele copil", atunci când a fost prezentat în pielea goală, pe o tipsie de aur, la curtea din Madrid. Se povesteşte cum granzii regatului, deloc zgârciţi cu replicile sarcastice, l-ar fi auzit pe preşedintele Consiliului adăugând, după un protocolar „Domnilor, avem un rege. Trăiască regele", un comentariu mai ironic: „Avem cantitatea cea mai mică de rege, cu putinţă!" Şi,

totuşi, este tratat ca un suveran, din moment ce, la un an şi jumătate, prezidează (!) deschiderea Cortesurilor (Parlamentul), inaugurează Expoziţia Universală de la Barcelona la vârsta de doi ani, apoi la şapte ani (ceea ce este mai normal) este încredinţat unor ofiţeri însărcinaţi cu instruirea lui, conform unui program clasic, alternând învăţământul şcolar şi educaţia fizică. Se spune că sănătatea regelui este precară, că are nevoie de îngrijiri atente, însă tânărul monarh va găsi în sport modalitatea de a-şi mări vigoarea fizică. Se dovedeşte a fi un om inteligent şi generos; mamei lui, când îl întreabă dacă are o dorinţă, îi răspunde:

— Să îi graţiezi pe prizonieri...

în timpul războiului, într-un demers pe care noi îl vom numi umanitar, luase iniţiativa de a face schimb de prizonieri. Nimeni nu cutează să îl contrazică. „Această educaţie îi făureşte un caracter impulsiv şi imperios, care nu suportă contradicţia. Crescând, manifestă un mare interes pentru tot ce este legat de armată, colecţionează uniforme — asemenea kaizerului şi prinţului de Wales —, adoră defilările, paradele şi fanfarele.[1"m]

Cu rapiditate, chiar dacă fuseseră acordate libertatea presei şi de asociere, la fel şi sufragiul universal, în 1888 şi, respectiv în 1890, Alfonso al XlII-lea deplânge înapoierea ţării sale, care resimte acut pierderea definitivă a imperiului colonial, împotmolită în indolenţa administrativă şi absenţa unor măsuri de urgenţă, înlocuite cu diverse campanii jalnice. Prin formaţie, este un poliglot desăvârşit, un teolog care are bune cunoştinţe ştiinţifice şi un sportiv perfect, dar şi un vânător pasionat. Fără să fie chipeş, are mult farmec şi maniere alese. Protocolul, în viziunea lui, devine teatral — o formă de curtoazie —, ceea ce nu îl împiedică însă să fie foarte popular. Rege din ziua în care s-a născut, pretinde ca lumea să nu uite acest detaliu. Curajul său fizic este verificat prima oară cu prilejul vizitei lui oficiale în Franţa, în 31 mai 1905. După ce în ajun, la dineul oferit în onoarea sa de către Émile Loubet, preşedintele Republicii, Alfonso al XlII-lea a salutat, într-o franceză ireproşabilă, relaţiile excelente franco-spaniole, în seara următoare, ieşind de la un spectacol de gală la Operă, nu s-a speriat când o bombă, aruncată de un anarhist, a explodat sub caleaşca în care se afla împreună cu preşedintele Loubet. Regele se ridică imediat şi strigă: „Nu este nimic, domnilor, liniştiţi-vă. Trăiască Franţa!"
Alfonso al XlII-lea are 19 ani.

Exact peste un an, regele se însoară cu prinţesa Victoria Eugenia de Battenberg, în vârstă de 19 ani, poreclită Ena. Fiică a prinţesei Beatrice a Regatului Unit şi a douăzeci şi treia nepoată a reginei Victoria, mireasa este şi fina fostei împărătese a francezilor, Eugénie, văduva lui Napoleon al III-lea. Cu un an în urmă, aceasta aranjase o întâlnire în Anglia între Alfonso al XlII-lea şi Victoria. Tinerii se revăzuseră la Biarritz şi, ca de obicei, regele nu pregetase prea mult ca să-i ceară mâna. Uniunea lor matrimonială pusese o problemă,

deja întâlnită în istoria Angliei şi a Spaniei, prinţesa fiind anglicană, iar Majestatea Sa spaniolă de religie romano- catolică. Eduard al VII-lea, cu simţul său diplomatic foarte fin, intervenise şi prinţesa se convertise. Totodată, îi spusese nepoatei lui: „Ena, să ştii că nu te duci într-o ţară de tihnă şi huzur. Dacă accepţi această căsătorie, să nu vii să mi te plângi mai târziu!"[1^2] Nu trebuia uitat litigiul din Gibraltar!

77

în 25 mai 1906, viitoarea regină sosise cu trenul de la Irun. Mulţimea era atât de numeroasă şi atât de curioasă pe parcursul traseului, încât deplasarea alaiului fusese mult încetinită. în 31 mai, după ceremonia nupţială de la San Jéronimo el Real din Madrid (trena miresei măsoară 4,30 metri, iar mantoul, brodat cu fir de argint, 4,50 metri), mirii urcă într-o trăsură pentru o plimbare de doi kilometri pe străzile pavoazate ale Madridului, îndreptându-se spre *Palacio de Oriente,* cum se mai numeşte Palatul Regal. în lungul traseului cuplului regal, se află heralzi în costume medievale, granzi de Spania purtând pălării tradiţionale şi veşminte de ceremonie, demnitari înfăşuraţi în cape elegante. în dreptul numărului 84 pe Caile Mayor, un buchet de flori este aruncat dintr-un balcon de la etajul patru al clădirii, în buchet, era ascunsă o bombă, care explodează într-un nor gros de fum, omorând servitori, valeţi în livrea din secolul al XVIII-lea, trei ofiţeri şi nouă soldaţi. în total, douăzeci şi opt de victime, o sută de răniţi şi un cal cu burta spintecată. Perechea regală este teafără. Uniforma de căpitan-general a regelui este sfâşiată, colanul ordinului Lâna de Aur este rupt, iar picături de sânge pătează rochia miresei. Alfonso al XlII-lea, care nu şi-a pierdut calmul, sare jos, dându-i mâna soţiei lui care tremură speriată. Văzând cât este de palidă, îi spune:

— Haide... Nu e momentul să leşini aici...

Şi o conduce la o trăsură goală, numită „de respect", care se află în spate — nu se ştie niciodată... —, în care mirii ajung apoi la palatul regal, în ovaţiile mulţimii. De la asasinarea Elisabetei de Austro-Ungaria (Sisi), la Geneva, în 10 septembrie 1898, epoca este jalonată de atentate. Cel de acum ar fi putut să fie mult mai devastator, căci asasinul intenţionase iniţial să arunce bomba în biserică, unde pătrunsese cu o autorizaţie falsă. Vinovatul, fiu de postăvar, va fi prins peste două zile. îl va ucide pe jandarmul care l-a arestat şi se va sinucide. în aceeaşi zi, balul care era prevăzut să aibă loc este înlocuit, în semn de doliu, printr-o ceremonie în memoria victimelor. A doua zi după-amiaza, suveranii şi invitaţii lor asistă la o mare coridă. Fermecătoarea regină Victoria Eugenia arborează tradiţionala mantilă din dantelă albă. Cuplul regal, în picioare, este aclamat de mulţimea din tribune. Această „nuntă însângerată", deja întâlnită în istoria monarhică, sporeşte popularitatea suveranului. Din păcate, Victoria Eugenia nu împărtăşeşte pasiunea pentru tauromahie a soţului ei. Va asista la coride, închizând ochii sau cu ochii deschişi, dar în spatele unui lornion cu lentile opace! Regina, o frumuseţe britanică tipică, înlătură treptat rigiditătile curţii din Madrid, care rămăsese închistată în eticheta încă habsburgică a soacrei ei. Una dintre cumnatele ei, lucidă, dar şi idealistă, observă că „prezenţa noii regine a început foarte repede să influenţeze moravurile palatului. Un aer de mondenitate, un spirit mai lejer, mai feminin într-un cuvânt, a început să circule în vastele saloane. De-abia instalată, Victoria Eugenia a devenit imediat arbitrul modei madrilene, iar graţie ei au început să se schimbe nenumărate obiceiuri, care

ne plasau la coada Europei". Regina se fardează, fumează, se scaldă, bineînţeles, pe coasta bască spaniolă, joacă golf şi seduce prin farmecul şi silueta ei — şi impune, fireşte, deprinderea de a bea ceai. Cât despre rege, între un meci de polo şi o cursă într-un automobil sport al anilor 1920, Alfonso al XlII-lea este un suveran la fel de modern ca soţia lui. Purtând o caschetă din piele, îl ia pe mareşalul Lyautey în bolidul său. Poate, când fac un popas,

discută şi despre Maroc?

Alfonso al XlII-lea şi soţia lui nu se înţeleg deloc. Căsnicia şi viaţa lor privată sunt foarte repede adumbrite de moştenirea genetică a reginei Victoria: hemofilia. Boala este constatată în 1907, la botezul primului lor copil, Alfonso. Potrivit vechii tradiţii a Regilor Catolici, prinţul de Asturia este circumcis; intervenţia provoacă hemoragia caracteristică bolii şi o cufundă pe regină într-o profundă depresie. Dacă, în cazul cuplului imperial Romanov, hemofilia ţareviciului îi unise pe Nicolae şi Aleksandra în greaua lor încercare, pentru regele şi regina Spaniei boala copilului accentuează neînţelegerile dintre ei. Dezinvoltura de sorginte vieneză a suveranului, pe care o moştenise de la mama lui, dispare sub amărăciunea suferinţei. Alfonso al XlII-lea are viaţa lui, Victoria Eugenia operele ei de binefacere, regina reorganizând Crucea Roşie. Uniţi, par blestemaţi: în 1908, al doilea fiu al lor este surdo-mut. Vor mai avea apoi două fete şi un băiat, care din fericire au fost feriţi de hemofilie.— Dar, vai! Boala nu îl cruţă pe ultimul lor fiu născut, Gonzalo. Trei copii foarte bolnavi din cei şase pe care i-au avut... Unul dintre ei va muri la 19 ani. Un coşmar, şi mari dificultăţi cu privire la succesiunea la tron.

Din punct de vedere politic, popularitatea regelui a început să scadă în 1910. în anul precedent, o insurecţie la Barcelona l-a avut drept instigator pe un pedagog anarhist, Francisco Ferrer. Procesul lui, urmat de condamnarea la moarte, în 1909, declanşaseră manifestaţii în toată Europa (cincizeci de mii de persoane la Paris, în faţa ambasadei Spaniei). Regele refuzase să îl graţieze, poate şi deoarece condamnatul era mentorul autorului atentatului care îi îndoliase nunta. Apoi, apăruseră facţiuni separatiste (îndeosebi în Catalonia), republicani socialişti, răscoale şi diverse junte. în 1921, o insurecţie în regiunea munţilor Rif din Marocul spaniol dusese la o campanie dezastruoasă.

în 1923, Alfonso al XlII-lea, sătul de tulburări sociale, aprobase dictatura generalului Miguel Primo de Rivera. Apoi, în 1925, când dictatura a pierdut specificul militar, a apărut speranţa că Spania ar putea să-şi revină. Aşa s-a întâmplat, dar şi opoziţia s-a consolidat în egală măsură. Nesuportând să nu mai fie în prim-plan, din cauza regimului autoritar aflat la putere, regele a făcut greşeala de a cădea la învoială cu adversarii celui pe care îl numise în fruntea guvernului. în faţa opoziţiei populare, Primo de Rivera demisionase în 28 ianuarie 1930, plecând la Paris, unde avea să moară la scurt timp după aceea. Regele, menţinând dictatura, transformând-o în Directorat Civil, l-a numit pe generalul Berenguer, care nu era capabil să protejeze monarhia.

Suveranul, categoric neinspirat, a provocat noi alegeri cu caracter de plebiscit, în 14 aprilie 1931, la alegerile municipale monarhiştii au fost votaţi de trei sferturi din electorat, dar republicanii au triumfat în marile oraşe din Catalonia, Ţara Bascilor, în provincia Huesca şi în La Rioja. Un martor va spune: „Spania, care se culcase monarhistă, s-a trezit republicană", pentru a doua oară, chiar dacă un pic surprinsă. Republica a fost proclamată fără să se

fi vărsat nicio picătură de sânge spaniol, ceea ce părea un miracol! De fapt, Alfonso al XlII-lea a refuzat să dea ordin armatei să împrăştie mulţimea din apropierea palatului. A preferat să se retragă, dar fără să abdice. Monarhia este suspendată, regele renunţa provizoriu la tron şi pleca la Paris. Cu puţin timp înainte de a urca pe tronul Spaniei, în 1902, adolescentul de atunci scrisese în jurnalul său intim un program de reforme, care i se păreau

urgente, însoţite de un sfat profetic pentru el, dacă ar da greş: „Pot să fiu un rege care nu guvernează, care să fie guvernat de miniştrii lui şi, în cele din urmă, condus la frontieră..." Alfonso al XlII-lea, acompaniat de onoruri militare, salutat cu deferenţă, fără glorie, dar cu demnitate, a plecat ca un grande de Spania.

1934. Teroare la Marsilia: regele Alexandru I al Iugoslaviei este asasinat!

Ar fi trebuit să fie o primire entuziastă, simbolizând reunirea popoarelor care trăiseră aceleaşi traume dureroase ale războiului. Era prima vizită oficială în Franţa a regelui Alexandru I, unificatorul monarhiei popoarelor sârbilor, croaţilor şi slovenilor sub numele de Iugoslavia, din 1929, urmând la tron tatălui său, regele Petru I. în această zi de 9 octombrie 1934, la ora 16:00, de pe crucişătorul *Dubrovnik* înconjurat de douăzeci de nave franceze, cobora suveranul, în uniformă şi cu bicorn pe cap, pe Quai des Belges, fiind întâmpinat de ministrul afacerilor externe, Louis Barthou, şi de ministrul marinei, Pietri. La ora 16:10, convoiul, care înainta încet din cauza mulţimii foarte dense, se îndreaptă spre monumentul închinat soldaţilor Armatei din Orient, morţi pe câmpul de luptă; aici, regele urma să depună o jerbă, împingându-se printre membrii serviciului de ordine, un necunoscut a sărit agil pe treapta maşinii, care nu fusese ridicată, ceea ce nu putea decât să uşureze manevrele ucigaşului, mai ales că şi geamurile erau coborâte. Necunoscutul a tras cu pistolul în monarh şi în ministru, rănindu-i grav. Şoferul, blocând maşina, l-a înşfăcat pe agresor, poliţiştii s-au năpustit şi ei, iar locotenent-colonel Piollet, care mergea călare paralel cu automobilul Coupé Delage, l-a lovit cu sabia de mai multe ori. Omul a căzut jos, dar continuând să golească încărcătorul revolverului său Mauser. A urmat o învălmăşeală de nedescris. Atins de două gloanţe în piept, regele a alunecat, inert şi plin de sânge, pe podeaua automobilului. Barthou, cu braţul stâng acoperit de sânge, acolo unde îl străpunsese un glonţ, coborâse din maşină. Transportat imediat în cabinetul prefectului, unde medicii au sosit în fugă, regele s-a stins din viaţă la ora 17:00, fără să-şi mai fi recăpătat cunoştinţa. Se pare că deruta serviciului de ordine şi mulţimea de gură-cască făcuseră dificilă administrarea primelor îngrijiri necesare Majestăţii Sale Alexandru I, care leşinase. Condus la spitalul Hôtel-Dieu, ministrul Barthou, a cărui stare nu fusese considerată gravă, ceea ce reprezintă încă o năucitoare dovadă de incompetenţă, are nevoie de o transfuzie. Dar hemoragia fusese prea puternică: ministrul a decedat la ora 17:30.

Mulţimea s-a dezlănţuit împotriva asasinului, pe care l-a târât, în agonie, până la postul de poliţie. A murit şi el, fără să fi fost interogat. Asupra lui, a fost găsit un paşaport pe numele de Petrus Kaleman, născut la Zagreb, capitala Croaţiei. în vârstă de 35 de ani, făcea parte, probabil, dintr-o organizaţie naţionalistă croată de ustaşi, adepţi ai separatismului, având

legături cu Germania şi Italia, care îşi instalaseră tabere de pregătire în Ungaria; atentatul fusese pregătit minuţios, se pare. Emoţia era imensă, stupefacţia totală, iar opinia publică părea indignată de tragica neglijenţă a poliţiei marsilieze, deoarece ameninţările la persoana regelui erau cunoscute, îndeosebi Siguranţei — inadecvat numită în situaţia respectivă —, emanând de la reţelele croatului Ante Pavelic, care nu accepta unirea popoarelor iugoslave

şi îi reproşa suveranului că îi privilegia pe sârbi.

Incredibila discrepanţă dintre minuţiozitatea maniacă a programului de protocol şi insuficienţa măsurilor de protecţie, cu poliţişti plasaţi la intervale prea mari pe traseu, provoacă o mânie contra guvernului. La fel de revoltător este şi amatorismul escortei, care a fost incapabilă să pună un garou pe braţul ministrului Barthou. Chirurgul, aşa-zis de serviciu, trebuie să străbată doi kilometri de la domiciliul lui până la spital! Ministrul, în vârstă de 72 de ani, nu se gândise că nu era obligatoriu ca naţionalism ele să se lupte doar pe terenul pe care şi-l dispută. Barthou urmărea să izoleze Germania şi voia să strângă legăturile Franţei cu statele din vechea Mică Antantă. Ministrul se întorcea dintr-o serie de vizite oficiale la Praga, Budapesta şi Belgrad. Acumularea neglijenţelor la nivelul autorităţilor fusese încurajată, de fapt, de această declaraţie a ministrului: „Regele este un prieten al Franţei. Trebuie ca oamenii să îl poată vedea".

Dar atentatul de la Sarajevo nu fusese o lecţie suficientă pentru omenire? Autorităţile franceze se fac vinovate de exces de încredere. Seara, omagiile sunt unanime pentru a saluta persoana suveranului, asasinat la vârsta de 46 de ani, urcat pe tronul tatălui său, regele Petru I, în 17 august 1921.

Tragedia intră şi în istoria presei: prin procedeul belinografiei, fotografia, un pic mişcată şi neclară, dar impresionantă, făcută de fotograful Geoffroy, de la patru metri de victimă, este publicată în ediţia specială a ziarului *Paris-Soir*, la două ore după atentat, datorită reflexelor unui tânăr secretar de redacţie, Pierre Lazareff. Acest document excepţional va face înconjurul lumii! în acest timp, regina Maria, care îşi scurtase programul oficial, fiindcă suferea de o litiază, era în tren venind din Elveţia şi urma să se întâlnească la Marsilia cu regele. Cu toate menajamentele posibile, prefectul departamentului Doubs îi comunică înfiorătoarea dramă, când trenul opreşte în gara din Besançon. Prinţul moştenitor Petru, în vârstă de 11 ani, se află în Anglia, de unde va pleca spre Franţa, în aceeaşi seară, împreună cu bunica lui, regina văduvă a României. Trenul special, în care regele şi ministrul ar fi urmat să călătorească la Paris, a plecat din Marsilia cu perdelele trase. Şeful de brigadă al vagonului-restaurant a notat pe meniul gastronomic pregătit pentru oaspeţi, această observaţie laconică şi funebră: „Dineu neservit"...

1934-1935: Belgia este lovită de două tragedii îngrozitoare

Fatalitatea se înverşunează asupra familiei regale belgiene, cufundând autorităţile şi populaţia într-o stupefacţie tragică şi într-o mare durere. Nenumărate presupuneri şi ipoteze încearcă să găsească o explicaţie pentru două morţi subite, fără nicio legătură între ele. în 17 februarie 1934, regele Albert I şi-a pierdut viaţa în zorii celei de-a douăzeci şi cincea aniversări a domniei lui pe tronul Belgiei. Profitând de câteva momente libere, suveranul plecase cu automobilul pentru a escalada stâncile de la Marche-les-Dames, în

apropiere de Namur. Monarhul belgian era un alpinist experimentat, iar muntele era pasiunea lui. Valetul său, Théophile Van Dyck, rămas la maşină, a fost cuprins de îngrijorare văzând că regele întârzie, mai ales că era aşteptat la Bruxelles. Dar, abia după lungi căutări, întreprinse de ofiţeri de ordonanţă, jandarmi şi ţărani din părţile locului, baronul de Wiart a găsit, la ora 2 noaptea, trupul neînsufleţit al regelui. La cap, avea o rană adâncă, iar moartea

survenise probabil instantaneu. Conform primelor constatări, se pare că suveranul, ajuns pe piscul numit Vieux-Bon-Dieu, s-ar fi sprijinit, pentru a merge şi mai sus, pe un bolovan mare care, desprinzându-se, a provocat căderea monarhului pe o distanţă de aproximativ zece metri, spre o platformă stâncoasă de mai jos. Se presupune că, apoi, trupul regelui ar fi ricoşat şi s-ar fi rostogolit la vale, alţi 49 de metri. întreaga ţară, încremenită de durere, îşi plânge „Regele Cavaler", care prin vitejia lui, în clipe tragice, a ştiut să-şi apere onoarea şi regatul.

Devenise o figură legendară începând din 4 august 1914, când în ovaţiile mulţimii se dusese la Parlament pentru a se plasa în fruntea rezistenţei naţionale, ridicându-se împotriva invaziei germane care încălcase neutralitatea Belgiei. La patru zile după această înfiorătoare descoperire de la Marche-les-Dames, oamenii au început să se perinde la catafalcul regelui, pentru a-i aduce un cuvenit omagiu. Mulţi dintre vechii supuşi ai regelui, pătrunşi de emoţie, au aşteptat răbdători, adesea peste un ceas, într-un şir care se întindea pe o distanţă de cel puţin un kilometru. în 22 februarie, cu puţin timp înainte de ora 11:00, când clopotele de la Saint-Jacques-sur-Coudenberg băteau funebru, cortegiul funerar a părăsit palatul regal. Sicriul, plasat pe un afet de tun, era străjuit de patru miniştri şi patru generali. Mulţimea, adunată pe traseul cortegiului, nu a putut să-şi înăbuşe tristeţea văzând cum calul favorit al regelui, păşind cu capul în pământ, părea să participe la suferinţa poporului. De pe esplanada din faţa bisericii Sainte-Gudule, oamenii urmăreau liturghia oficiată de monseniorul Van Roey, în prezenţa tuturor capetelor încoronate din Europa şi a membrilor corpurilor legislative, ascultând glasurile emoţionante ale coralei Saint-Rombaut, cântând în galeria lăcaşului de cult. O ultimă rugăciune de iertare a păcatelor este rostită la Notre-Dame-de-Laeken unde se odihneşte pe veci trupul vrednicului de amintire „Rege Soldat", condus de prinţul Leopold, care este noul suveran al Belgiei, sub numele de Leopold al IlI-lea.[122]

în 29 august 1935, regele Leopold al IlI-lea şi regina Astrid se aflau în Elveţia, în vila lor Haslihorn, pe malul Lacului celor Patru Cantoane, în apropiere de Lucerna, înainte de a reveni la Bruxelles, unde se află deja copiii lor, suveranii au programat o ultimă excursie. Ca o delectare suplimentară, regele, căruia îi place să conducă maşina prin locuri încântătoare, a cerut să fie adus automobilul Packard 120 al soţiei lui, un roadster superb şi puternic, cu pneuri cu jante albe. Este maşina ideală pentru o escapadă de două zile. în fine, nu tocmai, din moment ce acest automobil decapotabil are doar două locuri, ceea ce înseamnă că Pierre Devuyst, şoferul reginei, care nu conduce în această dimineaţă, va sta pe bancheta din spate, destul de incomodă. Bagajele sunt bine ancorate şi, după două zile de ploaie, cerul s-a limpezit.

Plecarea este fixată la ora 9:00. Regina nu se aşază la volan, ci în dreapta, pe „locul mortului". Regele este fericit să poată şofa. Vizibilitatea

este perfectă, traficul redus. Totuşi, carosabilul este încă umed şi alunecos. După aproximativ cincisprezece minute de la plecare, pe o porţiune de drum drept care duce în târgul Ktissnacht am Rigi, destinul, deghizat în imprudenţă, loveşte dur. Regina verifica itinerarul pe harta desfăcută pe genunchi. Din nefericire, regele, care mergea cu 70 de kilometri pe oră, s-a aplecat ca să o ajute pe soţia lui să identifice ceea ce căuta.

82

Două secunde, poate trei, de neatenţie. Maşina a derapat pe asfaltul ud, în momentul când intra într-un viraj. Şoferul a pierdut controlul volanului, a accelerat pentru a redresa maşina, dar s-a produs exact contrariul: vehiculul s-a afundat într- un făgaş săpat de trecerea cirezilor, s-a lovit de un parapet, apoi de un copac, de încă unul, s-a rostogolit de câteva ori şi s-a oprit în cele din urmă printre trestiile de pe malul lacului. Şi drama s-a produs: Astrid a fost azvârlită din maşină (o centură de siguranţă ar fi salvat-o negreşit), murind probabil pe loc. Buimac, regele şi-a revenit în simţiri: avea o coastă ruptă, răni pe mâini şi faţă. Clătinându-se, s-a repezit înainte împreună cu şoferul care nu putuse să facă nimic. A strigat, poate, disperat: „Astrid! Astrid! Astrid!"?

O maşină a oprit. Era de la Securitatea elveţiană care, cu discreţie, potrivit uzanţei, venea în urma cuplului regal în deplasările prin Elveţia. Un medic a sărit să dea primul ajutor. Dar era prea târziu: frumoasa, sublima, minunata regină Astrid se stinsese din viaţă. Nu împlinise încă 30 de ani.

Pentru a înţelege şocul acestei ştiri, trebuia să ne amintim că, în urmă cu un an şi jumătate, Belgia plângea moartea regelui Albert I. Chiar dacă naţiunea nu mai era în doliu, durerea rămânea sfâşietoare. Sfârşitul subit, atât de stupid, al reginei adulate şi admirate era de neconceput. Au fost puse sub semnul întrebării împrejurările accidentului. Presupunerile au mers până la a bănui că fusese mâna unor agenţi ai lui Hitler, care ar fi sabotat maşina. Dar expertiza vehiculului nu a lăsat loc de îndoială: cauza accidentului a fost doar imprudenţa regelui. După chipul regelui alpinist, a venit rândul portretului reginei Astrid, care a fost publicat pe prima pagină a ediţiilor speciale, în chenar negru. Regină timp de doar un an şi jumătate, nu a provocat dezamăgiri sau critici în acest scurt interval. Belgia a fost traumatizată. Ktissnacht, un nume evocând până nu demult „noaptea sărutului", s-a alăturat denumirii Marche-les-Dames, cu aceeaşi funebră şi definitivă celebritate.—

1935: excedaţi de Republica lor, grecii vor întoarcerea regelui... pe care îl alungaseră!

Doisprezece ani de anarhie! Pentru greci, e prea mult! De altfel, se poate vorbi de republică oare, atunci când avem de-a face, în realitate, cu un şir de lovituri de stat militare, cu rebeliuni ale flotei şi atentate politice? în martie 1935, generalul Kondylis pune mâna pe putere. încă un pronunciament? După toţi aceşti ani de rătăcire, generalului i-a venit ideea să abolească republica şi să organizeze un referendum, pentru a le propune grecilor întoarcerea la monarhie. Ca de obicei, populaţia va manifesta un entuziasm proporţional cu dezamăgirea provocată de regimul precedent, oferind un frumos exemplu de ingratitudine. în 3 noiembrie 1935, cu o majoritate de 98%, poporul elen cere revenirea regelui George al II-lea! Acesta, care din 1924 trăieşte un exil liniştit la Brown's Hotel din Londra şi care a divorţat de Elisabeta a României, este stupefiat! Numaidecât, revine la Atena, oprindu-se totuşi la Paris (unde

semnează în cartea de aur a Soldatului Necunoscut, la Arcul de Triumf) şi la Roma, pentru a se asigura de bunăvoinţa celor doi aliaţi ai săi importanţi, Franţa şi Italia, cu privire la restauraţie. Primirea pe care i-o organizează atenienii, în 28 noiembrie, este la fel de exagerat de entuziastă ca şi aceea pe care i-o rezervaseră tatălui său, Constantin, în 1920 — şi, din păcate, George văzuse ce urmase. Acum, la vârsta de 45 de ani, suveranul ştie că exercitarea

unei puteri prea personale nu poate conduce decât la o catastrofă. Aşadar, se va arăta înţelept, promulgând o constituţie liberală şi amnistiindu-i pe toţi deţinuţii politici, care au legătură cu cei doisprezece ani de tulburări permanente. Totuşi, la alegerile din ianuarie 1936, nu se conturează nicio majoritate clară, iar, după moartea lui Kondylis, regele încredinţează conducerea guvernului generalului Metaxas, care revine şi el în ţară! Ce vodevil politic!

Iată, aşadar, din nou, în 1936, o dictatură militară în Grecia, dar garantată de monarhie. Pentru diversitate! Regele nu-şi face nicio iluzie în privinţa virtuţilor regimului de fier pe care l-a validat. Va ţine cât va ţine. Totul este instabil! Şi ciudat: Germania şi Italia sunt modele de urmat, dar, în acelaşi timp, este menţinută şi o orientare anglofilă. Acest eclectism diplomatic — care implică adesea un echilibru fragil! — este simbolizat printr-o minunată ceremonie. Regele fără soţie a revenit la Atena acompaniat de fratele lui, Paul, care are 34 de ani. Căsătoria acestuia, în primăvara anului 1938, va prilejui o reuniune a reprezentanţilor familiilor dinastice şi princiare, amintind cumva de ultima nuntă regală dinainte de 1914, a fiicei lui Wilhelm al II-lea, în mai 1913, cu ducele de Brunswick-Luneburg, un nobil din casa de Hanovra deposedat de regatul său de către Wilhelm al II-lea însuşi. Asta se întâmpla în urmă cu douăzeci şi cinci de ani. Comparaţia dintre cele două evenimente este cu atât mai evidentă, cu cât prinţul Paul, singurul moştenitor al fratelui său regele, se însoară, da, cu fiica ducelui şi a ducesei de Brunswick- Ltineburg, Frederica, prin urmare o nepoată a fostului kaizer Wilhelm al II-lea! Mireasa este fermecătoare; mirele — pe care fratele său l-a numit prinţ moştenitor al Greciei —, foarte înalt, are multă prestanţă în uniforma lui acoperită de decoraţii. Au venit la nuntă părinţii miresei, verii ei aşijderea. Ducele de Kent, împreună cu soţia, reprezintă coroana britanică, fratele său mai mare fiind, de la sfârşitul anului 1936, regele George al Vl-lea. Iar Mihai, moştenitorul tronului României, îl reprezintă pe tatăl său Carol al II-lea, care îl detronase pentru a prelua coroana, când îşi făcuse spectaculara revenire la Bucureşti în 1930! Fotografia nunţii de la Palatul Tatoi concentrează o sumedenie de hazarduri monarhice din această perioadă interbelică agitată. Ce du-te-vino pentru unii! O frumoasă imagine mondenă... Fericire. Pace? Pentru cât timp?

Mussolini cucereşte Etiopia; prinţesa Elisabeta a Angliei îl îmbărbătează pe negus

De când a ajuns la putere în 1922, Mussolini a avut în minte expansiunea colonială a Italiei. El, omul care se împotrivise în 1911 cotropirii teritoriilor din Africa de Nord, cuprinse între Tunisia şi Egipt, se schimbase mult! Sub conducerea sa, această vastă zonă de deserturi şi oaze a fost supusă, ocupată şi valorificată, îndeosebi prin construirea unui drum de-a lungul coastei maritime, fără a neglija însă cercetările arheologice şi restaurarea unora

dintre cele mai frumoase vestigii ale Imperiului Roman şi ale Greciei Antice. Tripolitania şi Cirenaica fuseseră unite sub numele de Libia. Din 1889, Italia stăpâneşte şi alte două colonii mai îndepărtate, Eritreea, la Marea Roşie, şi o parte din Somalia, anexată şi colonizată în 1882. Ducele visa să extindă aceste teritorii, anexând Etiopia, un imperiu misterios şi fascinant, protejat natural de podişuri înalte, purtând amprenta tradiţiilor creştine, deşi mult timp a fost

râvnit de Imperiul Otoman. Dar, ca de obicei, Ducele practicase o politică ambiguă susţinând, în 1923, intrarea Etiopiei în Liga Naţiunilor, apoi semnând, în 1928, un tratat de prietenie şi cooperare între Italia şi Etiopia. Ideea lui, comparabilă cu ceea ce gândise pentru Albania, era de a deveni unicul partener economic al monarhiei etiopiene, pentru a o domina, prin instituirea unui protectorat.

Dar proiectul lui Mussolini nu ţinea seama de personalitatea fiului împărătesei Zauditu, încoronat în 1930 sub numele de Haile Selassie şi al cărui titlu de negus („regele regilor") datează din veacul al XlII-lea. Negusul, circumspect în faţa apetiturilor manifestate de puterile coloniale în secolul precedent, dorea să îşi diversifice parteneriatele. Primit de către Victor Emanuel al III-lea, în uniformă cu un chipiu înalt care îi dădea o statură mai impozantă, negusul, îmbrăcat într-un mantou alb, avea o alură de sfânt. Mussolini a înţeles că nu exista decât o soluţie: ocupaţia armată. Şi-a luat măsuri de precauţie, apropiindu-se de Marea Britanie şi de Franţa, pentru a obţine, dacă nu o susţinere din partea lor, măcar o poziţie de neutralitate.

în 14 aprilie 1935, Italia semnează acordurile care încheie Conferinţa de la Stresa, prin care se consolidează relaţiile cu Franţa şi Regatul Unit, ca urmare a deciziei germanilor de a reintroduce serviciul militar obligatoriu, ceea ce constituie o încălcare a prevederilor Tratatului de la Versailles. în urmă cu trei luni, Mussolini şi Pierre Laval, ministru francez al afacerilor externe, conveniseră să garanteze independenţa Austriei împotriva ameninţării hitleriste. Ducele îl intimidase pe Hitler, trimiţând trupe spre Pasul Brenner, în lungul graniţei din Alpii Orientali între Italia şi Austria. Sperând să beneficieze de bunăvoinţa aliaţilor lui francezi şi britanici, în ciuda unor puternice reticenţe din partea şefului de stat-major, mareşalul Badoglio, şi a regelui Victor Emanuel al III-lea, Italia atacă Etiopia în 3 octombrie 1935, fără vreo declaraţie de război. O revanşă pentru victoria Imperiului Etiopian asupra Regatului Italiei în bătălia de la Adwa, din 1896. înainte de a şterge acest afront, Ducele declarase: „Chiar şi dacă Etiopia mi-ar fi adusă pe un platou de argint, eu o vreau cu un război!"

Intervenţia armată este violentă şi sângeroasă, utilizându-se sistematic bombardamentele aeriene şi gazele toxice. în 5 mai 1936, italienii ocupă Addis Abeba, capitala etiopiană, iar negusul se refugiază în Europa. în acel moment, Occidentul descoperă personalitatea acestui suveran creştin, cu obraji uscăţivi, purtând barbă, având o alură ascetică, împăratul care afirma că el este al două sute douăzeci şi cincilea descendent al regelui Solomon şi al reginei din Saba, a cărui ţară a fost cotropită din ordinul lui Mussolini, fiindcă refuzase să le acorde italienilor concesiunea unei căi ferate şi acceptase un sprijin financiar din partea americanilor. Refugiindu-se în Anglia, la Bath, negusul va primi în timpul acestui exil, peste câţiva ani, o scrisoare de susţinere de la o tânără de 15 ani, care îi scrie: „Mă gândesc la

dumneavoastră şi vă admir". Misiva este semnată Elisabeta a Angliei. Aceasta este prinţesa moştenitoare a coroanei britanice, fiica mai mare a lui George al Vl-lea, viitoarea regină Elisabeta a Il-a.

Cucerirea Etiopiei accentuează rivalitatea dintre Victor Emanuel al IlI-lea şi Mussolini

Apoi, după o vizită la Londra, Haile Selassie soseşte la tribuna Societăţii

Naţiunilor, la Geneva, în 30 iunie 1936. Aici, negusul lansează un apel disperat:

— Am venit personal, ca martor al crimei săvârşite împotriva poporului meu, pentru a da Europei un avertisment privind destinul ce o aşteaptă, dacă astăzi se înclină în faţa unor fapte împlinite.

Speră să fie ascultat. înalt, firav, monarhul în vârstă de 43 de ani, educat înainte de război de nişte misionari francezi, pândeşte cu o privire insistentă reacţia diplomaţilor. Dar nimeni nu-l ascultă, iar când părăseşte sala este fluierat! Nimeni nu îl ia în serios pe acest personaj insolit, venit din Africa răsăriteană, cu veşmintele lui exotice şi ridiculizat pentru nelipsita lui umbrelă. Protocolul curţii sale interzice să fie privit drept în ochi? Oricum, de-abia dacă s-au uitat la el... în realitate, Mussolini are deja cale liberă. Cu naivitate, Societatea Naţiunilor votase, în 18 octombrie 1935, sancţiuni economice contra Italiei şi a intervenţiei ei armate în Etiopia, dar aceste măsuri nu făcuseră decât să sporească prestigiul lui Mussolini! Opinia publică îl urmează fără abatere, Ducele reuşind chiar să atragă de partea lui şi o serie de antifascişti notorii. Femeile renunţă la verighete şi la bijuteriile lor din aur pentru a contribui la finanţarea războiului transformat în cruciadă. După victoria finală consfinţită prin cucerirea oraşului Addis Abeba, Ducele rostise un discurs triumfal din balconul palatului guvernamental, în faţa unei mulţimi electrizate şi fascinate. Peste patru zile, Marele Consiliu Fascist plasa Etiopia „sub suveranitatea deplină şi totală a regatului Italiei" şi îi conferea lui Victor Emanuel al III-lea titlul de împărat al Etiopiei, pentru el şi pentru urmaşii lui. Regele, care nu ceruse nimic, a acceptat aceşti lauri. Nu îi refuza nimic lui Mussolini. în schimb, premierul era invidios. Această glorie imperială pentru rege era, în fond, victoria lui! Un nou discurs din balcon, noi ovaţii, însă dictatorul era mult mai sumbru când s-a întors în interiorul palatului. „în balcon, unde a fost rechemat de nu mai puţin de patruzeci şi două de ori, un Mussolini radios, entuziasmat de euforia poporului; în culise, un Duce morocănos, murmurând că nu suporta să trebuiască să împartă acest triumf cu regele. El era singurul care merita titlul de «fondator al Imperiului», cu care Marele Consiliu îl încoronase acum pe suveran."[122] într-adevăr, chipul mustăcios al lui Victor Emanuel al III-lea apărea pe timbrele Poştei coloniale italiene emise în 9 mai 1936 şi pe monedele puse în circulaţie cu efigia sa, pe care scria „Rege şi împărat".

Această rivalitate era deopotrivă adevărată şi falsă: Mussolini guverna şi avea toate puterile, regele mocnea de furie şi accepta firimiturile pe care Ducele binevoia să i le lase. O glorie de faţadă. Dar Ducelui îi plăceau onorurile vizibile. Era prima falie tangibilă din relaţiile lor. Un contemporan, Dino Grandi, membru al Marelui Consiliu Fascist citat de Pierre Milza, rezumă poziţiile celor doi oameni de stat, cu această formulă sugestivă: „Timp de douăzeci de ani, regele şi Mussolini s-au privit şi s-au studiat unul pe celălalt,

ca doi scrimeri în gardă pe planşă". Dar aveau nevoie unul de celălalt. Italia era o ţară profund monarhistă, mai ales armata. Prin urmare, ipoteza de a-l îndepărta pe rege de la putere nu se pusese niciodată până în momentul etiopian. Atunci însă, Ducele a început probabil să se gândească la posibilitatea de a-l da la o parte pe rege. La Berlin, singurul stăpân era Hitler. Iar revirimentul diplomatic total pe care l-a realizat apropiindu-se de

Germania avea să îl încurajeze pe Duce în acest demers îndrăzneţ. De fapt, în 1936, s-au pus bazele axei Roma-Berlin. Ducele se deplasează la Berlin, asistă la Congresul de la Nürnberg în 1937. Se întoarce de-acolo subjugat de puterea Germaniei şi de personalitatea Führerului. Ducele este plin de admiraţie, dar şi de teamă, căci dominaţia hitleristă la care este martor îl sperie. Ştie că riscă să îşi piardă libertatea de manevră în mâinile unui aliat atât de puternic.

George al V-lea este îngrijorat: fiul şi succesorul său la tron are o amantă periculoasă

La începutul lunii mai 1935, popularitatea suveranului britanic este la apogeu, iar lumea o aclamă de asemenea şi pe regina Mary, ireproşabilă, cu o conduită exemplară prin simplitate şi foarte demnă lângă soţul ei, a cărui boală nu mai este un secret. La 70 de ani, George al V-lea, foarte slăbit din cauza congestiilor pulmonare şi a dificultăţilor respiratorii, şi-a redus numărul apariţiilor în public, dar continuă să lucreze, urmărind cu atenţie toate dosarele de stat. Şi, fapt excepţional, îi aduce un omagiu soţiei sale, declarând public:

— Nu greşesc afirmând cât de mult îi datorez...

George al V-lea domneşte de douăzeci şi cinci de ani, iar monarhia organizează festivităţi în onoarea lui. Londra, cenuşie sub smogul cărbunilor folosiţi pretutindeni — încălzire, uzine, locomotive —, se luminează şi înfloreşte în straie de sărbătoare, iar înalta societatea trăieşte cu mare emoţie evenimentele jubileului. Ceremoniile sunt epuizante. La Palatul Buckingham, banchetul de stat este acompaniat de douăzeci şi patru de cimpoieri care, respectând tradiţia, fac de două ori înconjurul mesei grandioase. Oboseala lui George al V-lea nu mai poate fi ascunsă. Dacă glasul lui este încă ferm, trupul pare absent. Medicul său, lordul Dawson of Penn, trebuie să stivuiască trei perne pe spătarul jilţului regal, pentru ca regele să poată semna documentele care necesită parafa sa. Dar, din păcate, mâna dreaptă a monarhului nu mai ascultă de voinţa lui. în prezenţa premierului Ramsay MacDonald, doctorul Dawson pune, cu dificultate, stiloul în mâna stângă a regelui. Dar poate el, teoretic, să ghideze mâna unui rege care trebuie să semneze un act important pentru viitor? Pacientul îşi linişteşte anturajul: „Voi semna singur", spune el, rămas acelaşi demn suveran, în ciuda vlăguirii. La prima tentativă, prenumele este ilizibil. A doua tentativă este făcută cu ajutorul medicului şi cu asentimentul prim-ministrului, învăţat să fie concesiv, din moment ce conduce un guvern de coaliţie, în care conservatorii deţin majoritatea de patru ani. Când cei doi bărbaţi părăsesc camera regelui, acesta, după cumplita luptă pe care a dat-o cu el însuşi, mai are încă forţa să le zâmbească afectuos.

Dar o altă grijă macină spiritul monarhului, dintr-un motiv complet diferit. De multă vreme, fiul său cel mare, Eduard, prinţ de Wales, desemnat

pentru a-i urma la tron, duce o viaţă destrăbălată, în aburi de alcool şi nopţi pierdute. Nu manifestă niciun fel de interes pentru îndatoririle funcţiei sale viitoare. George al V-lea a luat cunoştinţă de noi rapoarte primite de la poliţie, unul mai îngrijorător decât altul. Faptul că Eduard are o legătură nu reprezintă o problemă deosebită pentru regatul bunicului său, răposatul rege Eduard al VII-lea. Dar faptul că, în cazul lui, este vorba despre o americancă

excentrică, divorţată, recăsătorită, primul soţ fiind în viaţă, face ca situaţia să fie de-a dreptul condamnabilă. Misterioasa Wallis Simpson, despre care se spune că ar fi trăit în China, schimbă des amanţii, ceea ce este şi mai grav. Iar ideea ca moştenitorul tronului să aibă în vedere chiar o posibilă renunţare la succesiune, pentru a se însura cu această aventurieră care, potrivit spuselor lui, îl face „nespus de fericit", este absolut inacceptabilă.[1]^ Regele îl convoacă pe fiul său pentru a-l înştiinţa că „Wallis [este] indezirabilă la balul Jubileului; statutul ei de femeie divorţată îi interzice accesul în incinta regală de la Ascot şi o exclude de la toate privilegiile familiei regale". Se spune că prinţul i-ar fi jurat tatălui său că persoana respectivă nu era amanta lui, ci doar „o doamnă din elită", obţinând astfel în cele din urmă ca Wallis să fie invitată la ceremonie. Minciuna prinţului li se pare oribilă mai multor persoane din anturajul regelui, printre care lordul Wigram, secretarul particular al monarhului. în 14 mai, conform protocolului, Eduard deschide balul cu mama sa, însă de la al doilea dans, spre stupefacţia generală, o invită pe Wallis. Un sentiment de dezgust pune stăpânire pe rege şi pe regină, indignaţi de această lipsă de maniere elegante şi de bună-cuviinţă, care reprezintă o sfidare deschisă. Americanca pare să-l fi fermecat pe fiul lor. Cei doi sunt inseparabili.

Acest comportament poate fi considerat cumva o consecinţă a copilăriei nefericite a lui Eduard, născut la sfârşitul domniei străbunicii lui Victoria? Le trebuiseră patru ani părinţilor lui pentru a-şi da seama că, plină de răutate, guvernanta copilului avea obiceiul să-l ciupească, chiar şi când era cuminte, înainte de a-l aduce în faţa lor. Copilul ajungea, aşadar, plângând, ceea ce îi contraria şi îi irita pe George şi Mary. Din cauza acestui tratament odios, Eduard pierduse orice încredere în propria-i persoană. Nu putea să se concentreze, nu era deloc studios, nu avea chef să înveţe şi părea că nu-l interesează nimic în afară de sport, pe care îl practica până la epuizare. Dar era cunoscută generozitatea lui faţă de clasele defavorizate. Astfel, în timpul grevei generale din 1926, care paralizase traficul feroviar, în ciuda opoziţiei tatălui său, Eduard poruncise şoferului să umple maşina cu ziare favorabile guvernului şi să îl ducă în fieful lui, Ţara Galilor — un mod de viaţă mai mult personal, decât politic. Dar cel mai mult deranjase această manie a prinţului de nu le face curte decât unor femei măritate, chiar şi pentru o aventură de-o seară. Avusese din ce în ce mai multe legături amoroase, fără prea multă discreţie, dar se plictisea foarte repede, iar secretarul său personal, Alan Lascelles, se străduise din răsputeri să înăbuşe diversele scandaluri şi şantaje. Pe multe dintre aceste doamne căsătorite nu le deranja să fie curtate de viitorul rege şi, adeseori, soţii lor sperau să capete şi ei o compensaţie. Dar ceea ce fusese măgulitor devenea jignitor, când prinţul îşi îndrepta privirile imediat spre alte femei, ceea ce dăduse naştere la tot mai multe bârfe, majoritatea referindu-se la motivul pentru care Eduard zbura din floare în

floare, trecând de la o femeie măritată la alta: departe de a fi un alt Casanova, prinţul era, de fapt, un amant jalnic, potrivit confidenţelor colportate cu sârg de cele direct vizate. Chiar dacă în 1928 Anglia acordase femeilor dreptul la vot şi chiar dacă obiceiurile venite din Statele Unite dăduseră la o parte multe dintre pudorile victoriene, libertinajul nu era acceptabil pentru familia regală.

Dar George al V-lea şi membrii guvernului sunt atât de preocupaţi de

comportamentul lui Eduard, din cauză că prinţul şi-a schimbat complet viaţa personală. De peste patru ani, doamna Simpson, întâlnită la una dintre cuceririle lui, s-a priceput să îl reţină pe inconstantul prinţ de Wales. Informaţiile despre această femeie sunt teribile. Arivistă, prost crescută, ignorantă, cu un accent nazal şi vulgar, îl înjoseşte permanent pe prinţ, îi răspunde cu răutate, fiindcă are un tupeu incredibil. A intuit că are de-a face cu un bărbat slab căruia, se poate crede, îi place să fie agresat verbal, criticat, dominat. Faptul că viitorul suveran îşi petrece serile, chiar şi nopţile, la domnul şi doamna Simpson (soţul este agent maritim şi, în mod vizibil, complezent) dă naştere la alte zvonuri. Prinţul a dus-o pe Wallis în vacanţă, într-o croazieră. O presă ahtiată să relateze această idilă cam senzuală nu i-a scăpat din ochi. Dintr-un misterios raport chinez, care a îngrozit-o pe regina Mary, reiese că Wallis, măritată la acea vreme cu un ofiţer din forţele aeronavale americane, ar fi deprins tehnici erotice rafinate în anumite „case" din Hong Kong şi că s-ar fi ocupat de spionaj. în fine, lucrul cel mai grav este că intriganta are o influenţă foarte proastă asupra viitorului suveran, preocupat doar de frivolităţi şi plăceri, dansând nopţi întregi, refuzând să se intereseze de ceea ce se petrece în Germania şi Italia, decât eventual pentru a spune că Tratatul de la Versailles este catastrofal, că ar fi trebuit să se negocieze cu Germania, şi nu să i se impună nişte condiţii inacceptabile, şi că niciodată tatăl său nu ar fi trebuit să renunţe la vechiul patronim germanic al familiei.

La două luni după noi dezvăluiri despre comportamentul scandalos şi infantilismul fiului său, George al V-lea îi mărturiseşte ce simte lui lady Gordon- Lennox: „Mă rog la Dumnezeu ca niciodată fiul meu cel mare să nu se însoare şi să nu aibă copii, şi ca nimic să nu se opună posibilităţii ca Bertie [viitorul rege George al Vl-lea], iar apoi Lilibeth [viitoarea regină Elisabeta a Il-a] să urce pe tron"[123]. Şi cu puţine zile înainte de decesul regelui, noului său premier, Stanley Baldwin, venit să primească ultimele recomandări de la Majestatea Sa, suveranul, slăbit, dar cu un spirit vizionar la fel de perspicace, i-a spus: „După moartea mea, nu-i va trebui un an până să se retragă..."

1936: în mai puţin de un an, trei regi se succed pe tronul britanic!

Este mijlocul lunii ianuarie 1936 şi toată ţara este înzăpezită. George al V-lea, foarte slăbit, suferă de o nouă bronşită, care îi agravează problemele cardiace. Rămânând în permanenţă la conacul din Sandrigham, care îi este atât de drag, suveranul, îmbrăcat cu vechiul său halat de casă exotic, dârdâie de frig, deşi focul duduie în şemineu. La un pas de moarte, monarhul abia dacă îl mai recunoaşte pe fiul său. în 19 ianuarie, mai are putere încă să-l întrebe pe secretarul său, lordul Wigram?

— Cum merge Imperiul?

Un Imperiu care nu mai există de aproape cinci ani, fiind înlocuit prin Commonwealth; dar această întrebare patetică demonstrează că, până la capăt, regele nu se gândeşte decât la stat şi la viitorul acestuia.

— Totul merge bine, Sire, în ceea ce priveşte Imperiul...

în rest, catastrofa este iminentă. Iar în anturajul premierului circulă un zvon, venit de la sindicate: „Dacă prinţul vrea să ia de soţie o târfă ca doamna

Simpson, e treaba lui. Dar dacă vrea să facă din ea o regină, asta este treaba noastră". La ora 23:15, primul monarh din dinastia Windsor se stinge din viaţă. La ora douăsprezece şi zece minute noaptea, *Times* pregăteşte deja o ediţie specială. Prinţul de Wales izbucneşte în hohote de plâns şi rosteşte nişte cuvinte care, în alte împrejurări, ar fi fost normale:

— Sper că voi face la fel de bine ca el.

în ziua funeraliilor regelui George al V-lea, nesăbuita Wallis, pe care monarhul defunct o detesta şi pe care serviciile secrete o considerau un fel de Mesalină sau Mata Hari, declară cu vocea ei piţigăiată, în timp ce se îmbrăca potrivit ţinutei de doliu a curţii:

— Ultima oară când am mai purtat ciorapi negri a fost ca să dansez french- cancan!

Doamna Simpson e sigură pe ea! După învestitura lui Eduard al VUI-lea, curtea o priveşte cu mefienţă pe această străină, divorţată, recăsătorită cu un bărbat care, ca milioane de alţi oameni, înfruntă vremuri dificile, însă îl lasă pe rege să îi ofere bijuterii somptuoase lui Wallis, impunând economii anturajului său! Mai grav chiar! Eduard îi dă bijuterii private ale familiei regale — cum ar fi nişte smaralde în valoare de un milion de lire —, moştenite de la regina Alexandra, văduva lui Eduard al VII-lea, pe care aceasta le păstrase pentru viitoarea regină a Angliei. Din favorită diabolică, ar îndrăzni oare Wallis să devină regină?

Noul monarh îi descumpăneşte pe cei din jurul lui. Nu are niciun fel de metodă de lucru, îşi deranjează colaboratorii când sunt la masă, îi urmăreşte până şi la baie, pentru vreo întrebare fără importanţă. Mulţi demisionează. Un incident este semnificativ şi foarte grav: la Palatul Buckingham, având o audienţă cu succesorul monarhului defunct, pentru diverse treburi urgente, fostul secretar al lui George al V-lea are neplăcuta surpriză de a se trezi faţă în faţă cu doamna Simpson instalată în biroul regelui şi de a afla că acesta, panicat de întrevedere, fugise din palat, pe fereastră, şi dispăruse în grădină! Wallis se consideră deja plasată pe treptele tronului, implicându-se în fiecare decizie a amantului său regal. Cu un scop: să o ia de nevastă. Ea nu vrea să rămână o regină din umbră. Dacă, pe vremea când era prinţ de Wales, nebuniile şi extravaganţele lui putuseră să fie puse pe seama unei teribile pofte de viaţă după austerităţile războiului, acum, când ajunsese rege, Eduard al VUI-lea continuă să ducă o existenţă dezordonată, anulând audienţele, dispărând perioade lungi cu doamna Simpson, înconjurându-se de paraziţi şi curtezani de cea mai joasă speţă. Mai indecent: culcându-se în zori, regele apare abia la prânz, fără să fi citit depeşele, telegramele, rapoartele pe care cabinetul său le aduce zilnic suveranului, pentru ca acesta să fie informat despre dosarele în curs şi să îşi poată da avizul premierului, care va decide. Chiar şi mai şocant: documentele confidenţiale ies de la el adesea pătate cu urme de pahare. Au fost citite în timp ce *beau...* Asta presupune că le-a citit şi

doamna Simpson, care n-are nicio autoritate pentru a fi informată despre treburile de stat al Regatului Unit şi n-are nici cea mai mică idee despre cum funcţionează o monarhie parlamentară.

în Downing Street 10, există motive de îngrijorare, întrucât simpatia regelui pentru Germania este şocantă, în timp ce regatul se confruntă cu dificultăţi economice şi sociale, iar conflictele se înmulţesc în Europa, odată cu

războiul din Spania, cotropirea Etiopiei şi reocuparea Renaniei de către Hitler. Prim-ministrul îl pune în gardă pe rege contra superficialităţii de care dă dovadă, care este foarte prost privită în comparaţie cu conduita tatălui său, un om curajos, muncitor, ferit de orice scandal şi care dăduse cel mai frumos exemplu de demnitate monarhică în vremuri deosebit de grele. Vara, o croazieră la bordul unui iaht închiriat, *Nahlin,* re vopsit în alb, îi poartă pe Wallis şi Eduard pe coasta Adriaticii, apoi în Bulgaria şi în Austria. Cei doi sunt fotografiaţi în costume de baie, iar imaginile inundă Europa şi Statele Unite, unde lumea urmăreşte cu interes romanul de dragoste dintre o americancă şi succesorul dinastic al reginei Victoria. Dar presa britanică nu este prea bine informată. Se ştie doar că regele şi favorita lui sunt mereu nedespărţiţi, folosind, în corespondenţă, iniţialele „W" şi „E", care alipite, formează pronumele *we* („noi"). în septembrie, la castelul Balmoral, diverse incidente la nivelul protocolului scandalizează opinia publică scoţiană, precum şi pe ducele şi ducesa de York (fratele mai mic al lui Eduard şi soţia lui, Elisabeta): doamna Simpson are pretenţia să primească ea invitaţii, deşi doar un membru al familiei regale are acest drept. Exasperată, ducesa de York trece prin faţa intrusei, lansându-i un avertisment:

— Eu am venit să cinez cu regele.

La mijlocul lunii octombrie, prim-ministrul îl previne pe Eduard al VUI-lea că monarhia este în pericol. îi arată un munte de scrisori primite la biroul său şi îi spune că poporul detestă faptul că regele nu are o viaţă de familie la curte. Şi că este exclus ca amanta regelui să fie încoronată în acelaşi timp cu suveranul. Regele crede că se urzeşte un complot împotriva lui, răspunde că el intenţionează să trăiască împreună cu doamna Simpson, care este într-un nou proces de divorţ.

— Domnule Baldwin, eu am luat o decizie. Am de gând să abdic pentru a mă căsători cu doamna Simpson.

Un seism fără precedent se abate asupra coroanei britanice. Presa este plină de insulte la adresa americancei. Lumea azvârle cu pietre în locuinţa ei. Wallis decide să se refugieze în Franţa. Regele, căruia nu-i stă mintea decât la voiajul său de nuntă, îi informează pe fraţii lui. Joi, 10 decembrie 1936, la ora 10:00 dimineaţa, în faţa lor, semnează actul de renunţare la tron. în Camera Comunelor, atmosfera este încinsă, dar când se dă citire deciziei lui Eduard al VUI-lea se lasă o tăcere mormântală. La Westminster, lumea rămâne înmărmurită. în mai puţin de un an, monarhia britanică a avut trei regi: George al V-lea, care a domnit un sfert de veac; Eduard al VUI-lea, rege neîncoronat, care a domnit nouă luni; şi fratele său, care îşi ia numele de George al Vl-lea. Aşa ceva nu s-a mai pomenit! în aceeaşi seară, la ora 21:30, într-o alocuţiune radiodifuzată de la castelul Windsor, fostul monarh îşi justifică alegerea, explicând că el nu ar fi putut continua să îşi îndeplinească obligaţiile „fără ajutorul şi susţinerea femeii pe care o iubeşte". Opinia publică

reacţionează puternic, la fel ca parlamentarii, oscilând între dispreţ şi stupefacţie. Regele Eduard, odinioară prinţ şarmant, nu este decât un laş. în sudul Franţei, unde s-a refugiat la nişte prieteni, cea care este încă doamna Simpson, după ce a ascultat la radio acest discurs lamentabil, exclamă:

— Ce idiot!

Ştie deja ce a pierdut. Purtând de acum înainte titlul de duce de Windsor,

91

Eduard se află la bordul unui distrugător al Royal Navy care îl duce în Franţa, la Boulogne, apoi în Austria. începe astfel un exil foarte straniu.

Martie 1938: cea mai detestabilă persoană pentru Hitler este arhiducele Otto de Habsburg

Prin Tratatul de la Saint-Germain, din 10 septembrie 1919, Aliaţii interziseră oficial unirea Germaniei cu Austria. Hitler a testat deja, în câteva rânduri, slăbiciunea învingătorilor, îndeosebi cu prilejul reocupării Renaniei în martie 1936. în 12 martie 1938, Germania anexează Austria, prin ceea ce s-a numit în istorie *Anschluss.* Ideea plutea în aer de multă vreme. în furia lui antimonarhistă, Benes, preşedintele Cehoslovaciei, declarase: „Mai bine Anschluss-ul, decât Habsburgii!"

Dar de ce anexarea Austriei de către Hitler primise numele de cod „Operaţiunea Otto"? Referirea era la fiul cel mai mare al împăratului-rege defunct Carol, arhiducele Otto. Acesta, citind cu atenţie *MeinKampf,* cartea de succes pe care Hitler o scrisese în închisoare, înţelesese imediat că autorul ei pregătea un nou război. Şi că îl va declanşa, dacă democraţiile occidentale nu vor reacţiona. Moştenitorul Habsburgilor cunoştea ura pe care Hitler o nutrea faţă de dinastie şi de „imperiul (său) de meteci", ceea ce nu-l împiedicase însă pe acesta să îl invite la un dineu, ca să îl cunoască, la sfârşitul anului 1932: cancelarul Reichului nu obţinuse decât un refuz plin de dispreţ. Arhiducele Otto mi-a reamintit răspunsul său prompt, fără ambiguitate şi reiterat: „Hitler este singurul om cu care eu am refuzat mereu să am vreo discuţie".

De furie, Hitler atribuie prenumele Otto anexării Austriei. Se simte foarte jignit de atitudinea urmaşului lui Franz Joseph, mai ales că reuşise să se apropie de unii membrii ai familiei de Hohenzollern, îndeosebi de Kronprinzul Wilhelm, fiul cel mare al kaizerului Wilhelm al II-lea, „care îşi declarase public sprijinul pentru nazism". Fratele acestuia, August Wilhelm, deputat naţional-socialist, îl primise pe
Otto „în uniformă brună SA *[Sturmabteilung,* batalioanele de asalt], ceea ce (l)-a pus imediat într-o situaţie jenantă".

Totuşi, împăratul detronat, aflat în exil la Doorn, în Olanda, nu îl susţinuse niciodată pe Hitler. încă din 1934, Wilhelm al II-lea le explicase sătenilor din Doorn ce simboliza crucea gamată, svastica: „Este unul dintre cele mai vechi simboluri ale omenirii. în India, se spune că aduce noroc şi bogăţie. Emblema hitleristă este rotită în sens invers, cu braţul superior al curcii orientat spre stânga, şi nu spre dreapta... Semnifică aşadar obscuritate, nenorocire şi moarte... Va veni ziua când drapelul cu svastică, pe care naziştii îl vor flutura după ce vor fi pustiit totul, va fi blestemat şi ars de germani"[12]^. Cât despre *Anchluss,* Wilhelm al II-lea „îl condamnă, considerându-l drept un act de căpcăun, vrednic de Stalin"[m]. în dimineaţa în care *Anschluss-ul* a devenit o realitate, arhiducele Otto se află pentru scurt timp în Belgia,

revenind din Elveţia şi îndreptându-se apoi spre Paris, pentru a sensibiliza autorităţile franceze. în zadar. „Nimeni nu voia să facă nimic, ceea ce este de înţeles, când se ştie ce se întâmplase în 1914", remarcă moştenitorul, care nu-şi face iluzii.

Peste o săptămână, ministrul de justiţie austriac lansează un mandat de arestare contra lui Otto de Habsburg, pe motiv de „înaltă trădare", întrucât

ceruse ajutorul puterilor străine. Presa de limbă germană îl prezintă pe „vinovat" ca pe un „urmaş degenerat al Habsburgilor" şi un „criminal fugar". Aşa începe o implacabilă vânătoare contra unui om. în primăvara anului 1939, un comando al Gestapoului încearcă să îl răpească pe fiul lui Carol I al Austriei. La Paris, cazat într-un hotel de pe bulevardul Raspail, pretendentul urmărit figurează, după armistiţiul din 1940, pe o listă de şaptezeci şi şase de nume întocmită de germani. Autorităţile franceze primesc ordin să „îi aresteze imediat pe aceşti indivizi şi să îi predea ocupantului". Rudolf Hess este mai radical: cere ca omul care cutezase să îi spună *nu* lui Hitler să fie împuşcat pe loc. Arhiducele izbuteşte să scape, nu fără a fi organizat deja fuga a numeroşi refugiaţi austrieci şi cehoslovaci, evrei şi neevrei, comunişti şi socialişti, pe care îi va ajuta să treacă în Spania, iar apoi în Portugalia. El, împreună cu mama sa, împărăteasa Zita, va ajunge la Washington. în faţa vameşilor şi a poliţiştilor americani surprinşi, îşi alege naţionalitatea care îi este dragă: „european".

Iugoslavia: moartea lui Alexandru I este urmată de o regenţă ambiguă

Asasinarea suveranului la Marsilia impresionase profund Europa, cuprinsă de stupefacţie şi îngrijorare. Era oare Marsilia un nou Sarajevo? Serviciile de ordine franceze dăduseră dovadă de o inconştienţă blamabilă, ceea ce antrenase demisia ministrului de interne, pe fondul mâniei publice. Preşedintele Republicii franceze, Albert Lebrun, fusese prezent la funeraliile regelui, la Belgrad, în 19 octombrie 1934, alături de o sută cincizeci de mii de oameni împietriţi de durere. Regele Alexandru fusese primul unificator al mozaicului infernal din acea zonă a Balcanilor. Era un prieten al Franţei, care se declara prietena lui. Unirea din jurul sicriului regal va fi oare durabilă? Desigur, în Croaţia şi în Slovenia, partidele de opoziţie condamnaseră regicidul şi se desolidarizaseră de organizaţiile separatiste criminale. Dar se punea întrebarea cât de sinceră era atitudinea lor. Va fi oare posibil vreodată să fie conciliate rivalităţile etnice din acest regat, pe care, teoretic vorbind, Alexandru I îl consolidase în ultimii cinci ani? Ideea însăşi a unei Iugoslavii era oare o himeră?

Prinţul moştenitor Petru, care a devenit regele Petru al II-lea, nu avea decât 11 ani: prin urmare, un văr al regelui, prinţul Pavle, în vârstă de 41 de ani, este numit regent principal, fiind asistat de încă doi regenţi. Toţi trei au depus jurământ în faţa tânărului suveran, al cărui portret este încadrat de culorile naţionale, alături de portretul tatălui său, învelit în doliu, arborate pe toate clădirile oficiale. în timpul acestei ceremonii, cei trei bărbaţi ţineau mâna dreaptă ridicată, dar cu palma prezentată ciudat, degetul mare, arătătorul şi degetul mijlociu fiind împreunate. Pavle era singurul în uniformă, uniforma sa de general, pe care nu-i plăcea deloc să o poarte. Estet, prea rafinat, prea elegant, fiind mai în largul lui la Londra decât la Belgrad, parcă

ar fi un pasager din Orient-Express, care vrea să cumpere ţigări englezeşti în timpul unei opriri într-o gară, dar nu găseşte pe peron decât mirosuri de varză murată, ţuică tare şi ţărani dintr-o altă epocă. Un clişeu balcanic. Dar sub aparenţele acestui personaj timid, deşi fermecător, ilustrând perfect cosmopolitismul dintr-un roman de Paul Morand, regentul Pavle este un remarcabil colecţionar de artă, de la Rembrandt la Corot. Este un angloman

care imploră Foreign Office să ajute Iugoslavia să nu cadă în ghearele lui Mussolini sau ale lui Hitler, care dispune de numeroşi adepţi în Croaţia.

Contrar aşteptărilor, prinţul Pavle se impune, ajungând rapid să îi domine pe ceilalţi doi regenţi. Colegiul regal se dizolvă, Pavle devine unicul regent, lăsând preşedinţia Consiliului de Miniştri să guverneze ţara. Dar un lucru este cert: prinţul Pavle a prins gustul puterii, cel puţin pe cel al regenţei. îi dă sarcină unui economist sârb, fost bancher detestând dezordinea, Milan Stojadinovic, să aplice o politică mai îngăduitoare faţă de croaţi. Cu aceştia, fiind catolici, şeful guvernului încercase, în 1935, să poarte tratative prin intermediul diplomaţiei de la Vatican, considerată drept una dintre cele mai subtile diplomaţii din lume. Când s-a aflat de acest demers, sârbii, fiind ortodocşi, au protestat public. încă o dată, se demonstra că antagonismul etnic are la bază şi diferenţa religioasă. Regentul i-a permis lui Stojadinovic să abandoneze Mica Antantă (Franţa dezamăgea...) şi, regretând slăbiciunea democraţiilor, s-a apropiat de Berlin şi de Roma. A fost acuzat că se compromite având relaţii cu dictaturile. A încercat, mai ales, să asigure supravieţuirea Iugoslaviei, din moment ce Londra şi Parisul nu puteau să-i ofere niciun fel de ajutor. în acest sens, atitudinea de cedare, manifestată de Marea Britanie şi Franţa cu prilejul acordului de la München (septembrie 1938), a fost o confirmare tristă pentru regentul Pavle. începând din februarie 1939, el decidea singur politica ţării, iar două tratate, unul cu Italia, celălalt cu Germania, nu suscitaseră nici cea mai mică reacţie. Neavând de ales, regentul Pavle rezista cum putea în condiţiile acestei indiferenţe a Occidentului.

Pe plan intern, regenţa avea să realizeze un fel de miracol, printr-un compromis în favoarea Croaţiei. S-a creat o nouă provincie croată, înglobând o parte din Bosnia- Herţegovina şi bucurându-se de o largă autonomie internă. La Zagreb, capitala Croaţiei, regele şi regentul erau reprezentanţi acum printr-un guvernator. Existau speranţe, aşadar, ca tensiunile dintre slavii din Sud să ia sfârşit, acum când fiecare componentă era mulţumită. Dar prinţul Pavle şi ţara lui au devenit ineluctabil ţinta unor şocuri puternice: pactul germano-italian din mai 1939 şi pactul germano- sovietic din august 1939. Monarhiei născute în 1918, Hitler şi Mussolini aveau să-i impună o alegere: supravieţuirea prin intermediul unor concesii obligatorii sau dispariţia acestei fantasme a Tratatului de la Versailles...

în România, regele Carol al II-lea nu mai are de ales şi instaurează „dictatura regală"

Asasinarea cumnatului său Alexandru I al Iugoslaviei, soţul surorii sale Maria, poreclită Mignon, l-a traumatizat pe Carol al II-lea. Se teme să nu fie el următoarea victimă a unui asasinat politic. Regele României ar fi putut trage o învăţătură de pe urma acestui incident, prin adoptarea unei conduite ireproşabile, care ar fi fost foarte utilă în aceste vremuri tulburi. Calităţile lui

sunt reale, defectele lui insuportabile. Ştiind că întotdeauna părerile despre el au fost împărţite, speră ca de data aceasta imaginea lui să aibă de câştigat. Din păcate, în ciuda prestanţei şi a inteligenţei lui, monarhul care domneşte la Bucureşti trage după sine o reputaţie detestabilă: renunţări la tron pe care nu le-a respectat; înlăturarea de pe tronul României a fiului său Mihai, efectuată fără menajamente; un dispreţ total faţă de soţia sa, Elena a Greciei, exilată în

Toscana de la revenirea lui în ţară, deşi aceasta fusese foarte apropiată de fiul lor Mihai, rămas descumpănit după separarea părinţilor; îndepărtarea şocantă a propriei lui mame, prestigioasa regină Maria, care depusese atâtea eforturi pentru supravieţuirea României şi gloria ei; în fine, prezenţa alături de el a Magdei Lupescu, afaceristă care dezonorase deja domnia regelui prin fapte de corupţie. Poreclită de acum înainte „Madam Pompadour din Balcani", favorita regelui, căutând să-şi aroge un fals statut oficial, adună în jurul ei o camarilă formată din bancheri şi oameni de afaceri de toate felurile. Intermediari.

Exact această complicitate dintre amanta întreprinzătoare a regelui şi diverse personaje dubioase va prejudicia popularitatea regelui şi îi va risipi şansele de reuşită. Regele nu acceptă să fie criticat pentru legătura lui sentimentală. „Un rege trebuie să aibă o viaţă dublă, o viaţă regală şi o alta personală", le răspunde el, furios, celor care îl admonestează. Dar se înşală: un suveran are în primul rând îndatoririle sale. în practică, nu este simplu. Carol al II-lea nu locuieşte cu Magda, care nu are dreptul să asiste la nicio ceremonie solemnă. Regele a instalat-o într-o casă destul de luxoasă, unde are o legătură telefonică directă cu palatul regal. Se văd aproape zilnic: seara vine la el, în mod discret — crede ea! —, iar el pune să fie condusă înapoi acasă fie târziu în noapte, fie foarte devreme a doua zi dimineaţă. Pentru a compensa inconvenientele acestei vieţi clandestine, monarhul îi oferă nenumărate cadouri, în special bijuterii. în 1932, „o factură de la un giuvaergiu din Anvers prezintă lista bijuteriilor sale cumpărate în 25 iunie, apoi încă cinci în 30 septembrie, plus o somptuoasă diademă în 19 octombrie"—. în timp ce o răsfaţă aşa pe Magda, pe care el o numeşte „Duduia", regele se ocupă şi de fiul său Mihai, încercând să stabilească o relaţie strânsă cu acest băiat, de care a fost despărţit atâta timp. Pentru el, înfiinţează o şcoală, unde Mihai va urma cursurile în compania unor copii proveniţi din toate mediile sociale şi din diverse regiuni ale ţării. într- adevăr, Carol al II-lea face multe eforturi, însă se plânge de răceala cu care îl tratează fiul său. Mihai a suferit mult.

Carol al II-lea se apropiase de Franţa şi de Regatul Unit, proclamând neutralitatea sa. Avea nevoie de ajutor. Dar neprimind susţinere, începuse un joc pe cât de disperat, pe atât de periculos, semnând în 9 iunie 1934 un tratat de prietenie cu URSS, apoi un acord comercial cu Reichul. Londra şi Paris, obligate să facă faţă dificultăţilor interne, rămăseseră apatice. Din 1931, în ţară apăruse o organizaţie paramilitară fascistă, Garda de Fier. Deşi dizolvată de rege, Garda de Fier, finanţată de Germania, a continuat să prospere, fasciştii români consolidându-şi poziţia la alegerile din 1937. Dezamăgit atât de politica sa de alianţă cu ţările dunărene şi balcanice pe care o practica de la revenirea sa în 1930, cât şi de democraţiile occidentale, Carol al II-lea, în februarie 1938, desfiinţează partidele politice. Oricum, nu le suportase niciodată. în locul lor, apare un partid unic, condus chiar de el, Frontul Renaşterii Naţionale. Instaurează o „dictatură regală", prin promulgarea unei

noi constituţii, care consolidează autoritatea monarhului şi pune capăt regimului parlamentar.

în 1937, mama regelui, regina Maria, se îmbolnăvise grav, suferind de hemoragii repetate. Fiul ei îi permite să revină în România, unde regina se stinge din viaţă la Sinaia, în 18 iulie 1938. Dispariţia ei prefigurează naufragiul României Mari, care fusese creată prin contribuţia şi eforturile ei

înţelepte. Este o perioadă crucială pentru Carol al II-lea: situaţia s-a agravat pe plan intern şi extern. Dacă la Berlin pare să nu existe decât interesul de a menţine un regim implacabil la Bucureşti, în schimb pretenţiile sovietice vizând o parte din teritoriul României sunt îngrijorătoare. în aceste momente, Carol al II-lea comite greşeala de a se afişa tot mai mult cu Magda Lupescu, integrându-l şi pe fiul său Mihai în acest trio reconstruit. Dar nu este decât o armonie de faţadă. Cumpărând un iaht, regele organizează în vara anului 1938 o croazieră pe Marea Neagră şi Marea Egee. Duduia preferă să nu se arate prea mult, refuzând să coboare la escale, sub pretextul că ar fi bolnavă, deşi în realitate vrea să pară interesantă. Ca de obicei, Mihai, îmbarcat în această croazieră împotriva voinţei lui, suferă teribil din cauza prezenţei acestei aventuriere, vinovată de toate nenorocirile pe care le-a îndurat de atâţia ani. Carol nu îşi dă seama de această realitate sau nu vrea să recunoască adevărul. Viaţa lui este pe marginea abisului. La fel şi viitorul ţării sale.

în Bulgaria, Boris al III-lea merită aceeaşi poreclă ca tatăl lui: este şi el tot un vulpoi şiret!

Taciturn şi retras, suveranul amator de locomotive se metamorfozează graţie soţiei lui, prinţesa Giovanna de Savoia, fiica regelui Victor Emanuel al III-lea al Italiei. Frumoasă şi inteligentă, tânăra regină este îndrăgostită de soţul ei. Această uniune matrimonială, eminamente politică, care permisese Italiei fasciste să aibă o influenţă în Balcani, este o căsnicie foarte fericită; se nasc doi copii, Maria Luiza în 1933, apoi Simeon în 1937.

Ca pentru toţi vecinii săi din Balcani, situaţia politică nu este uşoară pentru Boris al III-lea. Am putea spune chiar că este mai dificilă chiar, ţinând seama de faptul că Bulgaria a fost învinsă în 1918 şi i s-a impus să plătească grele tributuri teritoriale. După ce s-a bizuit pe guverne succesive, de orientare ba fascistă, ba liberală, pentru a contracara diverse mişcări revoluţionare şi o cumplită criză economică, situaţia fiind pe cale să se stabilizeze, Boris al III-lea a decis să intervină direct în treburile statului. Regele se dovedise deja a fi un simpatizant al lui Hitler, asistând la Jocurile Olimpice de la München, în 1936. Mai mult chiar, era atât de bine văzut la Berlin, încât ceruse graţierea unuia dintre presupuşii autori ai incendierii Reichstagului, un bulgar pe nume Gheorghi Dimitrov, în cele din urmă achitat.[123] Relaţiile sunt atât de cordiale, încât se poate spune că Germania controlează comerţul exterior al Bulgariei. Hitler, care priveşte situaţia pe termen lung, se gândeşte negreşit că bogăţiile agricole ale Bulgariei vor fi într-o bună zi foarte utile pentru aprovizionarea cu alimente a trupelor sale.

în alianţele sale, Boris al III-lea este prototipul ambiguităţii. Chiar dacă pare să încline mai degrabă spre statele totalitare, regele preferă mereu căile ocolite şi întortocheate, cum făcea şi tatăl său Ferdinand, „vulpoiul şiret".

Boris al III-lea continuă să păstreze bune relaţii cu prietenii săi britanici şi îi va spune vărului său, Eduard al VUI-lea, venit să-i facă o vizită cu prilejul faimoasei sale croaziere din vara anului 1936, această frază extraordinară: „Soţia mea, regina Giovanna, este italofilă, miniştrii mei sunt germanofili, poporul meu este rusofil, iar eu, unul, sunt neutru".[121] Neutralitate? Poate aşa credea el. în realitate, se plasase deja, mai mult sau mai puţin, în tabăra celui

de-al Treilea Reich.

7 aprilie 1939: Mussolini îl imită pe Hitler, invadând Albania regelui Zogu

în 15 martie 1939, trupele hitleriste au intrat în Praga, fără nicio oprelişte sau sancţiune, instituind Protectoratul Boemiei şi Moraviei. Cehoslovacia a încetat să mai existe. Mussolini vrea să-i demonstreze lui Hitler că şi el este capabil să mărească teritoriul regatului italian. Ginerele său, contele Ciano, ministru al afacerilor externe, nu a trebuit să caute prea departe: în faţa peninsulei, la circa o sută de kilometri de călcâiul cizmei Italiei şi în pasajul cel mai îngust al Mării Adriatice, Albania este o pradă uşoară! Sub paravanul unor bune maniere diplomatice, în 29 martie 1939, Roma, raportându-se la un tratat din 1926, propune regelui Zogu un „tratat de uniune între cele două ţări". Şi însoţeşte propunerea sa de un termen de... zece zile pentru a primi un răspuns! încă un ultimatum! Discrepanţa dintre Italia, care a înghiţit deja Etiopia, şi mica monarhie, renumită mai ales pentru zborul vulturilor săi dintr-o vale în alta, este atât de mare, încât bietul Zogu I convoacă de urgenţă guvernul şi Adunarea naţională la Tirana:

— Nu vom putea rezista mult timp. Cel mult câteva săptămâni. Disproporţia forţelor este prea mare. Dacă decideţi să vă supuneţi Italiei, eu sunt gata să abdic. Dar ca patriot, nu voi accepta niciodată renunţarea la independenţa noastră.

Suveranul este aclamat. Miniştrii, parlamentarii şi poporul îl urmează în hotărârea sa de a rezista. în 7 aprilie, în Vinerea Mare, flota italiană intră în cele trei porturi albaneze. Echipamentele militare amfibie sunt de calitate şi eficiente.

Patruzeci de mii de ostaşi debarcă pe ţărmul albanez. Armata Albaniei nu reprezintă decât zece la sută din această cifră. Nu opune rezistenţă, cunoscând prea bine capacitatea trupelor italiene. Blindate şi infanterişti ocupă, fără glorie, străzile din Durres şi din Tirana. Contele Ciano dă buzna la palatul regal. Dar ce găseşte acolo? Scutece de nou-născut în camera reginei Geraldine! în urmă cu zece zile, suverana a adus pe lume un fiu, Leka, prinţul moştenitor, dar apoi reuşise să fugă în timpul nopţii. Fără niciun pic de eleganţă, Ciano, furios şi vexat, strigă:

— Mucosul ne-a scăpat din mână!

Copilaşul, împreună cu mama sa, iar mai târziu şi regele Zogu au reuşit să treacă munţii cu maşina, refugiindu-se în Grecia. Informat despre aceste evenimente, regele George al II-lea al Greciei porunceşte închiderea punctelor de frontieră, deşi nu e prea încântat să ofere ospitalitate familiei regale a Albaniei. în 13 aprilie, este publicat decretul de anexare a Albaniei la regatul Italiei, iar Ciano primeşte misiunea de a forma un guvern, în mod evident aservit Romei. Nimeni nu reacţionează în Europa; se consideră, probabil, că încheierea războiului civil din Spania este mult mai importantă. Ambasadorii,

care fuseseră acreditaţi la curtea regelui Zogu, nu fuseseră deloc impresionaţi de invazie. Se presupune că nimeni nu voia să se pună rău cu Italia triumfătoare, fiindcă regele Zogu era prea „original" pentru a merita să se declanşeze o criză europeană. Albania, Cehoslovacia, aceeaşi tăcere...

în 14 aprilie, regele Victor Emanuel al III-lea poate adăuga coroanelor sale şi pe cea a Albaniei, întrucât Parlamentul albanez a „propus" ca tronul să

fie preluat de suveranul Casei de Savoia. Acesta nu va veni niciodată să îşi ia simbolul noii sale suzeranităţi. în 16 aprilie, contele Ciano, uitând cu dezinvoltură că fusese martor la nunta regelui Zogu, se adresează Camerei Deputaţilor la Roma şi mulţumeşte Iugoslaviei că nu a intervenit în această chestiune. Apoi, ţine să liniştească Grecia care, potrivit lui, nu are de ce să se teamă. în primăvara anului 1939, Societatea Naţiunilor nu are într-adevăr niciun motiv să se neliniştească...

— Luc Schepens şi Émile Vandewoude, ***op. cit***

— André Baeyens, ***La Damnation de Woodrow Wilson,*** Xenia, 2014 (am avut plăcerea de a prefaţa această lucrare).

-Jean-Baptiste Duroselle, de l'Institut, ***Clemenceau,*** Fayard, 1988.

— înainte, se numea Avenue d'Antin. în 1945, a primit denumirea actuală: Avenue du P résident-Franklin - Roosevelt.

— André Baeyens, ***op. cit.***

— Lily Marcou, ***op. cit.***

—[1] Le Matin, 6 martie 1919. A se vedea ***Colette journaliste, chroniques et reportages 1893-1955,*** text întocmit, prezentat şi adnotat de Gérard Bonal şi Frédéric Maget, Le Seuil, col. „Libretto", 2010.

— Ea este singura personalitate străină de acest rang care a fost decorată cu Grand-Croix, în anul 1919.

— Ghislain de Diesbach, ***Les Secrets du Gotha, op. cit.***

— Hannah Pakula, ***The Last Romantic: a Biography of Queen Marie of Rumania,*** New York, Simon and Schuster, 1984; şi Lily Marcou, ***op. cit.***

— Ghislain de Diesbach, ***Les Secrets du Gotha, op. cit.***

— Winston Churchill, ***Mémoires de guerre, 1919-1941,*** ediţia franceză, prezentată şi adnotată de François Kersaudy, Tallandier, 2009.

— Christian Baechler, ***op. cit.***

— Marc Blancpain, ***op. cit***

—Jean Sévillia, ***op. cit.***

— ***Lumea de ieri, amintirile unui european*** a fost redactată în 1941 şi publicată în 1942, anul când Stefan Zweig s- a sinucis în Brazilia.

—[1] Peste un an, Raymond Poincaré, din nou preşedinte al Consiliului de Miniştri, validează căsătoria, în 18 martie 1920, a prinţesei Charlotte de Monaco cu contele Pierre de Polignac, care devine, prin decret oficial, prinţul Pierre de Monaco. Charlotte se plânsese că această căsătorie este „împotriva dorinţei ei". Din această uniune matrimonială, se nasc prinţesa Antoinette şi prinţul Rainier. Această căsătorie nefericită se soldează printr-un divorţ, pronunţat de justiţia franceză în 18 februarie 1933; şi de această dată, tot Raymond Poincaré, bolnav şi aproape pe moarte, dar în continuare serviabil, este cel care apără interesele Charlottei.

— „Toate minorităţile sunt reprezentante în Parlament. Cu riscul, destul de mare, de a asista la apariţia unor partide cu platforme atât comunitare, cât şi ideologice" (Jean-Christophe Buisson, ***op. cit).*** Croaţii au făcut parte din vechea Ungarie, slovacii — din vechea Austrie.

— Sicriul regelui, iar mai târziu şi cel al reginei Milena sunt transportate în Italia, în necropola bisericii ruseşti din San Remo. în 1989, vor fi repatriaţi în cadrul unei ceremonii solemne, la Cetinje, în Muntenegru, în capela Naşterea Fecioarei Maria.

— înfocat francofil, regele Petru I al Serbiei a fost onorat de Academia Saint-Cyr, care a dat numele său unei promoţii de ofiţeri, precum şi prin diverse distincţii. De asemenea, în amintirea sa a fost numit un bulevard la Paris din arondismentul 8 şi, respectiv 16, iar în memoria sa şi a fiului şi succesorului său, regele Alexandru I al Iugoslaviei, asasinat la Marsilia în 1934, a fost ridicat un monument ecvestru la Porte de la Muette, în 1936.
— în timpul atentatului de la Sarajevo, o primă grenadă lovise de asemenea întâi maşina arhiducelui. Şef al guvernului sârb în 1914 şi presupus susţinător al atentatului contra lui Franz

98

Ferdinand, Nikola Pasic şi-a reluat funcţia de premier în 1921, adept mai degrabă al ideii unei Serbii Mari, decât a unei Iugoslavii, pentru care pledau croaţii şi slavii veniţi din fosta Austro-Ungarie.
-Jean-Christophe Buisson, ***op. cit***
— Pierre Milza, ***Mussolini,*** Fayard, 2014.
— Sir George Buchanan, ***My Mission to Russia,*** Londra, Cassell, 1923.
— Maria Feodorovna, născută prinţesa Dagmar a Danemarcei, se va întoarce în ţara sa natală, unde va muri în 1928. Printr-un acord între Margareta a Il-a a Danemarcei şi preşedintele Vladimir Puţin, rămăşiţele sale pământeşti au fost repatriate la Sankt-Petersburg, cu onoruri militare şi religioase, în 28 septembrie 2006. Fosta ţarină se odihneşte pe veci lângă soţul ei, ţarul Aleksandru al IlI-lea, în biserica Sfântul Petru şi Pavel.
— Christophe De Fossa şi Henri Van Daele, ***op. cit.***
— ***Ibid.***
— Din această căsătorie foarte fericită a viitorului rege George al VI-lea cu regina mamă Elisabeta, se vor naşte prinţesa Elisabeta în 1926 (regina Elisabeta a Il-a), şi sora sa, Margaret Rose, care ţinea mult la dublul său prenume, însă pe care lumea întreagă o va cunoaşte sub prenumele de Margaret, prinţesa cu iubiri nefericite.
— Guy Gauthier, ***op. cit.***
— Lily Marcou, ***op. cit.***
— ***Ibid.***
— Patrick Weber, ***La Grande Histoire de la Belgique,*** Perrin, 2013.
— Philippe Delorme, ***Les Dynasties perdues,*** col. „Point de Vue", Éditions L'Express, 2011.
— ***Ibid.***
— Joséphine Dedet, ***Géraldine, reine des Albanais,*** Criterion, 1996.
— ***Histoire des peuples balkaniques,*** Fayard, 1950.
—[1] Guy Gauthier, ***op. cit.***
— Isabelle Bricard, ***Les dynasties régnantes d'Europe,*** 2000.
— Philippe Nourry, ***Juan Carlos,*** Centurion, 1986; ediţie nouă, Tallandier, 2006.
[m] Al treilea fiu, care este al cincilea lor copil, Juan, viitor Conte de Barcelona (1913-1993), este tatăl regelui Juan Carlos şi bunicul regelui Felipe al VI-lea.
— Moartea regelui Albert I a suscitat zvonuri extravagante, mergând de la asasinat politic până la suicid, trecând prin crimă pasională, adică un acces de nebunie al reginei Elisabeta! Unii jurnalişti afirmă că au depistat nouăzeci şi cinci de anomalii în anchetă (a se vedea A. M. Noterman, ***Le Roi tué,*** Jourdan Éditions, 2004). în 2014, pentru un documentar al RTBF despre viaţa bunicului ei, prinţesa Esmeralda, fiica lui Leopold al III-lea şi nepoata regelui Albert I, a redeschis dosarul, cu acordul procurorului general şi al poliţiei judiciare din Bruxelles. Comisarul Jean-Michel Lemoine a declarat: „Ancheta, la vremea respectivă, a fost corect condusă. Ar fi fost condusă diferit astăzi, cu alte mijloace, alte tehnici. Dar am fi ajuns şi noi la aceeaşi concluzie: un accident". Locul unde a fost găsit trupul regelui este marcat astăzi printr-o mare cruce de beton.
— O capelă comemorativă a fost ridicată în locul unde automobilul şi-a încheiat cursa.
— Pierre Milza, ***op. cit.***
— Charles Higham, ***Wallis Simpson, la scandaleuse duchesse de Windsor,*** traducere în franceză de Éric şi Françoise Deschodt, Lattès, 1989; reed. 2005.
— Martin Allen, ***Hidden Agenda,*** Londra, Macmillan, 2000; traducere în franceză de Jean Rosenthal sub titlul ***Le roi qui a trahi,*** Pion, 2000.
— Charles Zorgbibe, ***op. cit***

— Christian Baechler, ***op. cit.***
— Prince Paul de Hohenzollern de Roumanie, ***Carol II, roi de Roumanie,*** Denoël, 1990.
— Proastă inspiraţie a avut Boris al III-lea, căci Dimitrov, o figură importantă a Cominternului, va fi primul conducător comunist al Republicii Populare Bulgaria, din 1946 până la moartea sa, la Moscova, în 1949. Trupul său va fi îmbălsămat, la fel cum fusese şi trupul lui Lenin, şi expus, în aceleaşi condiţii, într-un sicriu transparent, păzit de o gardă de onoare în mausoleul care a fost construit special pentru el la Sofia.

99

Guy Gauthier, ***op. cit***

.Ce monarhii vor supravieţui celui de-al doilea seism? (1939-1947)

Semnarea pactului germano-sovietic, în 23 august 1939, este un şoc înfiorător pentru democraţiile occidentale. Faptul că aceste două regimuri totalitare au ajuns acum să se alieze constituie o surpriză pentru opinia publică internaţională, ştiind că până nu demult se înfruntaseră în războiul civil din Spania, dintre republicani şi naţionalişti, care, fără milă de o parte şi de cealaltă, durase trei ani. Dincolo de conflictul propriu-zis, acest război servise drept banc de probă armatelor fasciste şi naziste pentru noile lor materiale de război redutabile, blindate şi avioane de luptă — de care Franco dusese lipsă. Italia şi Germania fuseseră singurele state care luaseră parte la lupte alături de franchişti, trupele trimise de Hitler nefiind, din punct de vedere numeric, la fel de importante ca sprijinul armat oferit de Mussolini. De cealaltă parte, republicanii beneficiaseră de ajutorul neoficial al Brigăzilor Internaţionale, reunind numeroşi socialişti şi comunişti, precum şi de susţinerea Uniunii Sovietice. Astfel, pactul semnat la Moscova de miniştrii de externe, Ribbentrop şi Molotov, constituie o bulversare mondială incredibilă, care jenează în mod special partidele comuniste

din democraţiile occidentale. După două zile de la cotropirea Poloniei de către Wehrmacht şi Armata Roşie în 1 septembrie, Franţa şi Anglia declară război Germaniei. în 3 septembrie,

revine coşmarul războiului

.Există trei mari deosebiri faţă de situaţia din vara anului 1914: pe de o parte, războiul este mondial (cel puţin european, oricum) încă din prima zi, ţinând seama de alianţe, cuceriri, anexări, ocuparea anterioară a unor teritorii de către Reich. Pe de altă parte, nu există un front dublu în Europa de Sud şi de Est; în fine, Regatul Unit reprezintă singura monarhie angajată de bună voie în conflictul contra Germaniei. Şi ce monarhie! Solidaritatea imperială nu este iluzorie: ţinând seama de decalajul de fus orar, Australia anunţă cu mândrie că este mobilizată, la numai şaptezeci şi cinci de minute după declaraţia oficială a Londrei. Celelalte dominioane, cum ar fi Canada şi Noua Zeelandă, au transmis răspunsul lor pozitiv în cel mai scurt timp cu putinţă. Din întregul mediu anglofon, doar Republica Irlanda (Eire), romano-catolică, vecină cu provincia Ulster, protestantă şi regalistă, a anunţat că va rămâne neutră.—

Londra, 3 septembrie 1939: George al Vl-lea şi Elisabeta se consideră mobilizaţi

La şase ore după declaraţia de război anunţată în Parlament, cu acordul regelui, de către prim-ministrul Neville Chamberlain, duminică, 4 septembrie 1939, George al Vl-lea, fără bâlbâiala care fusese umilitorul său handicap, se adresează naţiunii britanice, la radio BBC. Anunţul către popor cu privire la starea de război sau de pace este un privilegiu regal. în acea după-amiază, stăpân pe cuvintele sale pline de emoţie şi grandoare, suveranul spune: „Suntem în război. Din nou". în aceeaşi seară, îmbracă uniforma de amiral al flotei. Aceasta va fi ţinuta sa vestimentară pe toată durata ostilităţilor armate. A doua zi, fotografia sa ilustrează prima pagină a presei, în toate ediţiile speciale. El este întâiul soldat al Coroanei. Auzind glasul fiului său la radio, regina mamă Mary, văduva lui George al V-lea, în vârstă de 72 de ani, izbucnise în plâns: intonaţia gravă a regelui îi amintise de timbrul vocii soţului ei. Era oare scris ca domnia lui George al V-lea şi cea a lui George al Vl-lea să fie condamnate să suporte, fiecare, grozăvia unui război mondial?

Soţia lui George al Vl-lea, regina Elisabeta, joacă perfect noul său rol de sprijin moral. „Astăzi, şi noi, la fel ca toţi bărbaţii, avem de îndeplinit o sarcină nobilă", spune ea. Arhiepiscopului de Canterbury, care o felicită pentru această angajare spontană, regina îi scrie: „Există un lucru pe care îl simt limpede: dacă noi nu am iubi această ţară şi popoarele ei cu o dragoste profundă, munca noastră ar fi aproape imposibilă".— Regina Elisabeta dă imediat un exemplu personal, amenajând un atelier caritabil în salonul albastru din Palatul Buckingham, care, înainte de regina Victoria, era destinat balurilor. Aici, unde admirabilul mobilier tapiţat cu mătase albastră, datând din timpul domniei lui William al IV-lea, a dat numele acestei imense încăperi, regina amenajează tot ce trebuie pentru a pregăti materialele necesare

intervenţiilor de prim ajutor, pansamente şi îmbrăcăminte pentru Crucea Roşie. Personalul feminin al palatului tricotează, coase şi cârpeşte haine necesare celor răniţi. La fel cum făcuse tatăl său în 1914, regele, respectând regimul constituţional, îl sfătuieşte şi îl previne pe prim-ministru, cei doi oameni de stat având încredere unul în celălalt. George al Vl-lea îşi face datoria cu scrupulozitate, dar îşi doreşte să fie cât mai util cu putinţă. Se miră

când ambasadorul Statelor Unite, Joseph Kennedy—, se mulţumeşte să-şi exprime simpatia pentru Marea Britanie şi Franţa, precizând că nu trebuia contat pe faptul că preşedintele Roosevelt va decide intrarea în război a ţării sale. Regele este surprins de această atitudine, mai ales că în recentul voiaj dincolo de Atlantic, pe care l-a întreprins împreună cu Elisabeta, a avut parte de o primire triumfală, iar la Casa Albă a fost întâmpinat cu multă căldură. Cumva Excelenţa Sa, ambasadorul Kennedy, a avut indelicateţea de a-şi exprima o opinie personală, sau aceasta era într-adevăr poziţia oficială a Washingtonului?

Peste cincisprezece zile, „Joe" Kennedy demisionează. George al Vl-lea este atât de bucuros de plecarea acestuia, încât îşi îngăduie o abatere de la protocol: noul ambasador american, John Winant, sosind de la Londra la Windsor, cu trenul, pentru a-şi prezenta scrisorile de acreditare, este aşteptat pe peronul gării chiar de către suveranul britanic! Un rege întâmpinând un ambasador? Diplomatul, timid şi tăcut, nu-şi revine de emoţie. George al Vl-lea este mereu dornic să-şi slujească ţara cât mai bine, să aibă o contribuţie concretă. „Mi-ar plăcea să am o misiune clar definită, cum ai tu", îi scrie el vărului său Mountbatten, în 23 octombrie, după ce acesta a fost numit comandant al Flotilei a V-a de distrugătoare. De fapt, monarhul nu-şi găseşte locul, regretând această stare de inactivitate, cum i se pare lui. Meseria lui de rege este încă prea vagă. La fel ca milioane de militari şi civili, speră şi el că se va întâmpla ceva. Totuşi, acest *phoney war* („fals război") cum spun britanicii, „drole de guerre" („război ciudat") cum îl numesc francezii, în mod paradoxal îi va permite regelui să se pregătească pentru orice situaţie, să cunoască perfect diferitele mecanisme ale maşinăriei militare şi să stabilească relaţii foarte deschise cu înalţii săi demnitari. în felul acesta, George al Vl-lea îşi desăvârşeşte formaţia de monarh şi conducător, iar experienţa lui în marină îi este foarte preţioasă.

Cuplul regal britanic este ferm hotărât: viaţa trebuie să meargă înainte

Dacă, din punct de vedere militar, această aparentă inactivitate este regretabilă, regele şi regina ştiu prea bine cât de dificilă poate fi pentru moralul populaţiei. Trebuie luptat contra amintirii dureroase a raidurilor de zepeline deasupra Londrei, din timpul celuilalt război. De aceea, George al Vl-lea şi Elisabeta îşi impun un program intens, la care populaţia este martoră, pas cu pas. în fiecare zi, pot fi văzuţi inspectând un centru de găzduire pentru cei rămaşi fără casă, sau vreun adăpost al apărării pasive, ori vizitând o uzină sau o cazarmă, mergând la docurile de pe malul Tamisei sau în gări, unde sunt pregătite deja trenurile de la Crucea Roşie. Adesea, George al Vl-lea şi Elisabeta se duc la teatru, la concert, la music-hall, nu pentru a se distra, ci pentru a arăta, cu acea fermă încăpăţânare tipică britanicilor, că viaţa merge înainte, în ciuda spaimei şi a frigului. „Este cert că senina determinare a

familiei regale în timpul acestor ani de nenorociri a constituit o inepuizabilă sursă de curaj şi de forţă pentru britanici", constată Philippe Delorme.[122] în 5 decembrie, profitând de pretextul semnării la Paris a unui acord economic între Marea Britanie şi Franţa, regele împreună cu fratele său mai mic, Henry, duce de Gloucester, se îmbarcă la Dover pentru a inspecta cartierul general britanic de lângă Arras.

102
George al Vl-lea este îngrijorat: nişte spioni ar putea s- o răpească pe mama lui, regina Mary...

Pe biroul regelui, mai multe rapoarte semnalează că nişte agenţi germani, aparţinând unei „coloane a cincea", ar pune la cale răpirea unor membrii ai familiei regale, cu titlul de ostatici.[122] George al Vl-lea o trimite pe fiica lui cea mare, prinţesa moştenitoare Elisabeta, poreclită Lilibeth, în Scoţia, împreună cu sora ei Margaret, unde vor rămâne până la Crăciun. Dar regina Mary nu vrea să părăsească Londra, nici castelul Windsor. Nu-i este frică de război: a mai trecut deja printr-o conflagraţie mondială. Fiul ei insistă şi o trimite cu forţa la ţară, unde ei nu i-a plăcut niciodată! Regina Mary nu vrea să se creadă că i-ar fi teamă şi ar vrea să fugă, fiindcă ei nu-i e teamă de nimeni. La curte, calmul ei a devenit legendar, mai ales de când, aflându- se într-un târg de antichităţi în Norfolk, a fost atacată de un taur scăpat de pe câmp: anturajul ei s-a speriat, însă mama viitorului George al Vl-lea, care nu putea fi bănuită că ar avea aptitudini de matador, ridicase umbrela ca pe o sabie de cavaler şi potolise animalul furios. Escorta, ruşinată, şi-a făcut din nou apariţia, în timp ce regina îşi reluase deja vizita prin faţa tarabelor cu porţelanuri... fără nici cea mai mică urmă de emoţie sau de frică!

în ciuda protestelor mamei sale, suveranul nu cedează: sub o escortă vigilentă, regina Mary pleacă la Badminton House, lângă Bristol, unde se află locuinţa soţului uneia dintre nepoatele sale. Singura ei consolare: înainte de plecare, regina Mary află că ducele şi ducesa de Windsor, jalnicul ei fiu Eduard, care o face de ruşine, şi funesta doamnă Simpson, pe care, evident, a luat-o de soţie, sunt sub supravegherea discretă, dar permanentă, a Intelligence Service. De când acceptase invitaţia ostentativă a lui Hitler în Germania, în urmă cu doi ani, cuplul este suspect, fostul rege Eduard al VUI-lea repetând: „Cu mine, nu ar fi fost război!" Cei doi Windsor sunt bănuiţi că ar întreţine relaţii cu agenţi ai Reichului, iar pentru George al Vl-lea atitudinea fratelui său este un coşmar: fostul monarh poate fi un trădător! Regina Mary se sufocă aproape de indignare, aflând că Hitler, după ce s-a înclinat să sărute mâna ducesei de Windsor, la Berchtesgaden, îi spusese interpretului său: „Ce păcat! Ar fi fost bună de regină..." în plus, prim-ministrul Chamberlain, bolnav de cancer la stomac şi incapabil să reacţioneze, constată eşecul usturător al politicii sale prea conciliante.

în faţa disensiunilor din statul-major şi a unui îngrijorător curent defetist, George al Vl-lea decide să reacţioneze. în 24 decembrie 1939, regele adună întreaga familie la Sandringham. îmbrăcat în uniformă, se aşază la o masă unde sunt plasate două mari microfoane. Ezită, reia frazele şi izbuteşte să îşi domnie starea de nelinişte. „Un nou an va începe curând. Nu avem de unde şti ce ne va rezerva. Dacă ne va aduce pace, vom fi recunoscători. Dacă ne va

aduce o luptă continuă, vom rămâne neînfrânţi". Astfel, suveranul reaprinde flacăra spiritului războinic.

1939: campion de tenis, Gustav al V-lea practică şi susţinerea paşnică

în 1814, mareşalul napoleonian Bernadotte, ajuns rege al Suediei, instituise principiul neutralităţii statului suedez. Cu un mare simţ politic, regele Gustav

al V- lea Adolf, căruia, totuşi, Constituţia nu îi conferă decât o putere simbolică, îşi ţinuse regatul departe de conflictul din 1914-1918, cu toate dificultăţile economice aferente şi tentaţia de a păstra relaţii comerciale cu Germania. Monarhul, care are deja 81 de ani în 1939, este un tenisman celebru şi un frumos exemplu de longevitate pe tron, domnind din 1907. De data aceasta, situaţia este mai delicată decât în 1914.

în 30 noiembrie 1939, după ce Finlanda se împotrivise modificărilor de graniţe impuse arbitrar de Stalin, URSS atacă ţara, fără vreo declaraţie de război, bombardând oraşele Helsinki şi Wiborg. Brutalitatea agresiunii sovietice şochează opinia publică suedeză. La Stockholm, mulţi suedezi vor să pornească în ajutorul vecinilor lor finlandezi. Premierul Per Albin Hansson refuză o operaţiune armată; în schimb, acceptă să fie trimişi opt mii de voluntari civili, cu medicamente şi hrană, organizând totodată primirea copiilor refugiaţi. între neutralitate şi umanism, situaţia nu este uşoară, întrucât Reichul este un important cumpărător al minereului de fier de la mina de suprafaţă aflată la Kurina, în nordul Suediei.

Război ciudat şi la Monaco: prinţul de Monaco, general francez, este pregătit...

Avertismentul data din 24 septembrie 1938, imediat după Acordul de la Munchen: cu glasul lui de tribun, puternic şi teatral, Mussolini declarase: „Adversarii noştri transalpini, tributari încă unor ideologii depăşite, nu ne cunosc. Sunt prea timizi pentru a fi periculoşi". Era limpede că pentru Principatul de Monaco, vecinătatea Italiei devenise foarte incomodă. Şi, văzută din Italia, Stânca este din nou pe direcţia Franţei. încă din 31 august 1939, localurile patronate de Société des Bains de Mer sunt închise. O solitudine mohorâtă se abate peste micul stat, rămas aproape pustiu şi încremenit. Viaţa monegască este suspendată. Aproape septuagenar, prinţul Louis al Il-lea, ca un adevărat ostaş, este în slujba Franţei, atât pe timp de pace, cât şi de război. îmbracă din nou uniforma de general francez cu gradul pe care l-a primit de curând, care îl îndrituieşte să fie comandant de divizie. Şi, cum nu sunt prevăzute blindate pentru apărarea Stâncii, suveranul se întoarce la palatul princiar în legendarul său automobil Hispano verde închis. Cel dintâi dintre monegasci este la datorie, aşa cum se cuvine. Fostul ofiţer al Legiunii Străine este gata să îşi apere „a doua patrie". Se pregăteşte spitalul pentru eventualitatea în care se dă alarma, se sapă tranşee, care arată ciudat în frumoasele grădini ale cazinoului, acum închis, dar apoi, întrucât Italia nu atacă, viaţa îşi reia cursul. în 16 noiembrie, se redeschid sălile de jocuri, la fel şi cinematografele. Peste o lună, teatrele îşi reiau repertoriul, însă, spectacolele de operă fiind prea scumpe, cele dramatice şi concertele sunt cele care fac sală plină. Prinţesa Charlotte, mama prinţului Rainier, moştenitoare legitimă agreată de Franţa, şi fiica ei, prinţesa Antoinette, organizează serate de caritate. Noul film de Sacha Guitry, *Ils étaient neuf*

célibataires, lansat în 27 octombrie, este foarte amuzant. Monaco redevine Monaco. în fine, aproape...

Monarhii scandinavi sunt pioni esenţiali pentru Hitler

Spre deosebire de ceea ce întâmplase în Primul Război Mondial, când toate regatele din nordul Europei păstraseră neutralitatea şi rămăseseră în afara

zonelor de conflict, în al Doilea Război Mondial aceste ţări devin esenţiale pentru strategia globală a Fuhrerului. Hitler ştie că are nevoie de fierul din Suedia şi de porturile Norvegiei. Pentru a-şi asigura aprovizionarea, Germania trebuie să domine întreaga peninsulă scandinavă. Din acest motiv, Hitler începe prin a ataca ţara plasată cel mai aproape, Danemarca. Deşi, în 31 mai 1939, fusese semnat un pact de neagresiune, care îl liniştise probabil pe regele Christian al X-lea al Danemarcei în privinţa neutralităţii solide a regatului său, armata germană, fără o declaraţie de război prealabilă, invadează Danemarca în dimineaţa de 9 aprilie 1940. Nu se pune problema de a opune o rezistenţă armată. Suveranul, în vârstă de 70 de ani, este obligat să capituleze.

Nemţii ocupă ţara *de facto.* într-o primă etapă, lasă monarhiei o aparentă autonomie, permiţând guvernului să administreze treburile curente. Danezilor le vine greu să accepte această stare de lucruri, chiar dacă, cel puţin la început, restricţiile sunt suportabile. Nu a intervenit încă teroarea, iar foametea nu s-a instalat. Pentru populaţie, acest rege foarte iubit, care continuă să se plimbe călare pe străzile din Copenhaga, cu surâsul pe buze şi plin de prestanţă, este în mod evident (aşa cum demonstrează şi fotografiile vremii) foarte venerat şi respectat. Având o înălţime de 1,99 metri, îmbrăcat în uniformă militară şi fără să fie însoţit de vreo escortă în deplasările lui, dar înconjurat de mulţime şi de nenumăraţi oameni pe bicicletă, Christian al X-lea devine întruchiparea unei Danemarce ocupate, dar care rămâne verticală. Regele optează să rămână printre supuşii săi, ca un binevoitor părinte al naţiunii, vigilent şi curajos.

în schimb, Norvegia este într-o situaţie mai delicată. Posibilitatea, pentru Reich, de a utiliza fiordurile ca baze pentru submarine şi portul Narvik pentru tranzitarea minereului de fier adus din Suedia pe calea ferată, apoi pe mare până în Germania, face din această ţară un obiectiv capital. în plus, baze aeriene, disimulate în aceste fiorduri, ar putea servi lansării unor atacuri contra Regatului Unit. Franţa şi Anglia, înţelegând cât de esenţială este Norvegia pentru aprovizionarea Germaniei cu materii prime venite din Suedia, încearcă să îşi exercite şi ele influenţa aici. în aceste condiţii, şansele de a putea menţine neutralitatea sunt mici pentru Norvegia, mai ales că politica militară fusese neglijată de guvernul laburist, aflat la putere din 1935. Armata norvegiană este prost pregătită, slab echipată, dotată cu armament perimat şi cu o aviaţie derizorie, formată din doar o sută de aparate de zbor, dintre care opt avioane de vânătoare. Situaţia este agravată şi de faptul că Germania poate conta pe un fel de „coloană a cincea" formată din militanţi ai *Nasjonal Samling,* partidul fascist norvegian înfiinţat în 1933 de către fostul diplomat şi ministru colaboraţionist Quisling, care vrea, printre altele, „să stârpească marxismul şi să redea ţării măreţia pierdută de o mie de ani". Mişcarea

condusă de el, fundamental rasistă, legată de armată şi de administraţie, este finanţată de Berlin.

în noaptea de 8 spre 9 aprilie 1940, trupele germane debarcă simultan în şase porturi norvegiene, printre care Oslo şi Narvik, în nord-vestul ţării. Regele Haakon al VH-lea declarase în repetate rânduri că neutralitatea Norvegiei era doar o iluzie şi că situaţia, pe care putuse să o controleze în

primul conflict mondial, nu avea nimic de-a face cu starea de lucruri din primăvara anului 1940. Suveranul, în vârstă de 68 de ani, născut prinţ al Danemarcei, fusese ales rege al Norvegiei în 1905, după dizolvarea uniunii dintre Norvegia şi Suedia. Soţia lui, Maud, fiică a regelui Eduard al Vll-lea al Marii Britanii, despre care se spunea că era una dintre cele mai elegante femei din vremea ei, a decedat brusc în 1938. întrucât Oslo era pe punctul de a fi cucerit, regele părăseşte oraşul, cu un tren, care îl duce spre nord. Este însoţit de fiul său, prinţul moştenitor Olav, de nora lui prinţesa Mărtha, de guvern şi de Parlament. în oraşul unde s-au refugiat, ambasadorul Germaniei îi cere regelui să înceteze luptele şi să îl recunoască pe Quisling, nelegiuitul care se autoproclamase şef al unui guvern pronazist. Regele refuză şi le spune miniştrilor săi:

— Dacă ar fi ca acest guvern să aleagă să se încline în faţa pretenţiilor Germaniei, nu mi-ar mai rămâne altă soluţie decât să renunţ la tronul Norvegiei pentru mine şi casa mea dinastică.

Din acel moment, familia regală şi guvernul vor fi ţinta unei hăituiri permanente, diverse comandouri germane căutând, în mod vizibil, să îl captureze pe rege. Acesta porunceşte deplasarea un pic mai la nord. Dar ameninţările continuă. Haakon al Vll-lea, fiul său, prinţul moştenitor Olav, şi miniştrii traversează pădurea, mergând tot spre nord, şi ajung la un han. De peste treizeci de ore încearcă să fugă din calea urmăritorilor. Nu au mâncat nimic, nu s-au odihnit nicio clipă. Regele aţipeşte, îmbrăcat în uniforma lui. Dacă va fi capturat, vrea să rămână rege până la capăt. în acest răstimp, francezii şi britanicii încearcă iarăşi să debarce în Norvegia, dar sunt din nou împinşi înapoi. întrucât sudul Norvegiei este ocupat în totalitate de nemţi, Aliaţii îşi mută eforturile spre Narvik. Luptele vor dura şase săptămâni, iar în 28 mai, portul şi oraşul Narvik sunt cucerite de trupele generalului francez Bethouart, ceea ce îl face pe preşedintele Consiliului de Miniştri, Paul Reynaud, să rostească celebrele cuvinte:

— Drumul fierului a fost retezat!

Dar, din păcate, bucuria victoriei este prematură, căci Aliaţii vor fi nevoiţi să se retragă pe mare, luând cu ei trupele norvegiene apte de război, împreună cu regele, familia lui şi guvernul. Regelui Haakon al Vll-lea i se frânge inima de durere, fiindcă ar fi preferat să rămână pe pământul Norvegiei, cu fiul său Olav, pentru a continua rezistenţa naţională, însă această opţiune era imposibilă. Crucişătorul britanic *HMS Glasgow* îi duce pe Haakon al Vll-lea şi pe prinţul Olav spre coastele Angliei. Au fost salvaţi. La fel, şi onoarea Norvegiei. Hitler turbează de furie: încăpăţânatul rege i-a scăpat printre degete! Haakon al Vll-lea va deveni simbolul Rezistenţei în exil. Şi al legitimităţii intacte.

Dintre cele trei monarhii scandinave, Suedia este singura care reuşeşte să îşi păstreze neutralitatea, deşi nu fără concesii... într-adevăr, ţara lui

Gustav al V-lea Adolf nu va fi ocupată. Pentru asta, ţara va trebui să continue să furnizeze celui de-al Treilea Reich minereul de fier de care avea nevoie. Un frumos meci de tenis diplomatic pentru suveranul care se înscrie în turnee sub numele transparent de „Dl G."...

Mai 1940: George al Vl-lea apelează la un începător de... 66 de ani, Winston Churchill

106

Regele George al Vl-lea îi recomandase insistent prim-ministrului Chamberlain să îşi primenească guvernul. Un trist adevăr se impune: odată cu victoriile nemţilor în Scandinavia, naivitatea „politicienilor de la Mtinchen" — politicienii care au semnat Acordul de la Mtinchen — devine flagrantă. în Parlamentul de la Westminster, majoritatea s-a prăbuşit, trecând de la 240 la 80 de voturi. în 10 mai 1940, la ora trei noaptea, printr-un atac concertat, Hitler invadează Belgia, Ţările de Jos şi Luxemburgul, ocupând astfel o zonă imensă, de la Marea Nordului până la Moselle. Chamberlain, sub conducerea căruia s-au acumulat dezastrele, nu mai poate rămâne în funcţie. Se duce la Palatul Buckingham, să îşi prezinte demisia suveranului. George al Vl-lea este foarte afectat de această decizie, fiindcă îl stimează pe acest om şi consideră că a fost prost tratat. Vizitatorul său şi regele convin fără bucurie: doar Winston Churchill este capabil să îşi asume ingrata funcţie de prim-ministru. Popularitatea lui este în creştere: este omul care a văzut just. Fixată pentru ora 18:00, audienţa se desfăşoară într-o atmosferă de bună dispoziţie, aproape pe un ton de glumă, adesea practicat de Churchill.

Regele, foarte amabil, îl roagă să ia loc.

„Timp de câteva minute, regele m-a scrutat cu un aer zeflemitor, după care mi-a
zis:

— Presupun că nu ştiţi de ce v-am chemat?

Făcându-i jocul, i-am răspuns:

— Sire, n-am nici cea mai mică idee.

începând să râdă, George al Vl-lea mi-a zis:

— Vă cer să formaţi un guvern.

— Sire, o voi face negreşit."[1]^

Plecând de la palat, noul premier îi spune gărzii sale de corp: „Sper să nu fie prea târziu. Deşi mă tem că da. Nu ne rămâne decât să facem cum se poate mai bine".

în realitate, iniţial, regele avea în vedere un alt candidat. Cercurile politice şi administrative nu sunt deloc entuziasmate de venirea lui Churchill la Downing Street. Pentru mulţi, acest orator sclipitor — doar când nu a abuzat de coniac — este un aventurier. Talentat, desigur, dar un aventurier. Familia regală nu este mulţumită; regina Mary este supărată în continuare pe Churchill care l-a susţinut pe Eduard al VUI-lea în momentul abdicării lui patetice. Pentru văduva lui George al V- lea, gestul este impardonabil. Iar cele două prinţese, Elisabeta şi Margaret, plâng când află că domnul Chamberlain, care era „atât de drăguţ", nu mai este premier. Peste trei zile, în 13 mai 1940, într-un discurs rămas pentru posteritate, nepromiţând decât „sânge, trudă, lacrimi şi sudoare", Churchill redeşteaptă conştiinţele adormite, vesteşte renaşterea curajului naţional şi mobilizează moralul ostaşilor. George al Vl- lea răsuflă uşurat: noul său prim-ministru este omul de care ţara are nevoie.

în Belgia, decizia lui Leopold al III-lea împinge regatul în haos

La capătul unei campanii de optsprezece zile, deosebit de sângeroase, armata belgiană, care a continuat să bată în retragere, este împinsă pe ţărmul mării. în 25 mai 1940, premierul belgian, Hubert Pierlot, încearcă să îl convingă pe rege să nu capituleze şi îi propune exilul. Obsedat de amintirea puternică a

tatălui său Albert I, care reuşise să păstreze liberă o porţiune din teritoriul ţării pe coasta belgiană, Leopold al III-lea răspunde:

— Cu toate sfaturile contrare, eu prefer să urmez soarta armatei mele şi să rămân cu poporul meu.

în 28 mai, între suveran şi guvern dezacordul este total. Potrivit constituţiei, regele este nu numai şeful statului, ci şi conducătorul armatei. Pentru a împărtăşi soarta trupelor sale, Leopold al III-lea refuză să plece cu guvernul în Franţa şi capitulează, pe câmp deschis. Această cedare, fără condiţii, dezlănţuie furia preşedintelui Consiliului de Miniştri francez, Paul Reynaud, care îl tratează drept „rege trădător", reamintindu-i că după „optsprezece zile de când i-a chemat în ajutor pe Aliaţi, îi abandonează fără să-i fi prevenit". Premierul belgian răspunde: „Greşeala unui om nu poate fi imputată unei naţiuni întregi. Armata noastră nu a meritat soarta care îi este rezervată. Actul pe care îl regretăm este fără valoare legală. Nu angajează ţara". Leopold al III-lea rămâne în Belgia, considerându-se „prizonier de război". Guvernul belgian trebuie să ajungă la Londra, pentru a continua lupta alături de Aliaţi. Parlamentarii votează în unanimitate o rezoluţie condamnând atitudinea lui Leopold al III-lea care, împotriva opiniei miniştrilor, s-a predat inamicului. Albert I, în ciuda invaziei, rezistase. Fiul său mai era oare vrednic să domnească? Regele alesese ceea ce el considera că era datoria lui. îşi justificase decizia într-o scurtă scrisoare personală adresată regelui George al Vl-lea, datată 25 mai şi redactată în franceză: „Dragul meu Bertie, sunt convins că am acţionat întru cele mai bune interese ale ţării mele. Am fost foarte emoţionat de impresionantul tău discurs, ieri seară, la radio. Şi eu am deplină încredere în viitor. Dumnezeu să vă binecuvânteze. Cu drag, al tău şi al scumpei Elisabeta, Leopold".

în această clipă, pare dificil să pui la îndoială sinceritatea regelui Belgiei, într-o situaţie atât de catastrofală. Dacă regele George al Vl-lea poate înţelege motivele lui Leopold, fără să fie de acord cu decizia lui, Churchill, în schimb, este furios! Această poziţie vine în contradicţie cu politica sa, „care constă în a avea alături de el şefii de stat sau guvernele ţărilor ocupate de Germania, cu statutul de «guverne aliate libere de la Londra»". Scopul prim-ministrului britanic este atât la nivel de propagandă, cât şi de concentrare a unor forţe combatante libere, dar totodată — ceea ce nu este nicidecum pe ultimul plan — vizează şi recuperarea unor fonduri plasate altundeva decât în ţările ocupate".— în mod public, George al Vl-lea susţine deciziile lui Churchill şi consideră că Leopold al III-lea a comis o greşeală politică, însă refuză să meargă mai departe şi să îl acopere de dezonoare ştergându-l din registrul cavalerilor Ordinului Jartierei, deşi Franţa îi va retrage ordinul Legiunii de Onoare. Retragerea armatei belgiene pusese în pericol forţele franceze şi britanice, prinse într-o manevră-cleşte la Dunkerque. Era o altă eroare, a lui Hitler de data asta, care supraestimase apărarea Parisului şi degajase trupe

din jurul oraşului Dunkerque, permiţând astfel britanicilor, în ciuda unor grele pierderi, să îşi îmbarce o mare parte din efective.

în Luxemburg şi în Ţările de Jos, Charlotte şi Wilhelmina dau dovadă de o energie suverană

în 10 mai 1940, la ora 3:15 noaptea, la castelul din Colmar-Berg (cu două sute de încăperi!) unde s-a născut şi unde va trăi douăzeci de ani, marea ducesă

Charlotte, soţul ei, prinţul Félix de Bourbon-Parma (un frate al împărătesei Zita) şi fiul lor, marele duce moştenitor Jean, sunt treziţi din somn. Câţiva voluntari luxemburghezi semnalează mişcări de trupe la est, spre râul Moselle. Suverana, în vârstă de 44 de ani şi care domneşte din 1919, dă ordin să fie închise o serie de baricade la posturile de frontieră ale Marelui Ducat. Evident, este o măsură simbolică, dar de o enormă anvergură politică. La fel ca Belgia, Luxemburgul este un stat neutru. Şi, la fel ca în cazul Belgiei, neutralitatea Luxemburgului este încălcată de tancurile Wehrmachtului, la ora 4:35 dimineaţa. în pripă, familia domnitoare ajunge în capitala aflată la aproximativ treizeci de kilometri. în zori, la palat se întruneşte Consiliul guvernamental, împreună cu suverana. Nu trebuie pregetat: familia şi miniştrii trec linia Maginot şi se plasează sub protecţia armatei franceze.

— O decizie dificilă, dar necesară! oftează marea ducesă.

în aceeaşi seară, Marele Ducat de Luxemburg este ocupat de trupele germane. Alegând exilul, Charlotte procedează mai înţelept decât sora ei, marea ducesă Marie Adélaïde, care în 1914 îl primise pe Wilhelm al II-lea cu statul-major imperial, simpatizând apoi cu cotropitorul, ceea ce făcuse să fie privită cu asprime până în 1918, criticile ducând în cele din urmă la abdicarea ei. Sora sa, Charlotte, se mândreşte cu faptul că a ajuns să domnească, nu prin succesiune dinastică, ci în urma unui referendum, organizat în 1919. Nu s-a impus forţat la conducerea statului, ci a fost aleasă, pentru meritele ei personale. Este, într-adevăr, o femeie principială, curajoasă şi elegantă, pe care urmaşii ei o numesc „Tante Lotte", cu un respect plin de afecţiune.

în aceeaşi zi de 10 mai 1940, ofensiva germană terestră împotriva Ţărilor de Jos este precedată de paraşutări de trupe şi materiale de luptă. Apoi, urmează bombardamente puternice asupra Rotterdamului. Armata olandeză rezistă cinci zile, dar dezechilibrul de forţe este prea împovărător aşa că, după o săptămână de rezistenţă eroică, în timp ce Rotterdamul este în flăcări, luptele se opresc. Giuvaergiii de diamante din Amsterdam au avut timp să plece la Londra. Regina Wilhelmina, în vârstă de 60 de ani, aceeaşi care, în 1918, acordase azil politic lui Wilhelm al II-lea şi nu îşi renegase niciodată cuvântul, ar vrea să nu îşi abandoneze ţara; însă este nevoită să fugă, fiindcă presimte că inamicul vrea să o răpească. într- adevăr, un comando, paraşutat la Haga, are misiunea să captureze familia regală. Acelaşi pericol ca în Norvegia...

încă din 13 mai, regina i-a trimis în Anglia pe fiica ei, prinţesa moştenitoare Iuliana, pe ginerele ei prinţul Bernhard (de origine germană, a cărui familie este favorabilă lui Hitler) şi pe nepoatele ei, Beatrix şi Irene. Familia regală este în siguranţă la bordul unui distrugător al Royal Navy, împreună cu bijuteriile coroanei. Wilhelmina încearcă încă să rămână pe solul naţional, cerând să fie condusă spre provincia Zeelanda, dar, din cauza puternicei înaintări a trupelor germane, echipajul refuză să o lase pe suverană

să debarce: ar risca să încapă pe mâinile unui comando şi să fie făcută prizonieră. Hitler este furios că monarhii din ţările cotropite de el îi scapă printre degete. Resemnată, Majestatea Sa Wilhelmina porneşte şi ea spre coasta Angliei. Londra devine centrul european al rezistenţei statelor cotropite.

Două suverane exilate lansează şi ele „apelul

109
de la Londra"

Marea ducesă Charlotte de Luxemburg, refugiată în Perigord, asistă îndurerată la debandada armatei franceze, la exod, la armistiţiu. în 18 iunie 1940, guvernul francez, refugiat la Tours, înainte de a ajunge la Bordeaux — ca de obicei —, o anunţă că securitatea ei şi a familiei sale nu mai pot fi garantate. Obţine autorizaţia de a traversa Spania, ţară neutră, dar doar pentru a ajunge în Portugalia, neutră şi ea. Emisari ai lui Hitler îi propun să se întoarcă la Luxemburg. Ea refuză:

— Inima mea spune da, dar raţiunea mea spune nu!

„Naziştii ocupă ţara, dar sufletul naţiunii nu a putut fi subjugat." Luxemburgul şi Alsacia-Lorena sunt plasate sub o administraţie civilă germană. în cele din urmă, marea ducesă Charlotte ajunge la Londra, unde se află deja şi regina Wilhelmina. în 29 august 1940, la radio BBC, cele două suverane transmit mesaje de speranţă către supuşii şi ţările lor. Cheamă amândouă la o rezistenţă „fermă, dar raţională". Peste câteva zile, suverana Olandei se înfurie cumplit: află că premierul său, Dirk Jan de Geer, urmând exemplul francezilor, încearcă să negocieze o pace separată cu Germania.

— Nu se pactizează cu diavolul, care este duşmanul omenirii!

Wilhelmina îl destituie pe renegat. Ea reprezintă acum singura putere reală şi, din precauţie, o trimite pe fiica ei, prinţesa moştenitoare Iuliana, împreună cu nepoatele ei, Beatrix şi Irene, la Ottawa, în Canada. Cu temeritate, îl va numi pe ginerele ei (s-a însurat cu Iuliana în urmă cu trei ani), prinţul Bernhard, comandant suprem al forţelor Rezistenţei olandeze, deşi trecutul lui progermanic şi fratele său, ofiţer nazist, îl fac suspect în ochii lui Churchill. Dar soacra lui şi George al Vl-lea au încredere în el.

Şi marea ducesă Charlotte a ales Canada pentru a-şi trimite copiii, care îşi vor relua studiile în limba franceză. Ea va merge în Statele Unite, la fel ca fosta împărăteasa Zita şi arhiducele Otto, pentru a sensibiliza opinia publică americană faţă de tragedia Europei. Cu şarmul şi autoritatea ei, această femeie de 44 de ani este ascultată de preşedintele Roosevelt. Sentimente de stimă şi prietenie pecetluiesc relaţiile lor.

Italia intră în război, contrar opiniei regelui Victor Emanuel al III-lea

în plină derută a armatei franceze, în 10 iunie 1940, regatul Italiei declară război democraţiilor „plutocratice şi reacţionare din Occident". Discurs tipic pentru Mussolini! Nu era însă o decizie pornită din inimă. Doar „războiul fulger" (*Blitzkrieg)* declanşat de Hitler, cu mare rapiditate şi violenţă, îl convinsese pe Duce. Calea fusese lungă. Pactul de Oţel din 22 mai 1939, obliga Italia, însă Mussolini îl prevenise pe Ftihrer că el nu va fi în măsură să intre în conflictul armat, înainte de 1942. O întâlnire cu Hitler, lângă Pasul Brenner, în 18 martie 1940, a confirmat dorinţa Ftihrerului de a lansa în scurt timp o ofensivă pe frontul de vest. Mussolini promitea să intre în război, imediat ce Italia va fi pregătită, adică imediat ce armata germană va fi creat o situaţie favorabilă acestei intervenţii. De fapt, Mussolini, ofensat de ideea că

trebuie să suporte dominaţia hitleristă, este morocănos şi nu se va gândi de acum înainte decât la un lucru: cum să intre în război de partea aliatului său. Dar vrea Italia acest lucru? în niciun caz. Chiar şi o serie de conducători fascişti manifestă o rezervă extremă. Mai rău chiar, în cel mai mare secret, regele Victor Emanuel al III-lea încercase un demers straniu pe lângă contele Ciano, ministru al afacerilor externe şi ginere al Ducelui, în care avea încredere: printr-un intermediar, pe un teren de golf, îi făcuse cunoscută toată îngrijorarea lui. în plus, „s-ar putea ca Majestatea Sa să fie nevoită să

intervină pentru a da o altă turnură evenimentelor".[132] Pe scurt, ar fi dispus ginerele să dea o mână de ajutor pentru a scăpa de socrul lui? Ciano s-a prefăcut că nu înţelege. Era încă în termeni foarte buni cu Mussolini şi se considera succesorul său firesc. Dar lucrurile nu s-au oprit aici.

Aşa cum Ducele i-a spus lui Hitler, armata italiană nu era nicidecum pregătită de luptă. Trupe mai reduse numeric decât în 1915, o artilerie insuficientă şi învechită, o aviaţie supraestimată din cauza unor raiduri spectaculare în Etiopia. Aşadar, intrarea în război are rezultate modeste: o ofensivă contra Franţei prin Alpi (armistiţiul nu a fost încă semnat), care durează patru zile. Apărarea franceză ripostează. Atacul armat nu permite decât ocuparea oraşului Menton şi a unei foarte înguste fâşii de teritoriu în lungul frontierei. Luptele se încheie în 24 iunie. Armistiţiul este semnat la Villa Incisa. Mussolini nu se deranjează, iar Ciano se arată deosebit de curtenitor, chiar emoţionat în faţa plenipotenţiarilor francezi. Italienii păstrează ceea ce au cucerit şi obţin demilitarizarea unei benzi de teritoriu de 50 de kilometri la vest de frontieră. Ce discrepanţă faţă de discursurile grandilocvente ale lui Mussolini, care avea pretenţii la teritoriul dintre Rhone şi graniţa cu Italia, precum şi la Corsica, Tunisia, Djibouti. Apetitul lui de căpcăun trebuie să se resemneze la nişte firimituri.

1940: Palatul Buckingham este bombardat, cuplul regal întruchipează rezistenţa naţională

în 1 august 1940, şase sute de avioane ale Luftwaffe aruncă un potop de bombe pe coastele Angliei şi asupra Londrei. Furios că britanicii au refuzat un armistiţiu în 22 iulie, Hitler decide să îşi lovească inamicul în centrul vital, distrugând Londra şi moralul populaţiei. La acest *Blitz* participă şi câţiva aviatori italieni. Datorită radarelor instalate pe coastă, piloţii din Royal Air Force lansează imediat contraofensive. în seara de duminică 8 septembrie, este anunţat un nou raid al Luftwaffe. Regele şi regina sunt într-un salonaş din Palatul Buckingham, vremea este mohorâtă şi plouă torenţial. Brusc, se aude un zgomot de avion, undeva foarte aproape; într-adevăr, aparatul de zbor survolează The Mall— la o altitudine foarte joasă, sub plafonul de nori, şi va lansa şase bombe pe aripa de nord a palatului. După explozii, monarhii descoperă două cratere enorme în curte; celelalte proiectile au incendiat un colţ al palatului şi capela. Foarte şocaţi, regele şi regina nu îşi imaginează că situaţia avea să se agraveze şi pleacă să doarmă la Windsor. Când revin a doua zi, află că una dintre bombe explodase abia după câteva ore, distrugând biroul regelui, aflat exact alături de salonul unde stătuseră ei. Au scăpat cu viaţă ca printr-o minune. George al Vl-lea are convingerea că atacul a fost condus de o persoană care cunoştea perfect planul palatului. Bănuieşte că ar fi vorba despre un nepot îndepărtat, urmaş al ultimei fiice a reginei Victoria, pilot în aviaţia italiană, dar nu va avea niciodată dovezi concrete în acest sens. Palatul

Buckingham a devenit o ţintă simbolică. „Este un atac direct", notează regele în jurnalul său. Cuvinte sobre, dar în sinea lui monarhul este zdruncinat nervos. „Nu mai îndrăznesc să mă aşez liniştit nicăieri, nu pot să citesc, nici să mă concentrez, mereu pe picior de plecare, pândind cerul de la fiecare fereastră..." Această ofensivă îndrăzneaţă chiar în inima monarhiei face din palat un simbol. Familia regală este în aceeaşi situaţie ca populaţia

bombardată zi şi noapte, în acest infernal *Blitzkrieg*. Mai târziu, amiralul Mountbatten va zice: „Dacă Goring şi-ar fi putut imagina sentimentele profunde, pe care bombardamentul lansat asupra Palatului Buckingham le va trezi pe tot cuprinsul Imperiului şi în America, negreşit le-ar fi recomandat asasinilor lui să păstreze distanţa".

Printre ruinele capelei palatului, complet năruită, regina dă dovadă de un optimism care va deveni legendar: „Acum, oamenii vor şti că suntem cu toţii în aceeaşi situaţie cumplită. Ceea ce mă consolează un pic e faptul că pot privi direct spre East End"—. Această compasiune la adresa cartierelor devastate de bombe în noaptea precedentă nu se reduce la o simplă remarcă. în capitală, se înregistrează deja două mii de victime în rândul populaţiei civile şi opt mii de răniţi. Suveranii se deplasează la faţa locului, petrecându-şi o bună parte din timp pentru îmbărbătarea şi consolarea populaţiei greu încercate. George al Vl-lea, dârz în uniforma lui impecabilă, şi Elisabeta, desigur cu pălărie şi mănuşi, sunt de o eleganţă discretă, dar liniştitoare. Rămân neclintiţi în datoria lor de a menţine aprinsă flacăra rezistenţei, în nouă rânduri, Luftwaffe va bombarda palatul. La fiecare alarmă, familia regală, demnă şi organizată, coboară în subsol, împreună cu servitorii. Democraţia calmă în faţa terorii. Regina nu pare deloc înspăimântată de acest bombardament necontenit. într-o zi, în grabă, urcă înapoi în apartamentul ei, căutându-şi unul dintre câini!

De ce nu vrea Elisabeta să îmbrace o uniformă, deşi este în postul de comandă a trei mişcări de apărare, formate din femei? Se justifică, zâmbind ca de obicei: „Dacă oamenii ar veni la mine, şi-ar pune hainele lor cele mai bune". Totuşi, regina are grijă să aleagă nuanţe discrete, care se potrivesc cu praful dărâmăturilor, cum ar fi bleu pal, roz şi lila. Verde? Exclus: culoarea aceasta poartă ghinion! Iar negrul „este opusul speranţei din inimile noastre!" Chiar şi în Parlament, se ajunge la concluzia că bombardarea palatului strânge şi mai mult legătura dintre monarhie şi popor, contribuind la consolidarea coeziunii naţionale. La fiecare crater săpat de o bombă, în mijlocul imobilelor năruite, cuplul regal este nelipsit. Dacă survine vreo alarmă în timp ce ei se deplasează de la nişte ruine la altele, George al Vl-lea şi Elisabeta coboară în cel mai apropiat adăpost sau în vreo pivniţă amenajată în acest scop, chiar şi staţii de metrou, unde beau o cană de ceai, turnat dintr-un termos, împreună cu tovarăşii lor de suferinţă. Atmosfera este veselă, în ciuda prăpădului de afară. Glasuri cu accent tipic londonez, din cartierele mărginaşe, îi întâmpină afectuos. Şi aici Elisabeta se bucură de o mare popularitate. Lumea o aplaudă pe „această femeie de treabă, care este nemaipomenită, să fiu al naibii!" Emoţionată, regina îşi stăpâneşte lacrimile.

Dar chiar şi sub ploaia de bombe, cu excepţia stării de alarmă generală şi urgenţă absolută, weekendul familiei regale la Windsor este respectat cu sfinţenie, deşi părinţii încearcă să meargă acolo zilnic, pentru a-şi vedea

fiicele. Vechea fortăreaţă nu este mai puţin expusă decât Palatul Buckingham. Cel puţin trei sute de bombe vor cădea pe domeniul Windsor. Tinerele prinţese vor săpa tranşee pe peluzele parcului. Condiţiile de trai au devenit sumare. Familia doarme departe de apartamentele uzuale, pe jos, în Victoria Tower (astăzi Queen's Tower), într-o excavaţie protejată cu plăci de oţel şi saci cu nisip. Regina, ca asistentele medicale, poartă o bonetă de noapte, „pentru a fi

decentă chiar şi la război". Norman Hartnell, croitorul Elisabetei, i-a confecţionat o ţinută nocturnă adaptată situaţiei, „ba chiar şi o cutie căptuşită cu catifea neagră pentru a-şi ţine masca de gaz". Restricţiile se referă şi la vestimentaţie, care trebuie în primul rând să fie practică. O serie din toaletele folosite în vizita oficială în Canada sunt reutilizate, dar broderiile dispar. Tot pentru economie, George al Vl-lea cere să fie vopsită o dungă în interiorul căzilor, pentru a indica nivelul maxim de apă, permis pentru o baie.

Conştient de importanţa unei relaţii permanente cu premierul său (care este şi ministru al apărării), George al Vl-lea înlocuieşte audienţa săptămânală de la ora 17:00, printr-un dejun de lucru, în fiecare marţi, adesea cu regina. „De mai multe ori, a trebuit să ne luăm farfuriile şi paharele, coborând în adăpost ca să ne terminăm masa". în curând, din motive de securitate, suveranul renunţă la servitori în aceste ocazii; invitatul, regele şi regina se servesc singuri. Churchill se miră că monarhul, un om foarte muncitor, a studiat dosarele, uneori înaintea lui, cunoscând bine detaliile şi formulând puncte de vedere, în limitele prerogativelor sale. Depeşe, telegrame şi note, toate sunt analizate meticulos de către George al Vl- lea. Standul de tir amenajat în grădinile Palatului Buckingham este utilizat acum de întreaga familie, în prezenţa unor aghiotanţi. Churchill, care îi oferise un pistol prinţesei moştenitoare, îi aduce regelui o carabină americană, cu bătaie scurtă. Niciodată, în istoria britanică nu s-a mai întâmplat ca suveranul şi prim-ministrul său să formeze o echipă atât de sudată printr-o încredere reciprocă; niciodată expresia uzuală „guvernul Majestăţii Sale" nu s-a dovedit mai conformă cu realitatea. Fără să bănuiască, prin înverşunarea atacurilor lansate, Hitler prilejuise şi o complicitate inedită între cei doi oameni de stat.

în România, din cauza „dictaturii regale", Carol al II- lea pierde tronul

Personaj echivoc, regele Carol al Il-lea crede că va putea continua să joace un rol de arbitru, graţie neutralităţii. încearcă să-şi menţină poziţia printr-o „diplomaţie balcanică" bazată pe relaţiile de familie cu regele George al Il-lea al Greciei, cumnatul său, cu regentul Pavle şi tânărul rege Petru al Il-lea al Iugoslaviei. Chiar şi înaintea verii anului 1940, Carol al Il-lea consideră că susţinerea politică pe care o acordase Germaniei, prin acordul economic semnat cu Hitler în 23 martie 1939, poate garanta graniţele ţării. Numai că semnarea pactului germano-sovietic a schimbat echilibrul de forţe: tactica regelui, destul de tulbure, constând în a-l susţine pe Hitler împotriva lui Stalin, se năruie ca un castel din cărţi de joc. Cei doi dictatori sunt uniţi, de acum înainte, contra lui, fiecare pregătindu-se să smulgă bucăţi din teritoriul României Mari. în 26 iunie 1940, printr-un ultimatum adresat de URSS, Stalin cere cedarea nordului Bucovinei şi a Basarabiei. După două zile, Armata Roşie ocupă cele două provincii româneşti, anexându-le la Uniunea Sovietică. Apoi, Hitler îl obligă pe Carol al Il-lea să accepte „pactul petrolului", prin care

Germania va avea acces la importante rezerve din ţiţeiul României. Dar asta nu e tot: în 10 iulie, Hitler cere, de asemenea, ca „regentul Ungariei", amiralul Horthy care îi trădase pe Carol şi Zita de Habsburg, acum aflat în graţiile Ftihrerului, să poată revizui frontiera româno-ungară. în 30 august 1940, aproape jumătate din teritoriul Transilvaniei revine Ungariei, conform unui „arbitraj" impus de Hitler şi Mussolini. Tratatele care trebuiau să organizeze

noua Europă în spiritul păcii de la Versailles sunt din ce în ce mai iluzorii... în fine, în 7 septembrie 1940, Bulgaria, care nu voia să fie privată de posibilitatea de a obţine şi ea o parte din România Mare, primeşte partea sudică a Dobrogei (Cadrilaterul), revenind astfel la graniţa din 1912! După cedarea Cadrilaterului, inima reginei Maria, păstrată în capela castelului său de la Balcic, a trebuit să fie repatriată de la bulgari. Lovitura de graţie care urmează după
prăbuşirea începută odată cu dictatura regală.

Românii sunt furioşi, armata este umilită. „Toată ura unui popor jignit se concentra asupra lui Carol, victimă ispăşitoare a unei istorii tragice", scrie Lily Marcou.[1]^ Sfârtecată, România, până ieri atât de mare, atât de semeaţă, atât de exemplară, şi care crezuse atât de mult în acest monarh pe care îl chemase înapoi, în urmă cu zece ani, se consideră trădată. Regele s-a discreditat, poporul îi cere să abdice. Garda de Fier însufleţeşte sentimentele naţionaliste batjocorite, izbucnesc revolte, fascismul din România vrea să impună ordinea, după principiile lui. Cu o expresie sugestivă, prinţesa Bibescu remarcă, subliniind simbolic gravitatea momentului: „Popii şi prostituatele defilau împreună!"

în 3 septembrie 1940, Garda de Fier încearcă o lovitură de stat, conform planului de acţiune coordonat de Horia Sima. în faţa primejdiei unui haos generalizat, Carol al II-lea apelează, în 4 septembrie 1940, la generalul Ion Antonescu, pe care îl numeşte în funcţia de preşedinte al Consiliului de Miniştri, iar imediat după aceea îl învesteşte cu puteri depline. Totodată, în 5 septembrie 1940, este abrogată Constituţia din 27 februarie 1938 şi sunt dizolvate Corpurile legiuitoare. Pe fondul agravării manifestaţiilor publice, la cererea generalului Antonescu, care îl avertizase că nu mai putea răspunde de securitatea persoanei regelui şi a anturajului său, Carol al II-lea abdică. Este limpede că ambiguităţile lui Carol al II-lea, care nu se pricepuse să îşi aleagă alianţele, au ajuns în final să îl discrediteze ca persoană şi să compromită tot ce vrusese el să facă. Prea puternic în opinia unora, prea slab în opinia altora, regele s-a înconjurat de profitori, trădători şi oportunişti, dintre care unii sunt protejaţi ai favoritei lui, Magda Lupescu. Prezenţa acestei femei ambiţioase lângă rege a accentuat şi mai mult sentimentul de aversiune, manifestat de popor faţă de rege.

în noaptea de 5 spre 6 septembrie 1940, Carol al II-lea redactează o proclamaţie către ţară, prin care arată că, în opinia lui, nu este vorba despre o abdicare, ci de o delegare a puterii în favoarea fiului său Mihai: „Români! Vremuri de adâncă tulburare şi îngrijorare trec peste scumpa mea ţară... Azi, zile de vitregie nespusă îndurerează Ţara, care se găseşte în faţa unor mari primejdii. Aceste primejdii vreau, din marea mea dragoste pentru acest pământ în care am fost născut şi crescut, să le înlătur trecând astăzi fiului meu, pe care ştiu cât de mult îl iubiţi, grelele sarcini ale domniei".

Indiferent de cuvinte, Carol al II-lea abdică şi trebuie să plece din ţară. Noul rege, Mihai, care nu a împlinit încă 19 ani, încoronat rege a două oară[132], îl conduce la gară pe tatăl său. Nu se vor mai revedea niciodată. Un tren special, în care se spune că ar fi fost încărcate obiecte de valoare, chiar şi automobilele preferate ale fostului rege, îl aşteaptă, împreună cu amanta sa; s-a comentat mult despre ceea ce ar fi luat cu el Carol al II-lea la plecarea din

ţară, tablouri, bijuterii, argintărie... Garnitura de tren trece fără să oprească prin gara Timişoara, unde legionarii au deschis focul asupra vagoanelor. Ciuruit de gloanţe, trenul traversează Iugoslavia, Italia şi ajunge in Elveţia. Apoi, exilul continuă în Spania, Portugalia, Mexic până în 1944. Peregrinările regelui, care ratase tot, continuă în Brazilia, unde se căsătoreşte civil cu Magda Lupescu. Ulterior, vor ajunge din nou în Portugalia, ţara de primire a multora dintre monarhii detronaţi.

Leopold al III-lea se întâlneşte cu Hitler la Berchtesgaden: o stângăcie de neiertat!

Regele Belgiei a refuzat exilul şi a refuzat colaborarea, aşa cum este ea practicată în Franţa. Atitudinea regelui nu avea cum să nu dezamăgească pe toată lumea. „Prizonier de război", potrivit cuvintelor lui, Leopold al III-lea ar vrea să uşureze condiţiile de viaţă ale armatei belgiene şi ale poporului. în acest scop, se deplasează la Berchtesgaden, unde Fuhrerul îşi are „Cuibul Vulturului", în Bavaria Superioară. Sora regelui, prinţesa Marie José, soţia prinţului moştenitor Umberto al Italiei, a intervenit personal pentru ca această întâlnire să aibă loc în 19 noiembrie 1940. Nu se cunoaşte aproape nimic despre conţinutul discuţiilor, dar se crede că este vorba despre ameliorarea aprovizionării cu alimente a populaţiei şi eliberarea prizonierilor belgieni. Regele, însoţit de trei înalţi demnitari ai regatului, va propune înfiinţarea unui Consiliu economic, format din specialişti belgieni în agricultură, comerţ şi sistemul bancar. Ca de obicei, Fuhrerul îl primeşte pe rege, în prezenţa interpretului său, Schmidt. Ştirea acestei vizite pe care Leopold al III-lea i-a făcut-o lui Hitler este foarte prost primită de opinia publică, fiind comparată cu recenta întrevedere în Franţa, în 24 octombrie, la Montoire, dintre Hitler şi mareşalul Pétain. Momentul când regele şi Hitler îşi strâng mâna, surprins într-o imagine difuzată imediat de propaganda germană, tulbură şi revoltă opinia publică. A obţinut regele vreun rezultat? Se pare că persoanele care l-au însoţit în această vizită nu ar fi asistat la discuţia finală...

Mihai al României, rege fără putere la 19 ani, ostatic al dictaturii

Chiar dacă „lupoaica din Carpaţi", Magda Lupescu, a plecat din ţară cu fostul rege Carol, căruia i-a dăunat atât de mult, noi primejdii îl înconjoară pe regele Mihai în palatul regal din Bucureşti. Statul naţional-legionar este condus de Ion Antonescu, proclamat drept *Conducător,* care va călăuzi ţara spre un destin ce se va dovedi tragic. înduioşează soarta acestui prinţ proclamat de două ori suveran al României prin „slăbiciunile", greşelile şi erorile tatălui său, şi care, în niciuna dintre cele două situaţii, nu are libertatea de acţiune. Prima oară, era doar un băieţel. De data asta, este adult, dar, în afară de faptul că apare pe timbrele poştale şi prezidează la ceremonii şi defilări, unde uniformele se aseamănă din ce în ce mai mult cu ceea ce se vede în ţările

dictaturilor consacrate, regele Mihai este redus la un rol de marionetă. Şi nu se simte în largul lui. îşi dă seama prea bine că, din vina tatălui său, monarhia în România nu mai este decât un satelit al Germaniei naziste, care profită de ţiţeiul şi grâul ţării. Totuşi, de la generalul Antonescu, care apare iniţial drept salvatorul unei Românii în derivă, deşi ulterior acţiunile lui vor fi criticate, Mihai obţine ca mama lui, regina Elena, născută prinţesă a Greciei, să vină de

la Florenţa, unde îşi avea reşedinţa, pentru a fi alături de fiul ei, devenind astfel regina mamă. Compasiunea ei faţă de copii — organizase mai multe creşe —, devotamentul arătat fiului ei, după exilul nedrept pe care i-l impusese Carol, fac din mama regelui o persoană iubită şi respectată de popor. Aflând de deportarea unor copii evrei, ea şi fiul ei fac tot posibilul pentru a-i salva de la moarte. Dar sunt sub supraveghere permanentă. Rolul lor este să servească drept alibi unui regim, care ar trebui să întruchipeze forţa, dar care, în realitate, este complet aservit.

Trei campanii ale lui Mussolini, trei eşecuri: Libia, Etiopia şi Grecia

Hitler îi recomandase Ducelui să se ocupe de operaţiunile militare din Mediterană şi nord-estul Africii. în mod logic, Mussolini ar fi trebuit să aibă în vedere Malta, „zăvorul Mediteranei", apărată cu fermitate de britanici, iar abia apoi să se lanseze într-o campanie ambiţioasă pornind din Libia, colonie a Italiei. A fost neîndoielnic o gravă eroare. Neglijând Malta, Mussolini nu se gândeşte decât să ocupe Egiptul şi canalul Suez. îi ordonă mareşalului Graziani să lanseze o ofensivă contra englezilor. Graziani se eschivează, considerând că dispune de prea puţine blindate. Trebuie ca Ducele să se deplaseze la Tripoli şi să-l ameninţe cu destituirea, pentru ca Graziani să lanseze atacul armat, în 13 septembrie 1940. începuturile sunt satisfăcătoare, britanicii se retrag, dar nu pentru multă vreme. în ianuarie şi februarie 1941, contraofensiva Regatului Unit îi alungă pe italieni din Cirenaica (estul Libiei), ocupând Tobruk şi Benghazi. O sută trei zeci de mii de italieni cad prizonieri. Victor Emanuel al III-lea, care dezaprobă prevederile Pactului de Oţel, se întristează de această înfrângere a trupelor italiene, dar se bucură de eşecul Ducelui. Situaţia este atât de gravă, încât Hitler este nevoit să intervină personal.

în Africa de Est, Etiopia este condusă de strălucitul viceregе şi şef al armatei, ducele de Aosta, un bărbat foarte chipeş şi foarte înalt, nepot al regelui. Acesta lansează atacuri victorioase în Somalia britanică şi o parte din Sudan, ameninţând să cucerească Nairobi, capitala Kenyei, colonie a coroanei britanice. O iniţiativă supărătoare! Din noiembrie 1940, generalul Cunningham şi armata sa, plecaţi din Kenya, atacă Somalia, apoi Etiopia, şi cuceresc Addis Abbeba, constrângându-l pe ducele de Aosta să capituleze în 21 mai 1941. Este un dezastru total pentru Italia. Ducele de Aosta vrea să împărtăşească soarta soldaţilor săi învinşi. Va muri de malarie într-un lagăr de prizonieri, un an mai târziu. între timp, Haile Selassie, adevăratul împărat al Etiopiei, şi-a făcut o revenire triumfală în capitală. Iată, în sfârşit, un rege alungat de pe tron, care se întoarce absolut victorios! Al treilea front pe care Mussolini îşi angajează armatele este, de data asta, balcanic. Italia atacă Grecia. Ca de obicei, imitându-l pe Hitler, Ducele recurge la un ultimatum. Regele George al Il-lea (în continuare la post!) are un guvern condus cu mână

de fier de către generalul Metaxas, care are o oarecare admiraţie pentru dictatura fascistă. în 28 octombrie 1940, Metaxas refuză să cucerească bazele britanice din Grecia pentru a le preda Italiei. Ofensiva Ducelui este lansată pornind din Albania. Mussolini speră într-un sprijin din partea regelui Boris al III-lea al Bulgariei, dar nu-l obţine. Cele cinci divizii italiene sunt insuficiente şi, încă de la început, se ciocnesc de o crâncenă rezistenţă greacă.

116

întregul popor grec este cu trup şi suflet alături de rege şi Metaxas. Venirea iernii în regiunile muntoase din Epir se dovedeşte catastrofală pentru armata italiană. Aducerea unor trupe suplimentare nu schimbă cu nimic situaţia. Se poate spune că, în Italia fascistă, aceste trei dezastre marchează începutul sfârşitului pentru Mussolini. Din rival înciudat al Ftihrerului, a ajuns un vasal ineficient şi învins. începând din ianuarie 1941, Afrika Korps, forţa expediţionară germană sub comanda lui Rommel, a debarcat în Libia, iar apoi a recucerit Cirenaica.

Iugoslavia fiind cucerită de Hitler, regele Petru al Il-lea pleacă la Londra

Vrând să-l scutească pe aliatul său italian, aflat în dificultate, de ruşinea unei capitulări în faţa armatei greceşti, Hitler decide să trimită armata în ajutorul său, dar pentru ca trupele Wehrmachtului să poată traversa teritoriul iugoslav, trebuie să obţină în prealabil acordul regentului din Iugoslavia, prinţul Pavle, regatul acestuia fiind neutru. întrucât prinţul Pavle pregetă să-i răspundă, Hitler îl convoacă la Berchtesgaden, în 5 martie 1941. Traumatizat de violenţa şi ameninţările Ftihrerului, regentul capitulează şi acceptă ca guvernul său să semneze în 25 martie 1941 Pactul Tripartit de la Viena prin care Iugoslavia cedează în faţa lui Hitler, ale cărui trupe vor putea trece pe teritoriul ei. La Belgrad, populaţia se răzvrăteşte contra acestui act de trădare. Regentul este dezavuat şi alungat de la putere de către generalul Simovic. Acesta îl recunoaşte pe Petru al Il-lea drept suveran legitim al Iugoslaviei, devansând, din cauza circumstanţelor, vârsta majoratului acestuia, întrucât fiul regelui Alexandru I (asasinat la Marsilia) şi al lui Mignon are doar 17 ani.

Furios din cauza acestei lovituri de stat în Iugoslavia, care îi strică planurile,
Hitler vrea să zdrobească Iugoslavia. Aceste complicaţii neprevăzute apărute în Iugoslavia şi în Grecia îl indispun, mai ales că a decis să rupă pactul germano- sovietic şi să atace Uniunea Sovietică, imediat ce va fi posibil. Această întârziere va avea consecinţe nefaste... Trupele germane pătrund în Iugoslavia în 6 aprilie 1941, iar în 18 aprilie, ţara este complet ocupată. între timp, regele Petru al II-lea a reuşit să fugă sub protecţie britanică, ajungând întâi la Ierusalim, apoi la Cairo şi, în final, la Londra, unde este întâmpinat de Winston Churchill, care are astfel alături încă un guvern legitim în exil, şi de regele George al Vl-lea, care îl primeşte cu căldură pe acest nepot şi fin, ştiut fiind că el îl ţinuse în braţe la botez, la Belgrad, în 21 octombrie 1923.

în furia lui, Hitler va sfârteca Iugoslavia, unul dintre acele state artificiale, pe care el le contestase mereu, create prin „dictatul de la Versailles". Printre ciudăţeniile acestei fărâmiţări statale, trebuie să semnalăm crearea, în 10 aprilie 1941, a unei noi monarhii, regatul Croaţiei, proclamat la Zagreb, care, în afară de Croaţia, cuprinde Slavonia şi o parte din Dalmaţia. Acest stat fantoşă este un satelit al Germaniei şi al Italiei, un fel de farsă

balcanică pregătită cu acordul lui Mussolini, pentru a-i face pe plac regelui Victor Emanuel al III-lea, întrucât „coroana lui Zvonimir" este oferită unui văr de-al regelui, prinţul Aimone di Savoia-Aosta, duce de Spoleto. Când acesta află de această stranie şi neaşteptată nominalizare, crede că este o glumă de prost gust, şi nu greşeşte! Sub pretextul de a-i face o plăcere regelui Italiei, anexând o parte din teritoriul iugoslav, puterea este încredinţată în realitate

lui Ante Pavelic, fostul şef al ustaşilor, responsabil de asasinarea regelui Alexandru I al Iugoslaviei, la Marsilia în 1934. Ustaşii, adepţi ai unui regim autoritar, colaborează strâns cu nemţii şi se pretează la nenumărate atrocităţi în Iugoslavia, sub pretextul luptei de rezistenţă, pentru a se răzbuna pe sârbi şi bosniaci, în mod special.

Prudent, prinţul de Savoia nu se arată prea entuziasmat de ideea de a fi încoronat în Croaţia, o capcană suplimentară care ar putea aprinde un nou focar în Balcani. Fiu al unei prinţese din Franţa, soţ al Irenei de Grecia, soră a regelui George al II-lea, al cărui tron s-a clătinat, pretendentul fără voie ar considera drept o uzurpare şi o trădare familială dacă ar ocupa acum acest tron fantezist, în timp ce regele Petru al II-lea al Iugoslaviei a trebuit să se refugieze la Londra. Rebotezat Tomislav al II-lea, efemerul monarh nu va pune niciodată piciorul în regatul său la fel de efemer. La vârsta de 41 de ani, anunţă că nu e vrednic să domnească:

— Sunt extrem de mândru de onoarea care mi se face, dar nu am decât o idee foarte vagă despre îndatoririle care incumbă acestei grele sarcini.

Şi va abdica imediat ce va fi posibil... Acest regat de strânsură este pe măsura înscenărilor şi butaforiilor, mergând adesea până la caricatural, care îi plac lui Mussolini.

Germania ocupă Grecia, regele George al Il-lea pleacă la Londra... şi el!

Generalul Metaxas, care, deşi îi admiră pe Hitler şi Mussolini, ştiuse să li se împotrivească, este cruţat de suferinţa de a asista la capitularea Greciei, murind de inimă în 29 ianuarie 1941. în 18 aprilie, succesorul său la conducerea guvernului se sinucide, când află că armata greacă nu a rezistat mult timp atacurilor lansate de Wehrmacht. Regele George al Il-lea refuză să capituleze şi pleacă în Creta, care a fost recucerită de britanici. Era şi timpul: în 27 aprilie, steagul cu svastică flutură pe Acropole. în urmă cu cinci zile, prinţesa Frederica, soţia prinţului moştenitor Paul, fratele mai mic al regelui George al Il-lea, îşi trimisese copiii, Constantin şi Sofia[122], în Creta, unde pleacă şi restul familiei regale: prinţul moştenitor Paul, Aspasia Mănos (văduva regelui Alexandru), fiica sa prinţesa Alexandra, prinţul George, unchiul regelui, şi soţia sa, născută prinţesă Maria Bonaparte—. Când li se alătură şi George al Il-lea, situaţia se degradează rapid, nemţii intenţionând să atace Creta.

în 30 aprilie, familia regală a Greciei ia avionul spre Cairo. Dar nu va rămâne aici pentru mult timp! Monarhul îşi instalează guvernul provizoriu, dar este „sfătuit" să plece mai departe. De data asta, va fi Cape Town, în Africa de Sud. Lăsând o parte din familie, îndeosebi copiii, pe aceste meleaguri cruţate de război, regele George al II- lea pleacă imediat la Londra. în calitate de şef de stat al unei ţări ocupate — guvernul său exilat rămânând la Cairo —, regele va fi alături de Churchill şi de ceilalţi suverani aflaţi în

aceeaşi situaţie ca el, fiind primit cu căldură de regele George al Vl-lea. Trebuie remarcat că monarhul iugoslav în exil, Petru al Il-lea, şi regele Greciei, George al Il-lea, se vor instala în acelaşi hotel elegant, Claridge's. Aspasia Mănos şi fiica ei sosesc şi ele la Londra, iar o idilă se naşte între Petru al II- lea al Iugoslaviei şi prinţesa Alexandra. Un moment de fericire în acest ocean de întristări...

118

Se poate observa o anumită similitudine între cele două ţări, pe care suveranul grec şi cel iugoslav au trebuit să le părăsească: apar foarte repede mişcări de rezistenţă naţională. în Grecia, două grupări îi înfruntă pe nazişti, dar se şi sfâşie între ele: armata democratică greacă este monarhistă, frontul naţional de eliberare este comunist. în Iugoslavia, se remarcă aceeaşi împărţire a forţelor. Există o mişcare de rezistenţă antigermană, fidelă regelui Petru al Il-lea, condusă de colonelul Mihailovic, un sârb, care a trecut în ilegalitate; o altă reţea, cea a „scheleticului partid comunist", este comandată de Iosip Broz, un croat, mai bine cunoscut sub numele de Tito. „Asemenea majorităţii comuniştilor europeni, acesta aşteaptă ineluctabilul conflict germano-rus pentru a se lansa în rezistenţă."[122]

Doi suverani exilaţi, un pic daţi uitării, mor în 1941: Alfonso al XlII-lea şi Wilhelm al II-lea

Nu toţi monarhii lipsiţi de regatele lor se instalaseră la Londra. Existau exiluri mult mai vechi, datând dinainte de al Doilea Război Mondial. Alfonso al XlII-lea, după ce părăsise Spania în 1931, se instalase într-un final la Roma. Călătorise mult înainte de 1939, din Egipt până în India, trecând prin Scoţia. Nu se întâlnea cu soţia lui, Victoria Eugenia, decât la reuniunile de familie, ca de pildă nunta, la Roma, a fiului lor Juan, în 12 octombrie 1935, în biserica Santa Maria degli Angeli, cu prinţesa Maria Mercedes de Bourbon, sau botezul fiului acestui cuplu, Juan Carlos, născut în 5 ianuarie 1938 şi botezat de cardinalul Pacelli, viitor papă Pius al XH-lea, în capela Ordinului de Malta. în exilul său la Roma, Alfonso al XlII-lea era la curent cu tot ce se întâmpla în lume. A ştiut de grozăviile războiului civil din Spania, iar despre conflictul mondial avea o viziune clară în privinţa deznodământului. în februarie 1940, îl surprinsese pe un prieten, spunându-i: „îmi imaginez că nu eşti atât de naiv, încât să crezi în victoria lui Hitler... Germania, în ciuda succeselor ei fulgerătoare, va pierde în final ultima bătălie. De lucrul acesta, eu unul sunt absolut convins, oricât de perfectă ar fi maşinăria de război germană... Germania nu va câştiga, căci în mod inevitabil Statele Unite vor intra în război... îţi spun şi mai mult: dacă astăzi, aş fi pe tronul Spaniei, aş alege fără să ezit cartea Aliaţilor".[1^]

Regele se îmbolnăveşte foarte rău şi, în 15 ianuarie 1941, decide să abdice în favoarea fiului său Juan, prinţ de Asturia. Transmite poporului decizia sa, printr-un mesaj înregistrat la ambasada Spaniei. Când se retrăsese în 1931, din cauză că spaniolii optaseră pentru republică, regele lăsase monarhia în suspensie, neabdicând de la tron. Republica se prăbuşise sub conducerea lui Franco, regalitatea putea să-şi reintre în drepturi. Punându-şi astfel ordine în treburile succesorale, acest rege detronat, sclipitor de inteligent şi vizionar, se stinge din viaţă în apartamentul său de la Grand

Hotel, în 28 februarie 1941. Se află alături de el fiul său, Juan, şi regina Victoria Eugenia, soţia lui, sosită la timp. Va fi înmormântat în biserica romano-catolică Santa Maria de Monserrato din Roma. Abia după treizeci şi şase de ani, nepotul său, regele Juan Carlos I, îi aduce rămăşiţele pământeşti în impozantul loc de înmormântare al regilor Spaniei, în cripta de la Escorial.

Apoi, în 4 iunie, moare un alt suveran exilat, care jucase un rol esenţial în

Primul Război Mondial. Wilhelm al II-lea, în lungul său exil, trăise la un moment dat nişte clipe deosebit de dureroase. în 30 ianuarie 1934, Hitler rostea un discurs contra coroanei şi, în 2 februarie, interzicea toate simbolurile monarhice. Portretele fostului kaizer şi ale familiei sale nu mai puteau fi expuse. Era o adevărată declaraţie de război împotriva Casei de Hohenzollern. Wilhelm al II-lea nu-l agrea pe Hitler; s-a constatat acum că aversiunea era reciprocă. în 1940, când armata germană a invadat Ţările de Jos, Wilhelm al II-lea a refuzat oferta cabinetului britanic de a veni în Regatul Unit, iar în 17 iunie 1940, pentru prima oară, îi trimisese o telegramă lui Hitler ca să îl felicite pentru intrarea nemţilor în Paris. Wilhelm al II- lea savura această revanşă pentru umilinţa de la Versailles. în mai 1941, suferă tulburări cardiace şi se stinge din viaţă în 4 iunie 1941, la vârsta de 82 de ani. Hitler intenţiona să organizeze funeralii naţionale pentru ultimul împărat german, dar familia vrea să respecte dorinţa bătrânului kaizer detronat, care ceruse ca nicio svastică să nu fie văzută în jurul sicriului său. înmormântarea kaizerului are loc la Doorn, în 9 iunie, într-o ambianţă de mare simplitate. Va fi înhumat în capela castelului din Doorn, în prezenţa unei mare număr de membri ai familiei, veniţi cu trenul. Peste treisprezece zile, Hitler declanşează Operaţiunea Barbarossa, atacând Uniunea Sovietică. Dictatură contra dictatură, începe acum bătălia dintre doi coloşi. Războiul capătă o altă amploare.

Recăsătorindu-se, Leopold al III-lea, regele Belgiei, şochează profund opinia publică

încă de la începutul războiului, atitudinea suveranului îi divizase pe belgieni. Unii apreciau faptul că regele a rămas în mijlocul poporului său; alţii îl criticau pentru capitularea lui, inacceptabilă în comparaţie cu amintirea eroică a lui Albert I. Desigur, Leopold al III-lea nu părăsise ţara şi se considera „prizonier de război", însă cu timpul şi-a dat seama că era prizonier în palatul său. Se ştia că ceruse să se vadă cu Hitler şi că se deplasase la Berchtesgaden. O vizită foarte contestată... Ce obţinuse, de fapt, ştiut fiind că forţele de ocupaţie luau ostatici şi existau peste optzeci de mii de militari belgieni ţinuţi captivi în Germania? în realitate, regele are o situaţie foarte dificilă. Drapelul cu svastica nazistă fluturând pe palatul din Laeken, războiul care se prelungeşte şi se amplifică (la fel ca precedenta conflagraţie mondială) şi ocuparea totală a teritoriului belgian îl demoralizează pe suveran. Singura bucurie este prezenţa copiilor săi, Baudouin, Albert şi Joséphine-Charlotte, şi a mamei sale, regina Elisabeta.

Dar firava încredere de care monarhul se mai bucura în rândurile poporului este puternic zdruncinată când, în 7 decembrie 1941, după liturghie, cardinalul Van Roey, primatul catolic al Belgiei, ordonă să se dea citire în toate parohiile unei scrisori pastorale, anunţând căsătoria secretă a regelui cu Lilian Baels, care poartă titlul de prinţesă de Réthy. Textul oficial

precizează că această cununie a fost oficiată în 11 septembrie 1941, de către cardinal, în prezenţa reginei Elisabeta şi a tatălui miresei, care este guvernatorul Flandrei de Vest. O altă precizare: prinţesa de Réthy nu va fi niciodată regină a Belgiei, iar copiii ce se vor naşte din acest mariaj nu vor avea drepturi dinastice. Acest anunţ provoacă un şoc în întregul regat. Scandalizate, femeile invocă amintirea nepieritoare a reginei Astrid, care

fusese atât de iubită, devenind un mit după moartea ei prematură, de care regele se făcea în mare parte vinovat. Frumuseţea lui Lilian de Réthy, care seamănă cu un star de cinema, nu face decât să agraveze faptele reprobabile ale regelui. Multe voci afirmă că soţul lui Astrid ar fi trebuit să rămână fidel amintirii ei. Foştii combatanţi evocă statura „Regelui Cavaler", înfierând comportamentul mediocru al fiului său. în fine, presa clandestină se foloseşte de acest mariaj „indecent" pentru a incita o reacţie antileopoldistă. Din cauza acestei cununii în plin război, legenda suveranului care împărtăşea soarta soldaţilor şi a supuşilor săi este grav compromisă.

A doua zi, se află despre atacul fulgerător al japonezilor la Pearl Harbor, în Hawaii. Odată cu intrarea în război a Statelor Unite, războiul devine cu adevărat mondial.

Ducele de Kent, fratele lui George al Vl-lea, este victima unui ciudat accident de hidroavion

„Trecem printr-o perioadă foarte proastă în acest moment şi va trebui să ne mobilizăm toate eforturile pentru a înăbuşi comentariile duşmănoase, venite din partea presei şi a altora", spune suveranul britanic la începutul anului 1942. Tonul lui aminteşte de discursurile lui Churchill, atunci când se referă la ultimele ştiri catastrofale. După capitularea Hong Kongului în ziua de Crăciun 1941, depunerea armelor de către Singapore, în 15 februarie 1942, este resimţită drept o ruşine. „Cel mai mare dezastru militar din istoria recentă", anunţă prim-ministrul, livid la faţă. Un dezastru umilitor, întrucât optzeci şi cinci de mii de soldaţi britanici s-au predat japonezilor, deşi numărul acestora era mai mic.

George al Vl-lea este totodată consternat de disputele interne de la Westminster, preluate de presă, care comentează remanierea cabinetului. „Ce păcat că ziarele nu sunt oneste şi nu-i lasă lui Churchill şansa de a obţine rezultate!", oftează regele care ştie, de la Churchill, că Ceylon, Birmania, Madras, Calcutta şi o parte din Australia ar putea încăpea pe mâna japonezilor. Regina Elisabeta, la fel de dârză, este alături de soţul ei, cu excepţia momentului când trebuie să fie singur pentru a putea citi mesajele strict secrete, clasificate *For your eyes only* („Doar pentru ochii dumneavoastră"). Soţia lui George al Vl-lea îi alină insomniile, îi calmează angoasele care ar putea să-l facă din nou să vorbească bâlbâit, îl însoţeşte în toate deplasările, neuitând nicio clipă că există oameni mai nefericiţi decât familia regală, că nu trebuie să-ţi arăţi niciodată rănile personale.

Regele începe să o iniţieze pe moştenitoarea sa la tron, prinţesa Elisabeta, în tainele viitoarelor ei îndatoriri. în 11 aprilie 1942, Lilibeth (porecla ei în familie), care are 16 ani, este în biroul tatălui său, la Palatul Buckingham. Regele stă jos. Prinţesa este în picioare, în stânga lui, şi citeşte, peste umărul tatălui ei, documente secrete, pe care suveranul le consideră

suficient de importante pentru a i le prezenta. Viitoarea suverană îşi face astfel ucenicia şi, deşi nu citeşte, evident, toate actele, este negreşit în acea vreme cea mai bine informată prinţesă moştenitoare din lume. Este perioada când există temeri în privinţa unor represalii germane, după bombardarea oraşelor din nordul Germaniei.

Regele vine adesea să ia parte la dejunul sau cina de lucru frugală a

cabinetului, pe Downing Street. Asemenea inversări de protocol sunt extrem de rare şi demonstrează apropierea dintre rege şi şeful guvernului său.[111] Dar din momentul în care Stalin le cere americanilor deschiderea unui al doilea front în Europa, pentru a uşura efortul trupelor sovietice care luptă contra Wehrmachtului, de la declanşarea Operaţiunii Barbarosssa, iar preşedintele Roosevelt trimite emisari la Londra pentru a studia această cerere, nu mai există orar, zi sau noapte, ci totul se petrece în regim de urgenţă.

în 25 august 1942, pentru a se destinde după cumplitul eşec al unui raid aliat asupra localităţii Dieppe, George al Vl-lea organizează un modest picnic familial şi o vânătoare în Scoţia, în împrejurimile castelului Balmoral. Vremea este execrabilă, umedă, ploioasă, iar vântul care suflă dinspre nord-est nu reuşeşte să împrăştie ceaţa. în acelaşi moment, din întâmplare, ducele de Kent nu este departe. Acest frate al regelui, care fusese cel mai apropiat de Eduard al VUI-lea în timpul scurtei lui domnii, se află la bordul hidro avionului W4026, cu destinaţia Islanda, unde trebuie să inspecteze baze de aviaţie ale Royal Air Force. Din cauza lipsei de vizibilitate, aparatul zboară la joasă altitudine, prea joasă chiar, la circa 300 de metri de sol. La ora 13:30, se loveşte de vârful unei coline lângă Dunbeath, alunecă în lungul pantei, cu elicele ambalate; deriva hidro avionului „Short Sunderland" sapă o brazdă pe o distanţă de peste 100 de metri; în cele din urmă, fiind cu rezervoarele pline, aparatul explodează şi ia foc. Pasagerii, toţi aflaţi în misiune militară, au decedat. Moartea ducelui de Kent, aflat şi el în misiune, a suscitat multă vreme diverse comentarii, din cauza trecutului său ambiguu. Cel de-al patrulea fiu al lui George al V-lea, purtând tot prenumele de George[122], făcuse multă vâlvă în presa vremii. Legăturile lui amoroase bisexuale şi dependenţa de droguri îl amuzau pe petrecăreţul de Eduard, încântat să aibă un frate destrăbălat în această familie regală prea severă.[112] Cei doi fraţi erau complici, iar Eduard a fost supărat că ducele de Kent nu a fost prezent la căsătoria lui cu Wallis, în 3 iunie 1937, la castelul Candé, în Touraine. Şi lui George, căruia îi plăcea să bea şi să vorbească mult, i s-au atribuit relaţii cu cercurile naziste şi fasciste britanice, identificabile prin cămăşile lor negre. Circulă enorm de multe zvonuri pe seama lui, care au sau nu legătură cu războiul, fiindcă defăimarea este o armă în sine. în 1934, George al V-lea îi acordase fiului său titlul de duce de Kent, în ziua căsătoriei acestuia cu fermecătoarea prinţesă Marina, fiica prinţului Nicolae al Greciei, frate al regelui Constantin al Greciei. Mireasa moştenise frumuseţea mamei ei, marea ducesă Elena a Rusiei. Căsnicia a fost foarte fericită. Au avut trei copii, dintre care ultimul, Michael, fusese botezat la Windsor, cu numai trei săptămâni înainte de dispariţia tatălui său. Pentru mulţi experţi, teza unui regretabil accident nu era plauzibilă. De ce regele nu fusese informat despre această misiune, mai ales că George urma să survoleze locul picnicului? De ce regele nu a fost anunţat despre decesul fratelui său decât seara, la ora cinei, când ministrul aviaţiei a telefonat la

Balmoral, cerând să vorbească urgent cu suveranul? Familia este la masă. Regina presimte imediat o veste proastă, gândindu-se probabil la decesul reginei Mary, soacra ei. George al Vl-lea revine, cu un aer sumbru. în tăcere, se aşază pe scaun. Abia în salon, dezvăluie adevărul: a murit fratele lui. Membrii familiei rămân înlemniţi. Funeraliile ducelui de Kent sunt oficiate la Windsor, în capela St. George. în jurnalul său, regele, distrus sufleteşte, scrie:

„Am asistat la numeroase ceremonii funerare familiale în această capelă, dar niciuna nu m-a bulversat aşa de mult".

Peste două zile, se deplasează la locul catastrofei aviatice. Din capul locului, accidentul rămâne inexplicabil. Comandantul hidro avionului, un australian, era un pilot experimentat, totalizând peste o mie de ore de zbor în timpul misiunilor de recunoaştere maritime. Toţi camarazii lui, copiloţi, tehnicieni şi soldaţi, cunoşteau perfect regiunea şi erau bine pregătiţi. Din cauza relaţiilor dubioase ale ducelui, s-a luat în calcul teza unei acţiuni de sabotaj a aparatului de zbor. întrucât cumnata lui, Olga a Greciei, se măritase cu un aristocrat favorabil lui Hitler, s-a bănuit iniţial că ar fi fost vorba de o intervenţie pusă la cale de Intelligence Service.— în cele din urmă, singura cauză oficială avută în vedere va fi o eroare de pilotaj datorată proastei vizibilităţi. Un accident—... Pentru coroană, este o mare pierdere. Regele va spune: „îmi va lipsi teribil, el şi ajutorul lui".

George al Vl-lea, un rege foarte politic, trece de la îndoială la euforia primelor victorii

La sfârşitul anului 1942, suveranul britanic este foarte ocupat de pregătirea Operaţiunii Torch, numele de cod dat debarcării anglo-americane în Africa de Nord. Soţia preşedintelui american, Eleanor Roosevelt, face parte din delegaţia venită să pregătească operaţiunea. Statutul său permite să fie cazată la Palatul Buckingham şi să participe la viaţa cotidiană a familiei regale, care i se pare deosebit de spartană. Deşi regina i-a cedat propria-i cameră, doamnei Roosevelt îi e frig. Geamurile au fost înlocuite cu panouri de mică, nu există decât un singur radiator electric (prea puţin eficient!), un bec slab pentru iluminat, iar apa de baie este cel mult călduţă. Meniul la masă este standard: piftie, pastă de jambon, pui (foarte!) rece, îngheţată de căpşuni cu smântână. Nimic cald! Dar totul prezentat într-o veselă de aur şi argint de pe vremea reginei Victoria... Prinţesa Elisabeta serveşte ceaiul, părinţii ei se luptă cu un guturai tenace. Nimeni nu se plânge, în afară de Churchill, în tăcere, aşteptând veşti din Africa de Nord şi ridicându-se mereu de la masă, ca să telefoneze la „War Room", buncărul său, întorcându-se de fiecare dată nemulţumit. Un leu în cuşcă!

Eleanor Roosevelt nu îl simpatizează deloc pe Winston Churchill. în schimb, este fascinată de personalitatea regelui. Acesta este îngrijorat de situaţia armatei lui Montgomery în Libia şi va avea o explozie de bucurie când, în 6 noiembrie, „Monty", în fruntea Armatei a 8-a, repurtează o strălucită victorie la El Alamein, în Egipt: treizeci de mii de prizonieri italieni şi germani, trei sute cincizeci de blindate distruse. Generalul Alexander îi trimite o telegramă prim-ministrului, cu aceste cuvinte: „Puneţi să bată clopotele!" Ceea ce Churchill, vociferând, traduce în termeni mai puţin religioşi: „Să curgă vinul în pahare!" Victoria îi face sete! Pentru rege, după trei ani de angoase şi eşecuri militare, El Alamein este prima mare victorie. Ce sentiment

de uşurare! Afrika Korps a lui Rommel — sau ce-a mai rămas din trupe — bate în retragere, cu unităţile italiene, spre Tunisia.

în ciuda acestui extraordinar succes, dublat de profunda admiraţie pe care o are, negreşit, pentru Churchill, precum şi satisfacţia reuşitei debarcării anglo- americane, în noiembrie 1942, George al Vl-lea este din nou îngrijorat şi contrariat. Nu îi convine că americanii, la conferinţa de la Casablanca, în

ianuarie, au negociat cu amiralul Darlan ca forţele franceze din Africa de Nord, dependente de regimul de la Vichy, să se alăture trupelor anglo-americane. Regele nu-l agreează pe Darlan, despre care ştie că este vehement antibritanic, şi consideră că Churchill se poartă foarte urât cu generalul de Gaulle. George al Vl-lea şi o bună parte din opinia publică britanică nu pot accepta ca generalul de Gaulle, care rămăsese vertical în 1940 şi refuzase compromisul de la Vichy cu Germania, să fie tratat de aceeaşi manieră, ba chiar mai nefavorabil decât cei care, „indiferent de incontestabila lor lealitate faţă de Franţa, preferaseră să pactizeze cu inamicul".[1]^ Asasinarea amiralului Darlan, în 16 decembrie 1942, este o uşurare pentru rege, dar în continuare îi va repeta premierului său că nu îi place situaţia politică din Africa de Nord.

Pentru a demonstra limpede că Marea Britanie are un cuvânt de spus în regiune şi în pregătirea unei viitoare debarcări în Sicilia, în 12 iunie 1943 regele efectuează primul său voiaj în afara teritoriului britanic de la declaraţia de război. Marinar care nu iubeşte zborul cu avionul, regele este constrâns la o aterizare forţată în Franţa. Elisabeta, înlemnită de îngrijorare, nu se desprinde de lângă telefon, temându-se de o veste cumplită. Răsuflă uşurată, când află că soţul ei a fost condus la un negustor de vinuri, a cărui casă, spune regina, „este ca toate locuinţele francezilor, dotată cu o instalaţie sanitară defectă şi greu de manevrat"! De ce la ei robinetele sunt întotdeauna plasate invers decât în băile britanice?

în cele din urmă, regele debarcă la Alger, fiind întâmpinat de generalul Eisenhower, comandantul suprem al forţelor aliate, pe care îl cunoscuse deja la Londra. Discută cu el despre succesele armate din Tunisia, ultimele trupe inamice capitulând deja la Capul Bon, în 12 mai. Regele inspectează trupele şi obţine să ia dejunul cu cei doi generali francezi rivali, Giraud şi de Gaulle. într-o franceză foarte bună, George al Vl-lea li se adresează celor doi comeseni ai săi. în opinia lui, a fost „un mare succes". Aşa se poate crede: cei doi militari francezi, în ciuda ostilităţii lor reciproce, vor accepta să coabiteze, cu binecuvântarea regelui, conducând împreună Comitetul francez de eliberare naţională! O adevărată realizare!

în 19 iunie, monarhul pleacă la Tripoli cu avionul, pentru a aduce un omagiu Armatei a 8-a a lui Montgomery, care este ridicat la rangul de cavaler al Imperiului Britanic. în noaptea de 19 spre 20 iunie, George al Vl-lea urcă la bordul crucişătorului *Aurora,* cu destinaţia Malta. Arhipelagul îndurase un asediu eroic de paisprezece luni. Regele decorează Malta cu *George Cross.* Acest voiaj este foarte periculos. Totuşi, aşa cum îi scrie mamei lui, regina Mary, cunoştea foarte bine ce primejdii înfrunta, dar era de datoria lui să îi onoreze pe maltezi, după grelele lor încercări, mergând să îi viziteze în plin război. După un brusc ocol prin Alger, în 25 iunie, George al Vl-lea se întoarce la Londra. Este foarte bronzat, dar epuizat şi slăbit, suferind de enterită şi de dureri la genunchi. Dar, mai ales, are satisfacţia de a fi putut naviga în

Mediterana, care încetase să mai fie domeniul rezervat al Germaniei şi al Italiei.

în 10 iulie 1943, anglo-americanii încep să debarce în Sicilia, cu ajutorul mafiei, câţiva „naşi" fiind eliberaţi din închisoare în Statele Unite pentru a-i ajuta pe eliberatori, întrucât cunoşteau perfect terenul!

în Italia, regele Victor Emanuel al III-lea îl

124

arestează pe Mussolini!

1943 nu este un an propice pentru Duce. îşi dădea el oare seama că politica sa hazardată de înfeudare faţă de Hitler îl îndepărtase enorm de poporul italian? între cumplita capitulare a Armatei a 6-a germane la Stalingrad, la sfârşitul lunii ianuarie — bătălie la care participaseră numeroşi soldaţi italieni — şi deruta trupelor lui Rommel în Libia, deciziile lui Mussolini deveniseră de neînţeles. Omul care fusese unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai lui şi, totodată, ginerele lui, contele Galeazzo Ciano, care îi datora Ducelui întreaga sa carieră diplomatică şi politică (era ministru al afacerilor externe din 1936), îşi face cunoscută divergenţa de opinie şi se arată din ce în ce mai sceptic în privinţa socrului său. Vexat şi conştient totuşi de acest climat defavorabil, în 5 februarie 1943, Mussolini demite guvernul; Ciano obţine funcţia de ambasador al Italiei pe lângă Sfântul Scaun şi rămâne membru al Marelui Consiliu Fascist. De câtva timp deja, se întreprinseseră demersuri în vederea unei apropieri de Aliaţi, pentru o posibilă pace separată. Astfel, soţia moştenitorului tronului, prinţesa de Piemonte, născută Marie José a Belgiei, în calitate de inspectoare generală a Crucii Roşii — un rol pe care îl lua în serios şi care îi permitea, prin vizitele sale la spitale, să prindă pulsul opiniei publice —, a încercat, la începutul anului 1943, să intre în contact cu ambasadorul britanic pe lângă Sfântul Scaun. Iniţiativa ei nu a dus la niciun rezultat. Debarcarea în Sicilia a armatelor conduse de Patton şi Montgomery le dă curaj adepţilor unei apropieri de
Aliaţi. Dino Grandi, un om politic care avea relaţii strânse şi cu Ducele (căruia îi datorează, şi el cariera de ministru şi de ambasador), membru al Marelui Consiliu, îl hărţuieşte pe regele Victor Emanuel al III-lea cerându-i fie să abdice, fie să înceteze să mai tolereze un regim falimentar. Suveranul tergiversează, pretextând că el este un monarh constituţional şi că va avea nevoie de mai multe susţineri active pentru a putea acţiona. Exact acest lucru se va întâmpla atunci când, la şedinţa Marelui Consiliu din 24 iulie 1943, politica lui Mussolini este desfiinţată printr-un rechizitoriu nemilos al lui Grandi şi Ciano, printre alţii. Ginerele Ducelui dă în vileag toate actele de trădare ale autorităţilor naziste, la care el a fost martor şi care justifică, în opinia lui, o pace separată; Mussolini ştia că şedinţa avea să fie dificilă. Sosind în sala Papagallo, din Palazzo Venezia, unde se ţine Consiliul, îi mărturisise secretarului său particular: „Iată-ne în capcană, să intrăm!" Această şedinţă durează până la ora 2 noaptea. în încheiere, Mussolini declară: „Domnilor, aţi provocat o criză a regimului".

în mod ciudat, nu şi-a dat seama de îndârjirea duşmanilor săi. A doua zi, destul de încrezător, se duce la Villa Savoia, unde îl aşteaptă regele. Acesta, care îl întâmpină pe peron în uniformă de ceremonie, îl atacă violent: „Nu mai merge aşa. Moralul armatei este la pământ. Dumneata eşti în acest moment cel mai detestat om din Italia, nu mai poţi conta pe prietenii dumitale. Nu-ţi

mai rămâne decât unul: eu. [...] Nu trebuie să-ţi faci griji pentru siguranţa persoanei dumitale. Voi avea eu grijă de asta".[112] Regele îl anunţă că a decis să schimbe şeful guvernului, locul lui fiind luat de mareşalul Badoglio. Acesta, fost vicerege al Etiopiei, a demisionat din funcţiile sale la statul-major şi se bucură de un oarecare credit în străinătate.

în momentul în care Mussolini iese din Villa Savoia, este înconjurat de

câţiva carabinieri care îl forţează să intre într-o ambulanţă, ce demarează în trombă. Mussolini este de acum înainte prizonier. Victor Emanuel al III-lea, dintr-o singură lovitură, s-a răzbunat pentru toate umilinţele pe care trebuise să le îndure din partea Ducelui. Regele ştia perfect că Mussolini, pe care îl lăsase să preia puterea în urmă cu douăzeci şi unu de ani, căuta să se descotorosească de monarhie, după ce se folosise de ea şi o înjosise. Jocul de scrimă între cei doi bărbaţi, descris odinioară de Dino Grandi, nu se mai desfăşoară cu florete cu vârf bont, iar de data asta monarhul dă lovitura de graţie.

Dar oare acest gest neprevăzut al regelui nu intervine prea târziu? Evenimentele explică de ce s-a ajuns aici. în realitate, Italia, epuizată de anii de război, eşecuri şi restricţii, simte, pe ansamblu, un sentiment de uşurare. în schimb, Hitler turbează de furie. Ordonă unei părţi a armatei să se năpustească asupra Italiei, cu intenţia de a o pedepsi. Mânia lui creşte şi mai mult, când, în 3 septembrie, lângă Siracuza, la Cassibile, Badoglio semnează armistiţiul cu anglo-americanii şi trece de partea lor. Optsprezece divizii Wehrmacht ocupă atunci nordul şi centrul peninsulei, îndreptându-se spre Roma. Familia regală şi guvernul abia reuşesc să fugă în zorii zilei de 9 septembrie, spre sud, instalându-se la Brindisi, unde vor reprezenta singura autoritate legitimă a regatului Italiei, în faţa represiunilor puse la cale de Hitler.

Führerul va fi la fel de nemilos şi cu dinastia, intenţionând să pedepsească nu numai Italia, ci şi familia regală. O arestează pe a doua fiică a regelui, Mafalda, şi pe soţul ei, Philipp de Hessen, bănuiţi de trădare. Prinţesa va fi brutalizată în timpul interogatoriilor, iar apoi va fi trimisă în lagărul de la Buchenwald, unde va muri în timpul unui bombardament, în 27 august 1944. Alte două prinţese din Casa de Savoia sunt şi ele arestate: ducesa de Aosta, născută Anne d'Orléans, văduvă a ducelui de Aosta, nepot al regelui, luat prizonier de britanici după capitularea armatei din Etiopia, la comanda căreia se afla, este internată într-un lagăr de concentrare din Austria, cu cele două fiice ale ei, Margherita şi Maria Cristina; şi cumnata ei, Irene a Greciei, soţia ducelui de Spoleto (Aimone di Savoia, efemerul Tomislav al II-lea, rege al Croaţiei). Din fericire, aceste două prinţese vor fi eliberate de Aliaţi în 1945. Regele Victor Emanuel al III-lea şi regina vor fi foarte îndureraţi de această tragedie familială.

Dar războiul nu s-a terminat încă. în 12 septembrie 1943, Mussolini, pe atunci prizonier la Gran Sasso, în regiunea Abruzzo, este eliberat de un comando german. Scos din ţară şi transportat la Viena, apoi la München, se reîntâlneşte aici cu familia, care a fost şi ea eliberată de nemţi. Fostul Duce nu are niciun chef să revină la putere, însă Hitler are alte planuri pentru el. îi cere să preia conducerea unui nou stat fascist, numit „Republica Socială Italiană", de la Salo, un oraş lângă Lago di Garda. Italia are, aşadar, două

guverne: unul fascist, la nord, aflat la ordinele Germaniei; un altul regal, la sud, cu un monarh protejat de Aliaţi. Ţara va fi teatrul unor înfiorătoare reglări de conturi şi operaţiuni armate lungi şi nemiloase. Reacţia trupelor germane îngreunează enorm luptele Aliaţilor pentru recucerirea teritoriului Italiei. în acest răstimp, Victor Emanuel al III-lea se linişteşte, nicidecum uimit că este încă rege, în ciuda acestui haos naţional. Lunga durată a domniei sale

este deja remarcabilă: patruzeci şi trei de ani. Face parte din puţinii suverani care ocupau deja tronul înainte de 1914. Dar, în ciuda arestării Ducelui, ordonată de el, monarhia lui s-a discreditat. Va rezista el oare mai departe?

Hitler face o nouă victimă: regele Boris al III-lea al Bulgariei

Acest suveran care, din punct de vedere teritorial, beneficiase de generozitatea lui Hitler devenise şi acolitul lui. însă Operaţiunea Barbarossa, în iunie 1941, îi pusese o problemă de conştiinţă: Bulgaria datorează existenţa ei Rusiei, între aceste două ţări ortodoxe existând întotdeauna legături speciale. Regele refuză, aşadar, să declare război Uniunii Sovietice, dar Hitler nu slăbeşte presiunile şi, în decembrie 1941, îi cere lui Boris al III-lea să intre în război contra Franţei şi Regatului Unit. Fuhrerul pretinde, de asemenea, ca monarhul să pună în aplicare legile antievreieşti în Bulgaria. Boris al III-lea încearcă să câştige timp, declarând că „palatul dezaprobă aceste măsuri". Graţie nunţiului apostolic de la Istanbul, va reuşi să obţină vize pentru Palestina în favoarea evreilor bulgari.

Dar contactele regelui cu nunţiul de la Istanbul au şi alte motive, urmărind stabilirea unui contact cu Aliaţii. De fapt, de la debarcarea Aliaţilor în Africa de Nord şi înfrângerea nemţilor la Stalingrad, vântul a început să bată din altă direcţie. Opinia publică bulgară se bucură de eşecul lui Hitler la Stalingrad. în plus, au loc sabotaje şi atentate repetate împotriva ofiţerilor bulgari pronazişti. Pentru Hitler, e prea de tot! în 14 august 1943, îl convoacă pe Boris al III-lea la cartierul său general din Prusia Orientală, „bârlogul lupului". Nu este prima lor întâlnire. De mai multe ori, suveranul venise în vizită la Berchtesgaden. Dar de data asta, Hitler este violent. Pretinde dovezi de susţinere tangibile, mai precis o participare activă a armatei bulgare la operaţiunile militare ale Reichului. Boris al III-lea refuză şi pleacă înapoi cu avionul la Sofia.

Dar, peste două săptămâni, acest rege energic, viclean, perfect sănătos, în vârstă de numai 49 de ani, suferă de grave crize de inimă. Moartea lui survine în 28 august 1943, în palatul său din Sofia, la două zile după un comunicat al palatului, anunţând că regele era bolnav. Această moarte brutală nu a fost niciodată elucidată. A fost oare otrăvit cu oxigenul din masca pe care fusese nevoit să şi-o pună pe faţă în călătoria de întoarcere, când avionul urcase la o altitudine prea mare? Sau a fost otrăvit după aceea? Este imposibil să nu faci o legătură între acest deces neaşteptat şi ultima lui întrevedere furtunoasă cu Hitler. Funeraliile au loc în 5 septembrie la Sofia, în catedrala Sf. Alexandr Nevski, în prezenţa familiei regale, a membrilor corpului diplomatic şi a unor personalităţi militare şi civile. După ceremonie, un cortegiu funerar traversează oraşul îndoliat, pentru a însoţi rămăşiţele pământeşti ale lui Boris al III-lea până la gara din Sofia. De aici, sicriul va fi transportat cu un tren special la mănăstirea Rila, cel mai renumit şi cel mai

frumos lăcaş monahal din ţară, unde are loc înhumarea. Tatăl său, fostul şi primul rege al Bulgariei, care se autoproclamase „ţar al bulgarilor" în 1908, apoi abdicase în favoarea lui Boris, în 1918, trăieşte în continuare, retras la Coburg, leagănul dinastiei sale. Nu va asista la funeraliile fiului său.— Regina Giovanna, fiică a regelui Italiei, îşi plânge soţul iubit. A rămas văduvă cu doi copii mici, fiica ei Maria Luiza, în vârstă de 10 ani, şi prinţul moştenitor,

Simeon, care are 6 ani. Pentru micuţul rege Simeon al Il-lea, este necesară, desigur, o regenţă. Va fi tot un triumvirat: unchiul său, prinţul Kiril al Bulgariei, preşedintele Consiliului de Miniştri, Bogdan Filov, şi ministrul de război, generalul Nikolai Mihov. Regenţa se anunţă dificilă. între un al Treilea Reich care suferă eşecuri grele, dar rămâne încă teribil de eficient, şi o Armată Roşie revigorată prin victoria de la Stalingrad, cu un Stalin avid de noi cuceriri teritoriale, viitorul
Bulgariei pare complicat.

George al Vl-lea îi interzice lui Churchill să participe la debarcarea din Normandia, în 6 iunie 1944

Cu prilejul unei reuniuni în Downing Street, unde se servesc sandviciuri cu pate de ficat care „are gust de rumeguş", regele se concentrează asupra pregătirii Operaţiunii Overlord, debarcarea trupelor atât de mult aşteptată. Majestatea Sa are ideea de a se afla, împreună cu Churchill, la bordul unuia dintre vasele viitoarei armade. Dar, în faţa riscurilor pe care le comportă o asemenea acţiune, regele renunţă la plan. Premierul, atras de perspectiva victoriei finale, ţine neapărat să se îmbarce pe un crucişător. O după-amiază întreagă, planul este revizuit, discutat, analizat, cântărit. Secretarul regelui, de obicei cu o morgă tipic britanică, îşi manifestă subit iritarea, ceea ce nimeni nu mai văzuse vreodată la acest om, care îşi păstra calmul impasibil în faţa celor mai oribile dezastre.

Regele:

— Se vede pe faţa dumitale că nu îţi convine ceva...

Secretarul:

— Sire, mă gândeam că această idee nu v-ar uşura deloc sarcina, dacă ar trebui să găsiţi un nou prim-ministru în plină operaţiune de debarcare a trupelor.

Churchill:

— Oh! Totul e aranjat!

Şi Winston, dezlănţuit, povesteşte nenumăratele lui deplasări în Statele Unite, în Orientul Mijlociu, la Moscova, la Teheran. George al Vl-lea ripostează că, dacă toate aceste călătorii fuseseră necesare din raţiuni strategice, de data asta pericolele sunt imense şi este absolut inutil să înfrunte asemenea riscuri. Prim-ministrul, care vrea neapărat să participe la ceea ce va fi în mare parte victoria *lui,* refuză ce cedeze. Regele se întoarce la palat, „foarte contrariat de maniera egoistă în care prim- ministrul vede problema".

Amiralul Ramsay, comandantul suprem al forţelor navale ale operaţiunii, îl imploră pe rege să îi scrie lui Churchill, pentru a-l ruga să renunţe la această nebunie. Imediat, George al Vl-lea îi adresează o scrisoarea leului încăpăţânat, arătând că înţelege motivaţiile lui personale, însă amintindu-i misiunea ce îi revine ca şef al guvernului: „Te rog, gândeşte-te la situaţia mea.

Sunt mai tânăr decât dumneata, sunt marinar şi, în calitate de rege, sunt în fruntea celor trei armate. Nimic nu mi-aş dori mai mult decât să merg pe mare, dar am decis să rămân aici. Este corect, atunci, ca dumneata să vrei să faci în continuare ceea ce mi-ar fi plăcut şi mie să fac?i<lââ Churchill nu răspunde. Este deja într-un tren care trebuie să îl conducă la cartierul general al lui Eisenhower, la Portsmouth. Când află acest lucru, George al Vl-lea îi

telefonează secretarului său, informându-l că are intenţia să-l prindă din urmă pe premier, mergând cu maşina, pentru a-l împiedica să-şi continue proiectul riscant. Secretarul obţine legătura la telefon cu Churchill, în tren: ce uşurare, când acesta îi răspunde că se simte „obligat să se încline în faţa dorinţelor şi a ordinelor Majestăţii Sale"! De fapt, Churchill este furios, chiar dacă se preface că e calm. După atâţia ani de curaj şi obstinaţie, nu e greu să ne imaginăm frustrarea lui. Se va răzbuna, ajungând primul pe plajele din Normandia, în 12 iunie 1944, la şase zile după debarcare, pentru a-l felicita pe Montgomery. Şi, în ziua următoare, la dejunul de marţi cu regele, la Palatul Buckingham, Churchill este cel care, de data asta, îi va da regelui... permisiunea de a merge în Normandia, ceea ce monarhul va face în 16 iunie!

LaNapoli, George al Vl-lea ţine neapărat să evite o întâlnire cu regele Italiei!

Generalul Alexander este comandantul trupelor din Italia. L-a înlocuit pe gloriosul „Monty" (Montgomery), trimis la operaţiunea de debarcare. Alexander se teme ca spectaculara intervenţie din Normandia să nu pună în umbră campania din Italia, poate nu la fel de grandioasă, dar în orice caz la fel de sângeroasă. Bătălia de la Monte Cassino durase şase luni, iar în 5 iunie, în ajunul debarcării din Normandia, Roma fusese eliberată. Această campanie reprezintă un real succes, iar George al Vl- lea ţine să meargă la faţa locului pentru a-l felicita pe Alexander şi a-i arăta toată recunoştinţa lui. Regele locuieşte în împrejurimile oraşului Napoli, din 23 iulie până în 3 august 1944. Se instalează la Villa Emma, unde amiralul Nelson o cunoscuse pe lady Hamilton, în 1798. Imediat, aghiotantul său, cumva jenat, îi spune că dacă regele Italiei îi transmite vreun mesaj cerându-i o întâlnire, Majestatea Sa nu trebuie în niciun caz să răspundă, înainte de a se fi consultat cu miniştrii săi. De fapt, americanii încep să fie exasperaţi de Victor Emanuel al III-lea, care a venit să se instaleze la Napoli, fără nici măcar să-i fi prevenit. Nu au niciun pic de încredere în el, ar vrea să abdice şi să îl pună rege pe fiul său, Umberto, prinţ de Piemonte. Englezii nu sunt aşa de radicali, minunându-se de abilitatea regelui Italiei, „alunecos ca o anghilă". înaintarea în vârstă nu i-a atenuat nicidecum capacitatea de bun negociator şi perspicacitatea. Pe scurt, anturajul lui George al Vl-lea nu se teme decât de un lucru: ca regele Italiei să nu reuşească să îl manipuleze pe suveranul britanic, în folosul lui. Fiindcă ar fi capabil de aşa ceva!

Sejurul lui George al Vl-lea se desfăşoară bine, cu ceremonii de trecere în revistă a trupelor. în 31 iulie, revine la Villa Emma, din Napoli, unde, fiind ultima seară înainte de plecarea de a doua zi, regele, destins şi dorind să onoreze bătălia de la Trafalgar, dar şi şederea lui Nelson în acest oraş, îşi invită statul-major să vizioneze pelicula *Lady Hamilton* (1941), cu Laurence Olivier şi Vivian Leigh, filmul preferat al lui Winston Churchill. La ora 5:30 dimineaţa, patrula care păzeşte Villa Emma remarcă doi oameni pe un mic vas

de pescuit, în apropiere de ţărm. Cei doi pescari matinali sunt luaţi la întrebări. Şi explică cine sunt... regele şi regina Italiei! Regina, cu un aer regesc, îi dă ofiţerului care o interoghează o carte de vizită, pe care scrie „Majestatea Sa Regina Italiei". Când George al Vl-lea se trezeşte din somn, i se înmânează cartea de vizită, dar regele în scurt timp se suie în avion. în felul acesta, scapă de o întâlnire cu monarhii italieni. Uf!

129
Regele Italiei îşi va păstra oare tronul?

La Roma, o revenire a lui Victor Emanuel al III-lea nu este de actualitate. Este criticat pentru faptul că l-a susţinut atâta timp pe Mussolini şi, în plus, a fugit în pripă din capitală spre sud. Americanii îi cer să cedeze fragila coroană fiului său, Umberto. Deşi acesta şi soţia lui, Marie José, formează un cuplu foarte frumos, căsnicia lor este un eşec. Imediat în vara care a urmat nunţii lor în 1930, prinţul de Piemonte îşi înşela nevasta cu actriţa americană Jeanette MacDonald, aceasta fiind prima dintr-o lungă serie de aventuri extraconjugale. Soţii se stimează reciproc, dar de fapt au prea puţine lucruri în comun. Totuşi, Marie José ţine la rolul ei de prinţesă moştenitoare. A dat Coroanei patru copii, un prinţ şi trei prinţese: Maria Pia în 1934, Vittorio Emanuele în 1937, Maria Gabriella în 1940 şi Maria Beatrice în 1943. La sfârşitul anului 1943, Marie José, sătulă de eşecurile ei în domeniul politic, pleacă în Elveţia cu copiii. Se va întoarce în Italia în 1945, pentru a-şi relua locul alături de soţul ei.

Regele cedează în cele din urmă solicitărilor presante ale Aliaţilor şi ale guvernului său, dar nu în totalitate, ca de obicei: în iunie 1944, îl numeşte pe fiul său Umberto în funcţia de general-locotenent al regatului. Un prim pas spre abdicare, făcut de suveranul care domneşte din 1900, singurul şef de stat care a prins cele două Războaie Mondiale. Un adevărat record! Cercul se strânge în jurul Germaniei, ceea ce nu o împiedică să lanseze o ofensivă în Ardeni: armatele aliate înaintează pe frontul de vest şi în Italia, în timp ce trupele sovietice invadează estul Europei; 1945 va fi anul înfrângerii Reichului.

8 mai 1945: la Londra, triumful lui George al Vl-lea, al familiei sale şi al lui Churchill

Când pacea revine după victorie, în Londra pustiită de înspăimântătoarele rachete VI şi V2, lansate de Hitler contra blestematului Albion, pe care nu putuse să îl îngenuncheze, poporul aşteaptă ca familia regală să iasă în balconul Palatului Buckingham. O mulţime uriaşă s-a adunat pe întregul Mail până în faţa reşedinţei suveranilor. Londonezii scandează la unison: „Regele! Regele!" Apar, de la stânga la dreapta: prinţesa moştenitoare Elisabeta, în uniformă militară, întrucât fusese şofer şi mecanic de ambulanţă, devenind expertă în diverse reparaţii; regina, cu braţul drept ridicat, purtând mănuşi şi panaş la pălărie; Churchill (sosit cu întârziere, ca adeseori, dar de data asta poate şi din curtoazie), surâzător, cu lanţul de la ceas barându-i de-a curmezişul vesta de la costum; regele, desigur în uniformă, care salută cu mâna sus; în fine, prinţesa Margaret, într-o rochie de culoare deschisă.

Regina este deosebit de aclamată. Se ştie că, în absenţa regelui, cu prilejul nenumăratelor lui călătorii, regina, în calitate de consilier de stat, primea adresele de la Parlament şi semna anumite acte oficiale. Lumea îi cunoaşte, de asemenea, curajul. într-o seară, un dezertor reuşise să pătrundă

în castelul Windsor în momentul în care regina se pregătea să ia o gustare. Omul încercase să-i câştige simpatia, mai ales că nu părea periculos. Fără să se înduioşeze, regina poruncise să fie arestat, încheind pe un ton sec această întrevedere neprevăzută: „Te sfătuiesc să îţi înduri pedeapsa bărbăteşte şi să îţi serveşti patria la fel". De la acel incident, Churchill, cu vocea lui nazală, o poreclise pe suverană *that valiant lady* („această viteză doamnă").

130

„întotdeauna, îşi spunea opinia, mereu plină de simţ practic", zice el. Respectul era reciproc: Churchill o fascina, iar mefienţa iniţială a Elisabetei se preschimbase repede într-o admiraţie statornică. Era perfect de acord cu opinia pertinentă, formulată în urmă cu patruzeci de ani de lady Lytton: „Când îl întâlneşti pe Winston prima oară, îi vezi imediat toate defectele..., dar îţi petreci restul vieţii admirându-i calităţile".—

Mulţimea intonează, din spatele grilajului palatului, *God Save the King.* Apoi, se aud alte strigăte de bucurie: „Slavă lui Dumnezeu pentru acest rege bun!" La acest omagiu, George al Vl-lea răspunde: „Slavă lui Dumnezeu pentru acest popor bun!" înflăcărarea mulţimii aminteşte de fervoarea unei încoronări într-un oraş parţial devastat, capitala mereu semeaţă a unui regat vlăguit, dar eroic. George al Vl-lea şi Elisabeta au intrat în istorie, întruchipând spiritul libertăţii şi al rezistenţei naţionale. Monarhul, atât de timid odinioară, declară: „Regina şi eu însumi am fost foarte emoţionaţi de amabilitatea tuturor oamenilor. Noi am încercat doar să ne facem datoria în aceşti cinci ani şi jumătate". Un fapt excepţional, după ce au plecat din balconul regal, prinţesele Elisabeta şi Margaret s-au strecurat în mulţime, fără permisiune sau escortă, pentru a striga şi ele: „Trăiască regele! Trăiască regina!" Şi de cinci ori George al Vl-lea l-a rechemat pe premier în balcon, o onoare fără precedent, întrucât acel loc este rezervat în exclusivitate apariţiilor familiei domnitoare.

Glorioasa întoarcere a monarhilor care s-au împotrivit nazismului

Neînfricata Wilhelmina, regina Ţărilor de Jos, pe care Churchill o caracterizase drept „singurul bărbat printre toţi şefii de stat în exil", era admirată şi de preşedintele
Roosevelt. După cumplitele bombardamente care loviseră reşedinţa ei din împrejurimile Londrei, regina declarase: „Voi rezista încă zece ani dacă trebuie!" înainte chiar de armistiţiul din 8 mai 1945 şi în ciuda sfaturilor de a fi prudentă, regina debarcă în martie 1945 la Eindhoven, primul oraş din Ţările de Jos care a fost eliberat. Mulţimea o aşteaptă pentru a o aclama, dar este încă prea devreme pentru a merge la Amsterdam şi la Haga, oraşe ocupate încă de nemţi. Asta se va întâmpla în 2 mai... Populaţia îi face o primire triumfală. Alături de ea sunt fiica ei, prinţesa Iuliana, soţul acesteia, prinţul Bernhard de Lippe, pe care regina l-a promovat comandant suprem al Forţelor de Rezistenţă, precum şi cele trei fiice ale lor. Prinţul Bernhard, leal faţă de ţara soţiei, nu i-a fost însă atât de fidel acesteia, înşelând-o cu dezinvoltură, inclusiv la Londra.

Nici marea ducesă de Luxemburg, Charlotte, nu-şi dezamăgise poporul. Şi ea l-a fermecat pe Roosevelt, desigur prin energia ei, la fel ca Wilhelmina, dar şi prin graţia şi eleganţa ei, trăsături mai puţin evidente în cazul suveranei olandeze. Viteaza Charlotte s-a întors la Luxemburg în 15 aprilie, întâlnindu-se

aici cu soţul şi cu fiul ei, marele duce Jean, care participase la operaţiunea de debarcare, sub comanda lui Eisenhower. Marele ducat avusese de suferit din cauza ultimei mari bătălii din război, care avusese loc în Ardeni. Primirea entuziastă nu a fost doar pentru suverană, ci şi pentru moştenitorul tronului, care se acoperise de glorie şi în care luxemburghezii îşi puneau toate speranţele pentru viitor.

131

La Londra, în 1944, regele Haakon al Vll-lea al Norvegiei îl numise pe fiul său, prinţul moştenitor Olav, comandant suprem al Forţelor norvegiene libere. Acesta se întoarce ca un învingător la Oslo, în 13 mai 1945. Bucuria norvegienilor nu poate fi descrisă în cuvinte. în 7 iunie, Olav îl întâmpină pe tatăl său, întors de la Londra, în balconul palatului regal. Acest monarh exilat de cinci ani, în vârstă de 73 de ani, fusese destituit de un parlament-marionetă, la ordinele naziştilor. Insulta s-a şters. Regele nu abdicase niciodată, rămăsese întotdeauna drag poporului norvegian.

în Danemarca, regele Christian al X-lea nu are cum să se bucure de o întoarcere triumfală, din moment ce nu plecase nicăieri! A sărbătorit doar, în mijlocul supuşilor, eliberarea ţării sale, el care crezuse dintotdeauna că fermitatea şi curajul erau cea mai bună modalitate de a rezista în faţa ocupaţiei străine, el care nu acceptase niciodată o escortă când traversa călare pe cal Copenhaga cotropită de nazişti, spunând:

— Danezii sunt gărzile mele de corp.

Cât despre Suedia, ea nu trebuie să fie eliberată, din moment ce nu a fost niciodată ocupată. Gustav al V-lea şi familia sa făcuseră faţă acestei perioade, fără glorie şi fără compromisuri excesive, în numele neutralităţii şi al pragmatismului, chiar dacă unele bănuieli pătează poate onoarea prinţului moştenitor Gustav al Vl- lea Adolf (tatăl actualului rege Carol al XVI-lea Gustav), poreclit „prinţul german". Economia ţării nu resimţise prea mult efectele războiului. Un singur membru al familiei se distinsese cu dârzenie în această sumbră perioadă: contele Folke Bernadotte, nepot al regelui. în 1939, preluase conducerea cercetaşilor suedezi. Vicepreşedinte al Crucii Roşii din 1943, a obţinut de la Himmler, în primăvara anului 1945, eliberarea câtorva mii de deportaţi scandinavi şi evrei. Fără ştirea lui Hitler, Himmler a încercat apoi, prin intermediul contelui Bernadotte, să obţină acordul lui Churchill pentru o capitulare separată a Germaniei.^

Leopold al III-lea, regele care se înşelase, este deportat în Germania

în 7 iunie 1944, a doua zi după debarcarea Aliaţilor în Normandia, regele belgienilor şi familia sa devin ţinta unor măsuri drastice din partea Germaniei. De mai multe luni, prinţii locuiau în reşedinţa regală de la Ciergnon. Tatăl lor nu a mai putut să-i îmbrăţişeze înainte de a fi constrâns să plece, din ordinul colonelului german Werner Kiewitz, care răspundea de supravegherea regelui, în castelul de la Laeken, din 1940. După ce a „protestat energic" contra transferării sale spre o destinaţie necunoscută, suveranul a pornit la drum într-un convoi de camioane militare escortat de motociclişti. Maiorul SS Btinting a anunţat-o apoi pe prinţesa Lilian de Rethy că avea ordin să o ia şi pe ea, împreună cu copiii. Prinţesa a reacţionat violent, furioasă de faptul că germanii îi tratau pe copii ca prizonieri de război şi obiectând că prinţii nu erau în măsură să călătorească: Baudouin făcuse scarlatină şi Albert avea

oreion. Regrupată, familia este prizonieră în castelul Hirschstein până în 7 martie 1945, fiind apoi eliberată de americani, care nu prea ştiu ce să facă acum cu regele Leopold. îl conduc împreună cu ai săi în Austria.

între timp, în 21 septembrie 1944, fratele său mai mic, veşnicul al doilea, prinţul Carol, a fost numit regent al regatului în faţa Camerelor reunite. A depus jurământ în faţa cardinalului Van Roey, primatul catolic al Belgiei. în

discursul său, regentul Carol s-a plasat sub semnul continuităţii monarhiei, declarând: „Năzuiesc la clipa când îl vom vedea şi pe el eliberat, împreună cu prizonierii noştri, cu deportaţii noştri, clipa când îl vom vedea preluând puterile constituţionale care îi aparţin". Dar regentul se impune la nivel internaţional şi tot el, nonconformistul, este cel care salvează coroana Belgiei, întrucât opinia publică este foarte divizată în privinţa unei eventuale întoarceri a lui Leopold al III-lea. în ochii socialiştilor, dacă Leopold al III- lea ar reveni în Belgia, ar trebui să abdice, ceea ce, din partea sa, „ar fi dovada incontestabilă a unei abnegaţii totale". Din dezvăluiri în acuzaţii, din explicaţii politice în judecăţi asupra vieţii private a regelui şi a faptului că se recăsătorise, abisul se cască în jurul „chestiunii regale", cum va fi numită de atunci înainte această dilemă, care agită regatul timp de cinci ani.

Primind permisiunea din partea Parlamentului, în 22 iulie 1950 Leopold al III- lea revine la Bruxelles. Fratele său, regentul Carol, plin de amărăciune, trebuie să se dea la o parte, deşi el a fost cel care a salvat dinastia. Coborând dintr-un avion special, venind din Elveţia, regele Leopold şi cei doi fii ai săi sunt aşteptaţi de întregul guvern. Ţeapăn şi crispat, suveranul şi prinţii poartă o banderolă de doliu, deoarece tatăl prinţesei de Réthy, fostul guvernator Baels, a decedat. A fost un personaj foarte contestat. Cinci mii de soldaţi şi jandarmi sunt postaţi pe traseul care duce la Laeken, dar mulţimea lipseşte. O sută de catolici flamanzi vor să-l aclame pe regele, care se declară dispus „să uite injuriile".

După manifestaţii violente, Leopold al III-lea este constrâns să aleagă abdicarea

Chiar dacă regele îşi regăseşte ţara, coroana a pierdut-o. înfruntări sângeroase au loc timp de o lună. Jumătate de milion de belgieni au manifestat contra întoarcerii regelui pe tron, reproşându-i atitudinea prea conciliantă faţă de inamic, dar şi faptul că îndrăznise să se recăsătorească în plin război şi să tulbure amintirea atât de pură a reginei Astrid — reproş exprimat, ce-i drept, mai în surdină. Izbucnesc greve în zona industrială a provinciei Liège, au loc lupte de stradă în apropiere de palatul din Laeken, înregistrându-se aproximativ şaizeci de răniţi, iar jandarmii omoară trei manifestanţi. în mod ciudat, revenirea regelui, care fusese votată în procent de 57,65% printr-un referendum considerat astăzi drept o greşeală, este resimţită drept un afront. Guvernul, care adusese înapoi monarhia, speriat de rebeliunea care degenerează într-un conflict între valoni şi flamanzi, a renunţat să-i mai ia apărarea. Suveranul a avut nevoie de cinci ore pentru a se convinge de acest adevăr, după ce spusese:

— Nu voi abandona partida, decât dacă guvernul cedează primul.

în 11 august, regele anunţă la radio că deleagă puterile sale către fiul său, Baudouin. în 12 august, acesta, până ieri general-locotenent al regatului, devine prinţ regal. Nu a împlinit încă 20 de ani. Subţire, plăpând la înfăţişare,

cu o privire serioasă în spatele ochelarilor, tânărul prinţ este marcat de drama dinastică familială. Va fi al cincilea rege al belgienilor.[m]

La Monaco, prinţul moştenitor Rainier salvează onoarea principatului aflat sub ocupaţie străină

133

în 11 noiembrie 1942, după debarcarea trupelor anglo-americane în Africa de Nord, principatul este cotropit de armata italiană. Autorităţile de la Roma cer arestarea imediată a consulului Statelor Unite, însă prinţul Louis al II-lea se împotriveşte energic, amintind de fermitatea tatălui său, Albert I. Un şir de evenimente asemănătoare cu tragediile trăite de Franţa se desfăşoară şi în Principatul Monaco, într-o atmosferă vag suprarealistă. Dar ţara fiind mică, înfruntările sunt aici mai vizibile decât în alte părţi: delaţiuni, denunţuri, discordie, deportări.

Intrarea în scenă a Italiei este urmată de o slujbă religioasă în memoria prinţilor de Monaco defuncţi. Populaţia strânge rândurile în jurul suveranului, Louis al Il-lea, singurul şi adevăratul liant al unei identităţi monegasce, în aceste vremuri când trădările şi renegările se înmulţesc. Dar asta nu este încă nimic, întrucât după armistiţiul italian şi prăbuşirea oficială a regimului fascist, în 8 septembrie 1943 nemţii preiau ştafeta. Prinţul, care ceruse Germaniei să garanteze independenţa principatului, se află în faţa unei situaţii mult mai dificile. Jocurile continuă la cazinou, spectacolele menţin tradiţia unui sezon teatral strălucit, în care este aplaudat, printre alţii, Maurice Chevalier. Prinţul Louis al Il-lea refuză să apară la aceste distracţii, furios că Hotel de Paris a devenit sediul Gestapoului. îi ascunde pe evrei. Dar cum să rezişti doar cu câţiva carabinieri? E vina lui dacă Franţa este ocupată de nemţi? Nu poate împiedica înfiinţarea postului Radio Monte Carlo, cu fonduri germane, care va emite de pe teritoriul francez. Monaco supravieţuieşte, cu o faţadă încă mondenă şi culise mai terne... „Ministrul de stat, Emile Roblot, sprijină în secret crearea la Monaco a unei oficine germane, filială ocultă a Reichsbank, unde anumiţi nazişti vor putea să-şi pună la adăpost fondurile băneşti clandestine, în perspectiva unei înfrângeri pre vizibile. Prinţul Louis al Il-lea nu poate decât să participe financiar la această afacere.

„Stânca" este eliberată de americani în 3 septembrie 1944. Peste trei zile, prinţul Louis al Il-lea, în uniformă franceză de general de divizie, trece în revistă trupele FFI („Forţele Franceze din Interior") în piaţa din faţa palatului. Retrăgându-se, nemţii aruncă în aer depozitul de muniţii de la Fort-Antoine. Primele raţii de ciocolată, chewing-gum şi conserve sunt distribuite în Cap-d'Ail. Ultimele luni din 1944 sunt cumplite, printre bombardamente, explozii şi torpilarea unor submarine de buzunar. Un Comitet de eliberare, saturat de comunişti, îi propune lui Raymond Aubrac, comisar al Republicii la Marsilia, să anexeze principatul. Acesta îi mărturiseşte situaţia generalului de Gaulle, care îi răspunde: „Dacă ai fi făcut-o fără să-mi spui, te-aş fi blamat oficial, dar aş fi aprobat în sinea mea. îmi ceri autorizaţia, trebuie să te refuz."[m]

Prinţ moştenitor din 1 iunie 1944, Rainier s-a înrolat. Luptă sub comanda generalului de Monsabert, ca locotenent în regimentul VII de infanterişti algerieni. Pentru conduita sa strălucită în timpul campaniei din Alsacia,

primeşte crucea de război şi Legiunea de Onoare pentru merite militare. Viitorul prinţ Rainier al III-lea va fi salvat astfel mândria monegască.

Iugoslavia, Bulgaria, România: pedepsirea monarhiilor balcanice

Contrar unei idei deja consacrate, împărţirea Europei nu a fost pecetluită doar la Conferinţa de la Yalta (4-11 februarie 1945), la care au participat Roosevelt,

capricios şi deja foarte bolnav, Churchill, fără prea multe puteri, şi Stalin sigur de el, capabil să impună ceea ce voia, primindu-şi oaspeţii în fostul palat al ţarului Nicolae al II-lea de la Livadia. în urmă cu câteva luni, între 9 şi 19 octombrie 1944, Churchill şi Stalin negociaseră la Moscova. Rezultatul a fost transcris, cu creionul, pe o bucată de hârtie de către Churchill. Era vorba despre împărţirea zonelor de influenţă din Balcani între URSS şi Regatul Unit. Stalin lua cea mai mare parte din pradă: 90% din România, jumătate din Iugoslavia, jumătate din Ungaria, trei sferturi din Bulgaria şi 10% din Grecia. Acest mic procent de 10% este singura concesie pe care Churchill, cedând mult din celelalte ţări, consimţea să i-l lase lui Stalin. Premierul britanic era foarte ferm în privinţa menţinerii Greciei în zona de influenţă engleză, întrucât avusese dintotdeauna convingerea că această ţară era o bază esenţială pentru securitatea Mediteranei răsăritene şi protecţia canalului Suez, pus sub control franco-britanic. Această „afacere" fusese discutată în secret, iar rezultatul avea să fie, în mod evident, dezastruos pentru regatele balcanice, cu excepţia Greciei.

Tânărul rege Petru al II-lea al Iugoslaviei, după lovitura fulgerătoare contra lui Hitler, plecase la Londra, în 1941. Se îndrăgostise de fiica defunctului rege Alexandru I al Greciei (muşcat de o maimuţă!) şi a Aspasiei Mânos, prinţesa Alexandra a Greciei. Regele George al Vl-lea îl îndrăgea mult pe finul său şi nu vedea niciun inconvenient la această căsătorie, spre deosebire de „Mignon", mama tânărului Petru al II-lea, văduva lui Alexandru I al Iugoslaviei. Petru al II-lea a fost trimis pentru un timp la Cairo, pentru a sonda profunzimea sentimentelor lui. Când suveranul şi Foreign Office s-au convins de dragostea lui pentru Alexandra, cununia lor a fost celebrată la Londra, în 20 martie 1944, George al Vl-lea fiind martorul tânărului monarh iugoslav.

Regele Petru al II-lea continua să spere că britanicii îl vor ajuta să îşi recupereze tronul. în 17 iulie 1945, regina Alexandra aduce pe lume un fiu, Alexandru, într-o cameră din hotelul Claridge's, pe care regele George al Vl-lea şi Churchill o declaraseră „teritoriu iugoslav" — un gest frumos. Această bucurie personală avea să fie urmată de o mare decepţie politică. în 7 martie 1945, la Belgrad se formase un guvern provizoriu, condus de Tito, puternic susţinut de Stalin. Pentru a nu-i supăra pe britanici, câteva posturi fuseseră încredinţate unor regalişti; Petru al II-lea spera în continuare. Foarte repede, Tito a instituit un regim autoritar, vânându-i pe oponenţii partidului comunist. După eliminarea opoziţiei, a organizat în 11 noiembrie 1945 alegeri generale, la care comuniştii au obţinut 90% din voturi. în 29 noiembrie, Adunarea constituantă a proclamat Republica. Petru al II-lea nu va mai putea reveni din exil. George al Vl-lea a fost extrem de jenat de această situaţie. Petru al II-lea nu a abdicat niciodată şi a plecat să se stabilească, împreună cu familia, în Statele Unite.

în Bulgaria, regenţa exercitată printr-un triumvirat — din care făcea parte prinţul Kiril, unchiul tânărului suveran Simeon al Il-lea, în vârstă de 7 ani —, vede îngrozită cum sovieticii iau locul nemţilor: Armata Roşie invadează ţara în 9 septembrie 1944. „Frontul Patriei" manipulat de comunişti pune mâna pe putere, încep procesele politice şi execuţiile, inaugurând o lungă şi tristă serie de represalii contra fostului regim. Primele victime vor fi

regenţii, miniştrii şi generalii de armată. Această confiscare violentă a puterii îi îngrijorează pe americani, care cer organizarea de alegeri libere. Alegerile vor avea loc, dar nu vor fi libere. în noiembrie 1945, Frontul Patriei obţine 85% din voturi. în 8 septembrie 1946, o consultare populară, în totalitate falsificată, duce la proclamarea republicii, cu 92,7% din voturi. Tânărul rege Simeon al Il-lea are 9 ani; pleacă în exil cu mama sa, regina Giovanna; amândoi se stabilesc în Egipt.

De la a doua sa urcare pe tron, în 1940, tânărul rege Mihai I al României lăsase puterea în mâinile premierului său, Antonescu. Acesta va lua decizia supărătoare de a se plasa alături de Germania în Operaţiunea Barbarossa: armata română participă la invadarea Uniunii Sovietice. Ţara va plăti un tribut greu: 147 000 de soldaţi ucişi şi 180 000 de prizonieri. în primăvara anului 1944, această alegere se întoarce împotriva României, atunci când Armata Roşie ajunge la graniţele ţării. în acest moment, Mihai I decide să-l înlăture pe Antonescu, care refuză să semneze armistiţiul. La radio, regele citeşte o declaraţie solemnă: în acest moment dificil din istoria noastră, am decis, în acord absolut cu poporul meu, că nu exista decât o singură modalitate de a salva ţara noastră de la catastrofă: să renunţăm la alianţa noastră cu puterile Axei şi să încetăm imediat războiul contra Aliaţilor.

în 31 august 1944, sovieticii invadează România şi, în 12 septembrie, se semnează oficial armistiţiul între regatul României şi URSS. încetul cu încetul, comuniştii vor pune mâna pe putere. în martie 1945, Mihai întârzie să recunoască noul guvern prezidat de un premier fidel lui Stalin. Această perioadă a fost numită „greva regală". Dar va fi obligat să cedeze. Situaţia lui este insuportabilă. Totuşi, în noiembrie 1947, se duce la Londra pentru a asista la cununia verişoarei lui, prinţesa moştenitoare britanică Elisabeta, cu prinţul Filip al Greciei, celebrată în 20 noiembrie, în faţa unei asistenţe regale, epurată cu grijă de toţi verii, îndeosebi germani, care nu se comportaseră corespunzător pe parcursul anilor precedenţi; nunta va fi fastuoasă, marcând prima sărbătoare regală şi populară de după război. La aceste festivităţi, Mihai o întâlneşte pe cea care îi va deveni soţie, principesa Ana de Bourbon-Parma.

întoarcerea la Bucureşti este ca un duş rece după acest interludiu fericit. Guvernul român îi cere lui Mihai să abdice, propunându-i o rentă confortabilă. Conform regelui, i s-a impus atunci un şantaj oribil, fiind ameninţat că, dacă nu se supune, vor fi executaţi o mie de studenţi. Regele pleacă în exil, întâi la Londra, apoi în Elveţia. Trei monarhii balcanice dispar astfel. Cortina de Fier a căzut peste Europa
Centrală.

Umberto al II-lea şi Mărie Jósé, sau sfârşitul regatului Italiei

în fruntea Republicii Sociale de la Salo, susţinută de Berlin, Mussolini începuse, în procesul de la Verona, din ianuarie 1944, să îi judece şi să îi execute pe principalii membri ai Marelui Consiliu Fascist care votaseră contra lui, inclusiv pe ginerele său, Ciano. O redutabilă răzbunare, care nu-i va purta noroc. în primăvara anului 1945, când frontul german se prăbuşeşte, fostul Duce va încerca să treacă în Elveţia, însoţit de amanta lui, Clara Petacci.

136

Arestaţi pe malul lacului Como, în 28 aprilie 1945, sunt executaţi rapid a doua zi şi, culmea ororii, trupurile lor, aduse la Milano, sunt expuse în Piazza Loreto, spânzurate de picioare, atârnând în nişte cârlige de măcelărie, cu capul în jos. Nu mai există decât un singur guvern în Italia, cel care a încheiat armistiţiul cu Aliaţii. Sub presiunea lor, regele Victor Emanuel al III-lea, acest mic mustăcios mare colecţionar numismat, semnează în cele din urmă actul de abdicare, în 9 mai 1946. Se va exila cu regina în Egipt, la Alexandria, unde va muri în 1947. Fiul său, prinţ de Piemonte, devine rege al Italiei, sub numele de Umberto al II-lea. Acesta se instalează la Quirinale, cu regina Mărie Jósé, care a revenit din Elveţia împreună cu copiii. Situaţia lor nu este comodă. Monarhia s-a abătut de la calea cea dreaptă. Este prea târziu pentru a o salva. Se organizează un referendum în 2 iunie 1946.

Conform rezultatului, anunţat în 5 iunie la miezul nopţii, electoratul a preferat republica (12 milioane de voturi), în detrimentul monarhiei (10 milioane de voturi). Regele Umberto îi cere aghiotantului său să pregătească familia pentru exil. Mărie Jósé şi cei patru copii ai lor pleacă primii pe un vas al marinei de război italiene, *Duca degli Abruzzi.* Fostul rege îi va urma cu avionul la Lisabona, în 13 iunie. Pentru istorie şi pentru Italia, Mărie Jósé va rămâne „regina din mai". Vor schimba mai multe reşedinţe la Cascais, în apropiere de Lisabona. în cele din urmă, vor alege Villa Italia, pe malul mării, dispunând de o grădină mare, unde copiii se vor simţi minunat.

Regele detronat se întâlneşte cu alţi tovarăşi de suferinţă, aflaţi şi ei în exil în Portugalia: Carol al II-lea al României şi soţia lui, Magda, cu care s-a căsătorit religios; contele şi contesa de Paris, cu copiii lor; şi, bineînţeles, don Juan de Spania, cu familia. Sfârşitul regatului Italiei nu era, desigur, ineluctabil. Referendumul fusese organizat în grabă, într-o ţară în plin haos, unde mulţi alegători n-au putut să vină la vot. Dar monarhul de Savoia a acceptat alegerea poporului italian. Cu o certitudine: perioada postbelică nu avea să fie uşoară pentru nicio ţară din Europa.

Grecia, ca de obicei, aclamă întoarcerea regelui ei!

Prăbuşirea Reichului a dus la plecarea trupelor germane din Grecia, iar în octombrie 1944, guvernul grec aflat în exil la Londra poate reveni la Atena. Dar situaţia este încordată. Comuniştii sunt foarte puternici, revendicând puterea, iar Stalin nu se consideră neapărat obligat de acel petic de hârtie pe care Churchill notase că Moscova nu va avea decât 10% din Grecia. în schimb, acelaşi Churchill are deja remuşcări că a abandonat Iugoslavia în mâinile lui Tito şi va face o chestiune de onoare din salvarea monarhiei elene. Debarcă la Atena în 25 decembrie 1944, când războiul civil face ravagii. Premierul lui George al Vl-lea adună toate partidele ostile, le cere să depună armele şi îl numeşte regent pe mitropolitul Atenei, ÎPS Damaskinos. Acesta are misiunea de a organiza un referendum pentru a afla dacă grecii vor în continuare

monarhie. Această consultare populară are loc în 1 septembrie 1946. Rezultatul nu răstoarnă echilibrul de forţe, regalitatea obţinând totuşi peste 65% din voturi.

La sfârşitul lunii septembrie, patru distrugătoare aduc înapoi la Atena familia regală greacă. Populaţia îl ovaţionează pe regele George al Il-lea (care a mai auzit şi a mai văzut asemenea lucruri la viaţa lui!), dar situaţia internă

nu s-a ameliorat deloc. în condiţiile surprinzătoarei înfrângeri electorale a lui Churchill, înlocuit cu laburistul Clement Attlee, Marea Britanie, în plină reconstrucţie şi ea, nu va mai fi atât de preocupată de susţinerea financiară a Greciei. Preşedintele american Truman decide să se substituie Regatului Unit şi să finanţeze redresarea Greciei.

George al Il-lea se stinge din viaţă în 1 aprilie 1947, la 57 de ani. Moştenitorul tronului este fratele său, prinţul Paul, care devine rege al Greciei. Soţia lui, Frederica, de la care are trei copii (Sofia, prinţul moştenitor Constantin şi Irene), este o nepoată a lui Wilhelm al Il-lea şi o descendentă a reginei Victoria. în 1949, poate parţial graţie ajutorului american, forţele guvernamentale îi zdrobesc definitiv pe comunişti în munţii Gramos. Cerul politic se înseninează. Dreapta politică câştigă alegerile în 1952, iar regele Paul I îl însărcinează pe mareşalul Papagos, un prim- ministru foarte iubit, să redreseze ţara, ceea ce şi reuşeşte, tot graţie, în parte, ajutorului american.

Atmosfera este mai destinsă şi regina Frederica are o idee absolută demnă de strămoaşa ei, regina Victoria. A povestit chiar ea cum, rugată fiind în 1954 de către un armator grec să fie naşa unui pachebot care să-i poarte numele, regina răspunsese că va accepta bucuroasă, cu condiţia să nu fie răsplătită, cum se obişnuia, printr-o bijuterie, ci mai degrabă prin posibilitatea de a organiza o croazieră la care să fie invitate toate familiile regale din Europa. Regina Frederica a explicat şi motivele acestei dorinţe. Primul motiv era ca lumea întreagă să cunoască Grecia, graţie publicităţii acordate unei asemenea reuniuni a capetelor încoronate pe un vapor. Presimţea că turismul în Grecia avea un viitor frumos. Al doilea motiv era poate o nostalgie a croazierelor făcute de suverani înainte de 1914, când fiecare monarh avea iahtul lui şi lansa invitaţii verilor săi. Nicio reuniune familială la un asemenea nivel nu mai avusese loc din 1913.

Generosul armator pune la dispoziţie un pachebot botezat *Agamemnon.* Croaziera a avut loc în Marea Egee, din 23 august până în 3 septembrie 1954; au participat o sută de personalităţi din lumea dinastică europeană, provenind din familii de suverani sau foşti suverani. A fost supranumită „croaziera regilor" şi a avut un succes imens. Ziarele au publicat fotografii ale prinţilor în costume de baie, sau plimbându-se în şort pe şantierele arheologice. Pesemne că regina Frederica se gândise că întâlnirea avea să fie un bun prilej pentru înfiripărea unor idile, în vedere unor căsătorii viitoare. într-adevăr, pe acest iaht Juan Carlos al Spaniei a cunoscut-o pe prinţesa Sofia a Greciei. Aveau amândoi 16 ani. Mult mai târziu, vor deveni regele şi regina Spaniei.

Europa regilor mergea înainte.

— Philippe Nourry, ***op. cit.***

—[1] într-adevăr, se întâmplă foarte rar ca suveranul (reprezentând statul) să fie invitat pe Downing Street (sediul guvernului şi reşedinţa premierului). Monarhul obişnuieşte, mai degrabă, să primească decât să meargă în vizită. Printre excepţiile importante: dineul de gală oferit reginei Elisabeta a Il-a şi ducelui de Edinburgh de către Churchill, în 4 aprilie 1955, în ajunul demisiei

sale. Excepţional, de asemenea, a fost şi toastul închinat, în acea seară, de suverană în sănătatea celui care era încă prim-ministrul său pentru mai puţin de douăzeci şi patru de ore. Despre el, Elisabeta a Il-a va spune, frumos şi concis: „Era distractiv".

— Prenumele iniţial al lui George al VI-lea era Albert, iar porecla lui, Bertie. Când a devenit rege, şi-a ales un nou prenume la încoronare, în semn de omagiu pentru tatăl său.

— Totuşi, Eduard se ocupase mult de el, îl chemase lângă el şi reuşise să îl vindece de dependenţa de droguri.

138

— Charles Higham (în ***op. cit.)*** prezintă o notă a serviciilor de spionaj germane: „Aşa-zisul accident este, în realitate, rezultatul activităţilor criminale ale Serviciului Secret britanic dornic să se descotorosească de (Kent), până nu s-ar fi ajuns ca simpatiile lui declarate faţă de cauza germană să deranjeze familia regală". Conform unei conversaţii din anii 1970, dezvăluită în 2003, cu un contemporan al dramei, Martin Allen (în ***op. cit.)*** consideră că „s-au descotorosit de duce", care începuse să deranjeze.

— Unii specialişti au explicat modul în care se putea sabota un hidroavion. Cazul a fost comparat, uneori, cu accidentul de avion în care şi-a pierdut viaţa, în iunie 1943, în Gibraltar, generalul polonez Sikorski, iniţial antinazist, apoi antisovietic, după descoperirea masacrului de la Katyn, atribuit multă vreme lui Hitler, dar de care se făceau vinovaţi de fapt oamenii lui Stalin. Această faptă criminală nu a fost recunoscută de Rusia decât abia în 1990.

—[6] Sarah Bradford, ***op. cit.***

[m] Pierre Milza, ***op. cit***

— Nu va muri decât în 1948.

— Extras din Christopher Hibbert, ***The Court of St James's,*** Londra, Weindenfel and Nicolson, 1979.

—[0] François Kersaudy, ***Histoire de la dernière guerre,*** no. 10, martie-aprilie 2011.

—[1] în mai 1947, contele Bernadotte este primul mediator însărcinat de ONU să pună în aplicare împărţirea Palestinei între evrei şi arabi, în perspectiva creării statului Israel. După o serie de ameninţări, nişte terorişti din gruparea sionistă Lehi îl asasinează la Ierusalim, în 17 septembrie 1948, provocând o reacţie de indignare unanimă.

— Regele Leopold al III-lea va muri în 1983, la patru luni după fratele său, prinţul Carol de Flandra. Cei doi nu s-au reconciliat niciodată.

— Philippe Delorme, ***Point de Vue,*** supliment ***Histoire,*** octombrie 2010.

— ***Ibid.***

CONCLUZIE

Monarhiile din secolul al XXI-lea: o realitate şi o nostalgie

întrebarea este simplă şi răspunsul evident: care este punctul comun între Belgia, Danemarca, Suedia, Norvegia, Ţările de Jos, Luxemburg, Liechtenstein, Monaco, Spania şi Marea Britanie? Toate aceste ţări sunt conduse de o regalitate ereditară, adesea de secole întregi. Zece state, dintre care şapte membre ale Uniunii Europene, sunt monarhii constituţionale sau parlamentare, care au ieşit biruitoare din uriaşele bulversări ale secolului al XX-lea. Laolaltă, Primul şi al Doilea Război Mondial au dus la prăbuşirea a patru state imperiale (Imperiul German, Imperiul Ţarist, Imperiul Austro-Ungar şi Imperiul Otoman) şi a patru regate (Italia, Iugoslavia, România, Bulgaria). Cazul Spaniei este aparte, întrucât a fost neutră în ambele conflicte, iar restauraţia este în vigoare din 1975. Şi cazul Greciei este unic: singura monarhie din Balcani, care a supravieţuit celui de-al Doilea Război Mondial, cu sprijinul solid al britanicilor, apoi al americanilor, nu a rezistat hazardurilor deosebit de distrugătoare ale politicii greceşti.

După moartea regelui Paul I, în 1964, Constantin al Il-lea părea să-şi înceapă domnia sub cele mai bune auspicii. Căsătoria lui, la şase luni după moartea tatălui său, cu prinţesa Anne-Marie a Danemarcei, fusese celebrată într-o atmosferă de entuziasm popular. Naşterea unui fiu, în 1967, diadohul Pavlos, părea să consolideze dinastia. în aprilie 1967, lovitura de stat militară, pentru a zădărnici un eventual puci al extremei stângi, crea o situaţie delicată.

139

Regele credea că poporul se va răscula contra Dictaturii Coloneilor, ceea ce nu s-a întâmplat însă, regimul militar primind chiar şi susţinerea Statelor Unite. Constantin a încercat o altă lovitură de stat în 13 decembrie 1967. Eşecul acestei tentative l-a constrâns, a doua zi, să părăsească Grecia, împreună cu familia. Iniţial, a rămas în exil la Roma, monarhul înlăturat sperând încă să se poată întoarce la Atena, căci istoria Greciei contemporane este jalonată de suverani destituiţi care, peste câţiva ani, îşi făceau o întoarcere triumfală! Dar republica se instalase solid în Grecia.

Faptul că, în ziua de astăzi, principiul monarhic rămâne încă un model eficace se datorează, probabil, modului în care o dinastie îşi îndeplineşte funcţia. Un regat, un mare ducat sau un principat nu sunt supuse hazardurilor legate de alegerea unui şef de stat, de durata unui mandat sau reînnoirea acestuia. Viaţa politică este mai simplă decât într-o republică, deoarece guvernul se schimbă în funcţie de dispoziţia alegătorilor, dar conducătorul statului nu este pus în discuţie. Cu excepţia unei revoluţii... Suveranul, oricare ar fi puterile sale, decedează încoronat sau abdică, din cauza vârstei şi (sau) a sănătăţii, pregătindu-şi, cel mai adesea, din timp succesorul.

Ultimii ani au fost foarte plini pentru Europa încoronată. Monarhia britanică a putut, în cele din urmă, să depăşească perioada anilor marcaţi de „coşmarul Diana", prin imensa fervoare care a înconjurat, în 29 aprilie 2011, căsătoria lui William cu Kate, urmărită de două miliarde de telespectatori (un record!) din o sută optzeci de ţări. Naşterea mult aşteptatului *royal baby,* în 22 iulie 2013, primul copil al ducelui şi al ducesei de Cambridge, l-a făcut pe premierul David Cameron să remarce: „Este un moment important pentru naţiune", aceasta fiind o dovadă a osmozei dintre familia domnitoare şi viaţa politică a ţării. O relaţie strânsă, dar care adesea a fost turbulentă şi rămâne sub supraveghere mediatică, la bine şi la rău. Şi, peste trei luni, botezul lui George a prilejuit imortalizarea unei imagini istorice: pentru prima oară din 1894, patru generaţii ale familiei regale au pozat împreună pentru fotografii. O asemenea reuniune dinastică nu mai avusese loc din timpul domniei reginei Victoria.

în alte ţări, o nouă generaţie de suverani a urcat pe tron: în Ţările de Jos, în 30 aprilie 2013, la capătul a treizeci şi trei de ani de domnie, regina Beatrix a transmis coroana fiului ei Willem-Alexander, primul prinţ încoronat rege al dinastiei de Orania-Nassau, după trei domnii feminine. Regele şi soţia sa de origine argentiniană, Máxima, au întinerit frumos Casa de Orania-Nassau. Iar după catastrofa aeriană din iulie 2014 în Ucraina, în care au pierit peste cincizeci de cetăţeni olandezi, cuplul regal a dat dovadă de demnitate şi sobrietate la ceremonia organizată în memoria victimelor.

în Belgia, regele Philippe a urmat la tron tatălui său, Albert al Il-lea, în 21 iulie 2013, devenind cel de-al şaptelea rege al belgienilor şi confirmând că instituţia coroanei regale este adevăratul şi singurul sprijin care îi uneşte pe

belgieni, în ciuda divergenţelor şi a antagonismelor lor. în faţa ameninţărilor separatiştilor flamanzi, regele a confirmat ceea ce exprimase deja, pe vremea când era prinţ moştenitor, în 2004: „Cei care vor să distrugă naţiunea noastră vor avea de-a face cu mine. Eu ştiu să fiu dur. Nu mă voi lăsa călcat în picioare." La fel ca tatăl său, atât de răbdător, întruchipând stabilitatea statului în absenţa unui guvern timp de un an şi jumătate, tânărul suveran

este un monarh federal, simbol viu al devizei naţionale „în unire stă puterea." Peste un an, în uralele mulţimii şi focuri de artificii, cuplul regal şi-a serbat primul an de domnie, cu o popularitate în creştere: doi belgieni din trei sunt favorabili monarhiei şi apreciază munca noului suveran, precum şi calităţile reginei
Mathilde. Tranziţia între Albert al Il-lea şi Philippe I a fost foarte reuşită, fără nicio imperfecţiune.

S-a întâmplat la fel şi în Spania, deşi iniţial premisele au fost diferite. în 19 iunie 2014, fiul regelui Juan Carlos I al Spaniei, prinţul de Asturia, a urmat la tron tatălui său, sub numele de Felipe al Vl-lea. Abdicarea lui Juan Carlos a intervenit după trei ani în care monarhia spaniolă s-a discreditat, din cauza comportamentului inadecvat al regelui (dezvăluirea unei legături extraconjugale, bănuieli privind existenţa unor copii nelegitimi, un safari oneros în Africa). Opinia publică era şocată, iar popularitatea regală scăzuse dramatic. Dar, dacă abdicarea lui Juan Carlos ar fi avut loc mai devreme, la apogeul crizei, transmiterea puterii ar fi fost mult mai problematică, într-un climat emoţional acut. Aşteptând ca spiritele să se calmeze, Juan Carlos a făcut un serviciu Spaniei şi succesorului său: raţiunea a avut câştig de cauză şi a venit momentul ca Felipe şi fermecătoarea Letizia, un cuplu foarte armonios, să devină noii suverani.

Nu trebuie uitat că, spre surprinderea generală, restauraţia neaşteptată a monarhiei în Spania fusese un succes; prinţul Juan de Bourbon fusese pregătit în mod remarcabil de Franco. Depunând jurământul în faţa Cortesurilor, în 20 noiembrie 1975, Juan Carlos I a făcut ca Spania să nu se mai cufunde în dezastrul unui nou război civil. Toată noaptea, apărând la televizor în uniformă, regele Bourbon se împotrivise curajos unei tentative de puci militar, în 23 aprilie 1981. Vorbise la telefon cu fiecare comandant de garnizoană, care ar fi putut susţine insurecţia. îi cunoştea pe toţi şi le spunea pe nume. Curajul şi prezenţa de spirit a descendentului lui Ludovic al XlV-lea vor rămâne în memoria Spaniei. Se cuvine să subliniem, de asemenea, că în acea teribilă noapte, când ţara a fost la un pas de o nouă revoluţie, fiul regelui, prinţul de Asturia, era alături de tatăl său, făcându-şi ucenicia nemijlocită a autorităţii. Astăzi, după peste treizeci de ani de la acea noapte de coşmar, provocarea care stă în faţa lui Felipe al Vl-lea este să arate ţării lui că spaniolii nu au fost doar tradiţionalişti, iar dacă tatăl său a reuşit să facă o tranziţie democratică, noului suveran îi revine datoria de a garanta unitatea naţională, în contextul unor revendicări separatiste. Se poate spune astfel că un număr de zece monarhii europene, cruţate de incertitudinile şi surprizele unor alegeri republicane, rămân un exemplu de stabilitate în aceste timpuri de întrebări adesea fără răspuns.

Căderea Cortinei de Fier şi a comunismului la începutul anilor 1990 a permis Europei Centrale şi Răsăritene să îşi regăsească memoria istorică. La

sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, moştenitorii dinastici din majoritatea ţărilor din Est fuseseră alungaţi de la putere. Au îndurat un exil de aproape o jumătate de secol, când trecutul regatelor balcanice a fost anulat de dictaturi de obedienţă stalinistă. Dar deja, înainte de sfârşitul secolului, o serie de evenimente, care ar fi fost de neconceput în timpul Războiului Rece, au redeşteptat nenumărate amintiri şi au pus în lumină personaje de prim

rang, ale căror familii întruchipaseră, cu titluri diverse, identitatea europeană.

în 12 noiembrie 1982, împărăteasa şi regina Zita, ultima suverană a Austro- Ungariei şi văduvă a lui Carol I de Habsburg, se întorcea la Viena, după şaizeci şi trei de ani de exil... în momentul în care era anunţat decesul lui Leonid Brejnev. Fosta suverană primeşte autorizaţia de a reveni în ţară, graţie cancelarului austriac, socialistul Bruno Kreisky (al cărui bunic fusese un funcţionar de-al lui Franz Joseph). Zita de Habsburg are un paşaport diplomatic, eliberat din ordinul regelui Spaniei Juan Carlos I. La trecerea prin postul de frontieră dintre Elveţia (de ani de zile, se retrăsese într-o mănăstire) şi Austria, vameşii şi poliţiştii au luat poziţia de drept. în capitala unde fusese împărătească, Zita este aclamată de o mulţime atât de mare, încât poliţia a fost nevoită să ia măsuri pentru a o proteja de entuziasmul populaţiei. „Micuţa doamnă în negru", în vârstă de 90 de ani, asaltată de vienezi, a fost aplaudată în catedrala Sfântul Ştefan, fanfara a cântat imnul imperial, iar Majestatea Sa imperială şi regală a apărut pe prima pagină a presei austriece şi europene, precum şi în deschiderea tuturor jurnalelor radiotelevizate, spre marea uimire a Austriei, în mod oficial, republicană. Nenumăraţi tineri purtau tricouri, cămăşi şi bluzoane cu blazonul Habsburgilor! Până la decesul şi funeraliile ei, în 1 aprilie 1989, conform vechiului protocol al Habsburgilor, Zita nu a fost o umbră a trecutului, ci ultimul martor de un asemenea rang şi ultima suverană în viaţă a vechii Europe, cea dinainte de 1914.

Se poate semnala faptul că arhiducele Otto de Habsburg, fiul cel mare al Zitei, prestigios apărător al identităţii europene, a primit o solicitare din partea Partidului Ţărănesc Ungar de a candida la preşedinţia Republicii Ungaria. Zâmbind, a refuzat propunerea, pe motiv de vârstă. Să mai precizăm că dacă austriecii din perioada postbelică i-au impus arhiducelui, care nu încetase să pledeze pentru ei, să aştepte anul 1966 înainte de a putea reveni pe solul austriac, comuniştii care aveau puterea la Budapesta nu i-au retras niciodată lui Otto cetăţenia ungară; se născuse în 1912, cu titlul de prinţ regal al Ungariei, printre altele. Fiul lui, arhiducele Georges (sau Gyorgy), a fost ambasador itinerant al guvernului ungar după căderea Zidului.

în 17 iulie 1998, la Sankt-Petersburg, Boris Elţin, primul preşedinte al Rusiei postsovietice, se înclina în faţa rămăşiţelor pământeşti, care fuseseră identificate de curând, ale ultimului ţar Nicolae al Il-lea şi ale membrilor familiei lui, asasinaţi de bolşevici în urmă cu optzeci de ani. în faţa unei adunări formate din înalte

personalităţi şi ambasadori, ceremonia fiind televizată, Boris Elţin cerea „iertare pentru crimele săvârşite de bolşevici, comunişti şi urmaşii lor". A doua zi, o mulţime numeroasă,

emoţionată şi tăcută, începea să depună flori în faţa sicrielor aliniate în capela Sfânta Ecaterina a catedralei Sfântul Petru şi Pavel, pe malul Nevei. Mai târziu, noi omagii au fost aduse de preşedintele Vladimir Puţin, cu prilejul aducerii în ţară, în 3 octombrie 2005, a rămăşiţelor pământeşti ale generalului Anton Denikin, conducător al contrarevoluţionarilor albi, decedat în Statele Unite î

1947.

nTot la fel, în 28 septembrie 2006, sicriul împărătesei Maria Feodorovna, văduva lui Aleksandru al III-lea şi mama lui Nicolae al Il-lea, este adus la catedrala Sfântul Isaac din Sankt-Petersburg. Numită la naştere prinţesa Dagmar a Danemarcei, rămăşiţele pământeşti ale fostei ţarine s-au întors în Rusia, printr-un acord între regina Margareta a Il-a a Danemarcei şi preşedintele rus, fiind primite cu onoruri militare.

Dar nu au existat omagii aduse doar celor dispăruţi. Astfel, în 16 iunie 1996, în ziua când împlinea cincizeci şi nouă de ani, regele Simeon al Il-lea al Bulgariei, suveran detronat în 1946, se întorcea la Sofia. în 13 iulie 2001, era numit premier al Republicii Bulgaria. Cota lui de popularitate era atunci de 63%, iar mişcarea sa politică obţinuse 43% în alegerile legislative. Nu se punea problema, cel puţin oficial, a unei restauraţii a monarhiei, ci era vorba de a accepta sarcina „extrem de dificilă şi complicată" de a scoate ţara din marasm. Un adevărat fenomen care se explica, parţial, prin „imaturitatea poporului şi un nou interes faţă de capetele încoronate ale bătrânului continent". Marele cotidian american *The Washington Post* vorbea despre „un semnal premergător al unei redeşteptări monarhice în Balcani". „Regele prim-ministru" (o ciudăţenie!) îşi fixase un interval de opt sute de zile pentru a reuşi. Dacă experienţa nu a fost concludentă — mandatul său s-a încheiat în 2005 —, a demonstrat totuşi că bulgarii erau preocupaţi de trecutul lor zbuciumat.

între 1990 şi 1996, în mai multe rânduri, regele Mihai al României, care locuia în Elveţia, fusese împiedicat de preşedintele comunist Ion Iliescu să revină în ţara lui natală. Apoi, printr-un reviriment spectaculos, cei doi oameni de stat au apărut alături, la Bucureşti, pentru comemorarea morţii, în urmă cu patru veacuri, a voievodului Mihai Viteazul. Preşedintele român a justificat această schimbare de atitudine, declarând că „regretă înverşunarea împotriva celui care a permis României să se plaseze alături de Aliaţi în august 1944: este momentul să ne debarasăm de prejudecăţi". în 18 mai 2001, guvernul român i-a oferit regelui Mihai o reşedinţă oficială (Palatul Elisabeta) şi a anunţat că îi acordă drepturile rezervate în România foştilor şefi de stat. Recunoaşterea existenţei familiei regale a devenit şi mai oficială, când fiicei celei mari şi moştenitoarei regelui Mihai, principesa Margareta, i s-au acordat funcţii de reprezentare internaţională în condiţii precise.în iulie 1997, regele Leka al Albaniei a putut să revină la Tirana, cu soţia sa Susan, de origine australiană, şi fiul lor, prinţul moştenitor Leka al Il-lea. La fel, prinţul Alexandru al Iugoslaviei, fiu al regelui Petru al Il-lea şi al reginei Alexandra — născut în 1945, într-un apartament al hotelului Claridge's din Londra, care a devenit provizoriu teritoriu iugoslav —, şi a doua lui soţie, prinţesa Katarina, au putut reveni în Serbia pentru prima oară, în 1991. Erau invitaţi de opoziţia sârbă, care apreciase conferinţele pe care prinţul le ţinuse despre democraţie, în toată Europa. Primirea a fost triumfală, dar prinţul nu a rămas la Belgrad. în schimb, după revoluţia din 5 octombrie 2000 şi plecarea lui Miloşevici, prinţul Alexandru al III-lea al Serbiei şi soţia sa Katarina au decis să se

1947.
stabilească la Belgrad. Guvernul sârb le-a pus la dispoziţie Palatul Regal şi Palatul Alb, aflat în apropiere, construit de bunicul prinţului, regele Alexandru al II-lea al Serbiei. Cuplul s-a instalat în acesta din urmă, după ample lucrări de restaurare. Rolul său nu este oficial, însă este un om apreciat şi respectat. Simplitatea prinţilor şi simpatia lor, la fel şi atenţia manifestată faţă de semeni i-au făcut foarte populari. Acţionează prin intermediul unor fundaţii; fundaţia patronată de prinţ este dedicată studenţilor, iar fundaţia prinţesei se ocupă de dotarea spitalelor. Prinţul are trei fii, născuţi din prima sa căsătorie cu prinţesa Maria da Gloria de Orleans-Braganga. Aceştia trăiesc în străinătate, însă vin adesea în ţara familiei lor. Guvernul i-a înmânat prinţului cheile celor două castele, confiscate odinioară de la familia regală.

în Muntenegru, prinţul moştenitor Nikola, născut în 1944, arhitect, va putea pe viitor să reprezinte oficial Republica Muntenegru în anumite situaţii şi conform unui protocol special. Această recunoaştere, în numele continuităţii istorice, se extinde şi asupra urmaşilor săi.

Aceste vechi monarhii, care rezistaseră în Primul Război Mondial, fiind înlăturate în urma celui de-al Doilea Război Mondial, trecând apoi prin perioada sumbră a comunismului, şi-au regăsit, după restabilirea democraţiei în ţările lor, trecutul lor regal şi un nou suflu. Şi, o mare parte a memoriei europene, multă vreme trecută sub tăcere

.Indice*[205]

A

Abdul-Hamid al Il-lea, sultan otoman 23, 33, 41,188, 244 Adelheid, archiducesă de Austria 245
Ährenthal, Alois Lexa von, diplomat austriac 71
Aimone di Savoia-Aosta, duce de Spoleto ***(vezi*** Tomislav al Il-lea al Croaţiei) Albert al Il-lea, regele belgienilor 306, 322, 332, 333 Albert al Prusiei, prinţ 111
Albert de Saxa-Coburg-Gotha, prinţ, soţ al reginei Victoria a Marii Britanii 27,177,179 Albert I, prinţ de Monaco 62, 217, 217-219, 323
Albert I, regele belgienilor 38, 109, 118-124, 132, 136, 137, 168, 178, 186, 199-202, 208, 229, 230, 241, 242, 257, 259, 289, 305
Aleksandra, ţarina Rusiei 26, 32, 43, 73, 75, 76, 94, 101,105,106,126,128,135,149,150,151,157, 160-162, 164,165, 181, 182, 183, 187, 191, 192, 213, 254 Aleksandru I, ţar al Rusiei 142
Aleksandru al Il-lea, ţar al Rusiei 21, 42, 45, 51,156,181, 207, 239
Aleksandru al III-lea, ţar al Rusiei 22, 23, 26, 28, 42, 48,110,150,160, 228, 229, 335
Alekseev, Mihail, general rus 158,159
Aleksei, ţarevici 26, 27, 43, 76, 91,136,160,161,183,186,187,191,192,193 Alexander, Harold, general britanic 310, 317
Alexandra a Danemarcei, regină a Marii Britanii şi a Irlandei 28, 39,166, 228, 235, 268
Alexandra a Greciei, regină a Iugoslaviei 303, 325, 336
Alexandru al Il-lea al Iugoslaviei, sau Alexandru al III-lea al Serbiei 325, 336

Alexandru al Il-lea al Serbiei, apoi Alexandru I al Iugoslaviei 89, 99, 139, 195, 220-223, 234, 255, 256, 272, 273,
302, 325, 336 Alexandru cel Mare, rege al Macedoniei 114 Alexandru I, rege al Greciei 167, 209-211, 303, 325 Alexandru I, rege al Serbiei 25, 98,141, 272, 301 Alfonso al XH-lea, rege al Spaniei 251 Alfonso al XlII-lea, rege al Spaniei 250-255, 304 Alfonso de Borbön, infante al Spaniei 253 Alfred de Edinburgh 51,116 Allenby, Edmund, mareşal britanic 208
Amedeo de Savoia-Aosta, duce de Aosta, viceregе al Etiopiei 300 Amedeo al Il-lea de Savoia-Aosta, viceregе al Etiopiei 34, 313 Amette, Léon-Adolphe, arhiepiscop al Parisului 201 Ana de Bourbon-Parma, prinţesă, „regină a României" 326 Ana de Muntenegru, prinţesă 34
Anastasia de Muntenegru, soţia ducelui George Maximilianovici de Leuchtenberg 126, 220
Anastasia, mare ducesă a Rusiei 27, 76,126,128,187,192,193 Andersen 242
Andrej de Iugoslavia 224
Anne d'Orléans, vicereginа a Etiopiei 313
Anne-Marie a Danemarcei, regină a Greciei 331
Antoinette de Monaco, prinţesă, sora prinţului Rainier al Ill-lea 285
Antonescu, Ion, general şi om politic român 297, 299, 326
Apis ***(vezi*** Dimitrijevic, Dragutin)
Asquith, Herbert, prim-ministru al Marii Britanii 27, 92,108,165
Astrid a Suediei 241-243, 259, 306
Attlee, Clement, prim-ministru britanic 328
Aubrac, Raymond, comisar al Republicii Franceze la Marsilia 324
August Wilhelm al Prusiei, prinţ, ofiţer de armată, deputat naţional-socialist 143, 271
Augusta, ***zisă*** Dona, regină a Prusiei şi împărăteasă a Germaniei 32, 33, 73, 77,173,198, 213, 214
Avdeev, Aleksandr, commandant 191

B

Baden, Maximilian (***zis*** Max) von, mare duce şi cancelar german 198
Badoglio, Pietro, mareşal italian 262, 312, 313
Baels, Henri Louis, guvernator al Belgiei 322
Baels, Lilian, prinţesă de Réthy, prinţesă a Belgiei 306, 321, 322
Baldwin, Stanley, prim-ministru britanic 239, 267, 269
Balfour, Arthur James, ministru britanic al afacerilor externe 215
Barthou, Louis, ministru francez al afacerilor externe 255, 256
Battenberg, Alexandru de, prinţ 22
Battenberg, Louis Alexander de, amiral al Royal Navy 177 Baudouin, rege al belgienilor 306, 323
Beatrice a Regatului Unit, prinţesă 252 Beatrix, regina Ţărilor de Jos 291, 292, 332
Beck-Rzikowsky, Friedrich von, baron, şef de stat-major austriac 71
Below, Otto von, general german 184
Benedict al XV-lea, papă 147
Benes, Edvard, preşedinte al Cehoslovaciei 270
Bentinck, Godard, conte de 198
Berchtold, Leopold von, conte, ministru austriac al afacerilor externe 88, 96, 97 Berenguer, Dămaso, militar şi om politic spaniol 254 Bernadotte, Folke, diplomat suedez 321
Bernadotte, Jean-Baptiste, sau Carol al XIV-lea Ioan al Suediei, sau Carol al lll-lea Ioan al Norvegiei 242, 283 Bernhard de Lippe-Biesterfield, prinţ al Ţărilor de Jos 291, 292, 320
Bernhardt, Sarah 50
Berthelot, Henri, general francez 145,181,195 Bertie, Francis, diplomat britanic 165
Bethmann Hollweg, Theobald von, cancelar 90, 91,104,168,173 Béthouart, Antoine, general francez 287 Bibescu, Martha, prinţesă, literată română 75, 297 Bismarck, Otto von, prinţ 16, 22, 29,129,130
Blanc, François şi Louis, administratori ai staţiunii termale Bad Homburg 173 Bled, Jean-Paul 129
Blériot, Louis 54
Bonaparte, Jérôme, prinţ francez 216
Boris al lll-lea, rege al Bulgariei 23,195, 245, 248, 249, 250, 275, 276, 301, 314, 315 Botkin, Evgheni Sergheievici, medic 91,191 Bourne, Francis, arhiepiscop de Westminster 201
Brătianu, Ion, prim-ministru român 48,113,144,156, 205 237 Brejnev, Leonid, om politic sovietic 334 Breşei, Gaetano 33

Briand, Aristide, preşedinte al Consiliului şi ministru francez al afacerilor externe 141,167,170,172, 216
Broqueville, Charles de, prim-ministru belgian 109,118,122
Broz, Iosip, ***zis*** Tito, om politic iugoslav 303, 304, 325, 328
Bruckner, Anton 63
Brusilov, Alexei, general rus 149
Buchanan, George, diplomat britanic 151, 228
Buisson, Jean-Christophe 99
Bulow, Bernhard von, cancelar 31, 33, 36,132
Bunting, maior SS 321

C

Cadorna, Luigi, general italian 134,176,184,185 Caillaux, Henriette 93,102
Caillaux, Joseph, ministru francez de finanţe 93,102
Calmette, Gaston, director al ziarului ***Le Figaro*** 93
Calvi di Bergolo, Giorgio Carlo, conte 246
Cambon, Jules, diplomat francez 74,169
Cambon, Paul (frate cu Jules), diplomat francez 108,109,110
Cameron, David 332
Capart, Jean, egiptolog belgian 230
Carol al Belgiei, prinţ, regent al regatului Belgiei 322
Carol al Il-lea, rege al Angliei, Scoţiei şi Irlandei 229
Carol al IV-lea, rege al Ungariei (***vezi*** Carol de Habsburg)
Carol al Suediei, duce de Västergotland 242
Carol al X-lea, rege al Franţei şi al Navarrei 22
Carol al XVI-lea Gustav, rege al Suediei 321
Carol de Habsburg sau Carol I, ultimul împărat al Austriei, şi Carol al IV-lea, rege al Ungariei 80, 81, 86, 88,
130, 147, 148, 151-153, 168-176, 185, 188, 189, 196, 197, 214-217, 245, 270, 271, 296, 297, 334
Carol I al Angliei 179
Carol I al României 47-56, 75-76, 81, 90, 91,100,112,113,124,125,143,144,180,181
Carol al Il-lea al României 75, 76,157,193,194, 208, 209, 222, 233-240, 261, 273-275, 296-299, 328
Carol Quintul 196
Carol, prinţ al Belgiei 119,120
Carp, Petre, om de stat român 113,144
Carrère d'Encausse, Hélène 161
Carter, Howard, egiptolog britanic 230
Cavour, Camillo Benso, conte de, om politic italian 124
Chamberlain, Neville, prim-ministru britanic 280, 283, 287, 288
Chanel, Gabrielle ***zisă*** Coco, creatoare franceză de modă 245
Charlotte de Luxemburg, mare ducesă 290-292, 320
Charlotte de Monaco 218, 219, 284
Chevalier, Maurice 324
Chotek, Sofia, prinţesă de Hohenberg 63-65, 67, 69, 70, 77, 80, 81, 83-86, 88, 90, 93,148
Christian al IX-lea, rege al Danemarcei 210 Christian al X-lea, rege al Danemarcei 242, 285, 321
Churchill, Winston, om de stat britanic 110, 122,138,156, 212, 287, 288-290, 292, 296, 302, 303, 307, 309, 310, 315- 321, 325, 328
Ciano, Gian Galeazzo, om politic italian 246, 277, 278, 293, 311, 312, 327
Clark, Christopher 37, 92
Clemenceau, Georges 167,172,185,189,195, 201, 202, 204, 206, 207, 212, 214, 219, 221
Clémentine d'Orléans 21, 22
Connaught şi Strathearn, Arthur, duce de, şi prinţ al Regatului Unit 111,178
Constantin al Il-lea, ultimul rege al elenilor 303, 329, 331
Constantin I, rege al Greciei 45,112,140,141,166,167, 208-212, 231, 260, 308
Corot, Jean-Baptiste 272

Cromwell, Oliver, om de stat englez 179
Cunningham, Alan Gordon, general britanic 300
Curzon de Kedleston, George Nathaniel, om de stat britanic 121,178, 224 Czernin, Ottokar, ministru austro-ungar al afacerilor externe 169,170,171,173

D

D'Annunzio, Gabriele, scriitor italian 224, 225 Damaskinos, mitropolit al Atenei, regent al Greciei 328 Darlan, François, amiral şi om politic francez 310 Davidson, Randall, arhiepiscop de Canterbury 178 Dawson of Penn, lord, medicul lui George al V-lea 264 Delbet, Pierre, chirurg francez 210 Delorme, Philippe 282
Demidova, Anna, cameristă a Romanovilor 191,193 Denikin, Anton, general rus 192, 335 Depage, Antoine, chirurg şi senator belgian 120 Deschanel, Paul, demnitar francez 200 Diana Spencer, soţie a prinţului de Wales 332 Diaz, Armando, general italian 195
Dimitri Pavlovici Romanov, mare duce al Rusiei 150,151,162 Dimitrijevic, Dragutin 25, 98
Dimitrov, Gheorghi, conducător comunist bulgar 276 Dominioni, monsenior 247
Dona ***(vezi*** Augusta, regină a Prusiei şi împărăteasă a Germaniei) Dreyfus, Alfred, ofiţer francez 217 Dumas, Alexandre (tatăl) 55

E

Ecateria a Il-a (cea Mare), împărătească a tuturor Rusiilor 150,182
Eduard al VUI-lea, rege al Marii Britanii şi al Irlandei 136,137,185, 231, 266, 268, 269, 270, 276, 283, 288, 308 Eduard al VH-lea, rege al Marii Britanii şi al Irlandei 27, 28, 29, 36, 38, 39, 52, 58, 92, 97, 100, 111, 113, 144, 166,
177, 201, 235, 252, 265, 268, 286 Eisenhower, Dwight David, general şi om politic american 310, 316, 320
Elena a Greciei, ***zisă*** Sitta, soţia lui Carol al Il-lea al României 208, 209, 220, 222, 234, 238, 239, 274 Elena de Muntenegru, regină a Italiei 34, 40, 92,126,168,186, 247, 299 Elena Vladimirovna, mare ducesă a Rusiei 308 Eleonore de Reuss-Kostritz, regină a Bulgariei 115
Elizabeth Bowes-Lyon, soţia lui George al V-lea, Elisabeta a Marii Britanii 224, 231, 269, 280-282, 289, 294, 295, 307, 310, 319
Elisabeta a Il-a, regină a Marii Britanii 224, 261, 262, 267, 282, 288, 295, 306, 309, 319, 326
Elisabeta a României, prinţesă, soţia lui George al II-lea al Greciei 208, 212, 222, 232, 233, 234, 239, 260 Elisabeta de Wied, ***zisă*** Carmen Sylva, regină a României 48-57, 59, 81, 90,114,124,125,143 Elisabeta de Wittelsbach, ducesă de Bavaria, regină a belgienilor 118-124, 126, 169 ,185, 199, 202, 229, 230, 241, 242, 248, 307
Elisabeta de Wittelsbach, ***zisă*** Sisi, împărătească a Austriei şi regină a Ungariei 19, 20, 45, 52, 63, 65, 66, 69, 73,
77, 81, 82, 87, 101, 118-120, 129, 130, 146, 147, 148, 152, 171, 222, 253 Elţin, Boris, preşedinte al Rusiei 335 Enver Paşa, general turc 188 Erdôdy, Tamăs, conte 169
Ernest Augustus al II-lea de Hanovra, duce de Cumberland 97 Ernest Augustus al IlI-lea de Hanovra, duce de Brunswick 72, 260 Eugen de Savoia, prinţ 63
Eugénie de Montijo, împărătească a francezilor 97, 252

F

Falkenhayn, Erich von, ofiţer prusac 145 Feigl, Erich 189
Felipe al VI-lea, rege al Spaniei 333
Félix de Bourbon-Parma, prinţ, şi mare duce de Luxemburg 290
Ferdinand I, rege al României 49-52, 75,113,125,143-145,156,180,181,190,193-195,199, 205, 207, 212, 223, 233, 236-238
Ferdinand I, ţar al Bulgariei 21-24, 46, 47, 79,114-116,138,139, 249, 250, 276, 315
Ferrer, Francisco 254
Filip al Greciei, duce de Edinburgh 326
Filov, Bogdan, om politic bulgar 315
Foch, Ferdinand, mareşal al Franţei 122,123,127,137,198, 203
Fontenay, Joseph de, diplomat francez 59
Forrer, Ludwig, preşedinte al Confederaţiei Elveţiene 39
France, Anatole 217
Franchet d'Esperey, militar francez 194

Franco, Francisco, general şi om politic spaniol 279, 304, 333
Franz Ferdinand, arhiduce al Austriei 61-68, 70-72, 74, 76-86, 88, 89, 92, 93, 96,102,111,117,130,148 Franz Joseph, împărat al Austriei şi rege al Ungariei 19, 20, 21, 23, 24, 26, 28, 29, 33, 36, 42, 46, 52, 53, 55, 56, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 78, 80, 83, 86, 87, 88, 90, 91, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 129, 130, 133, 138, 139, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 152, 155, 168, 169, 171, 196, 205, 214, 216, 222, 245, 271, 334 Frédéric al II-lea (cel Mare), rege al Prusiei 78,107 Frédéric al IlI-lea, rege al Prusiei şi împărat al Germaniei 29 Frederica de Hanovra, regină a elenilor 260, 303, 329 French, John, mareşal britanic 137 Furstenberg, Max Egon, prinţ de 32

G

Gasparri, Pietro, cardinal italian 247
Gaulle, Charles de, general şi om politic francez 310, 311, 324
Gauthier, Guy 92,116
Gaxotte, Pierre, istoric francez 238
Geer, Dirkjan de, prim-ministru olandez 292
Georges (sau Gyorgy) de Habsburg-Lorena, arhiduce de Austria 335
George al Greciei, frate al lui Constantin I 211, 303
George al II-lea al Greciei 212, 222, 231, 232, 233, 234, 248, 260, 277, 296, 301, 302, 303, 328
George al V-lea, rege al Marii Britanii şi al Irlandei 39, 52, 58, 73, 74, 81, 91, 95, 100, 101, 107, 108, 113, 117, 119, 121, 136, 137, 138, 151, 164, 165, 166, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 185, 201, 202, 203, 207, 210, 215, 216, 223, 224, 227, 228, 229, 230, 231, 233, 235, 239, 242, 243, 264, 265, 266, 267, 268, 270, 280, 288, 308 George al VI-lea, născut Albert, rege al Marii Britanii şi al Irlandei 201, 260, 262, 267, 270, 280, 281, 282, 283, 287, 288, 289, 290, 292, 294, 295, 296, 302, 303, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 315, 316, 317, 318, 319, 325, 328 George al Serbiei 221
George de Cambridge, prinţ moştenitor britanic 332
George de Kent, duce 260, 306, 308
George I, rege al elenilor 44, 45,140, 210
George I, rege al Marii Britanii 177
Geraldine, născută Apponyi, regină a Albaniei 245, 277
Gerlache de Gomery, Adrien de 241
Gibbs, Sydney 161
Giesl von Gieslingen, Wladimir, diplomat austro-ungar 98 Gilliard, Pierre, preceptor francez al copiilor Romanov 187 Giolitti, Giovanni, prim-ministru italian 38
Giovanna de Savoia, regină a Bulgariei 245, 248, 249, 250, 275, 276, 315, 326
Giraud, Henri, general francez 311
Gisela de Habsburg-Lorena, arhiducesă a Austriei 171
Glinka, Mihail 43
Goethe, Johann Wolfgang von 222
Goliţîn, Nikolai, prinţ, demnitar rus 157
Gonzalo de Borbon, infante al Spaniei 254
Gordon-Lennox, lady 267
Goring, Hermann, om politic german 294
Grandi, Dino, om politic italian 263, 312, 313
Graziani, Rodolfo, mareşal italian 300
Grey, Edward, viconte, ministru britanic al afacerilor externe 95,108-110
Grimaldi, familie domnitoare în Monaco 218, 219
Guitry, Sacha 180, 285
Guşkov, Aleksandr, om politic rus 161,164
Gustav al VI-lea Adolf, prinţ moştenitor al Suediei 321
Gustav al V-lea Adolf, regele Suediei 99, 242, 283, 287, 321

H

Haakon al VH-lea, regele Norvegiei 242, 286, 287, 320
Habsburg 24, 68, 70, 80,146,153,168-170,174,196, 214, 217, 270, 271, 297, 334
Haig, Douglas, mareşal britanic 137
Haile Selassie I, împăratul Etiopiei 261, 262, 300
Hamilton, Emma, lady 317

Hanovra, casa 177,179
Hansson, Per Albin, prim-ministru suedez 284 Haritonov, Ivan, bucătar al Romanovilor 191
Hartnell, Norman, croitor britanic 295
Hélène d'Orléans, ducesă de Aosta, mama lui Tomislav al II-lea 34, 313
Hemingway, Ernest 134,185
Henri d'Orléans, conte de Paris 328
Henri d'Orléans, duce d'Aumale 23
Henry de Gloucester, duce 243, 282
Hess, Rudolf, om politic german, colaborator al lui Hitler 271 Hessen-Kassel, Philipp von, prinţ german 246, 313 Himmler, Heinrich, om politic german 321
Hindenburg, Paul von, general şi demnitar german 132,135,173,190,198 Hirohito, împărat al Japoniei 208
Hitler, Adolf, om politic german 204, 246, 259, 262, 264, 269, 270, 271, 272, 273, 276, 279, 283, 285, 287, 288, 290,
291, 292, 293, 294, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 309, 311, 313, 314, 315, 318, 321, 325 Hohenzollern, familia 29, 32, 35, 52, 73,113,144,174,199, 214, 271, 305
Hohenzollern-Sigmaringen, Ferdinand de ***(vezi*** Ferdinand I, regele României) Hohenzollern-Sigmaringen, Karl von, principe ***(vezi*** Carol I al României) Horthy, Miklos, militar şi om politic ungur 205, 216, 297 Hotzendorf, Franz Conrad von, conte, mareşal austriac 71 Hulsen-Haeseler, Dietrich von, general 32 Hymans, Paul, ministru belgian al afacerilor externe 109
I
Iakovlev, Constantin, oficialitate sovietică 186 Ilic, Danilo 96
Iliescu, Ion, preşedinte al României 335 Ioan al XXIII-lea, papă 250
Ipatiev, Nikolai Nikolaievici, căpitan rus din trupele de geniu 187,191,192, 228
Irene a Greciei, soţia lui Tomislav al II-lea al Croaţiei 208, 302, 313, 329
Irene a Ţărilor de Jos, prinţesă 291, 292
Irina Aleksandrovna, prinţesă rusă 150, 228
Isabelle d'Orléans-Bragrance, contesă de Paris 328
Isabella, arhiducesă de Austria 64
Iuliana, regină a Ţărilor de Jos 291, 292, 320
Iurovski, Iakov, membru al sovietului din Urali 192,193
Iusupov Felix, prinţ rus 150,162, 228
Izvolski, Aleksandr Petrovici 26, 74
J
Janin, Maurice, general francez 150
Jaurès, Jean, om politic francez 107
Joachim de Prusia 213
Jean, mare duce de Luxemburg 290, 320
Joffre, Joseph, mareşal al Franţei 122,127,141,144,145,167
Jonnart, Charles, om politic francez 167
Joséphine-Charlotte a Belgiei, mare ducesă de Luxemburg 306
Juan Carlos I al Spaniei 304, 305, 328, 329, 333, 334
Juan de Bourbon, don, prinţ de Asturia, conte de Barcelona 304, 333
Juarez, revoluţionar mexican 19
K
Kaleman, Petrus 256 Karagheorghevic, dinastia 25, 219, 220 Karl Ludwig, arhiduce al Austriei 61, 215 Karl Theodor, duce de Bavaria 119
Kârolyi, Mihâli, conte ungur, preşedinte al guvernului provizoriu 205 Katarina Bătis, prinţesă moştenitoare a Serbiei 336 Kate Middleton, ducesă de Cambridge 332 Kemal, Mustafa, ***zis*** Ataturk, om politic turc 38,138, 205, 212 Kennedy, Joseph, diplomat american 281
Kerenski, Aleksandr, avocat şi om politic rus 107,158,163,164,166,178,182,183
Ketterl, Eugen 146,147
Kiewitz, Werner, colonel german 321
Kiril al Bulgariei, prinţ de Preslav 315, 326
Kiril Viadimiroviei, mare duce al Rusiei 222 Klimt, Gustav 21, 71
Klobukowski, Antony, ministru francez 120
Kluck, Alexander von, general german 120

Kolceak, Aleksandr, amiral rus 192
Kountouriotis, Pavlos, amiral şi om plotici grec 232-233
Kondylis, general grec 259, 260
Kreisky, Bruno, cancelar austriac 334
Kruger, Paul, om politic bur 31
Kşesinskaia, Matilda 43
Kun, Béla, om politic ungur 205, 214
Kutuzov, Mihail, general rus 106

L

Lahovary, Ioan, ministru român 113 Lallouette, Marcel, aviator francez 240
Lambrino, Ioana Maria Valentina, ***zisă*** Zizi 193,194, 208, 236, 237, 238 Lambrino, Mircea Grigore Carol 237
Lascelles, Alan, secretar particular al lui Eduard al VUI-lea 266
Laval, Pierre, om politic francez 262
Lazareff, Pierre, jurnalist francez 256
Le Boeuf, Louis, medic al regelui Belgiei 120
Lebrun, Albert, preşedinte al Republicii Franceze 272
Lehár, Franz 87
Leigh, Vi via n 317
Leka I, rege al albanezilor 277, 336
Leka al II-lea, diplomat albanez, moştenitor al tronului Albaniei 336 Lenin, Vladimir Ilici, om politic rus 107,181,183,187,192,193, 205, 229
Leopold al IlI-lea, rege al belgienilor 32, 38, 51, 118-121, 185, 186, 202, 241-243, 247, 258, 289, 290, 298, 299, 305, 321, 322
Leopold al II-lea, rege al belgienilor 32, 38, 51,118,122 Letizia Ortiz, regină a Spaniei 333
Lichnowski, prinţ, diplomat german 95
Lloyd George, David, prim-ministru britanic 165,166,172,174,175,176,178, 204, 206, 212, 216, 227 Lobkowitz, casa 68 Loos, Adolf 21
Loti, Pierre 26, 50, 54, 56,125,143
Loubet, Émile, om politic francez 252
Louis al II-lea de Monaco 218, 284, 323, 324
Louvet, Marie-Juliette, mama lui Charlotte de Monaco 218
Lugon, Louis-Joseph, arhiepiscop de Reims 201
Ludendorff, Erich, militar şi om politic german 132,173,190,191, 249
Ludovic al II-dea de Bavaria 52, 56,115
Ludovic al XIV-lea, rege al Franţei 63,147, 333
Ludovic al XVI-lea, rege al Franţei 165
Ludovic al XVIII-lea, rege al Franţei 165
Ludovic Filip I, rege al Franţei 21
Lupescu, Magda 235, 236, 238, 240, 274, 275, 297, 298, 299, 328 Lvov, Gheorghi, prinţ, om politic rus 163 Lyautey, Louis Hubert, mareşal al Franţei 253

M

MacDonald, Jeanette 318
MacDonald, Ramsay, prim-ministru britanic 264
Maeterlinck, Maurice 118
Mafalda de Savoia, prinţesă 111, 246, 313
Maniu, Iuliu, prim-ministru român 240
Mănos, Aspasia 210, 211, 303, 325
Marcou, Lily 297
Margaret a Marii Britanii, prinţesă 282, 288, 319 Margareta a II-a, regină a Danemarcei 335
Margareta a României, principesă moştenitoare a coroanei României 336
Margherita de Savoia, regină a Italiei, mama lui Victor Emanuel al III-lea 34
Margherita de Savoia-Aosta 313
Maria Annunziata de Bourbon-Două Sicilii 62
Maria Antoaneta, regină a Franţei 126
Maria Beatrice de Savoia 248, 318
Maria Bonaparte, prinţesă a Greciei şi a Danemarcei 303 Maria Cristina de Savoia-Aosta 313

Maria Cristina, arhiducesă de Austria, regină a Spaniei 64, 251
Maria da Gloria de Orléans-Bragança, prinţesă braziliană, fostă prinţesă a Iugoslaviei 336 Maria de Orania-Nassau 57
Maria Feodorovna, împărătească a Rusiei 110,135,162, 228, 229, 335
Maria Francesca de Savoia 92, 248
Maria Gabriella de Savoia 248, 318
Maria Luiza a Bulgariei, prinţesă 276, 315
Maria Luiza de Bourbon-Parma 22
Maria Luiza de Habsburg-Lorena, împărătească a francezilor 70
Maria Mercedes de Bourbon, contesă de Barcelona 304
Maria Pia de Savoia 248, 318
Maria Tereza, arhiducesă a Austriei 65, 68, 69,196
Maria, mare ducesă a Rusiei 27,128,136,187,191
Maria, ***zisă*** Mignon, prinţesă a României, regină a Iugoslaviei 23, 52, 221-222, 233, 257, 273, 301, 325
Maria, ***zisă*** Missy, prinţesă a Marii Britanii, regină a României 51, 53, 55, 75, 113, 114, 116, 125, 144, 145, 156,
157, 180, 181, 189, 190, 193-195, 206-209, 212, 221, 224, 233-239, 241, 246, 274, 275 Marie Adélaide de Luxemburg, mare ducesă 290
Marie José, prinţesă a Belgiei, regină a Italiei 119,120,185,186, 241, 248, 298, 312, 318, 327
Marie Valerie, arhiducesă a Austriei 20, 87,147
Marina, prinţesă a Greciei şi a Danemarcei, ducesă de Kent 308
Mărtha a Suediei, regină a Norvegiei 286
Mary de Teck, regină a Marii Britanii şi a Irlandei 58, 73, 81, 136, 176, 203, 227, 230, 264-266, 280, 282, 283, 288,
308, 311 Masin, Draga 25 Mata Hari 268
Mathilde d'Udekem d'Acoz, regină a Belgiei 333
Maud de Wales, prinţesă a Marii Britanii, regină a Norvegiei 286
Máxima Zorreguieta, regină consoartă a Olandei 332
Maximilian I, împărat al Mexicului 19
Mehmed al V-lea, sultan otoman 189
Mesalina 268
Metaxas, Ioănnis 232, 260, 301, 303
Metternich-Winneburg, Klemens von, prinţ, om de stat austriac 124
Mihai I, rege al României 237, 239, 241, 260, 274, 275, 298, 299, 326, 327, 335, 336
Mihai Viteazul, voievod al Ţării Româneşti 234, 336
Mihai, principe, fiul lui Carol al II-lea 241
Mihail Aleksandrovici al Rusiei, mare duce 94,160,161,163
Mihail I, ţar al Rusiei 43
Mihailovic, Draza, militar sîrb 303
Mihov, Nikolai, general şi om politic bulgar 315
Milica de Muntenegru, soţie a marelui duce Piotr Nikolaievici al Rusiei 220 Miliukov, Pavel Nikolaievici, om politic rus 157 Miloşevici, Slobodan, om politic sîrb 336 Milza, Pierre 263
Molotov, Veaceslav, ministru al afacerilor externe al URSS 279
Moltke, Helmut von, general german 121,127,131
Monsabert, Joseph de Goislard de, general şi om politic francez 324
Montenuovo, Alfred Adam, prinţ de 70, 86,148
Montgomery, Bernard, ofiţer britanic 310, 311, 312, 316, 317
Moore, Arthur 59
Morand, Paul 272
Mountbatten, Louis, amiral al Royal Navy şi viceregе al Indiei britanice 177, 231, 281, 294
Mozart, Wolfgang Amadeus 64,196
Miiller, Georg Alexander von, ofiţer de marină german 89
Murad I, sultan 81
Mussolini, Benito, ***zis*** Ducele, om politic italian 225, 226, 244, 246, 247, 250, 261-263, 272, 273, 276, 279, 284, 292, 293, 297, 300-303, 311-313, 318, 327
N

Napoleon I, împărat al Franţei 70, 74,106,175,196 Napoleon al III-lea, împărat al Franţei 21, 47, 48,135, 252 Nelson, Hora tio, amiral britanic 317 Nicholson, Arthur, diplomat britanic 42 Nicolae al Greciei 308
Nicolae al II-lea, ţar al Rusiei 24, 26, 28, 30, 35, 37, 42, 43, 44, 53, 73, 74, 75, 76, 91, 93, 94, 95, 100, 104, 105, 106, 107, 110, 116, 117, 119, 125, 126, 127, 128, 129, 135, 136, 141, 142, 144, 149, 150, 151, 157, 158, 159, 160-165, 180, 181, 183, 186, 187, 191-193, 210, 228, 229, 254, 325, 335 Nicolae al României 237, 240 Nicolae I, ţar al Rusiei 129
Nicolai Nicolaevici, mare duce al Rusiei, general rus 106,126,135,150 Nikola I, rege al Muntenegrului 25, 39-41,110,126,139,168, 219, 220 Nikola al II-lea, moştenitor al tronului Muntenegrului 42, 336 Noii, Fan, episcop ortodox şi om politic albanez 244
O
Obrenovic, dinastia 25, 98
Olav al V-lea, rege al Norvegiei 287, 320
Olga Constantinovna, mare ducesă a Rusiei, regină a Greciei 45,140, 210, 309 Olga, mare ducesă a Rusiei 27, 75, 76,105,128,157,187,191, 221 Olivier, Laurence 317
Orlando, Vittorio Emmanuele, demnitar italian 204 Oscar al II-lea, rege al Suediei 242
Otto de Habsburg-Lorena, archiduce al Austriei 62, 63, 80,148,153,188, 270, 271, 292, 334, 335
Otto I, rege al Greciei 45
p
Paar, Eduard von, conte 87 Pacelli, Eugenio (***vezi*** Pius al Xll-lea)
Paléologue, Maurice, diplomat francez 94, 95,106,127,157,161 Paliţîn, general 142 rus Papa Sixt al Vlea 247
Papagos, Alexandros, militar şi om politic grec 329 Pasic, Nikola, prim-ministru sârb 89, 98, 99, 219, 221 Pathé, Charles şi Émile 223 Patton, George, general american 312
Paul I al Greciei, regele elenilor 208, 211, 260, 303, 328, 329, 331 Pavelic, Ante 256, 302
Pavle al Iugoslaviei, prinţ 272, 273, 296, 301 Pavlos, diadoh al Greciei, prinţ al Danemarcei 331
Pavlova, Anna 43 Petacci, Clara 327
Pétain, Philippe, mareşal şi om politic francez 191, 299
Petru al II-lea al Iugoslaviei 224, 272, 296, 301, 302, 303, 325, 326, 336
Petru I, rege al Serbiei 24, 25, 26, 39, 46, 89, 98, 99,131,138,139, 204, 220, 221, 255-257, 272
Philippe I, rege al belgienilor 332, 333
Pichon, Stephen, ministru francez al afacerilor externe 219
Piédefer, JoséphineElmire 218
Pierlot, Hubert, prim-ministru belgian 289
Piétri, François, ministru francez al marinei 255
Piollet, Jules, ofiţer francez de infanterie 255
Pius al Xll-lea, papă 304
Pius al Xl-lea, papă 246- 248
Poincaré, Raymond, om de stat francez 41, 58, 93, 94, 95, 97, 99, 102, 103, 120, 126, 137, 139, 142, 169, 170, 172,
189, 201, 202, 203, 207, 216, 219, 221 Ponsonby, Frederick, militar britanic 137 Primo de Rivera, Miguel, general şi om politic spaniol 254 Princip, Gavrilo 82, 84-86, 98 Printemps, Yvonne 180
Protopopov, Aleksandr Dmitrievici, om politic rus 157 Putin, Vladimir, preşedinte al Rusiei 335
Putnik, Radomir, mareşal sârb 99
Q
Quisling, Vidkun, om politic norvegian 286
R
Radziwill, Catherine, prinţesă 43
Rainier al III-lea, prinţ de Monaco 218, 284, 323, 324
Ramsay, Bertram, amiral britanic 316
Rasputin, Grigori Efimovici 27, 43, 44, 75, 91,101, 105,135,142,149,150, 151,156,157,160, 161,162,182,183, 192, 193, 228
Reichstadt, Napoleon al II-lea, duce de 196
Rembrandt 272
Reuss, Hermine de 214
Reynaud, Paul, om politic francez 287, 289

Ribbentrop, Joachim von, ministru al afacerilor externe al celui de-al Treilea Reich 279 Ribot, Alexandre, prim-ministru francez 172,176 Ristelhueber, René 249
Roblot, Émile, ministru de stat în Monaco 324 Rodzianko, Mihail, preşedinte al Dumei 157 Roegiers, Patrick 199
Romanov, dinastie rusă 32, 43, 75,104,129,150,160,163-166,182,186,191-193, 221, 227 Rommel, Erwin, mareşal german 301, 310, 311 Roncalli, Angelo (***vezi*** Ioan al XXIII-lea) Roosevelt, Eleanor 309, 320
Roosevelt, Franklin Delano, preşedinte al Statelor Unite 281, 292, 307, 320, 325 Rudolf, archiduce al Austriei 19, 61, 63, 65, 70, 71, 77, 87,171 Ruspoli, Alessandro, prinţ 247 Russki, general rus 159

S

Saint-Aulaire, Auguste, conte de, diplomat francez 181, 206 Salendra, Antonio, prim-ministru italian 133
Salisbury, Robert Arthur Talbot, marchiz de, prim-ministru britanic 177 Samsonov, Aleksandr, general rus 127
Sarrail, Maurice-Paul-Emmanuel, general francez 141,166,167 Savoia, casa 111, 234, 246, 247, 313 Saxa-Coburg-Gotha, casa 178-179
Sazonov, Serghei Dmitrievici, ministru rus al afacerilor externe 98 Schiele, Egon 71 Schinas, Alexandros 45
Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg, Augusta de (***vezi*** Augusta, regină a Prusiei şi împărătească a
Germaniei) Schmidt, Paul-Otto, interpretul lui Hitler 299 Schnitzler, Arthur 20
Schoen, Wilhelm von, diplomat german 97 Schratt, Katharina 20, 67, 69, 77, 87,147,148 Scott, Georges 49 Shakespeare, William 114,179
Siednev, Leonid, ajutor de bucătar al Romanovilor 191 Sima, Horia 297
Simeon al II-lea, rege al Bulgariei 276, 315, 326, 335 Simovic, Dusan, general iugoslav 301
Simpson, Ernest Aldrich 266 Simpson, Wallis 265, 266, 268, 269, 283, 308
Sisi (***vezi*** Elisabeta de Wittelsbach, împărătească a Austriei şi regină a Ungariei)
Sixte de Bourbon-Parma, prinţ 168,169,170,171,172,175,176
Sofia a Greciei, regină a Spaniei 303, 329
Sofia a Prusiei, regină a Greciei 45,112,140,166, 208, 232
Sofia, prinţesă de Hotenberg (***vezi*** Chotek, Sofia)
Sofia, regină a Albaniei (***vezi*** Sophie de Schonburg-Waldenburg)
Sonnino Sidney, baron, om politic italian 176
Sophie de Schonburg-Waldenburg, ***zisă*** Sofia, regină a Albaniei 56, 59,124 Sophie-Charlotte în Wittelsbach, ducesă a Bavariei, ducesă de Alençon 118 Souphoulis, Themistoklis, om politic grec 209 Spalajkovic, Miroslav, om politic sîrb 37
Spiridovici, Aleksandr, general rus 105
Stalin, Iosif, om politic sovietic 271, 284, 296, 307, 315, 325, 326, 328 Stamboliiski, Aleksandăr, prim-ministru bulgar 249 Stambulov, Stefan, prim-ministru bulgar 22 Steed, William 29
Stéphanie de Saxa-Coburg-Gotha, prinţesă a Belgiei 171
Stojadinovic, Milan, économist sîrb 273
Stolîpin, Piotr, prim-ministru rus 38
Stürmer, Boris Vladimirovici, om politic rus 149
Susan Cullen-Ward, „regina albanezilor" 336
Sylva, Carmen ***(vezi*** Elis a beta de Wied)
Szápáry, Friedrich von, conte, diplomat austriac 95
Szőgyéni-Marich, László, conte, diplomat austro-ungar 90

Ş

Şeremetevskaia, Natalia 160,164
Ştefan cel Mare, domnitor al Moldovei 139
Ştirbei, Barbu, prinţ, demnitar român 207, 233, 239

T

Talleyrand, Charles de, om politic francez 172
Tatiana, mare ducesă a Rusiei 27, 75, 76,128,187,191,192
Thomas, Ambroise 222
Thomson, Lodewijk, maior 57, 59

Thyra, prinţesă a Danemarcei 97
Tirpitz, Alfred von, amiral 32, 78,101,132
Tisza, Itsván, conte, prim-ministru al Ungariei 152
Tito ***(vezi*** Broz, Iosip)
Tomislav al Il-lea al Croaţiei 302, 313
Tomislav al Iugoslaviei 224
Toptani, Essad Paşa, ministru albanez 58
Troţki, Lev, om politic sovietic 185
Troyat, Henri 183
Truman, Harry, preşedinte al Statelor Unite 328 Trumbic, Ante, om politic croat 219 Trupp, Alois, valet al Romanovilor 191 Tsohas, primar al oraşului Atena 211

u

Umberto al Il-lea, prinţ de Piemont 111,186, 248, 298, 317, 318, 327 Umberto I, rege al Italiei 33, 34, 40

V

Văcărescu, Elena 50, 51,194
Van den Steen de Jehay, Maria, contesă 120
Van Dyck, Théophile, valetul lui Albert I al Belgiei 257
Van Gogh, Vincent 90
Van Roey, Joseph-Ernest, arhiepiscop de Malines 258, 306, 322 Vanderbilt, Alfred Gwynne 133
Venizelos, Eleftherios, prim-ministru grec 112,140,141,166,167, 209, 210, 211, 232, 23
3Verhaeren, Émile 118,123 Verne, Jules 56,187
Victor Emanuel al Ill-lea, rege al Italiei 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 59, 78, 92, 100, 111, 133, 134, 168, 176, 184, 195,
196, 203, 220, 224, 226, 234, 243, 244, 245, 246, 247, 261, 262, 263, 275, 278, 292, 293, 300, 302, 311, 312, 313, 314, 317, 318, 327
Victoria Eugenia de Battenberg, regină a Spaniei 252, 253, 254, 304
Victoria, regină a Marii Britanii şi a Irlandei 26, 27, 29, 32, 34, 51, 52, 62,100,110,114,115,140,147,156,165,175,
177-179, 184, 207, 210, 213, 217, 222, 239, 253, 265, 269, 280, 294, 309, 329, 332 Victoria Luise a Prusiei 72, 97 Vidi ***(vezi*** Wilhelm de Wied) Vîrubova, Anna 183
Vittorio Emanuele de Savoia, prinţ de Napoli 248, 318 Viviani, René, preşedinte al Consiliului de Miniştri francez 93 Volkov, Aleksei, valetul de cameră al Romanovilor 183 Vukotic, Milena, regină a Muntenegrului 34, 220

w

Wagner, Richard 178
Wedel, Karl von, înalt funcţionar prusac 125
Widal, Fernand, medic şi bacteriolog francez 210
Wigram, Clive, lord, secretar particular al lui George al V-lea 265, 267
Wilde, Oscar 166
Wilder, Billy, cineast american 148
Wilhelm al Il-lea, rege al Prusiei şi împărat al Germaniei 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 39, 45, 48, 51, 55, 56, 57, 58, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 81, 89, 90, 91, 94, 95, 97, 100, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 117, 118, 125, 131, 132, 133, 134, 139, 140, 143, 144, 145, 150, 155, 168, 169, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 189, 190, 191,
197, 198, 199, 210, 212, 213, 214, 215, 239, 246, 260, 271, 290, 291, 304, 305, 329 Wilhelm al Prusiei, Kronprinz 173,197, 271
Wilhelm Cuceritorul, rege al Angliei 179
Wilhelm de Wied, ***zis*** Vidi, rege al Albaniei 48, 56, 57, 58, 59, 73, 74, 92,124, 243, 244
Wilhelm I, rege al Prusiei şi împărat al Germaniei 47,124, 203
Wilhelmina, regină a Ţărilor de Jos 198, 212, 290-292, 320
Willem-Alexander, rege al Ţărilor de Jos 332
William al IV-lea, rege al Marii Britanii şi al Irlandei 280
William, prinţ britanic, duce de Cambridge 332
Wilson, Thomas Woodrow, om politic american 174,188, 202, 203, 204, 205, 212, 224, 230, 243
Winant, John, diplomat american 281

1947.
Windsor, casa 178, 270, 282
Windsor, familia 179, 267, 283
Winock, Michel 103
Witte, Serghei Iulievici, conte, ministru rus 127
X
Xavier de Bourbon-Parma, prinţ 168,171 Xenia Aleksandrovna a Rusiei 229
Y
Yolanda-Marguerite de Savoia, prinţesă 111, 246 Yoshihito, împărat al Japoniei 117, 243 Ysaye, Eugène 122
Z
Zankevici, Mihail Ippolitovici, general rus 142 Zauditu, împărăteasă a Etiopiei 261
Zita de Bourbon-Parma 80, 130, 147, 148, 151, 152, 168, 170, 171, 173-175, 188, 189, 196, 197, 214-217, 245, 271,
290, 292, 297, 334 Zizi ***(vezi*** Lambrino, Ioana Maria Valentina)
Zogolli, Ahmed Muhtar Bey, ***devenit*** Zogu I, rege al Albaniei 243-245, 276-278 Zogu I ***(vezi*** Zogolli, Ahmed Muhtar Bey) Zorka de Muntenegru, prinţesă 25, 220 Zweig, Ştefan 215
— Numărul paginilor se referă la ediţia tipărită a cărţii şi la ediţia digitală în format PDF

.Cuvinte de mulţumire

Ţin să îmi exprim, cu precădere, toată recunoştinţa faţă de Xavier şi Myrian Boy de la Tour. Unchiul lui Xavier Boy de la Tour, Maurice Boy de la Tour, a fost, la domiciliul său din Neuchâtel (Elveţia), în 1917, intermediarul devotat şi curajos al tentativelor de pace separată ale împăratului Carol I al Austriei şi regelui Carol al IV- lea al Ungariei, nepotul succesor la tron al lui Franz Joseph. Xavier şi Myrian Boy de la Tour mi-au pus la dispoziţie documente inedite privind acest contacte secrete pe teritoriu neutru, în 1917. Din păcate, aceste negocieri au eşuat. Astfel, Primul Război Mondial, îndeosebi între Franţa şi Austro-Ungaria, s-a prelungit...

Mulţumirile mele se adresează, de asemenea, întregii echipe de la Éditions Perrin, în mod special: Benoît Yvert, director, Laurent Theis şi Grégory Berthier- Gabrièle, directori editoriali, Marie de Lattre, de la serviciul artistic, Marguerite de Marcillac, de la serviciul iconografic, Céline Delautre, şef corectură al serviciului editorial, şi Sylvie Montgermont, de la serviciul de producţie.

în fine, Monique, soţia mea, prin sfaturile şi remarcile ei judicioase, m-a ajutat considerabil. îi sunt recunoscător din tot sufletul

1947.

.

© Collection Sirot-Angel/Leemage Wilhelm al II-lea, împărat al Germaniei şi rege al Prusiei, prin 1910. Complexat de atrofia braţului său stâng, este înnebunit după uniformele extravagante, aici cu un cap de mort pe căciula militară

1947.
!

© Photo-Re-Pubblic/Leemage Familia imperială a Germaniei în jurul lui **Wilhelm al II-lea,** la Kiel, în 1912. în stânga, prinţesa Victoria Luise, singura fiică a kaizerului şi a soţiei lui, **Augusta,** lângă ea, supranumită „Dona".

1947.

© Guliver/ Getty Images
împăratul **Wilhelm al II-lea** al Germaniei (1859-1941) şi, în dreapta, împăratul **Carol I** al Austriei şi totodată regele Carol al IV-lea al Ungariei (1887-1922), succesorul lui Franz Joseph, într-o vizită pe front în 1917
.© Guliver/ Getty Images
împăratul **Franz Joseph** de Habsburg (1848-1916), în plan apropiat, cu nepotul şi succesorul său **Franz Ferdinánd,** prin 1908, în timpul unei manevre la Veszprém, Ungaria. împăratul, văduv de la moartea lui Sisi în 1898, îl consideră pe Franz Ferdinánd prea reformator şi îl ţine izolat de deciziile politice, încredinţându-i doar misiuni militare. Cei doi bărbaţi au avut adesea opinii divergente

1947.

© Guliver/ Getty Images
Arhiducele moştenitor **Franz Ferdinand** al Austro-Ungariei, soţia sa Sofia şi cei trei copii ai lor. Asasinarea cuplului la Sarajevo în 28 iunie 1914 este la originea Primului Război Mondial. Franz Joseph, nemulţumit de această căsătorie, a cerut să fie morganatică, Sofia şi copiii ei neputând moşteni coroana imperială.

1947.

© Collection Sirot-Angel/Leemage Familia imperială a Rusiei la începutul anului 1914. Ţarul **Nicolae al II-lea** este înconjurat (de la stânga la dreapta) de marile ducese Olga, Maria, de împărăteasa Aleksandra, de marea ducesă Anastasia, de ţareviciul Aleksei şi de marea ducesă Tatiana. Retrasă şi unită, familia trăieşte în angoasa maladiei marelui duce moştenitor, bolnav de hemofilie

.© Heritage Images/Leemage Ţarul Rusiei **Nicolae al II-lea** (1868-1918), în stânga, prin 1912, cu vărul său regele **George al V-lea** al Marii Britanii (1865-1936), fiu şi succesor al lui Eduard al Vll-lea. Asemănarea dintre ei este izbitoare şi, adesea, vor fi confundaţi unul cu celălalt. Mamele lor erau surori.

© Guliver/ Getty Images

Ţarul **Nicolae al II-lea** şi copiii săi, înconjuraţi de cazaci în 1916, la cartierul general de la Moghilev, pe Nipru. Ţarul a făcut greşeala de a prelua personal conducerea operaţiunilor militare, până atunci încredinţată unchiului său, foarte popularul mare duce Nicolae. Situaţia armatelor ruseşti devine
catastrofală.

© Guliver/ Getty Images

După revoluţia de la Petrograd, ţarul **Nicolae al II-lea** abdică în 4 martie 1917. Familia imperială începe o lungă odisee, cu trenul şi cu vaporul, prin Urali, apoi în Siberia. Aceste deplasări se fac sub o pază strictă, în contextul luptelor care marchează războiul civil. în această imagine, Nicolae Romanov şi copiii săi se află la Tobolsk. Prizonierii şi servitorii lor vor fi împuşcaţi la Ekaterinburg, în noaptea de 16 spre 17 iulie 1918.

1947.

© Aisa/Leemage

înainte de 1910, o vizită a familiei imperiale ruse la familia regală britanică. Cei doi suverani aşezaţi pe scaune sunt **Nicolae al** II**-lea** (în stânga) şi **Eduard al Vll-lea,** iar penultimul din dreapta este prinţul de Wales, viitorul George al V-lea. Fiul şi succesorul reginei Victoria are cunoştinţe excepţionale despre geopolitica europeană. Depăşindu-şi prerogativele constituţionale, presimte cauzele unei posibile explozii în Balcani şi călătoreşte permanent, pentru a se informa. Moartea sa privează Europa de un preţios intermediar, care ar fi putut şi ar fi ştiut, poate, să evite războiul.

© Heritage Images/Leemage Regele **George al V-lea** şi fiul său **Eduard,** prinţ de Wales, viitorul rege Eduard al VUI-lea în 1936, apoi duce de Windsor, pe frontul francez, între 1914 şi 1918. Suveranul britanic va efectua cinci vizite în Franţa, unde va cădea de pe cal, fără să pomenească niciodată de rănile sale, din decenţă faţă de suferinţele mult mai grave ale ostaşilor britanici

1947.

.

© Heritage Images/Leemage în timpul războiului din 1914-1918, regina Mary, soţia regelui George al V-lea, vizitează spitalul regal naval de la Huli, întâmpinată de infirmiere. Umbreluţa ei de soare este la fel de legendară ca şi curajul său

1947.

© Guliver/ Getty Images
în octombrie 1937, la invitaţia lui Hitler, **ducele de Windsor,** fost rege Eduard al VUI-lea, şi soţia sa Wallis, o americancă divorţată de două ori, cu care s-a însurat - motiv pentru care a abdicat - în Franţa, sunt primiţi de Fuhrer în „Cuibul Vulturului", la Berchtesgaden. Fratele regelui George al Vl-lea este foarte favorabil Germaniei, iar această vizită creează o nouă polemică, deranjând atât guvernul, cât şi familia regală britanică.

© Guliver/ Getty Images
în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, regele **George al Vl-lea** şi regina **Elisabeta,** foarte apropiaţi de populaţia greu încercată de bombardamentele asupra Londrei, îi felicită pe agenţii apărării pasive

1947.
.

© Guliver/ Getty Images
Londra, 8 mai 1945. Când s-a anunţat capitularea Germaniei şi victoria Aliaţilor, regele **George al Vl-lea** şi
familia sa apar în balconul Palatului Buckingham, în faţa unei mari mulţimi. în marginea stângă a fotografiei, prinţesa moştenitoare **Elisabeta,** în uniforma personalului auxiliar al Serviciului de ambulanţe
unde se angajase. în marginea dreaptă, sora ei, prinţesa Margaret Rose. în centru, între rege şi regină, Winston Churchill. Onoare supremă: prim-ministrul este admis de cinci ori în balconul rezervat aparţiilor
familiei regale.

1947.

© Bianchetti / Leemage

în Belgia, în ajunul Primului Război Mondial, regina belgienilor, născută **Elisabeta** de Wittelsbach (1876- 1965), apreciind literatura şi egiptologia, este totodată şi o mare muziciană. Aici, dă o lecţie de vioară fiului ei, tânărul duce de Brabant, viitorul rege Leopold al **III**-lea. Un concurs internaţional de pian poartă numele „Reine Elisabeth".

0.

1947.

© Guliver/ Getty Images

Regele Belgiei, **Albert I** (1875-1934), aici prin 1915, comandant al armatelor, a reuşit, în ciuda încălcării neutralităţii ţării sale de către Germania şi a ocupării aproape totale a teritoriului, să păstreze, luptându-se alături de soldaţii săi, o bucată de regat liber. Graţie curajului şi simţului său strategic, a fost supranumit
sugestiv „Regele Cavaler".

1947.

© Guliver/ Getty Images
în 1926, nunta prinţului moştenitor al Belgiei, ducele de Brabant, cu fermecătoarea prinţesă Astrid a Suediei.
în 1934, la moartea tragică a lui Albert I, prinţesa devine regina Astrid. Această căsătorie din dragoste este curmată peste un an de moartea tinerei suverane, într-un accident de maşină, în Elveţia. La volan, era regele **Leopold al III-lea.** Mitul reginei Astrid, dispărută prematur, se amplifică.

1947.

© Guliver/ Getty Images

Regele belgienilor, **Leopold al III-lea,** care a capitulat în 1940 şi s-a considerat „prizonier de război", iar apoi
i-a făcut o vizită lui Hitler, a ajuns să fie şi mai nepopular când s-a recăsătorit, în 11 septembrie 1941, cu Lilian Baels, purtând titlul de prinţesă de Rethy. Opinia publică nu l-a iertat pe monarh pentru atitudinea sa politică ambiguă şi pentru faptul că nu i-a rămas credincios amintirii atât de îndrăgitei regine Astrid. Deşi rezultatul referendumului a fost clar în favoarea revenirii suveranului, „chestiunea regală" declanşând tulburări violente în ţară, Leopold al III-lea abdică în favoarea fiului său Baudouin, în vârstă de 20 de ani, care devine rege în 16 iulie 1951.

1947.

© Guliver/ Getty Images

Mai 1938: în gara din Roma, regele **Victor Emanuel al III-lea** al Italiei şi premierul său, Benito Mussolini, îl întâmpină pe Adolf Hitler. Domnind din 1900, regele va fi unul dintre puţinii suverani europeni aflaţi pe tron în timpul celor două Războaie Mondiale. Compromis şi discreditat din cauza lungii asocieri cu Mussolini (pe

care îl va aresta, totuşi) şi cu fascismul, a cedat prerogativele regale fiului său Umberto, în 1946. în cei patruzeci şi şase de ani de domnie, regele a antrenat ţara în cinci războaie: cuceririle coloniale din 1911-1912 în Tripolitania, în 1935-1936 în Etiopia, unde va purta, un timp, titlul de împărat, în Spania din 1936 până în 1939, de partea lui Franco, şi în cele două Războaie Mondiale. Moare în exil, în 1947.

1947.

© Farabola/Leemage

Regele **Umberto al II-lea** al Italiei, soţia sa, născută prinţesa Marie José a Belgiei, şi cei patru copii ai lor, în grădina palatului Quirinale, din Roma, în 10 mai 1946, a doua zi după venirea la tron, în urma abdicării tatălui său. Un referendum, în 2 iunie 1946, alege republica, în locul monarhiei. Organizarea consultării populare a fost contestată, iar regele a avut obiecţii. Domnind doar 34 de zile, cei doi au fost supranumiţi „regii din mai". Fostul suveran a murit în exil, la Geneva în 1983, iar regina Marie José a decedat în 2001, tot la Geneva. Sunt înhumaţi la abaţia Hautecombe, în Savoia. în 2002, Parlamentul italian a abrogat legea exilului, prin care descendenţilor lor le era interzis să revină în Italia.

1947.

© Guliver/ Getty Images

Prin 1930, fosta împărătească şi regină **Zita,** ultima suverană a Austro-Ungariei (în stânga), şi cumnata ei, marea ducesă **Charlotte** de Luxemburg (1896-1985). Charlotte domneşte din 1919, nu prin transmiterea dinastică a titlului, ci în urma unui referendum, deoarece sora ei, Marie-Adélaïde, fusese foarte apropiată de Wilhelm al II-lea. Femeie de caracter, este foarte iubită. În spatele celor două doamne, în fotografie, fiul cel mare al Zitei, arhiducele Otto de Habsburg, pe care Hitler va încerca să îl asasineze. Arhiducele, european înflăcărat, va reuşi să salveze numeroşi evrei şi comunişti.

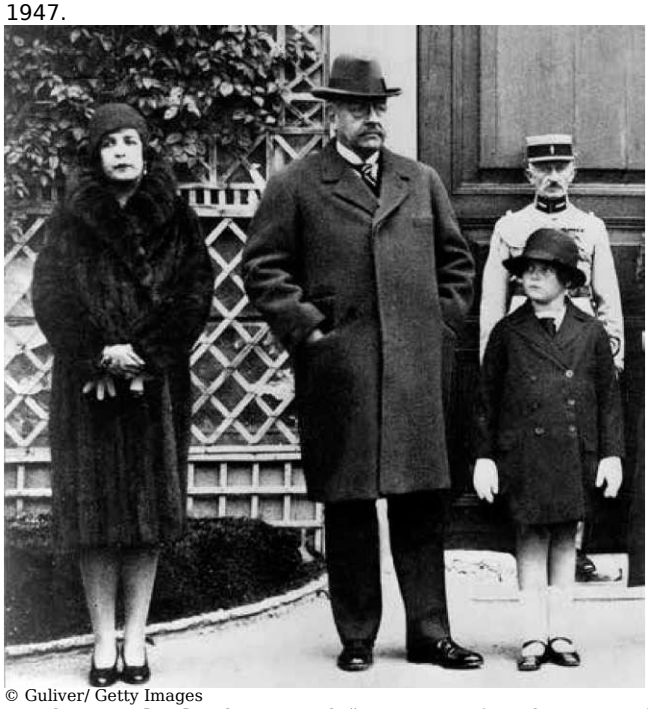
1947.

© Guliver/ Getty Images

în al Doilea Război Mondial, când Marele Ducat de Luxemburg, neutru, a fost cotropit de Germania, **Charlotte** se refugiază la Londra şi lansează de acolo un apel la radioul britanic. Refuză să se întoarcă în
ţara ocupată de inamic, declarând: „Inima mea spune da, dar raţiunea mea spune nu." în SUA, prin autoritatea ei, îl impresionează pe preşedintele Roosevelt, cu care se împrieteneşte. Aici, în stânga, este cu soţul ei, prinţul Felix de Bourbon-Parma, iar între ei, marele duce moştenitor **Jean,** care va participa la debarcarea Aliaţilor în 1944.

1947.

© Guliver/ Getty Images

Prinţul **Louis al II-lea** de Monaco, al cărui principat a fost sub ocupaţie străină, italiană, apoi germană, din
1939 până în 1945. în stânga, fiica sa naturală, Charlotte, pe care o recunoaşte şi o adoptă, fiind astfel acceptată, de Franţa, drept moştenitoare legitimă a Principatului de Monaco. Prinţesa Charlotte se mărită cu Pierre de Polignac, cu care va avea doi copii: Antoinette (aici, în fotografie, născută în 1920) şi fratele ei,
Rainier, născut în 1923.

1947.

© Guliver/ Getty Images
Viitorul prinţ **Rainier al III-lea** (aici în uniformă de gală) va participa la campania militară din Alsacia. Pentru faptele sale de curaj, va primi Crucea de Război, la ordinul Brigadei, şi Legiunea de Onoare, pentru
merite militare.

1947.

© Guliver/ Getty Images

în 1938, la Stockholm, regele **Gustav al V-lea** al Suediei, cu prinţul moştenitor Gustav al Vl-lea Adolf şi prinţesa Margareta. Suveranul, care serbează împlinirea vârstei de 80 de ani, domneşte din 1907. A reuşit să păstreze neutralitatea între 1914 şi 1918, în ciuda dificultăţilor economice. Va păstra neutralitatea şi între 1939 şi 1945, însă va trebui să facă importante concesii în favoarea Germaniei, pentru ca ţara sa să nu fie ocupată de trupe străine. Mult timp campion de tenis, joacă sub numele transparent de „Dl G.". Moare în 1950, la 92 de ani. Este unul dintre puţinii monarhi care au domnit în timpul celor două Războaie Mondiale.

1947.

© Guliver/ Getty Images

Regele **Haakon al Vll-lea** al Norvegiei, în 27 martie 1941. Regatul este într-o situaţie delicată, întrucât Reich-ul îl consideră un obiectiv principal. Monarhul domneşte din 1905. A plecat din Oslo, capitala ţării, care era pe punctul de a fi cucerită, a fugit în păduri, urmărit de naziştii care au numit un prim-ministru pronazist. Suveranul ajunge în Anglia. Hitler este furios: acest rege încăpăţânat i-a scăpat printre degete! Haakon revine în ţară în 1945, unde este primit cu entuziasm.

© Guliver/ Getty Images

Regina **Wilhelmina** a Ţărilor de Jos, aflată pe tron din 1898. Graţie abilităţii sale politice, poate păstra neutralitatea din 1914 până în 1918. îi acordă dreptul de exil fostului împărat Wilhelm al Il-lea şi, în ciuda presiunii Aliaţilor, îşi respectă cuvântul. Când nemţii intră în ţară, în 1940, regina se exilează la Londra cu guvernul său şi rosteşte şi ea, la radio BBC, un discurs îndemnând la rezistenţă. Foarte populară, aclamată la întoarcerea în ţară, domneşte cincizeci de ani şi abdică în 1948, în favoarea fiicei ei Iuliana

1947.

© Guliver/ Getty Images

Regele **Christian alX-lea** al Danemarcei, în dimineaţa de 9 aprilie 1940, ziua când ţara a fost cotropită de armata germană, deşi regatul era neutru. în vârstă de 70 de ani, înalt de 1,99 metri, monarhul în uniformă rezistă demn, plimbându-se singur, călare pe cal, prin Copenhaga. Doar supuşii săi îl însoţesc benevol pe biciclete. Regele spune: „Danezii sunt gărzile mele de corp." Foarte iubit, suveranul întruchipează o Danemarcă sub ocupaţie, dar rămasă verticală

1947.

. ©
Guliver/ Getty Images

Ferdinand I al Bulgariei. Din Casa Saxa-Coburg, este ales prinţ al Bulgariei în iulie 1887. în 1908, când împăratul Austro-Ungariei Franz Joseph anexează subit Bosnia-Herţegovina, prinţul îl susţine şi obţine, în schimb, să fie proclamat ţar al bulgarilor. în mare parte răspunzător de victoria contra turcilor în Primul Război Balcanic din 1912, îşi trădează aliaţii în cel de-al Doilea Război Balcanic şi pierde teritorii imense. Din acest motiv, ca răzbunare, participă alături de Puterile Centrale la războiul din 1914-1918, dar armatele lui sunt înfrânte. Abdică în favoarea fiului său, prinţul moştenitor Boris.

1947.

© Guliver/ Getty Images

în 25 octombrie 1930, la Assisi, regele **Boris al III-lea** al Bulgariei se însoară cu prinţesa Giovanna de Savoia, frumoasă, rafinată, a treia fiică a suveranilor italieni. Ea are 22 de ani, el are 36 şi domneşte de la abdicarea tatălui său, în 1918. Monarhul este o enciclopedie vie şi lucrările sale primesc distincţii meritorii la o serie de universităţi europene. De la tatăl său, a moştenit pasiunea de a conduce locomotivele.

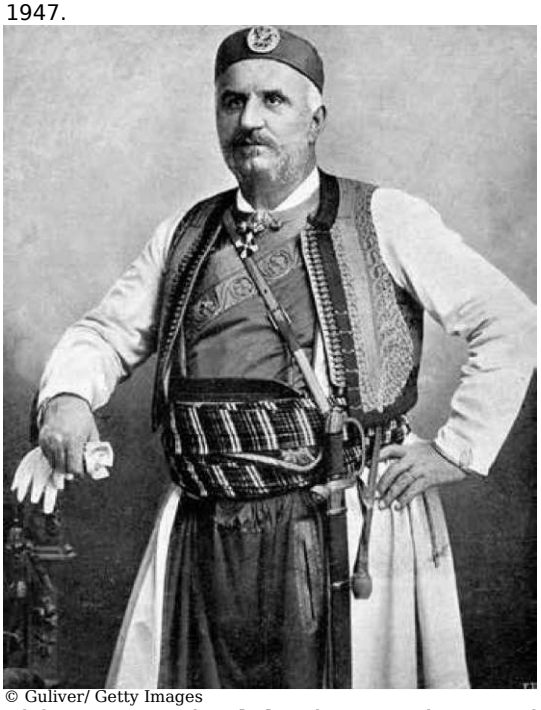
1947.

© Guliver/ Getty Images

La Berchtesgaden, Hitler îl primeşte de mai multe ori pe regele **Boris al III-lea** al Bulgariei. în 1941, s-a plasat
de partea Germaniei pentru a recupera Dobrogea, o parte a teritoriului român. Dar, refuzând să declare război Uniunii Sovietice, ultima sa vizită la Hitler, în „Bârlogul Lupului" din Prusia Orientală, se desfăşoară într-un climat încordat. Fuhrerul este furios. La scurt timp după întoarcerea sa la Sofia, regele Boris al III-lea moare subit, în 28 august 1943. Ipoteza unui asasinat pus la cale de naziști (prin otrăvire ?), foarte susţinută,
nu a fost dovedită niciodată.

1947.

© Guliver/ Getty Images

Nikola, prinţ, apoi regele **Nikola I** al Muntenegrului, suveranul celui mai mic stat din Balcani. Născut în 1841, domnind din 1860, acest om original intră în istorie în 8 octombrie 1912 când declară război Imperiului Otoman, declanşând Primul Război Balcanic, care pune în pericol pacea mondială. Personaj pitoresc, îşi mărită fetele cu prinţi dinastici, devenind „socrul Europei". Una dintre ele, Elena, este regina Italiei. în 1914, luptă în război alături de Serbia. în decembrie 1915, capitulează şi va refuza mereu să recunoască anexarea Muntenegrului în noul regat al Iugoslaviei în 1918. Moare în exil, la Cap d'Antibes, în 1921.

© SSPL/Leemage

Prin 1920, regele **Constantin I** al Greciei, cu cei doi fii, prinţii George şi Paul. Născut în 1868, fiu al unei prinţese ruse, urmează la tron tatălui său, asasinat, în 5 martie 1913. Cel mai mare duşman al lui este premierul ţării, abilul Venizelos, care va urmări să înlăture monarhia. Oscilând între neutralitatea oficială şi susţinerea neoficială în favoarea Aliaţilor, regele abdică în 1917, fiind urmat la tron de al doilea fiu al său, Alexandru, care moare subit după ce a fost muşcat de o maimuţă. Constantin revine în Grecia în urma unui plebiscit impresionant. Din nou, domneşte din 1920 până în 1922, dar din cauza unei campanii armate dezastruoase contra Turciei este silit să abdice definitiv, în favoarea fiului său George al II-lea

1947.
.

© MP/Portfolio/Leemage
în 27 aprilie 1938, la Tirana, regele **Zogu I** al Albaniei se însoară cu contesa Geraldine Apponyi. Regele s-a născut în Albania, încă otomană, cu numele de Ahmed Muhtar Bey Zogolli, într-o mare familie. în această ţară misterioasă şi puţin cunoscută, a instaurat republica în 21 ianuarie 1925, apoi şi-a luat titlul de rege în 1928. Foarte apropiat economic de Italia fascistă, fuge cu soţia şi fiul lor Leka, când Albania este ocupată de armata italiană în aprilie 1939. Moare în exil în Franţa, la Suresnes, în 9 aprilie 1961

1947.

.

© Guliver/ Getty Images

Familia regală a României, la Castelul Peleş situat pe versanţii Munţilor Carpaţi, la începutul secolului al XX- lea. Regele **Carol I** este un Hohenzollern-Sigmaringen, ales printr-un plebiscit în aprilie 1866, apoi proclamat rege în 26 martie 1881. îi vedem aici pe Ferdinand, prinţ moştenitor şi nepot al regelui; Elisabeta de Wied, cunoscută sub pseudonimul literar de Carmen Sylva, regina poetă, prietenă cu Pierre Loti; prinţesa moştenitoare Maria, înconjurată de patru dintre copiii ei; şi pe regele Carol I. Pe cât de sever şi de strict este regele, pe atât de fantezistă şi originală este regina. în 1914, în ciuda legăturilor de rudenie germane, Carol I alege neutralitatea regatului, deşi guvernul şi opinia publică erau favorabile Aliaţilor.

1947.

© Guliver/ Getty Images

Regele României **Carol al II-lea,** născut în 1893. în 1921, deşi căsătorit cu prinţesa Elena a Greciei, fiica regelui Constantin (în fotografie), întreţine o relaţie extraconjugală cu o intrigantă, Magda Lupescu şi trebuie să renunţe la tron şi la dreptul de a trăi în România. Amanta îi aduce multe inconveniente. Dar, situaţia fiind
catastrofală, Carol, în continuare popular, se întoarce cu avionul la Bucureşti, în 6 iunie 1930. Este poreclit „regele picat din cer". în 1938, instituie „dictatura regală", dar nu poate rezista în faţa presiunilor germane şi sovietice. Este constrâns să abdice, de către Antonescu, în favoarea fiului său Mihai (aici, în dreapta), în 6 septembrie 1940. Ulterior, se va recăsători cu doamna Lupescu. Va muri în Portugalia, în 1953.

1947.

© Guliver/ Getty Images

Regele **Carol al II-lea** este primit, în 1938, de Hitler şi ministrul de externe german, Joachim von Ribbentrop (în centru), la reşedinţa Fuhrerului de la Obersalzberg, lângă Berchtesgaden. în această perioadă, regele a dispus dizolvarea partidelor politice şi se bizuie de acum înainte pe o constituţie autoritară. Garda de Fier, de inspiraţie fascistă, este foarte prezentă. Prin semnarea unui acord economic germano-român în 23 august 1939, regatul stabileşte legături strânse cu Reichul.

1947.

© Guliver/ Getty Images

După abdicarea tatălui său, regele **Mihai** (în centru), generalul Antonescu (în stânga), în timpul unei inspecţii
la Odessa în septembrie 1941. Ca urmare a străpungerii trupelor lui Stalin în estul ţării, în 23 august 1944 regele Mihai îl destituie pe Antonescu şi dispune arestarea lui, în Palatul Regal. Prin această lovitură de stat, monarhia este menţinută, dar suveranul nu poate împiedica instalarea unui regim comunist. Victimă a unui odios şantaj al comuniştilor, regele abdică în 30 decembrie 1947. în 1948, pleacă din ţară şi se însoară cu prinţesa Ana de Bourbon-Parma.

1947.
© Guliver/ Getty Images
Alexandru I Karagheorghevic (1888-1934), rege al Iugoslaviei, soţia sa născută prinţesa Maria a României şi fiul lor, Petru (1923-1970). Urcat pe tron la moartea tatălui său în 1921, încearcă, în noul regat al Iugoslaviei, să aplaneze divergenţele naţionaliste dintre sârbi şi croaţi. în 1931, instituie o constituţie autoritară, dar nu reuşeşte să stingă patimile şi rivalităţile dintre popoarele care alcătuiesc regatul său

© Heritage Images/Leemage în vizită oficială în Franţa, regele **Alexandru I** al Iugoslaviei, ajuns la Marsilia, este victima unui atentat în 9 octombrie 1934, alături de ministrul francez al afacerilor externe, Louis Barthou. Amândoi mor, asasinatul fiind pus la cale, negreşit, de agenţii emigraţiei croate a lui Ante Pavelic. Incredibila neglijenţă a poliţiei franceze şi a serviciilor de informaţii, precum şi incompetenţa măsurilor de prim ajutor îi sunt fatale regelui, considerat un prieten al Franţei. Atentatul de la Sarajevo nu fusese o lecţie suficientă pentru omenire

1947.

?
© Guliver/ Getty Images
în mai 1943, regele **Petru al II-lea** al Iugoslaviei (1923-1970), fiul cel mare al regelui asasinat Alexandru I, conduce o şedinţă de guvern în exil, la Londra, după ce ţara sa a fost cotropită de nemţi. Nu va mai revedea Iugoslavia şi va muri în 1970. în 26 mai 2013, a avut dreptul la funeralii de stat, când sicriul său şi cel al reginei Alexandra au fost repatriate. Ceremonia religioasă s-a desfăşurat în catedrala Sfântul Mihail din Belgrad. Fiul lor, prinţul moştenitor Alexandru, s-a născut la Londra, în 17 iulie 1945, într-o cameră din hotelul Claridge's, pe care regele George al Vl-lea al Regatului Unit a declarat-o „teritoriu iugoslav".

1947.

© Guliver/ Getty Image

1947.
s

© Guliver/ Getty Images

între 23 august şi 3 septembrie 1954, din iniţiativa reginei **Frederica** a Greciei şi a soţului ei, regele **Paul,** este organizată „croaziera regilor" la bordul pachebotului Agamemnon. Suveranii voiau să demonstreze că, în ciuda celor două Războaie Mondiale şi a consecinţelor lor, Europa regală nu dispăruse. Aproximativ o sută de invitaţi din familiile dinastice şi princiare ale Europei au participat la croazieră. Ideea era de a face cunoscută Grecia ca obiectiv turistic. Dar era, de asemenea, şi o referire la strămoaşa Fredericăi, regina Victoria. Croaziera a avut un succes imens, iar ştirea despre picnicul uriaş (100 de homari, miei şi porci) din
Corfu a apărut pe prima pagină a presei mondiale. Pe acest vapor, s-au cunoscut prinţul Juan Carlos de Bourbon şi prinţesa Sofia a Greciei. Aveau amândoi 16 ani. Mult mai târziu, căsătoriţi, vor deveni regele şi regina Spaniei. Europa regilor mergea înainte

— .O neutralitate relativă, care va fi foarte exploatată de agenţii secreţi germani, întrucât Eire, în acea vreme, face parte în continuare din Commonwealth.

— William Shawcross, ***Queen Elizabeth, the Queen Mother,*** Macmillan, 2009, reed. Pan Books, 2010.

— Tatăl viitorului preşedinte John Fitzgerald Kennedy.

— Philippe Delorme, ***Point de Vue,*** supliment ***Histoire,*** octombrie 2010.

— Ipoteza unei răpiri a reginei mamă nu era absurdă: de fapt, peste câteva luni, regina Wilhelmina a Ţărilor de Jos, care se refugiase la Londra, întrucât ţara ei fusese cotropită — la fel ca marea ducesă Charlotte de Luxemburg —, a fost la un pas de a fi răpită de nemţi.

— Winston Churchill, ***op. cit.***

—[1] Sarah Bradford, ***George VI,*** Londra, Penguin Books, 1989.

— Pierre Milza, ***op. cit***

1947.

— The Mall este artera regală prin excelenţă, un lung bulevard străjuit de platani, în centrul Londrei, făcând legătura între Arcul Amiralităţii, ridicat în 1910 în memoria reginei Victoria, şi Palatul Buckingham. Toate evenimentele oficiale folosesc acest bulevard grandios.

—Cartierele populare, spre deosebire de cartierele elegante din West End.

—Lily Marcou, ***op. cit.***

— Reamintim că Mihai, pe atunci în vârstă de 7 ani, urmase la tron bunicului său, Ferdinand I, în 20 iulie 1927. Regenţa fusese asigurată de către unchiul său Nicolae. Mihai domnise până la revenirea tatălui său, în
6 iunie 1930.

—[7] Prinţesa Sofia a Greciei se va mărita cu prinţul Juan Carlos de Bourbon şi va fi regina Spaniei din 1975 până în 2014.

1947.

—[8] Descendentă a lui Lucien Bonaparte, unul dintre fraţii lui Napoleon I, a introdus psihanaliza în Franţa, traducând operele lui Freud şi publicând lucrări proprii. La ***Anschluss,*** îl ajutase pe Freud să plece din Austria în Anglia.

— Jean-Christophe Buisson, ***op. cit***